olyUjs. O.
135.
10

Digitalizálta
a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár
és Információs Központ

MTAK
1826

2.249

Második év 18. szám. 1904 Budapest, máju

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs:
Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:
Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásba

TARTALOM

Bródy Sándor: Két Bizánc. — Dr. Blaskovich Sándor: Bosznia és uj minisztere. — b. e.: Vázsonyiról. — Csizmadia Sándor: Tavasz. Az élet (versek). — Vandervelde: A vagyonmegosztás. — Jules Destrée: A művészet és a szocialista párt. — Erdős Renée: A vihar. — Bede Jób: A hőforrások. — Garsin Vszjevolod: Az őrült. — Marry Chalmondeley: György felesége. — Tolstoj Leó: Háboru és béke. — Természettudomány.

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal
Lövölde-tér 3

Ára 20 fillér.

Egy hónapre
Egy korona

302214

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. Mindennemű üvegáru nagy raktára.

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inyelmez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna I.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készítésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára.

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867.

A RO'SA TERKA-féle hajkenőcs

a legjobb és legelterjedtebb. Hatása meglepő.

A Ro'sa Terka-féle hajkenőcs a gyenge hajbőrt rövid idő használata után edzi, a **hajhullás** teljesen megszűnik, meglepően elősegíti a **hajnövést**, kellemes, puha és és bársonyosságot nyer. A **hajkorpát** sikeresen eltávolítja, a hajnak **szinét** nem változtatja. **Minden sérelmes anyagtól mentes.** A kir. kereskedelmi törvényszék hites vegyésze, dr. **Neumann Zsigmond** urattal megvizsgálva és hajkenésre **ártalmatlannak** tal lva. **Főraktár:** Budapesten: **Török J.** gyógyszertárában és **Kertész Tódor**-nál, a legtöbb gyógyszertárban és Ro'sa Ignác urnál Nagybecskereken. **Egy kis tégely ára 60 kr. (1 K. 20 f.) Egy nagy tégely ára 1 frt (2 K.)** (Ha a tisztelt megrendelő a postaköltséget meg akarja takaritani, ugy az összeget vagy utalvány utján, vagy a levélhez az értéket bélyegekben mellékelheti, mely esetben bérmentesen küldök két kis vagy egy nagy tégelyt.

A Ro'sa Terka-féle hajkenőcs használata után.

Számos kiállitáson arany-éremmel kitüntetve.

Első alföldi legnagyobb kocsigyártó-telep.

Ifj. Hodács János

kocsigyártó

Szeged, Kistisza-u. 4/b. | Úri kocsik nagy választékban raktáron.

Képes árjegyzék ingyen.

Az egyedül létező valódi angol **SZÉPITŐSZER** a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ** mely azonnal eltávolít minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőrajkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: **TÖRÖK JÓZSEF** gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-ut.

A szamárhurut egyetlen gyógyszere, mely tökéletesen bevált a Syrup Orientalis. Kapható: **Bordás János** gyógyszerésznél **Jászberényben**; Budapesten: **Török J.** gyógytárában, Király-utca 12. és **Nádor gyógytár**, Váci körut 17. Egy üveg ára 2 korona.

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminé stilusban, izléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

POLLICER ELLA női kalapterme BUDAPEST. IV., Koronaherczeg-u. 2., I. 38. — ABBAZIA, Grand Hotel.

Második évfolyam. Budapest, május 1. Tizennyolcadik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Két Bizánc.

Elvégre minden császárság megbukik és ezért nem üdít föl engem az, amikor egy olyan okos, kedves és derék ember, mint Fejérváry Géza báró, egyszerűen a felkelő napnak nevezi Tisza Istvánt. Igaz, vacsoraközben tette és az öreg uraknak már nem való a vacsora, nagyon fölízgatja őket. És tette néhány napra azután, hogy ifjú barátja, a polgári kormányelnök, olyasmit követett el, hogy megérdemelné a katonai Mária Terézia-rendjelet. (Igen, Tisza kivágta magát és megmutatta, hogy minden állami berendezésünk, így a vasút is, a közös hadsereg kezében van.) És ha már Fejérváry, a szókimondó katona is így beszél, mi történhetik most a mi kis magyar császárunk körül!? De nem erről a bizantinizmusról akarok beszélni. (Legalább még most nem.) Hanem arról a „Bizáncz"-ról, amelyet az elmúlt héten játszottak a Nemzeti Szinházban. A magasabb rendű politikai téma mégis csak ez és nem az, hogy Tisza István mégis csak ügyes ember, cselekszik valamit, de annak a bírálatát nem állja, a bírálókat, úgy a jó, mint a rosszhiszeműket katonai kordonnal magától elzárja. Ime: az erős, az egyenes férfiú, aki homlokát nekifeszíti a viharnak is, — menekül az összeköttetésben, barátokban gazdag és fegyvertársaktól körülvett Ugron, a roppant morális súlyú Polónyi és az öldöklő higgadtságú Lengyel elől . . .

De maradjunk csak „Bizánc"-nál.

Mért jutott eszébe Herczeg Ferencnek ez a téma, az, hogy mint hull rohadó darabokra a görög császárság, a bizanczi trón, a szent császár és a szent birodalom? Mért jutott eszébe és éppen most? Ennek a Herczegnek, — aki egy kollegája szerint valóban kiméletlen kartársai iránt és hanyatlani nem akar — ok nélkül és időn kivűl, helytelenül semmi sem jut az eszébe.

Az ő hatalmas, tiszta és a gondolatok legnagyobb skálájára berendezett agya a legérzékenyebb a kor hangulatai iránt. Ami ma van és ma kell, azt forralja és fejleszti a Herczeg elméje. Igy szűletett meg nacionalista drámája, az Ocskay. És e korszakban, ahol úri lányok finánczokhoz mennek feleségül: megszűletett a Gyurkovics-lányok, vígasztalásul és utasításképpen sok leányú anyáknak és nehezen férjhez menő leányoknak. De nem akarom e nekem különösen imponáló író arcképét rendszerbe foglalni. Minden valószínűség szerint nem azért írta meg a „Bizáncz" ot, mert amikor legutóbb Konstantinápolyban járt, látta, hogy az utolsó török császárnak körűlbelül az a sors kinálkozik, mint ami az utolsó görög császárt, az ő darabjának hősét, Konstantint érte. Az a hitem, hogy Herczeg Ferencnek kellett a nagy történelmi téma keretnek. Ha lehetne és ha szabadna, ő is szívesebben megírná, hogy közeledik a széthullás felé az osztrák császárság, amelynek — sokak képzeletében — már meg van a szigorú, ideális, naiv és kissé korlátolt Konstantinja is. De Herczeg nem az a férfiú, aki kortársainak kellemetlenkedik. Ő mesél, világít, meggyújtja — okosan és bőségesen — berendezett lusztereit, a közönség pedig hallgasson és lásson. Ime, mint bocsájtják árúba a korona gyöngyeit és gyémántjait... Mint hiszik, hogy minden meg van mentve, amikor éppen elkövetkezik a pillanat, amikor minden el van veszve. De a török az még vadságában is kegyelmes ellenfele volt a görög császárságnak. Egy Hohenzollerntól lehetne félni hasonló helyzetben. Az titkon örűl és a peluche-bársony alatt lassan fojt...

Attól félek, hogy sok mindent beleolvasok és belegondolok a Herczeg uj darabjába, amelynél gondolatkeltőbb és eszmékkel telibb magyar drámát nem láttam még soha. Nem

lehetetlen, hogy ő tisztán Konstantinra gondol, amikor előtárja és megmagyarázza, hogy hazudozzák teli egy császár fülét a szemét, még az orrát is Jó ha akad egy lény — a nőiesség és férfiasság „habozó" határán — aki némely igazságokat elárul neki. A császár a szeretőjével kell hogy informáltassa magát, ha meg akar tudni valami valóság félét. Környezetének többi tagja mind hazudik vagy seftel. Hazug a kancellár, kereskedik az ellentengernagy, a legfőbb bírója: a hazugság legfőbb mézesbábosa. A zsoldos hadvezér pedig — szamár! De most már úgyis minden késő. Egy szép halált a császárnak. A szegény görög császárnak! Csak belsőleg érezze a borzasztó összeomlást, külsőleg, legalább az egészet, ne még!

És forrott a levegő a Nemzeti Szinházban, az elmúlt pénteken. Még a leheletek is villamossággal teli. Odakint, a szinházon kívül — az országban, folyt a bizanti munka: föllázadt, türelmetlen rabszolgák ügyes leveretése. Ám a dolog még akkor nem volt rendben. A közönség átadhatta magát annak a gyönyörűségnek, amelyet a mások nagyszerű szerencsétlensége — annak a látványa — szokott okozni. A szerző megfürösztött bennünket az isteni bánatban és megnyitván előttünk lelkének mélységeit, amelyet eddig annyi álszeméremmel titkolt — : egy jó estét szerzett nekünk az irtózatos esték közepette. Hogy jó cselekedetét nyomban kövesse hálánk: íme nem foglalkozunk többé a munkájával, mert mi volt az igazi Bizánc színes tragikumával együtt e szürke és cifra, vérfagyasztóan mulatságos ál-Bizánchoz képest?

Hagyjuk a nagy szinjátékot és nézzük ezt a kicsinyt. Látott valaha a világ csodálatosabb bizantinizmust, amelylyel

csaknem az egész ország a mi kis Császárunk — a Felkelő Nap — a Vezér, az Erős Kéz, szóval Tisza István iránt viselkedik. Soha magyar kormányférfiú még ily népszerű nem volt. Akik tegnap lenézve sajnálták, hogy a vasúti sztrájkba belebukik, — most, hogy a sztrájkot leverte és legázolta: térdet hajtanak előtte, de a szó szoros értelmében, nem úgy, a hogy a térd csontja nől, ízma tapad, hanem visszafelé, természetellenesen. A legnagyobb és a legjelentősebb tömegekben a szimpáthia az övé és nem azoké, akik kenyerüket és szabadságukat vesztették egy vakmerő, de lelkes és nem önző harcban. Hogy Tisza átadta a magyar vonalakat a közös hadseregnek, a szuronyok erejét, az ultima rátiót elfogadta az első rátiónak, hogy elfogatott, bezáratott, vád alá helyezett mindenkit, akit lehetett és nem lehetett, mert el- és kizárta az alkotmányosságot, amért belovagolt a tömegbe, vakon, bátran és kiméletlenül, mint egy kitűnő lovas-rendőr: övé a siker és a diadal. „Ez ember, ez az ember!“ mondják a legszelidebbek. A nyugtalanok megnyugszanak miatta és általa. A bűnösök félnek tőle és azt mondják — jobb lesz vele tartani, ez mindenre képes. Arra is, hogy végezzen velük, arra is, hogy elnéző legyen irántuk. Meggyőzött és intimidált csaknem mindenkit. Ugy látszik, a bátor ember psichologiája — és számítása — amely mindent a mások gyávaságára alapít —: mint kormányzati elv bevált. Már most beleláthatunk a teknikájába. Nem félni és megfélemlíteni. Ez egy katonai axioma, egy asszó vívó hitvallása. De mi lesz, ha egy napon azok, akik cselekszenek, belelátnak a teknikájába, mit tett volna, ha a vasútasok meg nem ijednek?

A réműlet elfog, ha arra gondolok, mi fog itt körűlötte, általa és vele történni! Szégyenkezve vallom be, hogy a rokonszenv, amely iránta oly hallatlanul általános lett, lassanként még e sorok irójára is ráragad. Ha katona lett volna e férfiuból, ha háború lenne most, mily nagyszabásu és ravasz haditények és hősi cselekedetek fűződnének a nevéhez! Igy, ebben a pillanatban, amikor napja a legmagasabban ragyog, amikor egy hirtelen beállott fordulat miatt minden az ő dicsőségét

zengi —: fényes és tragikus bukásának árnyékát látom. Húsz évig lesz miniszterelnök! — mondják most már az ellenségei is. De vajjon áll-e még húsz esztendeig ez a monarchia, ebben a formájában?!

Mindenki csupa optimizmus. Egyedül Tisza István rosszkedvü és ez az, ami egyszerre fölmelegít iránta. Most, csütörtökön este mondotta egy — a Münnich tiszta becsületességének emlékére megevett — vacsorán:

— Nagyon sok, komoly aggodalomra okot szolgáltató jelenséget látok hazánk közéletében!

Nagyon sokat-e? Nem minden csupa aggodalom-e, amit maga körül lát? Zavarodik, keveredik, málik szét minden. És sehol egy kéz, amely rendet csináljon, bomlást akadályozzon. Van kéz, amely sebet kapar, inficiál, ízgat, a rossz matériákat fölrobbantja és legfőképpen van láb, amely erejét az eltiprásban kipróbálja. Bizánciak tapsoljatok e diadalmas lábnak, amely lábhoz tartozó fej ime — friss babérja dacára — mély búba és aggodalomba merült.

Bródy Sándor.

Bosznia és új minisztere.

Irta: **Blaskovich Sándor.**

Kállay Béni halálával megszűnt az a nyomás, amelyet az ő markáns és minden véleményt elfojtani akaró egyénisége Boszniára és közállapotaira gyakorolt. Az új rendszer — melynek rövid fennállása komoly és elfogúlatlan bírálatra még nem szolgáltatott anyagot — céljairól és terveiről megbeszélésre méltó momentum alig merűlhetett fel. Ezek közül is egy, amiről szólni óhajtunk, régibb keletű — a Kállay-éra egy nehezen lerázható posztulátuma: a zárszámadások előterjesztésének újból való megtagadása, amely már húsz éves, következetesen megújuló érdekessége a delegáció űléseinek. A másik momentum már új szempontokkal és új részletekben bővelkedik és talán összefügg annak az előlegezett gyengeségnek a feltételezésével, amely a hadűgyi körökben látszik megnyilatkozni az új rendszerrel szemben.

A hadűgyi köröknek Boszniába kirendelt exponense, Albori báró először beutazva a megszállott tartományokat, körútjában nemcsak hogy nem tűntetett a katonai jelleggel, hanem a polgári hatóságokkal és a néppel való érintkezésében erősen kidomborítani igyekezett «országos kormányzói» minőségéből kifolyó, a polgári viszonyokra vonatkozó jogait. Talán régi emlékek ébredtek fel benne régi időkből, mikor az okkupáció befejezése után Würtemberg herceg, akkori katonai kormányzó volt Bosznia teljes hatalmu ura és a közös pénzűgyminiszteriumnak csak adminisztrativ és ellenőrző hatáskör jutott. Ilyen volt a helyzet Hoffmann és Szlávy pénzűgyminisztersége idején is, utánuk azonban Kállay lassan, de tervszerűen és céltudatosan változtatott ezen az állapoton. Törvény nélkül, rendeletek nélkül, pusztán az adminisztrativ érintkezés keretén belűl, elkerülve a hatáskör széjjelválasztásából felmerűlhető összeütközéseket, óvakodva minden elvi kijelentéstől, elérte azt, hogy a legfőbb intézkedés jogát minden kérdésben, a katonai kormányzó beavatkozásának

elkerülésével magához ragadta. Igy azután a közös pénzügyminiszterium és a bosnyák országos kormány közt megteremtette a közvetlen összeköttetést és érintkezést, aminek természetszerű következménye az lőn, hogy a katonai kormányzóság hatásköre pusztán a katonai térre és a formalitásokhoz kötött reprezentácionális szerepre szorítkozott. A bécsi hadügyi kormány Kállayval nem akart, vagy nem tudott szembeszallani, mert érezte, hogy Kállay erőteljes egyénisége milyen erős hátvéddel rendelkezik. Most, az új rendszer kezdetén hatalmi aspirációik ismét felújultak. Ketté akarnák szakítani a hatáskört, a generális legyen helytartó, a szegény pénzügyminiszternek pedig a hatáskörből ne jusson más, mint az, hogy a delegációkkal szemben fedje és védje a bosnyák ügyek ellenőrzését. Albori generális már is kimutatja, hogy neki polgári adlátusra nincs szűksége s maga körül csak szófogadó elemeket lát szívesen. Nyilatkozatai és magatartása ilyenformán könnyen kiinduló pontjává lehetnek egy harcnak, amely a hatalmi körök és érdekek kollíziója körűl fogna megvívatni. Kiváncsian és nagy érdeklődéssel várjuk, hogy a pénzűgyminiszter az ő diplomáciai múltjából előnyösen ismert ügyességénél és erélyénél fogva tapintatosan mint vágja útját egy nyilvánvalóan felesleges harcnak, amelyből — ha bekövetkezik — csakis győztesen szabad kikerűlnie. A hatásköri összeütközés előidézésének szándékánál a katonai körök, úgy látszik, elfelejtkeznek amaz indokolásról, amelylyel Andrássy az eszméért úgy sem nagyon rajongó magyar közvélemény előtt szükségesnek tűntette fel az okkupációt, annak kijelentésével, hogy Ausztria-Magyarországnak a Balkán e részén kultúr-missziója van, amelyet egész Európa figyelemmel kisér és amelynek kötelességét nem háríthatja el magáról. Elfelejtik tehát azt is, hogy ami megmagyarázható és indokolt volt húszonöt évvel ezelőtt, az okkupáció idején: a katonai diktatura, ma, húszonöt év múltán az egész rendszer morális csődjét jelentené. Talán húszonöt év alatt feltámadt már a bosnyákokban a kultúra iránt fogékony közszellem? Az ifjabb nemzedék tanúlni és tudni vágyik és ily irányú vágyait ki is elégíti, hiszen évenként növekedik a Bécsbe — és sohasem

Budapestre! — járó bosnyák egyetemi hallgatók száma. A Kállay-uralom lesujtó birálata volna az, ha ily körülmények közt a katonai hatalom befolyása kerűlne túlsúlyra.

Ha a hatalmi kérdésben új irányzat látszik kidomborodni, annál orthodoxabb az álláspont a sajtóban fölvetett másik incidens: a zárószámadások előterjesztésének ügyében. Egy szófukar kommüniké a minap jelezte, hogy az idén sem fogják előterjeszteni a zárószámadásokat — éppen úgy, mint nem terjesztették elő húszonöt év óta egyszer sem — és csupán valami kezelési kimutatást akarnak a delegátusok elé adni. Úgy véljük, ez nincsen semmi összefüggésben a zárószámadásokkal, mert ez arra vonatkozik, amit a közös pénzűgyminiszter Hegedüs Sándor kérésére Bosznia pénzügyi segélyforrásainak és adójövedelmeinek kimutatása szempontjából, a legnagyobb általánosságban megigért. Mindenesetre bizalmat gerjesztő az a tény, hogy az új pénzűgyminiszter a költségvetést felemeli, mert ez az előirányzat realitását mutatja. De dacára ennek a feltételezett realításnak, bizonyos kétkedéssel kell ezt fogadnunk, mert mit ér a reális költségvetés, mikor annak természetszerű korollárium: a zárószámadás azt nem kiséri. Már a múltban osztrák delegátusok és a magyar delegáció oly tekintélyes tagja, mint Szilágyi, többször sürgették a zárószámadások bemutatását és csak a legutóbbi delegáció alkalmából Hegedüs és Ugron erélyes felszólalásai után Széll Kálmán is kifejezte azt a meggyőződését, hogy a zárószámadások előterjesztése éppen a közös kormánynak állna érdekében, nehogy — úgymond — azt higyjék, hogy Isten tudja, micsoda feleslegekről van itt szó. És még sem akarják bemutatni, holott ez az eljárás már csak a modern budget-jog szempontjából is kihívja a legélesebb birálatot. Ha van joga a delegációnak ahhoz, hogy a bosnyák budgetet érdemileg megbírálja: e jog csonka és illuzórus marad akkor, amikor a költségvetéssel együtt nem tekinthet be a zárószámadásokba. Ha pedig nincs ilyen joga: akkor ne mutassák neki e költségvetést «tájékozás» céljából sem, mert kijátszsza a budget-jogban rejlő ellenőrzési kötelességet és az alkotmányos felelősség gyakorlásának módját

immorális alapra helyezi. Pénzügyi zavarok elpalástolásának szándéka és ténye nem adhat jogcímet arra, hogy az alkotmányjog tudományosan megállapított tételeibe ilyen konjunkturális, megalázó elméleteket becsempészszenek.

Ha igaz, hogy az 1880 : VI. t.-c. Bosznia-Hercegovinára nézve az alkotmányos felelősséget megállapítja, e kijelentés ne maradjon puszta fogalom, hanem valósíttassék meg a gyakorlati életben is. Vagy gyakorolja a két Ház külön-külön e felelősség jogát és kötelességét annak igazi terjedelmében, vagy pedig tegye ezt a delegáció, de nem úgy, mint most, mikor ab invisis tudomásul veszi, hogy a záró számadások csakis a két kormányelnök és a kabinetiroda közönséges halandó által nem látható irattárának állományát gyarapítják. Az, ami eddig a lakat alatt őrzött számadásokból egy véletlen folytán a nyilvánosság elé jutott, az egyetlen 1901-iki zárószámadás, éppenséggel nem bizalomkeltő, mert kimutatta azt, hogy egy mindössze tiz milliós budgetnél a tényleges kiadások öt millióval (pontosan: 4.920,658 frt 33 kr.) haladták túl az előirányzatot. E tételek között legjellemzőbbek pl.: az erdőüzemnél történt eladásoknál előirányoztak 483,200 forint bevételt és a titkos zárószámadás szerint bevettek 838,733 frt 87½ krt — nyilvánvaló ebből, hogy a bosnyák erdőigazgatóság az erdészeti tankönyvek által előírt kivágási turnusokat nem tartotta be túlságos lelkiismeretességgel. De legmeglepőbb azon adat, amely szerint a tizedjövedelemnél (a bosnyák adó) előirányzott 2.600,000 frt helyett 4.266,764 forint 75½ krt vettek be — amivel a bosnyák pénzügyi szaktekintélyek az adóprés ruganyosságáról adnak bizonyítványt, a kipréselt bosnyák parasztok rovására. Talán azért nem akarják közölni a zárószámadásokat, mert az ilyen milliónyi többletek hováfordításának feltárása bevilágítana a misztikus pénzügyi adminisztráció rejtélyeibe. És ebből kitűnnének a múlt rendszer monopolisztikus gazdálkodásának hátrányai. Kitűnnék talán az, hogy a magyar kormány által is könnyedén garantált, nagy arányokban kért számos millióra rúgó vasúti kölcsönöknek az építésnél megtakarított feleslegei a lipcsei

bankbukás által keletkezett függő adósságok törlesztésére fordíttattak. Kitűnnék az, hogy egyes privilegizált cégeknek bérbe adták a vasútakat, amennyiben fuvarozásra, közraktárak felállitására csak nekik volt engedélyük, kiadták a posta-járatok bérletét, a sónak, a dohánynak, a bélyegnek egyedűli elárúsítóivá tették meg őket és e cégek a közös pénzügyminiszterium bécsi palotájából irányították a szabad versenyt megölő káros üzleteiket! Kitűnnék az, hogy e régi rendszer alatt mily összegek kallódtak el államtámogatás címén az anya-országok rovására, mikor oly ipari termékek előállítását részesítettek kedvezményekben, mint például a petróleum-, spiritusz- és cukorgyárakat, amelyek minden erőlködés mellett sem bírták ki leggyakrabban még a versenyképességet sem, és kénytelenek voltak eltűrni — például a cukornál — a külföldi árúk beözönlését.

E szemelvényekből úgy tetszik, hogy a zárószámadások előterjesztése megvilágíthatná a mindenkori kormányzat talán jóhiszemű, de mégis végzetes tévedéseit. Ez lehet oka annak a tradicionális makacs vonakodásnak, amelylyel az utód is fedi elődjének, a nagy koncepciójú államférfiúnak eljárását, aki egy ország természetes fejlődését megbénította csak azért, mert államalkotó és országépítő céljainak fantáziájában kiszélesedett határait nem tudta megvonni. De a tradiciók is lejárják magukat és az új miniszter, akinek erélye, tettereje és tiszta koncepciói ismeretesek a múltból, régen gyűjtött morális tőkéjét nem dobhatja oda egy régi rendszer elhalványodó nimbuszának fenntartására.

Az új miniszter most megy először Boszniába és ez alkalommal fog először megismerkedni az ottani viszonyokkal. Ha már sikerült neki oly rövid idő alatt megoldani az orthodox-egyházi kérdést, reméljük, hogy a mohamedán egyházi autonomia ügyét is hasonló sikerrel fogja elintézni, bár a kérdés nem egyszerű, mert komplikálja a vakuf-ügye, amely anyagi kérdés lévén, alkalmul szolgál a törököknek ellenmondására. Az adó-reform igérete szép, de az egyenes adót nem fogja tudni behozni az agrár-reform nélkül. A helyszínén fogja látni a közigazgatás működését is

és hamarosan észreveheti majd, hogy a hivatalnoki kar eljárásában mennyire nem egységes és mily gyökeres reformra szorúl. Legnagyobb hibája az, hogy nem éli bele magát a bosnyák nép különleges szokásaiba és életviszonyaiba, a bosnyák földet átmeneti állomásnak tekinti hivatalnoki pályáján; a bosnyák nép bizalmatlanságának kútforrása éppen ebben a magaviseletben rejlik. A régi rendszernek besúgásra alapított eljárása inficiálta e testületet és ennek a következménye lőn, hogy az előmenetel lépcsője besúgáson alapúlt, ami a nép demoralizálását vonta maga után. A nemzetiségek tarka keveréke ez a kar, mely nemzetiségének bélyegét igyekszik a népre rásütni, aszerint, amint horvát vagy szerb s így lehetetlenné teszi a közigazgatás egyöntetűségét.

A miniszter saját szemeivel fog meggyőződhetni arról, hogy kétféle Bosznia van: egy hivatalos, amelyben minden «jól megy» és egy nem hivatalos, amely tele van bajokkal. Láthat majd szórványosan jelentkező stílszerű épületeket, amelyek arra hivatottak, hogy az idegenek meglepődjenek és reklám-fényképezésre szolgáljanak — de a vakító látványnyal szemben talán jut ideje arra is, hogy a tourista-rayon köréből kieső vidékeken észrevegye a rongyos viskókat s a bennük tanyázó szegénységet és nyomort. És ha van benne kormányzási erély és emberszerető lélek: meg fogja találni a módját annak, hogy az aránytalan különbségek megszüntetésével az ott lakó különböző vallású, de egy törzsből származó népek boldogúlását és megelégedését részben megteremtse, de mindenesetre biztosítsa.

VÁZSONYIRÓL. Vázsonyi Vilmos a vasúti sztrájk alatt azt tette, a mire a vasútasok kérték s a mit nemes, önzetlen lelke sugallt neki — az ügy érdekében. A rend őrei, a tekintély őrültjei, a hatalom szimatoló szolgái beszélhetnek és írhatnak róla másképpen, de hozzátartozik ez impozáns mozgalom lélektanához, hogy az a harmincnyolcezer sztrájkoló, a kiknek munkás keze egy időben hanyatlott le, a nagy ügy nagy arányaihoz idomúló divinációval bizalmával éppen Vázsonyit kereste fel, minden közjegyzői okmány nélkűl, előzetes értekezések mellőzésével, tisztán személyi alapon. És Vázsonyi megmutatta, hogy a személy iránt való rokonszenvet a tárgy hasznára kell fordítani s hogy fanatikusa az ügy-szeretetnek, mert igazi egyénisége eltűnt a béke-tárgyalások során: a vasútasoknál békitett, a kormánynál követelt, a Házban csillapított, a tanácskozásoknál puhított — ő, az egyéni jogoknak, a politikai szabadságnak, a társadalmi egyenlőségnek bajnoka, e nehéz napok alatt lenyelt minden sérelmet és gyalázatot, a mely a jogokat, a szabadságot, az egyenlőség eszméjét érte és arcúl csapta. Miért tette? Mert nem akart „izgatni", mert nem akart a maga személyének semmit, sem dícsőséget, sem hasznot és jóllehet zsidó, habár ügyvéd, noha képviselő — példáját adta az előzetesen alku nélkűli, utólagosan fel nem számító, eszményi közbenjárásnak. A tömeg hozzá fordúlt, az egyedül álló emberhez, a párt nélküli pártvezérhez, mert érezte és tudta, hogy ő nem fogja elárúlni az ügyet, nem fogja árúlni magát, nem fogja a helyzetet kihasználni párt-czélokra, már csak azért sem, mert neki nincs pártja. Most mégis támadják és gyanúsítják. Mert a sztrájk végével kitört belőle az ember és bírálta a kormány eljárását s cselekedeteit; tette pedig ezt éppen abban az időben, amelyre azt a kormány kijelölte és megengedni kegyeskedett; hiszen a sztrájk alatt mindenkit ízgatónak bélyegzett, aki nem tetszése szerint kezelte a kérdést. Azonban a bűnbak-keresők utólagos razziájukban nem tudtak szótlanúl elhaladni Vázsonyi mellett, akit a harc alatt tisztelettel környeztek, mert az önfeláldozó működés, a tisztességes szándék, az abszolut tárgyilagosság még őket is lefegyverezte.

b. e.

VERSEK.

Irta: **Csizmadia Sándor.**

TAVASZ.

Ha a tavasznak enyhe napja süt,
Ha majd himes virág nyilik a réten,
Ha felragyog az élet mindenütt,
Kihajt e a remény a nép szivében?
Ha a kikelet friss szellője támad,
Elszáll e véle a gond és a bánat,
Miként vihar után a fellegek? —
Dalos madaraink, feleljetek!

Karunkban a vér még buzog, meleg,
Minden csepjében lüktet még az élet;
Szemünkben is tűzszikrák fénylenek,
Ajkunkon még föl-fölzendül az ének;
De arcunkról a hosszu szenvedésnek,
Bántó nyomai el mikor enyésznek?
Mire lelkünk oly vágyakozva vár,
Kikelet után eljő e a nyár?

A termő nyár, mely már nem kér, csak ad,
Kincsét, javát, mind-mind ölünkbe rakja,
Annak terem a föld s érlel a nap,
Kinek munkában telt el éje-napja.
A természet s az ember egybefognak
És változásait az évszakoknak
A nyomor többé nem jelölheti:
Nem éhez, ki a magot elveti.

A szikla ormán, fenn a bérceken,
A hólepel bomlik, szikrázva olvad,
A télnek, mely azt hittük végtelen,
Még hirmondója se marad maholnap,
A köd elszáll, a zord idő megenyhűl,
A patak is csevegve fut le fentrűl;
Bokrok alján kacagva mondja el:
Ki nem csügged, sohase veszhet el.

Szivemben is közelg a kikelet,
Reményeimnek nem hullott ki szárnya,
Ha érnék bár még százszor is telet,
A kétely nálam szállást nem találna.
Keblem kertjébe' nőnek a virágok
S ha néha téli köd száll is reájok,
Örök hitem sugárzó tavaszán,
Virágerdő borúl mégis reám.

A sok panasz, tudom, majd egykoron
Erős akarattá szilárdul össze,
És a világ, melyről most álmodom,
Valósággá lesz mindörökre.
Hatalmas lángja majd a gyűlöletnek,
Még fellobog s belőle megszületnek
Az új világ uj alkotásai —
Gyönyörködtetve, boldogítani...

Ha a tavasznak enyhe napja süt,
Ha majd himes virág nyilik a réten,
Ha felragyog az élet mindenütt
Kihajt a remény is a nép szivében.
Ha a kikelet friss szellője támad,
Majd messze száll vele a gond, a bánat,
Miként vihar után a fellegek —
Édes testvéreim reméljetek!

AZ ÉLET.

Szikrázó felhők barna, tépett szárnyán,
Rohan tova a zúgó fergeteg,
Erejétől a föld is megremeg,
S utána ránk mosolyog a szivárvány...
De könye ott csíllog némán, fehéren,
A tört lombon, a sárba hullt reményen
S a nap ragyoghat, a lomb föl nem éled —
Ilyen az élet!...

Orvosság tán a vígasz a betegnek,
De nem csítitja el panaszszavát,
Pedig jól tudja, hogy időkön át,
A legfájóbb sebek is behegednek.
A hosszú szenvedés után pihenni!
E drága kincscsel föl nem érhet semmi,
Habár érette útunk sírba téved —
Ilyen az élet!...

Ugy napnyugtakor, ha leszáll az alkony,
A szürkeség ködébe vész a szem,
A csendben én el-elrévedezem,
Kalászok árnyán, zöldes árokparton...
És mintha ott a távol messzeségbe,
Egy uj, kelő napnak a lángja égne,
S beragyogná a hallgató vidéket —
Ilyen az élet!...

A csendes, kék, sugaras éjszakákon,
Tündöklő fényben hány csillag ragyog!
Minden szikrában sok-sok századok
Története bolyong a láthatáron.

Az égő tűzben, a fénylő sugárban,
Egy végtelen, egy forrongó világ van...
De hová lesz, ha a csillag kiégett!? —
Ilyen az élet!...

Sovár lelkemnek is fölébred vágya:
Szabadságot, azt adjatok nekünk!
Mit is ér így nyomorult életünk,
Ha mint a hitvány lomnak, nincsen ára?!
Ha szolgaság teszi fáradt nyakunkra,
Gyalázat, kín, fájó teher a munka
S másnak húll le gyümölcse ha megérett —
Ilyen az élet!...

Nincs porszeme a felszántott talajnak,
Melyet veríték meg nem öntözött
S úgy reggelenként a kalász között,
A kisajtolt köny csillog, nem a harmat...
És lám a kapzsi, sóvár embereknek,
Az izzadás, a köny vagyont teremnek:
Kenyeret is, kalácsot is, fehéret —
Ilyen az élet!...

Hiába sír az elnyomott jajongva,
Hogy ébredjen az érző szánalom;
Kit gyávaság kinos igája nyom,
Panaszszavát, jaját hiába ontja;
Ha egyszer bátran a szemébe nézne,
A baj, mint könnyü pára elenyészne,
És nem találnak többé szolganépet —
Ilyen az élet!...

A vagyonmegosztás.

Vandervelde.

A mi a munkások fizetését, az értékek megosztását illeti, ellenségeink némelykor diadalmasan mutatnak rá a szociális tételek látszólagos ellentmondásaira.

A kommunisták azt mondják: mindenkinek annyit, amennyi szükségeinek megfelel; a kollektivisták: mindenkinek annyit, amennyi munkájának megfelel.

Ez az ellentmondás azonnal eltűnik, ha belátjuk, hogy ez a két tétel találkozik egymással a szociális fejlődés különböző állapotaiban.

A mi ideálunk, mint ahogy annyiszor volt alkalmunk kifejteni, a kommunizmus: mindenkinek annyit, amennyi igényeinek megfelel; de ez az ideál egy erkölcsi kialakulást követel, az egyetértésnek oly szellemére törekszik, amely a legszűkebb közösséget hozza létre, mint például a zárdákét, vagy az Egyesült Államok kommunista csoportjaiét.

Talán eljön az idő, amikor az egész társadalom erre az erkölcsi magaslatra fog emelkedni. De amíg e szép korszak eljövend, kollektivisták vagyunk és azt mondjuk: mindenkinek annyit, amennyit munkája megér.

Ezzel szemben azt az ellenvetést szokták felhozni, hogy nincs a munka mértékének egysége, hogy lehetetlen pontosan megállapítani, mennyi jut egy-egyre, ha közösen dolgoznak egy és ugyanazon munkánál.

Ez tökéletesen igaz. A mi vagyonmegosztási tételünket a szükséghez képest empirikus módon határozzuk meg, amit annál is inkább bevallhatunk, mert ez irányban a tőke mit sem vethet a kollektivizmus szemére.

Tényleg, hogyan határozzuk meg a munka díjazását a jelen rendszer mellett? A magántőkék konkurrenciája szolgál ez irányban mértékadóul: a munkások oly iparágakat és iparosokat szolgálnak, ahol bért kapnak, még pedig a leg-

jobb bért. Ez a kinálat és kereslet törvénye. A termékek többlete a kapitalistáé, aki mohón kapkod utána, részint hogy személyes szükségleteit kielégítse, részint hogy fejleszsze és gyarapítsa tőkéjét.

Mi történnék a kollektivista rendszer mellett?

A kollektivitás, mondjuk az állam — hogy a pontosság rovására világosabban fejezzük ki magunkat — kapitalistává alakul és gondoskodik a társadalom általános szükségleteiről, fejleszti és gyarapítja a társadalmi tőkét.

A többletet a munka díjazására használják, de hogyan történjék ennek a szétosztása?

Itt találkozunk — a mennyire csak alkalmazása lehetséges — a kommunista tétellel: mindenkinek annyit, a mennyi igényeinek megfelel. Minden munkásnak, amennyiben ember, egyenlő joga van annak elnyerésére, amit lényeges szükségleteinek kielégítése szempontjából megkivánhat. Van egy minimuma ennek a díjazásnak, amelynél kevesebb a díjazás nem lehet és ez a minimum — Engels szerint a normális bér — hozzávetőleg kiszámítható minden szociális csoportnál és minden iparágnál.

Igy tehát a kollektivitás előre kiveszi a maga részét és a munkásoknak joguk van a minimális díjazásra.

Hátra marad még a termékek többlete, vagyis inkább a termelt értékek.

Hogyan történhetnék meg ezen többlet felosztása?

Természetes, hogy a felosztás az egyenlőség elve alapján történnék, de a dolgok jelenlegi állapotában a szétosztás módja csak föltételes lehet.

A legtöbb esetben szükséges, hogy a díjazás arányban legyen a kifejtett munkásággal.

A díjazás mai hierarchiája nem fog megszűnni a szociális államban sem. Csakhogy, ahelyett, hogy a munkaadó állapítaná meg, maguk az érdekeltek fogják a bér nagyságát meghatározni.

A kollektivizmus tehát nem foglalja magában a bér egyenlőségét. És ez felhatalmaz bennünket arra, hogy azon banális ellenvetésre válaszoljunk, amely szerint egy kollek-

tivista társaság minden tagja a legkellemesebb és legkönnyebb munkanemet fogja választani. Erőszakot fog kelleni alkalmazni — mondják — hogy a munkaerők egyenletes felosztását fenntarthassák. A szemétkotrás kötelező lesz, mint ahogy jelenleg a katonai szolgálat kötelező.

Vajjon nem látják-e, hogy a kollektivista rendszer épp oly eszközökkel fog rendelkezni, mint a kapitalista rendszer? Mi történik manapság, ha egy iparág körében nagyon sok a munkás? A munkabér esik. Ellenkező esetben, ha kevés a munkás, a munkabér emelkedik.

Ugyanez a jogszokás fog uralkodni a kollektivista társadalomban: az állam előre kiveszi részét és kifizeti a minimális munkabért; a többlet pedig oly arányban lesz szétosztva, hogy annál kisebb lesz, minél több lesz az osztozkodó. Ennek következtében, a keresett foglalkozások nem fognak oly dúsan fizetni; az elhagyott foglalkozások, a veszedelmes és kellemetlen munkaágak tekintélyesebb jutalékot adnak. Ebből nem az következik, hogy a dolgok szükségszerűen úgy fognak alakulni, mint ahogy leírtuk. Mi csak azt mondjuk, mi történhetik és nem azt, hogy mi fog megtörténni. A kollektivista felfogásban kétségtelenül sok a hypothézis; de a hypothézisben valóság rejlik, amely megmutatja a célt, amelyet követnünk kell.

Összegezve tervünket, amely nem szociális újjászervezésre, hanem szociális átalakulásra törekszik, a következő pontokba foglalhatjuk össze az eddig elmondottakat.

Célunk: a termelés és forgalom eszközeinek kollektiv elsajátítása.

Eszközeink: fokozatos megszorítása az öröklésnek és a végrendelkezési jognak. Fokozatos kiterjesztése a kollektiv birtoklásnak.

A munka szervezete: a nyilvános szolgálat autonomiája; az emberek fölötti kormányzat és a tárgyak fölötti igazgatás elválasztása.

Vagyonmegosztás, munkabér-minimum és legalább ideiglenesen, felsőbb jutalmazás a munka arányában és annak minősége szerint.

A művészet és a szocialista párt.

Jules Destrèe.

Eléggé érthető volna, ha a szocialisták bizonyos lenézést tanúsítnának a művészet és a művészek iránt és ha a szenvedő néposztály a költőket és festőket teljesen haszontalan lényeknek tartaná.

De éppen ellenkezőleg — váratlan és vígasztaló tűnemény, a mely végtelen reményre jogosít a nagy tömeggel szemben — arra a meggyőződésre jutottunk, hogy az alsó néposztályok egész mélyében felfogták és megértették a szocializmust. Behatoltak annak mélységeibe és sajátságosan kikerülték a szokásos politikai viták elméleteit. Ők a szocializmusban a teljes forradalmat látják, nemcsak a gazdasági, hanem a tudományos, aestetikai és erkölcsi forradalmat, a mely magával vonja az összes szocialis tényezők átváltozását és módozatokat, a hatásokat megváltoztatja, a melyek az emberi sorsot igazgatják.

Ezen hatások között bizonyára nincs nemesebb és termékenyebb, mint a tudományoké és művészeteké. Nincs olyan kultúrember, aki ezt az állítást tagadná és a kitagadottak sötét lelkeiben is, a melyekbe a burzsoá uralom oly fukarul mérte ki a világosságot és a melyekbe a reakcionárus pártok nem oltották belé a kötelező oktatást, él némi zavaros fogalma ezen igazságnak.

A munkás tisztelettel viseltetik az értelmiséggel szemben; a munkás mindenhol meghajol a munka előtt, bárhol is találja azt és ha némelykor zavarok támadnak az agyvelő könnyebb elfáradása következtében, a félreértéseket könnyen el lehet oszlatni. A karjával dolgozó munkás, mihelyt tisztába jön az értelmi munkásság szükségszerűségével, meg tudja becsülni azt; mindig találkoztunk oly proletárral, a ki telve volt rokonszenvvel és tisztelettel a művészet és tudomány iránt. Az értelmi munkás és a testi munkás közt támadhatnak félreértések, de nincs meg köztük az az ellentét, a mely-

ről ellenségeink álmodnak; ellenkezőleg, az egymás megértése szükséges és kikerűlhetlen. A mikor Marx Károly hallatta csatakiáltását: «Minden ország proletárjai egyesűljetek!» nemcsak az ipari munkásokhoz szólott, hanem mindazokhoz, akik a kapitalista szervezet igája alatt nyögnek.

És ez annyira igaz, hogy a művészek maguk hirdették ezen eszmét: Walter Crane Angliában és Steinlen Franciaországban kiváló rézmetszeteikben, a melyekben május elsejét ünneplik, a tömeg közé, amely az ismeretlen világosság felé törekszik, odahelyezték a parasztot és a bányamunkást, az éhező írót és a festőt, a kovácsot és a halászt, azokat, a kik tollal dolgoznak és a kik kalapácscsal dolgoznak, a kik ecsetet tartanak kezükben és akik ásót; mindenkit, aki szenved a munka folytán!

Jegyezzétek meg ezt a látványt; mi sem győz meg jobban a szocializmus kiterjedéséről. Ha ez csak arra szorítkoznék, hogy a kezükkel dolgozó munkások helyzetének javítását követelje, nem jelentkeznék a világ előtt úgy, mint az új hajnalhasadás, a melytől némelyek annyira rettegnek és a melyet mások oly nagyon várnak.

Ez a mozgalom, amely oly csudálatosan felvillanyozta a mai társadalmat, nem az éhes gyomrok fájdalmas vajúdásával született meg, nemcsak az éhség kérdésének megoldására szolgál; ez a harc sokkal magasztosabb és telve van uj eszmékkel, amelyek a régi világfelfogások ellen harcolnak.

Ezen nagy harcok nehézségeinek megoldására szükséges, hogy minden jó akarat egy sorba álljon, minden erő hasznot hajtson és a művészet és tudomány nem megvetendő segédcsapatok a méltányosság ezen küzdelmében.

Nem így volt ez egészen kezdetben; egyes régi szocialistikus programmok automatikusak voltak. A nagy francia előharcosok a legjobb szándékot mutatták, de talán nem támaszkodhattak eléggé rideg bizonyítékokra.

De ötven esztendő óta a tanok megerősödtek. Tudósok türelemmel tanúlmányozták az eseményeket és rendezték a gazdasági tűnemények törvényeit; statisztikával és számokkal igazolták az első szociológusok sejtelemszerű kinyilatkoz-

tatásait, a munkástömegek zavaros törekvéseit és a művészek, a szónokok és írók is megkönnyítették a közeli fejlődés tanainak terjesztését. Mindinkább rendeződött és szervessé vált az elmélet, mindinkább tudományossá és egyszerűvé vált a szocializmus.

A proletár mozgalom megindításához nagyban hozzájárúltak a burzsoá osztály menekűltjei. Egyes kalandos elemek otthagyták a vagyonos osztályt, hogy az éhenhalók és mezítlábosok közé menjenek.

A szociális tűnet körülbelűl egy század óta mindig hasonló körűlmények között mutatkozott, főkép a történelem mindazon pillanataiban, amikor az eszmék egész teljes átalakúlására készűltek elő.

1789-ben a francia forradalmat, mely a nemesség előjogai ellen irányúlt, kezdetben az arisztokrácia bátor és gondolkozó elemei készítették elő és hozták nagy részben létre; azok a nemesek, akik megértették osztályuk előjogainak igazságtalanságát és lehetetlenségét és akik a burzsoákhoz csatlakoztak. Igaz, hogy csak mérsékelten lettek ezért megjutalmazva; akkor is, mint ma, egészségtelen és gonosz törekvéssel vádolták őket; de mindez nem csorbítja az ő dicsőségüket. Akkor is, mint ma, az igazság titokzatos hatalmának engedelmeskedtek. Ugyanaz a legyőzhetetlen vágy élt bennük, mint azon ifjakban, akik ma is napról-napra otthagyják a burzsoák sorait.

Ez a harmonikus egyesűlése az értelemnek és a karnak, ez a keveréke a két egyformán szükséges erőnek ad a szocializmusnak oly nagy hatalmat. Ez az ölelkezés mindenhol mutatkozik és nálunk talán még inkább, mint más országokban, még pedig kettős, párhúzamos mozgalomban: az egyik az értelmiség mozgalma a nép felé, hogy megossza vele a tudomány és művészet kincseit; a másik a nép mozgalma az értelmiség felé, hogy emelkedjék és okúljon. A munkás azon törekvése, hogy a tudományokat beszívja, épp oly erős, épp oly tiszteletreméltó, mint a tudós törekvése, hogy oktatást adjon. Erre a kettős fejlődésre büszke lehet a szocializmus.

A VIHAR.

Irta: Erdős Renée.

Magda jött hozzám egyszer, egy éjjel,
Sötét, haragos, viharos éjjel,
Öklével verte az ablakom fejét:
«Erzsébet ébredj!
Nagy aratása volt ma az éjnek!
Elmosott az ár egy fekete bárkát,
Összetört a vihar egy halászbárkát...»

Magam mellé, puha ágyamba vettem.
Egyszer megöleltem, százszor elkérdeztem:
«Ki volt a bárkán, mondjad már Magda?»
Erős fogával a párnát harapta,
Úgy búgta, zokogta, hörögte: «A párom.
Rajta volt, elveszett, viszi a hullám
Öleli hidegen, öleli lágyan —
Akármeddig élek: többé sohse látom.»

A síró fejét két karomba vettem:
«Hallgasd csak, hallgasd, hogy sivít a szél!
Ha róla hoz hírt, ha róla beszél:
Nem mond igazat, hallod-e Magda!
Most meg kell tudnod: én is szerettem —
Miattam ment ki az éjbe, az árba,
Forró életből hideg halálba —
Hallod-e Magda?»

Nem felelt. Az ablakon át
Kinézett a vízre meredten.
Én simogattam a hosszú haját:
«Óh jaj ne nézz így, az eszemet vesztem!
Csupa víz a ruhád, óh melegedj mellettem.
Mint a pokol-tűz úgy ég az én testem.
Hűsits le jéghideg hajaddal, kezeddel,
Aztán ne zokogj. Én is szerettem.
Hallod-e Magda?»...

A hő-források.

Irta: **Bede Jób.**

I.

A rekkenő melegben a Hargita felől a nap elárasztotta a fürdő kiránduló társaságát. Az agyagos út keményre száradt s rajta keresztűl-kasúl vonúltak a kénes források vizei. Megtelítették a levegőt kábító, altató lehelettel. Az asszonyok járásközben kéjesen lehúnyták szemüket és kísérőik vállára dőltek. A vén urak nehéznek találták az álmos asszonyi testeket és ideges nógatások hallatszottak:

— Ugyan édesem, hát legyen esze!

Nehány fiatal leány is akadt köztük. Ők roppant szentimentális hangulatokba merűltek. A megyei fiuknak ugyan jó napjuk volt. A legbüszkébb grófkisasszonyok is megengedtek ma. A vad források halálos lehellete vallomásokat csalt ki és ilyen sóhajtások keletkeztek:

— Béla, engedje, hogy lehajoljak. Én igen nagyon szeretnék itt meghalni.

A legény gyöngéden átfoghatta és a gardedamok is mindent megbocsátottak.

A társaság szétszóródott. Kettesével, hármasával elmaradoztak itt is — ott is. Amerre a források nehéz lehellete nem ért, pihenő párokat lehetett látni.

Közbe pedig folytonosan hallatszott a helybeli vezető magyarázó szava, amivel a sok forrás jelentőségét és «viszonylatait» ismertette. Egy magas szőke úr, ha nem csalódom, Rámer Gottfriednak hívták és a mezővárosban az összes egyesűleti és társulati ügyek titkára volt, mondotta a végtelen magyarázatokat:

— Így, hölgyeim és tisztelt uraim, tisztelt hölgyeim és uraim, vagyis tisztelt társaság . . . az Olt főirányával párhúzamosan a meleg források már 1712-ben . . . hőfoka . . . gyógyító ereje . . .

Csak egy-egy szó hallatszott belőle, de Rámer Gottfried, aki egyúttal a polgári iskolában tanár is volt, lelkiismeretesen tárta fel egész tudását a kezében tartott jegyzetekből. A tá-

volból csak úgy látszott magas, erős alakja, mint egy fehér oszlop. Az ivópoharon, a mit a kezében tartott s félig a forrás vizével megmerített, olykor szivárványok keletkeztek.

— Kinek magyaráz? — nevettek távolabb — szegény tanár.

Ám Rámer Gottfried mellett mindig a közelében és a sarkában lehetett látni Hellgad Arthurnét, a képviselő feleségét, aki bárónő és a férjét ő miatta méltóságos úrnak hívják. Hellgadné itt tulajdonképen a háziasszony szerepét viszi e fegyelmezetlen társaságban, minthogy egy része e hihasználhatlan, minden út és épűletek nélkűl való terméketlen földnek, az övé. Így csatlakozott a társasághoz a férje nélkül, akinek a politikával és az összeköttetésekkel kell bajlódnia Pesten. Úgy tetszett, mintha bizonyos kötelességet teljesítene azzal, hogy a magyarázó tanár mellett marad. Sárgás selyem blúza fehér övvel volt derekához szorítva s a szoknyája egy csipkefátyol volt, alatta égszínkék selyem, mely ugy tapadt minden lépésekor, akárcsak a színházban látnád valamely csodásan raffinált toiletteben a legszebb idomokat. Amint egy göröngyöt álép, felvillan a csipke alúl a lába, karcsú szép bokáival. Mozdúlataiban, hajlásában, egész alakján és minden rezgésében a csábítás tudatos erejét lehetett látni. Az arca azonban már hervadt volt. Átlátszó rózsaszíne alatt vékony ráncok futottak, szemének a tüze a soha ki nem fáradó szenvedély kegyetlen lángját láttatta, erős vonásain megrögzött a követelő, akaratos vágy és vékony ajkai körűl a mosoly csak arra való volt, hogy a kiáltó jeleket enyhítse.

Igy mosolyogva hallgatta-hallgatta a tanár magyarázatait, míg a társaság egészen elmaradt. Azok az öreg urak, akik távol csendesítették a feleségüket, rég látták a Hellgadné pompázó tavaszát és szomorúan sóhajtottak, a fiatalok pedig gyűlölték s inkább választották a szentimentális, most fejlődő megyei leányokat.

Egy fordulónál egyszerre Hellgadné megállott és nevetve fordult Rámer Gottfriedhez:

— Ugyan, tanár úr, eszméljen fel! Ébredjen és nézzen körűl! Hisz senki sem hallgatja!

A tanár levette szalmakalapját és szőke haját elsimítva, míg kifogástalan egyesületi modorban meghajolt, így szólt:

— Bocsánat, méltóságos asszonyom, én nekem mindennél becsesebb és fontosabb, hogy méltóságod érdeklődik az Olt vizének hő-forrásai iránt.

És megint feltette a kalapot és egy lélekzetvételre folytatni kezdte:

— A hő-forrás annyi kéntartalommal bír, hogy fél méternyire megöli a gyengébb természetű állatokat, a gyermekeket és ideges nőket . . .

A báróné kikapta a Gottfried kezéből a jegyzeteket és magasra tartotta. Nevetett miatta és így szólt:

— Na, hát most magyarázzon, ha tud, vagy vegye el tőlem a papírjait, ha ügyes.

A tanár úr azonban érthetetlen udvariassággal így szólott:

— Amint parancsolja, méltóságos asszonyom, tehát bevégeztem az előadásomat.

Észre kellett vennie, hogy Rámer Gottfried minden erőlködés nélkül nyugodt és udvarias maradt.

II.

Alkonyat tájban a fürdőtelepre érkeztek. Itt hársfákkal szegélyezett tisztáson gyülekeztek össze mind. Rámer Gottfried egy pléh-síppal hosszan, éles hangokat hallatott. Egy törvényszéki bíró, aki a társaság humoristája gyanánt szerepelt, sorra járt a kis csoport között, számlálgatva:

— Egy, kettő, egy, kettő, mindenütt kettő, senki se hiányzik, hehehe!

Hellgadnéhoz is elérkezett és ősz bajuszát csavargatva, mondta:

— Mi is rendben vagyunk, szép bárónő, egy . . . de az ég nevére, méltóságos asszonyom, önnek a «kettő»-je hol van?

Meglátva aztán az asszony közelében Rámer Gottfriedot, ismét nevetett:

— Tovább mehetek, egy, kettő, mindnyájan itt vagyunk, egy, kettő.

A bárónő kissé bosszankodva és valamennyire gúnyosan pukkedlizett a tanár előtt:

— Ha szabad kérnem, tudós forráskutató úr, lehet a lovagom?

Rámer megint hajlongott és bókolgatott:

— Óh, méltóságos asszonyom, ez a kitüntetés és ez a kegy.

Az asszonynak a szeme megvillant:

— Eh, mit komédiázik annyit, nyújtsa a karját.

És elrántotta a tanár karját és beléje kapaszkodott. Így haladt vele, reája hajolva és hozzásimúlva. Az arcán ama

fiatal bomlasztó tűz lángolt egy percre, mely a régi keresztúri bálokon nagy udvarokat epesztett és fárasztott ki; az öreg urak amiről emlékeznek, hogy az a leány vad szenvedélyével, mély hangjával, ami a férfiakéhoz hasonlít, a pezsgők és erős konyakok szeretetével hányszor kisértetbe ejtette őket. És emlegetik kegyetlen vérét, melylyel annyit megkínzott.

— Mondja csak — szólt hirtelen a tanárhoz — ön a városában, ahol, hallom, több egyesületnek a titkára, szokott-e nők körül forgolódni?

A tanár szerényen húzódozott:

— Méltóságos asszonyom, igen kegyes érdeklődésével. A hivatalos kötelességem ahogy kívánja. A nőegyesületnél is titkár vagyok. Én szerkesztem és olvasom fel a jegyzőkönyveket.

— Igen, igen — topogott az asszony — tudom. De nem úgy értem. Az ilyen fiatal férfit szeretik az asszonyok, no, no (gúnyosan mosolygott), a nőegyletek különösen. Azt szeretném tudni, hogy bejáratos-e ide vagy oda. Terheli-e valami kedves bűn a lelkét? . . .

A tanár úr síma arcába és szenvedély nélkül való kék szemeibe nézett. A férfi nyugodtan állotta és csendesen felelt:

— Nem, báróné. A magam fajtájú embernek sok a gondja az élet és a karriér miatt. Úgyszólván mindig tanítanom kell az elhagyatott fészekben, a világtól és minden modern élettől távol. Az ember elfásúl, elsavanyodik, bocsánat. Látja az ember, hogy minden igyekezete kárba vész, senki sincs, aki emelkedni segítse. Olyan az élet, méltóságos asszonyom, mint . . .

— Ne . . . ne . . . — szakította félbe az asszony nevetve — édes barátom, ha teheti, ne mondja meg, hogy milyen az élet.

Gottfried elhallgatott. Az est csillagszemeivel áttekintett a kék fátyolon és a suttogásba, mely a fiatal leányok útján kelt, az aludni készülő madarak rebbenésének nesze, távolról az Olt halk zuhogása és a fürdőmotor kopogása álmosítóan vegyűlt. A terraszokon színes gömbök világosodtak meg és a fürdőigazgató rakétákat eregettetett felfelé az est homályában. Lassanként hazafelé haladt mindenki. A fürdő nagytermében a mulató fiatalság asztalánál a cigány bécsi német kuplékat játszott, borzasztóan magyaros motivumokkal és cifrázatokkal vegyítve.

— Mégis — kapaszkodott a csendbe a tanár — el nem képzelheti, báróné, hogy egy ilyen egymagában álló embernek milyen nehéz, szomorú és kietlen a sorsa.

Ezt szakgatottan, a szavak közt nagy szüneteket tartva, mondta.

Az asszony most ismét a karjába fogódzott és a szeme megcsillant. Magához vonta Gottfriedot és szinte a fülébe súgta:

— A férfi elhagyatottsága? Mi az? Hisz a férfi rokont talál minden házban és minden lakatlan szívben meleg hajlékot. De a nő? A nő mit tegyen, ha elhagyatottnak érezi magát?

Aztán minden szünet nélkül mondta:

— Akarja, hogy beszélgessünk még erről? Fáradt vagyok és nem tudnék még aludni.

III.

A Hellgad-pavillon sötét volt. Az asszony a kapunál előre sietett, aztán gyorsan visszatért.

— Nem szeretem — szólt — ha ilyen időben idegent látnak nálam. Mert annyit beszélnek az emberek és a magam fajta asszonynak, akit mindenki irigyel, igen kell ügyelnie.

A pavillon csakugyan üres volt. A kis hátsó lugasban, melyben a gyep-pamlagok épen nem nyári időre való drága szőnyegekkel voltak befedve, a bárónő maga vonta össze a vászonfüggönyöket.

— Na, barátom — mondta olvadó hangon — foglaljon helyet. Mintha otthon lenne. Bátorság. Most maga az én vendégem. Ha tetszik, maga az úr, amíg itt van. Én egy perc mulva jövök

És izgatott sietséggel sietett el és gyorsan jött meg. Terített a lugas asztalán. Tányérokat, poharakat hozott. Egy vázában friss rózsák illatoztak és egy kék ernyőjü lámpa, olyan színü, mint az asszony fehér csipkéin áttetsző selyem, bágyadt világosságot hintett.

— Nem szeretem, tudja, a cselédeket zaklatni ilyenkor.

A tanár egy-egy szót mondott:

— Milyen kedves, milyen szép!

Az asszony a közelében igyekezett rakosgatni, derekával a vállára hajolt, karjaival érintette és fehér csipkéit mellette suhogtatta.

Egyszerre megint elszaladt.

— Egy percre még. Zseníroz ez az úti feszesség!

A nyugalmas, szenvedélyek nélkül való nyári éjszaka terjedt. A rózsák lehellete mintha a hajnali álmokat súgná

és a függönyök a Hargita felől jövő beszédes szél suttogásától remegtek. Azonképen reszketni kezdett a lámpa kék ernyője, mely egy nagy pillangó erős szárnya gyanánt mozgott.

A lugas ajtó-függönyein át Rámer Gottfried látta, hogy az asszony a kert útja felől jön errefelé. Hosszú fehér pongyola van rajta, mely nagy és így látva, szenvedélyt keltő alakját körűlfogja.

Gottfried fáradtan és únottan fordult félre.

— Ah — mondta — megint szerelemről lesz szó. Hervadó asszonyok, régi időről maradt álmadozó szivek felélesztése. Milyen unalmas téma!

És szinte elkeseredetten folytatta:

— Milyen sok szerelem és semmi protekció!

Az asszony már itt volt és szó nélkül melléje ült és a vállára hajtotta a fejét.

. . . Másnap azonban valahogyan megvígasztalódott Rámer Gottfried.

Mert, a mint a bárónőt reggeli sétáján elkisérve, visszafelé indult, azt hallotta, hogy a fürdő humoristája, a törvényszéki bíró, a vendéglő előtt így szól az öreg urakhoz:

— Ez a tanító, vagy mi, úgy látszik, sikerrel magyarázta az Olt hőforrásait. Ha ezen az úton halad, nem adok bele egy fél esztendőt, tanfelügyelő lehet belőle.

— Sőt vegytan profeszor az egyetemen! — fűzte tovább a másik.

— Mert — humorizált a bíró — az élet hőforrás és protekció.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Az őrült.

Irta: Garsin Vszjevolod.

2.

— Köszönöm! — Megállott, kivett egy szivart és ideges mozdúlattal harapta le a végét. — Ez segít a gondolkodásban, — mondotta. — Ez a világ, a mikrokozmosz. Egyik végén az aljak, másikon a savak... Ilyen súlyegyenlőségben van a világ is, amelyben kiegyenlítődnek az ellentétes alap-anyagok. Isten önnel, doktor.

Az orvos folytatta látogatásait a betegeknél. A legnagyobb részük az ágy mellett állva várakozott rá. Egyetlen följebbvaló iránt sem éreznek alattvalói több tiszteletet, mint orvosuk iránt az őrültek.

Az egyedülmaradt beteg gyors léptekkel méregette tovább celláját. Teát hoztak neki; le sem ült, két kortyra kiürítette a nagy kannát és pillanatba se került, hogy megevett egy nagy darab fehér kenyeret. Azután távozott szobájából s néhány óráig, az ő nehézkes, de mégis gyors menésével, megállás nélkül járt föl-alá, az épűlet egyik végétől a másikig. Esős nap volt és a betegeket nem bocsátották a kertbe. Mikor jött az ápoló, hogy megnézze az új beteget, a folyosó egyik végében mutatták neki; ott állott, arcát erősen a kertre nyíló ajtó üvegéhez szorítva s folyvást egy virágágyra nézett. Roppant ízgatta figyelmét egy vörös virág, valami mákfajta.

— Szíveskedjék magát megméretni! — szólt az ápoló, vállát megérintve. De ahogy a beteg arca odafordult az ápolóhoz, ez majdnem visszaugrott az iszonyattól: olyan vad gyűlölettől és dühösségtől égett az őrült szeme. Mihelyt azonban megpillantotta az ápolót, arca nyugodtra fordult, készségesen követte azt, egyetlen szó nélkül, mélyen elgondolkozva.

Az orvos dolgozószobájába léptek, a beteg maga állt fel a kis tízedesmérleg lapjára; az ápoló megmérte és a könyvben 109 orosz fontot jegyzett neve mellé. Másnap már csak 107-et írt, harmadnap 106-ot.

— Ha ez így megy tovább, nem marad életben! —

szólt az orvos és a legtáplálóbb kosztot rendelte neki. Mindamellett rendkivül nagy étvágya ellenére is napról-napra fogyott a beteg, az ápoló pedig egyre kisebb fontszámot jegyzett a könyvbe. A beteg mitsem aludt és örökös mozgással töltötte idejét.

IV.

Tudatában volt annak, hogy az őrültek házában tartózkodik; azt is tudta, hogy ő maga beteg. Olykor, éppen mint az első éjszaka, vadúl áthadonázott nap után fölébredt az őt környező csend közepette, fájlalta minden tagját fejében szörnyű nyomást érzett, máskülönben ép öntudattal. Talán az tette, hogy az éj csendjében és homályában hiányzottak a külső hatások, vagy tán a fölrezzent emberi agyvelő gyönge tevékenysége volt az oka, hogy ilyenkor világosan átértette állapotát és majd csaknem egészséges volt. Ám beköszöntött a nappal; a fénynyel s a kórházi élet fölébredtével egyszerre megint hatások környékezték, amiken beteg agya nem bírt uralkodni, megint őrültté vált. Állapota különös keveréke volt a helyes gondolatoknak és az esztelen összevisszaságnak. Megértette, hogy csupa beteg veszi körűl, egyúttal pedig mindegyikökben valami rejtőző vagy eldugott személyiséget látott, akit ösmert már azelőtt, akiről olvasott vagy hallott valamikor. Képzelete minden idők és minden országok embereivel benépesítette a kórházat. Voltak itt elevenek is, holtak is, világhires, hatalmas férfiak, a legutóbbi háborúban elesett katonák és föltámadottak. Bűbájos körben látta magát, mely magában egyesíti a föld összes erőit és büszke őrületében azt hitte, hogy ő e körnek a középpontja. Kórházi kollégái valamennyien azért gyűltek ide, hogy végbevigyenek valamit, ami óriási vállalkozás gomolygó alakját öltötte s aminek célja volt, hogy megsemmisítsen e világon minden gonoszságot. Nem tudta még, miben álljon ez a tett, azonban elég erőt érzett magában arra, hogy elvégezze. Olvasott más emberek gondolataiban; a tárgyakról leolvasta történetöket; a kórházi kert nagy szilfái valóságos maguk-átélte legendákat meséltek neki; a már csakugyan régi épűletet — úgy látta — még Nagy Péter emeltette s az ő meggyőződése szerint lakott is benne a pultavai csata idejében. Olvasta ezt a falakon, a hámlott vakolaton, a kertbeli tégladarabokon és gipsztörmeléken; ezekre — az ő szemében — föl volt írva a ház és kert egész története. A kis halottas kamrába rég

elhunyt emberek százait telepítette; figyelmesen szemlélte a halottaskamrának a kert sarkára néző ablakát és úgy hitte, hogy a szívárványszínű, piszkos üvegtáblák rendetlen csillogásában ismerős, eredetiben vagy arcképeken látott vonásokat bír fölfedezni.

Közben megint szépre fordult az idő s a betegek az egész napot a friss levegőn töltötték a kertben.

A kertnek számukra fenntartott része kicsiny volt ugyan, de sűrű fák árnyalták be s virág nyílt mindenütt, ahová csak lépett az ember. Ama betegeket, akik valamelyest még alkalmasok voltak a munkára, nekiállította a felügyelő: egész nap söprögették, majd homokkal szórták be a kerti útakat és gyomlálták a virág-, uborka- meg dinnyeágyakat. Sűrű cseresznyefa-csoport állt a kert egyik sarkában; a fal hosszában szilfasor húzódott; középen, egy művésziesen feltöltött halom tetején volt a kert legszebb virágágya; ríkitó virágok díszítették a felső földréteg szélét, ennek a közepén pedig nagy és ritka sárga-vöröspettyes georgina pompázott. Ez a virág az egész kertből kiemelkedett és ennek a középpontjául szolgált; meg is látszott sok betegen, hogy valami titokzatos jelentőséggel ruházza fel azt. Az új beteg előtt is valami szokatlannak, a kert és épület valamilyen talizmánjának tűnt föl e virág. Nemkülönben virággal szegték be az őrültek valamennyi kerti útat, volt itt mindenféle virág, aminő csak található Kis-Oroszország kertjeiben: derekas rózsatövek, tarka petuniák, magas dohánybokrok az ő rózsás kis virágaikkal, volt azután szekfű, árvácska, jácint és mák. Éppen itt nyílt, a kertajtó közelében, három különös fajta máktő; kisebbek voltak a közönséges máknál s attól vörös virágúk szerfölött rikító színe folytán ütöttek el. Épp e virágok hatottak olyan mélyen betegünkre, mikor a kórházba jövetelének első napján az üvegajtón keresztül a kertbe nézett.

Midőn először ment le a kertbe, még a legfelső lépcsőn álltában elkezdte nézni e rikító virágokat. Kettejök nyílt csupán, s véletlenül a többitől különválva nőttek olyan gyomlálatlan helyen, hogy sűrű dudva környezte őket.

A betegek egyenkint jöttek az ajtóhoz, ahol az ápoló mindegyiknek fehér, erős gyapjúsipkát adott, amelyen vörös kereszt volt. E sipkák megjárták a háborút s árverésen vették meg őket. Persze a beteg e vörös keresztnek is valami furcsa, rejtelmes jelentőséget tulajdonított. A sipkát lekapta fejéről, előbb a keresztre nézett, aztán a mákvirágokra. Élénkebb volt a virágok színe.

— Amaz győz! — szólt a beteg, — de majd meglátjuk. És lement a kertbe. Majd körülnézett és a mögötte álló ápolóra ügyet se vetve, belelépett az ágyba s a virág felé nyúlt, csakhogy nem volt bátorsága leszakítani. Kinyújtott kezében, majd egész testében szúrást és lázat érzett; úgy rémlett neki, mintha valami előtte ösmeretlen erő áradna ki a vörös szírmokból és áthatná egész valóját. Közelebb hajolt s a virágért nyúlt, ám ez mintha csak valami halálos, mérges lehelettel védekezett volna. Elkezdett szédülni; még egy végső, kétségbeesett kisérlettel már a virág szárát ragadta meg, midőn egyszerre súlyos kéz nehezedett a vállára. Az ápoló tartotta vissza.

— Nem szabad semmit se leszakitani! — szólt a kisorosz. — A virágágyakra se lépj. Elég sok bolond van itten; ha mindegyik szakítana virágot, hamarosan megkoppasztódnék ez a kert! — mondotta keményen, a beteg vállát még mindig fogva.

A beteg az arcába nézett, szótlanul bontakozott ki a kezéből és izgatottan lépett az útra.

— Óh, ti szerencsétlenek! — gondolta. Nem láttok semmit, úgy elvakultatok, hogy még védelmezítek is. De nekem végeznem kell vele mindenáron. Ha ma nem, hát holnap mérkőzünk. És ha én elpusztulok, mit tesz az...

Estélig sétált a kertben, ismerkedett és furcsa, értelmetlen, titkolózó társalgást folytatott; az ilyen beszélgetésből akármelyik őrült csak a saját rögeszméjére szóló választ hallotta ki. Majd egyik, majd másik társával sétált a beteg s estefelé mindinkább elhitette velök, hogy — mint ő szokta magában mondani — minden «készen van» már. Majd csak lehullanak a vasrácsok, megszabadulnak ezek a becsukottak, elvonulnak a föld minden tájára és megreszket az egész világ és ledobja magáról a régi burkot és új, csodálatos szépségben fog megjelenni. Már majd meg is feledkezett a virágról, éppen távozni készült a kertből, a hogy azonban föllépegett a házba vivő pár lépcsőn, újra megpillantotta a sűrű, homályos és beharmatosodott gyepen azt a két pontot, amik vörös parázsként izzottak. Most a beteg elmaradt a többitől és az ápoló mögé lopózva, várakozott a kedvező pillanatra. Senkise látta meg, hogy ugrott a virágágyba, hogy tépte le a virágot s rejtette azt keblére, az inge alá. Midőn a friss, harmatos szirmok érintkeztek a testével, sápadt lett, akár a halál, szeme pedig tágranyílt az iszonyattól. Hideg veríték lepte be homlokát.

A kórházban meggyújtották a lámpákat; a betegek

legnagyobbrészt ágyukon heverve várakoztak a vacsorára, csak egy pár nyugtalanabb természetű járkált élénken fölalá a termekben és folyosókon. Közöttük volt a virágos beteg is. Kezeit görcsösen a keblére kulcsolva sétált; olyan volt, mintha szeretné szétmorzsolni, megsemmisíteni az eldugott növényt. Kitért az útból, ha másokkal találkozott és félt attól, hogy azok csak a ruhájokkal is hozzáérjenek.

— Ne közeledjetek, ne jőjjetek közel! — kiáltozta. Csakhogy a kórházban ügyet se szoktak vetni az ilyen kiabálásra. Egyre gyorsabban haladt, lépései egyre nagyobbodtak, így járkált vagy két óra hosszat, magában dühöngve.

— Kifárasztalak! Agyonszorítalak! — ismételte tompán és haragosan. Olykor a fogát csikorgatta.

Tálaltak az ebédlőben. A nagy, terítetlen asztalok mindegyikére festett és aranyozott fatálakban búzapépet helyeztek; a betegek helyet foglaltak a padokon; mindannyian kaptak egy karéj fekete kenyeret. Nyolcankint ettek egy tálból fakanalakkal. Néhányuknak, akik jobb kosztban részesültek, az ételt külön szolgálták fel. Betegünk, akit ápolója szobájába hívott, miután gyorsan bekebelezte odahozott porcióját, nem elégedett meg ezzel, hanem a közös ebédlőbe ment.

— Megengedi, hogy ide üljek? — szólt a felügyelőhöz.

— Még nem kapta meg a vacsoráját? — kérdezte a felügyelő, miközben a pépből ráadást töltögetett egyikmásik tálba.

— Nagyon éhes vagyok. Pedig nagyon sok erőre van szükségem. A táplálkozás az egyetlen fegyverem; hiszen tudja, hogy alig alszom valamit.

— Egyék, lelkem, váljék egészségére. Tarasz, adj csak neki kanalat meg kenyeret.

Odaült az egyik tálhoz és még roppant mennyiségű pépett megevett.

— Elég lesz már, elég! — mondta végül a felügyelő, mikor valamennyien elkészültek már a vacsorával, betegünk pedig még mindig a tálnál ült s míg egyik kezével a pépet kanalazta, másikat erősen odaszorította a mellére.

(Vége következik.)

„György felesége.“

Mindenki érdeklődött irántuk. A fehér főkötős cselédek a karfára kapaszkodtak s úgy nézték őket, míg a lépcsőn lementek. Alfonz nekik tartotta fel az ablakfülke kis asztalát, ahonnan legkényelmesebben lehetett látni a poros kis udvarba, ahol egy pár cserépvirág szorongott a szökőkútnak nevezett gyönge vízsúgár körül. Maga a korcsmáros, Lerouse, odaállt a kapuba, hogy köszönthesse őket jövet-menet.

Még a kapus, aki különben fülkéjében valóságos remeteéletet élt, még az is visszamosolygott, ha mosolylyal köszöntötték.

Régi módi, Isten háta megetti kis korcsma volt. Mindazonáltal fölkeresték néha nászúton lévő fiatal párok. Olykor nagyon sokan. Épen most is volt több fiatal pár a korcsmában — velök azonban senki sem törődött, míg a fiatal pár iránt mindenki érdeklődött.

Először is olyan nevetségesen, olyan kimondhatatlanúl boldogak voltak. Hiszen mindenki boldog volt nászútján, Lerouse urat sem véve ki — de ennyire, mint ezek ketten, igazán nem. Hiszen mindenkinek voltak mézeshetei — de ilyen —

Bár angolok voltak, vidámak voltak és szépek.

— És erős, hatalmas volta dacára, mily gyöngéd a férfi! — suttogtak a fehérbóbítás szobalányok.

— És milyen remek a nő! — hajtogatták a pincérek.

Egy pici kis szalonjuk volt. Nem a legdrágább, mert szegények voltak inkább, de György (az asszonyka azt tartotta, hogy a György név a legszebb és igen ritka!) azt mondta, hogy e szalonnál remekebb szoba a föld kerekségén nem létezik. És Györgynének is az volt a véleménye.

Hosszas küzdelem után tudta csak György feleségűl kapni az asszonykát. Ha most úgy el-elnézegette, midőn ez színes pamutjai között kutatott, alig tudta megérteni, elhinni, hogy tényleg, tényleg az ő felesége, hogy igazán nászúton vannak. György vídámsága és fiatalos lelki ruganyossága mellett mélységesen komoly volt, amin felesége áhítattelten

csodálkozott és amit ő meg nem értett, de végtelenül hősiesnek tartott. György pedig ájtatos szemekkel nézett fel az asszonykához és hálát adott mindennap az Istennek érette. Sohasem volt sok dolga fehérnépekkel és gyöngéden tisztelt mindent, ami feleségével összefüggött, únalmas komornájától kezdve egészen egyűgyű kis cipőfűzőjeig, melyet hiába kötöttek csomóra, hiába dugdosták cipőbe, csak kibomlott, csak kibújt újra és újra. Mindig gondolt arra a rettenetes felelősségre, ami a gyöngéd asszonyka bírásával jár. Nevetgélt vele és tréfálgatott, de szíve legmélyében rejtőzött egy olyan hatalmas gyönyörérzet, hogy már majdnem kínnak mondta. Csodálkozott, töprengett, hogy az összes teremtett férfiak közt neki, neki, neki jutott a gyöngyek gyöngye!

Párisba jöttek csak azért, mert a kiállítást akarták látni, meg azért is, mert az asszonyka gyönge egészségű volt. Nem lehetett őt hóba, förgetegbe cipelni, szánkókban megrázatni, mint bármilyen más asszonyt. Nem, nem! még ideának is nevetséges volt. Évát a Svájcba cipelni, kifárasztani. Azért gondolta ki György ezt a csöndes két hetet Párisban. Akadt itt elég mulatság: opera, kiállitás, Versailles, St. Cloud, Notre Dame — mind olyan dolog, mi nem veszélyeztette azt a drága egészséget. Jól ismerte Párist. Még legénykorából, amikor pajtásokkal száguldott Párison keresztűl-kasul és mulatott a maga módjára.

Hát elvitte Évát St. Cloudra és megmutatta neki a kastély romjait és mendegéltek a szökőkútakhoz és vettek ostyákat. És lementek Versaillesre és megnéztek mindent, amit látni lehetett, amit mindenki már látott — de ők dícsfényben láttak mindent — első sorban György. Nagyon csöndesen űldögéltek a Notre Dame templomában és hallgatták a félig isteni orgonahangokat és a tökéletes isteni karéneket és György meghatottan nézte felesége édes, bűbájos arcát és töprengett azon, meg fogja-e érdemelni valaha ezt az asszonyt? Protestáns lévén, persze nem imádkozhatott egy katholikus templomban — de igen közel járt ahhoz.

Most pedig a tervezett két heti kirándulás végén voltak. György örömmel látta, hogy Éva egészsége nem szenvedett. Anyósa — akitől egy kissé félt — és aki nem tudta elhinni, hogy György vigyázni tudjon Évára, anyósa is meg lesz vele elégedve. Még János, György bátyja, kit az anyós Györgynél mindig jobban szeretett, még János sem vigyázhatott volna jobban az asszonykára. És György, aki alig várta, hogy nászútra vihesse feleségét, alig várta, hogy hazavihesse és megmutassa az otthonlévőknek, milyen jól tudott vigyázni rája.

Szombaton ért véget a két hét, de a legutolsó pillanatban eltökélték, hogy hétfőig maradnak. Vasárnap este lesz a nagy illumináczió, mondta Alfonz szemrehányólag. Nem-e, elég látvány a kivilágított Párist megtekinteni? a boulogne-i erdőcskéből fölszálló tűzijátékot? Csak nem megy el Monsieur és Madame, hogy ezt meg ne nézzék? Amikor a világ minden részéről jönnek idegenek e csodát megbámúlni?

Éva kapott az alkalmon, hogy még maradhat. Még két este Párisban! Két nyári est, kóborolhatnak a nagy városon keresztűl nagy boldogságukkal. Isteni! György ne ellenezze! Egy szót se szóljon! Mert Éva maradni akar és maradni fog.

György kurtára fogta az asszonykát. Hogy a vasárnapot élvezhessék, szombaton pihenőt tartottak. Vasárnap reggel találkoztak az angol jóbarátokkal, a kik balkonjukra meghívták őket a tűzijátékot nézni. Estefelé György viselkedése teljesen zsarnoki lett. A könnyed muszlin-ruha helyett melegebbet kellett fölvenni — mert éjféltájt hűvös lesz ám. — Éva engedelmeskedett, de házsártoskodott egy kissé. Kilenc óra táján boldogan mentek együtt világgá.

«Csak reggelre várom önöket haza» — mosolygott Lerouse a korcsmáros. — «Az úr jól teszi, hogy kabátot visz őnagysaga számára. Hűvös az éjjel. De talán az esernyőt itthon lehetne hagyni? Nem? Elviszik? Ahogy gondolják!»

Remek volt az éj. Tikkasztóan meleg volt a nappal, most már hűvösödött. Az utcákon már tolongott a tömeg. Némi nehézséggel tudott György kocsit szerezni. Egy perc mulva már belesodróttak ők is a velük egy cél felé haladó tömegbe. Lassan jutottak el angol barátjaik házához, mely már tarkálott az ezerszínű lámpákkal. A Place de la Concorde drágakőként ragyogott ezer meg ezer ragyogó színes lámpával övezve. Majdnem nappali fény világított a tömegre és aranyozta be Éva boldogan mosolygó arcát.

Most a Champs Elysèe-n hajtottak végig. A hatalmas szökőkútak mintha lángokat lövelnének a százfelől rájuk vetődő színben. Az Are de Triomphe tündökölve, ragyogva a lámpák sokaságától elhomályosította a csillagokat.

«Gyönyörű! gyönyörű!» — mondta Éva, gyermekded örömében tapsolván.

A kocsis jelentette, hogy képtelen őket tovább vinni, a kocsiforgalomnak egy bizonyos órán túl szünetelni kell — hát vagy visszaviszi őket ahonnan hozta — vagy szálljanak ki.

György pártolta a visszatérést, Éva nem akart. Kiug-

rott a kocsiból és a tömegbe vegyült. György kénytelen, kelletlen kifizette a kocsist és követte nejét. Elég hely volt, kényelmesen jártak s Éva a Langtonék házát a világ végére kívánta, hogy sokáig tartson, míg oda eljutnak. Pedig ott állt alig kétszáz lépésnyire.

Hát kezdett Györgygyel alkudozni, ha már most nem járhat tovább, legalább haza gyalog fognak menni, kocsin, nyitott kocsin ebben a hűvös nyári éjben úgy is csak meghűlne. Persze ő, mint aféle tudatlan férj nem hiszi, bezzeg, édes anyja nem engedné, hogy nyitott kocsin menjen haza ilyen hűvös éjjel. Erre György megszeppent s közelgő vereségét előre sejtvén mormogta: — «Na, majd meglátjuk!»

Langtonék erkélyéről nagyszerűen láttak. Éva kihajolt messzire és nézte a tömeget és csevegett ismerőseivel és elragadóan kedves volt — legalább György azt találta.

Sötétedik az éjjel. Fényesebbek lesznek a lámpák. A tömeg sűrűbb lesz és nyugtalanul hemzseg. A Szajna partjait is langok szegélyezik. A Trocadéro tetejéről szóródik a villanyfény mindenfelé. A boulognei erdőcskéből végnélkül lövelnek és sziporkáznak a rakétak.

Fáklyásmenet tör magának lassan útat a tömegben. Lovas katonák viszik a fáklyákat. Hah! Hogy zúgolódik a tömeg, mintha vadállatok tompa dörmögéseit hallanád.

Népszerűtlen a hadsereg mostanság Párisban. Nézd, hogy fogja a tömeg körűl a katonákat, mint az éhes tenger hullámai, hogy rántják vissza a lovasok lovaikat, hogy visszaszorítsák a népet. Fölcsendül a sokaság haragos hangja, föl egészen az erkélyig, megreszketteti Évát a vad harag e kitörése.

Elvonúlt a menet, a tömeg utána tör. Csupa mozgó fej amerre a szem lát s ahonnan a katonák elvonúltak, felhangzik a pajzán tréfa, a vídám kacaj.

Rég elmúlt már éjfél. Ideje hazamenni. Enyhe, meleg a nyári éj, hűvösségnek még nyoma sincsen. Langtonék többi vendégei már oszlanak. Langtonék mintha szeretnének lefeküdni. A tömeg is ritkúl már. Az előadásnak vége.

Éva boldog, midőn hallja, hogy kocsit nem lehet kapni sehogy sem. Haza mehet gyalog, gyalog Györgygyel! Pompás! Mosolyogva búcsúznak s máris az utcán vannak egy másik angol házaspárral, akikkel egy darabig együtt mennek.

«Adja ide a karját, feleségem!» — mondja a másik angol nejének, Györgynek is azt tanácsolja, «mert — úgymond — bár általában jóindulatú a tömeg, túl kell, hogy még adjon

egy kis fölösleges tréfálkozáson s ilyenkor jobb egymástól el nem szakadni.»

Kar-karban mennek a tömeggel együtt, mely már eléggé megritkult, suhancok kalapjaikat lobogtatják és énekelgetik a tiltott Marseillaiset, más suhancok csoportosulnak s keresztül-kasul vágtatnak a tömegen papìrlámpákkal, fütyülőkkel, dobokkal.

«Nem fáradtál el?» — kérdi György, öt perczenként, szorosabban karjába fűzve azt a könnyű kis kezet.

Egy csöppet sem fáradt, hogy is kérdezhet ilyet az az únalmas György. A jövő kérdésre csak azért is azt fogja válaszolni: de igen, nagyon fáradt! Tulajdonképpen, ha jól meggondolja, fáradt is, hogy is ne fáradt volna el abban a nehéz gyapjuruhában.

«Az Istenért! Ne mondj ilyet,» — esdekel György, «hisz még három kilométernyi útunk van»!

A másik házaspár jó éjt kiván nekik és már most egyedül folytathatják útjukat. A házak ablakaiból fogyott a világosság, most már igazán sötétedett az éjjel. A Place de la Concordera lépve, egy kis lovascsapatot látnak. Katonák! A tömeg tömörül s utánuk veti magát, fölcsendül megint az a vésztjósló moraj, haragosabban, mint valaha. György lát egy ütésre emelt kart, hall egy gúnykiáltást, a rákövetkező pillanatban már ezer dühös hang rikácsol, ezernyi ember tör bőszen, vadon egymáson keresztül. Megtelik a nagy térség vad, erőszakos emberekkel, ordítoznak, hörögnek, vetik magukat a katonák után.

A nagy, hatalmas angol György — fejjel magasabb a tömegnél — hiába néz menhely után. Már annyi hely sincsen, hogy karjaiba vegye nejét. Éva eleinte fölkacagott, de most már meg van ijedve, György érzi, mert ott reszket, didereg karján és minden erejével fogja azt. Hiába néz körűl György, nincs menekülés, be vannak ékelve a tömeg kellő közepébe, éri őket a tömeg forró lehellete.

«Nem, nem Éva, nem juthatunk ki innen. Velük mozoghatunk csak és meg kell várnunk, míg egérút nyílik valamerre. Kapaszkodjál belém, édes».

A kis, törékeny, gyenge asszony minden erejével fogja férje karját, de bizony azért csak fél.

Megint kisért az ordítás, hátulról hatalmas lépésekkel újabb emberek érkeznek, akarnak előre törni. Hogy löknek, hogy tolongnak. Mily forró bűz! Aki egyszer érezte, nem felejti az el soha többé!

Mily keserves kínszenvedés annak a kis asszonynak!

«Hogy vagy lelkem»? — kérdi György aggodalomtelten.

«Elég jól», — feleli Éva, csak ki szeretne juthatni ebből az iszonyatos szorongásból. Kétségbeesetten néz körül György, hiába, hiába, sehol út, sehol hely, a félelem ő rája is kezd átcsapni.

«Türelem, édes, türelem, lelkem, fogd a karomat és ne félj».

A hangja nyugodt, míg szól, de a szíve, mintha ólomból volna, oly nehéz. Hogy jussanak ki valamikor ebből az emberáradatból. Őrült volt, amidőn beleegyezett az éjjeli sétába. Szegény György, már elfelejtette, hogy hiszen nem lehetett kocsit kapni, hogy még anyósa sem okozhatja őt azért, hogy a katonák és polgárok összekaptak.

Újabb tiz percz leforgása után, György elátkozza a katonákat, a kivilágítást, saját őrültségét, a durva férfiakat és még durvább asszonyokat, akik bárhogy akarja is megvédeni szegény kis Éváját, csak szorongatják, lökdösik.

«Lelkem György, kérlek, ne haragudjál, de én azt hiszem, hogy én most el fogok ájulni.»

Mintha fejbeverték volna ököllel, úgy elsápadt György. Fojtogatta a félelem, alig tudta a hangját csöndesíteni.

«Ide hallgass, Éva és ne hadd magadat. Még csak egy percig álljad, akkor a tömeg kezd oszlani, ott elől már mozognak. Akkor itt is lesz egy kis helyünk. És akkor leguggolok előtted s te fölkapaszkodol a hátamra. Megkövetelem, akarom. Másként nem tudlak fölvenni, bármit tegyek. Akkor aztán rögtön elmúlik rosszulléted, a levegő is jobb lesz, minden rendben lesz. Jó lesz így, feleség»?

Éva nem felelt, csak bólintott.

Egy pillanatra elcsöndesült minden s azután megmozdúlt a tömeg. György elhajítja botját, hogy két keze szabad legyen, félig ráfekszik az előtte állókra, leguggol. Két keskeny kéz nyugszik vállain — Istenem, mit haboz még? Még egy másodpercz és a tömeg hátulról előre fog törni és végük lesz. «Gyorsan, az Istenért, gyorsan», kiáltja, de — még mielőtt befejezné szavait, már nyaka köré fonódnak a karok s egy hatalmas lökéssel talpon áll megint György, reszketvén minden tagjában, mint a nyárfalevél.

Erőre kap, érezvén a karokat nyaka körül. Visszatért, fokozódott ereje, elszántsága. Most már kiáll mindent, hogy annak a kínos gyötrelemnek vége. Ugyan arról nincs fogalma, merre van mostan, csak egy igyekezete volt, lábon maradni minden áron. Milyen soká tart, míg a tömeg eloszlik! Egy mozdulat, előre lökdösés, szorongás, uj megállás. Ujabb

szünet, aminek nem akar vége szakadni. Most előlről jön egy ellenáram! Nem, mégsem! Istennek hála! Végigrezg valami a tömegen, kitör egy dühödt üvöltés, kezdődik egy roham. Egy hatalmas lökés hátúlról — botlás — György féltérdre esik. — Istenem, Istenem! — Valaki dühösen ráüt — kétségbeesett birkózás — kezére lép valaki — még egy ütés! — Csak fel, felállani, minden áron. Lábon áll megint, neki esik a járda szélének, hogy az előtte levő pocsolyába ne essék.

Gyöngyözik, patakzik a verejték homlokán, alig lélekzik, csak hörög. Megint megrogynak lábai. Nehezebb a súly, fogytán az erő. De hatalmasabb az elszántság. Összeszedi magát és mondogatja: csak idő kérdése! Ki kell tartani minden áron. Egész lelkével rajt' van, hogy lábon maradjon, mert ha elesik — — összeharapja fogait. Nem, arra még gondolni sem szabad. Fáj minden testrésze a lökdöséstől. Dobol füleiben a vér haragosan, dagadnak homlokán az erek, a szája vérzik. Valami vörös ködön keresztül kezd látni — de áll, áll, áll — a kétségbeesés vad erejével — megint egy új lökés — majdnem elesett újból — nem lát már semmit. Bősz dulakodás a sötétben. A nyakát övező karok reszketnek s hallja a feje fölött, hogy kapkod réműlten levegő után valaki. Kezek fogdossák a sötétben — megint talpon áll — egy jóságos hang biztatja: «Csak bátran, uram». Mozgatja ajakát, de hang nem jön. A tömeg lármázik, de ő víg morajhoz hasonló zúgást hall csak. Valjon meddig tart még ereje? Vége van, nem bírja tovább. De a tömeg ritkul — előtte már egy kis szabad tér van — még egy másodperc — megbotlik és kiesik a tömegből arrafelé, amerre érzi, hogy hely van.

Kint van a tömegből végre! Érzi, hogy már nem követik, mellette mennek el. A kövezet elejébe jön és megüti, nem is tud egyhamar fölkelni. Nem bánja — hiszen az mindegy — minden mindegy — vége van — vége a csatának — győzött. — Éva meg van mentve. Le akarja nyakáról kapcsolni az összefont karokat, a melyek fojtogatják. Érintésére széjjelnyílnak. Még el sem ájult Éva. Már azt hitte György pedig!

Felkönyököl, hogy szemeiből kidörzsölje azt a vörös ködöt, amelytől nem tud látni, pedig látni akarja Évát. Az földre csúszik és György karjaiba vonja. Homályosan pislognak az utcai lámpák, míg György szemeit mereszti és — egy idegen nő arcába néz! Más, idegen nő.Egy szegény, kifestett, kopott, kiabáló kalapu utcai leány, aki nevetni pró-

bál, de visszaretten, meghőköl attól az irtóztatón kétségbeesett fájdalomtól, mely látható abban a fakó, rézfoltos arcban — és eloson, odalapul egy nyitott kapualjába s nyöszörögve fedi el arcát a derengő hajnal előtt.

Egy angol ismerőse találta a nap folyamán Györgyöt az utcákon, keresve, keresve. Langton magához haza vitte Györgyöt a kis korcsmából. Alphonse sírt, mint egy kis gyerek s a néma portás szemeiből is peregett a köny.

Midőn Langton későn este jött haza, neje kérdezte tőle:

«Megtalálták Évát»?

Nagyon sápadt volt Langton arca a feleletnél. Igen — mondá s elfordítá arcát — én ott voltam, én láttam, senki sem ismerte volna fel. Apró kis csecsebecséi, órája, gyűrűi — mindent elloptak. De a komornája a ruhát ismerte meg. Én Györgynek akartam egy hajfürtöt hozni — — de — Hát elhoztam egyet a kis keztyűi közül — egyebet nem tehettem.

Kihúzta zsebéből azt a kis keztyüt, poros és sáros volt a sok, rajta végigvonúlt lábnyomoktól. Az asztalra tette és arcát kezeibe rejtette.

«Ha csak valamit szólna György», — mondá Langton végre nejéhez. «Ha legalább sírni tudna, — de csak ül szótlan, mozdúlatlan és maga elé néz»!

«Vidd be neki ezt a kis keztyüt,» — mondá neje halkan.

És Langton bevitte.

A halál kaszája mélyebben vágott, mintsem hogy könynyek enyhíthessenek — de György azt a kis keztyüt ma is tartogatja.

Mary Chalmondeley.

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

64

Egy órával ezután Tichon lépett be Máriához. Arra kérte, hogy menjen a herceghez s hozzátette, hogy Sergeics Vassil herceg is ott van. A princesse egész idő alatt nyugágyán ült szobájában s a síró Bouriennet tartotta karjaiban.

Mária hercegkisasszony szelíden simogatta haját. Szép szemei nyugodtak és súgárzók voltak, mint mindig s nyájas, résztvevő mosolylyal nézett mlle. Bourienne kedves arcába.

— Non, princesse, je suis perdue pour toujours dans votre coeur — mondta Bourienne.

— Pourquoi? Je vous aime plus que jamais — felelte Mária hercegkisasszony, — et je tacherai de faire tout re qui est en mon pouovoir pour votre bonheur. — Mais vous me méprisez vous si pure, vons ne comprendrez jamais et égarement de la passion. Ah, ce n'est que ma pauvre mère . . . Je comprends tout — folytatta szomorú mosolylyal. — Nyugodjék meg kedvesem. Atyámhoz megyek.

Elhagyta a szobát.

A mint belépett, ott ült bent Vassili herceg tubákos szelencéjével a kezében s mint látszott, élénk kedélyre volt hangolva. Gyors mozdúlattal dugott orrába egy csipetnyi tubákot. — Ah, ma bonne, ma bonne — szólalt meg s megragadta Máriát mindkét kezénél. Majd felsóhajtott s hozzátette: Le sort de mon fils est en vos mains. Décidez ma bonne, ma chère, ma donce Marie, que j'ai toujours aime comme ma fille.

— Chr! Chr! — szuszogott Andreics Miklós herceg — a herceg megkér téged az ő csemetéje . . . a fia nevében. Akarsz-e Kuragin Anatol herceg felesége lenni? Mond: igen vagy nem? S azután fenntartom magamnak azt a jogot, hogy a magam véleményét kinyilvánítsam. Igen, az én véleményemet, csak az én véleményemet — mondta Andreics herceg Vassili herceghez for-

dúlva s feleletül az ő sürgető arcára ismét hozzátette: igen vagy nem?

— Az én kivánságom, mon père, hogy sohase hagyjam el önt atyám, hogy életem pályáját soha el ne szakítsam az öné mellől. Nem akarok férjhez menni — mondta elhatározott hangon, miközben hol Vassili herceget, hol atyját nézegette szép szemeivel.

— Bolondság! Ostobaság! Bolondság! Bolondság! — kiálltotta Andreics Miklós összeráncolt homlokkal, megragadta leánya kezét, magához vonta, de nem csókolta meg, csak homlokát a maga homlokával dörzsölte s erősen megszorította a kezét, oly erősen, hogy Mária is összeráncolta homlokát s felsikoltott.

Vassili herceg felemelkedett. — Ma chére, je vous dirai, que c'est un moment que je n'oublierai jamais, jamais; mais, ma bonne, est-ce que vous ne me donnerez pas un pen d'esperance de touchor ce coeur si bon, si généreux. Dites, que peut-être . . . L'avenir est si grand. Dit: pent-être . . .

— Herceg, a mit mondtam, abban benne volt minden, a mit szivem mondani akart. Köszönöm becsülését, de sohasem leszek a fiának felesége.

— Nos, akkor ez el van végezve, kedvesem. Menj szobádba, menj — mondta az öreg herceg.

— Az én hivatásom egészen más — mondta Mária hercegkisasszony magában — az én hivatásom, hogy a mások boldogsága útján legyek boldog, szeretetteljes önfeláldozás árán. S kerüljön bármibe, megalapítom Amália szerencséjét. Ő oly szenvedélyesen szereti azt a férfit. Megteszek mindent, hogy elősegítsem a kettejük közti házasságot. Ha a férfi nem elég gazdag, módot fogok nyújtani neki a megélésre, erre fogom kérni atyámat. Oly boldog leszek, ha Amália az ő felesége lesz. És istenem, mennyire kell őt szeretnie. ha ennyire el tudott felejtkezni magáról. Talán én is megtettem volna ugyanazt! . . . gondolta Mária hercegkisasszony.

IV.

Rostovék hosszú idő óta nem kaptak értesítést Miklóstól. Csak a tél közepén jött a gróf számára egy levél, a melynek boritékán fiának kezevonására ismert. A gróf megijedt s gyorsan és nesztelenül, hogy senki észre ne vegye, surrant szobájába, be-

tette maga után az ajtót s elkezdte olvasni a levelet.

Michailovna Anna, a ki értesült a levélről, (valaminthogy mindig mindent tudott, ami a házban történik) hangtalan lépésekkel lopózott a szoba felé s úgy találta őt, levéllel a kezében, hol sóhajtozva, hol mosolyogva.

Michailovna Anna, dacára, hogy viszonyai megjavultak, a Rostovék házában maradt. — Mon bon ami — szólalt meg szomorú hangon, teljes részvéttel. A gróf csak még többet sóhajtozott: Nikoluska . . . levél . . , megsebesült . . . ma chére . . . megsebe . . . a kedves grófné . . . és tiszt lett . . . hála istennek! . . . hogy mondjuk meg a jó grófnénak? — Michailovna Anna a gróf mellé ült, zsebkendőjével feszárítani iparkodott a könnyeket annak szemein s a levélen, amelyre hullottak, valamint a magáéit, azután végigolvasta a levelet, megnyugtatta a grófot, megigérte neki, hogy az asztalnál s tea közben előkésziti a hírre a grófnét s isten segítségével tea után mindent el fognak neki mondani.

Az étkezés alatt Michailovna Anna csak a háborúról beszélt, meg Nikoluskáról, kétszer is megkérdezte, mikor jött az utolsó levél tőle, habár tudta s megjegyezte, hogy talán ma jöhet tőle megint.

Valahányszor nyugtalan lett a grófné ezek alatt a megjegyzések alatt s izgatottan majd a grófra, majd Mishailovna Annára pillantott, ez utóbbi észrevétlenül terelte el a beszélgetést egészen közömbös tárgyakra. Natasa, aki el tudott igazodni a hang színezésein s az arc változásain, mindjárt a beszélgetés kezdetén figyelmesen kezdett hallgatózni s észrevette, hogy atyja és Michailovna Anna közt valami titok van, a mi testvérét érinti s hogy Michailovna Anna erre csak elő akarja a grófnét készíteni. Evés után a pihenő terembe vitte magával Annát s ott a nyakába borúlva izgatottan beszélt hozzá: nénike, nénike, kérem beszéljen nekem róla, mi történt?

— Semmi kedvesem!

— Nem, szivecském, galambom, kedvesem, nem hagyom addig nyugodni, tudom, hogy tud valamit.

Michailovna Anna tagadólag rázta fejét. — Vous étes une fine mouche, mon enfant — mondotta.

(Folytatjuk.)

Természettudomány.

NINCSEN RADIUM. Szenzációs előadást tartott nemrégen Cury a Sorbonneon, a melyben azt állította, hogy radium voltaképen nem létezik, hanem csak radium sók, melyek összetételeikben rendkivül erős sugárzó képességgel bírnak.

Állítása szerint az uran fluoreskálását 1000-szeresen sikerült emelnie azáltal, hogy baryumsókat kevert hozzá. Ismételt tisztítás és kristályositás után, végre egy olyan anyagot nyert, — ezt nevezte radiumnak, — a melynek súgárzó képessége milliószor intenzivebb volt, mint egy közönséges uran-praeparatum-é.

E sók szerinte baryum- és uranbromidból állanak, más bromidokkal vegyülve, a melyeknek erős sugárzása által a legcsodálatosabb hatásokat érték el. Miután azonban e sók földünk egy folyton változó elektromos mezőnyében fordulnak elő, azért az elektromos behatás folytán ha légüres térben vannak, folyton sugárzanak.

Ha platinrugócskát egy evacuált csőbe vezetünk s ezt ismét légüres térbe s e készüléket ugy helyezzük két elektroskopra, hogy annak mindegyik vége egy-egy lemezkét érint, ugy az egyik elektroskop positiv, a másik negativ elektromossággal divergál.

Ha egy foszforeszkáló vagy fluoreszkáló testtel elektromos géphez közeledünk, ugy a test azonnal világít, mert elektromos kisugárzás éri.

Ha ezen fluoreszkáló testeket, melyek főleg calcium, strontium és baryum szulfir-ekből állanak, más nehéz fém sulfirekkel keverjük, ugy a foszforeszkálás erősebb lesz.

A kisérlet nagyon könnyen bemutatható egy kis készülékkel, még pedig elektromosság, mágnesség vagy világosság felhasználása nélkül.

Az előadó egy egyszerü kis, evacuált, elzárt üvegcsével mutatta be, amely csekély mennyiségü higanyt tartalmazott s a melyben egy kisebb, szintén légüres, fluoreszkáló anyaggal bevont üvegcső volt elhelyezve. A cső ide-oda való mozgatása által intenziv foszforeszkálás állott be, miután a higany rázása által az üvegfalat dörzölte, ezáltal elektromosság keletkezett, amely a só-praeparatumok intenziv sugárzását idézte elő.

Im maga a föltaláló kétkedik a tiszta radium létezésében s bizonyos, hogy sok idő fog bele telleni és sok tudós fog még kisérletezni s vitatkozni, mig határozottan bebizonyítják, hogy a radium létező elem-e, vagy a sugárzó képesség csak az uranércek sajátos módosulatának tulajdonsága.

AZ EMBER AGYVELEJÉNEK SÚLYA. Marchand professor, marburgi egyetemi tanár, összefoglalva a marburgi kórodák boncolásra került egyének hulláin végzett méréseinek eredményét, úgy találta, hogy az ember agyvelejének átlagos súlya a 15—50 életéven belül 1400 gramm, a felnőtt nőké átlag 1275 gramm.

Érdekes sorozatot nyerünk, ha a férfiaknál és nőknél talált azonos súlyok százalékait egymással összehasonlítjuk.

A férfiak közül:

84%-nak agysúlya 1250—1550 gr.,
50% » » 1300—1450 »
30% » » 1450 gr. feletti,
20% » » 1300 gr. alatti.

A nők közül:

91%-nak agysúlya 1100—1450 gr.,
55% » » 1200—1350 »
20% » » 1350 gr. feletti,
25% » » 1300 gr. alatti.

E számadatok kétségtelenül azt bizonyítják, hogy a férfiak és nők átlagos agysúlyának különbsége meglehetősen nagy. És habár az agyvelőnek működésénél nemcsak a súly, vagyis az idegtömeg, hanem az agy redőzöttsége és finomabb szerkezete is szerepet játszik, mégis igen jellemzők ezek az arányszámok, mert magyarázatát adják a női nem psychologiai sajátosságának, a melyeket semmiféle emancipationalis jelszavakkal nem lehet eltüntetni.

A nőknek aránylag kisebb agyfejlettsége nem jelent épen inferioritást, csak annyit mutat, a mi különben magától értetődik, hogy a nőnek érzékfelfogó, mozgató és a gondolkodást végző idegkészülékei a nők sajátos élettani feladataihoz képest kisebb méretűek, mint a férfiakéi. Érthető is, hogy a túlságos agyfejlettség és agyi tevékenység esetleg hátrányosan befolyásolja a nőt a fajfentartás körüli tevékenységében.

Az ember agyvelejének súlya Marchand mérései szerint az élet első három-negyed évének elteltekor kétszer akkora, mint a születéskor. A harmadik életév végén már megháromszorozódott; ettől kezdve egyre lassúbb és lassúbb a súly gyarapodása. Férfiaknál a 19—20-ik, nőknél a 16—18-ik évben éri el az agyvelő végleges és maradandó súlyát.

Ezekből látjuk, hogy az élet első három esztendejében hasonlíthatatlanúl jelentékenyebb az idegélet gazdagodása, mint az élet egész hátralévő tartama alatt. Az összerendezett mozgások, a járás, a beszéd kifejlődése, az én megkülömböztetése, itéletek alkotásának képessége, az emlékezés, eszmetársítás első műveletei járnak azzal párhuzamosan. A későbbi élet folyamán nem annyira új lelki elemek és idegműködések szerzésében, mint a már szerzettek finomításában és mélyítésében áll az agy- és idegélet fejlődése.

Az aggkorban az agyvelő sorvad, súlyából veszít. Ez az aggsági visszafejlődés férfiaknál az életnek nyolcadik, a nőknél már a hetedik évtizedben következik be.

Ebben leljük magyarázatát annak a közismert ténynek, hogy a nők szellemi képességei már többnyire lefokozódtak, a mikor az azonos korú férfiak még kiváló szellemi munkaerők lehetnek.

Marchand megcáfolja azt az állítást, hogy a nők agysúlya csak azért kisebb, mert a ter-

metükkel, kisebb testmagasságukkal arányos. Mérései alapján konstatálja, hogy az azonos magasságu férfiak és nők agysúlya között is megvan a külömbség, még pedig a nők hátrányára.

Mindebből pedig nem az következik, hogy a nők «alsóbbrendű» lények volnának, hanem csak az, hogy más a rendeltetésük, mint a férfiaknak és hogy erőiken felüli vállalkozás a részükről, ha a férfiakkal szellemi tekintetben versenyre kelnek.

—

A VIZÖNTŐ FA. Budapesten nagyon elkelt volna a mult héten néhány ezer példány abból a csodálatos fából, amely állitólag a Kanári-szigeteken terem. Ez a fa, a mely a babérfélékhez tartozik, rezgelenként valóságos harmatesőt hullat sűrű leveleiről, a mely a fa törzse körül összegyűlve egész tócsát alkot.

A benszülöttek nagyon kedvelik és ivóviz s gyógyszer gyanánt fogyasztják a fáról húlló áldást, a melyről a vizsgálat is kiderítette, hogy a kifogástalan ivóvíz minden előnyével rendelkezik: baktériummentes, kristálytiszta és jóízű. A lakosság felfogása szerint a nedvet maga a fa izzadja ki, valószínű azonban, hogy a fa leveleinek sajátságos képességük van a levegő páratartalmának megkötésére és cseppfolyósitására, úgy, hogy a vizöntő fa nem a saját nedvét csepegteti le, hanem a légkörben foglalt nedvességet.

Természetes azonban, hogy a kanári-szigetek babérfái nem az ember kedvéért gyűjtik és hullajtják a harmatot, hanem a saját gyökereiknek igyekeznek minél több nedvességet juttatni.

Április elsejével uj előfizetést nyitottunk a Jövendőre.

Egy hóra .. 1 korona
Negyedévre 3 korona
Félévre .. .. 6 koronával.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 3.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.
Szerkesztőség: Lövölde-tér 3.
Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő.
Lövölde-tér 3.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

„The Gresham“ életbiztositó társaság Londonban.
Magyarországi fiók: Budapest. V. ker.
Ferenc József-tér 5—6. szám, a társaság saját palotájában.

A társaság vagyona 1901 december 31-én ... 190,871.731·— kor.
Évi bevétel biztositások és kamatból 1901 december 31-én 31,555.392·— »
Kifizetések, biztositási és járadéki szerződések, valamint visszvásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848) ... 428,999.043·— kor.
Az 1901. évben a társaság 5718 kötvényt állitott ki 50,727.261·94 »
összes értékekben. Prospektusokkal és dijtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállit, továbbá ajánlatokkal díjmentesen szolgál a magyarországi és a kelet fiókja Budapesten, valamint ennek ügynökei a fiók minden nagyobb városában.

KÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki **kis ráfizetéssel** angol és franc. szövetekből mérték szerint elkészült ruhákat viselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az OSAN. Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.
OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.
Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Párts, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytárakban, illatszertárakban stb.

Hirdetmény.

Ezennel köszhirré tétetik, hogy miután a **Magyar Királyi Pénzügyminiszterium** ellenőrző közegei a Magy. Kir. Szab. Osztálysorsjáték (XIV. sorsjáték) I. osztályara szóló sorsjegyeket felülvizsgálták, azok a főárusitóknak árusitás végett kiadattak.

Az I. osztály huzása **1904. május hó 17. és 18-án** tartatik meg. A huzások a **Magyar királyi állami ellenőrző hatóság** és **királyi közjegyző** jelenlétében, nyilvánosan történnek a Huzási teremben (IV., Eskü-tér, bejárat a Duna-utcza felől.) — Sorsjegyek a Magy. Kir. Szab. Osztálysorsjáték valamennyi árusitóinál kaphatók.

Budapest, 1904. évi április hó 24-én.

Magy. Kir. Szab.
Osztálysorsjáték Igazgatósága.
Tolnay. *Hazay.*

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Megjelenik minden vasárnap.

Szerkesztőség és
kiadóhivatal:
Lövölde-tér 3.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb
beruházkodási
rendszer

Prospektus ...
kívánatra
ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1, I. em.

BEER E. és TÁRSA ELŐTT KOSMOS MŰINTÉZET NYOMÁSA
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.

JÖVENDŐ

Jókai

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. — Mindennemű üvegáru nagy raktára. —

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna I.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

Az egyedül létező valódi angol **SZÉPITŐSZER** a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ** mely azonnal eltávolit minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőratkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: **TÖRÖK JÓZSEF** gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-ut.

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminő stilusban, ízléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Keoskeméti-utca 6. sz., I. em.

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az **OSAN.** Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Páris, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytárakban, illatszertárakban stb.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára.

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867.

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot,** úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és franc. szövetekből mérték szerint elkészült ruhákat viselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

POLLICER ELLA női kalapterme **BUDAPEST. IV., Koronaherczeg-u. 2., I. 38. — ABBAZIA, Grand Hotel.**

Második évfolyam. Budapest, május 8. Tizenkilencedik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Jókai.

Este lőn. Befordult a falnak és szólt: „Most aludni fogok.“ És belefogott egy álomtalan alvásba, amely éppen oly végtelen lesz, mint amilyen az a szender volt, amíg életre nem hivatott. De közben ez az alvó: Jókai volt. Elpihenését nem fogom tehát ez ostoba és kemény szóval illetni, hogy halál. És ön is, orvos úr, aki ott áll egy aggastyán ágya mellett és kitapintja annak megbénult szívét, vigyázzon a meghatározásával, nehogy a végről beszéljen. Ez az egész a rend kérdése, ha eljön az estve: aludni kell. És legfeljebb még a toilette-váltás problemája. Fáradt, elnyűtt, a hosszú használatban ékességét vesztett ruháját — amelyben őt megszoktuk látni — Jókai leveté magáról és május egy hűvös éjszakáján mást öltött magára. Csakhogy olyant, amelyet mi nem szoktunk meg, tehát nem bírjuk abban meglátni... Oktalanság tehát sírnotok, megréműlnötök és azt hinnetek, hogy mint a sárból gyúrott földi alakok, miután kihűltek, ő is a sár buta álmát alussza majd. Hajh, neki lesz csak a jó nyugovó helye!

Szűz lányok gerjedelmes szívében fog pihenni és álmai abban leendenek. Lelkes és erőteljes fiatalok ábrándjaiban és forró képzelődéseiben fog ringani a fekhelye. A szerelmes

szókban, amelyeket nemzedékek és nemzedékek váltanak: ott lesz ébren és imetten, folytonos ölelkezésben az örök élettel.

Hajh, neki lesz csak a jó helye!

Hívom, idézem, föllázítom és lekötöm a bölcseleti és methaphisikai vígasztalást, de ezalatt mind azt gondolom: a keze, hová lett a keze, a szép, a hosszúkás, finom és erős keze, amelyre — e halálos éjszakán — néma csókom és könytelen sírásom húll. Hogy a föld alá dugják a kezet is, amely nekünk és a mi számunkra mindent eligazított, hogy a mikorra jöttünk, minden rendben volt: az elbeszélés nyelve, tárgyai, irányai, az olvasók kedve és hite az íróban. A föld alá dugják! Hiába beszél ön bármit fehér-csuhás filozófus úr: ez a kéz nincs többé és ha alakot vált, habár valamely ismeretlen csillagnak, ismeretlen sugár-energiája lesz belőle —: mit ér ez, bár inkább volna még testi melegsége, puha szorítása, ránc nélkűl való feje, márvány-vonalú ujjai, a melyen a legkisebb jele sincs annak, hogy ezekkel írta tele az egész világot . . . Hol e királyi, e szűzi kéz?!

Így vívódik az epigon az éjszakában és hol háborog, hol megnyugszik a gondolatban: Jókai most már aludni fog.

De a mesterség, amely azt parancsolja rám, hogy egyszerre érezzek, gondolkodjam és írjak: a gyász teljében megjózanit. Most már a kellő szárazsággal tudom idejegyezni, hogy mi biztosat tudok Jókai Mórról. Tudom, hogy: e halott egymaga többet jelent, mint az egész élő magyar irodalom. Tudom, hogy a munkája értékénél és gazdagságánál fogva, a nemzeti

szemponttól is eltekintve, páratlanul áll és ha párja van is, az csak az egy Hugó Viktor lehet. Tudom, hogy nála jelentősebb oszlop a nemzet épületében nincs. És legfőképpen tudom, hogy minden nagysága, jelentősége, örökkévalósága és halhatatlansága az én immár száraz szemeimben is semmi ahhoz képest, amilyen kedves, bájos, jó és nemes, legfőképpen pedig amilyen tökéletes szép volt, mint köztünk járó, velünk élő földi ember.

Kék szemének ártatlan mosolyában benne volt, ami vidám és komoly a világon, benne volt ez az egész grotesque világ. E szempár mutatta, hogy mindent tud, mindent érez, mindent lát és az emberi élet a maga végheetlen nagyságában, mélységében és tarkaságában e néhány centiméter nagyságú tűkörben visszatükröződik. Pedig tekintetével nem keresett, kutatott, fírtatott semmit és senkit. Sőt ha valakivel beszélt, közönségesen rá sem nézett. Egészen más volt a tekintete, mint minden élőé. Aggastyán korában szemének még oly színe volt, mint amilyen egy tizenhétéves leányának, abban az órában, amikor a szívében egyszerre gyökeret ereszt és a félig lesütött pillái alatt kinyit a szerelem nevető kék lenvirága. Egy szemérmes láng csapott ki a tekintetéből annak, aki belűl a megöregedett Faust életét élte.

Akik a nagyszerű és szokatlan színeket nem bírják el, nem értették ezt és azt mondták reá — : nagy színész. Én pedig, amíg néztem a szemét, lassan-lassan elfogott az, amit magamnak is resteltem bevallani, amig élt, — elfogott, minden rejtelmével erőt vett rajtam : az emberimádás.

Keressék halhatatlanságának vigaszát mások, én e pillanatban azt kutatom: vajjon szenvedett-e mint ember? És eszembe jut beszéde a halálról.

Tisza Lajos temetésének napján Jókainál vacsoráltam. A Fesztyékkel közös ebédlőjében, az évek óta megszokott helyemen, vele szemben ültem és félszemmel lestem az arcát: vajjon nem verte-e le és nem rémítette-e meg régi jó barátjának a halála. Jóízüen evett és a halált humorizálta:

— Kálvinistának a halál nem való — nem tudunk te metkezni. A pap agyonbeszéli az élő hátramaradottakat, de az elköltözött halottat is újra. Miket, miket nem beszélt ez a Szász Károly Tisza Lajosnál és mily hosszan! Én csak szeretem a hitemet, de a pápista temetés csak szebb.

A halál és a temetkezés kérdése — amelyet komolyan vett, de amelylyel nem igen fontoskodott — most különösen érdekelni kezdte és beszélt róla, amit nem igen szokott:

— Ha az ember a kulcsot beadta, minek mondanak róla valótlanságokat; mire jó az? Amíg élünk, el kel egy kicsinyt, de ha már kinyujtóztattak: győzzön az igazság és a muzsika, a nagy, a bethoveni muzsika...

Mint minden igazi művész, az élet legnagyobb posaiban — mint amilyen az eltemettésünk, az utolsó útunk is — a művészi formát, tehát a díszes és artisztikus római és katholikus rítust részesítette előnyben. Mégis, amit beszélt, úgy tetszik nekem, nem volt kijelentés, vagy figyelmeztetés, nekünk fiatalabbaknak, hogy szavairól annak idején megemlékezzünk. A maga halálára nem gondolt és ezen az estén — túl a hetven esztendőn — lefeküdt azzal, hogy holnap reggel újra és előlről kezdi az életet. És én azt hiszem, hogy általában keveset gondolt a halálra és volt benne valami a nagyon erőteljes fiatalok érzéséből, akikben az életerő oly teljes, hogy annak elpusztulásában nem birnak hinni és arra gondolnak, hogy mikorra rájuk kerülne a sor: a halál egyszerűen ki megy a divatból...

Ez emlékezetes vacsora idejében Jókainak még kéthárom száz esztendőre való terve volt készen. És e tervekhez, üdítő, nyugodt és hosszu álma után minden reggel új meg

új jött. A teremtés okvetetlen szenvedélye volt benne és ez sem engedte közelébe férkőzni a semmitsemtevés gondolatát. Pedig — ő beszélte nekem — nem egyszer volt a halál torkában. Mikor kiment lakni a Svábhegyre, új házas korában vérhányó volt:

— Se éltem, se haltam. Egy fakovát nem adtam volna a magam életeért. Akkor ültettem ezt a hársat. Megfogant, nézdd meg!

A hárs erős, sudar, csupa lomb és életnedv. Azt az impressziót keltette bennem, hogy se szú, se villám nem bír vele.

Vele íme elbírt. Befordul a falnak és mondja vala: „most aludni fogok.“ Ott hagyta a világ legszebb tündér ölét, a pálmaligetet, Nizzát és sietett haza, hogy itt elaludjék, a penészes körút gipsz-palotájában. Hujh, de utálom e percben az életet, amely vele, legmegkülönböztetett lényével is csak úgy bánt el, mint más aggastyánnal. Hogy töretlen, büszke vállát, daliás alakját — amely magasabbnak tetszett minden férfi alakjánál — meghajlította és összetörte. „Csak sohse láttam volna így!“ — mondta Mikszáth, aki csütörtök éjjel megnézte a halottat. Sohse lássuk így, ne nézze meg senki is, terítsetek vázára piros bársony, kedves drágakövei-vel kirakott aranyos palástot. És gondoljatok arra, hogy aki belesülyedt az álomtalan álomba, annak a legszebb, legtartósabb és egész a végeig a legboldogabb álmai voltak erről az életről. Nem tudok már imádkozni, de a hit boldog érzése áraszt el, mert arra gondolok, hogy a maga nagyszerű regényeinek hőse kiment az életből, emelt fővel, el nem bukottan és hogy Jókai elaludt, mielőtt — fölébredt volna.

Bródy Sándor.

Önbirálat.

Íróasztalom fiókjában Jókai kezeirásai között találom ezt az oldalt, amely arról szól, hogy mint magyar író, művész és stilista mit akart? Nem tudom ellenőrizni többé, de azt hiszem valamely — talán soha meg nem tartott — akadémiai értekezés részlete ez a pár sor:

A magyar nyelvnek kiváló
tulajdonságai, különösen kifejezésében gazdagsága, rugalmas
hajlékonysága, értelem kifejezése helyessége azok a tulajdonok,
melyek nálam egyszer egy korban termett kitűnő társaimnak
s ezeknek élén Petőfinek szerencsés Jánosnak lelkében azt a
nagyszerű tömegestől, hogy a magyar népnyelvben, a
maga szerénységében, erős. erős, kifejezésével az uralkodó
a kötöttnek nyelvére kell emelni, annak a szabadjára kell
elfogadni és alkalmazni, az ennek fenyegő volnác is
egyszerűségét szabadjon kifejezni (a mi nem egyszerűen a kötöttnek
parancsolatszerű szavával) s az szépen szivesen, sőt szép
szerénységben is az irói nyelvből kiszorítani, s végül
a mibe a magyar népnyelv és szépelés egy kiválóan
gazdag, a népdalban. a magyar humor tovább Karinthy
azon az úton, melyen Gyulai, Csokonai, Vörösmarty
a Petőfiek elődeink járnak — Talán évtizedek alatt valami sikert!

A magyar gyermek nyelve.

Irta: **Jókai Mór.**

A magyar népajk nem tűri a mássalhangzók halmozását: idegen szavaknál a kettős hangzók elé, magánhangzó illesztésével enyhít rajta «scholából» csinál «iskolát», «Stall»-ból «istállót», «Stephanos»-ból «Istvánt». Míg a szláv nyelv épen az ellenkező irányt követi, a mássalhangzók ropogtatását: némely szóban egy magánhangzó sem fordúl elő, «Szmrt», «vlk», «Szrb», a német nyelv is a mássalhangzók halmozásával jellemzi alkotását, idegenből vett p betűvel kezdő szavakat megélesít egy közbetett «f»-fel. «Pfaff», «Pfeffer», «Pfau», «Pfründe». Egy nevezetes német mondatot jegyeztem fel egy német vezércikkből, mely így hangzik: «Man begreift leicht, welch lästiger Gast ein Pabst in Haft ist.» Hány éves korában képes e mondatot egy gyermekajk visszaadni.

Míg ellenben a magyar idiomában egy kész gyermeknyelv szótárát leljük, a mit mindenütt megtalálunk, a hol csak magyar gyermeket magyar anyák és dajkák ringatnak.

A magyar nyelvnek sajátságai már a bölcsőnél kezdődnek. A magyar gyermek már az első gagyogásánál saját szavakat használ, melyekkel első kivánságait, ismereteit ki tudja fejezni s ezekben már mind benne van a magyar szóalkotás szabálya.

Saját magától nevezi «babá»-nak, a feje «botó», a keze «kacsó», az orra «csicse», a foga «kuszkusz», az ételt híja «pápi»-nak, mikor eszik «papál», ha enni kér, «hámhám», az itala «tütü», a tápláló emlő «cici», a tejet mondja «titi»-nek, a kalácsot «kácsi»-nak, a tűz neve «zsizsi», a sipkája «süsü». A leüléskor «csücsül», a lefekvéskor «tentil» s «csicsijját» vár, ha ringatást kiván, «csócsit» kinál, ha csókol, «pacsit» ád, ha kezet nyújt, «pá» a szava, ha köszönt, tompa «a—a», ha figyel valamire, éles «á—á» a megtagadó nem, «dudá», ha kér valamit, «kukucs» a hamiskodó nézése, «suny», ha elbújik, «huss» a fútásra biztatása, «ásimási», a tánctipegése, «hottó» a térdenlovaglása. — A mitől fél, az «mumus», a mi szép, az «csecse», a mi rút az «bee». A sirása «rürü», vagy «düdü», a fülbesúgása «susu», «jajaj» és «jujuj» a fájdalom

és ijedség szava; ha fáj valamije, az «bibis», s ha viszket, akkor bizonyosan «bósa». Ha valaki elmegy, az «sássá», ha valami elvezett, az «csincs», ha valamihez nem szabad nyúlni, az «kacsi». — A tréfás veregetés «dobi-dobi», az érzékenyebb «pacsi-pacsi», az ugrás «hagyá», a hasraesés «nyekk», a hátraesés «totty», a mutatás «nini», a bűz «piha». — Az emberek, állatok számára is saját szavai vannak, az apa «tata», az anya «nyanya», az éltes nő «nenne», a férfi «bácsi», a fitestvér «bá», a dajkája «dada», a szolgáló «pila». — Az állatvilágból: a ló «cocó», a tehén «böce», a borjú «boci», a kutya «tyutyu», a macska «cica», a tyúk «pipi», a kacsa «lili», a lúd «zsiba», a galamb «tubi», a malac «pocz», a disznó «csocsa», a nyúl «muci», a bárány «bari», ha híja a kutyát «pisz-pisz», ha a macskát kergeti «sicc», ha szárnyast kerget «hess.»

A hangok megkülönböztetésére is van a magyar gyermeknyelvnek több kifejezése: «bum-bum» a dob «cini-cini» a hegedü, «csingilingi» a csöngetés, «dudi» az éneklés, «búböce» az állatbőgés, «pu» a lövés.

Hát lehet, hogy ezt a «babanyelvet» nem a magyar gyermekek találták fel, hanem az anyák és dajkák. De hát ezek honnan vették? S hogyan lehet, hogy a hol csak magyar gyermekek ringanak bölcsőben, mind ugyanezt a nyelvet beszélik? Hisz ezt nem tanítják iskolában. Ezeket a szavakat még a szótárban sem jegyzik fel. S miért nem találtak ki hasonló gyermekajk számára való szoktató kifejezéseket más népeknél az anyák és dajkák?

Jókai e kis essay-je, részlete lehet valamely nagyobb essaynek. Levelei után kutatva találtam meg most. Azt hiszem, akkor került hozzám, amikor munkáinak az ifjuság számára való átdolgozásáról volt szó.

Jókai egy levele.

Jókainak egy hozzám intézett levele ez:

Kedves Sándorom.

Igen szépen Kérlek, légy szíves ő méltóságával gróf Festetich Andor gavallér úrral az én nevemben üdvözölni, a levelét darabom szereposztása végetti Kérlek fel arra Tőgeder, mert Te a darabot s ismered, meg a Nemzeti Színház művészeit is, jobban, mint én.

Csupán egy szerepre nevet nem hívárosok ohajtanom Jakel szerepére Jászai Mari művésznőnk által kívánnám személyesítni az ő művészete lebegett előttem, midőn az a darabot írtam, s nagyon lelkesülne az Igazgatóság, Veled együtt, ha az igen tisztelt művésznőt e szerep elvállalására felszólítanád. Egyebekre nézve mindent az idő és körülmények belátására bízok.

Szívem barátom időközben mellett marad

Pest 1898 Febr 17

Igaz barátod

Dr. Jókai Mór

Ez a levél a legnagyobb magyar írónak egyik legérdekesebb munkájáról, a „Levente“ című nemzeti és hősi drámáról szól, amely sohasem került színre. Mért nem játszották el a Nemzeti Szinházban, amikor Jókai — akinek szemében a színház oly igen nagy ügy volt — nagyon szerette volna hogy előadják. Amíg grófok voltak az intendánsok, végre megértem, hogy az alkotó előtt elzárták a műhelyt. A grófnak nem volt szímpatikus Jókai és ennek némely munkájával szemben, már elébb is kifejezést adott. De a későbbi vezetők, intézők, isten csudája mik, akik e darabot soha-napja-holnapra halasztották —: hogyan merték ezt tenni? Azt gondolom, úgy, hogy Jókai sohasem követelt, hanem mindig csak kért. Igazi hatalom nem volt ő idehaza soha. „Mert nem félnek tőle!“ — mondta nekem egyszer Mikszáth, aki szintén nagy író, de ugyancsak félnek tőle. A „Levente“ maradt tehát holt könyv, mert a legszebb darab is könyvben — halott. A mostani szomorú alkalom, ha nem is teszi félelmessé Jókait, de nevét valahogy aktuálisá teszi azok számára, akik — úgy látszik — a magyar színpadi szerzőtől azt követelik, hogy en vogue legyen. Jókai, íme, en vogue van a halhatatlanság felé; van egy elő nem adott becses színpadi munkája, abban előkelő szerep Jászai Marinak — ezt a darabot látnunk kell a Nemzeti Színházban, ahol sem kegyelmes, sem méltóságos úr nem úr többé, hanem Tekintetes Somló Sándor költő úr. Reméljük, hogy neki már rokonszenves Jókai Mór.

b. s.

Önéletrajz.

Irta: **Jókai Mór** 1893-ban.

Jómódu nemesi családból származtam: atyám neve volt Ásvai Jókay József. Az y-grec a név végén nemesi privilégium volt, valaminthogy vármegyei hivatalt csak nemesek viselhettek. Atyám azonban nem maradt az apai háznál «a kis urak» ősi gazdálkodását folytatni, hanem arra a szokatlan pályára lépett, melyen az egyéni tehetség szerzi meg az életmódot. Jogot végzett, ügyvéddé lett s e hivatása mellett városi hivatalt töltött be: amit úgy hívtak, hogy «árvák atyja». Halála után a számadása alatt levő pénztárak az utolsó fillérig rendben találtattak. Én büszkébb vagyok az apám tiszta kezére, ki rám a polgári becsületet hagyta örökségül, mint az ősapám véres kezére, aki harci érdemeiért a nemesi cimerünket szerezte.

Már gyermekkoromban hajlamokat árultam el a festészethez és költészethez: eléggé jól talált arcképeket rajzoltam és festettem ismerősökről és városi kitűnőségekről, később nagy előszeretettel szép hölgyekről miniatürben; saját gyermekkori arcképem (tükörból festve) most is meg van nálam. Kilenc éves koromban két versem jelent meg a hirlapokban.

De azért nem helyes adat az, mintha én előbb festői életpályára készültem volna s később tértem volna át a költőire. Az én ifjúkoromban se a festést, se a költést nem tekintették életpályának: mind a kettő «nobel passio» volt, ami az embernek nimbust igért, de betevő falatot nem. Honoráriumot senki sem fizetett s kész munkát csak úgy adhatott ki a költő, ha maecenást kapott, aki dedicatio fejében fedezte a nyomtatás költségét. A könyvét azután kioszthatta az ismerőseinek; ha pedig megtörtént az az eset, hogy egy piktornak festményért pénzt adtak, úgy az bizonyosan boltcimer volt.

Hanem a helyett készültem én is, mint minden jól tanuló gentry ifjú, a jogi pályára. Mindig első eminens voltam a klasszisban minden exact tudományból, s mielőtt egy irodalmi munkám megjelent volna, már ki volt hirdetve az ügyvédi diplomám a komáromi vármegyeházán.

Az irodalommal foglalkozás még akkor csak élvezetszámba ment nálam.

A legelső regény, melyet olvastam, Scott Walter Ivanhoeja volt magyar fordításban. Németül már akkor tudtam jól: Pozsonyban tanúltam meg, mint cseregyerek. (Az a szép szokás volt akkor, hogy a pozsonyi német családok komáromi magyar családokkal kicseréljék a gyerekeket, fiut fiuért, leányt leányért egy pár esztendőre: ez volt a legjobb tanrendszer a nyelvtanúlásra). Én azonban előszeretettel viseltettem az angol és francia költők iránt. Tizenöt-tizenhat éves koromban megtanultam angolul és franciául grammatikából nyelvmester nélkül, — hogy Boz Dickenst és Coopert olvashassam eredetiben. A franciák közűl első volt Hugo Viktor, akit megkedveltem. Boznak még akkor csak egy regénye volt nálunk kapható: a «Pickwick-klub». Coopertől «Utolsó Mohikánok», Hugotól «Bug Jargal» és Han D'Izland». Ezekhez jött később Sue Eugen, kinek exotikus regényei (többek közt a «Női kékszakáll»), végzetes szuggeszciókkal voltak a fantáziámra. Dumast legkésőbb ismertem meg a Trois musquetairesből. Amint azonban Shakespeare több művét megszerezhettem: Lear királyt, III. Rikhardot, ez az olvasmány végképen holdkórosává tett a nagy irodalmi planétának. Jogász voltam a kecskeméti kollegiumban, Petőfi pedig színész egy ott letelepült vándortársulatnál. Neki is jelent már meg két verse a lapokban. Együtt álmodoztunk elérhetetlen dicsőségről és amellett tanultunk angolul, franciául. Megtettük azt, hogy lefordítottuk Lear királyt és aztán rábírtuk a kecskeméti közönséget, hogy Shakespeare darabjára a színházat megtöltse és tapsoljon Lear királynak! — a túlvilági mámor, amit a fölséges szellemóriás ihlete támasztott agyamban, mentheti azt a vakmerőséget, hogy én, a tizenhét éves gyerek, egy dráma megírására vállalkoztam

(mindjárt a legmagasabban kezdve); megírtam a «Zsidó fiu» című szomorújátékot, melynek hőse «Emericus Fortunatus» II. Lajos király kincstárnoka s azt beküldtem a magyar tudós akadémia drámai pályázatára. És a tudós akadémia ezt az én első művemet dicsérettel tűntette ki, sőt a pályabírák kisebbsége (Vörösmarty, Bajza) a száz aranyos jutalomra ajánlotta.

Ezzel alá volt írva a vérszerződésem annak az édes ördögnek, akit ugy hívnak, hogy «poézis», aki elvisz bennünket abba az örökké égő lángba, amely folyvást éget, de soha el nem hamvaszt. Az ügyvédi diplomámnak soha hasznát nem vettem: egy pörom volt, azt meg is nyertem; azon időben az ügyvédnek magának kellett ekszekválni az alperest. Azt már nem követtem el.

Ettől fogva tudtam, hogy nem lesz belőlem más, mint író.

Az első siker új ösztönt adott: fölfelé szédültem. A dráma után következett a regény. Tizennyolc, tizenkilenc éves voltam, amidőn megírtam első regényemet, a «Hétköznapok»-at. — Ez is tele van hibákkal; de én az összes munkáim kiadásában semmit sem igazítottam rajta. Azok a hibák is az én eredetiségeim, hozzám tartoznak. Én az első művemben senkit sem utánoztam azon nagy regényírók közül, kiknek műveit bámultam. Tévedeztem, botorkáltam az úton; de az az út saját magamtörte csapás volt.

Később aztán írtam rosszabbakat is, olyan genreben, mely idegen befolyásra vall. Első novella-gyüjteményeimben sok excentrikus fantázia müködik, túlcsigázott életnézetekkel: amik közül ismét kiválik egy-egy való életből kikapott eredeti magyar kép, minő a «Sonkoly Gergely» elbeszélésem, mely angolra is lefordíttatott Stuart grófnő által.

Majd elkövetkezett az egész Európára nézve új korszakalkotó 1848-ik év, mely különösen Magyarországon az egész eddigi társadalmi és politikai viszonyok helyett merőben újakat teremtett.

Ezideig Magyarországon kizárólag a félmilliónyi nemesség képezte a nemzetet, a többi jobbágy volt: ez viselte az

adó terhét, ez adta a hadsereghez az ujoncokat, a nemes csak háború idején fogott fegyvert; az országgyűlést a nemesség követei alkották: az összes polgárság egy szavazattal volt képviselve; a kormány nem volt felelős, nála volt a hatalom, amit a cenzura útján még a szellem fölött is gyakorolt.

Ezen elavult rendszer ellen küzdött az új nemzedék, melynek programmját képezte a történelmi nevezetességü «pesti tizenkét pont», melyekben a jobbágyság felszabadítása, a nemesi előjog eltörlése, közteherviselés, sajtószabadság jogegyenlőség követeltetett, felelős kormány és képviseleti országgyűlés mellett.

Nekem adatott a sorstól a szerencse, hogy március 15-én a köztéren a polgárok előtt e 12 pontot felolvassam, Petőfivel együtt, ki ugyanekkor a «Talpra magyar!» költeményét elszavalta. Ezt ugy neveztük, hogy «forradalom».

A merész kezdeményezést teljes siker követte. A pesti pontokat magáévá tette az egész nemzet, elfogadta a pozsonyi országgyűlés, szentesíté a korona; a magyar nemesség önkényt lemondott nemesi előjogairól, (ezen lemondás jelzéseül hagytam én el a nemesi y-grec-et nevemből) s felszabadította a jobbágyságot s ez által a közös hazaszeretet tűzében egygyé olvasztá az egész magyar nemzetet.

Ezzel ismét egy új kötött pálya lett elém rajzolva a sorstól: a politika útja, melyen a költői működéssel parallel irányban haladtam mind ez ideig; a szabadságot, az emberiséget, a felvilágosodást, a haladást szolgáltam híven.

Ugyanez évben magánéletem is határozott fordúlathoz ért. A márciusi napok diadalmámora összehozott azzal az alakkal, aki hosszú éltemen át jótékony befolyással volt kedélyemre, valóságos jó fátumom nemtője. A színpadon szónokolva a forradalom néptömegéhez, találkoztam a drámai művészet legmagasabb alakjával, Laborfalvy Rózával: megszerettük egymást és egybekeltünk.

Nemsokára kitört a reakció által felidézett ellenforradalom, mely a magyar nemzetet és szabadságot végpusztulással fenyegette. A magyar nemzet e szabadságharcban csodáit

mutatta fel a vitézségnek és honszeretetnek. A felszabadult nép kaszával és szuronynyal sietett hazáját és szabadságát védeni s a bilincseitől menekűlt sajtó a szellem lángfegyvereivel intézte a harcot, s a magyar honvédsereg diadalmaskodott a reakció zsoldos tábora fölött. Petőfi elesett a csatatéren. Én egész Világosig kisértem a szabadságharc vezéreit, minden viharokon keresztül.

Nevem ki volt törűlve az irodalomból két évig. Jókai Mór nem létezett. De azért tollam nem nyugodott. Egy szerencsétlen emlékű folyóvíznek a nevét választottam magamnak írói álnévként „Sajó". (Ezt a nevet csak kutyának szokták adni.) És ezen név alatt írtam a „Forradalmi és csataképeket". Szabadságtól és honszeretettől lángoló, keserűségkeltő elbeszélések hosszu sorozatát.

S ez volt a kezdete írói jellemem új átalakulásának.

Elhagytam a beteges fantázia agyrémeit, s a hozzájuk illő bombasztos irályt: törekedtem az élet igaz alakjait megtalálni, s olyan nyelven írni, a minőn a nép beszél; legnagyobb sikernek tartva azt a palóc parasztnő mondását, aki egy elbeszélésemre azt véleményezte, hogy „hisz így én is tudnék írni.„

Ezen időközben irtam én az erdélyi fejedelmi és a török uralom alatti történelmi regényeimet: a török regényeket és a Véres Könyv cimü keleti novelláimat. De nyomban utánuk a Magyar Nábob és Kárpáthy Zoltán cimű regényeimet, melyek nekem magamnak legrokonszenvesebbek.

Később kezdtem hozzá a «Magyar dekameron»-hoz, mely száz novellát tartalmaz a legtarkázottabb tartalommal.

Eközben drámákat is írtam, amik között a Dalma, Dózsa György, Szigetvári vértanuk hatással voltak a közönségre. A költészet nimbuszába burkolt hazaszeretet és szabadság eszméi megtalálták a fogékony kebleket. A szinpad volt a parlament helyettesítője.

Ekkor ismét egy uj vállalatot kezdeményeztem. Az első magyar karikaturákkal illusztrált humorosztikus lapot «Üstökös» cim alatt.

A kezdeményezés nehéz volt: se humorosztikus író,

se karikatura rajzoló hozzá. Magamnak kellett kezdetben írnom is, rajzolnom is, később segitett maga a közönség. Az „Üstökös"-ben kezdeményeztem a nemzeti öltözet viselését is (1860-ban), mint eleven tiltakozást az elnemzetietlenítés ellen ; ami az egész országot magával ragadta, s éveken át fenntartotta magát.

A következő évben fordulat állt be a politikában. A korona megkisértette az alkotmányos élet helyreállítását Magyarországon. A kisérlet eredménytelenül végződött. Az európai koncertben megbukott az abszolut kormányzat. Helyébe lépett a szerencsétlen kétbalkezü Schmerling kisérlete egy theoretikus összalkotmánynyal, mely egy összmonarchiát tervezett német alapon. Ez a kisérlet Magyarországon még az abszolutizmusnál is nagyobb recenzusra talált. Az ellenálló nemzeti párt ekkor egy nagy politikai lapot alapított meg, s annak kiadásával és szerkesztésével engemet bízott meg, mint aki a 61-iki országgyűlésen tartott képviselői programmbeszéddel bizalmát megnyertem. A lap címe volt «A Hon». Nagy hatással indult meg, amit a kormány azzal gondolt megakadályozhatni, hogy engemet és munkatársamat Zichy Nándor grófot, egyikét a magyar arisztokracia legkiválóbb championjainak haditörvényszék elé állítatott (egy akadémikus vezércikk miatt) s elitéltetett egy évi nehéz vasban töltendő fogságra. A fogság nagyobb részét az uralkodó kegyelme elengedte, s a „Hon" továbbra is a szabadelvü ellenzék közlönye maradt, az én vezetésem, de más szerkesztő felelőssége alatt, mig Schmerling bukása után ismét visszanyertem a szerkesztői állást s vezettem a „Hont" hazafias irányban a bal-közép politikája értelmében, míg Tisza Kálmán kormányra jutásával a lap is a kormányt támogató fuzionált szabadelvü párt organumává lett. Ez alatt folyvást tagja voltam a képviselőháznak tíz országgyűlésen keresztül s tevékeny részt vettem a törvényhozás tanácskozásaiban. Mint szónokot is szívesen meghallgattak.

És e közben megírtam 350 kötet költői munkát külömböző cím alatt, 3937 ív terjedelemmel.

Verejték és vér.

Irta: **Kazár Emil.**

Nagy forró síkságon villogva mutogatják magokat a fehér tanyaházak. Egy-egy kis fehér kocka mintha véletlenűl kerűlt volna oda a szürkezöld és fakó terítékre. Imittamott ákác; hosszú vékony jegenye.

A vadvizek szakgatott foltokban ragyognak. Az istenverte szíkes föld, mintha a lesoványodott föld fehérlő bordáit mutogatná, ahogy a nyomorék koldus senyvedt és inaszakadt fogyatkozását és halálos bénaságát. Óh édes Alföld, ez csak egy-egy szömölcsöd, fajtádból eredő anyajegyed, életerődben való furcsa kedvtelésed. Lám, arrább mindjárt beszorítod magad keresztekkel, asztagokkal, kazlakkal. Amint így nézem végig a vasút ablakából, szinte azt hiszem, hogy az összehordott termés óriás nyáj, mely legel; de nevetek magamban a gondolatra, hogy valaki más is azt képzelné, akit az express-vonat, ki tudja honnan, röpít ide. Ez a te igaz képed, édes szülőföldem, te fölséges róna, a mi tápláló emlőnk, a mi szülő méhünk.

A nagy laposon itt is, ott is fodrosodik egy-egy csík fasor, mintha a föld mélyéből maradt volna ki, hasonlóképpen a hirtelen lecsapott láda fedele közt nyikkant holmihoz. Gondolhatja az ember, hogy talán ott, ahol a fa, ott már erdő kezdődik. Dehogy! Erdő nem teszi lábát ide, nem gázol ebbe a földbe. Egy sor fa a mesgye mellett határszélnek; árnyékadónak, csak egy-egy kis sötét erecske, mint a szem fehérében is akad. A kedves föld szakadatlanúl nyílt, meztelen, mint egy antik istennő.

Amott egy ponton sűrűbben meredeznek a jegenyék, nagyobb a fáktól alkotott fodros zöldelés. Ha van ott tanyaház, azt is eltakarja. Innen is, onnan is, amonnan is messze esik falútól, várostól. Össze-vissza csak a tornyok hegyét,

gőzmalmok kéményét, egy nehány szélmalmot lehet látni. Füst a fák közül nem száll ki. Út vagy ösvény, mely ide kanyarodnék, szekérnyom nincs a tanya körül. Mérges ebugatás hallatszik csupán. Akác, nyirfa, jegenye, terebélyes topoly, ezüstlevelű nyárfa takar el egy darabka földet. Olykor puskalövés dörejét viszi szét a szél. A fészkelni akaró varjakat így riasztja el valaki, aki ott lakik a sűrűségben, aki egyedül akar itt élni, egy öreg ember. Csak ritkán látják, mikor két nagy komondorját megsétáltatja, vagy bemegy az adóhivatalba, melytől semmiféle remeteségnek nincs háborítatlan magánya. Akkor vásárol egyet-mást a fűszereseknél. Ismerőse senki. Nem beszél többet, mint amennyi okvetetlen szükséges. Már megszokták s a zsandár sem keresi föl tanyáját.

A szolgabíró azt mondja, valahonnan Tiszamellékről jött. Ezt a kis darab földet megvette. Senkije sincs, egyes-egyedül él. A neve Bende Mihály. Mi volt, mi nem volt, nem tudni. Gazdálkodónak állítja magát. Már a hetvenedik esztendőt tapossa. Templomba semmi felekezethez nem jár, a papbért mindeniknek fizeti. Gondolták nazarénus, de nem igaz, s a nazarénusokat elkergette magától.

A herpályi vicinális vasúthoz tettünk fölméréseket, mikor ehhez a tanyához jutottam.

— A süket-tanya! — szólt a kocsis, aki elvitt a műszereimmel és a két figuránssal. Valami vénség lakik benne de nem tudjuk ki.

Láttam, hogy külömb tanya a többinél. Máshol alig akad egy bokor. Itt sűrűség takart mindent. Amint a közelben megálltunk, két kutya rohant ránk, de a fák közül egy hang rögtön visszahurrogta. Senki nem jött elénk. Én dolgom után néztem.

Még nem volt dél, mikor hirtelen zivatar támadt, az eső szakadni kezdett. Nem mutatkozott más menedékhely, mint a Süket-tanya. Mi magunk hárman és a szekér minden habozás nélkül oda hajtottunk, hol a sövénykerítésen nyírágakból összeállitott kaput találtunk. Egy csontos öreg ember már ott várt; rögtön kinyitotta az alacsony kaput.

— Gondoltam! — szólt — hogy hozzám fognak jönni. Alkalmasint nagy és tartós eső lesz. Ahogy tudják, ugy helyezzék el magukat. Bizony nálam ritka a vendég.

Durva mosó ruhába volt öltözve. Szakála, haja szabadon nőtt, mint a patriárkáké. Bemutattam magamat s ő is megmondta nevét.

— Fedél lesz. Az ebéddel nem tudom mint elégednek meg. Magam szoktam főzni. Az nekem jó, de nem tudom, mit szólnak hozzá mások.

Kis ház volt a sűrűség közt. Épp úgy náddal fedett, mint valamennyi tanyaház. De a tornácát hűvösítő szőlő futotta be és virágos kert tarkált előtte. Tisztaság és rend jól eső foglalattal vették körül a kis épűletet. A gazda a tornácon ültetett le, az enyéimet pedig utasította, hogy fogjanak össze néhány baromfit.

— Mindig itt lakik Bende úr? — kérdeztem.

— Régen.

— Mindig egyedül?

Fejével intett nagyjából. Észrevettem, hogy a kérdezősködés terhes neki. Bocsánatot kértem a háborgatásért. Semmit sem válaszolt rá.

— Erre hozzák a vasútat? — kérdezte hosszú hallgatás után.

— Még nem tudom. Most azt nézzük, merre volna a legjobb.

— Ha erre hozzák, elmegyek innen. Tizenhat esztendő úgyis elég volt nekem itt. Milyen pusztító zápor! — szólt aztán hirtelen, hogy félrevigye a beszélgetést.

Csakugyan a hirtelen megváltozott időről beszéltünk, mígnem házigazdám bocsánatot kért, hogy dolga után nézhessen. Szerény, de jóízű ebédet adott. Az eső nem akart szűnni.

Két kis szobája volt az öregnek, csak a legszükségesebbekkel ellátva. Fényes polituros rámában hazafiak arcképe; a legnagyobb üveg alatt Rákóczié és Kossuth-é. Könyve feltűnő bőven akadt. Históriai és gazdasági munkák voltak, amint a sarkokról leolvastam.

— Bende úr bizonyára gazdálkodik? — kérdeztem.

— Nem. Minek? Kinek? Senkim nincs. Én pedig magamnak is terhemre vagyok.

Odakünn csattogott a förgeteg. Most éppen jégeső zúdúlt neki. A gazdám az ablakhoz ment és kinézett. Percekig, negyedóráig így bámult. Egészen megfeledkezett rólam, mintha nem is volnék.

— Egy kis jégverés a javából! — szólt, amint hátrafordult s meglátott, hogy én is itt vagyok. — Majd ha innen elmegy az úr, látni fogja, hogy a szél elhordta a kévéket, a víz elúsztatta a kazlakat s ami még a lábán állt, a földbe pocsékolta. Ilyen a föld, ilyen az isten áldása. Ilyen... ilyen! Most volt még csak és már nincs.

Ökölbe szorította a kezét s a láthatatlanságba fenyegetett vele.

— Semmim sincs, semmi uram. Ez a nyugalmam.

Pedig éppen nem látszott nyugodtnak. Jött-ment, beszélgetésbe nem tudott fogni, vagy nem akart. Nehéznek éreztem a levegőt, szorítottak a szoba falai. Várva-vártam a zivatar mulását. De ez nem a könnyű nyári fergetegekből való volt. A nyughatatlan öreg félreismerhetetlen elszántsággal bort tett az asztalra.

— A városból hozom, hogy néha egy jó órát csináljak magamnak.

Öntött, kocintott s amint két könyökével most már az asztal szélére támaszkodott s maga elé nézett, sokkal barátságosabbnak látszott. A zápor csapkodott s a légvonat keresztűl-kasul járt ajtó és ablak közt. Ismét töltött és kocintott.

— Az éjjelt is itt kell tölteni! — szólt. — Ilyenkor ezeken a veszekedett útakon nem lehet járni.

Így az asztalnál az öreg enyhűlni kezdett. Magyar természet, ha már a kocintásig ment, előveszi a jobb természetét.

— Télen-nyáron itt lakik, kedves gazdám?

— Itt. Máshol sem érezném magam.

— Egyedül? És soha sem unatkozik?

— Káromkodom. Ez az, ami még könnyít.

— Nagyon nyomja valami? — kérdeztem beszédesebben s most már én töltöttem.

— Hm! Azt hiszi, valami cifra história? — szólt nyersen, szinte megvetőn. — Tönkrement ember vagyok. Gazdaember vagyok. Voltam, voltam! — tette hozzá durva nevetéssel. Egyszer elöntött a Tisza. Azután elfagytam májusban. Aratáskor elvert a jég. Egyszer még meg is égtem. Nem egyszerre, hanem annak rendje szerint pusztultam. Na, édes uramöcsém, nem elég egy életre? Átéljük, belehalunk, vagy kótyavetyére kerülünk. Ez a sorsunk. A szomszédaim, a jó ismerőseim, az atyámfiai nem tudom mivé lettek. Persze a földbe van nőve a lábunk, onnan ugyan ki nem ugrunk, akárhogy paskol is az isten csapása. Mi itt lent izzadunk és törjük a csontunkat. Odafent elég egy sötét felleg, egy metsző szél. Legvégül jön a búza ára. Az ördögbe! Az ördög dolgozik alattunk, felettünk nincs oltalom!

Ismét fenyegetően szorult össze az ökle s lecsapott az asztalra.

— Imádság . . . Hm, s ha az ember az imádságtól függ! De a földnek gonosz lelkei vannak. Nem fog rajtuk az imádság. A mennydörgős mennykőt megfogom, ha a vityilóm tetejébe szúrok egy nyársat. Még imádkozni sem kell hozzá. De a termés, a föld! . . . A fiamnak azt mondtam: nem növeszted bele a lábadat a földbe. Ki veled onnan, Pali. Katona lett. Szép fiu volt. Egyszer rimánkodott, könyörgött, adjak neki pénzt, mert adóssága van. Megmutattam neki a jégverte földeket. Akkor szalmát sem arathattunk. Nem volt pénz. Pali agyonlőtte magát az adósságai miatt. Nem adhattam neki pénzt, mégis tönkre mentem. Hej, hol az irgalom, hol?

Bőszülten kiabálta:

— Hol? Hol?

Úgy szerettem volna, ha már eláll a zivatar és távozhatok. Felálltam és szórakozva néztem a könyveit. Az öreg ingerülten ismét megszólalt.

— Elátkozott föld, azt olvastam a könyvekből, amig jól nem laktam velök. A história mártiromság, szakadatlanul mártiromság. A kenyerünkért hiába ontjuk verejtékünket. És

mennyi hiányzik ma, a mihez nem elég a vérünk! Elátkozott föld, elátkozott ország! Vér és verejték. Hát ez élet? Pokolra való élet! . . . No, de csillapul a zivatar. Hanem ebben a sötétben ne induljon. Én aludni megyek. Jó éjt!

A reggel már derűlt volt, s eltávozhattam. Bizony nagy pusztulást és síránkozó meg átkozódó embereket láttam mindenfelé.

Másfél esztendő múlva ismét visszakerültem erre a helyre, mert a vasútat csakugyan itt építettük. A Süket tanya teljesen elhagyatott volt. Az udvart felnőtte a gaz. Az öreg átkozódó remete a télen meghalt s most nyomozzák, hogy ki az örököse.

Galambok kóvályogtak a kis ház fölött, fecskék locsogtak az eresz alatt.

A hitvány sövénykerítésen bementem az udvarra, körül jártam s elgondoltam, hogy aki ott lakott, mennyi szenvedést vonszolt magával itt szerteszét.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Új költők.

Ada Negri.

Halhatatlanság.

Óh élni, mindig élni és — mindig húsz-évesen!
S csapongni mindig boldogan, mindig szerelmesen
A fényes végtelenben!
Ily ifjúságról álmodom s álmom megbabonáz —
Tavaszként üdén s ragyogón, mint tengercsillogás,
Tündén, mint szárny, ha lebben.

Halál, legyőzlek! Szeretem a tengert, az eget
S e búja földet is, melyen oly dús termés ered:
Napcsókok foganása. —
S titáni munkák műhelyét, hol órjás pörölyök:
Emberkéz, emberész csodás hatalma dübörög
Mindszüntelen tusázva . . .

Ajkam, mely, ah, oly kéjesen szí téged tiszta lég,
E vér, mely bennem oly szilaj, hő lobogással ég,
És csókom s epedésem
S e nevetés, e gondtalan, hószín fogcsillogás
És nagy jövőt váró hitem, mely sohse tétováz —
Mind úgy készt élnem, élnem!

Minden szülemlő életért, mely reményt kelt s remél,
Minden vágyért ég s föld közén, mit gyújthat tiszta cél
Lángján eszményiségnek,
A harcért, mely e földtekén tűzvészként ki-kigyúl
S bármint oltják, új lángra kap s ég olthatatlanúl:
Kell, hogy örökre éljek!

Ép test, ép szellem s emberész nagy alkotásai,
Ihlettség, mely élet s halál száz titkát bontja ki
S termése 'mind e földnek,
S anyák, kik hordtok magzatot s munkán küzdő apák,
S város, falú, erdő, mező, hegy, völgy és rónaság,
Minden szépség, köszöntlek!

Ártatlan áldozat-szívek s szent célu vétkezés,
Lángész hatalma s vágy tüze s minden, mi nagy, merész:
Dicsőitlek merészen!
S dalom mint emberakarat legyen mindenható
S kalász-zsongásként egyszerű s oly örökkévaló
Miként a nap az égen!

S gyötrelmeim?... Az életen mindig csügg gyötrelem.
De az erősnek kéj az is: legyőzi könnyeden
S gyúl csak még hőbb merésre.
Csak gyönge fut a baj elől s néz egyre hátra még
S nem látja, útját hol szegi tátongó szakadék
S már lebukott a mélybe!

Én feltörök! Az út oda akármily meredek,
Ti erősek, ti szabadok mind-mind kövessetek,
Kik nagy jövőt reméltek!
Súgárözönben ott szemem csodás távolba lát,
Lánglobogót lobogtatok s zengem azok dalát,
Kik halhatatlan' élnek!

Forditotta:

Telekes Béla.

Beszéd az éjszakában.

Irta: **Erdős Renée.**

Valamikor, valahol, valaki ezeket a szavakat mondta: Emlékszel-e? . . . Ezt mondtad egyszer:

A gyönyör nemesít. Átszellemülnek tőle az arc vonásai. Az első csóknál fölgyúllad az asszony szépsége és kiragyog belőle az elrejtett lélek.

A csók az, ami a tavaszi napsugár a földnek; az arc színt, fényt, életet kap tőle.

És ezt mondva, két puha kezedbe vetted a fejem és megcsókoltad a halántékomat, ott, ahol a haj kezdődik.

És lecsuktam a szemem.

Most én szólok hozzád.

Mert miattad sok napon át nem volt nyugodalmam és könnyeimet erőszakkal visszafojtva titkon vívódtam és tépelődtem — soká nem mertem a kezembe venni a tükröt. Álomtalan éjszakáim nyomaitól féltem, hogy meglátszanak ajkaim körül és szemeimen.

Mégis asszonyi voltom nyugodni nem hagyott és elővettem a tükröt, hogy magam lássam benne.

S íme nézek és látom magamat gyönge pírral az arcomon, kissé fátyolos tekintettel, ajkaim szorosan egymásra csukva és homlokomon a leküzdött kínok halványuló, foszló borongásával.

És mialatt magamat nézném, gondoltam:

— Szép vagyok és a szenvedések nem rontottak ifjuságomon.

Aztán, sok nap után először, kivillant ajkaimon a mosoly. A rámnéző, ismerős és mégis oly új képet köszöntöttem titkon, hálával, szeretettel.

A bánat nemesít . . .

Jaj annak, aki nyílván szenved, mert megaláztatik. Leselkedő szemek titkos könnyét lesik, ólálkodó fülek sóhajának neszét felfogják a levegőn keresztül. És fönnszóval sajnálván, lopva örülnek bánatának.

Én magam így teszek: sápadt arcomat kendőzöm hazudott örömek mosolyával és lopott sugarakból font glóriámat büszkén viselem. Nevetésem kicsendül a puszta világba s tekintetem elszáll az irigyek pillantása fölött. Sugaras nyugalommal mondom:

— Én vagyok az anyaföld, az elrombolhatatlan, ki virágaim elvesztésén könyet nem ejtek s ki nem rettegem a viharokat. Fölöttem és körűlöttem nagy változások szélcsapásai hallszanak. Én egy maradok. A ki voltam. És mozdulatlan, büszke nyugalmamból fel nem ráz sirály-üvöltés, vagy keselyü-vijjogás. Sem lágy szava az éneklő madaraknak, kik szépségemnek hymnuszt zengenek.

Én vagyok Geia . . .

De láttál-e már hegyeket leroppanni, titkos tűzek miatt? Városokat, falvakat sülyedni halálos mélységbe? Hallottál-e arról, hogy omlik eleven tűz és égető hamú a föld felszakadt sebeiből?

Óh ijedelmes, fölséges, iszonyú romlás, ha a föld szenved. Ha a föld zokog.

És jaj énnekem, kit meg nem félemlít a másoktól jövő rossz. Önnön indulataim kiáradó tűze fog megfojtani, vagy összeégetni.

Sajnáld te is az erőseket, kik mindenek fölött győzedelmeskednek, csak önmagukon nem.

Ne csodáld, hogy megeredt ajkaimon a szó.

Most beszélek, nem hogy te hallj, de hogy halljam önnönmagamat.

És megnyugtat, hogy hangomba reszketés nem vegyűl, sem nyugtalanság, sem félénk izgalom.

Mert távol vagyok szerelemtől és gyűlölettől, harag-

tól és kétségbeeséstől s a megbocsátás sápadt és beteges nagysága nem kisért érzéseim körül.

Elfelejtettem mindent, ami rossz volt és ami fájt.

S mondom ezt kérkedés nélkül.

Mert nem akarok nagyobbnak látszani másoknál. Csak magamhoz akarok méltó maradni.

És nem szeretem a divatos martyrokat, kik töviskoronájukat a kezükben viszik.

Én rá lépek . . .

Szóltam hozzád gondolatban:

— Ki vagy te, hogy oly nagy vagy és oly kicsiny vagy? Oly gazdag és oly szegény?

Fejed a felhőkig ér, lábaid az iszapot tapossák — s megcsúfolod az ember-szervezet ős-szabályait, mert a szíved közelebb esik a lábadhoz, mint a fejedhez . . .

Mit vétett el benned a Teremtés, ki tökéletesnek szánt, akkor, mikor emberi mivoltod megformálta?

A szíved körűl pepecselt soká és az gyönge maradt, gerendázata ingó.

Az agyadba egy merész szikrát szórt, oda sem nézve.

Az ég ott rendszertelenül összevissza és színes káprázatos, ám forrósága aggaszt és elijeszt.

Lelked miből van, hogy megfér benne annyi rossz, annyi jó?

Úgy gyúrták sárból és napsùgárból?

Mért hogy nem ért senki? És mért hogy értelek én, akit te nem értesz?

A titkok titka ez.

Nyílván szeretlek, mint egyetlen rokont a sok idegen közt.

S valahányszor megvetnem kellene téged, mindannyiszor imádkozom érted.

És pogány lelkem miattad lett hívő.

S nyílván félsz te látó szemeimtől, mert hiúságodat megvilágítja.

És lecsókoltad őket, csakhogy ne lássanak.

De láttak . . .

Ime, ilyen az én éjszakám. Nem komor és nem fényes. Oly bűvös, mint az első álom, mely megüli a szemet.

A tied?

Mint az, amelyik hajnal felé forró borzongással fut végig a testen.

Te reszketsz. Én nyugszom.

Az én ébredésem vídám lesz. A tied szomorú.

Téged az álom megrabolt. Engem megajándékozott. Mert fényesek a szemeim és piros az ajkam, te pedig sápadt vagy.

Ime, ilyen az én éjszakám.

Most látom és érzem, úgy mint soha eddig.

És nyitott szemekkel nézek szembe a homálylyal és magamhoz ölelem, mint egy szomorú testvért.

Hogy felderűl kissé, tekintetem oda vész a szoba egy pontjára, a padlóra, amit elborít a szőnyeg. Egy bizonyos pontra — és szeretnék kacagni.

Ott feküdt a fejed . . .

Most én adok tanácsot te neked.

Ne légy rabszolga, mert szeretve is csak szánnak és magához hasonlónak el nem fogad más, csak aki önmagát megveti.

Az asszonynyal pedig ne bánj nagyon jól, mert az asszony nem hálás és arra gondol legtöbbször, aki neki rosszat tett.

A szerelmet pedig ne szeresd vakon, mert megcsal téged, idegen alakban mutatkozván előtted és szól:

— Én vagyok. Meg ne ijedj.

De te inkább légy kételkedő, ne higyj.

Álarcát tépd le és nézz az arcába.

Meglátod rokonát: a bűnt, ki vele egy alkatú, csak titokzatosabb és forróbb, de nem olyan szép s ha nagyon közelről nézed, a sok gonosz vonás közt, mik ajkai körűl

húzódnak, megtalálod a leggonoszabbat, legtorzabbat: a nevetségest.

Jaj neked, ha egyszer az asszony elneveti magát!

Akkor halj meg . . .

Van asszony, amelyik nevet, anélkül, hogy észrevennéd.

Az ilyet te fojtsd meg.

Én tőled elszállok, mint ahogy a fecske elszáll a lángba borúlt eresz alól.

Nem kedves nekem a hajlék, hol veszedelem gyúllad ki, mely halállal fenyeget.

A költöző madár szerelme a szerelmem.

Mert szenvedni nem tanúltam és nem is szeretek. De tudok azért, ám nem sokáig. A napsúgár szeret engem, a nagy fényesség, melyből egy rész a lelkembe jutott. Félek az árnyéktól és félek tőled, nagy, eleven árnyék. Dalos természetem, hogy elsötétül közeledben; attól félek. Meg attól, hogy nagy borongásod elfeledteti velem a nevetést.

Én pedig asszony vagyok és a természet fényes, fehér fogakat illesztett az ajkaim közé, melyek élettől pirosak.

Én nevetni akarok . . .

Álltunk a csillagos ég alatt és szomorúak voltunk mindaketten.

És keserű bántásokkal illettél, miket az igazságosság leplébe akartál öltöztetni.

Az én szemem pedig keresztűl látott a csalóka leplen és láttam alatta — nem a magam gyarlóságát — hanem a tiédet.

Óh szegény, küzdő, megzavarodott lélek, ki tükröt tartasz a fiatalos tévedések elé, míg a magad megrögzött bűnei kívül esnek látásodon. Majd jön egy kérlelhetetlen sors és hozza számodra is a tükröt. És bele fogsz pillantani és elréműlsz attól, amit látsz és leroskadsz a földre. Hagyjad azért az igazságszolgáltatást, mert nincs joga embernek egy másik ember felett itélkezni, sem annak megmutatni élete sivárságát. Jön oly idő, mikor mindnyáján megítéltetünk és akkor a te bűnhődésed súlyosabb lesz azokkal a könnyekkel, melyeket gyarló itélkezésed folytán mások szemeiben fakasztottál. A lelki bíráskodás annak joga, aki a lelkeket teremtette.

Én nem vádollak azért, mert tudom, hogy megcsoportosúltak fejed fölött a szenvedések. Ám nem akarok részt belőlük, mint a hogy nem akarok részt örömeidből Mert a te gondolatod, az én gondolatom, a te szíved, az én szívem, a te vérséged, az én vérségem, ennél fogva kell, hogy idegenek legyünk egymásra.

Mert az életben nincs összhang, csak annak szemében, aki igen felülről nézi. Valamikor tán te is — én is.

Óh akkor de szép lesz! A hajunk fehér lesz.

Az őrült.

Irta: Garsin Vszjevolod.

3.

— Megárt.

— Ah, tudná csak, mennyi erő kell nekem, de mennyi! Isten vele, Petrovics Nikoláj! — felelte a beteg felállva és erősen megszorítva a felügyelő kezét. — Isten vele!

— Hova szándékozik? — kérdezte amaz mosolyogva.

— Én? Sehová? Itt maradok én. Csak — reggel talán nem láthatjuk egymást. Köszönöm a jóságát.

És mégegyszer alaposan kezet fogott vele. Remegett a hangja, szemében köny csillant meg.

— Nyugodjék meg, lelkem, nyugodjék meg! — szólt a felügyelő. — Mirevalók ezek a sötét gondolatok? Menjen csak, feküdjék le és aludjék jól. Többet aludjék; ha jól alszik, hamarosan meggyógyul, meglássa.

A beteg zokogott. A felügyelő elfordult és meghagyta az apolónak, hogy sebesebben takarítsák el a vacsora maradványait. Félórával utóbb mindenki aludt a kórházban, csak amaz egy ember nem, aki a sarokszobában felöltözve hevert ágyán. Lelte a hideg, görcsösen szorongatta mellét, amelyet — az ő hite szerint — valami ösmeretlen méreg hatott át.

V.

Egész éjszaka semmit sem aludt. Leszakította azt a virágot, mert hőstettet látott e cselekedetben, amit kötelessége volt végbevinni. A biborszínű szírmok az üvegajtón való első kinézéskor magukra vonták figyelmét s e pillanattól fogva olyan volt neki, mintha tökéletesen átértette volna földi kötelességét. Az egész világ minden gonoszságát magában egyesítette ez a virág. Tudta ő, hogy a mákból készül az ópium; növekedve és roppant formákat öltve tán ez a gondolat keltette föl benne azt a borzalmas és fantasztikus agyrémet. Ez a virág az ő szemében foglalatja volt minden gonoszságnak; ártatlanul ontott vért szívott ma-

gába (és ezért volt vörös), magába szívta az emberiség összes könyét, minden keserűségét. Félelmes, titokzatos lény volt ez, Isten ellentéte — Arimán, aki szerény és ártatlan külsőbe öltözött. Le kellett szakítani ezt a virágot és megölni. De még ez nem volt minden — vigyáznia kellett rá, hogy elmulásakor a gonosz elemet ne onthassa e világra. Ezért rejtette a keblébe. Remélte, hogy a virág reggelig elveszti erejét; a gonoszság majd átmegy belőle az ő mellébe, az ő lelkébe s ott legyőzetik vagy pedig győz; — akkor ám pusztuljon el ő, haljon meg, essék el becsületes harcos gyanánt, az emberiség legelső bajvívójaként, mert hiszen eddig még senkise merészelt egyszerre szembeszállni a világ minden gonoszságával.

— A többiek nem látták őt. De én megláttam. Hagyhattam életben? Többet ér a halál.

Kimerűlten feküdt, erejét vesztve a rémlátással való képzelt küzdelemben. Másnap reggel félholtan találta az ápoló. Mindamellett kis idő múltán felülkerekedett ízgatottsága. Felugrott ágyáról, újra futkosni kezdett a kórházban s a betegekkel és önmagával még hangosabban és zavarosabban beszélgetett, mint azelőtt. Nem engedték le a kertbe; az orvos észrevette, hogy csökken a súlya, mitsem alszik, csak szakadatlanul járkál és erős morfium-befecskendést rendelt neki. Ő nem ellenkezett; rögeszméi véletlen szerencsére egyeztek ezzel a műtéttel. Csakhamar elaludt; őrjöngő mozdulatai megszűntek s nem zümmögött már a fülébe az a nyers melódia, mely lépéseinek egyenletes üteméből alakult és folyvást kisérte. Elkábultan hevert, nem gondolt már semmire, legföljebb a másik virágra, melyet még le kellett szakítania.

Le is tépte három nappal később, az öreg ápoló szemeláttára, ki már nem bírta megelőzni. Az ápoló utána szaladt. Hangos, diadalmas ordítással futott a beteg a kórházba, szobájába rohánt és odaérve keblébe rejtette a virágot.

— Minek téped le a virágokat? — kérdezte az ápoló, aki utána sietett. Azonban a beteg, aki már megint szokásos helyzetében, keresztbefont karral hevert az ágyon, olyan zűrzavaros esztelenséget hadart, hogy az ápoló csupán a gyors futásban fején maradt vörös-keresztes sipkáját vette le szótlanul és eltávozott. Újra elkezdődött a rémlátással való küzdelem. A beteg úgy érezte, hogy kigyózó, csúszó patakokban árad a gonoszság a virágból; e patakok körülfonták őt, összeszorították tagjait s egész testét áthatotta ártózatos tartalmuk. Síránkozott és az ellenségére szórt átko-

zódás közepette könyörgött az istenhez. Estefelé elhervadt a virág. A beteg összetiporta az elfeketedett növényt, maradványait összekaparta és a fürdőszobába vitte. Ott az alaktalan virágrongyokat bevetette a kőszénnel befűtött kályhába és még sokáig elnézte, hogyan sziszegett ellensége, majd összezsúgorodott s végül átváltozott finom, hófehér hamúcsomóvá. Azután ráfújt és eltűnt minden.

Másnap rosszra fordult az állapota. Rettentően sápadt ábrázattal, beesett orcával, mélyen üregeikbe húzódott, égő szemmel folytatta őrült futkosását, de lépése már ingadozott és gyakran megtántorodott. Közben pedig beszélt, egyre csak beszélt.

— Nem szívesen folyamodnám erőszakhoz — szólt a főorvos az asszisztenshez.

— Csakhogy elejét kell vennünk ennek a folytonos hadonázásnak. Ma már csupán 93 fontot nyom; ha ez így megyen tovább, két nap alatt vége! — válaszolt az asszisztens.

Az orvos töprengett.

— Morfium? klorál? — mondotta félig kérdően.

— A morfium hatástalan volt már tegnap is.

— Kötöztesse meg. Egyébiránt kétlem, hogy megmenekül.

VI.

Megkötözték hát a beteget. Kényszerzubbonyban feküdt az ágyon, leszorították az ágy harántvasához erősített széles vászonszalagok. De kapálózása mégse csökkent, nyugtalansága csak gyarapodott. Órákhosszat makacsul erőlködött, hogy kiszabaduljon kötelékeiből. Egyszer aztán minden erejével nekirugaszkodott, szétszakadt az egyik szalag, lábai felszabadultak, átbújt a többi köteléken és megkötözött kézzel fel-alá járkálni kezdett a szobában, vad, értelmetlen mondatokat dörmögve.

— Óh, hogy az ör...! — kiáltott a belépő ápoló.

— Miféle ördögöd van neked? Gregor! Iván! Ide hamar! Kiszabadult...

Mind a hárman rárohantak a betegre és hosszú birkózás kezdődött, fárasztó a támadókra, gyötrelmes a védekező emberre, aki utolsó erejével küzködött. Végül az ágyra dobták és még erősebben megkötözték, mint azelőtt.

— Nem tudjátok, mit tesztek! — kiáltott a beteg fojtott hangon. — Elpusztultok! — Láttam én egy har-

madik virágot is, még csak bimbózott. Már kinyílt az is! Hadd végzem el! Muszáj megölnöm, megölnöm, megölnöm! Akkor mindent elvégeztem, megszabadul minden. Odaküldenélek titeket, de azt csak én tehetem. A puszta érintésétől is meghalnátok.

— Hallgasson, uram, hallgasson! — szólt az öreg ápoló, aki az ágyánál maradt.

A beteg hirtelen elcsöndesült. Elhatározta, hogy kijátsza az ápolót. Nappal meg volt kötözve, így hagyták éjszakára is. Este az ápoló enni adott neki, azután fekvőhelyet készített az ágy mellett és lefeküdt. Pár perc múlva elaludt s most munkához látott a beteg.

Meggörbült egész testében, hogy elérhesse az ágy harántvasát; mihelyt ezt megtapintotta a kényszerzubbony hosszú újjába bekötött kezével, a zubbony újját elkezdte gyorsan és erősen a vashoz dörzsölni. Idő múltán engedett az erős vászon: sikerült a mutatóújját kiszabadítania.

A dolog most már jobban haladt. Egészséges emberről föl se tehető ügyességgel és hajlékonysággal bogozta ki a csomót, mely az újjat hátához kötötte, kioldotta a zubbonyt és huzamosan fülelt az ápoló hortyogására. Aludt az öreg mélységesen. A beteg kibújt a zubbonyból és leoldózkodott ágyáról. Szabad volt. Próbálta kinyítni az ajtót, de zárva volt belülről, a kulcsot pedig valószínűleg zsebredugta az ápoló. Ennek a zsebét mégse merte kikutatni, félt, hátha fölébreszti; arra szánta hát magát, hogy az ablakon keresztül távozik a szobából.

Nyugodt, meleg, sötét volt az éjszaka; az ablak nyitva állott, a csillagok ragyogtak a fekete égen. Felnézett rájuk, felismerte a neki ösmerős csillagzatokat és örült, hogy azok — mint ő hitte — megértik őt és vele éreznek. Mintha csak végtelen sugaraikat ő hozzá küldenék; őrült elhatározása mindjobban erősödött. Most a vasrács erős rúdját kellett meghajlítani, keresztülbújni a keskeny résen, a bokroktól benőtt szögletbe jutni és megmászni a magas falat. Ott lesz majd a végső küzdelem, aztán — akár mindjárt is meghalhat.

Puszta kézzel próbálta meghajlítani az erős rúdat, ám a vas meg sem érezte azt. Fogta hát a kényszerzubbony szívós újjait, kötelet csavart belőlük, azt a rúd végére fonta és ráakaszkodott egész testével. Kétségbeesett erőlködés után, amely végső erejétől is majd megfosztotta, engedett a rúd; szűk nyílás támadt. Keresztülnyomakodott rajta, miközben válla, könyöke és meztelen lába megsérült, átsíklott

a bokrok között és megállott a fal tövében. Csöndes volt minden; belülről az éji lámpák csak bágyadtan világították meg a hatalmas épűlet ablakait; senkise mutatkozott mögöttük. Nem veszi észre senki; az öreg, aki ágyánál őrködik, javában alszik bizonyosan. Integettek neki a csillagok, sugaraik szívébe hatoltak.

— Hozzátok megyek! — suttogta, föltekintve az égre.

Első kisérlete, hogy a falat megmássza, balul ütött ki: tépett körömmel zuhant alá, vérzett keze-lába. Hozzálátott, hogy alkalmasabb helyre akadjon. Ott, ahol a fal a halottaskamrával érintkezett, kihullott belőle néhány tégla. A beteg tapogatózva kereste meg a hézagokat és felmászott rajtuk.

A fal tetejére jutott, az ott álló kertbeli szilfának megragadta egyik ágát és azon függve csöndesen a földre ereszkedett.

Odarohant az ismerős helyre, a kertajtó mellé. A virág sötétlő fejecskéje, összekunkorodott szirmaival, élesen kivált a harmatos gyepből.

— Az utolsó! — suttogott a beteg. — Az utolsó! Most győzök, vagy meghalok. De mindegy már énnekem. Várjatok csak! — szólt az égre pillantva, — nálatok leszek mindjárt.

Kitépte a növényt, összemorzsolta, széttiporta és azt a kezébe markolva, a megtett úton visszatért szobájába. Az öreg aludt. Alig ért a beteg ágyához, eszméletlenül roskadt rá.

Másnap reggel halva találták. Nyugodt és vídám volt az orcája; elgyötrött vonásain, vékony ajkain, mélyen beesett szemein valami büszke boldogság honolt. Midőn a ravatalra tették, megpróbálták, hogy erősen összeszorított kezéből kivegyék a vörös virágot. Azonban a keze megmerevült már s így zsákmányát magával vitte a sírba.

(Vége.)

Forradalom.

A műhely.

Morris Rosenfeld.

Vadúl zakatolnak és zúgnak a gépek,
Körűltem, sürg, forg, sír bősz rohanás,
Elnyel a zűrzaj, sűlyedek, érzem . . .
Gép vagyok, gép csak . . . Semmi más.
Munka munkára . . . Ki bánja a munkát?
Dolgozom, küzdök a végtelenségig . . .
Minek? Kinek? Nem kérdem, nem értem . . .
Hisz ennyi egy géptől ki sem telik.

A gondolat holt lesz és meghal az érzés,
A vérkínos munka mindent letipor,
Mi a szívekben szépért, dicsőért
S mindért, mi jó és emberi forr.
Száguld a pillanat, perc . . . Fut az óra,
Nappal és éjjel száll nyílsebesen
S cél nélkül hajtom, esztelen űzöm,
Taposom, űzöm a kerekem.

A műhelyben az óra egy percre se áll meg,
Ütve, ketyegve, ébresztve halad.
Valaki hajdan megsúgta titokban
Mi rejlik ütése, forgása alatt.
Álomként ébred most bennem az emlék,
Kedvet, erőt ád az órafutás.
És még . . . Mit még? . . Már nem emlékszem . . .
Gép vagyok, gép csak . . . Semmise más.

Üt és ketyeg és forg mutatója,
De csitt! . . . milyen hang kél az óra felett.
Munkára! szól a nyugtalan inga,
Gyorsabban, gyorsabban szedd a kezed.
Két haragos szem két mutatója,
Gyanúval telve néz le reám,
S minden ütés, mint mesterem szitka,
— Gép! ordít . . . varrj, dolgozz te csupán!

De ha a zaj halkan elenyészik
S a mester délben ebédre siet,
Világosság támad akkor agyamban
És vérezni érzem a régi sebet
Forró könycseppek keserű árja
Elszáradt kenyeremre lehúll . . .
Fojtogat . . . Nem bírok, nem bírok enni . . .
Ó iszonyú munka! — sírom vadul.

Harctérnek látom én délben a műhelyt,
Harctérnek . . . fegyverszűnet idején.
Körűltem hevernek körben a holtak . . .
Vérük felsír az égre . . . Szegény!
De aztán . . . Rohamra szólít a csengő,
Ébred a sok holt . . . Csatába rohan.
Harcol a sok test más helyett, másért . . .
Harcol, küzd, elhull . . . És éjbe zuhan.

Keserű dühvel állok a téren,
Félelem, kín, harag, gúny tüze forr.
Most értem, már értem . . . Az óra fölébreszt:
— Elég az alázat! Elég a nyomor!
Fölkelti a szívet, fölrázza az elmét,
Mutatja, hogy szállnak el a napok . . .
Cudar vagyok, ha hallgatok, várok . . .
Elvesztem, ha mindvégig ez maradok.

S ki bennem aludt, fölébredt az ember,
S ki fenn volt, a szolga, aludni megyen.
Most ütött végre . . . Itt van az óra!
Elég a nyomorból . . . Fel! Vége legyen.
De hallga . . . Egy füty . . . A mester . . Zaj . . .
Lárma . . .
Kezdődik a harc már, a vad rohanás.
Elnyel a küzdés . . . Nem kérdem, nem értem . . .
Gép vagyok, gép csak . . . Semmise más!

Fordította: Pásztor Árpád.

A Jókai feje.

Mindig arcképfestő szerettem volna lenni. Soha semmi sem érdekelt jobban, mint az a sajátságos szerkezet, a mit emberi fejnek szokás nevezni. Egy magas, egy bolond, egy filozóf szempontból nézve: az emberi arc furcsa, komikus a meztelenségében, mulatságos és állati a maga hajasságában. Túlságos komolyan nem igen vehetjük magunkat, ha jól megnézzük egymást. Az én szememben minden emberi méltóság ember humoros, ha elképzelem a méltóságos ember kiálló, primitiv, szaglászó szervét az orrot, alatta pedig a szőrpamacsot, a mit kacér, földi néven bajusznak szokás nevezni. Igy jár az ember, ha az élet fáradtsága elvonta belőle a szükséges meleget, a mikor elhidegűl és megszürkűl belől — egy-egy pillanatra. Az a lélek, a melyet valami tökéletesebb világból hoztunk magunkkal, fölülbírálja és lenézi minden földi jelentkezésünket. És kacag magán az öreg Istenen is, akit nagy ősz szőrkerettel alkottak meg a középkori festők. Mindössze néhány női fej van, az ókori görög márványok, a Vénusz és Diána, meg Hera-fejek, amelyeken nem mosolygunk. Nincs az a kijózanodás és nincsen olyan kétség, amiben ezek illuziót ne keltsenek, hitet ne gerjesszenek.

Boldog vagyok, hogy a földi arcok tekintetében nekem csaknem állandó illuzió jutott. Kicsiny gyermekkorom óta az volt mindég a fő ambicióm, hogy nézzem és lemásoljam, kivonatoljam és sokszorosítsam az emberi fejeket. És jobban

érdekel egy uzsoráskodó pesti ügyvéd arca, mint a legistenibb tájék. Az alkusz beesett homlokán a kipomádézott és elválasztott haj többet és változatosabb dolgokat beszél nekem, mint a bordigherai pálmaerdők. Ez betegség, vagy hívatás, nem tudom, nem is törődöm vele. Élvezem és lelkem a kéjtől megremeg, valahányszor új, habár komisz arccal találkozom is. Természetes, hogy szeretném lerajzolni, kimodellálni és bírni mind, külön. Mert nincs két egyforma arc a világon, hihetetlen és kábító, hogy tobzódik a teremtés ebben, mint bujálkodik a változatosságban. Mit akar ezzel? Piktoroknak, költőknek kedvez, csak ugy mulatja magát? Munkájának lényegébe belenézni lehetetlen, de néha csaknem megsejtem azokat a regulákat, a melyekhez ő is kénytelen hozzásímulni.

Az arcisme — persze, erről kitűnt, hogy szamárság. De kell azért valami törvénynek lenni, mely szerint az emberi arc bizonyos belső tulajdonságoknak megfelelő módon jegecedik. Irigykedem az ásványtanra, a melynek legalább egy valószínű föltevése van arról, hogy ez meg ez az elem, ezzel meg azzal a savval csak ebben vagy amabban az alakban jegecedik. A halott ásványt ki tudtuk lesni és szinte látjuk, mint verekszik, hogy megkapja a maga lelkének megfelelő alakot. Mint kűzködik az emberfia a maga arculatjáért: ismeretlen, álom, mese még. Valami kevés bizonyosat csak a festők tudnak erről, legalább így képzelődöm, ha látok valami feltűnőt, például a Tintoretto karyalyképű dogeit, a Valesquez vékonyszájú, nagyállu Innocent pápáját. De törvényt vagy szabályt nem tudnak ők sem, legföljebb egyet, az általánosságot, azt, hogy mindannyian ragadozó madarak vagyunk, vékonyabb, vagy vastagabb bőrűek, szelídek, vagy vadak. És hogy alapjában minden állat egyforma, akár a Rafael Gyula pápája, akár az állatkerti gnu.

Mégis, külön veszem a Jókai fejét, az emberfejek között, úgy szólván magában van.

Elérzékenyülve állok meg előtte és a míg nézem, nem gondolok a művészettel. Ha otthon van a hálóköntösében, a pompás, de hidegszínű bársonyból, mint az élet maga, úgy ragyogott ki rózsás színű, mindig friss képe, a legbájosabb férfifej, amelyet sokáig el tudtam nézni, ha nem vett észre, ha szokása szerint, vacsora közben, lenézett a tányérjára, vagy lehámozta a kenyerét. (Ez a kenyérhaj volt az én kommencióm sok éven át, megettem és körűlbelül így vagyunk mi vele regényírók egyébben is, amit ő meghagyott, azt pusztitjuk.)

A szívem elszorul a képe előtt ezen az igen kicsiny dolgon, hogy soha többé a kenyere hajából nem eszem.

Abban hagyom az érzékenykedést, a közönség, amelyet ő tanított meg humorizálni, mind halkabban bár, még mindig humorizál. Én nem tudok reá gondolni tiszteletteljes ámulat nélkül, nekem már semmiféle esemény nem imponál, eláraszt a hála és a hódolat. Ami pedig szinte mellékes ama melegség mellett, amely elfog, hogy testi alakját képzelem magam elé.

Az ő feje tisztára az oroszláné, csakhogy a szelídé, aki roppant erejét nem tudja, bárha csaknem minden foga megvan. A jó istennek tetszett, hogy e kivételes fiát a legnagyobb ellentétekből alkossa össze. Oroszlánfejet adott neki, de csak a feje búbjától a szájáig, azon alól a kép egy ártatlan gyermeké. A szemöldökei, azok haragos, komor ívbe futnak és ábrándos szemei az oroszlán szemének csigavonalában fekszenek bent. Az orrának is ilyen csigás rajza van és ehhez hasonló nincs senkinek, elüt minden emberétől. A pathetikus képzelődés, a tiszta ideális érzés, amely földi hüvelyét telíti: valami fínom, rajzos, lehetóleg sasorrot kivánt,

de a teremtés ezt nem akarta. A költő belenyugodott végre is, mert másképpen igen megelégedhetett vele: ez az orr vigyázott arra, hogy a gyomrát el ne rontsa, trüszkölni kezdett, ha már eleget evett.

Ezt a kedves, intimus, furcsa hangot hallom most is. Leteszi a kését és villáját — amelylyel szebben a világon bánni nem tud senki — és szid bennünket, akik nem eszünk. Zománcos velencei poharába piros bort tölt még — soh'se iszom belőle többé — és beszél valamit, semmit a máról, mindig a múltról és a jövőről. Azt hittük, nem is ismeri, nem is látja a jelent.

Mint barátjának, Petőfi Sándornak, neki sincs egyetlen egy jó arcképe. Szín és rajz, szegény arra, hogy kifejezz őt, aki nagyszerü, mélységes, változatos és szeszélyes, mint a tenger, mint az asszony. Csak megírni lehet, a fejét pusztán, egy kötetben. Ha a jó isten segít, majd én megpróbálom, de várok egy kissé, amig látni tudok azzal a szememmel, amelylyel őt nézem és amelyet befuttatott a nedvesség, mert nem ehetem meg többé a kenyere héját.

Bródy Sándor.

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

— Nikolenkától levél jött? Biztosan! — kiáltotta Natasa s az Anna arcáról próbálta leolvasni a feleletet.

— De az istenért, légy óvatos! Tudod, mennyire meg szokott ijedni anyád.

Michailovna Anna röviden elmondta neki a levél tartalmát, azzal a feltétellel, hogy semmit sem fog elárulni.

— Legszentebb becsületszavamra! — mondta Natasa s keresztet vetett magára. — Senkinek nem mondok semmit és — azzal Szonjához futott.

— Nikolenka . . . megsebesült . . . levél — kiáltott előtte ünnepélyesen és barátságosan.

— Nikolas! — tört ki Sonja s egy pillanat alatt halálsápadtra vált arca. A mint Natasa észrevette a rendkivüli hatást, a melyet fivére megsebesülésének hire Szonjára tett, egyszerre tudatára ébredt a hir sulyának. Szonjához rohant s könnyek közt karolta át.

— Csak kis sebet kapott és tiszt lett belőle. Most már ismét egészséges, maga írta! — mondta könnyeinek folytonos hullása közben.

— Na, meglátszik, hogy mindnyájan fehérszemélyek vagytok, akik csak pityeregni tudnak! — szólalt meg Petja, aki nagy lépésekkel járt le és fel szobájában. Nagyon örülök, valóban, nagyon örülök, hogy fivérem így kitüntette magát. Ti csak nyivákolni tudtok, nem érettek ehhez.

Natasa mosolygott könnyei közt. — Olvastad a levelet? — kérdezte Szonja.

— Én nem olvastam, de ő azt mondta, hogy már túl van minden bajon s tiszt lett . . .

— Hál' istennek! — szólt Szonja — s keresztet vetett magára. De talán nem mondta meg neked az igazat? Menjünk a mamához.

Petja e közben hallgatagon lépdelt le és fel a szobában.

— Igen, ha én a Nikoluska helyében lettem volna, még több franciát küldtem volna a tulvilágra — mondta — ezek a nyomorult fickók! Annyit megöltem volna, hogy magas halmot lehetett volna emelni tetemeikből.

— Hallgass Petja, milyen bolond vagy! . . .

— Nem, nem én vagyok bolond, hanem azok, a kik oly oktalanúl bőgnek! — szólt Petja.

— Még gondolsz reá? — kérdezte hirtelen Natasa percnyi szünet után. Szonja mosolygott: Hogy gondolok-e rá?

— Nem, Szonja, úgy gondolsz-e rá, hogy minden érdekel a mi reá vonatkozik? — mondta Natasa gondolkodó arccal, azzal a világos óhajjal, hogy szavainak a legkomolyabb jelentőséget adja. — Én is gondolok Nikolenkára, igen én is — mondta — de Borisra egyáltalán nem.

— Hogyan? Te nem gondolsz Borisra? — kérdezte Szonja elcsodálkozva.

— Nem ugy mondom, mintha nem emlékezném rá, — tudom hogy néz ki, de nem azzal az érdeklődéssel gondolok rá, a melylyel Nikolenkára. Őt akkor is látom, ha behúnyom a szemem, de Borist nem. S behunyta szemeit. — Igy — nem — nem látom!

— Ah, Natasa! — szólt Szonja s elragadtatással és komolyan nézett barátnőjére, mintha nem tartaná őt érdemesnek arra, hogy meghallgassa, a mit mondani akart s mintha más valakihez beszélne, akivel nem szabad tréfálkozni. — Én megszerettem a te fivéredet s bármi fog történni vele vagy velem, soha sem fog megszűnni szeretetem iránta.

Örvendő s kiváncsi arccal meredt Natasa Szonjára s hallgatott. Érezte, hogy az, amit Szonja mondott, igaz s hogy létezik olyan szerelem, a milyenről Szonja beszélt, de Natasa még nem érzett ehhez hasonlót. Helyesen hitte, hogy erről van szó, de maga nem tudta átérezni. — Te írni akarsz neki? — kérdezte.

Szonja elgondolkodott. A kérdés, hogy mi módon írhat Miklósnak s hogy szükséges-e ez, felizgatta. Most, amikor ő már tiszt s megsebzett hős, helyes-e arra az igéretre emlékeztetni, a mit neki nyújtott?

— Nem tudom! Azt hiszem ha ő ír, én is írok! — mondotta és elvörösödött.

— S nem fogod szégyelni magad, hogy írsz neki?

Szonja nevetett. — Nem.

— Én szégyelném magam, ha Borisnak írnék s azért nem is írok.

— Igen, miért szégyeljem magam?

— Csak úgy . . . én nem tudom. Az alkalmatlan, én szégyelem magam.

— Igen, én tudom, miért szégyeli magát! — mondta Petja, még a Natasa előbbi megjegyzésétől érintve; azért, mert abba a kövérbe volt szerelmes, azzal a szemüveggel (igy nevezte Petja az ő névrokonát, az új Besuchov grófot); most pedig az énekesbe (Petja azt az olaszt gondolta, a ki Natasát énekre tanitotta): azért szégyeli magát.

— Petja, te ostoba vagy! — mondta Natasa.

— Nem ostobább, mint te, Natasa! — mondta a kilenc éves Petja, oly hangon, mint egy öreg brigadéros.

A grófnő Michailovna Anna célzásai által már elő volt készítve a hírre, mikor asztalhoz ültek. Michailovna Anna a grófnő ajtajának küszöbére lépett, kezében a levéllel s megállott az ajtó előtt. — Ne jöjjön be velem! — mondta az öreg grófnak, aki követte. — Majd azután. — S bezárta maga mögött az ajtót. A gróf a kulcslyukhoz tartotta a fülét s hallgatózott. Eleinte csak egyhangu beszédet hallott, azután csak a Michailovna Anna hangját, aki hosszú beszédet tartott, majd egy kiáltást, a mire nagy csend következett s erre mind a két hang beszélt, az öröm csengésével lépteket hallott s Michailovna Anna nyitotta ki az ajtót. Arca az operateur büszke kifejezését öltötte magára, a ki egy súlyos műtétet fejezett be s most nézőket bocsát be, hogy megcsodáltassa művészetét. — C'est fait! — szólt a grófhoz s ünnepélyes arccal intett a grófné felé, aki egyik kezében a fia arcképével ellátott dobozt, a másikban a levelet tartotta s ajkait hol erre, hol amarra szorította. A mint a grófot észrevette, feléje nyujtotta karját, megragadta kopasz fejét s a fején keresztül ismét a képet s a levelet nézte, hogy ismét ajkaihoz szorítsa.

Vera, Natasa, Szonja és Petja is beléptek a szobába s a felolvasás megkezdődött. A levélben röviden volt leírva a hosszú menetelés s a két ütközet, amelyet Miklós végigküzdött, a tisztté való kinevezése s hogy a papát és a mamát áldásuk kérésével csókolja, úgyszintén Verát, Natasát és Petját. A grófnő sirni kezdett.

(Folytatjuk.)

Természettudomány.

ORVOSI MEGFIGYELÉSEK. Megfigyelőképesség dolgában a régi nagy orvosok nem állottak a mi modern nagy orvosaink mögött, sőt talán egyikmásik még a mieinket is fölülmúlhatta. És a megfigyelés, a természet egy és más apró jelenségének éles observálása ő előttük is derített föl sok igazságot. Tulajdonképen most is ez az igazi epochalis fölfedezések módja: a természet apró jelenségeinek gondos megfigyelése. Pawlow híres moszkvai laboratoriumában, melyből most oly sok rendkivül érdekes, az emésztésnek és táplálkozásnak nemcsak élettanát, hanem, mint ők helyesen mondják, lélektanát is megvilágító megfigyelés kerül ki, Borissow azt az érdekes tényt közli, hogy az állatkisérletekből az derül ki, hogy az állatok tényleg azt eszik, amire szervezetüknek aktuálisan szűksége van. Ez irányítja «ízlésüket». A tyúkok például nagyon szeretik, mohón eszik a meszet, a kakasoknak ez nem kell. Borissow azt következteti, hogy az étrend megállapításánál úgy egészségesek, mint betegek számára nagyon tekintettel kell lenni az egyéni ízlésre is, nemcsak azért, mert a jól ízlő eledeleket jobban emésztjük, hanem azért is, mert az ízlés bizonyos mértékig azt is mutatja, hogy mire van a szervezetnek szüksége. Azt kellene képzelnünk, hogy ily megfigyelésekkel talán nem volt szükség a XX. századig várni. Valószinü, hogy nem vártak és hogy ha nem is oly tudományos apparátussal, mint a minő most Pawlow laboratoriumában áll rendelkezésre, de mégis már régen észlelhették azt, hogy a kakasok nem eszik a meszet. De általánosságban bámulatos kevesen figyelnek meg valamit és nem időszerütlen, hogy a «Wiener klinische Rundschau» egyik utóbbi számában fölelevéniti annak az elmés bécsi orvosprofessornak adomáját, ki bevezető előadásában azt mondta a tanulóknak, hogy kétféle feladat vár a pálya kezdetén reájuk. Egy nehézséget kell leküzdeniök és egy képességet megszerezniök. A nehézség: az undor leküzdése; a megszerzendő képesség: a megfigyelés. «És ezt egy példával akarom illusztrálni» — így folytatta. «Íme, egy diabeteses beteg vese-váladéka. Ezt régi jó mód szerint úgy vizsgálom meg, hogy ujjamat bemártva ezt megízlelem. Talán néhányan önök közül mindjárt utánam meg is próbálhatnák.» A legbátrabbak előléptek és miután az experimentumot utánozták, a humoros professor megdicsérte őket, mondván: «Úgy látom, uraim, az undort hamar legyőzték, de megfigyelni még nem tudnak, különben észrevették

volna, hogy én mutatóujjamat mártottam be, de középső ujjammal nyúltam a számhoz.» Talán még azután sem szerezték meg e képességet.

Igen tanúságos megfigyeléseket tartalmaz Dr. William Ellynek, a newyorki Medicial-Societyben tartott előadása, amelyet maga is «a tojásról szóló mesének» — the fable of the egg-nek — nevezett el, s melyet, úgy mint az előbbieket, a «Gyógyászat» nyomán ismertetünk.

Több év óta folyó kisérletei és észlelései szerint a gyomor bámulatos mennyiségü nyers tojást bír el és heveny és idült bajokban szenvedőknél ennek a szinte hihetetlen nyers tojás-etetésnek csodálatos eredményeit látta. A tojást, mint nagyon tápláló anyagot, az orvosok mindig és most is bőven alkalmazzák, de Elly ajánlata abban áll, hogy a gyomrot rendszeresen sok tojás elbírására és megemésztésére kell szoktatni, úgy hogy a beteg óránként eszik meg egy nyers tojást vagy akár többet is, és a felsorolt esetek között volt olyan, ki egy nap 24—36 nyers tojást evett és bírt meg. A frissen pohárba ütött nyers tojást mindenestül lenyeli a beteg és ha eleinte undorodik is tőle, később szivesen veszi. Egy typhuszos beteg 24 órában 36 nyers tojást és sok tejet ivott és meggyógyult. Az albuminuriától sem kell félni, mert épp a jelzett typhuszos betegnél a heveny veselob dacára a fehérnye eltünt a vizelettől, mialatt a 36 tojást emésztette. Néha ugyan undor, hányás és hasmenés lépnek föl. Ilyenkor vagy abba kell hagyni a tojáskezelést, vagy meg kell próbálni egyedül csak a fehérjét. Ugyancsak egy typhusz-beteg 48 tojásfehérjét evett meg egy nap alatt. Azt azonban Elly is elismeri, hogy ehhez a kúrához nagyon ügyes, gondos és rábeszélő képességű ápolóra van szükség. «A tojás — így fejezte be előadását — melyet az első keresztények a feltámadás symbolumául tekintettek, valóban a feltámadás eszközévé válik sok betegünk számára.» Lehet, hogy még a vallásra való hivatkozás is hozzájárul a hatáshoz és az elbíráshoz. Mert ebben a mi hitetlen korszakunkban is komolyan kell venni Steding indítványát, ki «Nervosität, Arbeit und Religion» cimű új munkájában az ideges betegek számára külön klastromszerű intézeteket ajánl, melyekben különösen a vallásosság útján mozdítanák elé az egészség javulását. «Az ily idegklastromokba — mondja Eulenburg tanár — örömmel lehetne internálni az orvosokat, mint jól ellátott apátokat és guardiánokat.»

Ez ellen a klastromba nem készülő «világi» orvosoknak nem igen volna kifogásuk.

Az egészség egyik leghatásosabb eszközének tartották már régóta a tejet és Hufeland a borról is azt mondotta, hogy az «az öregek teje». De ezen nézetet támadják újabban és az alkoholt az öregek diätájában is fölöslegesnek tartják. Arról, hogy a megöregedésnek mik a helyes eszközei, igen érdekes tanúlmányt irt Sir Weber, a londoni német orvosok seniorja, ki 80 éves kort ért meg és az önönmagán és másokon tett tapasztalatait közli a «British Med. Journal»-ban. Aki jó, azaz hosszú életü családból való, annak természetesen több esélye van a megöregedésre,

mint annak, ki családjától nem örökölt ily jó szervezetet; de azért még beteges szülőktől származó gyenge egyének sem kell, hogy kétségbeessenek, mert okos életmóddal ezt pótolni lehet. Maga Weber is rövid életü, némileg alkoholista és köszvényes családból való és most 80 éves korában még teljes testi és lelki egészségnek örvend, nagyobb útakat tesz, órákig sétál és még lovagol is. Állandó és szabályos testmozgások, különösen pedig a szabadban való mozgás, minden időjárás mellett, hetenként egyszer 4—6 órai séta és sétaközben csekély tápszer-fölvétel —Nagyon dicséri és öreg embereknek is ajánlja a hegyi turákat. Hasznos a szobagymnasztika is. Az öreg ember táplálékát illetőleg főszabály a mértékletesség a mennyiséget illetőleg, ezenkivül alapos megrágás és jó megnyálazás. A táplálék túlnyomó része növényi legyen. Az alkohol kis mértékben épp oly kevéssé árt, mint a tea vagy kávé. Az idegrendszert legjobban konzerválja az állandó szellemi munka. Nincs ártalmasabb valami öreg emberekre, mint a szellemi munkától való elvonulás. Nagyon fontos, hogy már kora ifjúságtól kezdve az élet minden esélyeivel szemben derült kedélyt tartsunk és a pessimistikus hajlamokat leküzdjük. Nagyon ártalmas a sok alvás. 6—7 óránál többet nem kellene senkinek se aludni, a korai fekvés és korai kelés szabály legyen. A bőr működését rendes és hüvős fürdőkkel — reggel — kell fentartani.

A mint sorba vesszük mind bölcs és jó szabályok ezek, de követésük nem mindig az illetőtől függ és bizonyos, hogy sokan öregednek meg, kik soha sem követték, mert nem követhették e szabályok legtöbbjét. A megöregedés — a matusálemi kor — igazi kulcsát még ezen szabályokban sem találták meg.

VILLAMOS VEZETÉKEK ALUMINIUMBÓL. A németbirodalmi posta és amerikai kábeltársaságok már régibb idő óta használják az aluminiumot villamos vezetékdrótok anyaga gyanánt. Ujabban pedig, mint az «Engineering Magazine» közli egyre fokozottabban veszik igénybe ezt az ércet Amerikában hosszú táv-vezetékek létesítésénél. Colgate és Oakland között három 107 négyszögmilleméter keresztmetszetű aluminiumkábel van lefektetve. E vezetékek hossza 232 kilométer. Egy másik alumíniumdrót (240 négyzetmm. keresztmetszet, 160 km. távolság) az Electra-erőállomást köti össze San-Franciscoval. Canadában aluminiumdrótok vezetik el a Shawenegan-vizezés erejét Montrealba, a Niagara vízesésből is vezet egy erőátvivő aluminiumhuzal a 34 km. távolban levő Buffaloban.

Annak oka, hogy ujabban az eddig kizárólagos réz helyett aluminiumot is alkalmaznak e célra, az aluminiumfém egyre jelentékenyebb olcsóságában keresendő.

Ma már olcsóbb az aluminiumhuzal, mint az ugyanolyan vezetésképességű rézdrót, dacára annak, hogy az aluminium drótnak csekélyebb vezetés képessége miatt, 1·66-szor nagyobb keresztmetszetűnek kell lennie, mint a rézdrótnak.

Minthogy azonban az aluminium fajsúlya 2,7—, a rézé pedig 8,9, ennélfogva a réz 3·3-szorta nehezebb az aluminiumnál. Ezt

a súlyegységre vonatkoztatván, kitűnik, hogy az aluminium vezetésképessége kétakkora, mint a rézé, a miből viszont azt következtetik, hogy gazdasági szempontból előnyösebb az aluminium, mint a rézhuzal, feltéve, hogy az aluminium (súly szerint) legfeljebb kétszer olyan drága, mint a réz.

Előnye az aluminiumdrótnak az is, hogy — a húzal kisebb súlyánál fogva — a vezetéket támogató rúdak (telegráfrúdak) kétszer akkora távolságban állíthatók fel, mint a rézhúzalok rúdjai. Hátrányos viszont, hogy az aluminium rugalmassága valamivel kisebb a rézénél és nagy szélnyomás, nagy hőmérsékkülömbség hamarább idéznek elő rajta maradandó változásokat. Gyárak közelében hamarább elroncsolja a gázakkal fertőzött levegő az aluminiumot, mint a rezet. Egyelőre ezek a hátrányok akadályozzák az aluminiumhúzalok általános elterjedését.

Jövendő.

Az uj évnegyed.

Április elsejével uj előfizetést nyitottunk a Jövendőre.

Egy hóra .. 1 korona
Negyedévre 3 korona
Félévre .. .. 6 koronával.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők“ cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 3.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.

Szerkesztőség: Lövölde-tér 3.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő.
Lövölde-tér 3.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

Szegő-szanatórium

Abbaziában.

Amint a hajó Abbazia felé közeledik, már messziről egy derüs, nyilt loggiájú palota mosolyog az érkező felé. Babér- és pálma-keretében a boldog nyugalom hajlékának látszik. Ez a palota: dr. Szegő Kálmán nagyfényű szanatoriuma; olyan, mint egy pompás marvány-páholy, amelynek kényelme egyenest a szabad tengerre és annak áldásos gyógyitó erőire nyilik.

Az intézet modern kényelemmel és teljes hygienikus berendezéssel ellátott 2 lakóépületből, gyermek-játékcsarnokból és a szanatorium mellékhelyiségeit felölelő hátsó épületekből áll.

A főépület minden emeleti traktusában egy tágas fürdőszoba áll a vendégek rendelkezésére, hogy kedvezőtlen időben közvetlen közelben találják meg tengeri fürdőjüket.

A főépület földszintjét a társalgó-, olvasó-, reggeliző- és játszószobák foglalják el.

Az intézet fő- és melléképületeit üvegezett folyosók kötik össze.

Az egész épület közvetlenül a tengerparton fekszik és hatezer négyszögméter kiterjedésű délszaki park övezi, amelyek örök pompájukkal télen is a tavasz bűbájos képével veszik körül a vendéget.

A szanatorium a gyógyhely zajosabb központi életétől néhány percznyire kiesőleg nyugalmat és csöndes menedéket nyújt a pihenést áhitozónak és ezen nyugalom célbavételével alkottattak az intézet egyéb institucióí is.

A szórakozást és a társaságot keresők az intézet közös társalgóját, éttermét és gazdag könyvtárát, hirlapjait és zongoráját használhatják föl.

Az intézet kor- és nemkülönbség nélkül befogadja a különféle betegségben szenvedőket és a betegség után üdülésre szorulókat.

Az épület minden helyiségét, valamint a parki utakat is villany világitja és a monte-maggiorei forrás vezetéke látja el egészséges ivóvízzel.

Az intézet felső épületének földszintjét egy modern alapon berendezett és vezetett tengeri vízgyógyintézet foglalja el, melyben a vezető orvos személyes ellenőrzése mellett, az összes vízprocedurák alkalmazásba jönnek.

y hónapra 1 korona.
egyedévre 3 korona.
élévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Szerkesztőség és
kiadóhivatal:
Lövölde-tér 3.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb
beruházkodási
rendszer

Prospektus ...
kivánatra
ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1, I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS ..
MUINTEZET
NYOMÁSA
BUDAPEST, AKADI-UTCA 8.

Második év 20. szám. 1904 Budapest, május

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán

Főmunkatárs: Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban

TARTALOM

Maurice Maeterlinck: A háború istenei. — Feszty Árpád Jókairól. — B. S.: A legszebb sorok Jókairól. — Bródy Sándor: Jókai temetése. — Muther Richard: Lenbach. — Eötvös Károly: A tanú. — Erdős Renée: Hegyek. — Roberto Bracco: Az elveszett keztyű. — Janda Matild: Versek. — Edmondo de Amicis: A bérház. — Tolstoj Leó: Háború és béke. — Bod: A szinjáték. (A fegyház tragédiája) — Természettudomány: Sarkvidéki emberek. A mandzsuriai hideg.

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal
Lövölde-tér 3

Ára 20 fillér.

Egy hónapr
Egy kor

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. — Mindennemű üvegáru nagy raktára. —

Számos kiállításon arany-éremmel kitüntetve.

Első alföldi legnagyobb kocsigyártó-telep.

Ifj. Hodács János

kocsigyártó

Szeged, Kistisza-u. 4/b. | Úri kocsik nagy választékban raktáron.

Képes árjegyzék ingyen.

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna J.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az **OSAN.** Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Páris, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytarakban, illatszertárakban stb.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára. —

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867.

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és franc. szövetekből mérték szerint elkészült ruhakat viselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

A szamárhurut egyetlen gyógyszere, mely tökéletesen bevált a **Syrup Orientalis.** Kapható: **Bordás János** gyógyszerésznél **Jászberényben**; Budapesten: **Török J.** gyógytárában, Király-utca 12. és **Nádor gyógytár**, Váci körut 17. **Egy üveg ára 2 korona.**

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminő stilusban, izléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

POLLICER ELLA női kalapterme **BUDAPEST. IV., Korona-herceg-u. 2., I. 38. – ABBAZIA, Grand Hotel.**

Második évfolyam. Budapest, május 15. Huszadik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

A háború istenei.

Ama rettenetes orosz-japán tragédiának a hátterében, amely amott játszódik le, a világ másik felén, ránk nézve még sok nem sejtett rázkódás rejtőzik. A világtörténelem kezdete óta most esik meg először, hegy teljesen új erők — erők, amelyek végre megértek s leválnak az évszázados előkészítő tapasztalatok árnyából — a csatatérről kiszorítják és pótolják ott az embert. Az utolsó háborúkig — a transvaalira nem is gondolok, mert tökéletlen volt és nagyon is egyenlőtlen ellenfelek közt folyt — ezek az erők alig értek el mintegy a hegy közepéig; a háttérbe szorúltak és csak a távolból hatottak. Még késtek érvényre juttatni magokat és az ő működésök, meg a magunk kezének a cselekvése közt volt még némi összefüggés. A fegyver hordereje még nem haladta meg a szem láttávolát és a gyilkoló ágyúk pusztító hatalma, de még a legrettegettebb robbanó lövegeké is megmaradt az emberi arányok határán belől. Ma azonban már túlszárnyaltattunk. Végérvényesen leköszöntünk. A birodalmunknak vége és a porszemhez hasonlóan ki vagyunk szolgáltatva a borzalmas és rejtélyes hatalmaknak, amelyeket egykoron segítségűl mertünk hívni.

Kétségbevonhatatlanúl igaz, hogy mindenkoron az emberi erő volt a csatákban a legkevésbbé fontos s azé volt a legkevésbé döntő rész. Már Homeros napjaiban is az Olympus istenei elegyedtek a halandók közé a trójai síkon és bár láthatatlanúl, de nyomatékos résztvétellel uralkodtak ezüstös felhőikből a harcosokon; megvédték vagy megfélemlítették

azokat. De hát ezek csak kevéssé voltak hatalmas és titokzatos istenségek. Ha a beleavatkozásuk földöntúlinak látszott is, az mégis csak az emberi formáknak és emberi lelkivilágnak volt a visszatükröződése. A titkaik a mi titkaink pályáján mozogtak. A magunk értelmiségének a menyei birodalmából keletkeztek; ugyanolyanok voltak a szenvedélyeik; egyforma volt a nyomorúságuk, a gondolatuk, mint a mienk, s mindez legfeljebb egy csekélylyel igazságosabb, fenköltebb s tisztább volt, mint nálunk. Ugyanolyan mértékben, amint az ember az idők folyamán előre halad; amint lerázza magáról az illuziókat, a lelkiismerete hangosabbá válik és a világ feltárúl előtte: az őt kisérő istenségek hatalmasakká válnak, de egyben messzire eltávolodnak tőlünk; már kevésbbé tisztán láthatók, de annál leküzdhetetlenebbek, mennél többet tanúl az ember, mennél többet lát, annál inkább elárasztja az ismeretlennek tengere a birodalmát. — Mennél hatalmasabban szervezkednek és terjeszkednek a seregek; mennél tökéletesebbekké válnak a fegyverek; mennél előbbre halad a tudomány és válnak alkalmazhatókká a természeti erők: annál inkább kisiklik a hadvezér kezéből a háború sorsa és engedelmeskedik ama kiszámíthatatlan törvények csoportjának, amelyet szerencsének, véletlennek, vagy végzetnek nevezünk.

Nézzük csak például a császárság két tipikus csatájának, a borodinoi csatának csudás és igaznak tetsző, vagy a moszkvai csatának a leirását Tolstojban. A két vezér: Kutusov és Napoleon, oly messzire van a küzdelem terétől, hogy egyáltalán csak jelentéktelen mellékkörülményeket észlelhetnek és jóformán tudomásuk sincs a történtekről. Kutusov, a jó szláv fatalista, bízik a «dolgok erejében.» Álmosan heverész a szőnyegekkel borított lócán, igy várja az óriási, egyszemü hadvezér a csata kimenetelét, anélkül, hogy egyetlen parancsot osztana, és megelégszik azzal, hogy az eléje terjesztett terveket elfogadja vagy elutasítsa. Napoleon a maga részéről a képzelődésben ringatódzik, hogy az eseményeket ő intézi a maga akarata szerint, pedig tulajdonképen még csak nem is sejtheti azokat. Este tollba mondja a haditervet; de az

első összeütközéstől kezdve a «dolgoknak» ugyanazon «ereje», amelynek Kutusov aláveti magát, intézi, hogy ezeknek a rendelkezéseknek egyikét sem követik vagy követhették. Mindazonáltal — hiven a képzelt tervhez, amelyet a valóság teljesen felforgatott — azt hiszi, hogy parancsokat osztogat, pedig mivel hogy elkésett, csak a véletlennek a rendelkezéseit teljesíti, a melyek megelőzték megzavarodott, kétségbeejtett tábori szárnysegédét. És a csata folyik tovább azon az úton, amelyet a természet megjelölt neki, hasonlóan a folyóhoz, amelyet nem zavar meg útjában a partjain tolongó embertömeg kiabálása.

Utolsó háborúink minden tábornoka közt mégis Napoleon az egyetlen, aki az emberi intézés látszatát megőrízte. Amaz idegen hatalmak, amelyek segítségére voltak a csapatainak és a melyek már uralkodtak is rajtok, még alig voltak túl a gyermekkoron. Ám mit tenne ma? Hatalmába tudná-e keríteni csak a századrészét is annak a befolyásnak, amelyet a csata sorsára gyakorolni tudott? A misterium gyermekei ma már nagyra nőttek és más istenek azok, amelyek a hadi vonalakat meghajolni késztetik; lovasszázadainkat összeszorítják meg szétugrasztják; sorainkat széttépik; citadelláinkat megingatják és hajóinkat elsüllyesztik. A formájokban már nincs semmi, ami emberi; sokkal messzebbről kerűlnek, mint az elődeik; a teremtés előtti chaosból erednek és minden hatalmok, törvényök és szándékuk kívül esik a saját életünk körén; a szellemi körünk egy más oldaláról valók, egy teljesen elzárt világból, — oly világból, amely ellensége a magunk formáju lényeknek, az alaktalan s nyers világ lusta matériájának. Ezekre a vak és rettenetes ismeretlen lényekre, amelyeknek velünk semmi közösségök sincs és amelyek ugyanazoknak az ismeretlen törvényeknek és ösztönöknek engedelmeskednek, mint a mesés távolságok csillagzatai: ezekre a kifürkészhetetlen és legyőzhetetlen erőkre bízzuk a dolgok eldöntését, a melyeknek legsajátságosabb és legkizárólagosabb lénye fenn van tartva amaz életformák legfelsőbb jelenségeinek, amelyeket kizárólag csak mi képvi-

selünk a földön. Ezekre a megfoghatatlan szörnyekre bízzuk mi azt a majdnem isteni hivatást, hogy meghaladva a mi értelmsiégünket, döntsenek abban, mi igazságos s mi igazságtalan . . .

Mely hatalmaknak szolgáltattuk ki tulajdonképpen a mi kizárólagos jogainkat? — Sokszor álmodom, hogy egyikünk megáldatott egy olyan szemmel, amely mindent felfog, mi körültünk történik; mindent, a mi azt a világosságot megnépesiti, amelyben a tekintetünk elkalandozik és amelyet mi áttetszőnek és üresnek tartunk, mint ahogy a vak ember üreseknek tartaná a sötét ködöket, amelyek körül fogják, ha a többi érzékei nem fosztanák meg ettől a csalódástól. — Képzeljük el, hogy ez a szem keresztül tudna hatólni ama kristálytükörréteg higanyfala mögé, amely mindig csak a magunk arcát, a magunk mozdulatait és a magunk gondolatait tükrözi vissza. Képzeljük el, hogy egy nap a bennünket bebörtönöző eme jelenségeken keresztül végre eltudnánk jutni az igaz s lényeges valósághoz, s hogy az a láthatatlan valami, amely lépten nyomon beburkol, lever s ujra felemel bennünket, hol előre hajt, hol megállit vagy visszafelé űz: hirtelen feltárná előttünk óriási, rettenetes, megfoghatatlan képeit a tüneményeknek és természeti törvényeknek, amelyeknek a játékszere vagyunk. Ne szidják ezt a mondásomat poéta álomnak; most álmodunk — most, amikor azt képzeljük, hogy ezeknek a törvényeknek nincs alakjok, sem arcuk és amikor oly könnyen megfeledkezünk mindenható, fáradhatatlan jelenlétökről; most álmodjuk az emberi csalódás szegényes álmát! De akkor belehatolhatnánk ama határtalan élet örök igazságába, amelyben benne úszik az életünk. Milyen nyomasztó szinjáték, milyen megnyilatkozás lenne ez, amely bénitó rémületbe ejtene s visszavetne a semmibe minden emberi tetterőt! Nézzétek például a vakságotoknak oly sok más elképzelt diadalma közt azt a két flottát, amely a harcra készülődik!

Néhány ezer ember, aki a résztvevő erők valódisága iránt épp oly érzéketlen, mint a hangyaboly a szűzi erdőben

— abban képzelődik, hogy a Mindenségnek legkiszámithatatlanabb és legveszedelmesebb törvényeit szolgálatába készteti egy a Mindenségnek idegen eszmének.

Próbálják csak meg olyan alakot vagy arcot adni meg e törvények mindenikének, a mely megfelel a hatalmának s a hatásának. Nehogy már eleitől fogva beleütközzünk a lehetetlenbe és elképzelhetetlenbe, tegyük most félre a legmélységesebb s legnagyszerübb törvényeket — többek között a nehézkedését, amelynek a hajók épp ugy engedelmeskednek, mint a tenger, amely viszi őket és a csillagzatok, amelyek egyensulyban tartják a földtekét. Oly meszsze kellene keresnünk, oly magányokba és végtelenségekbe kellene tévednünk, meghaladva még a csillagokat is, hogy megleljük az elemeket, amelyeket feltételeznek, hogy nincs álom, amely hihető alakot tudna adni nekik és az egész mindenségnek semmi szövete sem lenne alkalmas arra, hogy az arculatuk abból való legyen.

Vegyük hát e törvényeknek csak a legkorlátozottabbjait — ha ugyan van köztük korlátozható — és csak a legközelfekvőbbeket, ha ugyan vannak közelfekvők. Szoritkozzunk e pillanatban csak azokra, a melyekről ezek a hajók azt hiszik, hogy a bensőjökben el vannak rejtve, meg vannak fékezve és amelyeket a saját alkotásunk különösen engedékeny gyermekeinek tartunk. Milyen rettenetes és szörnyü arcot, mily gigási árnyat kellene megadnunk a robbantó anyagok tartalmának, a legifjabb és legfelsőbb isteneknek, amelyek a háború templomában mind megfosztották trónjaitól a régi isteneket! Mely mélységekből, mely kifürkészhetetlen örvényekből származnak e démonok, amelyek mindaddig még sohasem kerültek a napvilágra? A rémületnek mely fajtájához, a nem sejtett titkok mely csoportjához sorozzuk? — A melinit, dynamit, panklastit, lyddit és balistit mellett — csupa leirhatatlan kisérlet — a régi fekete puskapor, az apáink réme, de még a villám is, mely egykoron ránk nézve az isteni harag legnagyobb tragikus megnyilatkozása volt, majd olyannak tetszik nekünk, mint a jó, fecsegő nénikék, akiknek viszket a tenyerök és ütni szeret-

nének, de a kik nem veszedelmesek és szinte anyai hajlandóságuaknak tetszenek.

E sötét hatalmak legnagyobb titkáig senki sem férkőzhetett, s a vegyész, aki mélységes álmunkat megteremti, épp oly keveset tud tulajdonképpeni természetökről, eredetökről, lelkökről, kiszámíthatatlan kitöréseik okáról s az örök törvényekről, amelyeknek hirtelen engedelmeskednek, mint a mérnök vagy tűzér, a ki felijeszti őket ez álmukból.

Ti jelentitek-e a végtelenségek óta lebilincselt dolgokat? A halálnak lángoló átalakulását? A remegő semminek elrémítő vidámságát? A gyűlölet vagy túlságos öröm kitörését? Egy új életnek egy uj alakja vagytok-e, amely oly tűzes, hogy egy másodperc alatt elemészti húsz századnak a türelmét? Kitörése vagytok-e a világrejtélynek, amely az őt lebilincselő hallgatás törvényeiben hirtelen rést fedezett fel? Merész kölcsön vagytok talán a felhalmozott erőből, amely földtekénket az űrben mozgatja? Lélek vagytok-e, vagy test, vagy egy harmadik még meg nem nevezett életforma? Honnan merítitek pusztításstok dühét? Hova feszítitek emeltyűtöket, amely ketté hasít egy kontinenst? Honnan ered sürgető erőtök, amely megtudja haladni azt a csillagréteget, amelyben anyátok, a föld, még a maga akaratának a hatalmát gyakorolja?... Minderre a kérdésre a tudós, aki megteremtett benneteket, egyszerűen azt fogja felelni: „Erőtök hirtelen megteremtéséből ered egy nagy, gázszerű terjedelemnek amelyre légköri nyomást gyakorol a neki túlságosan szűk térfoglalat.“

Magától értetődik, hogy ez a felelet mindent befejez és mindent megmagyaráz. Bele látunk a tények mélyére és itt is, mint minden dologban, tudjuk, hogy mihez tartsuk magunkat.

Maurice Maeterlinck.

Feszty Árpád - Jókairól.

Szerdán bontották föl Jókai végrendeletét. E nap estéjét Feszty Árpád házában töltöttem, abban a házban, amelyben Jókai mint főbérlő tíz esztendeig lakott. Csaknem ugyanennyi esztendeig jártam én e házba és láttam, hogy az első emelet lakóját mily hódolattal, tisztelettel és szeretettel vette körül leánya és veje, mint találták el még a gondolatát is, mint reprenzáltak érte és helyette, amiért — hogy anyagi erővel bírja — bizony, sok nagy vásznat kellett megfestenie Feszty Árpádnak! Amig Jókai élt, nagy házat vittek e kis palotában, ahol a költő boldog, vidám és nyugodt volt egész az utolsó hétig, amikor innen elköltözött. Ötödik éve már és azóta e családban mind e z t gyászolják.

— Nem a nagy férfiút — szól Feszty Árpád — nem az ország első íróját, hanem az embert, akinek keserűséget okozni még a halálos ellensége sem tudott volna, annyira kedves, jó és impaszibilis volt!

Mi természetesebb, mint hogy ez emlékezetes szerdai estén a Jókai végrendelete is szóba kerül.

— A végrendelet tartalma — mondja Feszty — engem sem meg nem lep, sem meg nem szomorít. Tudom, hogy az, akit mi a feleségemmel változatlanul gyászolunk, abban a momentumban, amikor bennünket elhagyott — más lett. Az, aki a végrendelet — nem anyagi vonatkozású — sorait irta, valaki más, akit mi már nem ismerünk és aki minket sem ismer többé. A régi Jókai, akit mi ismertünk, valamely titkos hatalom befolyása alá kerülhetett. Sem a titkot, sem a hatalmat nem vizsgálom és Jókainak egy érthetetlen sora nem fogja megváltoztatni sem bennem, sem a feleségemben iránta érzett szeretetünket. Ami az anyagi ügyeket illeti, istenem, ebben a pillanatban

undorodom annak a gondolatától is, hogy Jókaival kapcsolatban anyagi ügyek is vannak a világon.

Ő nincs többé — és ez az egyetlen veszteség!

Megtisztulva minden földi vonatkozásától, ebben a pillanatban úgy is tudja immár ő is, hogy nagyobb ragaszkodással iránta senki sem volt a világon, mint a leánya és én.

Hogy ebben a tudatában nehány esztendeig megzavartatott, az egy szomorúan regényes momentum a megboldogult benső regényekben oly gazdag életében. Nekem azonban igazi fájdalmat csak akkor okozna, ha tudnám, hogy csak egy szemernyivel is rászolgált volna e házban akárki is. Igy csak egy méla resignációval tölt el és arra gondolok, hogy nekem és feleségemnek, akiket a sors annyi esztendeig közelében tartott: vajjon mit kellett volna tennünk, hogy Jókai teljesen boldognak érezze magát? Utólag is nem tudok kieszelni semmit, amit meg nem tettünk és a sorsra kell vetnem, hogy neki tetszett a legnagyobb magyar genie életében, annak öregségére, valamely fordulatot teremtenie.

Ebben a pillanatban első sorban engem egy nemzet szempont érdekel és az ez:

Boldogult halottunk gyakran beszélt nekünk nagyfontosságú titkos levelekről, még a forradalmi és a forradalom utáni időkből, a melyeket egy, kulcscsal zárható nagy fekete könyvben tartogatott és többször is megigértette velünk, hogy halála után mindennél jobban csak arra vigyázzunk, hogy ezen iratok a múzeumba, vagy a kormány kezébe jussanak, nehogy avatatlan kezekbe kerüljenek.

Nem tudom, mi történt ezen iratokkal a mióta megházasodott, de kötelességemnek tartom a kormány érdeklődését ezen — szerinte — nagyfontosságú titkos levelezésre felhívni.

A legszebb sorok Jókairól.

Nem lehet azt mondani, hogy Jókai elmúlásának alkalma megihlette volna a nekrolog írásban különben oly kitűnő magyar írókat. Teljes és igazi jellemzést nem olvastunk a gyász e napjaiban egyetlen egyet sem. Mint részlet-rajz még a legkitűnőbb — sőt absolute is szép — a Mikszáth tárcája «Az Ujság»-ban. Ugyancsak Mikszáthnak a temetésről írott vezércikkében van néhány sor, amely a legjobb Jókaihoz ér föl. Néhány — de mindig csak néhány — pompás sort találunk még az Eötvös Károly «Pesti Hirlap»-beli cikkében, az Alexander Bernát «Budapesti Hirlap»-beli tárcájában, a Kemechey Jenő ugyancsak e lapban megjelent vezércikkében, a Dóczi Lajos kis essayjében, a Gajári Ödön, Kozma Andor, Keszler József és Kóbor Tamás temetési riportjaiban. Emlékezésnek okáért a legszebb sorokat ideiktatjuk:

«Jókai Mórral némi változás történt. A leglényegesebb, a mi az átlagembert érheti, de Jókainál ez is csak némi változás. Eltűnt a szemek elől, meghalt. Azaz álmodni fog tovább odalent, mint a hogy álmodott idefent. Csakhogy a mit idefent álmodott, azt most már ő nem tudja és a mit odalent álmodik, azt mi nem tudjuk meg ezentúl. Azok a kevesek, a kik vele ismerősök voltak és néha szót váltottak,

nem fognak vele soha többé találkozni. Ábrándos kék szemeit becsukta örökre, a melyekkel rájok mosolygott. A kéz megdermedt, melyet barátságosan feléjük nyujtott. Azokra a milliókra nézve azonban, a kik őt bámulták, szerették a földkerekség minden részében, de vele se nem találkoztak, se nem találkozhattak, minden a régiben maradt, csakúgy megvan nekik Jókai, a hogy megvolt. A mit gondolt, a mit álmodott, a mit érzett, nyolcvan hosszú éven keresztül, az ott van a könyvszekrényeikben. Mindenki örökölt az öregtől. S bár millió részre szakadt szét az örökség, mindenki megkapta az egészet.»

«Csak ugy dőlnek tolla alól a kincsek, az eleven emberek rajokban. Török világ, Erdély aranykora, A nábob, Kárpáthy Zoltán és ki győzné elszámlálni? Ha minden alakja megelevenednék, a mely fényes fantáziájából kihasadt és a koporsója előtt menne, el volna állva az út a Muzeumtól a kerepesi temetőig daliákkal, páncélos hősökkel, spáhikkal, janicsárokkal, tündérekkel, najádokkal, nimfákkal, gnómokkal, apró leatoungi emberkékkel. Az volna az igazi, színekben gazdag, fejedelmi temetés!»

«Már prüsszög odakünn a nyolc fekete paripa. Nevet a napfény, játszik a szellő a lószerszámok strucctollaival. Hát nem tudja a természet mi történik? Hogy egy kiégett napot visznek beásni a föld alá. És mégis nevet a nap...

Még csak néhány perc, még csak egy csomó beszédet kell megvárnod és azután elindulnak fáradt testeddel, hogy

végképp átadassék anyádnak, a földnek, melynek te versenytársa is voltál, mert több virágot hoztál, mint a mennyit az most viszzaadhat a koporsódra.»

Mikszáth Kálmán.

Van még néhány sorunk Jókairól, nem szép, nem írta le senki, csak a közvélemény gondolja és írja le a levegőbe. Mi e különös diktandó után — ugyancsak az emlékezés okáért — idejegyezzük:

Ausztria hálátlansága — a történelemben meg van írva — példátlan. De példásnak mutatkozott az ausztriai, udvar hálája is. Véletlenül, Jókainak a temetése után igen szép számmal vannak jelen Budapesten. És annak a Jókainak, aki exponálta magát értük, nem küldtek egy szál virágot, egy ág babérlevelet, vagy pálma-ágat. Nem szoktak! — mondják. Nos tehát, el fognak szokni attól, hogy magyar író, akár a legmonarchikusabb érzelmű is, egy jó szót szóljon róluk, mikor a sansculottok elfojtott és el nem fojtott dühe rájuk árad.

B. S.

Jókai temetésére.

Május kilencedike.

Irta: **Bródy Sándor.**

Szerelmes leányok, ma e városban nincs számotokra virág; mind egy férfié, aki halott. Viszik a galádul kirabolt, elgyötrött és árnyékká kínzott, egykor oly csudálatos szép alakját, mely nem fért el a földön, homlokával a felhőket veré . . . Viszi a halottat négy pár fekete paripa, ezüstzablás, arany szerszámos, fekete ébenből és színes aranyból összerótt szekerén. Szerelmes leányok, kik nem tudnátok kellőképpen pirulni és tört szavakat suttogni az első vallomásra, ha nem él vala az, akit most visznek a selyemben, virágban elbujó kettős koporsóban: házatokból a piros muskátlit is, melletekről a lila orgonavirágot is szakítsátok ki és dobjátok a fekete paripák lábai elé. Legyen — utóljára — minden virág az övé, akinek megbénúlt szíve egykor az állandó május legszebb kertje volt. És kedvesének a kedves ma ne adjon se csókot, se virágot!

Jókait temetik és nem érzem a részvét könyének ismert illatát. A gyászpompa nehéz szaga fulaszt. Ám a tavaszi hullámokon a hegyekről becsap a városba a mámor és a dicsőség legigazabb illata: a hegyeken nyitni kezd a szőlővirág. Oda vágyom, ahol az ő tőkéi elmúlt gazdájukat most illattal síratják és a völgyben temetkező városból fölmegyek a hegyre, az ő elhagyatott portájára, amelynek nem engedett garádot csináltatni; menjen be, aki tudja a járást. Tudom én és fölkúszom a vadrezedás, oroszlánszájas falra és oda állok, ahonnan ő most nézné, ha valaki mást temetnének:

— Gyertek ide, a teleszkophoz. Ebben minden meglátszik, jobban, mint közelről, még az örökös könyében is ki lehet venni a diadalmas nevetést, amint bele-bele hasad?

A teleszkóphoz vinne. De a nagy csillagvizsgáló-szerszám magányosan áll most rendes helyén, a veranda előtt. Mennyit nézte és mennyit vizsgálta ezen a többi világot, a csillagokat, amelyek neki olyan ismerősök voltak, mint nekünk egy-egy utca a városban, odalent. Kis unokája szőke fejére tette a kezét, amely világított az esti homályban és a hittel, csillaggal teli nyári éjszakán szólt:

— Amott a Mars. Dugjátok ide a fejeteket és nézzetek bele a csillagnézőbe. A Mars, az egy sokkal tökéletesebb csillag, mint a miénk és ha innen elmegyünk, oda megyünk. Onnan aztán megint egy másik, még tökéletesebb csillagra. De az későbbi dolog. Egyelőre én oda készülök. Nem sietek, mert itt is elég jó. Ott azonban még jobb lesz; mikorra oda jutunk, kicseréljük a tökéletlen lábunkat, a korlátolt szemünket. Ott fogunk még csak elbeszélgetni! De nem ilyen zörgő, otromba hangon . . .

Soha olyan szép hangot, mint amilyen a Jókaié volt ott és akkor. A szívünkbe örökre belezengte a korlátolt lélekvándorlásról és a Marsról való hitet. Akár mindjárt indultunk volna. És ő is hitt abban, amit mondott. De miben hitt volha, ha nem az elérhetetlen, a fényes csillagokban? Ami rejtelmes és megfoghatatlan: az volt neki értelmes, egyszerű és azt fogta meg. És ami másnak szűkös és kícsinyes: az neki rejtelmes és véghetetlen.

Látom, mint áll a teleszkóp mellett. Kezében óriási bot, mintha ősrengeteg volna itt körűlötte ez a néhány hold szelid szőlőföld. De körűlötte nem ment össze a világ, mint ahogy összemegy mindenki körűl, hogyha megvénül. Aggastyán korában annyi illuziója volt az élethez, mint egy gyermeknek. Megmaradtak az illuziói, a foga, derekának a fiatal vonala és a nemes szőlősgazda ugy állt itt, mint egy büszke és daliás király a birodalmában, amelynek ezernyi vadállatai vannak: a pompás élettől elvadult macskák, a homokkőfalban lakó gyíkok, jáspishátú krokodilusok, egész külön fajta, mérges, de őt ismerik és ő beszél velük, mint ahogy gyermekek beszélnek a gyíkkal. Ha leskelődni mertem volna rá, láthattam volna, hogyan eteti a gyíkokat: legyeket szed nekik. Mint ahogy láttam, mint símogatja meg a fát, mielőtt óriási ollójával nekimenne fattyúhajtásainak és mint fűrészeli laposra a földbe száradt gyökereket, hogy a gyermekek el ne botoljanak rajta. Ily gyengéd és hősies, gyermeki és apostoli képzelet nem volt még, mióta e vén föld álmodik! De erről neki egy szót sem szabad tudnia, oly komolyan kell vennünk, mint egy szobrot, vagy egy üzletembert. Külömben észreveszi és megszíd.

Most szid; hallom. Végre is bűntelenűl és hall[illegible]ció nélkül nem lehet ott ődöngeni, ahol maga a Fantázia félszáz évig lakott és egy szentivány-éjszakát álmodott. És nem lehet a lélek merevségét — amit sokan józanságnak nevezznek — megőrizni akkor, amikor a város odalent megindúl és a gyászlobogók fekete szárnyain mintha maguk a házak

is meghajtanák kúpolás fejüket. A gyárak kéményei füstölgő fáklyák, amelyek egy óriási tömeget vesznek körül. És e tömeg néma, mint egyetlen élő sír, amely fölött messziről hangzó harangszó száll át... Harangzúgás a nagyvárosban! Az imádság ösztöne száll meg, — oh be jó lenne, ha tudnék. De nem tudok, csak hallucinálni. És mindig arra gondolok, hogy innen a temetését csak ő maga tudná látni teleszkópon, mert ő tudott bánni e szerszámmal és csak ő tudná elmondani a maga temetését. Mily neki való feladat, a maga groteszk voltában, isteni képtelenségében, nagyszerű lehetetlenségében. Lehet is, hogy regényeinek valamelyikében történt már ilyesmi, hogyan jutna eszembe különben? Eh, egyszerű az egész, látván a vergődő epigónt, a vállamra teszi a kezét és szól:

— Csak nem kell megijedni a föladattól, hékás. Ha valamit el akarunk beszélni: legfőbb a bátorság. Jókait temetik? Le kell írni! Hm. Némi összeköttetésben voltam az öreggel. Sokszor megitta a boromat, de az nekem esett jól. Elérzékenyedni nem kell azért. Nézni, nézni, leírni...

Viszik a vajdák vajdáját. Az pedig megtréfálta ezt a temérdek szinhedriont és eszeágában sincs, hogy benne legyen abban a szűk kis bronzszelencében. De ne tréfáljunk annyit a halhatatlansággal. Az az ember meg van halva alaposan. Csakhogy nem egy ember volt, hanem legalább is ezer. Ugyan bolonddá tette azokat, kik körűlötte voltak és körűlötte vannak. Azt hitték róla, hogy egy szelíd szőke költő volt, aki nem akart és nem tudott mást csinálni, mint meséket mondani. Nos tehát, miután már nem árthatok neki, leveszem védő álorcáját: a hatvan esztendeig íróasztalához láncolt író tele volt cselekedettel — belülről. Hadvezér volt, államférfiú volt, tudós csillagász volt, álmatag aranykereső és megúnt rabnőket a zsákba varrató basa. Nem lehet annyi mesterséget hét lélekzetre elmondani, mint amennyi mesterséget folytatott és nincs annyi csókra való hely egy szűzlány ajkán, — pedig sok van — amennyi nagy szerelmi szenvedélyre gyúlt, gyújtott és elégetett. Bezárkózva ült szobájában, asszonyt alig ismert egyet-kettőt — a világ előtt, a világ számára. De száz meg száz előkelő férfiunak az ideálját ő csókolta meg először, ő temetkezett vele egy koporsóba, vagy vitte narancsvirágos nászba. Én mondom nektek: regényeket élt. Csak belső regényeket, de azért azok élénkebbek voltak, mint a milyenek az igaziak, amelyekhez nem igen mert nyúlni, mert az élettől tartott; az kicsinyesnek, hígnak és mégis veszedelmes-

nek tetszett neki. Majd ő még kiszolgáltatja magát, majd ő még gyalog jár a tömkelegben. Hogy az ösvényen megtaszigálják; azt hívén, hogy csak egy ember, pedig ezer és egy ... Talán azért is oly nehéz a nyolc arabs ménnek, és azért megy vele oly lassan a drágamívű szekér, amelyet remekbe külön készítenek. És ezért indúlt meg a koporsója után egy egész ország, amelynek élén komor arcot öltött koronás királya. A felség, a szent, a felkent, otthagyta Bécset és eljött, bárha nem szokott temetkezni. De eljött, mert akit itt visznek, az őt vitte fehér griffjein; maga népszerűségének és száz győzedelmes generálisnak nem köszönhet annyi szeretetet és nemes lojalitást, mint neki. Sem Krobaneknek, sem Kolavanicsnak, sem Kropanicsnak, sőt még fürsthali Fürstnek sem és ha csakugyan mind a százan győztek volna csak egyszer is. A király, a királyunk, az ő imádott királya!

Fekete huszárok vágtatnak a király batárjának előtte és utána. Utána ki gyalog, ki kocsin: fényesruhás főhercegek, akikkel szemben az Ezeregy Embernek tetszett sokszor alázatos szolgát mutatni, hogy tekintélyüket emelné és népszerűtlenségüket szelidítené. Szegény költő, mennyit pazarolt vagyonából a dúsgazdagokra! Ime, hálásak. És hálával teljesek a magyar mágnások, mind itt vannak és mind fölvették gyászékszereiket; fekete ezüst foglalatjaikban a májusi nap fényével versenyez a sok opál, türkiz és smaragd. Igaz, ezekért tett egyetmást. Hősöket választott belőlük, rokonszenves alakokat csinált a ritka figuráikból. Barátkozott velük. Emlékeznek, itt vannak. Ám a csoportjuk bármily nagy legyen is, elvész a sokadalomban, mert jönnek a vidéki kis urak, bandériumban, lóháton. Jön a gentry, amelynek száz aranyszobrot emelt. És jönnek a diplomájuk után élők, minden vidékről, mesterség és céh szerint, ezek helyett megírta a szerelmes levelűket, elmondta a kaszinói vitatkozásaikat; ezek társaságban kukák lennének, ha előbb ő nem beszélt volna. Jön az Irodalom, amely ma is az ő megszegett kenyerét eszi és jön a nyomtatott betűvel kereskedő, akit ő öltöztetett polgári ruhába és állított a pult elé, boltba, majd palotába. Jönnek, akiknek nimbuszt, szemet, szájat, lábat — levegőt és kenyeret adott. És legvégül a legnépesebb, seregnek is beváló csapat: a barna paraszt, a gazda is, a zsellér is, lóháton, szekéren, gyalogjáró, kézencsúszó koldus. Minden nyelvjárásból, minden vidékről, tatár eredetűek, színmagyarok, kemény kúnok, ravasz palócok, bunyikszemű matyók... A fenséges nép, amelynek kezéről az egyik láncot

ő reszelte le, úgyszólván a fogával, a magyar nép, amelyet istenien kedvessé tett a világ előtt, tiszteletet szerezvén neki, mosolyt fakasztván, könyet csorrantván miatta. Oh be mennyien is vannak, az ő kedves szolgabirái, hajdúi, hogy összeszedték őket és az állam hogyan sietett hozni, különvonatokon, Dunántúlról, Tiszántúlról. Naiv és okos, drága magyar népem, hogy éltetik a halottat és az öreg királyt . . .

Csend. Egy szó se hallik. A harangzúgás elült. A nap megy lefelé a Svábhegy fölött. A költő útazóban, a teleszkópos ház árnyékban van már. Az Ezeregy Embert letették az egy öl széles földbe. Azt mondják, nem halt meg! Oktalan vigasztalás, ime, hangos, de csak polgárian, képzelő erő nélkül való díszszel eltemetteték. Vége a legnagyszerűbb magyar földből fakadt mesének. És hajh, a legtűndéribb mesének is a vége az:

Mese, mese, — mess kenyeret!

JEGYZETEK JÓKAIRÓL.

Volt életemnek nehány fényes esztendeje, amikor sűrű volt találkozásom Jókaival. E találkozások némelyikéről nehány szerény jegyzetem van és ezek egy részét, — amelyeket ma már lehet — közre fogom adni a „Jövendő"-ben és e közléseket a jövő számban megkezdem.

Bródy Sándor.

Lenbach.

Irta: **Muther Richard.**

Gazdagabb és szebb életet, mint Lenbach, korunkban egyetlen művész sem élt. A mai polgári életben úgy hatott a bajor mester, mint egy kései sarjadéka amaz időknek, mikor a művész még királyokkal járt karöltve, mikor V. Károly császár felemelte a földről Tizián ecsetét s mikor Rubens aranylánccal ékesítve lovagolt végig Antverpen utcáin.

... 1857-et írtak, mikor egy kőmíves-fiú jött az Ingolstadt melletti Schrobenhansenből Münchenbe, Pilotyhoz. Már egyik legelső művére — „Parasztok védelmet keresnek a zivatar elől a kápolnában" — mely most a magdeburgi múzeum tulajdona, akadt vevő s a fiatal festőnek a 450 forint, amit képeért kapott, megadta a módot, hogy elkisérhesse mesterét, Pilotyt Olaszországba. Rómában festett egy képet, melyen egy barna pásztorfiú alszik a napon. Azt megvette Schack gróf s a vele való összeköttetés döntő befolyást gyakorolt a fiatal művész életére. Schack ugyanis megbízta őt, hogy Rómában, Flórencben és Madridban másolja le azokat a Tizián-okat és Giorgione-kat, melyek most a Schack-galériában függenek. Azokban az években tanúlta meg Lenbach a régi mestereket megérteni, úgy, mint senki más az ő idejében. És mikor inkább reprodukáló, mint teremtőerejü tehetsége ez időben az arcképfestésre csábította, a saját műveinek is megadta azt a bizonyos szépséget, mely a régi mesterek képeit jellemzi s mely annyira elbájol bennünket a Schack-galéria kópiáin.

Különös dolog az a művészet. Maga a tehetség ritkán segít diadalra. A művésznek szüksége van azokra a tulajdonságokra is, melyeket a „Társaság"-ban kivánnak meg; kell a könyökkel is dolgozni tudni, hogy az ember útat törhessen magának. Lenbach a legnagyobb mértékben bírta ezt a tulajdonságot. Élete pályájának ez lehetne a mottója: „Hogyan kapcsolódik össze a tehetség a szerencsével?"

Münchenből indult ki. Két ember körűl csoporosúltak abban az időben — a 70-es évek elején — a szellemek: Wagner Richárd körűl, akinek ünnepi színházát akkor akarták megépíteni és Döllinger Ignác, az ó-katholikus mozgalom feje körűl. Azoknak az arcképei már a modellek érdekességénél fogva is szárnyukra vették a Lenbach nevét. Akkor Bécsben vetett horgonyt. Barátja: Makart akkor enfant gâté-ja volt a főrangú köröknek. S minthogy Lenbach az ő házában ütötte fel sátorfáját, hozzá is csak úgy özönlöttek az arisztokraták és pénzfejedelmek. Budapesten lefestette Ferenc József királyt s Ferenc Józseftől Vilmos császárig már nem volt messze az út. 1874-ben, miután Makarttal és Müller Károly Lipóttal beútazta a Keletet, megjelenik Berlinben. Schleinitz grófnő bevezeti a berlini társaságba. Lefesti a trónörökös-párt, majd az öreg császárt s 1878-ban eljő a nagy históriai perc: Bismarck, a ki eladdig minden művész számára hozzáférhetetlen volt, ült neki, hogy lefesse a nemzeti múzeum számára. Lenbach 1878 karácsonyán időzött Friedrichsruhe-ben s ez a kép volt a bevezetés ahhoz a nagy Bismarck-eposhoz, mely a későbbi években készült. A nagy kulturharc ideje volt éppen. A vaskancellár képét követnie kellett természetesen ellensége, XIII. Leó pápa képének: Lenbach tehát 1882-ben elment Rómába. A Borghese-palotában, hol az „Égi és földi szerelmet" másolta, rendezte be

fejedelmi lakását. Hohenlohe biboros megnyíttotta előtte a Vatikán kapuit. És felvonúltak vásznain nemcsak a pápa, de Minghetti miniszter, Margit királyné és Duse is.

A palota, amit 1886-ban Münchenben a propyläeák mellett építtetett magának, volt a koronája élete művének. A schrobenhauseni parasztfiu íme azzá lett, ami egykor Tizián volt: „a királyok festője s a festők királya.“ Két szép és előkelő asszony: előbb Moltke grófnő, majd Hornstein Lolo bárónő lettek élete társaivá. Két leánykája született, bájos mindakettő, mint valami királykisasszony. Bismarck, a ledőlt óriás, mikor 1882-ben Münchenbe jött, az ő palotájában szállt meg. Megismétlődik, amit Vasari Sziciliáról írt: „Mind a fejedelmek, tudósok és előkelő személyiségek, akik Velencébe jöttek, dicsőségnek tartották, ha Tizián házát felkereshették s ha ecsetje megörökítette őket.“ Emellett Lenbach művei nem vesztettek semmit sem erejükből, dacára annak, hogy annyit alkotott. Még azok az arcképei is, melyeket tavaly — tehát már egy szélütés után — állított ki a müncheni Glaspalastban, ugyanazokkal a kvalitásokkal dicsekedtek, melyeket fiatalkori munkáin bámulhattunk.

Azonban azzal a korlátlan dicsérettel, mint annak idején, ma már nem adózhatunk ennek az arckép-stylusnak. Az impresszionizmus átgázolt Lenbachon, megtanított bennünket arra, hogy a modern ember én-jét mégis csak más eszközökkel kell visszaadni, mint a minőket Lenbach a régi mesterektől átvett. Nézzük női arcképeit. A modern asszony idegessége, a modern toilette frou-frou-ja nem lelt interpretátorra Lenbachban. Ahelyett, hogy új szépség-értékeket teremtett volna, csak variálta azokat a szépségeket, melyek a Tizián, Gainsborough és Van Dyck női arcképein gyönyörködtetnek bennünket. Nézzük férfi-arcképeit. Nos, már

maga az, hogy Lehnbachnak sohase kellett kűzdenie, hogy ő már az első pillanatban csodált bálványa lett a publikumnak, elkedvetlenít bennünket kissé. Mert igazi újítókkal szemben — csak gondoljunk Manet-ra és Böcklin-re! — a világ mindig nagyon fagyos. Ha a világ rögtön paizsára vette Lenbachot, ez azt mutatja, hogy Lenbach újat nem hozott. A régi mesterek aegise alatt lett nagygyá. Az emberek tudták a művészeti kézikönyvekből, hogy Tizián, Van Dyck, Reynolds és Gainsborough nagy művészek voltak s minthogy Lenbach mindenben annyira hasonlított ezekhez, nem haboztak őt is hasonló magaslatra állítani, nem gondolva arra, hogy „egy művész tulajdonképpen sohasem kevésbbé eredeti lángelme, mint mikor régibb lángelméket imitál. Ami jó a Lenbach művein, az nem új. És ha a mi jó, nem új, úgy az új, ami őt a régitől megkülönbözteti, nem mindig jó. Szemjátékának pathosát értem s a gyakran annyira tolakodó karakterisztikumot. Mint nagy psychologust, mint èvocateur d'âmes-t ünnepelték. De vajjon a tekintet pathosa nem közös-e benne mesterével, Pilotyéval s a 60-as évek minden történeti festőjével? Az emberek hozzá voltak szokva, hogy a kiállításokon csupa Kolumbust lássanak, akik olyan tágra meresztik szemeiket, ahogy az az ember teheti csak, aki véletlenül felfedezi Amerikát. És Lenbach is ezzel a mindig egyforma eszközzel érte el azt a híres psichologiai hatást.

Az utókor — ez már szokása! — sok olyan babértól meg fogja rabolni a halottat, mely garmadával hullott az élő ölébe. A művészettörténeti kézikönyvekben meg lesz írva, hogy Lenbach csak annak a korszaknak volt a herosa, mikor a modern művészet még nem ébredt öntudatra. De az a dicsősége mindig meg fog maradni, hogy egyike volt e korszak legnagyobbjainak.

A tanú.

Irta: Eötvös Károly.

1882. június 16-án fölkeresett engem Simon József ügyvéd, a Központi Iroda titkára s arra kért, utazzam el Nyiregyházára, keressem föl Sarf Móric gyereket s vizsgáljam meg, vajjon mi nyomatéka lehet az ő vallomásának? Mekkora az értelmisége? Szabadon nyilatkozik-e, vagy lelkére valami külső, idegen hatás nyomakodik?

Az ügy igazán érdekelt engem is, mint minden művelt és értelmes embert a kerek földön. Készséggel vállalkoztam erre. Ügyvédi megbízást nem fogadtam el, erről talán ekkor még szó sem volt köztünk. Semmiféle külön meghatalmazást se fogadtam el. Nem is lett volna: kitől. Mint olyan ember, aki észlelni szeret, mentem Nyiregyházára a különös jelenséget megfigyelni.

Előbb felkerestem Kozma Sándort, az ország királyi főügyészét. Bizalmas benső barátom volt. Közöltem vele, mit akarok. Kértem: figyelmeztesse a nyiregyházi királyi ügyészséget, hogy járjon kezemre s ne akadályozzon abban, hogy a gyereket megtekinthessem.

A királyi főügyész hajlandó volt erre. Sőt örült azon, ha én is körülnézek Nyiregyházán s észleléseimet én is közlöm vele. Azért küldte le helyettesét Székely Ferenc főügyészt is. Az én megfigyelésemre sokat adott. Tizenegy év előtt 1871-ben én is királyi ügyész voltam, vagy nyolc hónapon át, vele mint akkori főnökömmel néhány komoly igazságszolgáltatási kérdésben bő értekezésem volt. Nagyrabecsülte apró irodalmi műveimet is. Még biztatott is, hogy csak siessek a tanút, Sarf Móricot megismerni.

Június 18-án útaztam Nyiregyházára. Véletlenül épen azon a napon, amelynek délutánján a tutajosok a csonka-

füzesi holttestet meglátták. Erről azonban a nyiregyházi bírói köröknek még e napon sejtelmük se volt.

Másnap reggel fölkerestem Székely Ferenc királyi főügyészt s közöltem vele óhajtásomat. Sarf Móricot akarom látni s vele akarok beszélni. Kissé aggodalmaskodott, mintha őt is meglepte volna már az idegen szemek odapillantása elleni féltékenység. Azonban még se vonakodott. Csak arra kért, hogy az ő társaságában keressem föl a gyereket és hogy az ügyről se ne kérdezzek tőle, se ne mondjak neki semmit. És arra kért, hogy siessünk. Egy holttestről érkezett a reggeli órákban jelentés, neki annak megszemlélésére Tisza-Dadára kell utazni.

E holttestnek akkor semmi jelentőséget sem tulajdonítottunk.

Tíz óra tájban mentünk a fogházba. Ez a fogház egy régi, avult földszíntes épület volt, ma nincs meg, díszes fogház emelkedik helyén. Feltünt már akkor nyomban, hogy a börtönőrmestert előre értesítették arról, hogy «idegen» tesz látogatást, tegye meg tehát a kellő intézkedéseket.

Nem is álmodtam arról, minő gyanú kisért mindenkit, aki a titkos tanács tagjaival nem állott bizalmas lábon.

Egyenesen az őrmester szobájába mentünk a helyettes királyi főügyészszel. Ott volt a tanú. Maga az őrmester volt vele a szobában s még egy börtönőr.

Ott állott hát a fiú előttem. Az igénytelen zsidó gyerek, ócska, fakó ruhájában, melyet még hazulról hozott. Sárgásszőke piros arca, nem épen rövidre nyírt haja, komolyan és félénken néző szemei, ideges tipegése s idegesen mozgó kézujjai voltak. Arca elég értelmes. Nemcsak a hülyeségnek, de még a lassú, vontatott észjárásnak sincs az arcon semmi nyoma. Megcirógattam haját s megtapogattam koponyáját. Nincs-e koponya alakulásában valami rendetlenség? Nem találtam semmit.

Külsőleg tehát egészséges agyú. Annak a vélekedésnek, hogy talán hülye a gyerek, külsőleg semmi nyoma. Hogy látásai, káprázatai, képzelgései volnának: ezt a föltevést se támogatja arcának egészséges színe.

Ime a tanú, aki rettenetes titkokat tud s azokról már vallomást is tett. A kinek szavain nyugszik az irtóztató vád, melynek súlya alatt egy világtörténelmi hitfelekezet vonaglik. A kinek beszédére már oly sok ember elvesztette szabadságát s még édes apja is ott szenved a börtön odújában.

Beszélnem kellett volna vele. Szóra kellett volna bírnom. S mi másról beszéljek, mint az ügyről s annak körülményeiről? Miből ítélhetném meg inkább gondolkozása helyességét?

Ám erről, éppen csak erről nem lehetett beszélni. Megigértem a főügyésznek.

Hány éves? Hány testvérje van? Jól alszik-e? Van-e étvágya? Mit tanult eddig? Kik a pajtásai otthon? Kikkel és miként szokott játszani? Mivel tölti idejét a fogságban? Imádkozik-e? Kit óhajtana látni? Mi szeretne lenni ez életben? Tud-e már jól írni, olvasni, számot vetni? Kit szeret legjobban? Kiket ismer rokonai közül? Volt-e már a Tiszán túl? Látott-e már várost? Fél-e a bikától vagy a szomszédok kutyáitól?

Csak efféle dologról lehetett vele társalognom. Mindjárt az első szónál kezdtem.

— Hány éves vagy fiam?

A fiú hallgatott. Csak nézett rám mereven.

— No, beszélj hát! Hány éves vagy?

A fiú aggodalmas arccal nézett Kozákra, a nagyfejű és hatalmas termetű őrmesterre. Egész nézésében az a félő kérdés rejlett: vajjon szabad-e neki ezt az idegen, ismeretlen úr kérdésére megmondani.

A királyi főügyész nyájas, biztató hangon szólt hozzá:

— Ne féljen Móric, feleljen bátran!

E szóra az őrmester is intett fejével, mintha belegyezett volna abba, hogy a fiú feleljen kérdésemre.

Felelt is. Megmondta életkorát.

Ez nekem úntig elég volt. Megköszöntem a főügyész szivességét, üdvözöltem a fiút és az őrmestert s indultam kifelé.

Nyomban megmondtam a főügyésznek, hogy nem

vagyok kiváncsi tovább a fiúra.

Hiszen nem tanú ez, hanem bálvány. Kifaragva, megidomítva, kiföstve s odaállítva a világ elé. De úgy, hogy senki közelébe ne juthasson, senki meg ne tapinthassa, gondosan meg ne szemlélhesse, meg ne vizsgálhassa. Nem a maga valóságát mutatja ez, hanem azok művészetét, akik kifaragták, megidomították, kiföstötték s bálványnak odaállították.

Nem is romlott lélek ez, mint akkor a zsidók általában hitték. Hanem agyongyötört lélek. Aki meg van riasztva, akit örökös félelem alatt tartanak s akinek lelke tele aggodalommal és reszketéssel. A kinek közelében senki sincs azok közül, akik eddig szerették s akiket eddig ő szeretett. Hanem körülötte vannak a csendbiztosok, pandurok, börtönőrök, rabok és faggató urak. Nem futkározhat többé a tiszaparti síma gyöpön a szabad verőfényben; e helyett ott kell vesztegelnie a sötét falak között, a börtön hideg téglapadozatán. Enni, innivalója van ugyan, de kegyetlen ijesztéssel el van attól tiltva, hogy egyetlen szót is másként ejtsen, mint ahogy börtönőrei szemöldöke megengedi.

Hiszen nekem még azt se merte megmondani saját jószántából, hogy hány esztendős.

Nem is tanakodtam aztán senkivel tovább. Hazajöttem a fővárosba s elmondtam véleményemet a tanuról Kozma Sándornak és aki erre megkért, Simon József ügyvédnek is.

Két Sarf Móriccal van dolgunk ebben a nagy perben.

Az egyik a megfélemlített tanú, aki mindig retteg, csupán felsőbb engedélyre szól és csupán annyit mond, amennyire engedelmet kap. Ez a tanú egyszerű alak s nem is nagyon érdekes.

A másik a kikészített tanú, a hetyke alak, a zsidógyűlölő zsidó fiú, a teljesen átidomított lélek. Ezzel találkozunk az ügy nyilvános tárgyalásán. Ez már a legérdekesebb alakok közé tartozik, akiket csak valaha az irodalom és az élet és a történet felszínre hozott.

HEGYEK.

Irta: **Erdős Renée.**

Eljött. Az arca halovány volt.
A szeme csupa sápadt láng volt.
Az ajka reszketett, talán a régi vágyban.
Szebbnek és szomorúbbnak sohse láttam.

Leült. Erőtlenül mosolygott
Egypár színetlen bókot mondott.
Kérdezte : mit míveltem két hosszú év alatt ?
Aztán, mint akit fáraszt a beszéd :
Hátrahajtotta gyönyörű fejét —
A szava elakadt . . .

„Hogy mit míveltem ? Jártam a bolondját.
Kergettem a lét ezer kínját, gondját.
Föl hegynek, le völgynek, át bozóton, árkon,
Tapostam harmaton, gazon, virágon ;
Kuszó indába néha megbotlottam.
Megint talpra álltam, megint felül voltam.
Itt-ott gyülöltek, itt-ott megátkoztak.
Érettem valahol titkon imádkoztak.
Nagyon szerettek, nagyon irigyeltek.
Küzdelmes útamra hol rózsát hintettek,
Hol meg vad tüskét, mely sebzett, megvérzett.
Gyönyörű is ez a kavargó élet !
Ez a forró hajsza egy tünékeny árnyért
Egy kis dicsőségért, egy kis boldogságért . . .

„És megtalálta ?“ kérdezte nagy halkan.
A fejem ráztam.
„Még csak nem is láttam.
A nagy törtetésben, vad rohanásomban
Nyomát sem találtam.

És maga mit tett ?“ kérdeztem nevetve
S feléje hajoltam.
Bágyadtan felelte :
„Egyszer megcsókolt engemet egy asszony,
És azóta erre a csókra gondoltam . . .“

Ettől nagy csönd lett. A szobába szálltak
Kavargó, lomha alkonyati árnyak.
Lopózva kúsztak a falakon végig —
S ő két kezébe vette a kezem
S remegve kérdezett : „Emlékszik ?"

„Emlékezem.
A havas hegyek akkor
Hogy tündököltek minden alkonyatkor !
A hold besütött az ablakon át" —

„S én éreztem a keze illatát
S láttam csillogni a két nagy szemét.
Remegő vágygyal volt tele a lelkem.
Óh hogyha tudná, mennyire szerettem !
Hogy rám mosolygott : emlékszik-e még ?
S hogy átkarolta némán a fejem ?
Belekábultam — azt hittem a föld,
A nagy mindenség táncot jár velem.
Oly vad, tikkasztó szomjuság gyötört !
Szerettem volna a remegő ajkát
Addig csókolni, míg meghal bele . . .
De ekkor felvillámlott a szeme
S szólt — most is hallom a jéghideg hangját : —
„Nézze kacagnak a fehér hegyek !"
Én rábámúltam s ekkor hirtelen
Erősebben ölelte a fejem
S ajkával hosszan ajkamra tapadt.
Óh. üdvösséges, mély csókot adott,
Az emlékétől most is reszketek,

Pedig, tudom, nem engem szeretett,
De az alkonyatot».

Panaszos hangja lágyan, zsongva csengett,
Félig még vádolt, félig már esengett,
Benne a régi emlék, régi vágyak,
Ifjú-szerelem és örök bocsánat.

„Elkergetett. Mondja mért kergetett el,
Mint rabszolgát — az első csók után ?
Mért nézett rám oly gyilkos gyűlölettel ?
Az önfeledt nagy percet bánta tán ?
Őszinte akkor volt csak. Előtte sohasem.
Ez egy percért én áldom, szeretem.

Nem volt királynő, jéghideg talány,
Csak egy édes, forró leány,
Akit a perc szent bűbája lever,
És öntudatlan csókol és ölel.
Nem néz, nem lát, mérlegre mit se vet,
Maga sem tudja, hogy megnyilt a lelke.
A perc parancsol s ő úgy hajt fejet,
Mintha e perc a végtelenség lenne
Mindent lebìró győztes erejével —
Hogy ez egy percet megtagadta: szégyen».

„Meg nem tagadtam. Mégis — féltem tőle,
Erősebb volt mint én, hát futottam előle.
Ha varázsának átadom a lelkem:
Ki tudja, mily győzelmet űl felettem!
S nekem — hisz tudja — más a célom itt!
A szerelem forró bilincseit,
Bármily üdvösség: nem szabad viselnem,
Nekem erősnek, szabadnak kell lennem.
Minden perc által, mely hangulatok
Futó árjába dob:
A küzdelmem lesz gyötrőbb és nagyobb,
Hosszabb az út és távolibb a cél,
A vándor, aki árnyékban henyél:
S hegyoromra soha föl nem ér.»

Nevetett, gúnyosan hítetlenül.
„Megint a cél, óh már megint a cél!
Szentelt küldetés, titkos feladat!
A vándor, kí útjában nem pihen,
Üdítő forrás partjára nem ül,
Éhét, szomját nem csillapítja semmi,
Míg rátűz a tikkasztó déli nap:
Alkonyatig a hegyhez el tud menni,
De összeroskad ám a hegy — alatt!
S akkor, mikor a sok útravalóért,
Melylyel kegyesen ellátta az élet! —
Mindent eldobni a jelenvalóért,
Múltat, jövőt: ez a legfőbb művészet,
Mi által boldogul a bús emberi állat!
Az el nem csókolt csókok lelkünkön bosszút állnak».

Szép volt, amint az epikúri elvek
Áradatát fejemre zúgta.

Elébb nem volt híve e bölcseletnek.
Látszott szaván, hogy még csak most tanúlta.
S vajjon kitől tanúlta? Mestere
Talán egy szép, mohó, szerelmes asszony
Aki nagyon jól bánt vele?
Égő csókjait véltem látni még
E sápadt, nemes, tiszta arcon,
Mely álmaimban annyiszor kisértett
S melyen vértanú-könyek égtek,
Miattam, akit szeretett.
E hang oly új volt és úgy meglepett!

Két év alatt egyetlen egyszer
Sem gondoltam arra, hogy más szeressen.

Nagyon szomorú lettem.
És elhúzódva tőle, egy székre telepedtem.
S a holdas égre néztem, tűnődve, mereven.
Szinte el is feledtem, hogy ott van még velem.
Valami azt súgta: örökre elvesztettem.

Egy óra múlva szólt: „Jó éjt! Én elmegyek.
Látom, hogy álmodik. Nem zavarom."
Felugrottam s két reszkető karom.
Nyakára fonva szóltam: „Még ne menj!
Nem akarom. Nem engedem.
Itt kell maradnod most. Mert szomorú vagyok.
Itt kell maradnod, míg nem kacagok.
Ki virraszt érted; lepje meg az álom —
Ha vár rád asszony; hát örökre várjon.
Itt kell maradnod —"
Szeme ragyogott.
„A te hűséges rabszolgád vagyok."
„S ha elkergetlek újra?"
„Nem megyek.

Hanem megverlek és itt maradok —
Forrásod, árnyékos fád, pihenőd,
Társad, urad, szerelmes szeretőd,
Mindég veled, örökkön csak veled."

Sápadt mosolylyal hideg ajkamon
Néztem ki a homályos ablakon.
Kivül kacagtak a fehér hegyek . . .

Az elveszett keztyű.

Roberto Braccotól.

Luciana di Pimonti Márkiné pont 1 órakor lépett ki a kis fehér palotából, ahol Vigoreni Arthur lakott. Az utca sarkán beült egy kocsiba. A felszállásnál észre vette, hogy az egyik keztyűje elveszett. Vissza akart érte menni, ő hozzá, részint, hogy a keztyűjéhez jusson ismét, másrészt meg, hogy viszontlássa az ideáljat és hogy egy kis meglepetést szeeezzen neki. De épen villásreggeli ideje volt: e napon pedig mrdvesebbnek kellett lennie a férjével szemben, mind renkesen. Hálátlanság lenne, hogy őt megvárassa. Becsapta tehátde kocsi ajtaját és örült a kis áldozatnak, amit ezuttal a fér ajének hozott és energikusan oda szólt a kocsisnak:

— Előre!

Férje azonban csak este jött haza. Luciana reánézett és látta, hogy nagyon sápadt és viselkedése szokatlanúl nyugodt, szinte mesterkélt és látta, a mint azt a svéd keztyűt kihúzta a zsebéből, melyet ő a kedvesénél felejtett. Luciana elsápadt és érezte, mennyire reszketnek a térdei. Dacára ennek, azzal a merészséggel, mely a végső szükség esetén finom és érzékeny lelkének rendesen segítségére jött, villámsebességgel elkészítette a védelmi tervét és azt mondta:

— Ah! ez egy női keztyű!

Henrik, a ki a keztyűt a kandallón levő nippek közzé dobta, egy pillantásra sem érdemesítette az asszonyt és azt felelte:

— Természetesen.

— És kié, ha szabad tudnom?

— Valószínűleg a tied! — tevé hozzá Henrik, mialatt a karosszékben elnyújtózott.

Luciana nem vesztette el a lelki nyugalmát és azt mondta:

— Te tréfálsz.

— Miért tréfálnék? Ma reggel ilyen keztyűd volt. Különben is megismertem a parfümödet és a kezed mértékét.

— Istenem! ez a parfüm nem egyedűl az enyém és a mi a kezem mértékét illeti, a fölött bizony lehetne vitatkozni. Nem értem, hogy lehetsz oly biztos benne!

— Azt hiszed, hogy nem ismerem a keztyűd számát? Akarsz róla meggyőződni?

— Nem.

— De igen, csak győződjünk meg róla. Húzd fel a keztyűt.

— Ha neked ezzel örömet szerzek . . .

Luciana felhúzta a keztyűt és elég merész volt megjegyezni:

— Látod, hogy nagy nekem!

— Azt ugyan nem látom, de nem határoz semmit.

— Nem — jobb lenne, ha mindent bevallanál?

— Mit?

— Te udvarolsz Castiglioni Julia barátnőmnek.

— Jól adod!

— Mindnyájan észre vették. Én is.

— És aztán?

— Ma reggel nála voltál.

— Nos, és aztán?

— Egyebet nem tudok. Annyi bizonyos, hogy Juliának ugyanaz a kalaposnője van, mint nekem, ugyanaz a keztyűje, ugyanaz a parfümje . . .

— Ugyanolyan keze . . .

— Bizony ugyanolyan keze . . .

— És körűlbelül ugyanaz a férje . . .

— Úgy látszik!

— No, kedves Luciana, azt a keztyűt, a mit ott látsz, én nem a te barátnőd, hanem az én barátom házában találtam.

— És ki lenne az?

— Még meg is nevezzem? Jó, nevezzük meg: Vigoreni Arthur.

— A mi egyszerűen azt jelenti, hogy Castiglioni Julia úrasszony Vigoreni Arthur úrnál volt látogatóban.

— Az lehetetlen!

— Ah! féltékeny vagy reá?

— Az lehetetlen . . . mert Castiglioni Julia nagyon tiszteséges asszony.

— De özvegy!

— Akár özvegy, akár nem, egy hölgy nem megy egy fiatal ember lakásába, ha nem a kedvese.

— És ki mondta neked, hogy Castiglioni Julia nem a Vigoreni Arthur kedvese?

— Senki sem mondta. De fölötte tiszteletreméltónak kell tartanom ezt a hölgyet.

— Jobban tiszteled, mint a saját feleségedet, mivel inkább hiszed el, hogy a keztyű az enyém!

— Mindenek előtt, te vagy az, a ki e hölgynek a nevét említetted. Neki ehhez semmi köze sincs. Én azt mondtam, és igazán bámulatos nyugalommal ismétlem, hogy ez a keztyű va—ló—szí—nű—leg a tied. Ennyi az egész.

— Egyelőre tehát . . . csak gyanúsított engem?

— Nem csak gyanúsítlak, de szinte bizonyos vagyok benne, mert minden jel arra vall.

— És mit fogsz tenni, hogy az igazságot kiderítsd?

— Arthurhoz fogok fordulni.

— Az nevetséges!

— Korántsem az. A keztyű az ő hálószobájának a padlóján feküdt. Ő nem vette észre. Én meg titokban zsebre vágtam. És ha megmutatom neki ezt a keztyűt, akkor ő kénytelen lesz megmondani, hogy miként jutott ez a keztyű az ő szobájába.

— Azt fogja mondani, hogy egy másik asszonyé.

— Én bizonyítékokat fogok követelni.

— És ha nem szolgálhat velük?

— Annál rosszabb te reád és ő reá nézve.

— Nem mondanád meg kedves Othellom, mi a terved?

— A legkomolyabb, de a legigazságosabb! — felelé Henrik és ostentative az okos férfiú lelki nyugalmát színlelte — ha meglesz a bizonyítékom arra, hogy a keztyű másé, akkor bocsánatot fogok tőled kérni; ha ki nem derül e dolog, akkor elválok tőled; azonban, ha meggyőződöm róla, hogy a keztyű a tied, akkor megöllek.

— Bravó! — végzi Julianna.

Henrik már hivatta volt Vigoreni Arthurt. Ez belépett semmi rosszat sem sejtve, kecsesen és elegánsan, mint rendesen, a legintimebb boudoirba, a hol Henrik és Luciána ült és várt.

Henrik egyszerűen elődta az eseményeket, mintha valami jelentéktelen dologról lett volna szó. De Lucianának nehezére esett a mosolygás és a kedvese észre vette, milyen zavart volt, s lassanként ő is megértette a helyzet komolyságát.

A keztyű — az okmány — ott feküdt a nippes tár-

gyak között a kandalón és finom ibolya illatot árasztott. És Henrik, a ki még egyszer röviden egybe foglalta a mondottakat és minden szót nyomatékkal hangsulyozott, úgy, hogy a hang erősen verődött a Vigoreni Arthur füleihez, egyszerűen ilyen szarvas okoskodást állított fel:

— Kedves barátom, tekintve, hogy jogos a feltevésem, ha azt tartom, hogy ez a keztyű, melyet én a hálószobádban találtam, a feleségemé, te, a ki a barátom vagy, be fogod bizonyítani, hogy egy más hölgyet fogadtál — és ez esetben a bőr, a parfüm, a méretek egyenlőségében fogok hinni — vagy kénytelen leszek téged, akaratom ellenére, a feleségem kedvesének tartani. Befejeztem.

Vigoreni Arthur hiába igyekezett élceket improvizálni, a nyelve nehéz volt, hallgatott. Luciánának sikerült embertölötti akaraterővel és bátorsággal hangos, csengő nevetésre fakadni. Henrik reájuk nézett és így szólt:

— Te nevetsz Luciána és ez nagyon sok: te meg hallgatsz Arthur és ez nagyon kevés. De én türelmesen várok a feleletre. Sőt mi több, megkinállak egy cigarettával. Szórakoztat téged a czigaretta?

— Igen . . . szórakoztat.

Henrik felemelkedett a helyéből, hogy egy kis szekrénykéből, mely berakott fából készült, egy doboz «Sullivánt» vegyen ki és Luciánának alig volt annyi ideje, hogy ezeket a szavakat mintegy odalehelje Arthurnak:

— Ments meg minden áron!

Arthur ezeket a szavakat nem hallotta, de kitalálta.

És egy pillanat alatt készen volt a mentő eszközzel.

— Könnyen megértheted, Henrik, hogy nekem nagy fájdalmat okoztál. Ennek a csúnya gyanúsításnak a gondolata első percben megrázkódtatott és megbénított. Szeretném, ha semmit sem kellene válaszolnom és méltósággal és szívesen tűrném el a te igazságtalanságodat. Ellenben itt a feleséged békéjéről és becsületéről van szó, és ime, engedek a hóbortodnak. Szerencsére éppen rendelkezem a bizonyíték fölött, melyet kívánsz. Kompromittálok vele ugyan egy hölgyet, a ki bennem, gentlemanben vakon bízott, hanem az e fölötti lelkifurdalásokat csak te fogod érezni.

E szavak után kivett a tárcájából egy levelet és oda nyújtotta Henriknek: Henrik félhangon olvasta:

«Kedves Arthurom! A mellett marad: 2 óra tájban jövök. Nem értem, miért gátolsz meg abban, hogy előbb jőjjek. Te nem vagy férfi, te órarend vagy. Legyünk türelemmel! Köztem és közted mindig egy óra áll. És néha egy óra rosszabb, mint egy vetélytárs. Juliád.»

— Ah! Tehát mégis ő volt! — kiált fel bosszusan Henrik és a fogait összeszorítja.

— Ugy-e, mondtam! — szólt Lucia és olyan tekintetet vetett Arthurra, mint az ostorcsapás. — Gratulálok önnek, Vigoreni uram: épp a kis özvegyeket választotta ki magának. Igaza van! . . . az özvegyek elveszíthetnek a kedvesük lakásán mindent, ami nekik tetszik, anélkül, hogy a férj bosszujától kellene félniök! . . . És te Henrik? Nem kérsz tőlem bocsánatot?

— Hja, igaz . . . egész megfeledkeztem róla. És tőled is bocsánatot kérek, Arthur!

— Oh, semmi okod sincs reá . . . csak sajnálom a hölgy miatt, akit kompromittáltam . . .

— Hiszen jóvá teheti a dolgot! — mondja Luciána harcra készen.

— Hogyan? — kérdi jóhiszemüleg Arthur.

— Vegye el feleségül!

— Igen! . . . . Erre nem is gondoltam. Majd megkisérlem! . . .

Rövid szünet következett, mialatt mind a három a lelkében mérlegelte, hogy mit nyert és mit veszített. Aztán vontatva tovább folyt a társalgás egy darabig, mindenféle összefüggés nélküli mondatok kereszteződtek, melyeknek semmi közük sem volt ahhoz, a mit az illető gondolt, mikor kimondta és a kis társaság látszólag hidegen oszlott szét, mintha semmi sem történt volna. Vigoreni Arthur a legkorrektebb udvariassággal búcsuzott el és Henrik, a ki az ajtóhoz kisérte, jó kedvet és szeretetreméltóságot színlelve, azt mondta neki:

— Most oda mégysz hozzá, te csúf ember, mi?

— Persze.

— Tudod mit? Én is odajövök — ma este. Mond őszintén, kellemetlen lenne ez reád nézve?

— Nem . . . de . . . egy tanácsot adok neked, Henrik! — mondá Arthur bizalmasan — maradj ma este a feleségednél. Szegény! . . . Igazán megérdemli! . . .

VERSEK.

Irta: **Janda Matild.**

IMA.

Isten! Te tudod, hogy én szeretem.
Mikor nem bírtam már a szivemmel
Egy átvirrasztott, furcsa éjjelen
Senkinek se, csak neked mondtam el.
Isten! Te láttad, érte mennyit sírtam,
Hány szerelmes levelet írtam —
És összetéptem.
Ugy-e tudod, hogy hányat összetéptem!

Isten! Te tudod, azt is jól tudod:
Hogy ő nem engem, hanem mást szeret.
Ezért téptem én mindig össze
A sok megírt, szerelmes levelet.
Arra kérlek: ha holnap gyönge lennék
— Megszállna egy édes-bús emlék —
Adj erőt a levelet összetépnem!
Úgy, mint a többit összetéptem . . .
— Hiszen te tudod — hányat összetéptem!

A SZIV.

Oly furcsát álmodtam az éjjel . . .
Ámort láttam, ki pörölyével
Kovácsolta a szíveket,
A melyik itt-ott megrepedt.
Sok szív, melyben alig volt élet,
Az ő szavától újra éledt
És újra élt, és szeretett.

Kértem, hogy gyógyítaná meg hát
Darabokra tört szívemet.
Nézte soká — és úgy vetett rám
Egy mélabús tekintetet;
S szólt: „Valaki úgy összetépte,
Kár volna a fáradtság érte:
Szív ebből többé nem lehet . . .“

BÚCSÚ.

Isten vele. Csalódtunk mindaketten.
Én mást kerestem, nem magát kerestem —
És maga se keresett engem.

Szólt a leány: Ó, mást kerestem én is.
S magát találtam mindig, mindig mégis . . .
— Búcsúzom én is.

Bizony — mondta a férfi — akit várok,
Annak szeme kék: nem zöld, mint magának —
Színe sötétebb sokkal a hajának.

Mondá a lány: Kiről szól minden álmom:
Erősebb, büszkébb az én ideálom.
Hogy értem jőjjön: éjjel-nappal várom.

És mikor vége lett a búcsuzásnak:
Kezet nyujtott a férfi a leánynak —
És együtt szépen elindúlának . . . .

VÁRÁS.

A szívem újong titkos gyönyörtől
Tiltott örömtől.
Pogány imára nyílik az ajkam
Epedve, halkan.

Lopva, bújva a szívembe szállnak
Szerelmes vágyak.
Lelkem előtt árnyékai feltűnnek
Az édes bűnnek.

Fiatal testem remeg a vágytól
Forró a láztól —
Égő ajakam szomjaz a csókra,
Szerelmes szókra.

Vágyódva nézek az út mentébe,
A messzeségbe —
A két karomat ölelésre tárom
És várom, várom . . .

A bérház.

Irta: **Edmondo de Amicis.**

Két hónapja, hogy nem láttam a híres tanárt, a ki barátai állításai szerint, mind vadabb lett, oly annyira, hogy már ki sem ment a házból, ha csak nem az egyetemre, a hol hallgatóinak mind növekedőbb száma izgatta őt. Szokása ellenére nem a dolgozószobájában, hanem a szalonjában fogadott, mely oly kicsi volt, hogy a jó öreg a ketrecben lévő majomra emlékeztetett. Nem csak, hogy lesoványodott, de határozottan összement, haja és szakála őszebb és borzasabb lett, a szája görbébb, a hangja rikácsolóbb, mint mikor utoljára tslálkoztam vele. Egészben megöregedett, csak fekete szemei ragyogtak még fiatalos tűzben a pápaszem alatt és mozdulatai oly hirtelenek és idegesek voltak, mint mikor valakiben túlságos sok az élet.

Köszönt, leültetett és a szokott gúnyos arckifejezésével megbökte a mellemet:

— Úgy-e? A régi jó időkben te is zengtél dalokat az otthon szentségéről, a fészekről, úgy-e? Az otthon! Ej, mindez csak komédia!

Nem értettem meg. Leült és ismét elkezdte komoly hangon, a nélkül, hogy reám nézne, mint a ki önönmagával beszél:

— Az otthon! Mi, képletben szólva, az mondjuk: az én otthonom! — mint a hogy mondják: az én szabadságom. Ez nem egyéb, mint a mi ostoba hiúságunknak az önkényes illuziója. Tény, hogy százból kilencvenkilencnek nincs otthona. Az én otthonom! Milyen nevetséges hencegés! A mi lakásunk nem egyéb, mint szakasza egy ketrecnek, a hol a háziúr megengedi, hogy ennyi és ennyi ideig lakjunk és fenntartja magának a jogot, hogy bennünket zaklasson és minden lehető módon izgasson, amíg kétségbeesésünkben el nem szökünk, vagy ő, ha úgy tetszik neki, el nem kerget bennünket. Tagadd ezt, ha tudod, te, a ki mindent szépíteni

szoktál! Tudsz olyan lakásról, a hol alhatsz és dolgozhatsz, a nélkül, hogy a zongorát ütnék a szomszéd lakásban; a hol nyugodtan ehetsz és a gyomrod nem keveredik az udvarban levő vendéglőnek a bűzétől; a hol kimehetsz a balkonra és a fejed fölött nem ráznak ki szőnyeget; olyan lakásról, a hol a szomszédból nem hallatszanak át a lépések, a székek húzgálása, a házaspárak veszekedése, a gyermekek ordítása, úgy annyira, hogy az ember azt hiszi, hogy együtt él velük, mint egy kórházban. De engem ez az illuzió; mintha meg lenne a saját otthonom, már rég cserben hagyott. Tudod, hogy három hónappal ezelőtt felmondtam a lakást?

— Lehetséges lenne ez? . . . Tíz év után?

— Igen, tíz év után. Épen egy évtizede annak, hogy e parvenü háziúrnak a zsarnokoskodását tűröm; annyira üldöz, hogy már nem tarthattam tovább ki. Vagy meghaltam volna, vagy valami ostobaságot követtem volna el.

Hallgatott egy kicsit, aztán elkezdte:

A lakók egymás közt csak a «hóhér»-nak nevezik és ez nem rágalmazás. Zsugori, követelő és azzal az egy szemével keresztül lát a falakon. Azt akarja, hogy a lakók először köszönjenek neki, és oly vakmerő, hogy a lépcsőházba falragaszokat tesz, úkáz-féléket, melyekben parancsokat osztogat, különfélétől eltilt bennünket, fenyegetőzik, mint egy szibériai kormányzó. Három-négy év óta folyton veszekszünk; de most nagyon összekaptunk a vízvezeték miatt. Ő kiabált velem, én meg az öklömet emeltem reá. Felmondtam a lakást.

— Jól van így — mondtam — örülök neki. Legalább megszabadulsz a zsarnoktól és másutt jobb dolgod lesz.

— Hát elmegyek, de csak hat hónapi bűnhődés után. Te ezt nem is tudod. Hat hónapon át, minden nap 4 óra hosszat, bevett szokás szerint, nyitva kell tartanom a lakásomat a közönségnek. Életemben először történik ez meg velem. Erről a kínról ezelőtt fogalmam se volt. Három hónap óta azt hiszem, hogy akasztófán lógok. És még három hónap van hátra. Egy romlatlan, az udvariasság által meg nem félemlített ember nem uralkodhatnék magán. Reám nézve ez oly borzasztó, hogy már egy párszor

azon voltam, hogy alá vetem magam a véres megaláztatásnak és visszaszívom a felmondást. Megpróbáltad ezt te már valaha?

— Nem, de ez véletlen szerencse.

— Képzeltem. De te más szemmel is nézted volna a dolgot. Te tárcát írtál volna róla és tanúlmányoztad volna, hogy milyenek az emberek, mikor nem játsszák egymással szemben a hódolat és a tisztelet komédiáját. De én más anyagból vagyok gyúrva és a dolog a lelkemen rágódik.

— De mi történt veled?

— Semmi különös. Olyasvalami, a mi négyszer, ötször ismétlődik egy nap. Abban áll, hogy azok előtt, a kik lakást jönnek nézni, a lakás tulajdonosa nem egyéb, mint a saját képmása és a kivel szemben nem tartoznak több tisztelettel, mint a bútorokkal szemben; kinek a jelenlétében úgy beszélnek a lakásról, mintha már nem is az övé lenne és a holmijáról, mintha dobra kerűlne és ő róla, . . . igenis ő róla is, — mint valami csirkefogóról, a kit kidobnak, mert nem fizette meg a lakbért.

— Hogyan? Nem értem a dolgot. Az illetők bejönnek, körűljárják a lakást, szétnéznek — és aztán elmennek. Mivel kellemetlenkedhetnek neked annyira?

— Körüljárnak, néznek és elmennek! Te optimista bohó, te! Nem. Körűljárják és ismét körűljárják a lakást, néznek, megfognak mindent, megállnak és tárgyalnak. Ebben van a külömbség. El sem képzelheted. Akár innen, akár a dolgozószobámból, akár a hálószobámból, akárhová menekülök, mindenünnen hallom őket. Még feszélyezve sem érzik magukat. Hangosan beszélnek! Jönnek olyan házaspárok, a kik azt tárgyalják, melyik szobának milyen rendeltetése lesz, ha felveszik a lakást. Néha nem értenek egyet, veszekednek és kiabálnak, mintha a saját házukban lennének. Aztán, miután már megnézték a lakást, eszükbe jut még valami, ismét meg akarják nézni ezt vagy azt a zúgot és visszatérnek. Vannak olyanok, a kik öt vagy tiz percig állanak az ablaknál és a kilátást bámulják és még másnap is eljönnek. Igen, néznek és elmennek! A legbosszantóbb a kritika, a mit fölöttem gyakorolnak. A múltkor így szól egy asszony a férjéhez: —

a lakás nem tehet jó benyomást, mert a tapéták nagyon csunyák, de ha szebbeket tennének helyette . . . — vagy: — ez a lakás egész máskép festene finomabb bútorral . . . — vagy: — ilyen berendezésnél a gyermekek tehetnek aztán a mit akarnak . . . Mintha azt mondanák, hogy nekem parasztos ízlésem van, hogy az én bútorom a zsibvásárra való és hogy az én lakásom egy istálló. Bitangok! . . . A múltkor meg tolvajnak jelentettek ki

— Tréfálsz!

— Persze, nagyon jó kedvem van! Egy derék családapa jött a múltkor és azt kérdezte Luciától, az öreg házvezetőnémtől, hogy mennyi bért fizetünk? — Ezernyolcszázat! — Na, köszönöm, ez csak olyannak való, a ki könnyen jut a pénzhez, de a ki saját nehéz keresetével szerzi meg . . . Tehát ennek a gézengúznak a véleménye szerint — lopok.

— Körűlbelül.

— Ezen bizony nincs semmi nevetni való! Mindenféle fajta van közöttük. Vannak hencegők, akik, miután körűljártak és körűlnéztek, azt mondják, hogy a lakás nem felel meg, mert csak két cselédnek van helye a cselédszobában; fogadni mernék, hogy nincs is cselédjük, csak takarítónőjük. Aztán jön egy fenhéjázó hölgy, aki azon vitatkozik a férjével, hogy miként állítsa a bútort és hangosan mondja, hogy én is halljam: — hogy gondolhatsz ilyet? A mi két ezer lírás szekrényünket csak nem akarnád abba a sötét sarokba dugni? — Vannak olyanok, a kik megállanak a falon lógó fényképek előtt: — Te nézd csak, ez az és az a hölgy. — Nem, nem az; annak nem ilyen az orra. — De igen! — De nem! — Aztán van köztük olyan, aki kineveti valamelyik barátomnak vagy rokonomnak az arcképét. Látni kell őket a dolgozó szobámban. Némelyik oda áll a könyvespolcom elé és olvasgatja a regények címét: — Ezt már olvastam. — Ezt nem olvastam. — Ez nem ér semmit. — És elhinnéd, hogy vannak olyanok is, akik itt a szalonban megfogdossák a nippeket vizsgálgatják, forgatják, mint a gyümölcsöt a piacon. És gonoszságukban még a megengedett időn túl is itt maradnak

(Vége következik.)

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

66

— Miért sír mama? — kérdezte Vera. Mindazok után a miket irt, örülni kell, nem sirni. Ez igaz is volt, de a gróf, a grófné, Natasa és a többiek szemrehányólag néztek reá. — Mégis hova merre jutott? — tűnődött a grófnő. Már százszor elolvasták a Miklós levelét s a kiket érdemeseknek tartottak arra, hogy hallhassák, azoknak a grófnőhöz kellett jönni, mert nem engedte ki kezei közül.

Egy hétnél tovább készültek az egész házban leveleket tervezni, irni és leírni Nikolainak; a grófné felügyelete alatt és a gróf búzgólkodása mellett hozták össze az ujjonnan kinevezett tiszt fegyverzetéhez és felruházásához szükséges dolgokat és pénzeket. Anna Michailowna praktikus asszonyként protekciót szerzett magának és fiainak a hadseregben és alkalma nyílott leveleit Konstantin Pawlowics nagyherceg útján, aki a gárda parancsnoka volt, elküldeni. Rostowék úgy vélekedtek, hogy az «orosz gárda külföldön» teljesen elegendő czímzés és ha egy levél a gárda parancsnokának, a nagyhercegnek kezébe jut, nem forog fenn semmi ok arra nézve, hogy a levél ne jusson a pawlogradi ezredhez is, amely ott van a közelben és ezért elhatározták, hogy pénzt és leveleket a nagyherceg küldöncével Borishoz küldik, aki gondoskodik arról, hogy azokat Nikolai megkapja. A leveleket a gróf, a grófné, Petja, Wera, Natasa, Sonja írta és végül 6000 rubelt kerítettek aranyban a felszerelés céljára és más különféle dolgokat, a melyeket a gróf fiának elküldött.

V.

November 12-én Kutosow hadserege, a mely Olmütz mellett táborozott, a következő napra két császár látogatását várta, az orosz és az osztrák császárét, akik csapatvizsgálatra készültek.

Az Oroszországból nemrég megérkezett testőrezred Olmütztől 15 versztnyire töltötte az éjszakát és másnap reggel 10 órakor a csapatvizsgálat céljából egyenesen az olmützi mezőkre vonult.

Rostow Nikolai levelet kapott ezen a napon Boristól, aki értesí. tette őt, hogy az ismailowi ezred Olmütztől 15 versztnyire táboroz és elvárja őt, hogy a pénzt és leveleket átadhassa neki. Éppen most, amikor a pihenő csapatok Olmützben tartózkodtak, Rostownak sürgősen pénzre volt szüksége. Csak nemrég ünnepelte kinevezését, megvásárolta «Beduin»-t, Denissow lovát és tartozott bajtársainak és a markotányosoknak. Ezért is, azonnal, mihelyt a levelet megkapta, egy barátjával Olmützbe lovagolt, ott megebédelt, egy üveg bort ivott és a testőrtáborhoz lovagolt, hogy ifjúkori játszótársát felkeresse. Rostownak még nem volt annyi ideje, hogy új egyenruhát szerezzen be magának, még kopott junkerkabátját viselte, bőrrel toldott lovagló-nadrágban járt és csupán a tiszti kard és vállrojt jelezte a katonasághoz való hozzátartozását; a ló, a melyen ült, doni paripa volt és a menetelés alatt egy kozáktól vásárolta. Az összenyomott huszársipkát betyárosan féloldalt és hátúl viselte.

A mikor az izmailowi ezred táborához közeledett, arra gondolt, hogyan fogja Borist és testőrezredbeli barátait bámulatba ejteni harci tűzben megedzett, marcona, huszáros megjelenésével. A testőrezred, az egész menetelést kéjutazásszerűleg tette meg és dicsekedett tisztaságával és fegyelmezettségével. Boris egész idő alatt Berggel tartott, aki már századparancsnok volt és megosztotta vele sátrát.

Tisztán és gondosan öltözve pihentek az utolsó menetelés fáradalmai után Boris és Berg a takaros lakásban, a melyet számukra kiosztottak és egy kerek asztal körül ülve sakkoztak. Berg égő pipáját térde között tartotta; Boris ellenben szokott pontosságával finom fehér kezeivel gulaszerűleg rakosgatta a bábokat és miközben Berg lépésére várt, ellenfele arcát vizsgálta, aki láthatólag csak a játékra figyelt, mint ahogy rendesen csak arra gondolt, amivel foglalkozott.

— Hogy fog maga ebből kievickélni? — szólt Boris.

— Majd csak igyekezni fogunk! — válaszolta Berg és megérintett egy bábot, de csakhamar elkapta róla kezét. Ebben a pillanatban megnyílt az ajtó. «Végre itt van!» kiáltott Rostow. — «És Berg is itt van?» Ó le petit entfant, allez coucher dormir! —kiáltotta, miközben Ujanza hajdani szavait ismételte, a melyek fölött egykor annyit nevetett.

— «Ó Istenem!» Hogy megváltoztál

Boris felkelt, hogy Rostowot fogadja, de miközben fel-

állott, nem felejtette el a leesö sakktáblát megfogni és miután visszatette helyére, át akarta ölelni barátját, de Nikolai kitért elöle. Az ifjúság különös érzésével, amely hogy másokat ne utánozzon, kerüli a járt útakat és egészen új, eredeti módon akar kifejezésre jutni, csakhogy ne tűnjék fel negédesnek, a mint az öreg embereknél szokás, Nikolai barátját viszontlátva egészen eredetileg akart eljárni és Borist csipkedni, hátba ütni akarta, csak nem csókolni, mint mások szokták. Boris ellenben nyugodtan és barátságosan ölelte át Rostowot és háromszor megcsókolta.

Majd félesztendeje, hogy nem látták egymást és abban a korban, a melyben fiatal emberek az első lépést teszik meg az élet útján, mindketten hatalmas változásokat láttak egymáson, a melyek tükörképei voltak azoknak az életköröknek, a melyekbe először beléptek. Mindketten nagyon megváltoztak, a mióta utoljára látták egymást és meg akarták ezen változásokat egymással beszélni.

— «Átkozott divatfiak! Úgy ki vagytok kenve, mintha sétára készülnétek és nem mintha szegény katonalegények volnátok! — ki áltott Rostow basszus hangján, a mely Boni előtt egészen újnak tűnt fel és sáros nadrágjára mutatott.

A mikor a német háziasszony meghallotta Rostow erős hangját, fejét betolta az ajtón.

— Csinos? — kérdezte Rostow és feléje hunyorított.

— Mit ordítasz? Még megijeszted, — szólt Boris. Mára még nem is vártalak! — tette hozzá. — Csak tegnap küldtem hozzád Kutosow egyik ismerős hadsegédét, — Bolkonskit — egy levéllel. Nem hittem, hogy oly gyorsan átadta. Nos, hogy vagy? Már tűzben voltal? — kérdezte Boris.

Válasz helyett Rostow csak a katonai György-rend keresztjével játszadozott, amely kabátja zsinórján függött és bekötött karjára mutatott.

— A mint látod! — szólott.

— Igen, igen! — szólt Boris mosolyogva, — ámde a helyett nekünk kitűnő marsunk volt. Hisz tudod, hogy Ő fensége mindig ezredünkkel lovagolt, úgy, hogy mindenféle előnyben és kellemességekben részesültünk. Hogy fogadtak bennünket a lengyelek! Mily vendéglátás, milyen bálok! Le sem tudom írni neked! És mily kegyes volt hozzánk a trónörökös!

(Folytatjuk.)

A fegyház tragédiája.

(Frank Wedekind: „die Büchse der Pandora" cimü drámájáról.)

Végre! Megadták a halálos tördöfést a filiszternek, a konvenciónak. Levették az átkot az ifjú német irodalomról, a melynek költői már-már nagyon irodalmiak voltak. Vagy hogy is mondja maga Wedekind Frank — hajdan kiváló művész a koraszülött és ango kóros überbrettli előadásokon —! «Hogy visszatérjünk a nagyszerű, a hatalmas művészet útjaira, oly emberek között kell élnünk, akik soha életükben könyvet nem olvastak, a kiknek cselekvéseiben csak az állati ösz önök mértékadók.»

A «Pandora szelencéjé-»ben a személyek a fenti szavakkal ellentétben nagyon sokat olvastak. A «Marguis de Sade, de diable au corps», «Psychopathie sexuelle» izgalmas és élvezetes olvasmányai hypnotikus hatással lehettek rájuk. — Vagy mondjuk inkább: a szerzőre. De hát végre is, újat, — eredetit kell alkotni, mert, ha Wedekind nem eredeti, akkor elvész a világ. Már voltak olyanok is, akik a fejük tetején járkáltak, akik hastáncot jártak, de Wedekindnek a feje tetején kell hastáncot járnia. Ilyen még nem volt!

Francia pornografusok naiv és erkölcsös biróság előtt rendesen azzal védekeznek, hogy ők annál inkább tagjai a szemérmetes ligának, mert könyveikben mindent leírnak s a képzeletet nem fárasztják. Wedekind is ilyen szemérmetes író, ő is mindent leír s a mit nem «nachempfindolt» Kraft Ebbingtől, azt kibetűzte a «Deutsches Strafgesetzbuch» némely szemérem javító paragrafusaiból.

A darab címével mintha ki akarna engesztelni bennünket, filisztereket. Előre jelzi, hogy most felnyítja Pandora szelencéjét, a miért kell, hogy disznóságok következzenek. És eléri vele, hogy nagyon gyakran izzadság lepi be hajfürteinket, kergekórszerűleg kezdünk magunk körül forogni és azt hisszük, megbolondúltunk. Pedig még csak a szerző sem bolond, hanem félre nem érthető zseni, nihilista pap, aki oltárt emel az ő határtalan, de azért finom szemtelenségének.

A darab hősnője: Lulu. Ismerek néhány asszonyt ebből a fajtából. Elolvasták a Zarathustrát, (persze, csak minden negyedik mondatot értettek belőle), könyv nélkül tudnak néhány részletet a «Paserga és Paralipomená»-ból, szeretik Basch-

kirtsel Máriát, rajonganak Dosztojevszkiért, és kinyítják az összes orvosi szakmunkák perverz fiókjait. Magas (néha alacsony), a rizsportól sápadt nők ezek, akik idegesen összeborzonganak, neuraszténikus vonaglásba hozzák hajlékony testüket, — ha mások látják őket; csak odahaza feledkeznek meg néha magukról, s olyankor úgy viselkednek, mint a mosogatólányok. Ágyukban végig elkövetik az összes perverz bűnöket, de amikor tettre kerül a sor, legfeljebb a házibaráttal csalják meg urukat s ezzel grande dame-á avatják magukat.

Lulu igenis ebből a fajtából való; csak a szerző jóvoltából lesz azzá, aminek a többi hozzá hasonló némberek csak álmukban játszák ki magukat: öntudatos gonosztevő asszonynyá. Az első felvonás elején Lulu még a fegyház kórházában van. Bűne: meggyilkolta öreg férjét, mert az öregnek már a kézcsókja is hideg volt és undorító. Hátúlról lőtte le és az aggastyánból semmi sem maradt meg, csak a milliói és félkegyelmű fia, akiről már messze érzi az olvasó a kalomelt, amelylyel még csecsemő korában életre dörzsölgették. Ez a fiu különben modern iró és örökségét arra haszná ja fel, hogy kiszabadítsa a fegyházból mostohaanyját, akibe csupán azért szerelmes, mert az apját meggyilkolta. A kiszabadításban néhány csirkefogón és betörőn kívül még egy grófnő (Geschwitz) is segít neki, aki szintén — szerelmes Luluba.

Ime bemutattam az egész társaságot, a mely ebben a drámában szerepel. Egytől-egyik szemenszedett alakok s az egyetlen becsületes személy Geschwitz grófnő, aki ha nem kerül ebbe a drámába, bizonyára egy arisztokrata kolostorba vonult volna vissza, ahol minden ujjára két barátnőt is talált volna az egy Lulu helyett.

A dasab meséje: Lulu megszökik a fegyházból és mindennemű szeretőivel együtt Párisba megy. Mostohafia, Alva Schön tartja ki, de értesüléseink vannak arról, hogy másokkal is barátkozik, főképp Casti-Piani gróffal, aki nem más, mint a rendőrség titkos megbizoltja és kerítő. Itt némi hiányok mutatkoznak Lulu jellemében. A mikor ugyanis ez a finomlelkű barátja megérzi, hogy Lulunak már nincsen pénze, el akarja adni egy kairói leánykereskedőnek. Ez ellen Lulu erősen szabadkozik, azt teljesen ér hetetlen azok előtt, akik a dráma körében egységes karaktert keresnek. Lulu inkább megszökik Párisból is, és az utolsó felvonás már Londonban játszik. Ide már csak Alva Schön és egy Schigolsch nevű gazember kísérik; később a grófnő is követi őket. A helyzet ebben a felvonásban egészen megváltozik. Eddig az iró tartotta ki Lulut, most Lulu tartja ki az írót. Egy piszkos padlásszobában laknak, ahová az eső is becsurog és amikor Lulu az utcáról felhozza vendégeit, az alatt Alva elrejtőzik, hogy ne zavarja a látogatót.

Ez az élet nem tarthat sokáig. A darabnak is véget kell vetni. És megjelen Jack, a hasfelmetsző, aki megoldja a gordiusi csomót és befejezi a sorsdrámát. Csak ezt az utolsó részletét közlöm ennek a tragédiának, hogy előttünk álljon az egész darab halvány képe:

Jack (jobb lábát felhúzza és

Lulut a földre dobja; majd felemeli.)

Lulu — No, no! Have pity! — Murder! They rip me up! — Police!

Jack — Shut up! I have you save! (a rejtekhelyre viszi.)

Lulu (bentről) — O dou't! — Dou't! — No!

Jack (rövid idő múlva visszatér és a mozsdótálat a virágasztalra teszi) — It was a hard piéce of work! (kezeit megmosva). I am a lucky dog, to find this Unicum (Törülközőt keres) No so much as a tovel is in this place! It looks aw'ful poor here! (kezeit a haldokló Geschwitz ruhájába törli) Well! This monster is quite safe from me! — Itt will be all over with you in a second (El).

Geschwitz grófnő (egyedül) — Lulu! — Angyalom! — Menj egyszer, hadd lássalak! — közel vagyok hozzád! Melletted maradok az örökkévalóságig! Ó átkozott! (meghal).

Ezzel befejeződik a darab és az olvasó aristotelesi megnyugvással telik meg. Ugyanaz a pokoli nyúgalom ez, a melylyel a szerző megírhatta darabját: minden egyes mondatára jól vigyázva, nehogy az istenért valami banálitás csúszszon belé. Alwa a fegyházból megtérő Luluhoz csak ezeket a szavakat intézi:

— Ruhádon keresztül úgy érzem termetedet, mint egy szimfoniát. Ezek a keskeny csontok, ezek a cantabilek; ez az elragadó duzzadás: és ezek a térdek, ez a Capricció és a kéj hatalmas Andantéja. — Mily békésen símúl ez a két vetélytárs egymáshoz abban a tudatban, hogy egyik sem éri fel a másikat szépségben — míg felébred a szeszélyes úrnő és a vetélytársak, mint két ellenséges pólus széjjelválnak. Énekelni fogom dicséretedet, a míg csak érzékeim tartanak.

A mi pokoli megnyugvásunk pedig az, hogy belátunk a konyhába, a melyben ezt a darabot főzték, látjuk a költőt, a ki sok finom jelét mutatja talentumának (lásd »Erdgeist«, sőt lásd: »Die Büchse der Pandora«), a mint kínjában vergődik és tüzes bélyeget süt tehetségére, hogy megjelezze és felraktározza szenzácziónak.

Bod.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Természettudomány.

SARKVIDÉKI EMBEREK. Riedel ethnografiai vizsgálat tárgyává tette a sarkvidékek lakóinak testi és szellemi egészségét, életmódját. Ahhoz a következtetéshez jut, hogy az ottani népcsoportok teljesen az éghajlat és egyéb természeti befolyások hatása alatt állanak. Oly tökéletesen alkalmazkodtak a nagy hideghez és a sanyarú életviszonyokhoz, hogy életüknek majd minden mozzanata sajátságos jelleget öltött. A sarkvidéki utazók egyhangúlag elismerték, hogy akkor jártak legjobban, ha minden tekintetben a bennszülötteket utánozták, a kik ösztönszerüleg a leghelyesebben járnak el. A tudákos európai ember, ha változtatni, javitani próbál a bennszülöttektől elfogadott életmódon, többnyire bajba jut és az ottani lakók segítségére szorúl.

Feltűnő jelenség, hogy az eszkimó-nők milyen rendkivüli vonzóerőt gyakorolnak az orosz- és szibériai moszkovitákra. Még ha fajbeli nőben nincs is hiány, akkor is inkább eszkimó nőket vesznek feleségül a szomszédos oroszok és tunguzok, úgy hogy ezeknél a muszkáknál egyre jobban előtérbe lép az eszkimó típus, mint az erős eszkimó-keresztezés eredménye. Legnagyobb ez a «nemzetietlenítő» hatás a jakutok részéről.

Az északsarki vidék határát Amerikában élesen megvonja egy vonal, amely az erdő-terület megszűntét és a tundra kezdetét jelzi.

Ázsiában a polaris vegetatio feltűnése nem oly hirtelen és elfogadott dolog a sarkvidéket onnan számítani, a hol a ló és ökör, mint háziállat, eltűnik és helyét a szánkahúzó kutya foglalja el. Az iramszarvas ellenben aránylag sokkal délibb tekvésű helyeken is otthonos.

A határszéli sarkvidéki törzsek, amelyek a délibb népekkel is érintkeznek, a következők: a lappok, a szamojédek, osztjákok, jakutok, csukcsok, korjákok, itelmák, aleuták.

—

A MANDZSURIAI HIDEG. Port-Arthur körülbelül ugyanazon szélességi fok alatt fekszik, mint Spanyolország — és mégis óriási a hőmérsékkülönbség a földteke e két pontja között.

A hőmérsék ugyanis nem csupán a szélességi foktól, vagyis az egyenlítőtől való távolságtól, hanem egyéb okoktól is függ. A tenger közelsége, oceáni áramok, nagy szárazföldek szomszédsága, az uralkodó szelek iránya és a tenger színe felett magasság, ezek is befolyásolják valamely hely átlagos hőmérsékét.

Humboldt isothermvonalaknak nevezte el azokat, amelyek a földteke azonos évi átlagos hőmérsékű pontjait kötik össze egymással, az isochimén-vonalak azokat a pontokat kötik össze, amelyeknek átlagos téli hőmérséke egyforma, míg

az izother vonalak az egyforma nyári hőmérsékű helyeken haladnak keresztül.

Ennek a három vonalnak a földteke párhúzámos köreivel való összehasonlítása mutatja, hogy átlag minus egy fok a téli hőmérsék Uleaborgban (Norvégia), Berlinben, Badenben, Sebastopolban és Pekingben; vagyis a minus egy fokos izochimén vonal igen különböző szélességi fokok alatt fekvő pontokat köt össze. Azonos szélességi fok alatt sokkal szigorúbb a tél Chinában és Északamerikában, mint Nyugateurópában, mert itt az Óceán maga egy kifogyhatatlan hőrezervát, azután a Golf-áram is segít emelni a hőmérséket. Ellenben a nagykiterjedésű szárazföldek erősen kisugározzák melegjüket az űrbe és télen nagyon lehűlnek. Innen az ázsiai fensík rettenetesen alacsony hőmérséke. Északszibéria átlagos januári hőmérséke minusz negyven fok, de pl. Verkhoianszk-ban minus 72° C. hőmérséket is észleltek már. Nyáron ellenben a hőmérsék felszökken + 31·5°-ra (árnyékban), úgy, hogy a hőmérsékkülönbség tél és nyár közt 103 fok!

A Balkán-félszigeten is sokkal hidegebb van, mintsem szélességi fokának megfelelne. A hideg Bukarest ép olyan távolságban van az egyenlítőtől, mint a meleg Nápoly.

Mandzsuriában a folyók hetvenkét-nyolcvan centiméter vastagon befagynak télen. A tundra sarkvidéki pusztaságain azonban 3 méter vastagságú jégréteg borítja a Lena folyót. A Bajkál tó jegének vastagsága ezidén két méter volt. Erre a hatalmas rétegre bátran lehetet vasútat építeni.

A TANU című közlemény Eötvös Károly most megjelent világraszóló érdekességű könyvéből «A nagy per»-ből való. Megjelent: Révai Testvérek kiadásában.

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 koronával.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 3.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.
Szerkesztőség: Lövölde-tér 3.
Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő
Lövölde-tér 3.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

ZENEKAR
HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, délután 5 órától 10 óráig.
Minden ünnep és vasárnap délben zene.
Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetrece. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

Olcsó regények! Kiváló irók!

A MAGYAR KÖNYVTÁR REGÉNYTÁRA.

Elsőrangu kiváló magyar és külföldi irók regényei és elbeszélései.
Jól olvasható tiszta nyomással, ösinos kiállitásban.

II. Külföldi irók.

Korona

Amerikai elbeszélések. Forditotta Szappanos Aladár ... —.30
Angol elbeszélők tára. Forditotta Marquis Géza ... —.30
Barnum milliói. Önéletrajzából. Ford. Domokos E. ... —.30
Berkeley (Charles de). A kis márkinő. Regény. Ford. Lándor Tivadar —.30
Boccaccio. Válogatott elbeszélés a Decameronból ... —.30
Bourget. Három elbeszélés. Ford. Hevesi S. ... —.30
Butti B. A. Az erkölcstelen. Elbeszélés. Ford. Tóth Béla ... —.30
Coppée. Henriette Ford. Tölgyesy M. ... —.30
— Adós fizess. Reg. Ford. Tóth Béla ... —.30
Csehov. Falusi asszonyok és egyéb elbeszélések. Ford. Szabó E. ... —.30
— Elbeszélések. Ford. Barabás E. ... —.30
De Amicis Edmundo. A bor. Ford. Tóth Béla ... —.30
Dickens. Vázlatok. Ford. G. Pogány Irma és Margit ... —.30
Dosztojevszkij. Egy játékos naplója. Ford. Szabó Endre. 2 füzet ... —.60
Doyle Conan. Doktor Holmes kalandjai. (Detektivtört.) Ford. Lándor T. 4 füzet ... 1.20
Droz G. Az ur, az asszony és a baba. Rajzok. Ford. Béri Gy. ... —.80
Farina Salvatore. Erősebb a szerelemnél. Ford. Tóth Béla ... —.80
Franczia elbeszélők tára. 4. füzet ... 1.20
France Anatole. Régi dolgok. Ford. Ambrus Z. ... —.80
— A kymél énekes. For. Nyitray T. ... —.80
Gorkij Maxim. Csudra Makar és egyéb elbeszélések. f. Ambrozovics D. —.30
— Malva. Forditotta Yartin ... —.30
— Huszonhat és egy. Ford. Izsák M. ... —.30
— A tévedés. A khán fia. Ford. Ambrozovics Dezső ... —.30
Habberton G. H. Heléne fiacskái. Ford. Gábor A. ... —.60
Haraucourt R. A léghajón és egyéb elbeszélések. Ford. Gábor A. ... —.30
Hoffmann N. T. A. Copbólia — Antónia. Ford. Alexander Erzsi. ... —.30
Kielland. Elbeszélések. Norvégből forditotta Ritóok B. ... —.30
Kipling Rudyard. Indiai történetek. 2 sorozat. Ford. Mikes L. ... —.60
— A Dsungol könyve. 3 sorozat. Ford. Mikes I. — 90 fill. diszes köt. 1.10
Lavedan Henri. Elbeszélések. Ford. Gábor A. ... —.30
Lotti Perre. Tüző képek. Ford. dr. Marquis G. ... —.30
Marne Jianne. Akikről nem szól a krónika. Ford. Marquis Géza ... —.30

Kapható minden könyvkereskedésben vagy a kiadónál: **Lampel R. (Wodiáner F. és Fiai)** cs. és kir. udv. könyvkereskedésben: **Budapest, VI., Andrássy-ut 21. sz.**

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Szerkesztőség és
kiadóhivatal:
Lövölde-tér 3.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb
beruházkodási
rendszer

Prospektus ...
kívánatra
ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1, I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.
MŰINTÉZET
NYOMÁSA

Második év 21. szám. 1904 Budapest, május 22.

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs:
Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:
Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban.

TARTALOM

Szemere Attila: Bánffyról. — Feszty Árpád: Két találkozás. — Bródy Sándor: Jókai az ember. — Heltai Jenő: Az öngyilkos. — Vulpes: Tisza István a turfon. — Erdős Renée: Dal. — Szöllősi Zsigmond: Dokter Epizód. — Marie Madeleine: Versek. — Szász Zoltán: Nőhódítás. — Kipling Rudyard: Árvizkor. — Edmondo de Amicis: A bérház. — Brandes György: Schnitzler. — Tolstoj Leó: Háború és béke. — Természettudomány: Az állatok élemélettől.

MAGY. KIRÁLYI KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal
Lövölde-tér 1

Ára 20 fillér.

Egy hónapra
Egy korona.

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett — Mindennemű üvegáru nagy raktára. —

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna J.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és franc. szövetekből mérték szerintelkészült ruhákatviselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

---

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bármiő stilusban, izléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára.

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az **OSAN.** Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6 Kitüntetve London, Párís, Brüssel, Konstantinapoly stb. — Raktáron gyógytarakban, illatszertárakban stb.

ZENEKAR

HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, d. u. 5-től 10 óráig a Margitszigeten.

Minden ünnep és vasárnap délben zene.

Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetrece. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

POLLICER ELLA női kalapterme BUDAPEST. IV., Koronaherceg-u. 2., I. 38. - ABBAZIA, Grand Hotel

Második évfolyam. Budapest, május 22 Huszonegyedik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Bánffyról.

Mikor az Óceánjáró steameren egy ember a vízbe esik, az őrtálló tiszt egyet füttyent, felhangzik a kiáltás „Man over board!", a gőzgép stoppol, egy ladikot a vízre bocsájtanak, az pro forma körűlveszi a helyet, ahol a vízbeesett ember valószínűleg föltalálható volna, ha el nem merűlt volna, aztán visszatér a hajóhoz, a ladikot fölvonják, a gőzkürt felbúg, a gép zakatolni kezd és a kolosszus tovább indúl.

Szakasztott ilyen módon tűnnek a semmiségbe a mi miniszterelnökeink. A pro forma vízrebocsátott ladikot a „Magyar Nemzet" utolsó entrefiletje képviseli, amelyben hírűl adatik, hogy „a kormány lemondásának híre minden alapot nélkülöz", de akkor már mindenki tudja, hogy vízben van ő menthetetlenűl. A szabadelvű párt foltozott gályája pedig kifeszített vitorlákkal halad tovább és visszakerűlnek mihamar a gályára a disszidens-patkányok is, ázott bőrrel, de reményektől sugárzó ábrázattal.

Így múlt el öt év előtt Bánffy is. És mikor büszke fővel, keményen toppanó lépéssel a búcsúértekezlet után kivonúlt a hajdani tőzsde terméből, ahol most csak az elvek napi árfolyamát jegyzik, mikor felsőkabátjának fölsegítéseért nem vetekedtek többé ifjú és ambiciózus képviselő úrak, hanem egy szerencsétlen közszolga adta föl reá, kényszerűségből; akkor hosszú időre kivonúlt onnan az Erő egyetlen képviselője; az aszpiktérdek (ahogy néhai nagy Szilágyi Dezsőnk mondta) egyszerre megkeményedtek, de a derekak épp olyan mélyen hajlongtak az uj gazda előtt, aki odatelepe-

dett a miniszterelnöki székbe és szájában a sajttal, várta a rókák udvarlását.

Aki benn maradt, okos és kitanúlt ember volt valamennyi. Tudta tapasztalásból, hogy III. Rhamses múmiájának a boulaki múzeumban éppen annyi beleszólása van a magyar politikába; mint egy lemondott miniszterelnöknek. Az ilyenből lehet zászlós úr, lehet, ha jól körűltekintő férfiu, még valamely nagyobb bank elnöke is, de . . . in politicis, múmiább ő a múmiánál: mert hiszen porladó hamvakkal néha igen sikeresen lehet a régóta bevált „vakulj magyar"-politikát gyakorlati kérdések gyors megoldása szempontjából tovább űzni, de egy bukott kormányelnök még arra sem tarthat igényt, hogy előkelő idegennek neveztessék szellemes utódja által.

Csak egy ember félt a hideg téli estén hazafelé hajtató Bukott-tól, az új gazda. Valami divinációszerű ösztön azt súgta neki, hogy ez az ember nincs eléggé tökéletesen meghalva, ami pedig neki fölöttébb kellemetlen volt. Hozzálátott tehát a végleges kivégeztetéshez, amit úgy vélt legegyszerűbben kivihetőnek, hogy Magyarország miniszterelnöke boykottálta a királyi főudvarmestert. Még pedig nem úgy boykottálta, hogy csak ő kerűlte volna vele a személyes érintkezést. Korántsem. A főudvarmester lakását detektivek figyelték meg és naponta jelentést tettek a miniszterelnöknek, hogy kik látogatták meg Bánffy Dezsőt. Ej elentés alapján a látogatók megidéztettek Széll színe elé, aki megmondta nekik, hogy „vagy Bánffy vagy én. Nemcsak politikailag, de társadalmilag is. Értetted"?

És a lovagias és bátor (úgy e így hív bennünket Tissot úr, sőt a hadügyminiszter úr is, ha pénz kell neki?) magyarok megértették ő excellentiáját. Azontúl még a hídon sem mertek átmenni, nehogy azt hihesse valaki róluk, hogy Bánffyhoz mennek. Úgy elkerülték, mint a bélpoklost. Hű és megbízható barátok, a kiket fiskálisból vagy professorból miniszterré tett, sőt azontúl is benső családi körébe fogadott, lettek légyen göndörök vagy kopaszok, egyforma készséggel engedelmeskedtek Széll parancsának és kifelé való pózo-

lással palástolták el leírhatatlan lelki gyávaságukat. Volt olyan is, a ki tőle, igaz, semmit sem kapott, de elég benső politikai barátja volt s a ki, midőn a Bukott megkérdeztette tőle, hogy egy bizonyos ügyben mikor beszélhetne vele, azt felelte, hogy jobb lesz nem találkozni, tekintettel a politikai constellációkra. Pedig ez az úr, nagy úr is volt, gazdag úr is, független ís, most pedig még jóval nagyobb úr, mint akkoriban volt, mert egy szavára tizezer ember vonul be a hadsereghez, de lelkének függetlensége most sem nagyobb, mint akkor volt.

És ha Széll tudta volna, a mit csak Bánffy egy-két barátja tudtak, akkor nem is indított volna ilyen ádáz harcot ellene. Akkor ma nem kellene annyi, egyébként tisztes-tességes embernek, szégyelnie magát önmaga előtt. Mert éppen a Széll személye, politikailag olyan szent és sérthetetlen volt Bánffy előtt, mint azé a vendégé, légyen bár ellenséges törzsből, a ki álomra hajtja fejét a sivatag arabjának sátrában. Miért? Mert Bánffy szavát adta, hogy Széllnek nem álland útjába, a míg bizonyos kérdések meg nem oldattak. A Bánffy szava pedig . . . . . Bánffy szava.

És 1903 julius elején — talán ötödike volt — kilépett a porondra. Széll a múlté, talán a régmúlté, vagy az örökmúlté volt akkor. Egy cikk volt az első föllépés, a melyben Bánffy főudvarmester jelentette a nagyérdemű közönségnek, hogy neki személyes nézetei volnának az aktuális politika kérdéseiről, de ezidőszerint e nézeteivel egyedül állván, kéri azokat, akiket érdekelne a dolog, hogy vele érintkezésbe lépjenek.

Úgy látszik, a fölhívásnak volt foganatja, mert már novemberben megtörtént a zászlóbontás Kolozsvártt, majd Debrecenben. A párt szervezkedett országszerte és most rajta van, hogy első diadalmas csatáját megküzdje a magyar Alföld lüktető szívében: Szegeden.

Az új vezért kapott szabadelvűek s a kitessékelt, de azért törhetetlenül visszavágyódó nemzeti dissidensek pedig a szemöldökök rettenetes felhúzásával szörnyűködnek.

— „Hát lehetséges ez?“ — mondják az ószeresek becézgető nevén ismert leltári mamelukok. „Egy kegyelmes úr, egy volt miniszterelnök? Ilyet tenni, pedig hogy szerettük!“

— Ellopta a programmunkat! — rivalkodnak a nemzetiek, elfelejtve, hogy ezt a programmot ők hagyták ott értéktelen limlomként a régi klubhelyiségben, mikor átköltözködtek „sans conditions“ a Dorottya-utcába.

— Elvtagadás, köpenyeg forgatás! — mondják a nagyképűek, a kegyelmesek és az azokká lenni akarók, a mire leszól a mennyeknek országából jó Csanády Sándor:

— Hát a bihari pontok?

Szóval, nem megy a dolog. A halott feltámadott és élni akar. A mit pedig ő akar, meg is teszi.

Tisza István személyes, intímebb hívei a legkomolyabban azt a kérdést állítják fel: miért nem vallotta ezeket az elveket Bánffy mikor miniszterelnök volt? Ez a kérdés olyan meseszerűen együgyü, hogy bizony kár felelni reá. Ezek az urak előkelő nonchalance-al elfelejtik, hogy Bánffy a szabadelvűpárt programmja alapján lett miniszterelnök, ezen az alapon kellett tehát kormányoznia, ha tisztességes ember volt. Ez a kérdés csak akkor volna fölvethető, ha a mélyen tisztelt szabadelvű-párt multjában nyomát találnók egy olyan mozgalomnak, a mely a nemzeti élet kereteinek szélesbítését, vagy a gazdasági különválást sürgette volna. De úgyebár, ilyen velleitások sohasem voltak észlelhetők. Az élet nehéz, minden ember önmagához áll legközelebb, a mameluk tehát hallgat. Azt a theoretikus igazságot pedig elvitatni mégsem lehet, hogy nem a vezér szokta programmját egy pártra reáoktroyálni, hanem a párt szokta megkövetelni, hogy a politika a pártprogramm alapján intéztessék.

Ha aztán azzal a tiszta nemes lélekből fakadó inszinuációval találjuk szemben magunkat, hogy: csodálatos, hogy Bánffy mindezekre az igazságokra akkor jött rá, mikor megszűnt miniszterelnök lenni; erre is lehet bifurkáló, vagy akár trifurkáló feleletet adni.

Ha ethice vesszük a kérdést, vita tárgya lehet például az, hogy egy érett államférfiú, a ki olyan precíze körülirt

programmot állít fel, minő a bihari pontok voltak, minő szempontok által vezérelteti magát, midőn ezt a programmot közvetlen kormányrajutása előtt alphától omegáig kitörli, megsemmisíti, sutba dobja. Véges észszel igen nehéz ennek az objektiv indokát megtalálni Az ellenben már érthetőbb, hogy egy volt miniszterelnök, látó szemeivel eleget látott légyen odaát, vagy odafönn, hogy tudatára ébredjen mostani politikai állapotaink tarthatatlan voltának. A bihari pontok (versenyhéten szabad sportkifejezéssel élni) még a start előtt letörtek s lovasuk meg sem merte lovagolni, míg az 1867. XII. t.-c. hosszú és elég sikeres versenycarriére után nagyon reászorult egy kis erősítő és tatarozó kúrára.

Nem lehet tagadni, hogy maga a szabadelvűpárt tisztelt tagjai nagyban hozzájárúltak ahhoz, hogy Bánffy reájöjjön bizonyos igazságokra. Mert a volt főudvarmester, midőn budai magányában Mikes Kelemenként elmélkedett, reá kellett, hogy jöjjön arra az igazságra, hogy azok az emberek, a kik a hatalom egy parancsszavára megtagadják politikai vagy személyes barátjukat, vagy minisztertársukat, vagy jóltevőjüket, mindig áldozatkész segítőjüket; azok, bár lehetnek egyébként igen tisztességes emberek, de karakterük sajátságos gyöngeségénél fogva arra már mégsem alkalmasak, hogy az ország igazát megvédelmezzék a hatalom túlkapásai, vagy jogtiprásai ellen és előbbre vigyék a nemzet dolgát a magasabb akaratok ellenére. Ebből tehát leszűrő dött ismét egy igazság, a szabadelvűpárt káros és fölösleges voltának igazsága.

A gazdasági különválás igazságára is reájött Bánffy, pedig, a mint maga mondja a kormánysajtó nagy gaudiumára, ő gazdasági kérdésekben nem szakértő. Csodálatos! Hogy valaki ebben az országban, a hol mindenki mindenhez ért, bevallja, hogy valamiben nem szakértő! Pedig hát erre az igazságra könnyű reájönni. Csak be kell akármelyik — értsük meg jól, akármelyik — bankigazgatóhoz menni és négyszemközt meginterwiewolni. Egyebet sem fog hallani, mint azt, hogy Magyarország menthetetlenűl elpusztul a külön vámterűlet nélkül. Persze, hatszemközt az ilyen már

nem mondódik. Mert a bankdirektorok szeretik a földi hívságokat, az ordót, a titulust, a főrendiházat, az pedig rebelliseknek nem adódik.

De azért rettenetesen fáj a régi, úgynevezett barátoknak, hogy Bánffy reájött az igazságra és meg is mondja. Különösen azért fáj, mert ők is reájöttek régen, talán régebben mint Bánffy, de nem mondhatják meg, mert ehhez a bátorságnak egy minimuma kellene ugyan, de hát ez a minimum is rég elpárolgott már.

Hogy az igazság útján célt fog-e érni Bánffy, az más kérdés. Hogy vele érez a nemzet színe-java, az kétségtelennek látszik, de hogy milyen erős ez a támasz, majd elválik. Úgy látszik mégis, mintha az emberek ébredeznének és kezdenének akarni merni.

Végre megtörténhetik az a csuda is, hogy a nép megbocsátja Magyarország egyik volt miniszterelnökének azt az eltévelyedését, hogy tudását, tekintélyét, egész politikai tetterejét odaadja a nemzet életcéljainak kizárólagos szolgálatába. Csuda lenne az igaz, bár nálunk, a hol muszkavezetőkből zászlósurak, Bach-huszárokból főrendek lettek, megeshetik egyszer az is, hogy egy volt miniszterelnököt a nép igazán, melegen a szívébe zárjon.

Szemere Attilla.

Két találkozás.

Irta: **Feszty Árpád.**

Régen írtam én ezt; akkor még éltek azok, akikrő szó lesz.

Azt álmodtam egyszer, hogy feljutottam az Olympusra. Tágas, virágos réten, sötét cyprusok között láttam fehéren ragyogni egy márványpalotát, amelynek lépcsőin és oszlopos tornácán a legkülönbözőbb stylusú és korú alakok sűrögtek-forogtak. Pápák, királyok, koldusok és szentek, géniuszok és najádok — akik mind olyan ismerősöknek tűntek fel előttem.

Mintha Gyula pápa menne ott végig a pitvaron, — az a szép nő pedig mintha a Monna Lisa lenne, az pedig ott, arany serleggel a kezében, az ő — a szép Fornarina, Rafael isteni Fornarinája és ezek a kis infánsnők, ezüstös szürke, puffos ruháikban, hisz ezek a Velasquez infánsnői. Persze, hogy ösmerem őket. Mind, mind jó ismerőseim ők.

Ott fujja a trombitát, hegyesre csücsöritett szájjal a Bellini kis angyalkája, az pedig, aki ott átvetett lábbal ül a lépcsőn, az a Carpaccio derült, kedves kis gitározó kölyke. És akik amott szellős lepleikkel most belebegnek, ezek a Botticelli kedves szép szüzei, az a hamis szemű, kis géniuszfruska — régi jó ösmerösöm a «Tavasz»-ból.

Hozzá volt legtöbb bizalmam, meg is szólítottam. Megkérdeztem tőle: Milyen ház ez? és mit csináltok ti itt?

— Ez a ház a nagymesterek tanyája, a halhatatlanoké! — mondá a kis szöszke, — akik bennt ülnek a nagy teremben, mi vagyunk, az alkotások és azért vagyunk itt, hogy alkotóinknak szolgálatára álljunk.

— Tehát a nagymesterek vannak a teremben? Ó mutasd meg nekem őket, ha csak egy percre is, hadd lássam őket.

— Nem szabad ám halandó embernek a terembe lépni, de azért jőjj, az ajtó nyíláson keresztül megláthatod őket.

Ott ültek együtt Michel-Angelo Rembrandtal, Velasquez Rubenssel, Tizian és Dürer, Holbein, Rafael és a többi, a halhatatlanok mind és kocintgattak arany serlegekkel, isteni jó kedvvel és az alkotásaiknak szellemei szolgáltak nekik. Tele volt velök a terem, csak két szék állott üresen a nagy asztal mellett és a mint szemeim az üresen álló székekre

vetődtek, így szóllott az én kis kisérőm· «E székek a gazdájukra várnak, a kik még lennt vannak a földön. Hiába mondanám meg neked kik azok, mert úgy sem értenéd meg, ha magadtól ki nem találod.

— Az a kék párnákkal borított szék, amelynek színe olyan mély tűzzel ragyog, mint az ékkő, az csak Böcklinre várhat — mondám — az a nagy sötét bőrrel bevont karos szék, az pedig csak a Munkácsy-é lehet.

— Ugy van, úgy, eltaláltad, ebből a századból még csak e két nagyság számára van itt hely!

Eddig volt az álom, de ébren sem éreztem másként. A festészet terén, e század két leghatalmasabb talentuma szerintem Munkácsy és Böcklin. Róluk lesz szó; elmondom első találkozásomat Böcklin-nel és utolsó találkozásomat Munkácsyval.

———

Süvölvény koromban, a mikor kikerűltem Münchenbe a festészetet tanulni, nagyon boldognak kellett volna lennem, mert hiszen ezzel vágyaim Mekkáját értem el és én mégsem voltam boldog, sőt csakhamar nagyon szomorú lettem.

Nagy szorgalmasan látogattam a kiállításokat, de nekem egyetlen kép sem tudott igazán tetszeni. Folyton vártam, lestem, mikor fogom már egyszer szívemben azt az isteni gyönyört, az elragadtatásnak azt a magas, fenséges érzelmét érezni, a melyet egy nagy művészi alkotás látványa kelt az emberek lelkében.

Vártam, lestem, de az elragadtatás csak nem akart jönni.

— Nohát, nekem nincsen tehetségem! — gondoltam magamban — érzéketlen vagyok.

Ezen aztán nagyon elszomorodtam. Ám egy szép napon bemegyek megint a kiállításba és az egyik falon látok egy képet, a mely engem teljesen megbűvölt.

Egy tryton meg egy nereida a tajtékzó tenger sötét hullámain.

Szinte hallottam a tenger mormogását, a felhők mintha futottak volna a borús láthatáron.

A hullámokból kiemelkedő nedves testek, — milyen megdöbbentő igazsággal lehetnek festve — gondoltam magamban, és lassan-lassan érezni kezdem az elragadtatásnak azt a melegét, a melyre mindeddig hiába vártam. Akkoriban tengert még nem láttam s mégis azt éreztem, hogy a tengernek ilyennek kell lenni. És ha ilyen a tenger, akkor szép is, hatalmas is a tenger.

És néztem, bámultam, mohón szívtam be e képnek

színét, levegőjét, tűzét és azt éreztem, hogy aki így tud festeni, ez már igazán boldog lehet. Egyszerre csak egy csoport verődik össze a kép előtt, közöttük egy pár híres művész. Érthető érdeklődéssel lestem szavaikat — mert hiszen, gondoltam magamban, én nem értek hozzá — én nem tudom, miért szép ez a kép, de most ezek bizonyára ki fogják mindezt fejteni és mennyit fogok én most tanúlni?!

És akkor elkezdik magyarázni, hogy milyen hülyeség ez, hogy ebben nincs kompozició, nincs rajz, a színek ostobák, az egész egy szamárság, amit nem is lett volna szabad a kiállításba felvenni.

No, még csak az kellett nekem.

Mintha főbe ütöttek volna, úgy tántorogtam ki a teremből. Végre egy kép a mely elragad és arról kisűl, hogy az rossz kép, hülyeség.

No, most már egészen bizonyos, hogy nincs tehetségem, nincs semmi érzékem.

Eddig csak gondoltam, de most már tudom, be van bizonyítva.

Most már aztán egészen melancholikus lettem, se étel, se ital nem ízlett, se jó barát, se szép lány fel nem vidíthatott.

Hónapok teltek el, a míg egy szép napon azt kérdi tőlem egy kollegám, láttam-e már a Schack-galeriát?

— Nem én — mondom neki — mi az?

— Jézusom — szörnyűködik — még azt se tudja, mi a Schack-galeria és maga akar festő lenni? Az a legszebb képtár Münchenben, ott vannak a híres Feuerbachok, a Lenbachok és a mi a legfőbb, a legszebb Böcklinek.

— No akkkor menjünk és nézzük meg őket!

El is indultunk rögtön, útközben aztán elmondta az én kollegám, hogy kik ezek a mesterek, ki az a Böcklin — a legnagyobb genie — a kit a világ még nem ösmer, de a kit a művész-körök a legnagyobbak egyikének tartanak.

Odaértünk. A mint az egyik terembe beléptünk, földbe gyökerezett a lábam, ott láttam függni a terem közepén a terem legszebb helyén azt a képet, azt a tengert, a Trytont és a Nereidát.

— Mondja csak — szóltam oda a kollegámnak — jó kép-e ez, vagy rossz?

— Ez? Meghiszem azt, hogy jó, ez Böcklinnek egyik legremekebb alkotása.

Erre aztán én belőlem is kitört a keserűség.

Rákezdtem amúgy magyar-miskásan és úgy összeterem-

tettem a sok huncut német mindenit, hogy a kollegám azt hitte, tisztára megbolondúltam.

Mikor aztán elmondottam neki az előzményeket, akkor megértette elkeseredésemet.

Én pedig nagyon boldogan bámultam aztán Böcklinnek többi munkáját is.

És boldog voltam, mert most már ismét hittem abban, hogy van érzékem, van tehetségem.

Ez volt az én találkozásom Böcklinnel. Azóta sok-sok gyönyörűséget köszönhettem neki, de azt az elsőt, azt sohasem felejtem el a míg élek, az az első találkozás, az volt egyik legboldogabb napja életemnek.

És egyik legszomorúbb estéje volt életemnek az az este, a mikor utóljára találkoztam Munkácsyval.

Faluról jöttem haza, a feleségem azzal fogadott:

— De jó hogy haza jött. Azt olvasom a lapokban, hogy Munkácsy Pestre jön ma vagy holnap, rosszúl esett volna neki, ha magát nem találta volna itthon, mikor jön. Többet az asszony nem tudott mondani. Akkor volt ez, amikor a kormány állást akart creálni számára, hogy utolsó éveit ide haza töltse.

Egyszerre csak rohan be a házmesterem. Falúsi ember volt, pitykés mándlival és hadarja lelkendezve:

— Tessék kijönni. Kossuth Lajos keresi a nagyságos urat.

— Ugyan Pali — megbolondult — már hogy lenne Kossuth Lajos. Kossuth Lajos nem jöhet haza Magyarországba, messze van ő innen.

— Már pedig az a kérem — úgy éljenezték az utcán, amint jött, hogy az nem lehet más, mint Kossuth!

Elébe siettem, már akárki legyen is és belép az ajtón Munkácsy Mihály.

Tárt karokkal rohantam felé. Munkácsy pedig az első fogadj isten után hirtelen így szóllott hozzám:

— Most jövök a vasútról egyenest hozzád, még senkinél sem voltam, ez az első látogatásom.

— Isten áldjon érette, erre igazán büszke vagyok.

— Meg is mondom az okát! — folytatta Munkácsy közbe vágva. — Több oldalról azt akarták velem elhitetni, hogy te ellenzed az én hazajövetelemet. Hát hogy kimutassam, mennyire nem hiszek ebből egy szót sem, azért jöttem ostentative legelőször is hozzád.

Az ő őszinte, becsületes, meleg szívének eme megnyilatkozása végtelenűl jól esett nekem. Melegen szorítottam meg kezét.

— Köszönöm édes Miska bátyám. Nem tudom, nem is kutatom, kiknek állana érdekében bennünket összeveszíteni, de ez nem fog sikerülni. Köszönöm, hogy a szívedre hallgattál és nem a bolondok szavára. De már mostan azt mondd meg, melyik estéd szabad? Halászlét főzök neked vacsorára, komáromiassan

— Minden estém szabad még eddig, de ma korán le szeretnék feküdni, mert fáradt vagyok. Tegyük hát holnapra, csak arra kérlek, ne hívj sok embert, kábít, fáraszt a sok ember, ha lehet, hát csak úgy magunkban legyünk.

Úgy lett, amint ő akarta, rögtön meg is beszéltük, kiket hívjak meg, nem is voltunk többen, legfeljebb, ha tizenketten. Soh'se felejtem el ezt a vacsorát. Munkácsy és az apósom ültek egymás mellett az asztal közepén. Milyen szép volt azt a két ősz fejet együtt látni: Jókait és Munkácsyt.

Mintha két félisten ülne asztalunknál. Szép volt őket látni és hallani, a mint beszélgettek s felváltva daloltak egymásnak régi, régi, általunk sohasem hallott nótákat.

Szép volt őket így látni, de azért mégis valami bánatos melancholia vett erőt az egész társaságon.

Így — egymás mellett ülve — így láttuk csak, menynyire megöregedett az egyik.

Húsz esztendő korkülömbség volt közöttük, meg is látszott. De úgy, mintha Jókai lenne fiatalabb Munkácsynál azzal a húsz esztendővel.

Jókai felfogott egy borospalackot, Munkácsynak töltve, oda szólott neki daliásan, fiatalosan:

— Igyál Miska, a legjobb tokaji, igaz kézből való.

Munkácsy hirtelen betakarta a poharát tenyerével, a másikkal homlokához kapott.

— Nem lehet, nem szabad! mondá — megárt, oda lesz tőle a fejem.

— Dehogy árt, inkább ez gyógyít meg téged, csak ez a jó, e nélkül ez az egész plánéta egy fagarast sem érne!

Milyen délceg, milyen fiatal volt így azzal a palackkal kezében Jókai, hogy kihúzta magát, milyen vídáman . . és milyen összeesett, milyen beteg volt a szegény Munkácsy, egyik kezét a pohár szájára téve, a másikkal homlokát szorítva, milyen öreg, milyen szomorú.

Úgy végig nyilallott mindnyájunk szívén ez a látvány.

— Istenem, hát a félistenek is megöregednek?

Tizenegy óra felé apósom elhagyta a társaságot. Nem volt rá eset, hogy bárki kedvéért is tovább fennmaradjon. Szokása szerint — kezeivel áldást osztva — ezen szavakkal bucsúzott:

No fiúk, három fertály zöldre. Öreg apátok megy aludni. Rátok adom áldásomat. Ti csak mulassatok.

Mi pedig lementünk a műterembe.

Munkácsy a műtermem sarkában ült egy nagy karos székben.

— De jó itt nálatok! — szólalt meg sóhajtva — de kedélyes ez a te műtermed, de szeretnék itt elüldögélni.

— Miska bátyám, azzal csak bennünket boldogítasz — már mostan te úgyis pesti lakos leszel — hát csak gyere mennél többször — ezt a karos széket ezennel kinevezzük Munkácsy-széknek — ezt a sarkot Munkácsy saroknak — más ember fia ebbe többé bele nem ül — csak te — gyere el akár minden este, úgy elmulatgatunk, mint annak a rendje.

Rám néz hosszasan, bánatosan és nagyot sóhajtva mondja:

— De jó lenne, de szép lenne.

— Semmi «lenne»! — mondom neki — hanem «lessz». Csak tőled függ minden. A te ügyed — a haza jöveteled, állásod kérdése, már minden teljesen rendben van.

— Igazán? — kérdezi kételkedve.

— Hogyne lenne! — mondom neki — éppen a múlt héten beszéltük meg Szmrecsányi Miklóssal még a részleteket is — úgy, hogy az neked a legkényelmesebb legyen — különben itt van ő maga. — Miklós, kérlek — szóltam felé — nyugtasd meg Miskát! — és Szmrecsányi ismételte előtte, amit mondottam s azzal végezte:

— Amikor akarod, akkor foglalod el állásodat, ha akarod holnap, vagy akár ebben a percben.

— Köszönöm — köszönöm — ti olyan jók vagytok — és én mégis azt hiszem, hogy nem lesz ebből semmi. Először el kell mennem valami gyógyintézetbe. A míg meggyógyúlok, ki tudja: mi történik addig?

— Tudod mit, édes Miska bátyám, egyet mondok, lesz belőle kettő. Ne menj el te semmiféle gyógyintézetbe, víz kurára, tudja isten micsudára. Ez mind csak bolondoknak való. Okos ember ezekbe bele bolondul. El se menj te többé innen. Írj ki Párisba, hogy pakkoljanak és szállítsák ide a holmidat, te pedig gyere ki velem a tanyára. Az való neked, nem a vízgyógyintézet. Halászunk, csónakázunk, sütünk halat roston, nyárson, kifekszünk a napra, a szénaboglyára, halgatjuk a madarak dalát és az arató lányok énekét; az fog meggyógyítani téged.

Az a jó magyar föld kiszívja belőled a betegséget, a mit idegen földön szereztél. Ez a jó magyar nap visszaadja

az erődet, a mit idegenben elpazaroltál. Gyere velem Miska, gyere a tanyára, az lesz neked való.

— De jó lenne — sóhajtotta szegény Miska, — igen, igen, az kellene nekem, szénaboglya, hallgatni az aratók énekét... de nem lehet — nem lehet, holnap jönnek érettem — és aztán visznek — — — — —

Elcsendesedtünk — akkor oda állott Miska mellé Bársony Pista, hegedűjével a kezében és elkezdte húzni — halkan, piano, azokat a Tisza-Duna partján termett bánatos nótákat. A legnagyobb csendben hallgattuk — a mikor egyszer csak megszólal a Munkácsy ajka és fütyölve kiséri a hegedűt.

Hogy tudott fütyülni — mennyi érzéssel, mennyi bensőséggel — és szólott a hegedű és csattogott a füttyszó, mint egy madár dala — összeolvadva bűvös, bájos accordokba — szállott fel, fel a magasba — mintha a lelke akarna felszállni — fel, fel a magasba — oda, a hol a halhatatlanok, a nagyok tanyáznak — akik most bizonyosan hallják a Miska hangját — ott a nagy asztal mellett — és elcsendesedve némán hajtják le fejöket — az alulról felcsattogó hangokat neszelve és suttogva mondják egymásnak.

— Ez a Miska hangja — ez már nekünk szól — ezzel már minket üdvözöl — hozzátok rendbe a helyét — nemsokára itt lesz már közöttünk — — — — —

Elhangzott a fütty, elhangzott a dal — s a mikor felocsudva körülnéztem — minden arcon egy-egy könycsepp csurgott végig — — — —

Soha még ilyen szomorú dalolást — — —

Utoljára hallottuk őt fütyülni — most fütyülte el a hattyú-dalát — soha se' halljuk őt többé — minden könycseppben ez az érzes csorgott végig minden arcon.

Aztán jöttek érette, vitték — — —

Régen írtam én ezt, azóta — sok minden változott:
Böcklin is felköltözött azóta...
Kossuth Lajos is haza jött azóta...
Munkácsy Mihályt is hazahozták azóta...
Sok minden változott azóta.

Jókai — az ember.

Jegyzetek Jókairól.

Irta: **Bródy Sándor.**

Megkérem az olvasót, ne vegye rossz néven, hogy amikor Jókairól való nehány följegyzésemet közreadom: a magam személyét, mint háttért, el nem mellőzhetem. A magam élettörténetén, gondolatain, értelmi és érzésbeli vivódásain keresztül láttam és hallgattam őt és az az alak, amely e rendezetlen sorokból önök elé fog lépni, nem a történelem Jókaija, hanem az, akit egy rajongó és hálás, elcsúdálkozott, megdöbbentett, majd mélyen elbúsult kortárs rajzol róla. Egy kortárs, aki mellesleg regényírással is foglalkozik és ezért Jókait legelsőbben is mindig mint regény-hőst nézte és vizsgálta.

Az első feljegyzésem róla — : a hála. Nincs természetesebb, minthogy egy magyar író Jókainak tartozzék hálával. De nekem külön, személyes ügyem van vele. Huszadik évemben voltam akkor és mint közkatona szolgáltam a cseh-országi Josefstadtban. Sietek tisztázni a dátumot, nehogy összezavarjuk a dolgot. Nem nyegyvenkilenc után volt, hanem 1884-ben és nem valami forradalmi tényem miatt kerültem a hírhedt helyre, hanem mert ott feküdt ezredem. Börtönben voltam azért; az nem hiányzott. Csakhogy, amint az epigonhoz illik, a börtön kórházi osztályában feküdtem, ahol fő-, törzs-, ezred- és osztályorvosok gyógyítottak nagyon lelkiismeretesen és éppen nem soldateska gyöngédtelenséggel. Betegségem legfőképpen abból állott, hogy kevés volt a húsom és sok a hajam; no, ezt hamarosan le is vágták. Mint magyar költőhöz illik, sorvadtam, senyvedtem és hogy ezt cselekszem:

élveztem. Napközben fölkúsztam a rabkórház magas ablakának párkányára és onnan néztem a Magyarország felől jövő felhőket: nem hoznak-e szerelmes levelet? És amit hoztak, éjszaka, gyufa-gyújtogatás mellett elolvastam. Nappal is elolvashattam volna, de akkor mire jó a rejtelmes éjszaka. Bezárva, eléhezve, a katonai pályára sodortatva, amihez — higyjék el — semmi elhivattatásom nem volt — : nagyon boldog voltam akkor. Alkalmatlan érzés! A céljainkra nézve az lenne hasznos és üdvös, ha az öngyilkossággal vívódok, a fehérre meszelt falat vágom ott és akkor. És ebbe az állapotba illesztem bele Jókait, aki jön, kézen fog és kivezet. Az igazság az, hogy a regényeit olvastam, az általa előírt programm szerint voltam szerelmes és reszkettem a gondolat gyönyörétől, hogyha kiszabadulok, mint eszem magam tele magyar hússal és kenyérrel, mint házasodom meg, de rögtön . . . Május volt, de múlott. Siess, menj el tőlem május, jőjjön a nyár, jőjjön az ősz! Ostoba fiatalság, amely kergeti el magától az édes szenvedés virágát, harmatos és verőfényes napjait! Mit nem adnék most egy olyan rabkórházban töltött egyetlen napért!

Az ezernyolcszáznyolcvannégybeli martírnak a börtön színtelen ajtaja megnyílt egy májusi estvén. A Jókai nevével nyitották ki. Szokatlan időben egy alezredes és egy ezredorvos jött be a rabkórházba és az ágyam mellé állottak és megnéztek, kissé csodálkozva, kissé mosolyogva, némileg útálattal, amelynek oka mindjárt kitűnik:

— Maga egy költő? — kérdé az alezredes.

— Író. Már kiadtam egy könyvet.

— Tudom! — mondá a jószívű katona, akit azonnal megszerettem. (Kedves, jó emberek ezek a katonák, sohse fogok róluk hyéna-vezércikket írni!)

— Maga művelt ember is. Szépen ír magától. Ezt magáról kérvényben beadta — a Jókai.

Oh, be jól emlékszem! Olyan lett a ványadt, falfehér, vértelen kezem, mint a tűz, úgy elpirultam a boldogságtól és a meglepetéstől. Tehát Jókai tudja, hogy vagyok, sőt azt is, hogy írok és még arról is tudomása van, hogy itt «szenvedek» idegen földön, a josefstadti híres börtönökben! Ha azt hozzák hírül nekem, hogy a jó Isten, az igazi, az Egy: szólt, direkte König altábornagy szólt: soll mann den gemeiner Alexander Bródy gleich superarbitríren! — isten bocsássa meg, még az sem lep meg úgy, még az sem tesz akkor oly boldoggá, minthogy Jókai szólt. Oly messze és magasban magunk fölött éreztük őt akkor. Ide kell jegyeznem és követelem, hogy ezt a későbbi kor — ha ez írásra rátalál — dokumentumnak vegye —: az ifjúság, aki Jókaival egy korban élt, többnek nézte őt, mint embernek. Azt hittük, több a hatalma, mint az összes királyoknak és meg voltunk győződve arról, hogy bármelyikünk kedvesének, akármily fiatal és szerelmes leánynak ha szól, ha csak egy tekintettel int, az ott hagyja kedvesét, hogy az övé legyen . . .

Elég az hozzá, hogy Jókai csakugyan egy kérvényt írt alá, amelyet személyesen adott át — ha jól emlékszem — József főherczegnek, hogy a szegény josefstadti katona csakugyan beteg és nem szimuláns, rennitens, lássák ezt be és eresszék haza, nagy hadi tények úgy sem várhatók tőle, ellenben valószínű, hogy sok vad és elegyes történetet fog írni. Itten hamarosan kilöktek a katonaságból és szállhattam haza. Még tartott a magasban, úgy emlékszem, egy-két nap mindösszesen. És ragyogó, nagyszerű hajnal volt, amikor hajóm — igazi hajó — a pesti Dunaparton kikötött.

Egyedüli vagyonom: a tartozásom Jókai iránt. Egyetlen nexusom: a hála, amelyet iránta oly erősen éreztem, hogy az égetett. Bűbájos melegséggel! Jó volt a még ki nem épített Dunaparton toilettet csinálni, az arcomat, a kezeme megmosni. (És a kalapomat is, hogy valamivel frissebb legyen.) Három dologra gondoltam: hol fogok tartózkodni, ho szerzek egy szelíd hónapos ágyat — lehetőleg olyan szobában. ahol fiatal házaspár, vagy nappali pincér nem lakik — és mint is leszünk azzal a házassággal? Az ebédre, olyan távolra, nem gondoltam. Mindenekelőtt Jókaival és a hálával akartam végezni.

Elég jó Ferenc-József kabát volt rajtam; mert utazhatik-e másban, mint Ferenc-József kabátban egy költő. Külsőmre nézve tehát visitképes. Belülről azonban megrendülve és fölizgatva, oly módon, hogy ma sem, magam sem tudom, mint kerültem Jókai elé. Hogy tudtam meg a kerepesi-uti lakását — a Fehér Kakas-ban — és mint bírtam rá a cselédséget, hogy beeresszenek hozzá, akit akkoriban nagyon őrzött a felesége, néha a benső barátjai hetekig nem tudtak hozzá bejutni. De én ott voltam előtte. Az első benyomásom nála az, hogy nagyon-nagyon magas. Nem volt hálóköntös rajta, pedig — tudtam — otthon mindég azt viseli. Egy sötétkék, úgynevezett «Kammgarn» szalon-kabátban ült az íróasztala mellett. Nagyon meglepett, hogy polgári ruhában láttam. Már nem tudom mit-mit nem kivántam volna a ruházkodása tekintetében; bizonyos, hogy nem lep meg, ha házi-arany-koronát tesz rá a fejére.

A hálát és a köszönetet hamarosan élcre forditotta, de nem azért, hogy végezzen velem és elküldjön. Az írásait nézte — rám nem tekintett — de azért beszélt hozzám, olyan hangon, amelynek szépségével csak irásainak édessége

ér föl. Az élő hangja talán még szebb és milyen lett volna a regényeinek a hatása, ha elmondja!

Nem szégyenkezve vallom be, hogy el voltam káprázva és meg voltam zavarodva és nem emlékszem, miket beszélt. Nehány sor — ceruzával irott — jegyzetem van azonban erről az időről. Ime:

Jókainál voltam, először. Megköszöntem neki a jóságát és arra kértem, hogy tetézze. Csak később akarok író lenni. Egyelőre hivatalnok, mert meg akarok élni másodmagammal (Róla volt szó, ama bizonyos Szidiről, kinek, hogy dedikálhassam, első könyvem megírtam.) Jókai nem mond ellen sem a tervnek, sem a házasságnak. Levelet kértem tőle egy angol biztosító társasághoz, hogy azok tegyenek meg levelezőnek. (Angolul majd megtanulok.)

— Kinek írjak? Nem ismerem azokat a biztosítókat! — mondja Jókai és azzal már be is mártja a tollát egy tiz krajcáros, közönséges, violette-tintás üvegbe.

— Ismerik azok Móric bácsit! — feleltem én kissé szemérmetlen lélek-jelenléttel, amelyet nagy szerelmem és kicsiny kezem igazol és kiment.

Megírta a levelet, hosszan, nagyon melegen. Másnap elvittem a Gresham igazgatójának, aki háromszor is meghajolt a levélnek. Megigért mindent, kilátásba helyezett mindent. Azonban negyednap és sohanap föl nem mentem hozzá. Hiába fárasztottam Jókait.

.... Kerültem is vagy három esztendeig. Amikor újra meglátogattam — valószinűleg azért, hogy megkérjem valamire — nevetve szólt:

— No biztositó, no házasodó! Ugye nekem volt igazam, amikor a levelet nem akartam megírni!

AZ ÖNGYILKOS.

— Mab Nab. —

Egy gavallér kinn a ligetben
Ma fölakasztotta magát,
Mert a leány, akit imádott
Gazdagabb vőlegényt talált.
Egy jószívű úr arra jött épp,
Mikor ott függött már a fán . . .
«Megyek» — így szólt — «a rendőrségre,
Szegény fiú még él talán»!

Sietve ment a kapitányhoz
S elmondta az ügyet neki:
«Kinn a ligetben lóg egy ember,
A szél nagy vígan lengeti.
Amikor éppen arra jártam
Sajnos, ott függött már a fán,
Le kéne vágni kapitány úr,
Szegény fiú még él talán.»

A kapitány úr megpödörte
A bajúszát és így beszélt:
«Hogy embertársunk megsegítsük
E föladat, hitemre, szép!

De én velem hiába közli,
Az ügy nem tartozik reám,
Siessen a fogalmazóhoz,
Az öngyilkos még él talán!»

A fogalmazó megpödörte
A bajúszát és így beszélt:
«A baleset szomorú hírét
Vigyék azonnal szerteszét!
Jöjjön a város ifja, vénje,
Apraja nagy, fiú, leny . . .
Levágjuk majd közös erővel,
Szegény fiú még él talán!»

Mikor kiértek a ligetbe
Szelíden tündökölt a hold,
A gavallért hamar levágták,
De a szegény már halva volt.
A puha fűre lefektették
S egy öreg úr így szólt: «No lám!
Valaki orvosért szaladjon,
Szegény, csak nem halt meg talán?»

A jó barátok odagyűltek
És azt susogták: «Mily szamár!»
A szeretője ráborúlt, sírt:
«Volnék csak én is halva már!»
A lány családja ennyit szólt csak:
«Sajnos, erről nem tehetünk . . .
Osztozkodjunk meg a kötélen,
Az szerencsét hoz majd nekünk!»

Heltai Jenő.

TISZA ISTVÁN A TURFON. Különös dolog azokkal a miniszterekkel. A gyengeségüket is erőnek nézzük, a hibájukat erénynek, a botlásukat számításnak. Ha valamelyök vékony és ösztövér, mint Hegedüs Sándor volt, azt mondják rá, hogy szívós. Ha hájas és pókhasú, mint Wekerle Sándor, ráfogják, hogy atléta. Ha mosolygós és előzékeny, mint Hieronymi Károly, készen van a szentencia, hogy csupa szív. Ha beszédes és olvadékony, mint Berzeviczy Albert, megesküszünk rá, hogy csupa lélek. Pedig Berzeviczy a szívós, Hieronymi az atléta, Wekerle a lágyszívű, Hegedüs az olvadólelkű.

Tisza Istvánról azt mondják, hogy vaskezű, acélos lelkű, rideg a számvetésben, követelő a barátságban, vakmerő a tervezgetésben, szűkkeblű az adakozásban, nyers a mulatozásban, brutális a verekedésben és számító, amikor szeretkezik.

Hazúgság egytől-egyig. Annyira hazúgság, hogy még az ellenkezője se igaz . . .

Miniszterről egyáltalán nincs igaz ítélet. Az egyik, aki nézi, a szeretet szemüvegén tekintgeti és Csimborasszókat lát a bolhányi erényei helyett; a másik, aki nézi, a gyűlölség ókuláréját teszi az orrára. Homorú tükör, domború tükör, az egyik soványít, a másik kövérít, de torzképet mutat mindenik.

A miniszter bukjék meg, ha azt akarja, hogy dicsérjük; vagy vénüljön meg, ha azt akarja, hogy szídjuk. Mert így rendesen csak hazudunk róla . . .

A versenytéren nézem hát Tisza Istvánt. Amikor otthon felejti a minisztert.

Csakugyan, olyan fürge, mint egy mókus és olyan közlékeny, mint egy manipuláns őrmester. Lót-fut, mintha dolga volna s olyan bőbeszédű, mintha örökké akarna élni.

Amikor kiírják a számokat, Tisza István szorgalmasan jegyez, mintha stenografus volna, amikor önmaga szónokol. A ló neve mellé oda írja a lovas nevét s még a startszámot is följegyzi gondosan.

Kérdik tőle többen:

— Kegyelmes uram, mire tegyek? . . .

— Hm, hm. Nehéz sor. Előbb megnézem a lovakat.

És fürgén siet a mérlegelőbe. Itt jártatják a telivéreket. Takaró van még rajtuk, de azért Pista gróf ismeri már

őket. Mindenikről megmondja, hogy kié, hogy ki volt apja, ki az anyja. Hiába, mégis gróf ő az üres óráiban.

Amíg nyergelik a paripákat, megnézi őket apróra. Előbb a szügyit vizsgálgatja mindeniknek, aztán a hátsó lábát. A járását is nézi, meg a feje tartását. Embernél ez mind apró dolog, de lónál fontos.

Mikor indulnak a lovak kifelé, már ő ott van előttük. Nézi a próba-galoppot. Hisz ez nem komoly ügy, a próba-galopp. Semmit se adjon rá, aki fogadni akar. Amelyik ló a leglassabban cammog, az fut majd legsebesebben a végin. Huncutság van ebben is.

De a lóértőt nem lehet becsapni. Nem azt nézi ő, hogyan fut — azt már rég kitanulta a strukturájából — csak arra ügyel, milyen kedve van, hogyan kap lábra, mikép tekintget körűl, van-e kedve futni.

Mikor ez is megvolt, Tisza István odaszól a környezetéhez:

— A hatos nyeri meg, vagy a tizenhetes. Helyre jó a tizenkettes is.

Bizony ez a három ló verekedett az elsőségért.

Öt versenyben néztem a kegyelmes urat. Mindezekben eltalálta a nyerőt. Mégis csak jó lesz meghallgatni a jóslásait. Ugy látszik, a ló is, habár szintén oktalan állat, bölcsen tudja, hogy a miniszterelnökökkel nem ajánlatos ujjat húzni.

Megint szalad le a kegyelmes úr verseny előtt az istállók felé. Nézgelődik.

— A Tasziló lova nagyon szép. De ez a sárga még külömb. Ez nyeri. Gyönyörű állat. Friss, tökéletesen kész. Megfogadhatjátok. A Geiszt lova ez.

Meglestem, ahogy nyergelték és egy siheder jockey rája ült. Mert a szegény polgári ember csak a lovasról ismer a lóra. Annak is a szineiről. Csakugyan a Geiszt Gáspár lova volt, a Rézi.

Meg is nyerte a versenyt. Nyilván, mert a miniszterelnök mondta. Azután disqualifikálták. Nyilván, mert én fogadtam rája.

Mikor verseny után a lovakat bevezetik, Tisza István már ott áll a kapuban. A nyerőknek bólogat, meg is veregeti egy kicsit. Mintha ő volna a gazdája. Pedig a ló nem is tudja, hogy mi az a miniszterelnök.

A hetedik verseny után kérdi valaki Tisza Istvántól:

— Mennyit nyertél, kegyelmes uram? Eltaláltad mind a hét nyerőt?

Tisza István rá néz naivan:

— Hogy érted ezt?
— Azt kérdezem, mennyit nyertél!
— Én? Hiszen nem játszom soha.
Nem fogadott egy fél fillért se. Persze, úgy könnyű eltalálni, hogy melyik nyer.

Csak azt akarom még elmondani, hogy amikor szegény Janek fiu leesett a lováról, az első, aki kifutott a gyepre, Tisza István volt. Hosszú lábaival mesésen tud futni. (Talán ez is erény a miniszterekénél.) Az egyik kezével segített hozni az ájult legényt. S amikor egy rendőr rászólt a tömegre: »Itt semmi keresni valójuk az uraknak!« — akkor a miniszterelnök szépen odébb állott. Nem hivatkozott rá, hogy ő a legfőbb rendőr az országban. Csak úgy harmadkézből tudta meg, hogy a fiúnak nincs semmi baja.
Akkor aztán tipelt tovább.
Mi pedig hazamentünk a futtatásról. És káromkodtunk:
— Különös ember. Még itt se veszít . . .

Vulpes.

DAL.

Van nékem mosolyom, de most csupa ború.
Van nékem dalom is, de nagyon szomorú.
Volna panaszom is, de titkolja lelkem.
Szeretőm is volna, de most gyűlöl engem.

Én pedig csak nézek a nevető égre.
Titkon tépelődöm: jutok-é eszébe?
Mikor a szíve fáj, mikor a könnye foly:
Sejti-e, hogy búját megérzik valahol?

Sejti-e, hogy szíve kínlódását látják?
Tudja-e, hiszi-e, hogy nagyon sajnálják?
S míg lelkén gyűlölet lángjai lobognak:
Érzi-e, hogy érte halkan imádkoznak?

Erdős Renée.

Doktor Epizód.

Irta: Szőllősi Zsigmond.

Az éjjel, a mint hazaérve világot gyujtottam a szobámban, látom, hogy valaki ül az íróasztalom előtt. Rögtön megismertem a doktort, a ki a szomszédomban lakott és tegnap öngyilkosságot követett el.

Közelebb menve hozzá, csakugyan észrevettem a homlokán a kicsiny, véres lyukat, a melyet a revolvergolyó ütött rajta. Tiszta feketébe volt öltözve, úgy, a mint a ravatalra tették. Az álla fel volt kötve és a mint meglátott, néma fejbólintással üdvözölt.

Talán fölösleges is mondanom, hogy ez a látogatás meglepett. Egy-egy halott így éjnek idején meg szokott ugyan látogatni; ezek a halottak azonban rendszerint az én halottaim voltak. Rokonaim, jóbarátaim, korán sírba hervadt ideáljaim; — de a doktort nem ismertem életében és feltűnőnek találtam, hogy mindjárt halála után az első éjjelen látogatást tesz egy úrnál, a kinek soha be nem mutatkozott.

Ugy látszik, ő maga is erre gondolt, mert némi küzdés után megszólalt, különös, tompa, fénytelen hangon, a mely el-elfuladt egy pillanatra.

— Bocsásson meg uram, hogy szokatlan időben ilyen különös módon zavarom. Sajnos, nagyon kevés időm van már. Ez idefön a legutolsó éjszakám; — holnap délután a sírba tesznek és igazán nem tudom, onnan lehet-e módom fellátogatni többé. Azt se vegye rossz néven, hogy ily mozdulatlanul maradok. Az orvosok — miután kolléga került a kezük alá — nagyon kellemetlenül bántak velem, mintha csak a pácienseim jegyzéke után kutattak volna bennem.

Fakó arcán valami mosolyféle vonaglott át erre a rettenetes élcre, aztán folytatta:

— Hanem, ha megengedi, mellőzzük a formaságokat. Én úgy se fogom önt még egyszer háborgatni, ezúttal azonban kénytelen vagyok vele épen az ön érdekében.

Meglepve néztem rá.

— Az én érdekemben?

Az öngyilkos folytatta.

— Igen, az ön érdekében. Sokáig voltunk szomszédok és jól ismerem önt. Minden esetre jobban, mint ön gondolja.

Figyelemmel kisértem, mit csinál, hogyan él: — szóval érdeklődtem Ön iránt. Több ízben elhatároztam, hogy megismerkedem önnel, visszatartott azonban az a tudat, hogy ismeretlenül kényelmesebben megfigyelhetem.

Meghajtottam magamat az érdekes vendég előtt és némi kiváncsisággal kérdeztem:

— És szabadna talán tudnom, minek köszönhetem ezt a megtisztelő érdeklődést?

— A dolog nagyon egyszerű. Az ön életmódja nagyon is emlékeztet az enyémre. Ön úgy él most, mint én ezelőtt húsz esztendővel és nem szeretném, ha húsz esztendő múlva ott végezné, a hol én most végeztem. Rokonszenvet és részvétet érzek ön iránt, mert magamat látom önben és tudom, hogy jobb sorsra lenne érdemes, mint a melyet maga készítget magának.

Nem szeretném, ha epizód-ember lenne önből is, a milyen én voltam. Úgy éltem át az életet, mint mások életének egy-egy epizódja, egy kő abban a házban, a mely a más emberek boldogságára, vagy boldogtalanságára épűl. Az életem soha sem volt a magamé és magam se voltam a magamé sohasem. Vendég voltam, a míg éltem mindig; — valamivel több, mint az idegen és jóval kevesebb, mint a házigazda.

Elhallgatott egy percre, azután tovább beszélt:

— Ön nem érti még ezt teljesen, — de félek, meg fogja érteni, Ez a jókedvű emberek szomorú sorsa: a jelen embereié, a kik nem érnek rá a multra emlékezni és a jövőre gondolni. Azoké az embereké, a kiknek több szivük van, mint a mennyi kellene és úgy pazarolják, mintha még több lenne.

Szeretni, szeretni, mindig szeretni ez az életük: ez volt az én életem. Attól az időtől, a mikor a bajuszom kiserkedt, addig, a míg a hajam kihullt. — És higyje meg, nem olyan nagy idő ez, mint a milyennek látszik. Hiszen az én életemben nem volt semmi folytonosság; más voltam minden hat hónapban, meghaltam és feltámadtam minden félesztendőben. Ugy tettem az életemmel, mint a játékszerrel a gyermek. Darabokra törtem, szétszedtem színes köveit és szerteszórtam. Itt is egy kő, ott is, beépítve a mások sorsába és én egyszerre azon vettem észre magamat, hogy nekem mi sem maradt önmagamból.

Hanem, hogy ezt megtudjam, télnek kellett lenni előbb és ez a tél hamarább áll be nálunk, mint más embereknél, Az olyan emberek életében, mint én vagyok, nincs meg a

mérsékelt éghajlat négy évszaka; — nekünk csak tavaszunk van és telünk, — nappalunk és éjszakánk. Nyár és ősz, hajnal és alkonyat hiányoznak a mi életünkből. És én nem birtam ki se az éjszakát, se a telet.

Az igaz, hogy az alatt a húsz esztendő alatt sokat éltem és soknak, holott igazában nem voltam se állhatatlan, se csapodár. Nem; — mindössze csak epizód voltam, epizód volt a szerelmem, hosszabb-rövidebb ideig tartó. Egyik leány-szív édes, virágos, verőfényes tavaszából szinte beleálmodtam magam a másikba, pedig se el nem hagytam az egyiket, se túl nem adtak rajtam. Mindig megéreztem, a mikor itt vagy ott elmúltam, mindig megéreztem, mikor jött el az igazi vagy a — másik.

És e lélekvándorlásban észre se vettem, hogy a lelkemből itt is, ott is lekopott valami; hogy mindig több és több melegre lett szükségem, több tavaszra és több fiatalságra, hogy én is fiatalnak álmodjam magamat és tavaszt álmodjam magamnak.

Pedig utóbb egyre többet vándorolt a lelkem. Néha már igazán terhemre esett, hogy költözködnöm kell és nagy fáradságomba került, míg újból találtam egy lelket, a mely megnyilt előttem. És micsoda lelkek voltak ezek? Üresek, sivárok, fonnyadtak. Koravén és kendőzött lelkek; de hiába; — szükségem volt rájuk, hiszen nem lehettem el nélkülök!

Mikor azután így kopasz fejjel és ingó térdekkel hiába kerestem egy lelket, a melynek a tüzénél megmelegedhetnék: akkor vettem észre, hogy a sok bolyongás közepett egészen elveszítettem a magamét is.

Meg kellett hát halnom, pedig a lábam bírná még, a gyomrom se volt rosszabb, mint másé, a ki húsz éve eszi a vendéglői kosztot; pillanatnyi pénzzavar, de még talán elmezavar se bántott. Meg kellett halnom, mert az olyan embernek, mint én, nem lehet egyedül élni és mert nem akartam feleségül venni a gazdasszonyomat, ámbár mostanság már ő tudta legjobban elkészíteni a fekete kávémat.

Nesztelenül emelkedett fel a székről és két újját óvólag emelve magasra, komoly hangon tette hozzá:

— Vigyázzon, nehogy húsz év múlva ön vegye őt feleségül!

És ezzel eltűnt a szobámból, a nélkül, hogy az ajtó megnyílott volna.

VERSEK.

Marie Madeleine.

SAPPHO.

I.

A tengerek súgó dala
Sírja örök panaszát,
Beleng langy tavaszéjszaka
S lelkem forró vágy futja át.

Óh jöjj! Jöjj édes lánycsapat,
Úgy szomjazom szépségedet;
Búja hajad a szélnek add
És lágy lepled némán levedd.

Nyujtsd szád én sápadt gyermekem,
Óh csillapítsd bolond hevem; — —
Piros ajkad enyhet terem . . .
Tudod-e: mi a szerelem?

S te, ki teherként hordozod
Ízzópiros arany hajad,
Mely, mint tűzhullám fodrozott
S bokádig hull az áradat,

Mutasd a vakító tüzet,
Mi forrón szemedből kicsap,
Oh kösd le hozzám életed,
Mert szép vagy, mint a nyári nap.

Míg ti félénk karcsú testvérek,
Sápadt sugárként imbolyogtok,
Ti bennetek bús lángok égnek
S vérző, fájó szívvel víódtok.

A testetek hideg, mint márvány,
Fehér, mint hullám habverése,
Míg hajatok az éjek árnyán
Néma álomként hull az éjbe.

Oh virulás! . . . Oh lánycsapat!
Úgy szomjazom szépségedet,
Búja hajad a szélnek add,
És lágy lepled némán levedd . . .

II.

Jöjjön hát mind! . . . Fiúk sokasága,
Kiknek durcás szemöldöke íve,
Ki éber szemmel még sohase látta,
Amit álmában látott a szíve.

Ki sóvár ajakkal még sohse szívott
Szerelmek vad, mérges, mámoros árja,
S nem roskadt le a harcban, mit vívott
Egy asszony dagadó, forró derekára.

Jöjjön hát mind... Hát jertek leányok,
Kik a vágytermő, titkos nagy éjben
Sovár tagokkal, tikkadva vártok,
Hogy vágyatok, kínotok kéjbe enyészszen.

Jöjjetek lányok, kik vad zokogásba
Törtök, ha tavasz száll rétre, mezőre
S az ifjú fáknak roskadó ága
Majd letörik, virággal teli nőve.

Jöjjetek mind, mind... Míg én diadallal
Fölkelek s állok a búja gyepágyon
S mint egy királynő harsányszavu dallal
Harsogom át a messzi világon:

Ti mind, akik vágyódtok vad szerelemre,
S szomjaztok enyelgő, mézajku gyönyörre,
Ajakra, mely csak ajkatok fedje
És testetek csókokkal teleszőjje,

Kikben felgyúlt a vad ifjúság lángja,
S ereje kicsapva önvérit emészti,
Kiknek a valóság egyedül az álma
S ez álom gyönyörre üldözi, készti, — — —

A kínokat, mik izznak titkon szívetekben
Parázsként, szítsátok, míg vak lánggal égnek
S búgjátok térdre roskadva szünetlen:
Aphrodite! Királynője a létnek!

———

NOTTURNO.

Fehér rózsakoszorút fontam
Éjsötét hajamba.
Ily szép még sohase voltam,
Diszítve áldozatra.

Vad tűzben piroslik ajkam;
Szememben álmodik fény;
Ruhám leomlik halkan, — —
Mér' nem jösz? — úgy várlak én.

Más hűtse le, azt kivánod,
A lángot, mely éretted csap át,
Más lássa reszketni, — nem bánod?
Ifjuságom fehérlő bársonyát...

Virágaimat le más tépje,
Miket titkon szenteltem neked?
Merőn bámulok az éjbe,
Csukló kín fogja el lelkemet.

Nőhódítás.

Irta: **Szász Zoltán.**

Egy nyári vendéglő kertjében. Temérdek nép, divatos tavaszi ruháju nők, fekérkalapu férfiak, csupa jókedvü, láthatóan sok evést és sok szerelmet elbíró ember. A levegőben, hol a vendéglőbeli zenekar csattogóan lármás, hol a szomszédos Ős-Buda távoli, halk zenéje árad. Lárma, nevetés, pincér-udvariaskodás és vendég-neveletlenség zsibong összevissza. Én valami terrasz-félén ülök egy társaságban, mely oly nagy, hogy a mellettem ülő nővel teljesen egyedül érezhetem magam. Ő is, én is az Operában voltunk, a hol Don Juant játszották s a nagy nő-hódító-tipus mozarti megzenésítésének kissé ócska költészete frissé, maivá lesz lelkünkben a körülöttünk űzött udvarlásokat, flirteket s kész viszonyban élő szerelmes párokat nézve. A tavasz, a mely az állatok legtöbbjénél a nőstény-hódítás egyedűli kora, az embernél is fellendíti a pár-keresés vágyát. A szerelem nagy játéka ilyenkor hevesebb lesz: minden férfiben felébred a nőhódítás vágya s minden nő engedékenységre hajlik. A virágok hímporával és a keringő-hullámokkal együtt a szerelmi vágy lengett szét a csillagos egekkel borított tavaszi éjszakában. Ekkor hozzám fordúlt.

A nő: Miért ül ön tulajdonképen mellettem. Egy ilyen szép tavaszi este a legszebb alkalom arra, hogy elhintsen egy naiv, izgalom-vágyó nőbe egy csomó bók-magot és hazugság-mákonyt, a miből aztán a szerelem virága és az odaadás tébolya hajthat ki. Minden idő, a mit ön egy meg nem hódítható nővel eltölt, pazarlás: mert mit akarhat egy okos férfi mást egy nőtől, mint élvezetet, érzéki élvezetet. Ezt nálam nem kap. Eszme-csere pedig a férfi és a nő közt, a férfira nézve igen rossz csere-üzlet.

Én: Igaza van — nagyjában. Valóban, ha nem volna nehány olyan kiváló nő, aki ha nem is képes ezt az eszme-

cserét a kiváló férfi számára jövedelmezővé tenni, de legalább a tanúlékonyság, az eszme-elsajátítás kedves példáját adja, tényleg csak az erotizálás céljából beszélhetnék a nőkkel. Csakhogy úgy kezdem észre venni, hogy nem érdemes még így, tisztán élvezetszerű céllal se belevegyűlni az átlag nők közé. A nőhódítás nem nehéz, de rendkívűl unalmas dolog

A nő: Nem nehéz?

Én. Nem. Oly értelemben legalább, a mily értelemben nem nehéz favágó-nak lenni, vagy politikai karriért csinálni. Azaz: az ész könnyen sajátítja el a hozzájok szükséges működéseket a finomabb test vagy lélek azonban nehezen gyakorolja őket. Mily egyszerű dolog elméletben a favágás, mily könnyű megtanúlni, hogy a hasábokat egyre a középen szét kell hasítani, a míg elérték a szükséges nagyságot. S mily hihetetlenűl kevés alapelvbe foglalható össze egy politikai stréber siker-kátéja! S mégis csak a napszámos-test és lakáj-lélek érzi jól magát a favágás vagy politikai érvényesűlés pályáján.

A nő. Egy szóval: a nőhódításra szűletni kell. Megtanulni ezt a mesterséget nem lehet.

Én. Nem egészen áll úgy a dolog, csak körülbelül. Annyiban szűletni kell arra, hogy alsórendű lelkűnek kell lenni, ha az ember nő-hódító akar lenni. Mert nem valami különös, titokzatos képesség teszi a Don-Juant, hanem egyszerűen a lelki közönségesség. Aki előkelő lelkűnek szűletett, az meghódíthat néhány kiváló nőt: foglalkozásszerű nőcsábitó, az átlag-nők bárány-nyájának királytigrise azonban csak egy jelentéktelen férfi lehet.

A nő. Megint túlmerészen általánosít. Voltak és vannak valóban kimagasló férfiak, akikért a legtyukeszűbb nők is rajongtak.

Én. Ezek kivételek egyrészt, másodszor a fejedelmi koronának vagy babérkoszorúknak meghódoló nők, nem szerelemből, hanem hiúságból adják oda magukat. Tehát csak a testüket nyerte meg a neve fényével bűvölő nagy ember, de a lelküket nem.

A nő. Tehát elismeri mégis, hogy a nőnek is van lelke?

Én. Már hogyne ismerném el. Egyáltalában verje ki a fejéből azt az ostoba tév-hitet, amit maga s még egy csomó ugynevezett tisztelőm vall, hogy én a nőkről azt vallom, hogy nincs lelkük. Ilyen együgyűséget sohse hirdettem. Csak azt mondom, hogy a nők átlagban alacsonyabb rendűek, tehát sekélyebb-lelkűek is, mint a férfiak s ép azért a férfinak, ha a vele egyenrangú, egy társadalmi osztályhoz tartozó, egyforma egzisztenciális színvonalú nő lelkébe be akar hatolni, magát nem hogy összeszednie s nekihevítenie, hanem ellenkezőleg lefokoznia és eldurvítania kell. Ezt a leszállást a nő szellemi színvonalára persze úgy kell megcselekednie, hogy a nő azt higyje, hogy magához emelte őt. A férfi, ha nők közé megy, testét a legdíszesebb, legünnepibb ruhába öltöztesse, lelkét azonban a legpongyolábban, legrendezetlenebbül vigye közéjük. A logikus beszéd a legtöbb nőt kifárasztja, a zavaros fejűek frázis-özöne viszont majdnem mindegyiknek tetszik. Amíg egy tudományos alapú bölcsész egy nőnek megtetszik, addig egy össze-vissza locsogó ujságíró százat leszed a lábáról.

A nő. De hisz a nők között is vannak fokozati különbségek. Vannak zseniális nők, okos nők, tűrhető eszű nők s libák. Minden férfi tehát megtalálhatja a neki megfelelő és az ő számára meghódításra alkalmas nőt.

Én. Persze. Hisz nincs is igaza annak, aki a nőket egy egyformán, egyöntetűen gyermekes hadnak tekinti. Van tényleg kiváló nő nem egy: csakhogy az a baj, hogy a nők szellemi arisztokráciájának száma nincs arányban a férfiakéval. Nem jut tehát minden kiváló férfira egy neki megfelelő kiválósági fokú nő. S végűl: a legkiválóbb, az emberiség ormán járó lángelmék számára már egyáltalában nincs megfelelő pár, mivel a legkiválóbb, legkimagaslóbb nők is mélyen alattuk maradnak. Amit az is bizonyít, hogy a lángelmék mind magányos emberek vagy török basák voltak.

A nő. Legjobb tehát úgy-e átlag-férfinak, egy kissé még az átlag-állattinak lenni. Az ilyen számára a nők legnagyobb része még mindig alsórendű s neki viszont, ha meg-

akarja őket hódítani, nem nagyon kell erőlködnie, hogy elentéktelennek lássék.

Én: Igaza van. S figyelje csak meg: azok a férfiak akiknek a nők körűl nagy sikereik vannak, rendesen középszerű urak. Ne gondoljon most arra a nehány közéleti alakra, íróra, művészre vagy politikusra, akiket, mint mondtam, hiúságból szeretőül választ néhány hiszterika. A polgári donzsúánokat, a nőhódító ügyvédeket vagy magánhivatalnokokat nézze. Ezek mind vagy szellemileg vagy erkölcsileg igen gyenge férfiak, s ép ezért a férfiak szemében vagy nevetséges vagy megvetett alakok. Szinte hihetetlen, hogy milyen komikus, üres, az átlagnál mélyen alantabb álló alakok kedvesek a nőknek, az átlag-nők nagy özönének. Ennél már csak az hihetetlenebb, hogy milyen hitvány, gonosztevő természetű uraknak vannak szintén nagy sikereik a szoknyák világában. Olyan alakok mellett, akiknek közelében a finomabb erkölcsi érzésű férfi rosszúl érzi magát, a nők csillogó szeműve, mosolygó ajkúvá hevűlnek. Ki lehet mondani, hogy a nőhóditó, ha szellemileg fejlett, erkölcsileg áll gyönge lábon s ha erkölcsileg kifogástalan, a lelkiekben szegény. Egyszóval: vagy a buta vagy a hitvány ember típusához tartozik.

A nő: De hát akkor mégse kell születni a donzsuánságra. Egyszerűen mesterségesen kell a férfiúnak e két tipus valamelyikébe magát beleélnie s úgy dűlnek karjaiba a nők, mint őszszel a legyek. Csak hazudni, ígérni, esküdözni kell a nőnek, ami a célhoz: az ő megnyeréséhez szükséges s óvakodni attól, hogy valaki lényének természetes előkelőségét feltárva, kellemetlenné, lehangolóvá váljék a hozzá képest gyermeteg, vagy ordináré nő-lélek számára.

Én: Bizony, aki ezt meg tudja cselekedni, tényleg sokra viheti. Csakhogy ön nem is gondolja, mily nehéz dolog hülyének lenni annak, aki bölcsnek született s hitványnak annak, aki természettől fogva nemes. Nem mondom, egy kicsit lefokozni önmagát, az előkelő léleknek is sikerül. Egy nehány órányi ostoba fecsegést s nehány hazugságot még elvisel az elite-lélek is. Csakhogy a foglalkozás-szerű nőhódítás azt kivánja, hogy ez az önlefokozás állandó legyen.

S mivel az érzékiség a változatosságot szeretvén, a donzsuánkodni akaró előkelő lélek sem elégedhetik meg azzal a nehány, vele félig meddig kongeniális lélekkel, a kiket nagyobb áldozatok nélkűl megnyerhet, hanem az átlagnők tömegére kell, hogy a szemét vesse, a szerelmi megejtés undok praktikáit is állandóan űznie kell. Ez pedig utálatos. Ezt egy finomabb lélek sokáig ki nem bírja. A míg az ember fiatal s a vér okvetlen, minden áron kivánja a nőt, a nemes lélek reá kényszerül erre az önbeszenyezésre, hanem később, mikor vége a lázkorszaknak, azt mondja az ember: inkább nem kell szerelem, ha csak ilyen áron lehet kapni.

A nő. Ezek szerint a nőhódítókat inkább sajnálni kellene, mint csodálni! Ma ugyanis még a férfi érték egyik mértéke a meghódított nők mennyisége. Mint az indiánt a legyőzött ellenségek skalpja, úgy díszíti a férfit az erényük díszétől megfosztott nők száma. Nem?

Én. Bizony. Ez azonban még jó ideig így lesz. A férfit az teszi a világ szemében értékessé, ha minél több nőt tesz erkölcsileg értéktelenné . . . .

Itt mások is beleszólnak a beszélgetésbe, tehát abbahagyjuk a komoly beszédet. A mit nehéz is volna folytatni. A többiek mind a gyakorlati szerelem emberei s míg mi elmélkedtünk a nőt hódító férfi természetrajzáról, ez az állatfaj körűlöttünk több példányban gyakorlatilag működött. A nők szeme félig az álmosságtól, félig a sok fülükbe súgott ostobaság folytán kéjesen csillogott. Látszott rajtuk, hogy lelkükben érik a szerelmi odaadás gyűmölcse. S e pillanatban nézvén őket, elgondoltam, hogy talán mégis dőreség folyton elmélkedni e gyümölcs értéke, kifejlesztése és tenyésztése felől, ahelyett, hogy az ember leszakítsa és beléje harapjon. Hogy ez a harapás jól esik, az bizonyos. Ellenben, hogy ez az elmélkedés igaz-e, az kétséges.

Árvízkor.

Irta: **Kipling Rudyard.**

Nincs rá mód, Sahib, hogy ma éjszaka átjusson a folyón. Azt beszélik, hogy egy ökröskocsit már elragadott az árvíz, arra lefelé, de nem ért a másik partra még az Ekka se, pedig átindult már egy félórával azelőtt, hogy jönni tetszett. Úgy siet a Sahib? Nohát majd belehajtom a gázló-elefántot, hogy a Sahib is láthassa. Haj, te legény, ott az ólban! Hozd ki csak Ram Pershadot, aztán ha nem fél az ártól — hát akkor jó. Az elefánt soha, soha se hazudik, Sahib, hozzá még Ram Pershad el is választódott az ő Kala Nag barátjától. Bizony nagyon szeretne a túlsó partra jutni. — Rajta, menj hát, én királyom! Eredj be a közepéig, édes fiam, nézd meg, mit mond a folyó. Gyű te, Ram Pershad! Elefántok gyöngye, be csak a folyóba! — Üss hát a fejére, te tökfejű! Arravaló tán az az ösztöke, hogy a te kövér hátadat bizgassák vele, te fattyú? Üsd, vágd! Mit ártanak neked azok a vízi kövek, Ram Pershad, én hősöm, erősség hegye! Be csak, eredj be!

Nem lehet, Sahib, hasztalan. Hallod, hogy trombitál? Azt mondja most Kala Nagnak, hogy nem bír átmenni. Nézd csak! Megfordúlt és a fejét rázza, hogy ő nem bolond. Tudja ő, hogy mi az, mikor a Barhwi haragos. No persze, hogy nem vagy bolond, fiacskám, Szálem, Ram Pershad, te bátor hősöm! Vidd a fák alá, legény, hadd jusson egy pár jó harapáshoz. Jól van, te legderekabb minden elefánt között! Most pedig eredj aludni!

Hogy mit csinálunk mostan? Hát a Sahibnek várnia kell, míg meg nem apad a folyó. Lehet, hogy reggelre már alábbszáll, ha Isten is úgy akarja, de lehet, hogy csak egy nappal utóbb. Ugyan mért olyan bosszús a Sahib? A szolgája vagyok én. Bizonyisten ezt a folyót nem én teremtettem. Mit csináljak hát? Szolgálatára áll a Sahibnak az én kunyhóm és minden, ami benne van. Már csepereg az eső. Tessék jönni, uram! Hogy apad le majd a folyó, ha így káromkodik? Hajdanában nem ilyenek voltak ám az angol urak. A tüzeskocsitól van ez. Hajdanában, mikor éjjel-nappal lovon útaztak, egyet se szóltak ám, ha folyó zárta el az útat vagy

kátyúba rekedt egy kocsi. Akkor «az Isten úgy akarta» — nem úgy, mint manapság, mikor a tüzes-kocsi tovább meg tovább, egyre csak tovább megy és továbbmenne még akkor is, ha ennek a földnek minden ördöge belekapaszkodnék a farkába. A tüzeskocsi rontotta így el az angol népet. Hát aztán baj is az, ha egy nap veszendőbe mén, vagy akár kettő? Tán a lakodalmára készül a Sahib, hogy olyan haragos a sietségtől? Ho-ho-hó! — Vén ember vagyok én már és kevés Sahibot láthatok. Bocsásson meg, ha megfeledkeztem a tiszteletről, ami önnek jár. Csak nem haragszik tán a Sahib?

A tulajdon lakodalmára! Ho-ho-hó! Öreg ember esze olyan, mint a numah-fa. Egyszerre kivirít valamennyi múlt esztendő bimbója, virága, gyümölcse, fonnyadt levele. Régi meg új, meg az, ami kiveszett az emlékezésből is, itt van mind a három! Üljön a vackomra, Sahib, igyék egy kis tejet. Vagy — igazán volna kedve a dohányomat megkóstolni? Nagyon jóféle, nuklav-i dohány. Ott szolgál a fiam, az küldte. Gyújtson rá, Sahib, ha érti a módját, hogy kell bánni a vízi-pipával. Nini, a Sahib egészen ugy tesz, mint egy müzülmán! Vah, vah. Hol tanúlta ezt a Sahib? — A tulajdon lakodalmára! Ho-ho-hó? A Sahib azt mondja, hogy az egész históriához semmi köze a lakodalmának? Hát jó, muszáj is a Sahibnak az igazat megmondani nekem, aki csak barna ember vagyok? Akkor bizony nem csoda, ha úgy siet. Harminc éve már, hogy ennél a gázlónál vagyok, de még nem láttam Sahibot így sietni. Harminc éve, Sahib! Nagy idő az. Harminc éve még ez a gázló útjába esett a gabona- és sókereskedőnek én akkoriban egy éjszaka kétezer vontató-ökröt is láttam a folyón átkelni. Aztán jöt a vasút, a tüzes-kocsi csak annyit mond, hogy: st-st-ratt-ratt-ratt, és a tengernyi málháskosár csak elsíklik a nagy hídon, amott. Mind nagyon szép ez, hanem oda van a gázló, mert már felénk se néz már egy gabonakereskedő se, hogy megpihenjen itt a fák alatt.

Sose fáradjon, hogy megnézze odakünt az eget. Esni fog szürkületig. Hallja csak! Beszélnek éjszaka a kövek a folyó ágyában. Hallja? A csontját is lehámozták volna, Sahib, ha megpróbált volna átjutni. Lássa, becsukom az ajtót, most az eső be nem verődhetik. Héj, hej, hej! Harminc esztendő a gázló partján! Vén ember vagyok és — hol van már az a lámpaolaj?

Bocsásson meg, Sahib, de öreg vagyok és csak olyan ébren alszom, mint a kutya, ön pedig az ajtóhoz járkál. Csak nézzen ki, Sahib. Nézzen és hallgatózzék. Parttól-partig teljes félmérföld most a folyó szélessége — a csillagfénynél megláthatja — és tíz lábnyi mély a vize mindenütt. Meg nem apad ám, ha mindjárt villog is a dühösségtől az ön szeme, és le nem csillapodik, ha még úgy tetszik is káromkodni. Mi hangosabb, Sahib: az ön szava-e, vagy a folyó zúgása? Kiabaljon csak rá, — tán még el is szégyelli magát. Feküdjék le, aludjon tovább, Sahib. Ösmerem én a Barhwi mérgét, ha esőzés volt a hegyekben. Egyszer kiúsztam az árvízbe olyan éjszakán, ami tízszerte rosszabb volt a mainál és hálistennek, megmenekültem a halál torkából és megint visszajuthattam ide, ezekhez a bolondokhoz.

Elmondjam ezt a históriát? Nagyon szép história ám. Csak megtömöm elébb a pipámat.

Harminc esztendeje volt az, fiatalkoromban, kevéssel azelőtt jöttem csak a gázlóhoz. Akkoriban erős voltam és szentül hitték a kereskedők, ha én azt mondtam, hogy tiszta a gázló. Minden éjjel ott kínlódtam, rohanó vízben a lapockámig, mellettem százával az ökrök csak úgy bomlottak féltükben, én meg átvittem őket úgy, hogy egy körmükben hiba nem esett. Mikor evvel megvoltam, a szepegő emberekre került a sor, de ide is adták jutalomképpen a nyájuk legelsejét, a kolompost. Akkora volt az én tekintélyem. Ma pedig ahogy megered az eső és dagad a folyó, csak mászom a kunyhómba és kutyamódjára szűkölök. Vén ember vagyok már s a tüzeskocsi tönkretette a gázlót. Úgy hittak pedig valamikor, hogy: a Barhwi erőse.

Nézzen az ábrázatomra, Sahib, — majompofa már az. A karom — vénasszony karja. Hanem én esküszöm Sahib, hogy akadt fehérnép, amelyik szerette ezt az arcot és pihent ebben a karban. Húsz esztendeje, Sahib. Higyje meg, hogy igazat szólok, — húsz esztendeje.

Jőjjön az ajtóhoz és nézzen ki. Látja ott azt a gyönge tüzet, messze a folyó alatt? A templom tüze az, Pateera falvában. Attól éjszakra esik maga a falu, a nagy csillag alatt, csakhogy a folyó kanyarodása eltakarja. Messze van odáig úszni, Sahib? Levetné a ruhájat és meg merné próbálni? Nohát én elúsztam Pateerába nem egyszer, de sokszor — pedig vannak ám krokodilusok is a folyóban.

Fajtára nem néz a szerelem; müzülmán létemre, akinek müzülman volt az apja is, kívánkoztam volna én másképp hindú asszonyra, hindú özvegyére, a pateerai elűljáró húgára?

Pedig mégis úgy volt. Az elüljáró házanépe errefelé jött a multrai zarándokláskor, ő meg fiatal menyasszony volt akkoriban. Ezüstzsinóros volt annak az ökröskocsinak a kereke, selyemkárpit takarta el az asszonyt, Sahib — és hát nem nagyon siettem átvinni, mert a szél föllebbentette a kárpitot, én pedig láthattam az asszonyt. Ahogy visszatértek a zarándoklatról, már meghalt az a fickó, aki a férje volt, s én megint megláthattam őt az ökröskocsiban. Istenemre, bolondok ezek a hindúk! Törődtem is én avval, hogy hindú volt-e ő vagy másfajta, hogy utcát söprött-e, vagy bélpoklos, avagy szajha volt-e? Én akkor is feleségül vettem volna és itt a gázlónál készítettem volna neki lakást. A kilenc parancsolat közül azt mondaná a hetedik, hogy a férfi senkit se vegyen el, ha bálványimádó? Igaz volna ez? Siíták is, szuniták is mind azt mondanák, hogy a férfi ne vegyen el bálvanyimádót? Pap talán a Sahib, hogy ilyen sokat tud? Mondok én neki valamit, amit még nem tud. A szerelemben nincsen se siíta, se szuníta, se parancsolat, se bálványimádó, az a kilenc parancs kilenc apró szalmakéve csupán, amiket szempillantás alatt elhamvaszt a szerelem lángja. Csakugyan; elvehettem volna; de mit tehettem? Az elüljáró kiküldötte az embereit, hogy a fütyköseikkel verjék be a fejemet. Nem félek — nem féltem én öt embertől se; de kicsoda mer kiállni egy félfalunak?

Ezért aztán úgy szoktam tenni, — amint egymással megbeszéltük, — hogy éjszaka mentem el Pateerába. Ott a vetesben találkoztunk, nem tudott a dologról senki. Most vigyázni tessék! Itten szoktam én keresztűlúszni, aztán künn a dsungel szélén gázoltam a folyó kanyarodásáig és a földnyelven mentem át Pateerába. A templom világossága volt a vezetőm, ha sötét volt az éjszaka. A dsungel a folyó közelében tele van kígyóval — apró karaitok alszanak a homokban — az asszony bátyjai pedig menten agyonvágtak volna, ha ott érnek a gabonában. No, nem tudott arról senki, de senki, csak ő meg én; a lábaim nyomát elsmosta a meder futóhomokja. A forró hónapokban semmiség volt a gazlótól Pateerába jutnom, könnyen ment ez még az esős idő beáltával is, ha lassan emelkedett a víz. Testem erejét nekiszegtem a folyó erejének, megtörtént az is, hogy ideát vacsoráztam és odaát ittam rá, Pateerában. Beszélte az asszony, hogy valami Hirnam Singh nevezetű ember, az a tolvaj, megkívánta őt és hogy ez föntebbről egy folyómenti falúból való, de ugyanarról a partról. Valamennyi sikh kutya, nagy butaságukban elvetették még az Isten legjobb adományát: a dohányt

is. Elkészültem rá, hogy Hirnam Singhet elteszem láb alól, ha csak közel is jön hozzám; annyival is inkább, mert megesküdött, hogy az asszonynak szeretője van, ő azt meglesi és megmondja nevét az elűljárónak, ha nem megy hozzá az asszony. Minő kutyák ezek a sikhek!

Mikor én ezt megtudtam, mindig hordtam az övemben egy apró éles kést, pórul is járt volna, ha útamba áll akárki. Nem ösmertem a Hirnam Singh szándékát, de megöltem volna mindenkit, ha közibénk áll.

Egyszer éjnek idején, mikor beköszöntött az esős idő, Pateerába igyekeztem, pedig haragos volt a folyó. Már a Barhwi természete ilyen, Sahib. Húsz lélegzetvétel alatt csak lerohan ám a hegyekből egy háromlábnyi magas fal, láttam, hogy lesz a kis patakból a Jumna testvére, nem telt belé annyi idő, amennyi kell tűzgyújtástól kenyérsülésig.

Mikor elindultam az innenső partról, vagy félmértföldnyire lefelé láttam egy homokpadot. Iparkodtam hamarosan elérni, hogy lélegzethez jussak továbbmenés előtt, mert a folyó ereje nagyon ránehezedett a lábamra. Mi mindent meg nem tesz fiatal legény a szerelemért! A csillagok csak gyéren világítottak. A homokpad felé úsztomban a félúton egyszerre a bűzlő deodarfa egy galya húzódott keresztül a szájam előtt. Ez azt jelentette, hogy nagy esőzés volt a hegyekben, mert a deodar erős fa, nem könnyen sodródik le a lejtőről. Igyekeztem, segített a víz folyása is, de még el nem érhettem a padot, ahogy rámzúdult az ár, a folyó megdagadt mellettem és köröskörűl, odalett egyszeriben a homokpad, én meg ott lovagoltam egy hullám taraján, amelyik parttól partig nyúlt. Vetődött-e már a Sahib ilyen nagy vízbe, ami vad és mozdúlni se bír az ember tőle? A fejem kiállt a vízből és olyan volt nekem, hogy semmi egyéb nincsen, csak víz, víz, a világ végéig.

(Vége következik.)

A bérház.

Edmondo de Amicis.

2

— Ki kell dobni őket, ha tovább maradnak, mint kell. — Hisz megtesszük, de akkor is csak gorombaságokat kell zsebre vágni. Saját füleimmel hallottam, mikor Lúcia azt mondta egynek: — Bocsánat, már négy az óra. — Kihúzza az óráját és azt feleli: — Még hiányzik egy negyed óra. — Nem, — szól Lucia, — tessék csak a fali órára nézni. — Erre ni. Hisz ez egy ócska vár, tudj' Isten milyen időből! — Pedig most vettem húsvétkor. De ez még semmi. Olyanok is vannak, a kik nem akarnak egyedül ide fáradni és elküldik a kocsisukat, vagy a szolgájukat, hogy az nézze meg előbb a lakást és ezek aztán még udvariatlanabbak. Úgy lépnek be, mint a végrehajtók, mikor foglalni akarnak. Aztán jönnek gyanus egyének, úriasan felöltözött tolvajok, ezeket szemmel kell tartani; a minap is elveszett egy vörösréz gyertyatartó az előszobából. De ez mind semmi. Vannak még a tolvajnál is kellemetlenebb lakásnézők. Meggyőződtem róla, hogy oly semmirekellő urak és hölgyek is léteznek, akik csupa szórakozásból elmennek lakást nézni, mint valami bazárt, hogy az időt üssék agyon; ezeket műbarátoknak lehet nevezni. Ezeket még a legjobban útálom. Ha érzem őket, szeretném a fejükhöz vágni, a mi a kezem ügyébe kerül.

— Lásd, pedig ebben nincs igazad. Ezekkel szemben elnézőnek kellene lenned. Hisz te híres tanár vagy. Természetes, hogy sokan kiváncsiak a lakásodra. Indiszkréciót követnek el, beismerem; de ez egyúttal egy neme a hódolatnak. Ki tudja, hányan imádnak téged ezek közül az indiszkrétek közül.

Szarkasztikus mosolylyal nézett reám.

— Meglehet! — feleli. — A világ tele van bolondokkal. Tényleg . . . egy nehány be is mutatkozik és azt mondja

Luciának, hogy beszélni valójuk van velem. Ezek aztán csak a szemtelenek. Tudod mit kérdeznek? — Bocsánat! Hogy érezte magát ebben a házban? Szabad tudnom, hogy miért megy el innen lakni? Talán kellemetlen szomszédai vannak? Milyen ember a háziúr? Mennyi kellett a télen fűtésre? Mennyi vizet szabad fogyasztani? Itthon fürdik, szabad? Annyira viszik az arcátlanságukat, hogy kérdik tőlem, laknak-e lumpok ebben a házban, akik éjjel hazajövet a lépcsőkön lármáznak; ha laknak-e kétes hírü hölgyek itt és hogy igaz-e az, hogy a kapu alatt egy vasaló-bolt van, mely tiltott összejöveteleknek szolgál! — Képzelheted, mennyire törődöm én ezekkel! Sokat tudnék én neked mondani. — Két úr, aki azt mondta, hogy már volt «szerencséjük hozzám», valahol egy sarokban meglátta a cipőmet; ha hallottad volna, hogy csúfolódtak rajtuk, hogy milyen csónakok és hogy «ilyen lába legyen egy tudósnak» stb. Ezek lennének tehát az én bámulóim! Az én személyemre is tesznek megjegyzéseket. Mit gondolsz — szól az egyik — hány éves? — Hatvan lehet! — Sokkal vénebbnek néz ki. — Ugyan mit szólsz ehhez?

— Valami istállóban nevekedhettek.

— Bitangok! — és a karosszekbe vetette magát. Aztán fáradt hangon folytatta: — Nem tartom ki tovább. Ha elgondolom, hogy még kilencven nap van hátra! Mert az bizonyos, hogy senki sem veszi ki ezt az odut. Előre látom, meg kell magam adnom a «hóhérnak». Csak az az egy gondolat tart vissza, hogy milyen gúnyos diadal-mosoly fénylene abban az egyetlen szemében, ha aztán belebotlanék a lépcsőn. Óh! nem. Roppant keserű falat lenne és ott akadna a torkomon, a míg élek.

— De mond csak kérlek, jól nevelt emberek nem járnak ide?

Gyanús pillantást vetett reám. Aztán azt mondja:

— Néha-néha egy-egy. Vannak művelt egyének, akik a lehető legrövidebb ideig tartózkodnak itt, kíméletesek, halkan beszélnek, hozzám jönnek, bocsánatot kérnek és egy gyors pillantást vetnek mindenfelé. De ezek vörös kutyák.

Felhúzatják és leereszteti k a redőt, hogy lássák, milyen a szoba teljes világosságnál és félhomályban; virágokat szednek ki a vázáimból és ha dolgozószobámba jönnek, elkiáltják magukat: — mennyi könyv! — Aztán semmi nem tetszik nekik: — Jaj, milyen borzasztó ez a konyha! — Az előszoba egy rablófészek! És ez a lépcső! És tudj' Isten még mi minden!

— De nézd barátom, hisz te filozófus vagy, nem tudnád a dolgot nyugodtabb szemmel nézni, mint ahogy egy bölcshöz illik? Kisértsd meg!

Egy kis ideig hallgatott, aztán összeszorított fogakkal folytatta:

— Azonban vannak dolgok, melyeket nem lehet nyugodtan eltűrni: az illetlenségeket!

— Illetlenségeket?

— Lásd, itt van egy rézmetszet. «A Daphne és Cloe csókja.» Egy bájos mezítelenség. Hát nem jön Lucia egyszer magából kikelve hozzám, hogy egy hölgyet és egy urat az illemre kellett figyelmeztetnie, az ő jelenlétében mindenféle tréfás megjegyzéseket tettek a képre. Egyszer meg már a gyertyát is kellett tartanom. Szüleivel jött egy mátkapár, két útálatos majom, az öregeket előre hagyták menni, ők meg egy kicsit hátra maradtak, mintha jobban szemügyre akarnák venni a szobát, pedig csak négyszemközt akartak maradni, nekem meg épp abban a pillanatban kellett belépnem, mikor a mátkapár azon volt, hogy előadja a Cloe és Daphne csoportozatot, nem meztelenül ugyan és nem is oly némán, hanem a csók cuppanós kifejezésével. Az én lakásomban! Még közvetítőnek is kell lennem. Más párocska majd kérni fog, hogy távozzam félórára.

Ököllel fenyegette az ajtót. Aztán ismét élénken folytatta.

— És ez még nem minden. Az első napokban Georgina, a szakácsnőm, vezette a lakásnézőket. Te ismered őt. Okos leány... de csínos és víg kedélyű. Nos hát gavallérok, híres emberek, előkelő urak, akik magas állást foglalnak el, oly szemtelenül viselkedtek a leánynyal szemben, hogy nem engedhettem meg többé, hogy mutassa a

lakást. Saját szemeimmel láttam, mikor a kormányzó úr megölelte!

— Hogy láthattad azt?

Erre a nem várt kérdésre egy kissé zavarba jött a tanár.

— Véletlenül! — feleli, anélkül, hogy reám nézne. Halk beszédet hallottam és benéztem a félig nyitott ajtón. — És magánkivül folytatja: — Piac, vásár lett az otthonom, egy mauvais lieu, érted? Száraz napokon port hoznak be, esős napokon sarat és cseppegő esernyőket, szivardarabkákat hagynak szerte szét, meg villamos- és omnibuszjegyeket és a gyalázatos fecsegésük visszhangja még két órával később is zúg a fülemben, miután házamat már megszabadították a jelenlétüktől.

Három hónap óta járnak-kelnek itt vén csoroszlyák, házas-párok, biztosító-társaságok ügynökei, semmittevők és gonosz arcú családok; egy népvándorlás! És én akkor is látom őket, mikor már nincsenek itt, látom az árnyékukat, a mint járkálnak, néznek, szagolnak és megérintenek mindent, látom őket minden sarokban, az ajtók mögött, a terrasse-on, az asztalok alatt; álmodom róluk éjjel, hallom őket fecsegni, sétálni, nevetni, köhögni és köpni, úgy érzem, mintha az ágyam körül csoportosúlnának és az arcomba fújnák a leheletüket. Ime, ez az én otthonom, a mely holnap a tied lehet. Mondd, nem nevezhető-e inkább otthonnak a vadak barlangja, meg a cigányok sátora? Legalább az, a ki ott lakik, joggal mondhatja, hogy a sajátjában lakik, hogy nem jöhet oda be, aki akar és nincs benne egy «hóhér» a ki neki törvényeket szabhat. A civilizáció felépítette a bérházakat, de tönkre tette az otthont. Házakat létesített mindenkinek és senkinek, fiók-szállodákat, bútorraktárakat, olyan lakhelyet, a hol nincs se szabadság, se tekintély, melynek a kulcsát csúfságból a zsebünkben hordjuk, mint egy feltört pénzszekrénynek a kulcsát.

Vígasztalni akartam, azt mondtam, hogy közeledik a nyár és mind gyérebb lesz ezeknek a látogatóknak a száma, addigra majd talál lakást és hosszú időre csinál majd szerződést, hogy soha se jöjjön többé ilyen helyzetbe.

— Ej, ez már nem használ! — feleli. — A benyomást nem lehet eltörölni. Ennek a seregnek a rémalakjai az új otthonomba is fognak követni. A fogalmat, a házi fészek eszményét sebezték meg bennem örökre. A közönség szétrombolta, lábbal taposta és tönkre tette az otthont a lelkemben.

— Talán maradj távol a háztól azon idő alatt, mikor lakást jönnek nézni.

— Megpróbáltam. Hasztalan. Annál rosszabb. Minden gézengúzról, akivel az utcán találkozom, azt képzelem: ez most az én lakásomba megy, és ez a gondolat . . .

Csengetés szakította félbe. Felugrott a karosszékről, mintha tűvel szúrták volna meg.

— Lakást jönnek nézni! — kiáltja.

— Hogy tudhatott azt? Talán egy barátod jön.

— Nem — feleli — és dühösen néz az ajtóra. — Ismerem a csengetésüket. Nem tévedek soha. Érzem az ellenséget. Hisz meglátod!

— Légy türelemmel. Talán ma csak ez az egy jön!

— Nem, ez már ma a második. De majd egy szép napon szenvedni fog egy mindnyájukért. Nagyon régen forr bennem, ki kell adni a mérgemet.

És hallgatott, fülelt, mintha hallgatná az új jövevény lépéseit és a képzelődés szemeivel kisérné szobáról-szobára.

— Látod — mondja azután — ezek a legrosszabb pillanatok, a mikor várom, hogy az ismeretlen az én búvóhelyemnek a küszöbét is átlépje. Ezek végtelen percek. Mintha az ember éjjel hallaná, mint közeledik a tolvaj, aki az ablakon át mászott be.

Kopogtatás hallatszik az ajtón.

— Szabad! — kiáltja a tanár. Az öreg házvezetőnő meghajtja magát s félénken kérdi: — Itt van egyik közülük és szeretné a szalónt megnézni. Szabad?

A tanár késik a válaszszal, aztán úgy tesz, mintha pofont kapott volna: — Hadd jöjjön!

Az ajtó kinyílik és a küszöbön megjelenik egy kis köpcös úriember, olyan jóképü, — kopasz fejjel, szemüveg-

gel; meghajtja magát és félénken mondja: — Bocsánat! — körűlnéz és találkozik a tanár tekintetével, mely csak úgy villámlik a szemüveg alól, ismételten meghajtja magát és ügyesen visszavonul. — Most nincs egyéb megnézni valója, mint a dolgozószoba! — mondja a házvezetőnő és bezárja az ajtót.

— No, ez nem oly rossz — jegyzém meg. — Jó nevelésű embernek látszik.

— Igen, csak bízzál a látszatban! — feleli keserűséggel. — Épen ezek a teketóriás emberek tartózkodnak legtovább, mert a sok kétely, gáncsolás, engedelem- és bocsánat-kéréstől nem találják meg a kijáratot. Majd meglátod. És ez nem lesz ma az utolsó. Félünnep van, ezek a legkellemetlenebb napok. És a legnagyobb szerencsétlenség, hogy nem akad olyan kutya, akinek ez a lakás megfelelne és a ki engem megszabadítana. Épen olyan időben ér ez a kalamítás, mikor nyugalomra lenne szükségem, hogy dolgozhassam. Ha csak bizonyos lennék benne, hogy nem találkozom vagy egy hónapig a «hóhér»-ral! Lásd, ilyen bárgyuságra sülyedtem.

Ismét kopogtak. Ezúttal a megölelt szakácsné piros pozsgás arca jelent meg a két ajtószárny között. — Bocsánat, nagyságos úr, Lucia küld. Kéri, hogy jönne a nagyságos úr egy percre, mert az az úr nem akar kimenni a dolgozószobából és kiszedegeti a könyveket, mintha az övé lenne.

— Ez már netovábbja az arcátlanságnak! — kiáltja a tanár és kirohan a szobából. Még annyi időm sem volt, hogy visszatarthattam volna; utána futottam: átrohant a szomszéd szobán, a folyosón; már csak a dolgozószobájának a küszöbén foghattam meg a karjánál; de kirántotta magát és berontott; én is utána.

A kis köpcös úr ott állt a nagy könyvespolc előtt, egy vaskos kötet a kezében, a házvezetőnő meg mögötte. Amint látta, hogy a tanár úgy beront, akár a szélvész, összerezzent és mozdulatlan maradt, a nyitott könyvvel a kezében, mint egy iskolás fiú, akit valamin rajta kapnak és megrémült szemekkel nézett a tanárra.

Ez reszketett s a dűhtől elfojtott hangon így szólt: — Kérem, ne zavartassa magát! Csak tegyen úgy, ahogy jól esik. Helyezze magát kényelembe és maradjon itt. Szedje elő mind a könyveket, nézze őket át és tegyen velük amit akar. Tessék! — Felkap egy széket és elébe teszi. — Üljön le! Üljön le, kérem. Az én házam mindenkinek a háza, az én könyvtáram nyilvános, maradjon itt estig, a meddig jó esik és térjen holnap vissza és tekintse magát házigazdának. De üljön már le, ha mondom, üljön le! üljön le!

A jó öreg egy pillanatig habozva néz reá; aztán arca hirtelen felvídul és oly hangon, mely tele van meghatottsággal, gyöngédséggel és hálával: — Ah! mélyen tisztelt tanár úr — kiáltja és kinyújtja a karjait — hirből ismertem már a jóságát és az előzékenységét, de sohasem mertem volna remélni... Engedje meg, hogy névjegyemet nyujtsam át... Ilyen kitüntetés! Bocsánat, megmagyarázom! Én rajongok a könyvekért... értek is egy kicsit hozzájuk. Egy nagyon értékes könyvet találtam itt négy nagy költőtől... Nem tudtam neki ellentállni. Más remek kincset is láttam. Megenged tehát? Oh! mennyire hálás vagyok önnek, tisztelt tanár úr, mennyire hálás! — És leült.

A tanárra néztem és tartani kellett magam, hogy hangos nevetésre ne fakadjak, oly komikus volt lángoló arcával, mely csodálkozást, haragot és szomorú megadást fejezett ki.

Még így állt egy percig, aztán hirtelen intett Luciának, hogy maradjon és szó nélkül az ajtó felé ment, lehorgasztott fővel, lassú léptekkel, mint aki egy halottat kisér. Követtem. Csendesen áthaladt a folyóson, visszament a szalonba, leült az asztal mellé, kivett egy levélpapirost és egy tollat és írni kezdett, amellett a fejét csóválta, mit aki a végrendeletét csinálja. Csak ekkor sikerült elnyomni bolond nevető kedvemet és megkérdeztem: mit írsz?

Kimondhatatlan szomorú hanglejtéssel felelt, mialatt a borítékra írta a címet:

— Megadom magam a «hóhérnak».

(Vége.) Fordította: Szántó Frigyesné.

A színjáték.

Schnitzler.

Irta: **Brandes György.**

Schnitzler Arthur hét, nyolc rövid év leforgása alatt Ausztria legérdekesebb írójává fejlődött. Nehéz dolog az ő kidomborodó tulajdonságait megjelölni, mert nagyon sokoldalu. Azt azonban bátran el lehet róla mondani, hogy geniális ember. Ez a sokatmondó, de egyszersmind keveset kifejező kijelentés arra vonatkozik, hogy lényegében van valami nagyon értelmes, de ugyanakkor valami kiszámíthatatlan, látszólag észszerűtlen. Ha új könyvet ír, nem tudjuk és nem vagyunk meggyőződve róla, vajjon az «fejlődést» — mint a hogy mondani szokták — jelent-e régi alkotásaihoz képest, de bízvást megnyugodhatunk abban, hogy a kedélynek hangulatot ád és a szellem termékeny izgalomban fog általa részesülni.

Ritkán volt a modern német irodalomban első fellépés oly fényes, mint Schnitzler Arthuré volt «Anatol» című kis dialog gyüjteményével. Ebben a könyvben él a könnyelmű Bécs könnyűvérűségével és keserűségével, fájdalmasságaival és elmésségeivel, okosságával és asszonyfurfangosságával. Sok tapasztalat van e könyvben felhalmozva és megfontolt gúnynyal s öniróniával közölve. Kevés oldalon hosszú időn keresztül él benne a szerelmeskedő Bécs az ő szeparéival és agglegénygazdaságaival és elragadó az a gondolat, hogy a főszemélyek, a gyakran szerelmes Anatol és tisztán látó barátja Max minden beszélgetésben előfordulnak, különböző oldalról meg vannak világítva, látjuk őket a legkülönfé ébb asszonyukhoz való viszonyukban, amíg az olvasó alaposan megismeri őket.

A «Das Märchen» című színdarab komolyságával egészen új oldalról mutatja be Schnitzlert. Itt először árúja el magát a kedélyember nála; de az élesen megfigyelő emberismerő is látható belőle, aki az emberi szíveket alaposan ismeri. A darab miliője a színházi világ, mint sok más alkotása Schnitzlernek.

Hiszen ebben a világban töltötte életének nagy részét, habár sok ideig gyakorló orvosként működött. Ebben a színműben egy ifju más ifjakkal való beszélgetésben tiltakozik az «elbukottak» meséje ellen, azaz az ellen, hogy tisztességes és nem tisztességes asszonyok közé oly nagy űrt helyeznek, kijelenti, hogy az utóbbiakat a megvetés folytán ebbe a mélységbe dobják le. A darab megmutatja, hogy miképpen ragadja el Fedort a szenvedély arra, hogy a nőt a kit szeret, s a kinek múltjára féltékeny, szellemileg kínozza és lehetetlenné teszi az együttélést. Nem hatásra irányúló darab, de viszont nem csak becsületes, pompa nélküli munka, hanem a lelkek ismerete folytán kimagasló alkotás is. A fiatal, leendő szinésznő itt bár nem olyan fényes, de igazibb jelenség, mint Sudermann színpadi hatásra alkalmas Magdája.

Ezután következett a «Liebelei» című finom, szép kis színdarab, a melylyel Schnitzler először jutott a színpadra. Ez a darab szintén egészen bécsi, amit Ausztriában sem éreztek annyira, mint Berlinben, a hol nagyjában bécsi színészek játszották. Ugyanaz a keveréke van benne a kedélynek és világtapasztalatnak, mint az előbbiekben, csakhogy még kecsesség is járult hozzá és az első felvonás könnyed húmora kitűnő alapot képez az utolsó felvonás komolyságához és halálérzéséhez.

A «Liebelei» megjelenése előtt egy évvel Schnitzler kiadta eddig egyetlen nagyobb elbeszélését, a kínosan megragadó «Sterben» című novellát. Az alapos lélekbúvár kutató szomjával írja le benne egy az orvosok által halálra itélt és a közeledő halál tudatában lévő ifjú utolsó életét, viszonyát a fiatal leányhoz, akit szeret, odaadóan, életszomjjal, érzékiséggel, féltékenységgel szeret, forró vágyát a föltétlen viszontszerelem után, önző kivánságát, hogy kedvesét magával vigye a sírba, a javulás illusióját, az életerő fogyását, a szánalomnélküli önzés növekedését, a míg beáll a vég.

1898-ban egy kötet novellája jelent meg ezen a címen: «Die Frau eines Weisen», jó, átélt elbeszélések, köztük egy kiváló munka, az utolsó, a melynek címe: «Die Toten schweigen.» Biztos kézzel és biztos szemmel boncolgat ebben egy női szívet. Csak jót és szépet rejt magában e nő kedélye, de egy katasztrófa alkalmával az önfentartási ösztön napvilágra hozza az öntudatlan benne élő nemtelenséget. Férje van; egy este szeretőjével kikocsizott a városból, hogy egy órát zavartalanúl tölthessen vele; a kocsi felfordul, a férfi szétzúzott koponyával fekszik előtte és ő, miután rövid ideig őrt állott a hulla mellett, menekül, nehogy kompromittálva legyen. Igazán, őszintén szereti a férfit; a halálánál érzett félelemben és izgalomban az önfentartás gondolata elűz belőle minden más érzést; de hazaérkezve nem képes izgalmát legyőzni és mindent meggyón férjének.

A «Freiwild» és «Das Vermächtniss» című színművekben megszólaltatja ellenzéki szellemét a polgári társadalom ellen, dacát az erkölcsi fejlődés ellen. Hiszen a két pólus között ingadozik, a harcias értelmi ember és a poetikus töprenkedő között; itt csak az észlény szól belőle. Az első darab azon gőg ellen irányul, amelylyel katonatisztek nem társaságbeli nők — kis szinésznők a nyári színháznál — iránt viseltetnek és megtámadja a párbaj oktalanságát és igaztalanságát. Csakhogy a darab, épp úgy mint Franciaországban Hervieus drámái, nagyon is irányzatos, úgy hogy nem annyira az igazi élet, mint valami röpirat hatásával bír. A második darab a kényes, és végűl tarthatatlan állapotot festi, a melybe egy fiatal nő jut, aki egy tekintélyes polgári családból származó ifjúval élt s ennek halála után (a halott utolsó kivánsága) rendes polgári családhoz kerűlt. Ez a darab is a hivatalos társadalom szűkkeblüsége és farizeismusa ellen irányúl.

Abban a három kis egyfelvonásban, a mely 1899-ben a «Die grüne Kakadu» közös cím alatt jelent meg, Schnitzlerben újból felülkerekedik a kedélylény. Az egyikben a «Paracelsus»-ban, mint

a hogy egy előadás alkalmával helyesen megjegyezték, a hősben a költő képét látjuk mindazzal a varázzsal, amelyet kifejt, egész erejével és összes gyengéivel. A második különös mű: a «Die Gefährtin» telve van a szerző keserűségével és nőgyűlöletével, a harmadik, a melynek az egész gyűjtemény köszönheti nevét, első kijelentése a szerzőnek arra nézve, amely utolsó munkájában kifejezésre jut, hogy az élet csak komédia, a melyben valóság és jelenség barok módra és titkosan folynak egymásba. A «Der grüne Kakadu» Párisban játszik közvetlen a nagy forradalom előtt, s a szerző sajátságos észjárása folytán egy lebujban a vendéglős szinészeket fogad fel, hogy blazirt arisztokraták előtt forradalmi jeleneteket játszanak s még mielőtt észre térnénk, a tréfa valóra változik.

Aztán a «Reigen» című könyv következett, új sorozata a dialogusoknak, amely sexuális viszonyokat megfontolt elmésséggel tárgyal, körülbelül abban a modorban, mint a francia irodalomban Marni vagy Lavedan. Ez a könyv azonban nem került forgalomba és csak néhány példányt ajándékozott barátainak, mert, mint előszavában kifejti, nem akarta, hogy ostobaság és rosszakarat következtében félreértsék. (E könyv azóta könyvpiacra került. Szerk.)

1901-ben jelent meg végre a «Der Schleier der Beatrice» című sajátságos szindarab, amely dacára a megokolás tökéletlenségének, Schnitzler élettelfogását úgy fejezi ki, mint a hogy az nála kialakult.

Éppúgy, mint Renan a «Jouarri apátnő»-ben, Schnitzler is elképzelte, miképpen hat a halál és a pusztulás közvetlen a kedélyekre, különösen a renaissance korszak erotikus kedélyeire és a kérdést művészileg oldotta meg. A darab középpontján egy fiatal nő áll, egy tizenhatesztendős gyermek, a ki a nő igaz típusát képviseli; szívében hű, gondolatában és álmaiban hűtlen, cselekvésben gépies és alkalmazkodó, belsejében ártatlan. Lénye nincs kimerítően megmagyarázva.

Mint minden darabban a nők, ő is szerelmes a főhősbe, a ki különben nagyon modern alak a renaissance korszakában, és sajnos, foglalkozására nézve költő és lángész, csak az a kár, hogy mi olvasók nem vagyunk képesek e férfiut megbámulni, mint a hogy a szerző akarná. Sok ősromantika van benne, de ez kétségtelenül Schnitzler saját lényéből van merítve. Abban a csudálatban, a melylyel a szerző iránta viseltetik, inkább a művészet iránti elkesedés van kifejezve, a mely a múlandóságban az egyetlen maradandó.

Ebben a darabban Schnitzler költészetének vörös és fekete fonala össze van fonva: az asszonyok szépsége és a művészet nagyszerűsége gazdaggá teszi az életet; a nagy dij, a melyért a boldogságot meg kell vásárolni és a boldogság rövidsége — nehézzé, — végül a bizonyosság, hogy a halál közel van, meseszerűvé teszik az életet.

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

Egy üveg bor mellett a társalgás mind élénkebbé vált a három tiszt között. A két testvértiszt elmesélte Rostownak menetelésüket és hogyan ünnepelték őket Oroszországban, Lengyelországban és a külföldön. Adomákat mondtak el parancsnokuk, a nagyherceg beszédeiről, tetteiről és lényének hevességéről. Rostow elmondta nekik schöngrabeni élményeit épp úgy, mint a hogy azok beszélnek, akik csatában vettek részt, azaz úgy, ahogy ők szerették volna, hogy megtörtént legyen, de semmiképpen sem úgy, a hogy megtörtént.

Elbeszélésének közepén, épp akkor, a mikor ezeket mondta: »Nem is képzeled, mily sajátságos düh fogja el az embert ily támadásnál« — belépett Bolkonski André herceg, a kit Boris várt. André herceg, a ki fiatal emberekkel szemben szerette a jóakarót játszani, és hizelgett neki, ha protekcióért fordúltak hozzá, elfogult volt Borissal szemben, aki nagyon tetszett neki és hajlandó volt a fiatal ember kivánságát teljesíteni. Kutosow írásokkal a trónörököshöz küldte s most abban a réményben jött a fiatal emberhez, hogy egyedül találja. Amikor a szobába lépett és a harci tetteit elmesélő huszárt észrevette, — az emberek ezen fajtáját André herceg ki nem állhatta, — barátságosan mosolygott Boris felé, de sötét tekintetet vetett Rostowra és kissé meghajolva előtte, bágyadtan és fáradtan az ágyra vetette magát. Nagyon kellemetlen volt neki, hogy ily társaságba vetődött.

Rostow pipacsvörös lett, amikor ezt meghallotta, de azért közömbösen fogta fel a dolgot; amaz mégis csak idegen volt. De amikor Borisra tekintett, észrevette, hogy ez is szégyenli már magát a huszár miatt. Dacára a kellemetlen, gúnyos hangnak, amelyen André herceg beszélt, dacára az általános kicsinylésnek, amelylyel mindezek a táborkari hadsegédek, amelyekhez nyilván a jövevény is tartozott, viseltettek, Rostow zavart lett, elvörösödött és hallgatott.

Boris tudakozódott a táborkarról és az új tervekről.

«Valószínűleg tovább megyünk», — válaszolta Bolkonski, aki nyilván nem akart idegenek jelenlétében többet mondani.

Berg felhasználta az alkalmat, hogy szokott alázatosságával megkérdezze, vajjon igaz-e, hogy a századparancsnokok dupla szállítmányt kapnak. Erre a kérdésre André herceg mosolyogva válaszolta, hogy ily fontos igazgatási ügyekről nem mondhat véleményt és Berg vidám nevetésbe tört ki.

«Az ön ügyéről», — fordult André herceg ismét Borishoz, «később fogunk beszélgetni». Rostowra nézett. «Igen, jőjjön csak a szemle után hozzám, mindent megteszünk, amit csak megtehetünk». És mialatt tekintetével végig járt a folyosón, Rostowhoz fordult, akinek zavarát nem látszott észrevenni és kérdezte: Nemde a schöngrabeni támadásról beszél? Ön jelen volt?»

«Ott voltam», — szólt mérgesen Rostow, mintha ezzel valamennyi hadsegédet boszantani akarná. André herceg észrevette a huszár állapotát és elragadónak találta. Megvető mosolylyal mondta: «Erről az ügyről sok mesét mondanak az emberek . . .»

«Mesét?» — kiáltott fel hangosan Rostow és dühös pillantást vetett majd Borisra, majd Bolkonskira. «Igen sokat mondanak az emberek, de elbeszéléseinknek — azokénak tudniillik, akik jelen voltak a csatában — súlya van és nem olyan, mint a táborkari fecsegőké, akiket kitüntetnek, anélkül, hogy valamit elkövetett volna».

A harag és egyszersmind a tisztelet sajátságos érzése fogta el Rostowot Bolkonski nyugalma fölött. «Nem Önről beszélek», szólt, «Önt nem ismerem és nyiltan bevallva, nem is akarom önt megismerni. Csak általánosságban beszélek a törzstisztekről».

«Hallgassa meg azt, amit önnek mondok», szakította félbe nyugodt erővel André herceg hangja. «Meg akar sérteni, ami nagyon könnyű, ha nincs elég tiszteletérzése önönmaga előtt; de befogja látni, hogy rosszúl választotta meg az időt és a helyet. Rövid időn belűl sokkal nagyobb párviadal áll előttünk, de azonfelül is Drubeckoi, akinek ön régi barátja, nem hibás abban, hogy külsőm nem tetszik önnek. Különben — szólt a herceg és felállt — «ismeri nevemet és tudja, hol vagyok található, de ne felejtse el, hogy sem önt, sem magamat nem tartom a legkevésbé is megsértettnek és tanácsom, mint olyan emberé, aki idősebb önnél, az, hogy ne feszegessük a dolgot. Tehát a szemle után várom, Drubeckoi — a viszontlátásra! — kiáltotta André herceg és a másik kettő felé meghajolva távozott.

Rostownak csak akkor jutott eszébe, mit válaszoljon neki, amikor már távol volt és még inkább boszankodott azon, hogy elfelejtette azt elmondani. Azonnal parancsot is adott, hogy lovát vezessék elő és Boristól hidegen búcsúzva, lakására lovagolt. Egész úton az a kérdés kínozta, hogy holnap a főhadiszállásra lovagoljon-e és kihívja a hadsegédet, vagy ne törődjék többé az egész ügygyel. Majd gúnyosan arra gondolt, mily kéjjel fogja pisztolya előtt látni ezt a kis, gyenge és képzelődő embert, majd elámulva érezte, hogy az összes embereket, akiket ismert, nem óhajtaná magának inkább barátul, mint ezt a gyűlölt hadsegédet.

A következő napon megtörtént az osztrákok és az oroszok csapatszemléje, úgy azok fölött, akik most jöttek Oroszországból, mint azok fölött, akik Kutosow vezénylete alatt a hadjáratból visszatértek. Mindkét császár, az orosz a trónörökössel, — az osztrák egy főherceggel, megtartotta a szemlét a 80,000 fényi hadsereg felett.

Amikor a szemlét befejezték, az újjonnan jött tisztek és Kutosow tisztjei összegyűltek és megbeszélték a kitűntetéseket, nyilatkoztak az osztrákokról és egyenruháikról, Bonapartéről és arról, mily rosszul fog járni, ha az esseni hadtest megérkezik és ha a poroszok is hozzánk csatlakoznak. De leginkább Sándor cárról beszéltek, közölték minden nyilatkozatát, összes mozdulatait és mindnyájan el voltak ragadtatva tőle. Valamennyi csak egy óhajtól volt átnatva: mennél hamarabb a cár vezénylete alatt az ellenség ellen vonúlni. A császár vezetése alatt nem maradhat el a győzelem, így gondolkoztak a szemle után Rostow és a tisztek többsége A szemle után mindnyájan inkább meg voltak róla győződve, hogy győzni fognak, mint a két sikerdús csata után.

November 16-án, korán reggel Denissow svadronja, amelyben Rostow szolgált és a mely Bagration herceg hadtestébe volt osztva, a táborból «aktió»-ba lépett, mint a hogy nevezték; de miután körülbelűl egy versztnyire haladt, hirtelen megállt az országúton és Rostow látta, hogy kozákok, az első és második svadron, gyalogosok és tűzérség vonúltak el mellette és Dagration és Dolgorukow tábornokok lovagoltak el hadsegédeikkel. Összes félelme, amelyet most épp úgy érzett, mint a támadás előtt, a belső harc, amelylyel ezen félelmét leküzdötte, minden álmai az «akcio» huszárszerű höstetteiről hiábavalók voltak, mert svadronja a tartalékba jutott, úgy, hogy Rostow az egész napon át unatkozott és boszankodott.

(Folytatjuk.)

Természettudomány.

AZ ÁLLATOK ÁLOMÉLETÉRŐL. Dr. Sanctis római orvos, vizsgálat tárgyává tette azt a kérdést, hogy álmodnak-e az állatok? Aristoteles, Lucretius és Seneca szerint igen, mások azt mondják, hogy nem. A modern physiologusok közül Burdach foglalkozott ezzel a kérdéssel. Szerinte arra, hogy az állatok tényleg álmodnak, azoknak alvás közben tett mozdulatairól lehet következtetni. Az ökör kérődzik, a sertés röfög, a ló füleit hegyezi álmában. A vadászkutya, ha vadászatról álmodik, ugat és futó mozgásokat tesz; ámde ugatása csak halk és mozgásai rendezettek ugyan, de nem hajtják végre, hanem csak jelzik a futást.

Romanes az állatok álomélete magyarázásánál a következő alapítételekből indúl ki:

A képzetalkotásnak négyféle foka van.

1. Az egyszerű érzéki eszmetársítás; pl. ha egy narancs szemléleténél annak íze jut eszünkbe.

2. Ha valamely tárgy megpillantásakor egy más tárgyra emlékezünk, pl. vizet látva — borra.

3. A képzetalkotás még magasabb fokan külső benyomás nélkül, önmaguktól társulnak a képzetek. Igy van ez az álomban, a mikor az érzékbenyomások útja el van zárva.

4. A képzettársítás legmagasabb foka az, amely tudatos szándékkal keresi és társítja a képzeteket, hogy ily módon új gondolatalakúlatot hozzon létre.

Romanes szerint az első fokon állnak szellemi tekintetben a puhányok, rovarok, pókok, rákok, fejlábúak és a hidegvérű gerincesek. A második fokon a hangyák, méhek, pillangók. A harmadik fokot alsóbbrendű állatoknál nem lehet teljes biztossággal kimutatni, noha igen sokaknál konstatálhatók alvás közben olyan mozdulatok, amelyekről álomélete re következtethetünk. Álomélete van, tehát a harmadik szellemi fokon állanak: a lovak, kutyák, madarak, krokodilok, papagályok. Bennet szerint a vizi madarak álmukban úszómozdulatokat tesznek. A képzetalkotásnak ezen harmadik fokán az emberi csecsemő életének negyedik hetében emelkedik. — A képzetalkotás negyedik módja a felnőtt ember kiváltsága.

Az állatok álomélete re vonatkozó magyarázatok közül legérdekesebbek a Theodor Beer-é, aki a halak álmát vizsgálgatta. Gondolatmenete a következő:

Tudvalevőleg Goltz-nak sikerült a kutya egész nagyagyát kiírtván, az állatot tizenhárom hónapon át életben tartani és megfigyelni. A kutya ez alatt az idő alatt folyton aludt, mintha részeg lett volna, de alvás közben egyszer sem tett olyan mozdulatot, amelyről álomélete re következtettek volna. Hasonló tünetek észlelhetők súlyo-

san beteg embereken, akik öntudatlanúl, érzéketlenűl, álmodás nélkül alszanak, mert valamely méreg vagy vérkeringési zavar támadta meg az agyukat. Minthogy a halaknak igen fejletlen a nagy agya, feltehető, hogy mikor a hal — behúnyt szemekkel — alszik, alvását álom nem zavarja. Más szóval a hal alvása olyan, mint a nagy agyuktól megfosztott magasabbrendű állatoké.

A magasabbrendűekről több megjegyzést tettek a természetvizsgálók. Darwin pl. határozottan állítja, hogy ezek az állatok nemcsak azt árúlják el alvás közben véghezvitt mozgásukkal, hogy álomképek foglalkoztatják őket, hanem lelkiállapotukra és kedélyhangulatukra is ráösmerhetünk e közben. Tévedés ugyanis azt hinni, hogy pl. az arcjáték kizárólag emberi képesség. Cicero és Rabelais még így gondolkoztak, de a modern természettudósok szerint egyes állatok nemcsak kiváncsiságot, csodálkozast, félelmet elárulni, hanem nevetni és sírni is tudnak. Owen, Macalister és Darwin ugyanolyan nevető arcízmokat találtak a gorillánál, a csimpánznál és az összes emberformájú majmoknál, mint maganál az embernél. Humboldt írja, hogy a braziliai samiri-majom szemei, ha fél, rögtön megtelnek könnyel. Linné a medvenöstényt látta sírni. A szarvas, ha a kopó fogai közt elvérzik, csak úgy ontja a könnyeket.

Umbriai parasztok megfigyelései szerint az igavonó ökrök mélyen alszanak, nem mozognak alvás közben. Legfeljebb néha kinyitják a szemüket. A borjúk alvása is csendes, de időnként felemelik és megrázzák a fejüket, megmozgatják a farkukat és halkan bőgnek. A szopós borjú álmában szopási mozgásokat végez a szájával.

Hogy a lovak álmodnak, azt minden istállógyerek tudja. Egy kiváló szakember, a san-rossoroi ménes alkalmazottja a lovak alvását következőleg jellemzi: A lovak egészben véve keveset alszanak; nagy fáradalmakat kivéve, a ménló 5—6 órát alszik naponta. Álmuk nyugodt; csak a ménlovak horkolnak legfeljebb álmukban, és a betegek.

Egy madártenyésztő tapasztalatai szerint az egyes madárfajok álma egymástól nagyon eltérő. Már Milne Edwards megállapította, hogy egyrészük csak a csőrét, mások a fejüket is szárnyuk alá rejlik alvás közben, míg némelyek egész gömbölyűre gubbasztják össze testüket. De valamennyiüknek az álma igen éber. Egy részük, úgy látszik, hogy álmodik is, amennyiben csukott szemmel és szárnyuk alá rejtett fejjel hangokat hallatnak, lábukat, testüket mozgatják, — kivált tavaszszal a fülemile nem ritkán csattog álmában, de halkan és összefüggéstelen.

Houzean tapasztalta, hogy a jaco (egy papagály-faj) álmában is ismételgeti a nappal tanúlt szavakat, de ez nagy ritkaság.

Cornish a vadállatok alvásának három alakját különbözteti meg. Az éjjeli ragadozók mélyen alszanak, álmuk szinte tompaságszámba megy. A kérődzők, melyek állandóan abban a veszedelemben forognak, hogy megtámadják őket, felületesebben alszanak. A legfelületesebben al-

szanak a húsevő háziállatok, kivált a kutya.

A kutyakedvelők nyilatkozatait kedvenceik lelki élete felől óvatossággal kell fogadnunk, mert ezek gyakran túloznak. Pl. a Sport Illustrato egyik számában le van írva egy eset, amely állítólag egy kutya telepathikus érzékenységét bizonyítja.

A vadászok állítása szerint a kutyák egészségi állapotára épen álmukból lehet következtetni. Legtöbbet álmodnak a kopók; a vizslák ellenben nyugodtan alszanak. Balla állítása szerint a kopók valóságos vadászjeleneteket álmodnak végig és halk ugatásukból, morgásaikból még azt is fel lehet ismerni, hogy nyúlat vagy rókát üldöznek, avagy a zsákmányt apportirozzák-e. Dr. Sanctis észlelte az ő neufundlandi kutyáján, hogy az álmában úszómozgásokat végzett, holott — városban nevelkedvén fel — soha életében nem lehetett alkalma az úszásra. Azt hiszi dr. Sanctis, hogy a neufundlandban a faji ösztön ébredt fel, mikor álmában úszott. Őshazájában u. i. ez a kutyafaj sokat úszik.

Mindebből pedig az következik, hogy az ember és állatok álomélete közt csak fokozati a különbség, aminthogy az összehasonlító lélektan nem is ismer lényegbeli eltérést az állati és az emberi lélek tulajdonságai között.

Az olvasóhoz. A ki most fáradozik azon, hogy lakását lehetőleg ízlésesen és olcsón rendezze be, keresse meg ez ujság hirdetési részében Nemes és Lengyel asztalos és kárpitos cég hirdetését. E kiváló fővárosi cég (Kecskeméti-utca 6. I.) bármily stílusú bútorokban és kárpitos munkákban bőséges választékot tart.

Amatőröknek. Műkedvelő fotografusok olvassák el a számunkban Wanaus József fényképészeti készülékek raktárának (Deák Ferenc-utca 19. sz.) hirdetését. Gyári áron találják e megbizható üzletben a fényképészethez szükséges összes cikkeket.

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 koronával.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 1.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.
Szerkesztőség: Lövölde-tér 3.
Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő
Lövölde-tér 1.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

A szépség titka.

A bőr ápolásáról.

Előkelő, női társaságban nemrég élénk vita tárgyát képezte az a kérdés, hogy van-e tulajdonképpen egy szépséges, üde női arcnak is bizonyos titka. A szenzációs budoár-vitához természetesen a szépek mindannyian hozzászóltak. — Van is a szép arcnak titka, szólt türelmetlenül egy szépségéről híres grófnő. — Bizony van, kapta válaszul egy még szebb, fekete szemű és szőke hajú bájos bárónőtől. — És mi volna az? — kérdezte most már az egész előkelő társaság nagy kiváncsian. — A szépség titka — a bőr ápolása...

Mert régi igazság, hogy az arcbőr és kezek ápolása nem egyszerű hiúság, de mondhatni önmagunk iránti kötelesség. Tudvalevő dolog, hogy az arcbőr és a kéz, csak állandó gondozás mellett nyer üdeséget, rugékonyságot és a sokat irigyelt szépséget. Az ember arca és keze van leginkább kitéve a tél hidegének és nyáron a nap égető hevének. Ezek a külső hatások a bőr legnagyobb ellenségei. De a vér néha kissé sós összetétele, mely különböző kiütésekben nyilvánul, szintén nyomokat hagy az ember arcán. És ez ellen van orvosság. Langyos, szappanos vízzel naponként mosakodni s azonkivül még bizonyos szerekkel való bedörzsölés is ajánlatos, hogy a külső káros hatásoknak ellentállhasson. Angolországban, Franciaországban, Párissal az élén, egy vegyi készítményt használnak és ez az úgynevezett «Ugorkatej», melyet Balassa Kornél gyógyszerész készít. A bőrápoló és szépítő szerek közt a Balassa-féle «Ugorkatej» méltán az első helyet vindikálhatja magának, mert az Ugorkatej — orvostanárok szakvéleménye szerint — abszolute ártalmatlan. Illata kellemes, nem romlik és használata egyszerű. A tejszerű finom folyadék hamar beszívódik s éppen azért nappal is használható. Az arcbőrt megtisztítja szeplőktől, májfoltok, pörsenések és bőratkáktól (Mitesser) és kellemes, puha, bársonyszerűséget kölcsönöz. Az Ugorkatej hatását támogatja a Balassa-féle valódi angol Ugorkaszappan, mely igen disztingvált, kellemes illatú, kitünő habzású, és a valódi angol Ugorka poudre. Ugy az Ugorkatej, mint a szappan és Poudre mellé teljes magyar és német használati utasítás van mellékelve. Az Ugorkatej ára 2 korona, a szappan 1 korona, három darab egy dobozban 2 korona 40 fillér, a poudre 3 színben 1 korona 20 fillér és 2 korona. Kapható Balassa Kornél gyógyszertárában, Budapest—Erzsébetfalva.

Főraktár Budapesten Török József gyógyszertárában, Király-utca 12. és Andrássy-út.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Szerkesztőség és
kiadóhivatal:
Lövölde-tér 3.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb
beruházkodási
rendszer

Prospektus ...
kívánatra
ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1, I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS ..
MUINTEZET
NYOMÁSA
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.

ásodik év 22. szám. 1904 Budapest, május 29

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán
Főmunkatárs: Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban.

TARTALOM

Bródy Sándor: Vizsgálódás két gerincen. — Surányi József: Kereskedők. — Dr. Bródy Ernő: Eötvös Károly könyve. — Erdős Renée: Szól... — Bródy Sándor: Jókai — az ember. — Bod: A fekete hajó. — Kazár Emil: A becei kovács. — Jean Jaurés: Bernstein és a szociálizmus. — Kipling Radyard: Árvizkor. — Zoltán Vilmos: Magdolna. — Gabriel: D'Annunzio: A kenyér. — Tolstoj Leó: Háboru és béke. — R. M.: Heltai Jenő regénye. — P. A.: Szinházi anyák és férjek. — Természettudomány.

Kiadóhivatal
Lövölde-tér 1

Ára 20 fillér.

Egy hónapra
Egy korona.

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. — Mindennemű üvegáru nagy raktára. —

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és f ranc. szövetekből mérték szerintelkészült ruhákat viselh et. Bővebb felvilágositást az üzletben

Számos kiállitáson arany-éremmel kitüntetve.

Első alföldi legnagyobb kocsigyártó-telep.

Ifj. Hodács János

kocsigyártó

Szeged, Kistisza-u. 4/b. | Uri kocsik nagy választékban raktáron.

Képes árjegyzék ingyen.

A szamárhurut egyetlen gyógyszere, mely tökéletesen bevált a **Syrup Orientalis.** Kapható: **Bordás János** gyógyszerésznél **Jászberényben**; Budapesten: **Török J.** gyógytárában, Király-utca 12. és **Nádor** gyógytár, Váci-körut 17 Egy üveg ára 2 korona.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára.—

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az **OSAN.** Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Páris, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytárakban, illatszertárakban stb.

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna I.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

Az egyedül létező valódi angol **SZÉPITŐSZER** a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ**

mely azonnal eltávolit minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőratkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: **TÖRÖK JÓZSEF** gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-út.

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bármiféle stilusban, izléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

POLLICER ELLA női kalapterme BUDAPEST, IV., Koronaherczeg-u. 2., I. 38. — AMBASIA, Grand Hotel.

Második évfolyam. Budapest, május 29. Huszonkettedik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Vizsgálódás
két gerincen.

Most, hogy az Apponyi gróf politikai gerince a végérvényes puhulásnak indult és a Tisza grófé viszont teljességgel megkeményedni látszik —: nagy gusztusunk támad pillanatnyi vizsgálatot eszközölni a két érdekes szerven. Egy frivol szemlélődő azt mondaná — mert kinálkozik és hatásos — hogy az Apponyi gerince habkőből vagy az úgynevezett Binsensteinből való, a Tiszáé pedig sollingeni acél. De mi kerüljük a kinálkozó pikantériát és visszautasítjuk a jelentkező hatást és eleve kijelentjük, hogy semmi kedvünk a két gerinc között parallellát állítani. Sem nem hasonlítanak, sem nem különböznek. Teljesen más szerv az egyik, mint a másik. Aminthogy a két ember két más világ lakója. De szervezetük teljes különbözősége nem határozta meg sorsukat úgy, mint a véletlen. Az, hogy Apponyi politikai pályáján bal lábbal kelt föl, Tisza pedig jobbal. Méltóztassék itt a szót a maga szoros értelmében venni. A katholikus gróf mint ellenzék jelenkezett a dinasztiánál, amely ezt sohasem bocsájtja

meg, ha nem muszáj. Apponyinál nem muszájt. Tisza viszont, már a vékony mészréteg alatt, amely a fejlődő egyént körülveszi, mint föltétlenül megbízható habsburgi politikus jelentkezett. Pedig születni, másra született mindakettő. Apponyi arra, hogy kormányelnök legyen, aki kényszer és nyomás alatt cselekszik. Tisza pedig arra, hogy mint ellenzéki vezér kényszerítsen és előrenyomúljon. E látszólagos kontradiktiót lesz szerencsénk még néhány szóval megokolni és egyszerűvé tenni, csak sebtében végig kell tapogatnunk még a két érdekes gerincet. Az egyiknek kissé komikus a hirtelen összeroppanása.

Az ember sajnálja, de nevetve, mint azt az udvarlót, aki még mindig szép emlékmondatokat ír a kedves és szeretett nő emlékkönyvébe és ez ábrándos arccal nézi, de mellesleg hagyja, hogy a másik udvarló szó és írás nélkül lecsókolja. Az ábrándos lovag szemébe könnyek gyűlnek és fölissza a nő sóhajait, bár e sóhajok nem az ő írásától, hanem mástól keltek. . .

Természetrajzírás közben — ez már nincs másképp — nem mellőzhetünk el némely élettani jelenségeket. Az olvasó tehát okkal cselekszik, amikor nekünk megbocsájt. Apponyi eo ipso megbocsájt, mert ő maga a bocsánat, alázatosság — és ez ölte meg! Kissé tartunk Tisza gróftól, mert vannak gerincéről némely megfigye-

léseink, amelyek nem hizelgők. Ő nagyon is kemény, nagyon is feszes, túlontúl peckes. Vagy csupán ezt a látszatot akarja kelteni? Tapasztalati tény, hogy aki csupán en garde áll, az belűl timid. Nekünk úgy tetszik, hogy ez a férfiu, aki kivülről Bismarkosan nem fél, belül mindég attól tart, hogy kikezdik. Bilroth, a rettentően energikus és vakmerő operateur beszélte magáról, hogy a mikor kése az eleven húsba vágott, szeme bősz szikrákat szórt: ő belül csupa gyengédség és lámpaláz. Gyanakszunk az acélgerincü emberre, hogy bensejében nagy szentimentális vaj-rétegek vannak el raktározva, jégbe hűtve. Observáltuk rajta, hogy úgy tart egy kíméletlen szótól, egy egyéniségét, vagy hozzátartozóit sértő megjegyzéstől és attól, mert ezekért le kell számolnia és emiatt magát echoffiroznia —: hogy a szemét előre kimereszti, mint egy nő. Isten legyen neki irgalmas, ha e megfigyelésünk nem képzelődés és ha erre rájönnek azok, akik személyes integritásukat nem féltik és önmagukat nem becsülik!

Megfigyelésünkbe beledobtunk egy állítást, azt, hogy Tisza ellenzéki vezérnek, Apponyi pedig miniszterelnöknek született. Fáj nekünk az, hogy ebben a bók nem a bukott Apponyi-é, hanem a diadalmas Tiszáé. Tudnillik az a hitünk, hogy az, aki a király megbízásából kormányozni akarja ez országot, ő maga semmit, igazit, értékeset nem cselekedhetik.

Mert valami malőrös és régebbi elrendezkedésnél fogva, a dinasztia érdeke és programmja az, hogy Magyarország ne fejlődjék nagy dimenziókban vagy belterjesen. A dinasztia nem rosszakarónk, de ez így van. És úgy van, hogy kormányelnök csak az ő kedvükre kormányozhat, csak így vállalják, csak így tartják meg. Erre a passív és repräzentatív tisztségre kitünő lett volna Apponyi, akit tisztességtelen dologba belevinni nem lehetett volna sem az egyik részről, sem a másik részről. Cselekedett volna is egyet-mást, mindig csinosan és mindig szózatosan. Mily szépek lettek volna a trónbeszédek!

Ellenben mi lett volna, ha Tisza István ellenzéki vezér?! Mert a mi monarchikus berendezkedésünk mellett — hogy szeliden fejezzük ki magunkat — csak úgy mehet a magyarság előre, ha azt, ami az övé — elveszi mástól, aki ugyancsak erősen tartja. Az ország sorsa azon múlik, hogy az ellenzék mint tud akarni és erőszakoskodni. Már most, tud-e valaki jobban akarni és erőszakoskodni, mint Tisza István?! Képzeljék el, milyen engedményekre kényszeríti vala rá Apponyit, illetve az ő réven a monarchikus eszmét és az uralkodó házat. Apponyi defenzivában és ő offenzivában! Ez az igazi.

Szinte fizikai gyönyörűség árad el rajtunk, amint arra gondolunk, hogy a takarékos és okos Tisza István mint venné el a kedvét a pazarló, nagyzási hóbortban szenvedő Ausztriának és mint fojtaná bele a külügyminisztert a milliókba és miként buktatná meg Apponyit, a segéd-croupiert

abban a hazárd műveletben, amely a monarchia csődjének napról-napra való kitolása kedvéért játszatik. A hasonlatot és a föltevést valóságnak ne vegyék: Apponyi csak segítene a játékban, ha hozzájutott volna. De csökönyösen megtagadták tőle e tisztességet, amelyet nála nagyobb grandezzával nem végzett volna senki. És mily vadul menne neki Tisza István! Akkor láttunk volna csak egy kemény gerincet és akkor elhinnők, hogy nem azért támad, mert fél, hanem azért, mert ebben a hazában aktív politikát, tényleges hasznot, igazi eredményt csak az csinálhat, aki támad . . . Mily gyönyörűen váltódtak volna ki belőle magyar huszár tiszti allűrjei, amelyből ma is, így is megél.

Apponyi gerincének néhány csigolyáját Tisza István — csúf káröröm, nagymértékű megnyugvás, elfojtott mosoly és szabadjára eresztett melancholia közben — kiszedte, innen az, hogy az elpuhulás processzusa nála teljesnek látszik. De ne félj, szerelmes nemzetem, a gróf még nem esett bele a vízbe. És ha igen, vízhatlan ő. Azonfelül Apponyi Albert olyan, mint a modoros szerelmes, mindig búcsúzik, mindig visszajő. A haza néhányszor már meghatódott, néhányszor már rítt is utána, de egyszer csak elúnja és azt mondja: ugyan menjen a, a — pantheonba!

Bródy Sándor.

Kereskedők.

Irta: **Surányi József.**

Mielőtt itéletet mondanánk egy emberről vagy egy osztályról, tárgyilagos képet kell megalkotnunk a hivatásának kötelességeiről és arról, hogy azoknak megfelelt-e és miként. Ha tehát a magyar kereskedőről akarunk véleményt formálni, elő kell vennünk az elmúlt félszázad kereskedelmi mérlegeit, hogy mi is mérlegelhessük, mit tett ő és mit múlasztott.

Ebben pedig csak a statisztikát tekinthetjük mértékadó és igazságos bírónak és azért idejegyezzük elsősorban és összehasonlításképpen: a közös vámterületnek és abból kihasítva Magyarországnak külkereskedelmi forgalmát.

A félszázad előtti és a jelenlegi közé vettük még az 1882. évi számokat is, hogy a haladás képét világosabbá tegyük.

A közös vámterület együttes forgalma				Ebből Magyarországra esett		
millió koronákban:						
évben	behozatal	kivitel	összes.	összes.	behozatal	kivitel
1852	389	420	809	272	133	139
1882	1308	1563	2871	1768	875	893
1902	1720	1913	3633	2482	1158	1324

Egy félszázad alatt Magyarország külkereskedelmi forgalma csaknem megtízszereződött, míg a közös vámterület külkereskedelme alig ötször lett nagyobbá. Ezzel szemben

sajnos, Ausztria belfogyasztása, illetőleg gazdagsága fejlődött erősebben.

De a magyar kereskedelem megtette kötelességét. Ennek az országnak nem maradt semmiféle terméke eladatlan, semmiféle árúbeli szükséglete fedezetlen.

És pedig óriási mértékben fokozódott a kereskedelmi forgalom egy fél század, tehát egy jó emberöltő alatt.

És az ötven év előtti teljesen német vagy részben külföldi kereskedelem javarészében magyarajkú és érzelmileg teljesen magyar és nemzeti lett.

És mégis állítják, hogy kereskedelmünk valójában nem — nemzeti kereskedelem.

Kereskedelmünket azért nem tartjuk magunk sem teljesen nemzetinek, mert a termelés, melynek zsoldjában áll — osztrák. Táplálkozásunk kivételével minden primitív szükségletünk is ruházatunkon kezdve — osztrák, mert a termelésünk nem nemzeti.

Ha a termelés nem nemzeti, hogy tegye a közvetítés azt nemzetivé?

Magyar lehet a kereskedő és annak valljuk is, ha reakciós oldalról — felekezeti tekintetekből — tagadják is ezt.

Magyar itt a kereskedő nyelvben és lélekben, de lehet még magyarabbá, azzá is kell lennie.

Csakis magyar cégtáblát, teljesen magyar belföldi levelezést és kizárólag magyar könyvvitelt követelünk. Ez egy újabb évtizeden belül meg is lesz.

De nemzetivé a kereskedelmet csak a nemzeti termelés teheti, ezt pedig csak erős nemzeti gazdasági politika teremtheti meg.

Nem a kereskedő feladata volna ez szorosan véve, mert a múltban lenézett polgári állása, függő helyzete és

műveltségének csekély volta nem predesztinálták társadalmilag vagy politikailag vezető szerepre.

De ime most az O. M. K. E. megalakult. A kereskedőség társadalmi, anyagi és politikai helyzetét tisztázni és fokozni van hivatva. Nemzeti célokat vall, nemzeti kereskedelmi politikát kezdeményez, tehát elsősorban nemzetivé kell tennie az ipari termelést.

Az első lépés megtörtént. Az önálló vámterület híveinek vallották magukat. Védősorompókat akarnak a nemzeti termelés részére.

Az országnak üdvös, a kormánynak kellemetlen politikát hangoztatnak a kereskedők.

Lesz-é erejük a valóra váltására?

Ellent fognak-é állani, főispánnak, alispánnak, képviselőnek, adótárnoknak és útkaparónak.

Ez mind nagy úr, mind a kormány és Ausztria megbizottja és mind — vevő.

Választása lesz most a magyar kereskedőnek, hogy mit akar eladni, osztrák fogkefét-e, vagy a — magyar hazát.

Eötvös Károly könyve.

„A nagy per, mely ezer év óta folyik s még sincs vége."

Eötvös Károly megírta a tisza-eszlári per történetét. Dosztojevszkij «Raszkolnikov»-ja óta nem adtak ily idegízgató munkát az olvasónak, aki egy lángelme világításában láthatja egy szörnyű babona keletkezését, galvanizáló hatását, a legnemtelenebb emberi indulatok kitörését, a felekezeti izgatás izzó fáklyájával felgyújtott tűz-csóva terjedését, a mely elborította a kis tiszamenti falut, a várost, az országot, a világot, elvette az eszét a hatóságoknak, levette lábáról a biróságot, keresztűlgázolt a törvényen, uralkodott és pusztított, hogy — kimúljék, mint egy agyontaposott féreg, összeessék az önönmaga tartalmatlanságától, szétpukkanjon, mint a nagyra fújt hólyag. A vérvád meséje idézte elő ez izgalmat. Egy parasztleány rejtélyes eltűnését — húsvét volt — kapcsolatba hozták a zsidók ünnepével és a buta képzelem felállította azt a tételt, hogy zsidók ölték meg a leányt, akinek keresztény szűzi vérével kevert eledelre volt szükségük. És itten kezdődik a világtörténet egy fejezete: feltárúl az emberi lélek mélysége, ahol a gonosz indulatok lenyomják a becsületes érzéseket; előbújik az emberi állat, amely nem akarja elűzni magától a gyanút, hanem még testet, formát s táplálékot keres aljas szenvedélyéhez; feltámad Torquemada magyar

csendbiztosok alakjában; a világosság bajnoka, a sajtó felkínálja magát a sötétség harsonájának s rövid idő múlván a falusi viskó népe és az úri porták lakója artikulálatlan hangon, a felszabadúlt ösztönök vért áhító könyörtelenségével követeli a zsidók megfeszítését. Lélekzetvisszafojtva olvassuk az emberi butaság apostolainak orgiáit. Az ember elszomorodik, ha látja, hogy ily hamis alapon is lehet mozgósítani a tömeget, amely fenséges és elragadó, ha nemes eszme hevíti; de megdöbbentő a vakság szolgálatában. Az elborúlt és soha ki nem nyílt agyú parasztmenyecske filozófiáját még értem, az úgy nőtt fel a babona rejtelmességei közepette, a vallás csodatevő titokzatosságának hatása alatt, de mivel lehet magyarázni a tanúlt és művelt ember elfogúltságát? Semmivel mással, mint a zsidó-gyűlölettel, a melynek megnyílvánúlására soha ily nagyszerű alkalom nem kinálkozott. Solymosi Eszter halála ily módon vált ki a bírósági szenzáció szűk keretéből, az egyszerű törvényszéki ügy — amely voltaképpen az sem volt — így lett országos, sőt nemzetközi kérdéssé, amely bevonúlt még a politikába is, hogy a társadalom minden rétegét magához ölelve, a világ tekintetét a nyiregyházi börtönre irányozza, ahol élemedett öreg zsidók ültek szomorú rabságban. A börtönből megfoghatatlan szenzációk kerűltek napfényre.

Egy tanú — Sarf Móric — vallott az apja ellen; több vádlott bevallotta azt a bűnt, amelyet — nem követett el. Az inkvizicionális rendszer a maga teljes nagyságában és féktelenségében mutatkozott be: a csendbiztosok a kutyakorbácsot és puskatust mint szelid figyelmeztető-eszközt használták a kiéheztetés és az éjjeli vallatás változatos repertoire-jában. Egy sötét emlékű vizsgálóbiró vezette a vizsgálatot, akinek legkisebb hibája volt az, hogy — aljegyző

létére — nem lett volna szabad bíró gyanánt működnie. Börtönviselt pandúrok «őrizték» a rabokat, akiknek vallomását fegyházviselt írnokok írták le, nyilván szép kaligrafikus írással, de — hamisan.

A feszültségnek eme utolsó pillanataiban, mikor talán már gyalúlták a bitófa deszkáját, érkezett meg az isteni végzet, Eötvös Károly képében. Felkérték a védelemre és ő elvállalta azt habozás nélkül, a mi érdem akkor, mikor mások nem vállalkoztak habozás — után. De a mire vállalkozott, az semmi sem ahhoz képest, a mit végzett. Az ember szinte zavarba jő, hogy hol és mivel kezdje meg e tűnemény es elme dícséretét? Mégis talán az a leghelyesebb kiindúló pont, ha a genie jellemző tulajdonságainak kohójába esik egy pillantás. Intuicióval dolgozott. Érezte, hogy ebben az esetben nem egy «ügyvédi siker»-ről, egy birósági ügyről, még csak nem is a vádlottaknak minden áron való felmentéséről van szó, hanem a végső cél nem lehetett más, mint az, hogy a babona hódító útja örökre el legyen zárva, egy gyűlölt faj oktalan üldözése megszűnjék és megszűnjék a gyűlölet az üldözéssel együtt akkor, mikor a zsidó többé nem is ment ember-számba. E nagy feladatok mögött természetesen ott kísértett a védő égő vágya, hogy ártatlan emberek szabadúljanak a börtönből. De előbb meg kellett győződnie, hogy vajjon ártatlanok-e?

Eötvös a vérvád meséjét kezdettől fogva képtelenségnek tartotta. Sem a zsidóság törvényeiben, sem szokásaiban, sem hagyományaiban nem talált adatot arra, amely a vérvádat igazolja; tehát az volt a feltevése, hogy a vád nem igaz. De a vizsgálat során merültek fel jelenségek, a melyek a vádlottak ellen látszottak szólani. Eötvös tűnődött e látszaton, hogy vajjon nem-e káprázat az? A psichologia

meghazudtolta a tényeket, a tények meghazudtolták az életet, a mely például a vérségi köteléket a legerősebb kapocsnak ismeri ember és ember között. Hogyan történhetet tehát az, hogy Sarf Móric, a vádlottból tanúvá előléptetett siheder, a fogságban zsidógyűlölővé lett zsidó fiu az apját vádolja?

Eötvösnek látnia kellett ezt az embert. És az első beszélgetés után meg volt róla az ítélete; pedig ez a beszélgetés egyoldalú volt, mert Eötvös folyton kérdezett, de Sarf — nem felelt, csak egy kérdésre és arra is csak akkor, miután előbb kérdően pillantott a fogházőrmesterre, vajjon szabad-e neki megmondania azt, hogy — hány éves? Elég volt; Eötvös tudta már, hogy ez egy betanított, «kikészített» tanú, aki hazudik. Ha előbb tehát csak feltevése volt, hogy a vád nem lehet való, most már kialakúlt a meggyőződése, hogy védencei ártatlanok. És az igazságban való hit szuggesztív erejével, a genie éleslátásával, a fegyelmezett agy széles látókörével kivájta a védelem útját, a mely a tudatlanság gőgjében botor existenciák erkölcsi letörésén, felbontott sírokon, kiásott holttesteken keresztűl vezetett a diadalhoz.

Meg kellett fordítania a vizsgálatot — nem, többet kellett még tennie, kivívnia azt, hogy a vizsgálat újra kezdődjék. És barátai nem voltak sehol, fegyvertársai elhagyták, csak ellenségeket láthatott maga körűl. Ellene volt a bíróság, ellene fordúlt a közhangulat, ellene tüzelt a sajtó. Ő a hazugságok tengerében felfedezte az igazság felvetődő hullámait és e hullámokat mindenki el akarta űzni, nehogy megbolygassák a tenger sima felűletét. Érzelmi alapon, az igazság nevében nem lehetett dolgoznia; mikor ő az Igazság-ot emlegette, a Hatalom fojtotta el szavát. Munkáját tehát egyedűl eszére és

tudására alapíthatta. És e munka az emberi agy szédületes magasságait és mélységeit, a megihletett lélek divinatórius hatalmát, a mindent átfogó szemhatár ragyogó perspektíváját tárja elő.

Együgyü vidéki orvosok megállapították, hogy a tiszadadai holttest nem lehetett Solymosi Eszter; neki fel kellett derítenie, hogy ha nem is volt, de lehetett az a keresett hulla. Azonban ehhez a felderítő munkálathoz orvosi szakértelem volt szükséges; Eötvös tehát megtanúlta az orvosi tudományt, de nem dilettáns módra, könyvekből, hanem beszélgetés és szemlélet alapján, egy másik nagy genievel, dr. Kovács Józseffel való társalgás közben. Később hírneves egyetemi tanárok, mint kirendelt szakértők, hulla-vizsgálat közben annak koráról olyan véleményben voltak, amelyet Eötvös nem tartott helyesnek. A nagy tudósok észlelete megdöbbentette. Habozás, vívódás és gondolkodás után ekkor, mintegy isteni sugalattól vezéreltetve, azt kérdezte dr. Mihálkovitstól, hogy: volt-e már hasonló esete?

Az oly egyszerű, de mégis a dolgok legmélyébe világító kérdésre Mihalkovits elámúlva válaszolta, hogy erre nem is gondolt, de tény, hogy ily eset még gyakorlatában nem fordúlt elő. E kérdés és válasz döntő fordulatot jelentett a szakértői vélemény megalkotásában. Igy irányította a laikus az orvost, hatalmas elméjének játszi könnyedségével oldva meg a legnehezebb problémákat.

Müködésének teljes eredménye lőn. A bigottságból és butaságból szőtt kárpít eltűnt a nézők elől, a vádlottak a vértanúság glóriájától övezve szabadultak börtöneikből egy felmentő itélet alapján, amely a vádat gonosz és aljas ösztönök megnyilatkozásának, alacsony lelkek alapnélküli szó-

szátyárkodásának tüntette fel. Eötvös könyve tehát első sorban kor-kép, amely megvilágítja a pernek a forrongó élettel való kapcsolatát és viszont a közhangulatnak a perre való hatását, mindezt az igazi íróművész óriási vásznán, ahol élnek, mozognak, megelevenednek az alakok, ahol a holt anyag lüktető erővel kivánkozik ki kereteiből, ahol az író egyéniségén keresztül torlódnak az események megkapó epizódokkal, drámai részletekkel, színesen, tarkán, kavarogva; az élethűség zománcával és az író eredeti, nagyerejű tollával ékítve a száraz adatokat is. Eötvösnek a szeme, az ember-ismerete, a jellemző ereje egy szobor szilárdságával rögzíti meg alakjait, akiknek sorozatában benne foglaltatik az akkori egész magyar közélet, de ő legszívesebben mégis parasztjainál időzik, a magyar népnél, amelynek belsejét, külsejét csizmája talpától feje búbjáig leírni és érzékeltetni ma senkisem tudja úgy, mint ő. A per kimagasló szereplőiről, a tanuról, a védőről, a szakértőről szóló jellemzései remekei az írás és a megfigyelés művészetének. Kedély, lélek, szívjóság, emberszeretet sugárzik ki könyvének minden lapjáról és szinte látszik, mint állít zsilipet emlékezetének árja elé, amely elborítja akkor, mikor életének korszakalkotó, legdicsőbb szereplését veti papirra.

Melyik minőségében nagyobb: mint ügyvéd, mint szónok, mint író? Az összehasonlításnak, sőt a bírálatnak sincs tere e helyütt, ahol a hála, a vonzalom, a szeretet óhajt megnyilatkozni e férfiú iránt, akinek érdemeit nem lehet sablon szerint skatulyázni és akinek hibái, ha volnának, csak azt mutatják, hogy ő is ember, de olyan, amilyen nem sok jár e földön. Nagyságának méreteit, szereplését és hatását egy későbbi korban a történetíró hivatott megítélni. Az élő nemzedék egyelőre annak örül, hogy láthatja, tisztelheti és

szeretheti őt; nézheti kedves, kerek fejét; hallhatja a legtisztábban folyó, a legszebb magyar beszédet, mely ajkáról hangzik elé; olvashatja könyvét, amelyből tanulhat, hogy tudjon és mindenek felett, első sorban, hogy benne ünnepelheti a tiszaeszlári per Midás-királyát, akinek keze érintésétől a sár is aranynyá változott.

Dr. Bródy Ernő.

SZÓL . . .

Szól: «hova fussak el veled?
Az ismeretlen nagy világba
Hogy tőlem el ne vegyenek?

Viszlek idegen tengerek partjára,
Viszlek a vadon homokos síkjára,
Viszlek a rengetegekbe;
Ahol nem ismernek, ahol nem látnak,
Hol reád nem lesnek, meg nem kivánnak,
Hogy nyugton hajthassam fejem az öledbe,
Az emberektől messze-messze,
Mondd, hova vigyelek?»

Szólok: «ha engem igazán szeretsz te:
Ne vígy el távol tengerekre,

Ne vígy a pusztaságba, rengetegbe.
Forró indulatom
A nyugvó tengert fellázítná;
Forró dalom
A némaságot dalra szítná;
A rengetegbe,
Minden falomb felém repesne,
Minden virágszál engem lesne,
Minden árnyék engem keresne.
Oly nagy bennem az Öröm és az Élet
Ott se lehetnék a tied egészen,
Ott se lehetnék egyedűl tevéled.

Ha igazán szeretsz: egyszer ölelj meg,
Ha igazán akarsz: egy csókkal ölj meg,
Add oda testem a halálnak.
Lenn a sírban nem látnak, nem kivánnak,
Örök a hűség ott, örök a szerelem!
Föl nem zaklatnak új dalok, új vágyak.
Ha egészen akarsz: adj a halálnak —
Adj a halálnak» . . .

Erdős Renée.

Jókai — az ember.

Jegyzetek Jókairól.

Irta: **Bródy Sándor.**

A pénzhez való viszonya.

Mikszáth az elmúlt vasárnap — «Az Ujság»-ban — írt Jókainak a pénzhez való viszonyáról és arról, hogy Jókainak csak megközelítő fogalma volt a pénz értékéről. Nábobok sajátsága ez és nem anekdota, hanem igaz történet, hogy a leggazdagabb Habsburg, Albrecht főherceg, egyszer egy száz forintost küldött a leányának, mint becses és nagy születésnapi ajándékot. A Mikszáth elbeszélése nekem is eszembe juttat néhány jellemző adatot arról, hogy Jókai, akinek szenvedélye volt a mathézis, sem krajcárokkal, sem forintokkal számítani nem tudott. A pénz, a valuta, csak fogalom volt neki, kisebb és nagyobb, de nem reális kicsinysége vagy nagysága szerint, hanem amint fantáziája ez illető summát, színe vagy formája szerint alkalmazta. Egyszer igen vidáman jött haza a klubból és vacsorához ülve szólt:

— No gyerekek, egy darab időre nincs pénzre gondunk!

Ezen az estén huszonkilenc forintot nyert tarokkban Tisza Kálmántól.

— Megöltem, kifosztottam őket! — tette hozzá gonoszkodó triumphussal.

Nem értette, eldobálta a pénzt, de tisztelte, mert rendkívül izgatta a képzelő erejét. Soha le nem mondott arró a reményről, hogy gazdag ember legyen, de hogy mire legyen jó a gazdagság, azt nem tudta megmondani. A maga személyére puritán volt, étkezésben, ruházkodásban, még kocsiban is. (Parasztlovon, vaskereken járt. De ez a fiakker-ügy, más fejezet.) A Svábhegyre, a szőllőjére nem sajnálta, hanem arra sem valami arányosan költött. Olykor sokalt egy forintot valamely szükséges tatarozásra, egy más alkalommal meg ugast csináltatott vasból, véges-végig az egész szőllőn és ez

a luxus, helyesebben ötlet belekerült néhány ezer forintjába.

Soha könnyebben és furcsábban pénzt kiadni nem láttam. Igaz, hogy a pénz nem jól, vagy helyesebben: különösen állott a kezében. Másnál természetes mozdulat az, ha egy pengőt fizet, vagy akármennyit vesz a kezébe. Az emberhez a pénz már hozzátartozik, mint a ruha. Hogy Jókai pénzt hord a zsebében, ez valahogy nem volt természetes. A királynál sincs, legfeljebb néhány arany. De neki tárcája volt, nagy is, kicsiny is. Mindkettőt bizonyos gyönyörüséggel nyitogatta ki. Szenvedélyesen szeretett borravalót adni. Egyszer Komáromba ment, hajóval. Nem tudom miért, valami nagy okának kellett lennie, nem kocsin ment az állomáshoz, hanem gyalog. Kínálkoztam, hogy elkisérem. Sem a kisérgetést, sem ha más bort tölt neki, nem szerette, mégis ezúttal vállalta, hogy a Dunapartig vele menjek. A leányának egyik cselédje lehozta az emeletről a kis kézi kufferjét, — annak adott egy ezüst forintot. A kapuban átvette a kuffert az inasa és hozta az állomásig, onnan hazaküldte és adott neki egy ezüst forintot. A partról a hajóra aki bevitte a táskát, az is kapott egy forintot. Bent a hajón, a pincér, akinek őrizetére bízta, szintén kapott egy ezüst forintot borravaló előlegre. Azt hiszem, Jókai volt az, aki még a lánchídon, a vámszedőnek is adott borravalót.

A nagyobb pénzzel sem bánt csinján, de a képzetei már itt nem vették figyelembe az osztrák-magyar bank jegyzéseit és értékelését. Amikor Róza leányát férjhez adta Feszty Árpádhoz — az esküvő Fiumében volt — egy kis intim körszámára csapott olyan nászvacsorát, amely sok száz forintjába került. Az új párnak, akik nagy olaszországi útra voltak indulóban, egy zacskó aranypénzt adott. Persze, hogy nem bankót, hanem aranyat, nem tárcában, hanem zacskóban!

— Adtam nekik pénzt az útra, hogy legyen! Egy zacskó aranyat adtam nekik! — mondá önérzetesen.

Az összeg százötven franc volt, csakhogy aranyban, csakhogy zacskóban!

Ha volt valaha ember, aki elhitte, hogy a pénz valóban fiadzik a zacskóban, az arany párzik, szül és sokasodik: ez az ember az egész világon csak az egy Jókai lehetett.

A FEKETE HAJÓ.

— Jean Richepin. —

Hajóra ülnék, melyen nincs vitorla,
Nincs árbóc, nincs iránytű, sem kerék,
És ott, ahol nem csillagos az ég,
Repülnék vad hullámokat tiporva.

Ó, gőz! sivíts, üvölts, zengj egyre karban!
Forogj, forogj, sötét hajócsavar!
Szép, vídám füttyöd szálljon fel hamar,
Miként sirály, mely száguld vad viharban!

Hol zúg a hullámoknak forgatagja,
Melyet eső elöntött és a köd,
S hová korommal telt, sós köny szökött;
A hol a tenger jégvárnak a rabja;

A hol vizét a zuhatag bevágja
S fel égnek sötét síklafok mered
És torkát tárja fel a szörnyeteg,
Hol vizbefultaknak halotti ágya;

Miközben éhség éget s egyre vérzem
És elgyötör a bú, a láz, a szomj,
Megyek oda magam és ajkamon
Az ajkad ízét akkor tán nem érzem.

Bod.

A rossz asszony ura.

Irta: **Kazár Emil.**

A vásárról hosszú kocsisorral ment hazafelé a népség. Délután berakodtak, föltették a sátorrúdat és a ládákat. Estére haza érkeznek. Hanem bizony útközben sok változás esik. Tengely, kerék törik; a ló elveszti a patkót; a kerékről lehámlik a ráf. No majd segít a becei kovács. Ott a műhelye a falu szélén, kinálja magát az országútnak. Bizonyosan két legénynyel is várja a vásárról jövőket. A most vett ládákat, csizmákat is itt lesz jó vasaltatni.

— Itthon-e a becei kovács? — kérdezik a szekeresek a szembe jövőktől.

— Ugyan ne kötekedjenek vele kelmetek! — mondja az egyik. — Tudják, hogy nem szereti a tréfát. Tudják, hogy helybehagyott már nem egyet, aki kérdezte, hogy itthon-e a kovács.

— Itthon-e a becei kovács? — ismétlik jókedvvel a vásárosok. Az asszonynép még vihog is hozzá. — Azt szeretnénk tudni, hogy itthon-e?

A kérdezett ember, aki csillapította a vásárosokat, jól szemére huzza a kalapját, élesen pislog ki alóla:

— Avagy velem akarnak kötekedni kendtek? Elég sokan vannak hozzá. Hanem a sok közül egy mégis akadhat, aki a kezem nyoma után nem ér rá egy rövid ámént se mondani.

A keze nyomát pedig úgy mutatta meg, hogy furkós botját emelte föl. Úgy ballagott aztán tovább, hogy a botjával csavarintott egy nagyot.

— Hát a kovácsné nem jött haza? — kiáltották utána.

— No arra majd megfelel Csévés Gábor. Tőle kérdezzék kigyelmetek.

Ez a Csévés Gábor a falu kovácsa, akinek ott füstöl,

ott sziporkázik a műhelye az országút szélén s messzire hallatszik belőle a kalapács szava. Amikor hallatszik. De most a csöndes délutánon éppen hallatszik. A füst is vidáman örvényel a kormos kémény fölött.

— Bátran füstölhet! — mondja az egyik vásáros. — Nemcsak szénnel fütenek ott. Az asszony is sokszor tesz rossz fát a tűzre.

Éppen erről nevezetes a becei kovács. Ezért nincs itthon hol ő, hol a felesége. Már az első esztendőben megtörtént, hogy az asszonyt hiába kereste Csévés Gábor a falubeli összes ismerősöknél, sőt a határon túl is. Nem volt sehol. Fél esztendő mulva került elő s megint ott öntözgette az ablakban a muskátlikat. «Hát hogy került meg az asszony?» — kérdezték Csévés Gábort, aki erre olyan választ adott, hogy napok múlva is zúgott a feje annak, aki kérdezte. Aztán megint nem öntözte senki a muskátlit. «Hol a menyecske Csévés úram?» A felelet most már olyan volt, hogy a becei kovács három napot töltött érte a városban. Igy ment ez azután fölváltva, hogy vagy a menyecske nem volt otthon, hol Csévés Gábor úram. De mindig akadt megátalkodott ember, aki szerette volna tudni, hol a menyecske.

Hatalmas szál ember a becei kovács. Amint ott csattog a pörölylyel s látni lehet karjait; amint a tűzes vasat kihozza a műhely elé, ez a bőrkötős és kormos ember valóságos Samson. A legnehezebb vasas szekeren is, ha lódit egyet, mintha valami könnyű csolnakot kapott volna meg a tarajos hab. Legény korában birokra nem ment volna vele senki s mikor a szép Bözsit feleségül vette, azt jövendölték, hogy pozdorjává töri. Ilyen ember kellett éppen a Bözsinek.

De bizony nem törte pozdorjává. Tenyeréből, ajakáról etette, cirógatta. A huszártiszt úrak mind oda jártak lovat vasaltatni. Az asszonytól friss vízet kértek. Csévés úram kalapált, melegítette a vasat. Nemsokára azután történt, hogy mikor a huszár-századot másfelé vitték, az asszony is eltünt. A kovácscsal beszélni sem lehetett, olyan haragos volt mindig. Ha kérdezték, káromkodott. Nem merték már a feleségét kérdezni. Gondolták, hogy az ugyan soha sem teheti be többé

ide a lábát, ha kedves az élete. Ebben is csalódtak. Az asszony egyszer megint elfoglalta helyét s a muskátlik megint virítottak.

A muskátlik kezdtek aztán újra fonnyadni, mert nem ápolta senki. Csévés Gábor pedig ott kalapálta halomra a patkót, meg a patkószöget. Egyedül járt a vásárokra csizmát vasalni. Máskor az asszony szedte a krajcárokat. Egymagában is elvégezte már Csévés Gábor, amignem újra virítani kezdtek a muskátlik s az asszony újra csak szedegette a krajcárokat a padról, a ráspolyok, harapófogók és patkók körül, dologhoz nem szokott puha kezével. Az úra nagymarku keze pedig kalapálta föl a rózsás patkókat és somfejü szögeket.

— Hej, ha egyszer másfelé ütne avval a kalapácscsal.

— Nem kell félni. Húsához, csontjához vér is kellene.

A muskátlik koronkint ismét és ismét kiszáradtak. A beceiek pedig kezdtek kötődni a hatalmas kovácscsal. Hiszen ez gyönge ember, habár könnyen megemelinti is az üllőt. Csufolták is már a környéken a beceieket a kovácsuk miatt.

A tiszteletes úr, mikor egyszer a műhely elé állt a szekerével és a lőcsbe új vasat süttetett, látván a kiszáradt muskátlikat, jámborul csóválta a fejét.

— Nincs itthon az asszony? Ej nó majszter úram, ej nó...

Tovább nem beszélhetett, mert a kovács rámordult:

— Hadd éljen az ember a saját maga gőzében, kérem szépen, tiszteletes úram!

Másnak már másképen szokott válaszolni. Olyan verekedő ember lett, hogy mindegyre jöttek hozzá zsandárok s mindegyre kisérték be a városba. A műhely pedig napokig zárva maradt.

Egy őszkor ismét hervadni, száradni kezdtek a muskátlik. A tavaszi nap is hiába tűzött oda az ablakba, nem volt többé ott a cserepekben egy zöld levélke sem. A kovács még szépen felkötözte az ablak körül a vadszőlőt, délig nyitót és violát is vetett. A muskátlihoz nem nyúlt, az a felesége virága, másnak a keze megártana neki. A két ablakot lassankint

befutotta a vadszőlő, látni sem lehetett, van-e még cserép a párkányon. Alatta a virágos ágyat fölverte a gaz.

A kovács, ha munkája nem volt, ott üldögélt a műhely előtt egy palack bor mellett s pipázott szakadatlanul.

Szinte jobb kedvvel jöttek az emberek a dologgal, hogy most már nincs asszony, akiről szólni sem lehetett; s mindig elmondták oda benn a faluban, hogy bizonyosan nem is lesz. Csévés Gábortól még harapófogóval sem lehetett kihuzni egy szót. Nem járt sehová, csak néha ment el a postára megtudakolni, nincs-e neki levele.

Jött másik tavasz, harmadik és sok tavasz. Muskátli többé nem virított a becei kovács műhelyének ablakában. A vadszőlő felfutott már a tetőre is s nagyra nőtt a diófa.

Megszürkült Csévés Gábor is s talán olykor, ha látott egy-egy asszonyt, aki egyidős volt Bözsivel, eszébe juthatott, hogy a felesége sem lehet már fiatal. Egyébiránt senki sem tudta az ő gondolatját, mert nem barátkozott senkivel, csak élt magának. Még azt sem tudták bizonyosan, hogy helyén-e az esze. A sihederek már rá is kaptak s a patak tulsó partjáról kiabálták rá: «Otthon a kovácsné?» Hanem akkor futni kellett, mert Csévés úram keze ügyében ott volt a sörétre töltött puska.

A vásárosok tehát nem ok nélkül kérdezték, hogy otthon-e a becei kovács? Legutóbb is egy hónapig nem volt otthon, mert összetörte egy szentmihályi ember két bordáját.

Hangos jó kedvvel érkezett a vásári nép. Kifogott, etetett és várta, mig végez Csévés Gábor. Borral, mézeskalácscsal kinálták. A kovács se egy kortyot nem ivott, se egy falatot el nem fogadott. Mozdult egyet és csinálta a dolgát.

Kolozsi András, a timár, egy nyakas üveget tartott elébe.

— Egy kortyot az asszony egészségére!

A többiek nevettek, s kiáltoztak: «Erre inni kell». Csévés leeresztette a kalapácsot a padra, a nyelére tette mind a két kezét. Karján csak ugy duzzadoztak az erek, mintha kigyók mászkáltak volna rajta.

— Elhallgassatok!

Durva hangjára és fenyegető mozdulatára el is hallgattak

hátrább húzódtak. Csak a timár maradt ott és kezében még mindig a kovács felé nyujtotta az üveget.

— Igyál öreg. Vagy talán nem érdemel meg a feleséged egy korty italt sem?

Csévés Gábor valósággal bömbölt egyet. A kalapácscsal pedig fejbe ütötte Kolozsi Andrást. A többiek megrohanták; aki érhette, rávetette magát és kegyetlen dulakodás közt lefogták.

A vizsgálóbiró azt vette észre, hogy ez az ember eszelős. Azért össze-vissza kérdezte:

— Miért fogadta vissza annyiszor a feleségét?

— Csak egyszer fogadtam vissza. Először. Akkor is azért, hogy megöljem.

— Lássa, Csévés Gábor, hiszen mindannyiszor visszafogadta, ahányszor csak hazament az asszony.

— Mert nem volt bátorságom megölni első szökése után.

— És mikor másodszor is megszökött, megint haza ment, akkor is meg akarta ölni?

— Igen, a kalapácscsal. De sajnáltam elcsufitani a szép fejét. A puska meg reszketett a kezemben. A kés bicskásnak való. Megfojtani hóhérolás.

— És ha most, annyi esztendő után visszatért volna?

— Nem válogattam volna többé, hogy mivel öljem meg. Az első pillanatban vége lett volna.

A vizsgálóbiró a kórházba vitette Csévés Gábort, hogy vizsgálják meg az elméjét.

Bernstein és a szociálizmus.

Irta: **Jean Jaurès.**

Véleményem szerint sok tekintetben új, tevékenyebb szociális politikára van szükség és bizonyos kérdésekkel szemben meg kell változtatnunk álláspontunkat. Azonban mindezt megtehetjük, anélkül, hogy szakitanánk a nemzetközi szocializmus általános hagyományaival.

Sőt maga a Marxismus önmagában véve feltételezi azt, hogy a Marxismust fejleszszük és javítsunk rajta és semmi szükség sincs arra, hogy a nemzetközi szocializmus keretét áttörjük, ha ezen kereten belül praktikus, avagy theoretikus szempontokat megváltoztatunk.

A mi Bernstein és mások azon ellenvetéseit illeti, a melyek Marx theoriájának alapját támadják meg, azok nem bírnak fontossággal. Néhány esztendővel ezelőtt kifejtettem véleményemet a munkáról és az értékről. Tudjuk, hogy a termékek értékének mérőeszköze az a munka, a mely szükséges az árúk létrehozására. Az emberi munka mennyisége a termékek mennyiségével és minőségével van kifejezve és ha a kapitalista hasznot húz, csak azért teheti, mert a munkásnak a munkában képviselt érték egy részét juttatja csupán. A kapitalista a többit bezsebeli.

Részemről többször elismertem azokat az ellenvetéseket, a melyeket Marx theoriája ellen felhoztak, de nem voltak meggyőző hatással rám. Bernstein azt mondja, hogy a kapitalista haszna nem a termékekben kifejezett munka értékének egy része, hanem magának a termékeknek egy része; a munkás, szerinte, árút termel, a mely megfelel 100-nak; a kapitalista 25-öt tart meg magának. Ez azonban a termékek bizonyos mennyisége és nem a termékekben képviselt munka bizonyos mennyisége.

Ez elég gyermekes felfogás, mert a termék, mint olyan, vagy mint értéktárgy, vagy mint fogyasztási cikk, semmilyen értéket nem képvisel a kapitalista előtt. Nem élünk a jobbágyság, vagy a rabszolgaság korszakában, amikor az úr a családi munka,. vagy a szolga munkájának termékét fogyasztotta el. A termékek csak akkor képviselnek a kapitalista előtt értéket, ha azokat árúba bocsátja és más termékekkel cseréli fel; csak mint csereeszköz szerepelnek az értékek előtte. És minthogy a vásáron a kapitalista csak a munka mennyiségének értékéhez viszonyítva kötheti meg csereüzletét, Bernstein ezen kijelentése nem állhat fenn.

Bernstein hiába kisérelte meg megdönteni Marx gazdasági materializmusát. Marx szerint a történelemnek alapját a termelés formái és az emberek gazdasági viszonyai képezik; minden más: a politikai intézmények, a törvénykönyvek, a filozofia, a vallás végső eredményükben csupán kifejezést, alakot adnak a gazdasági erőknek.

Véleményem szerint ez az igazság. Igen, a gazdasági szisztéma mindennek az alapja; például a tizenhetedik században az osztályharcok, a proletariatus és burzsoá osztály viszálya irányították a történelem minden mozgalmát és az eszmék alakulását. A tizenkilencedik században léteznek erők, mint egyház, tudomány, demokrácia, a melyeknek meg van a maga logikája, a saját fejlődése, de csak addig, amíg az uralkodó gazdasági erők meg nem állítják őket fejlődésükben. Épugy a tudománynak is meg vannak a maga törvényei, a melyek egy bizonyos mértékig függetlenek a gazdasági körűlményektől. De ha a termelési szisztéma megáll fejlődésében, az ipar technikai feltételei nem módosulnak, lehetetlenség fentartani az emberi társadalomban — bármilyen legyen is tudományos, érzelmi, vagy vallásos tevékenysége — a szociális rendet.

Azonban abban Bernsteinnak feltétlenül igaza van, hogy azt nem remélhetjük, hogy a kapitalista összpontosúlás igénybe vegye a szociális tevékenység összes elemeit; számtalan formája van a széjjelszórt munkának a nagy összpontosított termelés körűl és sohasem jön létre a munkásosztály általá-

nos mozgósítása, ha maga a szervezkedés nem gyorsabb és nem nagyobb, mint a tőke mozgalma. És abban van igaza Bernsteinnak, ha azt hirdeti, hogy a munkások szervezkedése szindikátusok útján történjék. Igen, szükséges, hogy a munkások mindazon iparágaknál csoportosúljanak, ahol a kapitalista összpontosúlás ezt sugalmazza és szükséges, hogy tudják a csoportosúlás módját. A szindikátus akció legyen gyorsabb, mint a tőke akciója, ily módon válik a munkás szindikátus forradalmi eszközzé.

Mert igenis a szocializmus szükségszerüleg forradalmi jelenség; forradalmi, mert a tulajdonnak egyik szisztémáját, a tulajdonnak másik szisztémájával akarja helyettesíteni; forradalmi, mert ezt az átalakulást csak az elnyomott osztály segitségével idézheti elő és mert amidőn oly társadalomban, amely az egyéni és kapitalista tulajdon alapján áll, egy eszme, egy tan a tulajdon nélküli osztályérdeket hirdeti, akkor ez csak a tagadás, a forradalom erejével történhetik meg.

Hogy a forradalmi átalakulás mikor fog megtörténni — vajjon a közel jövőben, vagy az évek beláthatatlan sora után — azt nem tudom, ez egyelőre nem is képezi kérdés tárgyát, de amennyiben Bernstein és a revizionisták ennek szükségességét tagadják is, a tényeken ez nem fog változtatni.

Árvízkor.

Irta: **Kipling Rudyard.**

2

Az árvíz gyomrában bizony csak semmiség az ember. Ez az árvíz pedig — akkor még nem tudtam — épp a nagy árvíz volt, amiről manapság is beszél a nép. Majdhogy el nem állt a szívem dobogása, halálos félelemben úgy feküdtem a hátamon, akár egy fadarab. Volt abban a vízben mindenféle élő állat, az mind bőgött és panaszosan üvöltözött, erdei vad és barom vegyesen, egyszer emberi hangot is hallottam segítségért kiabálni. Aztán megeredt az eső és fehér tajtékká korbácsolta a vizet; nem hallottam én már semmit, csak a rohanó kövek görgését alattam és az eső zuhogását fölöttem. Igy ragadott a folyó lefelé, küszködnöm kellett minden lélegzetért. Nem is megy ám olyan könnyű szívvel a meghalás, ha fiatal az ember. Látja innen a Sahib a vasúti hídat? Nézze, azok ottan a postavonat lámpásai, most megyen Peshawurba! Az a híd most húsz lábnyira van a folyó fölött, hanem azon az éjszakán a víz keresztülzuhogott a rácsozaton, én meg a rácsnak hajtódtam neki, a lábammal előre. Csakhogy sok úszófa torlódött össze a cölöpöknél, nagy kár nem esett bennem. De oda is nyomott ám a folyó úgy, akár az erősebb ember a gyöngébbet. Alig bírtam belekapaszkodni a rácsba és a felső korlátra mászni. Sahib, — még a sínen is egy láb magasságban tajtékzott a víz! Láthatja ebből, hogy mekkora árvíz lehetett az. Se hallottam, se láttam. Csak ráfeküdtem a korlátra és kapkodtam levegőért.

Kis vártatva elállt az eső, az a pár csillag is az égen akárcsak megfürdött volna. Láttam a világuknál, hogy ameddig csak ellát a szem, vége-hossza nincs a fekete víznek. A cölöpöknél az úszófa tele volt döglött állattal, némelyiknek a nyaka beleszorult a rácsba, s amelyik meg nem fulladt, vergődött, hogy meg bírjon kapaszkodni, — volt ottan bivaly, tehén, vaddisznó, egy pár szarvas, de kigyó meg sakál is annyi, hogy meg se lehetett volna olvasni őket. A híd balfelén fekete volt minden a testüktől, csak a kisebbje csúszott keresztül a rácson s aztán sodródott lefelé.

Nemsokára megint kihúnytak a csillagok, az eső újra nekizúdult, a víz még jobban emelkedett, már éreztem, hogy mozdúl meg alattam a híd, mint ahogy álmában mozdúl az ember ébredés előtt. Nem féltem én, Sahib. Istenemre, nem féltem, pedig egyik tagomban se volt már erő. Tudtam, hogy addig meg nem halhatok, amíg még egyszer nem látom az asszonyt. Csak nagyon fáztam és éreztem, hogy hamarosan összeomlik a híd.

Valami reszketés húzódott át a vizen, az a reszketés, ami nagy hullám jöveteléről beszél, föl is emelkedett a híd egyik fele a rázúduló ártól úgy, hogy a jobb rácsozat víz alá merült, a bal pedig magasra billent. Szakállamra mondom, Sahib, színtiszta igazság, amit beszélek. Mint ahogy egy mirzapori csónakot oldalvást borit a szél, úgy dűlt meg a Barhwi hídja. Éppen, de éppen úgy.

Én a mély vízbe csúsztam a korlátról, mögöttem jött már a hullám, a folyó mérge. Már hallottam a hangját, rá a híd közepének a recscsenését, ahogy lesodródott a cölöpökről és elsülyedt, nem tudtam én már semmiről, míg fel nem bukkantam a nagy víz közepén. Úszásra terjesztettem a kezemet, de — hó! — beleakadtam egy emberfej összecsomósodott hajába. Halott volt, hiszen senki meg nem élhetett ebben a forgatagban, csak én egyedül, én, a Barhwi erőse. Teljes két nap óta halott volt az már, mert fent úszott és a víz hengergette. Kapóra jött ez nekem. Most már nevettem, tudtam, hogy újra meglátom ő t és meg nem riadok én már semmitől. Újjamat belevájtam az ember hajába, mert nagyon elbágyadtam, így sodródtunk aztán együtt a zivatarba, — ő, a halott, meg én, az élő. Alámerűltem volna, ha nem jön ez a segítség: a hideg a velőmet is átjárta, megmállott a húsom és a csontomig átpuhult. Ő se félt, hiszen átesett már az áradás legborzasztóbb részén, engedtem, hadd menjen, amerre kedve tartja. Végtére belekerültünk egy oldalsó vízfolyásba, — a jobb partnak tartott éppen, — kapálóztam is a lábammal, hogy odajussunk. Hanem a halott esetlenűl forgolódott az örvényben, már attól féltem, hogy beleakadt valami ágba és elmerül. Egy tamuriszkusz lombja súrolta a térdemet, most már tudtam, hogy kijutottunk az áradásba, ami a vetésen állott. Lebocsátottam a lábamat, keményet éreztem magam alatt, — egy szántóföld barázdáját. A halott egy dombon akadt meg, egy fügefa tövében, én pedig örvendezve kászolódtam ki a vízből.

Tudja-e a Sahib, hová vitt el engemet a víz? Pateera falvának a keleti határdombjához. Éppen hogy oda. A halott

embert kivonszoltam a gyepre, cserébe a jó szolgálatért, amit kaptam tőle, de különben se tudhattam: hátha még hasznát vehetem. Aztán sakálmódra háromat üvöltve a megbeszélt helyünkre indultam, ottan volt nem messze az elüljáró házától, a tehénistállónál. Már ott is volt a szeretőm, sírt keservesen. Azt gondolta, hogy az ár elsodorta az én kunyhómat is, itt a Barhwi-gázlónál. Amint kigázoltam a bokáig érő vízből, azt hitte, hogy lelket lát, majdhogy el nem szaladt. Hanem én átfontam a karommal és — no bizony nem voltam én lélek akkoriban, ha vén ember vagyok is mostanság. Hohó! Kiszáradt fűszál, csakugyan! Száraz kukorica! Hohó!

Én beszéltem neki a Barhwi hídja összedüléséről, ő meg azt mondotta, hogy nagyobb vagyok minden halandónál, mert senkise bírt még átjutni a Barhwin a nagy áradáskor és megláttam azt, amit senki nem látott én előttem. Kézenfogvást mentünk a dombra, ahol a halott hevert, ott megmutattam neki, hogy minő segitséggel evickéltem keresztül. Megnézte a testet a csillagfénynél, mert az éjszaka vége felé megint kiderült az ég, hanem el is takarta ám az arcát a kezével és azt kiáltotta:

— Hiszen ez a Hirnam Singh holtteste!

— A disznó is többet használ holta után, mint életében, galambom! — mondom neki.

Azt mondja:

— Nagyon igaz, mert megmentette annak az életét, aki nekem legdrágább ezen a világon. De mégse maradhat itten, mert az gyalázat volna énrám.

A holttest csak egy puska lövésnyire volt az ő ajtajától.

Akkor aztán a kezemmel tovább gördítettem a hullát és így szóltam:

— Az Úr ítélt miközöttünk, Hirnam Singh, hogy fejemre ne hulljon a te véred. Rútul bánok tán veled, hogy megkiméllek a máglya tüzétől — de csak hadd legyenek a varjak a te kísérőid.

Ezzel találomra bedobtam az áradásba, onnan egy nyilt vízfolyás kapta el, a sűrű fekete szakálával úgy bólingatott folyvást, akár a pap, mikor prédikál. Nem is láttam én azóta Hirnam Singhet.

Virradatkor elváltunk egymástól, én azután fölmentem a dsungelnek arra a tájékára, amelyik még nem volt elárasztva. Csak napvilágnál néztem nagyot, hogy min estem én keresztűl az éjszaka. A csontom csakhogy kásává nem vált a húsomban, mert két mérföldnyi zúgó víz rohant Pateera meg a túlsóparti fák között, a közepén úgy meredeztek a híd

cölöpjei, mint a kicsorbúlt fogak a vén ember állkapcsában, köröskörűl a vízen semmi élet, se madár, se csónak, csak egy csomó megfulladt állat — ökör is, ló is, ember is — az agyagtól vörösebb volt az a víz a vérnél. Soha nem láttam én olyan árvízet, attól az esztendőtől fogva soha — és, ó Sahib, egy élő se tette meg azt, amit én megtettem. Aznap már nem jöhettem vissza. Az elűljáró minden földjeért se mertem volna belefogni másodszor a sötétség palástja nélkül, ami eltakarja a veszedelmet. Egy kovács házához tértem be, följebb egy mérfölddel a folyó mellett. Azt mondottam, hogy a víz elsodort a kunyhómtól, adtak ennem-innom. Hét napig maradtam a kovácsnál, akkor jött egy csónak és hazatérhettem. De nyoma se volt itten se falnak, se tetőnek, nem volt itt egyéb, csak egy csomó sáros agyag. Látja ebből a Sahib, hogy minő magasan állhatott a víz.

Úgy volt megírva, hogy nem halok meg sem a házamban, sem a Barhwin ölében, sem a híd omladékai között, mert odaküldte az Isten Hirnam Singhet, aki két nappal azelőtt meghalt, hogy az én gyámolítóm legyen. Hirnam Singh most már húsz esztendeje van a pokolban és az lehet gyötrelmeinek a koronája, ha rágondol arra az éjszakára.

Hallja csak, Sahib! Megváltozott a folyó hangja. Aludni tér szűrkület előtt s addig még egy óránk van, kinappalodáskor újra nekizúdul. Hogy honnan tudom? Azért vagyok itt már harminc esztendeje, hogy még a folyó hangját se ösmerjem, mint ahogy az apa ösmeri a fia hangját? Percről-percre csöndesebb a szava. Meg merek én esküdni, hogy most egy vagy két óra hosszat nincs veszedelem.

Siessen, Sahib! Mindjárt hívom Ram Pershadot, ezúttal nem fordul vissza, tudom. Jól be van-e kötözve minden cókmók viaszkosvászonba? Hej, te iszapfejű legény, ide csak az elefánttal a Sahibnak, odaát pedig mondd meg, hogy virradat után nincs rá mód, hogy idejussanak.

Pénzt? Nem, Sahib. Nem afféle vagyok én. Nem, még arra se, hogy nyalánkságot vegyek az apróságnak. Lássa, üres a házam, én pedig vén ember vagyok.

Gyű, Ram Pershad, gyű! Szerencsés utat, Sahib!

(Vége.)

Uj költők.

Annie Vivanti.

MAGDOLNA.

Dús haja leomlik s át fedetlen vállán
Csillogó aranyként szertefoly a földön,
S beborítja őt is, a ki térden állván
Szótlanul a mester arcába tekint.

Mélytüzű szeméből a láng ki-kilobban,
Villanása tompul sűrü szempilláján,
Piros ajka néma s reszket meghatottan,
Mintha szótlan esdés vonaglana rajt.

Két kis keze, melyről illat szerteárad,
Keresztbe van rakva fehér keble halmán,
Az arcot, a nyakat, a hófehér vállat
Rózsaszínre festi feltoluló vér.

Rátekint a mester hosszan, elmerülve.
Bevégzett hitének békéje, nyugalma
S égi szeretetnek végtelen derűje
Isteni szemének mélyén ott pihen.

Kezét könnyeden a szőke fejre rakja,
Mintha az a súlytól mélyen meghajolna,
Érzi: hogyan reszket, vonaglik alatta.
Majd szelíden nevén szólítja: «Magdolna!» —

Oh! minő fény az, mely vakító villámit
Szétönti e szóra ama nagy szemekből
S kínok feneketlen mélyébe világít!
S Krisztus szólott így: «Kelj fel, oh Magdolna.»

«Uram! Rögös úton követtelek téged,
Nézd, a lábam, ruhám s szívem összetépve!
Minő vígaszt adhatsz, minő menedéket?»
— «A mi szent keresztünk malasztját, Magdolna.»

Uram! E homlokot s megalázott lelket
Bocsánattal mikor emeled magadhoz?
Békét e szomjú szív vajjon mikor lelhet?»
— «Ott a szent keresztnek árnyában, Magdolna.»

«Uram, oh én Uram! Mikor fog már végre
Az én szőke fejem szíveden pihenni,
S a te kék szemednek csendes tengerébe
Égő tekintetem el mikor merül?

S mely eremben lángol, miként tűz ha volna,
Mikor oltod már el szomjamat, Uram?»
S Krisztus szólott így: — «Hallgass el, Magdolna!
Oh Magdolna, hallgass!»

Zoltán Vilmos.

A kenyér.

Irta: **Gabriele D'Annunzio.**

Alighogy meghallotta Luca a mankók zaját, tágra nyitotta a szemeit és égő zavaros tekintetét merően az ajtóra szegezve várta, hogy a bátyja alakja a küszöbön megjelenjen. Az arca szenvedéstől lefogyott, láztól elváltozott, vörhenyes foltokkal teliszórt arca hirtelen keménységet, szinte dühöt fejezett ki.

— Kergesd el! Kergesd el! Nem akarom látni. Érted? Nem akarom látni többé soha. Érted?

A szavak fojtogatták. Erősen megszorította az anyja kezeit, nehezen köhögve, mialatt az inge a mellén hevesen mozgott s minden megerőltetésnél egy kissé kinyilott. Dagadt volt a szája s az állán a kiszáradt foltok forradást képeztek, amely minden megerőltetésnél ujra felszakadt és vérezett.

Az anyja megkisérlette megnyugtatni.

— Igen, igen, fiam. Nem fogod többé látni. Úgy lesz, ahogy akarod. Elkergetem, elkergetem. Ez a te házad, fiam, egészen a tied? Hallod?

Luca az arcába köhögött.

— Most, most mindjárt! — mondá vad elhatározással felemelkedve az ágyon s anyját az ajtó felé lökve.

— Igen, fiam. Most mindjárt.

Liro megjelent a küszöbön mankójára támaszkodva. Vézna volt, nagy, nehéz fejjel. A haja olyan szőke, hogy csaknem fehérnek látszott, a szemei szelidek voltak, mint egy bárányé és kékek a világos pillák között. Mikor belépett, nem szólt semmit, a paralizis következtében megnémúlt, de látva a beteg szemeit, melyek figyelmesen és kegyetlenül néztek rá, megállott a szoba közepén, határozatlanúl, nem merve közeledni. Görbe, élettelen jobb lábán látható remegés futott végig.

— Mit akar itten ez a nyomorék? Kergesd el. Akarom, hogy elkergesd. Érted? Mindjárt! — mondá az anyjának.

Liro hallotta s a mostohájára nézett, ki már fel akart kelni. Olyan esdő szemekkel nézett rá, hogy annak nem volt szíve kidobni a szegény nyomorékot. Azután, az álla alá támasztva az egyik mankót, a szabad kezével egy elkesere-

dett mozdulatot tett. És egy borzasztó tekintetet vetett a ládára a sarokba. Azt akarta mondani:

— Éhes vagyok.

— Nem, ne adj neki semmit! — kezdett Luca kiabálni, az asszonyra erőltetve gonosz szeszélyét. — Semmit. Küld el.

Liro a mellére hajtotta nehéz fejét, remegve, könnyes szemekkel. Mikor a mostoha egyik kezét a vállára tette, az ajtó felé lökve őt, zokogásba tört ki, de hagyta magát vezetni. Azután hallotta az ajtót bezáródni maga mögött és ő zokogva maradt a lépcsőházban.

Ingerült mozdulattal fordult Luca anyjához.

— Hallod? Szándékkal teszi, hogy engem bántson.

A testvér tovább zokogott; néha sajátságos nyögés szakította meg, mely hasonló volt egy haldokló hörgéséhez.

— De hallod? Menj. Dobd le a lépcsőn.

Az asszony hirtelen fölkelt, a kijárathoz futott és a némára emelte kemény, gonoszsághoz és kegyetlenséghez szokott kezeit.

Luca, felkönyökölve, számolta az ütéseket, mondogatva:

— Még, még!

Liro elhallgatott és sírását visszafojtva lement az utcára. Éhes volt. Vagy két napja nem evett. Alig volt ereje a mankóit vonszolni.

Utcai gyerekek futottak el mellette. Néhányan meglökték és rákiabáltak:

— Ni, a nyomorék!

Mások kinevették, vagy mosolyogva nagy fején, gúnynyal kérdezték:

— Mibe kerül az agyvelőd kilója, öreg?

Egyik közülök, a legembertelenebb, fellökte a mankóját s elmenekült. A néma elbukott, azután nagy nehezen felkászolódott. Az utczai gyerekek zsivaja és nevetése lassanként elhalt . . .

Liro érezve belsejében az éhség mardosását, így gondolkozott:

— Alamizsnát fogok kérni!

A tavaszi szellő friss kenyér illatát hozta feléje a pékműhelyből. Fehérbe öltözött ember haladt el mellette, fején hosszú kis kosárral, melyben rendbe sorakozott a sok aranyszínű, még füstölgő kenyér. Két kutya követte, felemelt pofával és csaholó farkkal. Liro a vágytól csaknem elájúlt és eltűnődött:

— Alamizsnát fogok kérni, különben meghalok.

A harangok mély kongással töltötték be a levegőt.

Liro eltűnődött:

— Most a templomajtó elé állok.

És arrafelé indult.

A templom csakugyan nyitva volt. Látszott mélyén a kivilágított oltár, csillaghoz hasonló reszkető lángocskákkal. Tömjén és balzsam illata áradt ki belőle. Az orgona időnként nagy hanghullámokat bocsájtott ki magából.

Liro szemét hirtelen új könyek fátyolozták el. Vallásos szívében ima rezgett:

— Ó Uram, Istenem, segíts meg!

Az orgona hangja megreszkettette a pilléreket, miként ha hangszerek volnának; mig a derűs hangoktól felvidult. Az énekesek hangja kihallatszott az utcára és a hívők kettesével, hármasával léptek be a kapun. Liro nem merte még kinyújtani a kezét. Egy koldus a közelben panaszkodva kéregetett:

— Könyörüljenek, az Isten szerelméért!

A néma egyszerre nagyon elszégyelte magát. A mostoháját látta bemenni a templomba, feketébe öltözve.

— Ha hazamennék, amig a mostohám távol van! — villant meg az agyában . . .

Az étel után való sóvárgás oly erővel ragadta meg, hogy nem habozott tovább. Szinte röpült mankóin a kenyér reményében. Szívdobogva ért haza. Végtelen elővigyázattal és zaj nélkül ment fel a lépcsőn. Bizonytalanúl kereste meg a kulcsot egy falmélyedésben, ahova mostohája szokta volt tenni mikor elment hazulról. Megtalálta és mielőtt benyitott, benézett a kulcslyukon. Luca az ágyban aludni látszott.

— Ha elvehetném a kenyeret — tűnődött Liro — anélkül, hogy felébredne!

És megforgatta a kulcsot, lassan, lassan, lélegzetét visszafojtva, félve, hogy bátyját felébreszti a szíve dobogásával. Úgy tetszett, mintha szíve dobogása megtöltötte volna az egész házat lármájával.

— És ha felébred? — gondolá Liro és hideg futott át a tagjain, látva, hogy az ajtó nyitva van. De az éhség bátorságot öntött beléje. Belépett, gyöngéden emelgetve mankóit s le nem véve szemeit a bátyjáról?

— És ha felébred?

Testvére hanyatt fekve nehezen lélegzett mély álmában. Időnként könnyü sóhaj lebbent el ajkairól. Egyetlen gyertya égett az asztalon, nagy, változó árnyékot vetve a falakra.

Liro, ahogy a ládához ért, megállott, hogy legyőzze

félelmét. Az alvót nézte s azután mindkét mankóját az álla alá támasztva, hozzálátott a tető felemeléséhez. A láda erősen nyikorgott.

Luca hirtelen felébredt és felugrott. Látva fivérét ebben a helyzetben, kiabálni kezdett, karjaival mint egy őrült hadonászva:

— Jaj, rabló! Jaj, rabló! Segítség!

De a düh fojtogatta. Mialatt testvére az éhségtől elvakulva a ládára hajolva, reszkető kezeivel egy darab kenyeret keresett, leugrott az ágyáról és rárohant, hogy elvegye tőle a kenyeret.

— Rabló, rabló! — kiabált magánkívül és felkapva a a nehéz takarót, Liro nyakára terítette, a ki kétségbeesetten vergődött a vaspántok között. Luca a dühtől elvesztette az eszét, egész testével reáfeküdt, hogy meggyilkolja fivérét.

A tető csikorgott, belemélyedve a nyak húsába, szétroncsolva a nyakcsigolyát, szétzúzva az ereket és ideget. A ládából egy élettelen test lógott ki . . .

A meggyilkolt nyomorék láttára azonban egyszerre csak őrült rettegés ébredt a testvér lelkében. Két vagy háromszor támolyogva átment a szobán, melyet a gyertya lobogása félelmesen világított meg; a kezét a terítőre tette, magához húzta és egészen beleburkolózott, a fejét is betakarva. Azután belebujt az ágyba. És a csöndben a fogai úgy vacogtak, mint valami penge a vason.

A színjáték.

SZINHÁZI ANYÁK ÉS FÉRJEK. Esteli hét óra felé jár már az idő. Gyülekezik a szinházba a nép, lassankint mindenki elfoglalja a helyét, felhuzzák a függönyt, felharsan a zene, szinpadra libben a primadonna, mikor egy páholyajtó hirtelen kinyilik, kis fénysugár villan a szinház félhomályába és a páholyban megjelenik a szinházi anya. Ha teli ház van, ajkán széles mosolylyal előre ül, ha pedig, mint a malícia mondani szokta ritka, válogatott közönség van, oldalt huzódik meg ő nagysága s ugy szidja félhangosan az igazgatót, aki olyan darabokban lépteti fel az ő müvésznő lányát, amelyre meg se telik a szinház.

Igy vonul be estéről-estére a szinházi anya. Egészen másképen jelenik meg a szinházi férj. Mielőtt neje ő nagysága belépne a szinre, a férj már öles lépésekkel méri végig a földszintet. Nyikorgó czipője alatt megroppan a parkett, az emberek összesugnak: — Itt jön a művésznő férje!... s ő, igen ő maga barátságos főhajtással üdvözli a barátságos ujságirókat, az ellenségeskedőkön pedig megvető pillantással siklik át. Mert a szinházi férj mind karakter.

Egyben azonban megegyezik a szinházi anyával. Ő is többes számban beszél.

— Ma diszponálva vagyunk... Ez a szerep nem fekszik nekünk... Majd megmutatjuk annak a gaznak!... (Értsd: igazgató).

Ime: ez a két species a szinházi viharok magvetői. A viharmagot az igazgatók irodájában, magánlakások csöndjében vetik el s rendszerint óriási botrányokat aratnak. S mikor a közönség este leül kényelmes helyére, mikor kigyulladnak a villamos lámpák s a szinpad tündérkertté változik, senki sem sejti, hogy nappal milyen elkeseredett harcokat vivnak a ragyogó, csillogó szinházban, s az «aranyos rózsás kis ajkán» mily sok átok, fenyegetés, hadüzenet fakad.

A szinházi anya és férj, voltaképp két ember, de akaratában mégis egy. Mert mindegyike azt akarja, hogy az ő szive kedvencéért homályosuljanak el a nap, a csillagok, rendüljenek meg világrészek, generációk tünjenek el a föld szinéről és soha uj tagot a szinházhoz ne szerződtessenek. Hogy minden darab minden szerepét irtsák ki, huzzák meg, ellenben e g y r e aggassák Semiramis függőkertjének minden ékességét. A szinházigazgató soha sem biztos, hol, hogyan s mikor támad rá orvul az anya, vagy a férj s ezért állandóan a hazugságok Dove-féle páncélingébe burkolva jár, kél. Mint a turisták az égboltozatot, olyan aggodalmaskodó szemmel vizsgálja a szinházi anya arcát. Milyen az időjárás? Derüs-e, vagy pedig fergeteget rejteget. Mert soha se maga a szinésznő a fő, hanem az anya. A szinésznő az mindig kedves, naiv, gyermekes, bájos, könnyelmü, meggondolatlan, ellenben az anya mindennek az ellenkezője. Mint a sárkány őrködik leánya dicsőségének hirnevén és hogy minél káprázatosabbá tegye, sem költségtől, sem fáradságtól nem riad vissza. Utálatos ujságiró fiukat csókolgat áradozó ábrázattal, miközben belül a hideg rázza, kurizál a szinészeknek, a szerzőknek ajándékot osztogat, ellenben leszerződteti a kellékeseket, a páholynyitogatókat, hogy néki minden pletykát visszamondjanak s igy egész kémkarral véteti körül magát. Talán

térképe és tereprajza is van és odahaza lányával — aki otthon, édes kettesben, se naiv, se gyerekes, — a terveket eszeli ki és aszerint intézi támadásait, vagy akasztja ki a fehér lobogót.

Mindég használni akar a lányának s végeredményben mindég árt. Vak, macskaszeretettel csügg gyermekén és megható az iránta érzett elfogultsága. A többi szinházban minden megbukik, a többi szinésznő mind rossz, csak épen a többi igazgató mind gentleman, mig az övéké gazember.

És ha valami viharfelleg kóvályog a levegőben, ha a rendező nem engedelmeskedik, vagy ha ellenprimadonna jelenik meg a láthatáron, akkor az anya leveti maszkját, eldobja minden szinészi pózát (mert ő mindég nagyobb szinésznő, mint a lánya) és mint a furiák serege száguld végig a szinpadon. Csapódnak az ajtók, remegnek a kóristák, kellékesek, az igazgató Abbaziába utazik és a zsinórpadláson fogvacogva mondják:

— A mutter haragszik.

A szinházi férj nem igen komplikált. Rendszerint erős, egészséges, jó étvágyu, szép ember. Talán iró is volt azelőtt. Most csak férj. Ha élelmes, ugy impresszáriója feleségének s boldog, mikor neje trikóban megjelenik a lámpák előtt és a férfiak nyelvükkel csettintve szólnak:

— Ájnye, de fess! . . .

Különben pedig ezzel az anekdotával jellemezhető a a leghivebben. Neje egyszer túl fárasztó szerepet kapott. Sok játék, magos fekvésü ének, komplikált öltözködés — és semmi kilátás a sikerre. A férj méltatlankodva rohan fel a direktorhoz.

— De kérem! — kiabál. — Ilyen szerepet kiosztani nekünk. Az lehetetlen. Azt nem birjuk ki. Az ének magos nekünk. Ezt én semmi szin alatt sem engedem meg. A feleségem művészete tönkre megy! . . . Könnyü az igazgató urnak, de ki fog engem azután eltartani?

P. Á.

Háború és béke.

Irta: **Tolstoj Leó.**

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

68

Reggel 9 órakor lövéseket, hurrá kiáltásokat hallott, visszahozott sebesülteket látott (csak kevesen voltak) és végül látta, amint egy kozák csapat fogoly francia lovasokat kisért. Az «akció» nyilván be volt fejezve és semmiképp sem lehetett valami nagy, vagy szerencsés. Az elvonúló katonák és tisztek fényes győzelemről beszéltek, Wisnau város megszállásáról és egy svadron francia fogságba ejtéséről.

«A császár! a császár!» — hangzott egyszerre a huszárok közül. Mindnyájan sietve mentek helyeikre és Rostow az országút mögül néhány lovast látott közeledni, kalapjukon hosszú fehér tollakkal. Egy perc alatt valamennyi a helyén volt és várt. Rostow nem tudta és nem érezte, hogy jutott helyére és hogy került lovára. Hirtelen eltűnt minden bánata a fölött, hogy nem vett részt az «akción» és teljesen áthatotta a boldogság, hogy császára közelében van. Kárpótlásul szolgált ez a mai nap veszteségeért. Oly boldog volt, mint a szerelmes, a ki viszontlátja kedvesét. Mind közelebbre ért Rostowhoz ez a nap s gyengéd és erős súgarakat szórt maga körül és ime, már is érezte ezen súgarakat és hallotta a hangját — azt a barátságos, nyugodt, fenséges s egyúttal oly szerény hangot. «Les huzards de Paolograd?» — kérdezte a császár. — «La reserve, sire!» — válaszolt egy másik hang, a mely oly emberinek tűnt fel a — nem emberi hang mellett, a mely mondta: «Les huzards de Paolograd?» A császár Rostow előtt megállott. A mikor a svadronra pillantott, szemei találkoztak Rostowéival, de az egész csak két másodpercig tartott. Vajjon megértette-e a császár, hogy mit érzett Rostow, (Rostow úgy vélte, hogy mindent megértett), elég az, hogy kék szemeivel két másodpercig nézett Rostow arcára, (lágyan és szelíden súgárzott a fény belőlük). Aztán hirtelen összeráncolta homlokát és tovább lovagolt.

A fiatal császár nem akart lemondani arról a vágyáról, hogy részt vegyen egy ütközetben és környezetének minden ellenvetése

dacára, 12 órakor elvált a harmadik hadoszloptól és az előőrsökhöz lovagolt; de még nem érkezett a huszárokhoz, a mikor nehány hadsegéd hírül hozta neki a vállalat szerencsés kimenetelét.

A harcot, amely csak abból állott, hogy egy svadron franciát futásra kényszerítettek, úgy tüntették fel, mintha az az oroszok fényes győzelme volna a franciák fölött és ezért úgy a császár, mint az egész sereg, különösen mert még nem oszlott szét a puskaporgőz, azt hitték, hogy az egész francia hadsereget legyőzték.

Wisnau-ban, egy kis városban, Rostow még egyszer látta a császárt. A piacon, ahol a császár megérkezéséig elég hevesen folyt a harc, halottak és sebesültek feküdtek, akiket már nem volt idő elvinni. A császár, körűlvéve katonai és nem katonai kisérőitől, egy barna angol pejlovon ült és aranykeretű szemüvegén keresztül nézett egy hátán fekvő, vértől elborított katonára. A sebesült oly piszkos és visszataszító volt, hogy közelléte bántotta Rostowot. Rostow látta, amint a császár kissé meghajlott vállai megborzongtak és bal lába görcsösen ütötte a sarkantyut a ló szügyébe.

Egy hadsegéd leszállt a lóról, felemelte a sebesültet és egy széles hordágyra fektette. A katona jajgatott: — «Lassan! Lassan! Nem lehet lassabban?» — kiáltott a császár, aki nyilván többet szenvedett, mint a haldokló katona és tovább lovagolt.

Rostow látta a könyeket, amelyek a császár szemében megjelentek és hallotta, amint franciáúl így szólt Czartoriskyhez:

— Mily rettenetes dolog a háború!

A következő napon a császár Wisnauban maradt, Villier, udvari orvos, többször megjelent nála. A főhadiszálláson és ennek környékén az a hír terjedt el, hogy a császár beteg. Környezete szerint azért, mert mit sem evett és az éjjel rosszúl aludt, de rosszúlléte főképpen onnan eredt, hogy a sebesültek és holtak látása nagyon mélyen érintették érzékeny lelkét.

Tizenhetedikén, korán reggel egy francia tiszt jött Wisnauba, aki a császárral óhajtott beszélni. Ez a tiszt Savary volt. A császár épp akkor aludt el s ezért Savarynak várnia kellett. Délután hozzábocsátották és egy óra múlva Dolgornkow herceggel együtt a francia hadsereg előőrsei felé lovagolt. Savary küldetésének célja állítólag az volt, hogy Sándor cárt rábírja Napoleonnal való összejövetelre. Az egész hadsereg örömére és büszkeségére a személyes összejövetelt a cár megtagadta és helyette Dolgorukow herceg, a wisnaui győző, ment Savaryval Napoleonhoz, hogy meggyőződjék

arról, vajjon ez az összejövetel valóban a béke céljaira szolgál. Estefelé Dolgorukow visszatért, azonnal a császárhoz ment és sokáig egyedül maradt vele.

18-án és 19-én a csapatok két ujabb támadást intéztek és az ellenséges előőrsök meghátráltak. A magasabb hadseregkörökben 19-én éjfélkor erős mozgalom támadt, amely a következő nap reggeléig egyre nőtt. Ezen a napon volt a nevezetes austerlitzi csata.

Az összevonás, a melyet a császár a főhadiszálláson megkezdett és a mely indító oka volt az egész további mozgalomnak, egy toronyóra középső kerekének forgásához hasonlított. Lassan mozgott egy kerék, forgott a második, a harmadik, forogtak az emelők, a rudak, játszottak a futók, ugrottak ki a figurák, mozogtak a mutatók és megmutatták a végeredményt. Mint az óra szerkezete, épp olyan a hadviselés gépezetének szerkezete, az egyszer megindúlt folyamat nem állítható meg és épp oly nyugodtak a szerkezet azon részei, a melyekhez még nem ért oda a mozgás hatása. A kerekek nyikorognak tengelyükkel, a gyorsan forgó emeltyűk csattognak fogaikkal, a szomszéd kerék épp oly szilárd és merev, mintha száz év óta volna ily mozdulatlanságban; de a pillanat elérkezett — az emelő megfogja és a kerék az általános mozgást követve, forogva nyikorog és csatlakozik ahhoz a mozgáshoz, a melynek célja és eredménye ismeretlen előtte. Mint az órában a különböző kerekek és emeltyűk összetett mozgásainak eredménye csak a mutatók haladásában mutatkozik, úgy ezen embermozgalomnak, — ezen 160,000 orosz és franciának — az összes szenvedélyeknek, óhajoknak, átkoknak, megalázásoknak, megerőltetéseknek, félelemnek, büszkeségnek és örömnek az eredménye, az austerlitzi csata, az úgynevezett: «háromcsászár csata» volt, annak a vesztessége volt az emberi történelem órájának a mutatója.

(Folytatjuk.)

Irókról — könyvekről.

HELTAI JENŐ REGÉNYE.

Heltai Jenő kétségtelenül a legszeretetreméltóbb talentum a mai magyar irodalomban. Humorának van valami sajátos bája; a dolgok hiábavalóságának megismerésén keresztül ugyanis már ő is eljutott a csendes rezignációnak ahhoz a szelid mélabújához, mely a keserű sarkasmus nyilainak éles hegyeit letompítja, másrészt pedig bearanyozza a világfájdalom fekete szemüvegét. A lelke fiatal, friss, a kedélye romlatlan, a szíve ép s igy könnyen kacag szemébe a világnak, lemosolyogja a nagyképűséget, arcul veri a fontoskodást smivel hogy kevés igazságban van meg hite, egyedül a szép az, melynek oltára előtt levett kalappal imádkozik. Ilyennek ismertük őt eddig, elragadóan édes lyrájából csak úgy, mint apróbb és nagyobb húmoros irásaiból s így kettős meglepetés számunkra, hogy a vidám, elmés, ötletes Heltai most egyszerre az élet legsötétebb, legrejtelmesebb zúgait s az emberi lélek legzavarosabb indulatait keresi. Uj regénye ugyanis, mely a «A számüzöttek» cím alatt most hagyta el a sajtót, Europa Babylonjában s annak is jórészt ama köreiben játszik, hol nemcsak az erkölcsi törvényeken állnak kivül az emberek, de legtöbbször a tételes büntető törvény mesgvéjén is túl járnak. A soviniszták felháborodhatnak rajta, hogy ebben a kloákában annyi magyarral kell találkoznunk, de mi — kiket első sorban csakis az iró érdekel — gyönyörűséggel állapítjuk meg: mily biztos szemmel látta meg Heltai a Párisban élő magyarok: «A számüzöttek» furcsa és vegyes köztársaságát, melyben letűnt nagyságok, sikkasztók, eladott leányok, kalandor-grófnők, cigányok, artisták, ujságirók és nagy álmokat kergető fantaszták találkoznak és egyesülnek a kölcsönös nyomorúság és haramiabecsület jegyében. A regény hőse is ezek közül való. Idehaza nagy ember volt, képviselő, kaszinó-tag, egy miniszter leányának vőlegénye, de egyszer megszédült, hamisan kártyázott, majd végleg erre a jövedelmező mesterségre adta a fejét, míg végre rajtakapták s ő a revolver helyett Párist választotta, hova «megtisztúlni» indúlt. Hogyan kerül aztán a katarzis eme tiszta útjáról a bűn fertőjébe, mig végre a kávéházi cigányok társaságának lesz hamis kártyása; hogyan dobálják jó szándékai s a nyomorúság egyik útról a másikra; hogyan dönti le végleg egy elzüllött kalandornő iránt ébredt szerelme a piszokba s végűl hogyan váltja meg egy szegény, beteg, ártatlan kis leány szerelme

a halálban való megtisztulásig — ezt meséli el Heltai a regényben, az emberi lélek ismeretének szuverén biztosságával, a mesemondás ritka készségével, melynek folyamán drámai hév és könnyek közt mosolygó humor váltakozva ejtik rabúl az olvasót. Van egy részlet a könyvben, mikor a bukott ember a haldokló kis lány utolsó óráinak megaranyozásáért újra — utoljára — kártyázik hamisan, hogy szép jövőt jósoljon neki — ez maga olyan alkotás, aminővel csak a legnagyobb stilű munkákban találkozunk, de rávall az elsőrendű íróra a mód is, ahogy figuráit — akiket mindnyájan láttunk az éjjeli Páris mulatóhelyein — beállítja és megrajzolja. Ezek nem papirosalakok, hanem hús és vér valamennyi s ahogy Heltai őket egy jellemző vonással közös családba — a hazából kibújdosott «száműzöttek» családjába — egyesíti, az a művészi értéken felül bizonyos szociál-politikai érdekességet is ad a könyvének s besorozza azt az általános emberi és par excellence magyar emberi dokumentumok közzé. A pompás kötettel a Singer és Wolfner cég által kiadott egy koronás «Egyetemes Regénytár» gazdagodott. R. M.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Természettudomány.

Darwin elméleteinek hibáiról.

Irta: Dr. Fleischmann A. erlangeni tanár.

Még mindig az igazi természettudományi képzettség csalhatatlan jele az, hogy Darwin theoriáját biztos alapnak elfogadjuk és minden ellentmondást elvetünk, mert ez csak a természetbuvárlat kulturmunkáját becsmérlő orthodoxiából vagy más efféle tisztességtelen okokból fakadhat. Nem nehéz ez előitélet hamis voltát leleplezni, ha fáradságot fordítunk arra, hogy e divatos elmélet tartalmát, a melyet Darwin homályos és hosszadalmas taglalása miatt csak kevesen ismernek, eredeti formájából a logika és exact vizsgálat elvei szerint megbiráljuk.

Véleményem szerint sürgős kötelességünk Darwin elméletét a faji kiválásról és az ember származásáról sutba dobnunk, hogy időnket gyümölcsözőbb munkára fordíthassuk. Mert bár mindkét elmélet látszólagos egyszerűségénél és a nehéz biologiai kérdéseknek meglepő megvilágításánál fogva tudósra és laikusra egyaránt elbűvölő hatást gyakorol, mégis mindkettő nélkülözi a tapasztalatra és logikára vetett helyes alapot, melylyel az összes igazi természeti törvények rendelkeznek. Éles elméjű férfiak, mint R. Wagner, Mivort, Wigand, Nägeli és mások évtizedek előtt ép így itélkeztek, de helyeslésre nem akadtak, mert a modern természet-bölcseleti véleménynek fénye elvakította a biráló elmélkedést. — Ma, Haeckel dogmájának negyven éves zsarnokuralma után a kérdésről nyugodtabban elmélkedhetünk. Az ébredés már-már közeleg és úgylátszik kevésbbé az én merev tagadásom hozza meg, mint az, hogy e kérdések fejtegetése elől egyszerüen kitérünk. A fiatalabb biologusok zöme megúnván a darwinistikus formulák unalmas ismétlését, élénk szorgalommal foglalkozik exactabb vizsgálatokkal: experimentalis fejlődés tannal, megoszlási és termékenyítési folyamatokkal stb. Én magam régebben lelkes híve voltam ez elméletnek, melynek szellemében neveltek tanáraim, de beható összehasonlító bonctani és feljődéstani tanulmányaim folyamán elszánt ellenségévé váltam. Ennek okairól óhajtok az alábbiakban beszámolni.

A faji kiválás elméletének alapfeltétele abban áll, hogy a vadon élő állat- és növényfajok kifejlődése úgy történhetett, mint ahogyan a tenyésztő céltudatosan új fajokat nevel. Ezért Darwin első sorban az állat- és növénytenyésztés módszerét taglalta és főbb tételeit a következőkben állapította meg:

1. Manapság a tenyésztő egy bizonyos fajt azáltal megnemesíthet vagy új fajt tenyészthet, hogy sajátos tehetséggel lehető-

leg nagy tömegből rendszeresen kiválogatja azon egyéneket, melyeket szépségben vagy hasznos sajátságukban kiválóbbaknak vél.

2. A kiválasztás igen nehéz, mert a faj-nemesítésre alkalmas egyének a többi mellőzötthöz képest csak igen csekély, csak a gyakorlott szemnek felötlő eltéréseket mutatnak.

3. A kiválasztott állatok jóságára szigoruan ügyelni kell; a többitől el kell őket különíteni.

4. E módszer pontos alkalmazásával (a céltudatos kiválasztással, mint Darwin nevezi), kis egyéni eltéréseket minden újabb nemzedékbe valami csekély fokkal növelni lehet (acumulativ kiválasztóképesség), úgy hogy lassanként, bizonyos, a tenyésztő által előre kigondolt irányban, nagyobb eltéréseket lehet létesíteni ugyanegy faj sok nemzedékének tagjai között, vagyis új fajokat lehet tenyészteni.

Kis variációk lassú összegezése vagy más szavakkal a szervezetek fokozatosan haladó változása képezik minden további elmélkedés alapját.

Ha most legelőször ezt a kérdést vetjük fel, vajjon az accumulativ tenyésztést épp oly észszerüen végezték-e száz és ezer évvel ezelőtt, mint ma, akkor már az elmélet első nehézségére bukkanunk, mert a történeti hagyomány hiányos voltánál fogva Darwin e kérdésre feleletet nem adhatott. Ezzel azon véleményének adott kifejezést, hogy a háziállatok tenyésztése már a legrégibb időkben is a legfigyelmesebb gond tárgyát képezte és ma a leggyarlóbb népeknél is képezi. De e semmit sem bizonyító vélemény őt magát sem elégítette ki s így egy segéd-hypothezist gondolt ki: régi időtől fogva a kiválasztás egy öntudatlan módjának kell működni, vagyis hogy «az embernek épp leghasznosabb egyének tartattak meg tekintet nélkül a jövendő eredményre», míg a céltudatos kiválasztás rendszeres kiválogatással kiszabott célra törekszik.

Az öntudatlan kiválasztás fogalmának felállítását nagy hibának tartom, mert az eljárás lényege úgy a rendszeres, mint öntudatlan tenyésztésnél ugyanaz és a különbség tisztán a tenyésztő szubjektiv elmélkedésében rejlik. A mai tenyésztő a kiválasztással céltudatosan törekszik jobb faj elérésére; az őskor tenyésztője nem gondolt oly messze, csak a legjobb és leghasznosabb állatokat akarta bírni. Ha tehát az öntudatos és öntudatlan kiválasztás megkülönböztetése csak attól függ, vajjon mire gondol a tenyésztő a kiválasztásnál és hogy gondol-e egyáltalán a jövőre, akkor egyetlen egy esetet sem sorolhatunk be az egyik vagy másik eljárás körébe, míg e gondolatokról biztos felvilágosítást nem nyertünk. Ez azonban a múltra nézve teljesen lehetetlen. E mellett Darwin arról se ad számot, vajjon az öntudatlan kiválasztás ép oly jó eredményekre vezetett-e, mint a sok nehézséggel járó, céltudatos tenyésztés. Ezért abban a véleményben vagyok, hogy az öntudatlan kiválasztás fogalma exact elemzésre nem alkalmas, mert semmi reális tartalommal nem bír e fogalom.

Ezen hibás fogalomképzés után Darwin be akarta bizonyítani, hogy az összes galambfajok az ember tenyésztése által egyetlen

egy vadon élő ősforrásból fejlődtek ki. Még mai ismereteink sem elégségesek ennek bizonyítására és annál kevésbbé volt Darwin abban a helyzetben, hogy erre biztos feleletet adhasson. Kitűnik ez világosan fejtegetéseiből, melyekben a kérdés magvát, azt a kérdést, hogyan ment végbe a galambokon a céltudatos és öntudatlan kiválás, feltűnően elhanyagolja és az olvasónak főképen azt akarja bizonyítgatni, hogy az összes galambfajok (Darwin szerint 150) a szirti galambtól származnak.

És ezzel egy újabb hiba merült fel. Darwin értelmében a szirti galamb nem egy jól jellemzett faj, hanem több földrajzi fajnak gyűjtőneve, melyeket Columba livia, affinis, amaliae gymnocyllus, intermedia, rupestris, detrimperi turricola nevek alatt írtak le. Vagyis Európában és Afrikában a vadgalambnak többféle faja, melyek egymástól tollazatban feltűnően, testük és csőrük nagyságában kevésbbé különböznek. A tények tehát nem támogatják egyetlen egy vadgalambfaj felvételét. Hogy az egységet legalább az elnevezésben megteremthesse, többféle fajtát kellett Darwinnak Columba livia névvel megjelölnie. Tétele tehát pontosabban kifejezve az, hogy a sok szelíd galambfaj néhány vadfajtól származik.

E tételt indirekt úton valószínüségekkel bizonyítja és pedig oly gyarlón, hogy bámulattal látom azt, hogy sokan helyeslik. Azt mondja ugyanis Darwin, hogy választanunk kell, vagy azt hiszszük, hogy a galambfajoknak eredete közös és egy- vagy pedig többféle fajtól származnak. Ki az utóbbi lehetőséget vallja, annak fel kell tennie, hogy a szirti galambnak hét- vagy nyolcféléssége volt, melyek eddig ismeretlenek vagy már kihaltak. Hogy egyes bizarr fajoknak, pl. az angol postagalambnak, a bóbítás, a golyvás, a hosszúfarkú galambnak alakját megérthesse, fel kell tennie, hogy a hét vagy nyolc ismeretlen fajnak rendkívül szokatlan alakja volt. Végül azt is fel kell tennie, hogy a műveletlen ősember nem egy-, de hét- és nyolcféle vadgalambot megszelidített és a fogságban tovább tenyésztett. E felvételek azonban oly valószínütlenek, hogy sokkal inkább hihetjük el azt, hogy valamennyi galambfaj egy vadfajból származik. E nézet mellett szól: 1. az, hogy valamennyi galambfaj keresztezett ivadékai termékenyek; 2. hogy minden faj fiókmadarai kevébbé ütnek el egymástól, mint a felnőtt példányok; 3. hogy a galambok egyik fajtája sem vadult el, noha a világ minden részébe elkerültek; 4. hogy a szirti galamb jellemző színjele (a szárnyon két fekete haránt szalag és a farktollak végén fekete petty) alkalomadtán valamennyi galambfaj példányain előfordulhat.

A Darwin által felsorolt ezen tényeket a galambok eredetének fejtegetésénél mindenkor figyelembe kell vennünk, de ezek még korántsem bizonyítják azt, hogy valamennyi szelíd faj a szirti galambtól származik, mert senki sem tudja azt, minők voltak a házi galambok évszázadok előtt. Darwin körülbelül 1600-ig kikutatta a reájok vonatkozó adatokat, illetve az akkori íróknál előfordúló neveket megállapította. Mi sem természetesebb, hogy ha

a galambfajok sorsáról 1500., 1000. és 500. évben Kr. sz. után csak igen keveset tudunk, akkor genealogiájukat nem szabad a szirti galambtól levezetni, mert akkor ugyanabba a hibába esünk, mint a középkor historikusai, kik a trójaiakban a frankok őseit látták és a britteket Brutus ivadékainak mondották.

Minden további következtetés alapfeltételéről, arról t. i., hogy a galambfajok mesterséges tenyésztéssel hogyan fejlődtek ki, Darwin semmit se szól. Úgy látszik ő maga is érezte, hogy tiszta történeti bizonyítékok nélkül senkisem hiszi el, hogy évszázadok előtt a galambtenyésztőknek határozott céljuk volt az, hogy a golyvás, a legyezős, a kacagó galamb fajtáját kitenyészszék. E zavarból az öntudatlan kiválasztásra való utalással igyekszik menekülni, amennyiben lehetőnek tartja, hogy a galambfajok azáltal jöttek létre, hogy «az előttünk ismeretlen tenyésztők példányait felülmúlni igyekeztek anélkül, hogy új fajok kitenyésztésére törekedtek volna».

Ez állitás igen világosan mutatja az angol kutató reménytelen fáradozását, melylyel minden fáradság és szorgalom dacára nem sikerült tiszta felvilágositást adnia arról, hogy a galambfajok egyáltalán tenyésztéssel alakultak-e ki, vagy nem? És bár ennél tovább még ma se jutottunk, Darwin hivei mégis azt állítják, hogy a kérdés véglegesen meg van oldva.

A többi házi állat leszármazására és tenyésztésére vonatkozó vizsgálatai szintén igen csekély tényleges eredményre jutottak. Darwin ezeknél már nem is beszél rendszeres kitenyésztésükről, hanem azon kérdés részletes fejtegetésébe merül, vajjon a kutya, szarvasmarha, juh és ló sokféle fajai egy vad fajtól származnak-e, vagy nem? Legtöbbször azonban tiszta felelet hijján maradunk!

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 korona.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,

Budapest, Lövölde-tér 1.

Szerkeszti: Bródy Sándor.

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.

Szerkesztőség: Lövölde-tér 1.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő

Lövölde-tér 1.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

ZENEKAR
HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, d. u. 5-től 10 óráig a Margitszigeten.
Minden ünnep és vasárnap délben zene.
Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetrece. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

Olcsó regények! Kiváló írók!

A MAGYAR KÖNYVTÁR REGÉNYTÁRA.

Elsőrangu kiváló magyar és külföldi írók regényei és elbeszélései.
Jól olvasható tiszta nyomással, ozinos kiállitásban.

II. Külföldi írók.

Korona

Amerikai elbeszélések. Forditotta Szappanos Aladár ... —.30
Angol elbeszélők tára. Forditotta Marquis Géza ... —.30
Barnum milliói. Önéletrajzából. Ford. Domokos E. ... —.30
Berkeley (Charles de). A kis márkinő. Regény. Ford. Lándor Tivadar —.30
Boccaccio. Válogatott elbeszélés a Decameronból ... —.30
Bourget. Három elbeszélés. Ford. Hevesi S. ... —.30
Butti B. A. Az erkölcstelen. Elbeszélés. Ford. Tóth Béla ... —.30
Coppée. Henriette. Ford. Tölgyesy M. ... —.30
— Adós fizess. Reg. Ford. Tóth Béla ... —.30
Csehov. Falusi asszonyok és egyéb elbeszélések. Ford. Szabó E. ... —.30
— Elbeszélések. Ford. Barabás E. ... —.30
De Amicis Edmundo. A bor. Ford. Tóth Béla ... —.30
Dickens. Vázlatok. Ford. G. Pogány Irma és Margit ... —.20
Dosztojevszkij. Egy játékos naplója. Ford. Szabó Endre. 2 füzet ... —.60
Doyle Conan. Doktor Holmes kalandjai. (Detektivtört.) Ford. Lándor T. 4 füzet ... 1.20
Droz G. Az ur, az asszony és a baba. Rajzok. Ford. Béri Gy. ... —.80
Farina Salvatore. Erősebb a szerelemnél. Ford. Tóth Béla ... —.80
Franczia elbeszélők tára. 4. füzet ... 1.20
France Anatole. Régi dolgok. Ford. Ambrus Z. ... —.80
— A kymél énekes. For. Nyitray T. ... —.80
Gorkij Maxim. Csudra Makar és egyéb elbeszélések. f. Ambrozovics D. —.30
— Malva. Forditotta Yartin ... —.30
— Huszonhat és egy. Ford. Izsák M. ... —.30
— A tévedés. A khán fia. Ford. Ambrozovics Dezső ... —.30
Habberton G. H. Heléne fiacskái. Ford. Gábor A. ... —.60
Haraucourt R. A léghajón és egyéb elbeszélések. Ford. Gábor A. ... —.30
Hoffmann N. T. A. Copbólia — Antónia. Ford. Alexander Erzsi. ... —.30
Kielland. Elbeszélések. Norvégből forditotta Ritóok B. ... —.30
Kipling Rudyard. Indiai történetek. 2 sorozat. Ford. Mikes L. ... —.60
— A Dsungol könyve. 3 sorozat: Ford: Mikes I. — 90 fill. diszes köt. 1.10
Lavedan Henri. Elbeszélések. Ford. Gábor A. ... —.30
Loitil Perre. Tüzö képek. Ford. dr. Marquis G. ... —.30
Marne Hanne. Akikről nem szól a krónika. Ford. Marquis Géza ... —.30

Kapható minden könyvkereskedésben vagy a kiadónál: Lampel R. (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udv. könyvkereskedésben: Budapest, VI., Andrássy-út 21. sz.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Lövölde-tér 1.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb beruházkodási rendszer

Prospektus ... kívánatra ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-út 1. I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS MŰINTÉZET NYOMÁSA
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.

Második év 23. szám. 1904 Budapest, junius

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs:
Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:
Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban.

TARTALOM:

Dr. Blaskovits Sándor: Papiros-politika. — b. e.: A szegedi választás. — Bródy Sándor: Jókai — az ember. — Voinovich Géza: Mayer Konrád Ferdinánd. — Pekár Gyula: Mademoiselle Vénus. — Uj költők Tagliafico: Marinette dala. — Egy frő levéltárából. — Gyarmathy Zsigáné: A nagyságos asszony „rózsája“ — Teleki Béla: Játék. — Edmondo de Amicis: A szülői ház. — Tolstoj Leó: Háboru és béke. — Természettudomány.

MAGYAR NEMZETI KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal
Révölde-tér 1

Ára 20 fillér.

Egy hónapra
Egy korona

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. Mindennemű üvegáru nagy raktára.

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna I.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az OSAN. Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Páris, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytárakban, illatszertárakban stb.

Az egyedül létező valódi angol SZÉPITŐSZER a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ**

mely azonnal eltávolit minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőratkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: **TÖRÖK JÓZSEF** gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-ut.

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminő stilusban, ízléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál **IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.**

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki **kis ráfizetéssel** angol és franc. szövetekből mérték szerint elkészült ruhákat viselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

A RO'SA TERKA-féle hajkenőcs

a legjobb és legelterjedtebb. Hatása meglepő.

A Ro'sa Terka-féle hajkenőcs a gyenge hajbőrt rövid idő **használata** után edzi, a **hajhullás** teljesen megszűnik, meglepően elősegiti a **hajnövést**, kellemes, puha és és bársonysimaságot nyer. A **hajkorpát** sikeresen eltávolitja, a hajnak **szinét** nem változtatja. **Minden sérelmes anyagtól mentes.** A kir. kereskedelmi törvényszék hites vegyésze, dr. **Neumann Zsigmond** urával **megvizsgálva** és **hajkenésre ártalmatlannak** tal lva. **Főraktár:** Budapesten: **Török J.** gyógyszertárában és **Kertész Tódor**-nál, a legtöbb gyógyszertárban és Ro'sa Ignác urnál Nagybecskereken. **Egy kis tégely ára 60 kr. (1 K. 20 f.) Egy nagy tégely ára 1 frt (2 K.)** (Ha a tisztelt megrendelő a postaköltséget meg akarja takaritani, úgy az összeget vagy utalvány utján, vagy a levélhez az értéket bélyegekben mellékelheti, mely esetben bérmentesen küldök két kis vagy egy nagy tégelyt.

A Ro'sa Terka-féle hajkenőcs használata után.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára.

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867

POLLICER ELLA női kalapterme **BUDAPEST, IV., Koronaherceg-u. 2., I. 36. – ABBAZIA, Grand Hotel**

Második évfolyam. Budapest, junius 5. Huszonharmadik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Papiros-politika.

A külügyminiszter idei ekszpozéjának tárgya és tartalma sokkal jelentősebb, semhogy azok felett egykönnyen napirendre lehetne térni. Az ekszpozé két rendes sarkpontja: Ausztria-Magyarországnak a hármas szövetséghez való viszonya és a keleti kérdésben elfoglalt álláspont volt most is az a két ütközőpont, amely körül a delegáció tárgyalásai folytak és e repertoire-ban a hármas szövetség nagyobb szerepet játszott, mint amilyen ma már megilleti, viszont a keleti kérdés kezelésének módja nem bontakozott ki azzal az irányt-jelölő határozottsággal, mint aminővel meg kellett volna jelennie a színen éppen a jelen pillanatban. Ami a hármasszövetséget illeti, eme viszonyt, mint a monarkia külügyi politikájának alapját emlegetni és feltűntetni nem áll öszhangban a tényekkel és a most változott nemzetközi alakulatokkal, mert mit ér az ily szövetségnek folytonos tósztszerű dicsőítése akkor, mikor az élet a maga vaslogikájával, oly helyzeteket teremt, melyek nem illeszkednek e kerethez. A berlini szerződés folytán keletkezett állapotok sem tarthatnak örökké. A szerződés megkötése utáni gyülölködés Porosz- és Oroszország között, amely Bismarck és Gorcsakoff között egészen személyes termé-

szetüvé fajúlt, egymás karjaiba hajtotta Németországot és Ausztria-Magyarországot, amelyet a franciák iránti rokonszenvvel telített irridentista olaszoktól való félelem még inkább Németország felé vonzott. Mikor azután Franciaország okkupálta Tuniszt, amelyre az olaszok is igényt tartottak, e tény az olasz közvéleményt hamarosan az osztrák-német szövetség pártjára utalta és mindezeknek a körülményeknek következménye lőn azután, hogy 1883-ban a hármas szövetség megalakúlt, egy évtizeddel később pedig mintegy visszhangképpen létrejött az orosz-francia barátság, e két viszonylat megalakítván ilyeténképpen az europai politika képét.

Ma ez a kép megváltozott. A német-orosz gyűlölet az idők folyamán nemcsak hogy veszített szenvedélyességéből, hanem az imént megkötött angol-francia egyezmény által teljesen megszűnt. Olaszország, amely oly hirtelen lobban és gyorsan felejt és Tuniszt is hamarosan elfelejtette, fajszereteténél fogva inkább húz a franciához s e szerint az angolszász és latin fajok egyesülése a hármas szövetséget teljesen kivetkőztette eredeti formájából. Mindezek után a hármas szövetséget, amelyet a csapások egész sorozata sújt, nem lehet úgy odaállítani, mint egy megkövesedett szentséget, mint egy sziklaszilárd alapot, amely megingathatatlan.

A külügyminiszter a keleti kérdésben ama status quo hívének vallotta magát, amelyet előbb Pétervárott, majd Mürzstegben foglalt egyezménybe az orosz és osztrák-magyar monarchia. A status quo elméletének tétele szép és üdvös, de negativ alap, mert annak fenntartása nem tőlünk függ, hanem elsősorban Törökországtól, abból a szempontból, hogy mennyi jóindulattal és mily lelkiismeretesen hajtja végre a a reformokat; függ továbbá a balkán törzsektől abban a tekintetben, hogy ezek milyen szívvel fogadják azokat; de függ

még külső hatalmaktól is, mint például Angliától, amelynek véleménye döntő súlylyal esik a mérlegbe. Ha tehát a status quo ily módon megbillen, a szép elmélet egyszerre halomra dől, de hogy mi fog történi, arról Goluchovszky egyáltalán nem nyilatkozott és habár nem lehet kivánni, hogy foglalkozzék összeütközések felidézésére alkalmas részletekkel, annyit mindenesetre el lehetett várni tőle, hogy legalább követendő politikájának irányelveit nagy vonalakban megrajzolja. Annál is inkább, mert adandó alkalommal e koncepció- és tervnélküli politika kapkodásokra vezet, amint annak már a múltban tanúi voltunk. A kérdés különben sem oly egyszerű. Mert ha a status quo elméletének dacára bármiféle lázongás keletkezik a Balkánon, ne gondoljuk azt, hogy az osztozkodás a törökök rovására oly könnyen fog végbe mehetni. Törökország az utóbbi időkben sohasem lép fel támadólag, ellenkezőleg, az utolsó évtizedékben folytatott védelmi politikája azt eredményezheti, hogy ez az ország nem is fog egyszerre letörni és összeroppani, hanem lassanként foszlik darabokká és ez a processzus kivihetetlenné teszi a máskülönben talán kényelmesebben elintézhető osztozkodást. Egy másik változata lehet a status quo meghibbanásának az, hogy az elégedetlen néptörzseket más úton próbálják lecsendesíteni, például autonomiát adnak Macedoniának vagy Albániának, avagy szouserén állammá teszik, mint annak idején tették Kelet-Ruméliát. Hogyan lesznek érdekeik képviselve ily alakulatok esetére, arról nem nyilatkozott Goluchovszky, pedig a keleti kérdés a mi hatalmi szféránk szempontjából e ponton fordúl meg.

A forduló pont a jövőre szomorú perspektivával szolgál s egyúttal megvilágítja azokat a végzetes hibákat, amelyeket a keleti kérdés kezelése körül az osztrák-magyar mo-

narchia elkövetett és bizonyítja azt, hogy bármilyen mozgalom esetén mennyire izolálva állunk. Most, mikor Oroszország a távol Keleten elfoglalva, nem ér rá a Balkán-fejlődést irányítani erejének súlyával: nekünk kellene úgy a hazai, mint az európai közvélemény előtt vezérszerepet játszani tekintélyünk alapján, de ezt a tekintélyt sem mi nem tudjuk kifejteni, annál kevésbbé érzik azt maguk a balkán-népek, melyeknek ez nem ment át köztudatába, mert századokon át következetesen elhibázott politikával sikerült azt eljátszani. A hiba ott csúcsosodik ki, hogy akkor, mikor Ausztria-Magyarország Horvátországot, Dalmáciát bírja, Boszniát okkupálta és kelet felé a szláv régiók irányában gravitál: szláv-ellenes politikát folytat és a bécsi külügyminiszterium az ortodox elleni tradicionális hajlandóságától vezéreltetve, állandóan az ortodoxizmus ellen küzd. Nem értették meg, hogy a balkán népeket az ortodoxok kultuszához nem annyira a vallási dogma, mint inkább a nemzeti egyéniség kifejtése köti, ami a nemzeti autokefál-egyházban jut kifejezésre és ezért idegenkedtek századokon át az osztrák-magyar monarchia védnöksége alatt jelentkező nyugati katholikus kulturától és annál inkább vonzódtak Oroszországhoz, mert közös vallási és így kulturális alapon képes volt nemzeti törekvéseiket táplálni. Ausztria-Magyarországnak már régen meg kellett volna alkudnia e vágyódással és akkor boldogúlt is volna, mert szívesebben csatlakoztak volna hozzánk e népek autonom alapon, hogy így megszabaduljanak az esetleges orosz cézárizmus rémétől. E hagyományos merevségnek tulajdonítható azután, hogy az oroszok hozzájutottak azon olcsó dicsőséghez, hogy a kucsuk-karnadji békekötéstől máig a balkán népek előtt, mint szabadalmazott honmentők szerepelnek.

Ha Ausztria-Magyarország a keleten gyökeret akar

verni és tekintélyt szerezni: okvetlenül meg kell barátkoznia azzal a gondolattal, hogy érintkezési pontokat keres az orthodox egyházból kinőtt kulturával és szakítván az eddigi hagyománynyal, mely Haymerle, Kálnoky, sőt Kállay alatt is Boszniában egyöntetűen megnyilatkozott, a szláv elem érzelmi motivumait nem nézi le oly ridegen. Első feltétel volna ehhez, hogy Szerbiával szemben is határozott álláspontot foglaljon el, a mely azonban nem személyi rokonszenven alapúl, mint például alapúlt az Obrenovicsok iránt, hanem az összeköttetés alapját a szerb népen keresztűl veti meg. Ausztria-Magyarország azonban a szláv ellen állandóan kártyákat játszott ki és ütőül felhasználta hol a román szövetséget, hol a görög szövetséget, melyet újabban 1901-ben Abbáziában kötöttek meg, sőt ismételten előhozakodik az albánokkal is, a kiknek szerepe kereskedelmi szempontból üdvös lehet, de politikai szempontból egy félvad, hajthatatlan néptörzs illetéktelen kedvezését jelenti és különben is olasz befolyás alatt áll. Ily körülmények között, a politika ily végzetes tévedései mellett érthető és megmagyarázható, hogy a japánokkal elfoglalt Oroszország annak a tudatában, hogy Ausztria-Magyarország most kész volna önálló politikát folytatni, nem veszi rossz néven, sőt jó szemmel nézi, talán tud is róla, hogy a balkán-konfederáció eszméje Bulgáriával, Szerbiával és Montenegróval hódít — oly jelenség, a melyet Oroszország eddig saját politikája szempontjából a leghatározottabban perhorreskált. E lehetőségek, forrongások és törekvések, a melyek a nisi találkozásban jutottak kifejezésre, szomorúan jelzik az osztrák-magyar politikának fiaskóját a Balkánon.

Ha Ausztria-Magyarország nem idegenítette volna el magától a szláv elemeket, akkor lett volna módjában ered-

ményesen eljárnia úgy, hogy Szerbiával már régen kereskedelmi szerződést és hadügyi egyezményt kötött volna. A hadügyi egyezmény szükséges lett volna már abból a szempontból is, hogy egy bekövetkezhető hadi felvonúlás esetére Belgrádon keresztűl Nisen, Vrányán és a Morava völgyén át egyenes úton, akadályok nélkül lehetne haladni a Rigómezőig, a mely a nyugati Balkán kulcsáúl szolgál, holott e nélkül a Szandzsákon keresztűl vezetne az út, a mely hegyláncoktól övezve, szűk szorosokban veszélyezteti az eredményt.

Mindezek után sajnálatosnak kell tartani, hogy akkor, mikor egy politika ily hibákat tűntet fel; mikor nem számol az eshetőségekkel, a melyek a jövőre vonatkoznak és nem veszi tudomásúl a kelletlen tényeket, a melyek a múltból származnak; s mikor a Balkán-politika a jövő megoldás magvát magában hordó döntő forduló ponthoz érkezett: nem ismerjük az egyenes útirányt, melyen a miniszter haladni szándékozik. Goluchowszky maga jónak látta azt, hogy a hagyományokhoz hű diplomáciai stílusba csak ott hozzon be némi elevenséget, ahol a törököt szidta; ezzel sikerűlt elérnie azt, hogy a szerb, bolgár és montenegrói nép ellenszenve mellé megszerezte a törökét is és immár a szirt fokán kőszáli sasként egyedűl állva — törököt fogott.

Dr. Blaskovich Sándor.

A SZEGEDI VÁLASZTÁS. Bánffy szegedi győzelme politikai szempontból is érdekes esemény, ám sokkal nagyobb ethikai jelentősége, mert a magyar néplélek körébe bevonúló tiszta, vérfríssitő, egészséges áramlatról tesz újabb tanúságot. E folyamat megkezdődött éppen annak a Bánffynak a bukásával, aki mostan, mint hamvaiban megelevenedett nemzeti színű Phönix lép ki a közélet porondjára, annak a régi rendnek felforgatása útján, amelynek egykor legerősebb támasztéka volt. A régi Bánffy alatt az új Bánffy győzelme képtelenség lett volna, aminthogy Tisza Kálmán nagyváradi bukása is csak Széll Kálmán idején történhetett meg, aki a közélet őszinte megnyilatkozásának régi zsilipjét szabadította fel a kuriai bíráskodással, az összeférhetetlenségi törvénynyel, a hivatalos presszió megfékezésével, amelyek mind arra vezettek, hogy a függetlenség utáni vágy, a vélemény-nyilvánítás szabadsága és az e miatt való üldözés megszűnte beleékelték magukat a köztudatba. A régi rendszer ódon épűlete roskadozott már a legutóbbi általános választásoknál is és nagy robajjal dőlt össze az obstrukció kitörésénél és háborgásainál, amelyek alkalmul szolgáltak arra, hogy az évtizedekig lenyűgözött, elaltatott és sírba temetett kívánságok hódító erővel, feltartóztathatatlan rohammal éledjenek fel egy talán arányaiban túltengő, de a közszellem igaz nyilvánulása szempontjából megkapó harc keretében. A harc ugyan balúl ütött ki, de hatása és eredményei mutatkoznak már is egy szerencsés időben megfogamzott új párt alakításában és ime, most a Bánffy győzelmében, amely az országos és a helyi szempontok érdekes kavarodása mellett a játékba beledobott nemzeti eszme vonzó erejét, a szabadelvű-párt ócska frázisainak bár szózatos ajkakról hangzó hatástalanságát s főleg, első sorban a független polgári meggyőződésnek ez esetben rettenthetlen erősségét mutatja.

Természetes azonban, hogy az elvi harcot nem lehet teljesen különválasztani a személyek kűzdelmétől és magának a küzdelemnek szinhelyétől, amely szintén bővelkedik személyi vonatkozásokban. Bánffy egyénisége nőtt e hadjárat alatt; rokonszenvüket még ellenfelei sem tagadhatják meg tőle. Egy ferfiú, aki hosszú politikai múlt után az írásra adja magát és szónoklatokat tart, holott addig sem író, sem szónok nem volt, hanem csak «tettekkel tényez»-ett; egy volt miniszterelnök, akinek van bátorsága ahhoz, hogy necsak belássa, hanem be is vallja hibáit és tévedéseit — Kossuth szobra mögűl, honnan programmbeszédét elmondta; egy kegyelmes úr, aki le tud mondani egy címről, képes otthagyni

egy méltóságot, fürgén czikkez, jár-kél s legénykedik: kedves látvány a magyarságnak, a melyet ex-nagyságai nem szoktattak hozzá ilyen meglepetésekhez. A másik jelölt személye nem fontos, nem is érdekes, egy figura ő, aki annak a kormánypártnak devise-ével indult a csatába, amelynek idáig hódító varázsa volt Szegeden. Nem jöhetett oly parancsolat violaszín pecsét alatt, a mit ne teljesített volna szivesen e kerület amely mindig kormánypárti volt és annak a keretén belül is a szűkebb Tisza-csoporthoz tartozott. Szeged újjáépítője, Tisza Lajos létesítette e benső viszonyt párt és kerület között, amely a «szegedi gróf»-ot életében mindig képviselőjének választotta, halála után pedig szobrot emelt neki.

A szobor, ha lelke volna, elmélázhatnék az idők változásán. Elmélázhatnék azon, hogy Szeged népe hűtlen lett a Tisza-gárdához és Tisza szelleméhez; hogy a közjogi merevséget ott többé nem lehet a hitelvesztett «régi rend»-del és az elkoptatott «hazafi-bölcsesség»-gel indokolni; hogy a választópolgárnak kinyílt a szeme és felébredt a lelkiismerete; s hogy immár nemcsak az iparos lelkesedik az önálló vámterületért, az áldott alföldi paraszt a magyar hadseregért, a lateiner-elem egy új programm nemzeti tartalmáért, hanem közhivatalnokok is mernek szavazni az ellenzékkel, semmi másért, csak azért, mert a politikai szabadság és függetlenség utáni vágy minden egyéb tekintetet legyőzve, diadalmas erővel támadt fel lelkükben. Hisznek Bánffynak, aki szépet igér s ez igéret csábító; s nem hisznek a kormánypártnak, amely folyton csak hajdani uralmáról ábrándozik és a régi neveket, az egykori tekintélyt csillogtatja akkor, mikor a n é v tisztelete helyett az e s z m e szeretete terjed mind szélesebb rétegekben. Ez irányzat rendíthetlennek vélt kötelékeket szakított széjjel a választás alatt s az egészséges közszellem, az erkölcsi alap győzelmét jelenti a kortes-fogásaiban is elavúlt régi rend felett. Ha Szeged épületei és kövei elválaszthatatlanok egy Tisza gróf nevétől, ki a várost újjáalkotta: szellemi újjászületése Bánffy Dezső elveihez füződik. b. e.

Jókai — az ember.

Jegyzetek Jókairól.

Irta: **Bródy Sándor.**

Petőfiről.

Jókai hitt a csillagokban. Hogy is ne hitt volna ő a csillagokban! Az égi testeken kivül még Petőfiben hitt. Valahányszor nála vacsoráltam, mindíg szóba hozta a csillagokat és Petőfit. Hogy ez a föld egy tökéletlen égi test és megyünk róla egy tökéletesebbre, mind tökéletesebbre. És hogy az emberek, akik itt a földön élnek, mind kicsinyek, ostobák, gyengék és szegények Petőfihez képest. Ha fagyos szalonát evett:

— Ezt Petőfi szerette!

Ha az ajtó, a széltől, magától kinyílt:

— Senki! valami szellem — mondta és mosolyogva hozzátette: — Ha most belépne Petőfi. Visszavenni ezeket a francia forradalmi tablókat ábrázoló képeket; ezek az övéi!

Ha valamit írt, ami neki is tetszett:

— Petőfi szeretné ezt!

És ha túlságosan barátkozott főhercegekkel és bankdirektorokkal — egyetlen gyengéje — ezeken az estéken nem említette a nevét, de az isteni homlokára rá volt írva az ő három kedves szava: «mene tekel ufarsin» és melléje még ez: «ezért kikapnék Petőfitől! Azt hiszem, sokat cselekedett úgy, hogy Petőfinek tessék és sokat nem tett meg, hogy barátjának vissza ne tetszhessék. Pedig már félszáz éve múlt, hogy Petőfi Sándor egy más csillagban, más néven, más alakban és más erkölcsi fogalmakkal s alkalmasint egy új szemponttal él. Félszáz év alatt leghívebb hitvesünktől, akinek szívébe szívünk belenőtt, attól is elválunk. Ám e két költő együttmaradt.

Ne higyje az olvasó, hogy ez az együttmaradás kép-

letes. Amint előbb mondottam: az erősebb és férfiasabb Petőfi állandóan suggestió alatt tartotta a szelíd és leányos Jókai Móricot. Amíg egymás mellett éltek, Petőfi az atyai barát szerepét töltötte be mellette és nem egyszer keményen bánt vele. Jókai a tútorság elől többször szelíd csellel menekült, így cselekedett első házassága alkalmából is. E házasság csodálatosan és jellemzően érdekes történetét nem lehet — és nem is illő — e futólagos jegyzetekben elintézni, de annyit bátran ideírhatok, hogy Petőfi e házasságot ellenezte és a két legnagyobb között való haragos elválásnak igaz oka ez az ellenzés. Jókai egy bizonyos későbbi analog helyzetben említette is:

— Az első házasságomat Petőfi Sándor ellenezte, mégis milyen jó lett!

Egy tiszteletreméltó hölgy ma is őrzi azokat a leveleket, amelyeket az említett házasság tárgyában Jókai anyja kapott Petőfitől. Kemény, ugyancsak szókimondó ítélet van e sorokban, amelyek ugyancsak sérthették a Jókai önérzetét — aki később, amikor édes anyja vele és házasságával kibékült, e leveleket bizonynyal olvasta. Azonban a regényíró szívében sem sértődöttség, sem harag nem fészkelhette be magát — a két költő együttmaradt. Ezért csodálkoztunk azon, hogy a Petőfi segesvári szobrának leleplezésére — amely Jókainak még második házassága előtt történt meg — semmi mód nem akart lemenni az életben maradt barát.

— Öreg vagyok, töpörödött, beteg is ilyen hosszú útra! — mondá, pedig friss, gavalléros volt ebben az időben és a megfázástól — legfőbb rémétől — sem kellett tartania, kánikula volt éppen. Oly roppant hőség, hogy E. Kovács Gyulát, aki a leleplezésén az alkalmi verset szavalta, ott a szobor előtt szívszélütés érte.

— Ezt a halált nekem szánta Petőfi! — mondá Jókai, amikor neki a hirtelen halál hirét másnap a Svábhegyre elhozták. Elhalványodott, komoly és csendes lett. Nagyon elgondolkozott valamin, amiről nem mertünk kérdezősködni, csak későn.

Meyer Konrád Ferdinánd.

Meyer Konrád későn és nehezen lett íróvá. Egyik klasszikusa az ujabb német irodalomnak s harminc esztendős korában még nem volt kifogástalan a németsége. Ritka eredeti tehetség, férfikora derekáig mégis pusztán abból állott irodalmi munkássága, hogy német történelmi tanulmányokat fordított franciára. Arra gondolt, hogy a francia nyelv magántanára legyen valamelyik egyetemen; később jogi pályára, azután festőnek készült; hivatalt akart vállalni s csak magának szándékozott verselgetni. Párisban, Münchenben, Olaszországban kereste élete célját, pedig lelkének minden szála szülőföldjéhez, Svájchoz kötötte, melynek történetéből merítette főbb munkáinak tárgyát. Mikor végre írni kezdett is, vers- és dráma-témákat forgatott fejében, pedig az elbeszéléshez legtöbb a tehetsége. Egész élete csupa merő ilyen ellentét. A legerősebb elmék s a leghiggadtabb emberek egyike s élete folytában kétszer kerül az őrültek házába. A történet legpompásabb korszakát, a renaissancet festi legnagyobb kedvvel munkáiban, Rubens a kedves festője — maga meg a legszürkébb polgári életet éli, hivatalnoki egyszerüségben. Mindent elkövet, hogy nyugodt napokat lásson s ezt a nyugalmat végig keresi Svájcnak valamennyi hegyén-völgyén. Zárkózott, emberkerűlő természet, de jó fiú, gyöngéd testvér s holta után családja marad. Egy napig sem tud ellenni huga nélkül; véle járja be költői műveinek színterét, neki mondja tollba regényeit, a protestantizmus harcairól, a renaissance szenvedélyes hőseiről — Svájc valamelyik csöndes völgyében, egy árnyas fa alatt, míg kutyája lábaihoz lapúl, macskája az asztalon dorombol s az író közben-közben pihenőül morzsát szór a madaraknak.

Svájc tiszta levegője s az író lelkének ez a nyugalma megérzik minden munkáján. Mint a bércek festője, Segantini, ő is tisztán és nyugodtan rajzol meg mindent, hogy világosan

látni, ami távol van is, tájait éppen úgy, mint történelmi alakjait. Munkaközben csöppet sem ideges, szívesen marad egy-egy leirásnál, ameddig szükségét látja. Semmit el nem nagyol, mindenre gondja van, ami csak elénkbe hozhatja alakjait és helyzeteit. Ha két embert ír le, amint a napon sétálnak, nem csupán őket magukat rajzolja meg, hanem sarkukhoz nőtt, összegabalyodó, törpe árnyékukat is. Az egész német irodalomban nincs senki, aki festőibb lenne nála. Nem csoda, hiszen maga is festőnek készült, huga és felesége is festegetett.

Azonban csínján bánik festői erejével s egyetlen sornyi henye képe sincs, amely pusztán szín- és szószaporítás volna. Annyi eseményt halmoz össze munkáinak egy-egy jelenetében, annyi fejlődést tud egy-egy mondatba fojtani, hogy helyhez sem juthat nála semmi fölösleges. Színei alatt mindig mag van és élet s alakjai nem hogy beléjök vesznének azokba, sőt azokból kelnek ki. Az a tömérdek tartalom, melyet roppant erővel sűrit jeleneteibe, a szenvedélyeknek az a lekötött ereje, mely majd szétveti a szót és a mondatot s szinte szétfeszíti az egész munkának rendszerint fukaron kimért határait, ennyi színnel átitatva, ennyi festőiségtől éltetve, olyan drámai erővel hatnak, mintha csupa tragédiákat néznénk végig. Nem ok nélkül készült Meyer drámairónak s nem csoda, hogy «Jenatsch»-ot és «Borgia Angelá»-t drámának szánta s mindegyikből meg is írt néhány jelenetet, jambusokban. Csupa olyan témák körül forgolódott, amelyeket mások színpadra vittek, mint Borgia Lukréciát Victor Hugo, «A szent» hősét, Becket Tamást meg Tennyson. De Meyer mindegyiknél drámaibb.

Ezt a megkötött erőt még jobban kiérezteti elfátyolozott drámáinak erőteljes kompoziciója és higgadt epikai hangja. Minden mondat alatt parázs van. Meyer rendkívül lassan dolgozott. «Jenatsch»-ot nyolc álló esztendeig hordta magában; «Borgia Angelá»-nak csak a lediktálása harmadfél esztendejébe került. S ennek az időnek legnagyobb része abba telt, hogy át- meg átszűrte tervét, miközben folytonosan tisztult s terjedelem dolgában egyre apadt. Egész fejezeteket meggazdálkodott s öröm volt neki, ha valamelyik mondatából

egy-két szót megtakaríthatott. Számtalanszor újra másolták munkáit, maga is, huga is; egy nagyobb költeményét, az «Engelberg»-et, hét átjavított másolatban tartogatta iróasztala fiokjában s «Jenatsch»-ot is, miután a «Literatur»-ban megjelent, ki nem adta kezéből, mig ujra át nem gyomlálta. Ez az összesajtolás acélkeménynyé edzi kompozicióját s olyanokká teszi mondatait, mintha mélyükben elvarázsolt szellemek gubbaszkodnának, akik minden kis szakaszban egész sereg szolgálatot tesznek az irónak: előbbre lendítik a cselekményt, szövik a jellemek szövetét, keretbe foglalnak egy-egy képet s kiszívnak minden levegő-buborékot a tömör anyag közül.

Mindez még csupa külsőség és írói modor ahhoz képest, amilyen mélyen és igazán ismeri embereit s ahogyan föl tudja eleveníteni azok korát. Hasznát látta annak, hogy apja történettudós volt, maga is forgatta fiatalkorában a krónikákat, s egyet-mást fordított is történeti munkákból. A történelemből vette tárgyait és alakjait. Jobban is ismerhette a történelmi korszakokat a maga koránál, mikor egész társaságát csak könyvei tették s a történelmi alakokat, akikhez nem átallt közeledni, a maga kortársainál, mikor ezeket kerülve kerülte. Az ő számára jóformán csak a történelem volt a valóság s önnön tapasztalatai és emberismerete, amihez önmagán keresztül jutott. De csodálatosan erős volt, ami a múlt föltámasztását illeti. Elföldelt öltők embereit éppen azon a módon puhatolta ki a maga korának népéből, mint ahogy' Arany János hántotta ki a bihari gubákból az Átila- és Nagy Lajos-korabeli magyart. A történelmi nevek közé egy-egy képzelt alakot elegyített, akik betöltik a réseket amazok között s indokolják gondolkozásukat és cselekedeteiket. Ilyen költött személy Planta Lukrécia, aki belefonódik a Jenatsch György sorsába, sarkallja hatalomvágyát s eszközlője halálának. Ez a művészi képzelet szőtte Strozzi Herkules szerelmét Borgia Lukréciához, amely vérbefojtott lángjával sokkal telibbé teszi az egésznek renaissance-színét s amellett a főbiró az az alak, akin át a hercegnek, hercegnének, Don Giuliónak úgy a lelkébe látunk, mint más résen át semmerről.

A történelmi hátteret s az egyes alakokat, valódiakat

és költötteket egyaránt, azzal eleveníti meg Meyer, hogy annyira közelükbe férkőzik, ahol nemcsak ő érezheti át azok tapasztalatait, hanem a maga emlékeiből is juttat azoknak. Egyik régi személyes ismerőse, Frey Adolf, följegyezte, hogy mielőtt hozzáfogott Jenatsch-hoz, sorra járta a Muretto-nyerget, Malóját, Sogliót, Berbennt, Thusist, megfordúlt Domleschgben, Fuentesben és Riedbergen, kedves Bündenének minden talpalatnyi földjén, amerre Jenatsch kóborolt. Minden élményét, amin átment, megosztotta alakjaival. Ha Waser nehezen tudja kinyitni a berbenni paplak ablakának fatábláját a galyak miatt, annak az az oka, hogy az író valamelyik éji szállásának ablakát meg behúzni nem tudta egy fügefa benőtt ágbogától. Ahol Waser egy ital bort kap, ott őt megkínálták egy pohárral. Ha maga nem barangolta így be a vidéket, ahol valamelyik munkája lejátszódik, mint ahogy' nem járt Pratellóban: legalább a térképen megkeresi s valamelyik tanár ösmerősétől elkéri egy középkori olasz várnak a képét s azt írja le Don Giulió lakának.

Az ilyen egyéni vonások öntenek olyan csodálatos életet munkáiba. Úgy ismerjük tájait, mintha magunk is jártunk volna ott. Azzal, hogy hőseit beleártja a maga életének s ezen a réven a mi mindennapi életünknek kicsinységeibe, nagy dolgaik is igazabbaknak tűnnek fel s munkái megkapják azt a finom patinát, amit csak nagy írók munkáin találni: úgy hatnak, mint az átélt dolgok.

Azzal, hogy így egész lelkét beléjök préseli, akkora erőt ád alakjaiba, hogy akkor is élnek, amikor nincsenek éppen előttünk. Pedig minduntalan kemény próbára teszi jellemző erejét s olyan alakokat idéz fel, mint Dante, Ariosto, Becket, Tamás, Rohan herceg, Pescara, Vittoria Colonna. Jellemrajzoló művészetének az a leghatalmasabb bizonyítéka, hogy ezek nála nem kevésbbé súlyosak, érdekesek, lángeszűek és nagyok, mint amilyeneknek várjuk őket. Csupa fővonásokból rajzolja ki jellemöket, minden világos, átlátszó bennök; jellemök nem átláthatatlan, rejtélyesen bonyolult szövedék. A lángésznek és hősiségnek, a szenvedélynek és fájdalomnak, az erőnek és gyöngédségnek minden árnyalata megvan mű-

veiben. Csak egy hiányzik szinte egészen: a jókedv, a humor felcsillanása. Egyetlen elbeszélésében tetszik föl magvas és nemes derűje. Különben minden lapja csupa szomorúság. Legtöbb alakja tőrt visel övén; ruhájokra vér frecscsent. Szokásaiban szilajabb, erkölcseiben kegyetlenebb, tettre gyorsabb kort rajzolt a magáénál s indulatosabb és izmosabb növésű embereket, akikben csupa erőteljes indulat él. Kisszerű bűnt, közönséges alacsonyságot, szeszélyt és lármás háborgást sohasem vett a tollára ez a csöndes, szikár ember, aki, éppen mert maga szenvedély nélkül való volt és megfontoló, imádta az erőt, a vágyakban dúsabb hajtású lelkeket, az acélos fürge testet, a nagyságot, melynek megvan az alkalma nagynak lenni.

És mindig győzte erővel, amibe fogott. Ereje néha a végső pontig kifeszült, ahol olvasói visszahökkentek mellőle. Ilyen a Planta Lukrécia csapása is a véres bárddal, amin Keller Gottfrid nem győzött eleget szörnyűködni.

Még ez sem a leglelke Meyernek. Munkái olyanok, mint megannyi tó, amelyeknek nyugodt, ólmos tükre alatt láthatatlan meleg források bugyognak. Amit munkáin át, az írói mesterkedésen, a festői leírásokon, drámai jeleneteken, élénken jellemzett alakokon keresztül a lelkében látni: az a mélységes komolyság, amelylyel az életet nézte, az a közöny maga iránt s az az elfordulás a körűlte nyüzsgő emberektől, az a gyönyörködés egy színesebb, viharosabb, nagyobb szabású világban, az emberi sorsnak ez a tragikus látása, hogy az élet csupa dilemmák közé szorít bennünket s a boldogságot olyan tulajdonságaink feláldozása árán vásárolhatjuk meg, amelyek nélkül nem lehetünk boldogok; a tragikumnak az a fölfogása, hogy a bűntetés súlya mindig meghaladja bűneinket. Ez az igazi Meyer, aki egy munkájában sem fejezte ki magát teljesen s aki nem kerülhette el a königsfeldi gyógyintézetet.

Ott, az őrültek házában azon sajnálkozott, hogy nagy tervei puszta terveknek maradtak. Ha mindent megír is, ami fejében megfordult, akkor sem vált volna belőle soha széles körökben olvasott író. Művészek és műértők mindig nagyra

tartották munkáit; író kortársai, Scheffel, Laube, Keller maguk fölé emelték. De munkáinak kelendősége csak akkora volt, hogy — az üzleti könyvek tanúsága szerint — kiadójának, és neki·közösen, alig fordult egy-egy kötetén öt vagy tíz tallér hasznuk.

Mikor 1895 őszén, hetven éves korában, miután annyi maradandó művet alkotott, meghalt, temetése csak Zürich városának és ifjúságának gyásza volt s a kilchbergi majoré, ahol élete vége felé kis birtokán gazdálkodott. Azóta egyre nő munkáinak becse, művei ujabb meg ujabb kiadásokat érnek. Hányan értik meg s tudják megbecsülni érdeme szerint, az más kérdés, mert a finom lelküeknek és hozzáértőknek írt, akik mindig és mindenütt kevesen vannak.

Voinovich Géza.

Ez a czikk egyike a Klasszikus Regénytár köteteit bevezető tanulmányoknak. A 60 kötetre terjedő vállalat első sorozata a napokban fog megjelenni: Dickens, Daudet, Doktojevszkij, Balzac és Meyer Konrád egy-egy kötete. Minden íróról bevezető tanulmány is van a kötetekben. E bevezetéseket a szerkesztők írják: Ambrus Zoltán és dr. Voinovich Géza. Egyet itt közlünk mutatóba.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Mademoiselle Vénus.

Irta: **Pekár Gyula.**

Odakint nehezen kezd szunnyadozni az éjfélutáni lázas, bűnös Páris — köröskörül aludni készül már a legendás bohém Montmartre s nedves, fekete, szűk utcáit csak olykor veri fel nyugtalan álmukból valami mámoros cocotte-sikoly, vagy valami duhaj műtermi nóta. A közeli boulevardon a mulatóhelyek éles villanyfényében még tombol a beteges jókedv, de kéjes heve már alig hat el ezekbe a sötét sikátorokba. Ezekben már halottmerev lethargiába sülyedt az élet. A kérlelhetetlenül magukba zárt házak alatt a sarkokon olykor megvillan a szoborszerűen mozdulatlan rendőrök oldalán a rövid szurony . . .

Odakint alszik már a legendás, bohém Montmartre, de idebent ennek a művész-zúgnak a gótikus üvegfestésü, ósdi kirakat ablakai mögött álmatlanul teng a fáradt élet tovább. Alig látok átal a cigarettafüstön s a fojtó abszinth-gőzön: e szédületes fátyol mögött valami rejtelmes szimbolizmussal tűnnek fel előttem a szűk kocsma bizarr és groteszk művészi holmival és képekkel teleaggatott falai. Odaát lóg egy óriási vörös gipsz szamárfej, a «cabaret» jelképe, körűlötte olvasók és szentképek oldalán profán és illetlen emblémák sorakoznak, vegyest a legelső művészek keze alól kikerült festményekkel és rajzokkal. Vannak ott Willette, Steinlen, Caran d'Ache és Forain-féle eredetiek, a tulajdonosnak, Salis-nak szánt emlék-sorokkal, mert hisz Salis valamikor tán maga is atelierben dolgozott, mielőtt korcsmárossá lett volna s nagy barátja a művészeknek. Maró cinismussal rajzolt geniális torzképek ezek, melyeknek művészieségét tán csak romlottságuk múlja felül. Ott van Verlaine-nak egy torzarcképe, melyet a koldus és fegyenc-költő maga írt alá s adott Salisnak, ott egy óriás Kalvária-kép, mely Rothschildot ábrázolja a keresztfán, amint mohó szemmel, kínba meredt kéjjel pillant le a meztelen Magdolna-cocottera . . . Minden őrültség ott van e képeken, amit a túlcsapongó ördöngős jókedv vagy a geniális romlottság cinizmusában kigondolhat: a művészi mámor

haláltáncai e szinte ijesztő vázlatok. De még megdöbbentőbb kontrasztképp a legszűziesebb idealizmus Madonnái sorakoznak a fantázia emez orgiái mellett, — vannak ott festmények, melyek a tavaszálló ideál után kapó kétségbeesett művészt, vagy a végtelenbe vágyó, álmaiban megőrülő költőt ábrázolják . . . A túlsó sarokban a koldus-király és költő Villon képe alatt egy kis miniatűr bábszinház áll, — pierott-históriákat és középkori misztériumokat játszanak benne; idébb a szobrokkal körülrakott zongoránál egy enyészetes formáju, koldus kinézésü vak zenész ül, ismerem őt jól, második dijat kapott volt régen, fiatalkorában a brüsszeli konzervatóriumban . . . Nyomorúsága dacára most is ifjú hév lüktet a játékában s észre se veszi, ha a mellette elhaladó pincérek leöntik kávéval vagy sörrel . . . Csodálatos hangulat van ebben a zúgban: a művészies vágyak fensége ölelkezik ebben az abszinthgőzben a földhöz ragadt hétköznapiassággal, a szárnyaszegett, szűzies idealizmus a bűja érzékiséggel, az ábrándos költői szomorúság a részeg jókedvvel: a poézis örök ártatlansága a testiség minden bűneivel. A szentnek a profánnal, a fenségesnek az aljassal való ama bizarr keveréke van meg itt, amely annyira jellemzi ezt az örökké újat kereső, fáradt Párist . . .

Késő re jár az idő, — elment már a művészekre kiváncsi, otromba nyárspolgároknak a mulató tömege, elvonúlt a látványossághajhászó meredt angolok karavánja is, — magunkra maradtunk. Pillanatra csend lesz . . . Aztán valami mondhatatlan melankholia terjeszti ki szürke szárnyait az ott maradt társaságra. Körűlnézek: a voltaképpeni igazi törzsvendégek ezek, — a művészet mostoha gyermekei, a kétségbeesett, tehetetlen festők, akik a Szalon nagy dijáról álmodtak és most garasért rajzolnak arcképeket a lebújokban, — az éhenhaló költők, kiknek kéziratát egy szerkesztőség sem fogadja el s Villon módjára szemétdombon fognak meghalni, — a mindenből kikopott zenészek, akiknek diploma van az utolsó kabátjukban, de azért nem jut számukra hely még a legutolsó zenekarban sem . . . Ott ülnek a középkorias durva asztaloknál, öltönyük kopott, széles művésznyakkendőjük madzaggá aszott a nyakuk körül s hajuk hosszú, akár csak a merovingi királyoké és zsírosan lóg a kabátjuk gallérjára. Ott könyökölnek az abszinthes pohár előtt és bámulnak a légbe szállt álmaik után. Az abból a pohárból rájuk mosolygó veszedelmes zöld géniusz von homályt szemükre és elméjükre, az emészti el őket lassan, aminthogy elemésztette Musset-t . . . Némelyik mellett ott ül

a szeretője is, mert szerelem nélkül ezek az emberek nem tudnak élni . . . Sovány, bűnös arcu kopott leányok ezek, szemükben minden elvetemültséggel. Szeretik ezeket a sápadt, kócos szakállu poétákat, mert hozzájuk hasonlók: testvéreik a szenvedésben, a nyomorban s mert őket énekelik meg idealizmusuk utolsó fellendülésében . . . Pillanatra csend lesz; még a művész szakállu Salis is elgondolkodva könyököl oda a kasszához s tartja a kezében a karmesteri marhakolompot. Rekedten köszörüli a torkát, sokat énekelt és sokat ivott az este, örűl, hogy megpihenhet kissé. A csodálatos csend közepette egyszerre mindnyájan egymásra nézünk. S bár nem vagyunk ismerősek s nem beszélgetünk, az a sajátságos, delejes hangulat vesz erőt rajtunk, amely olykor kivételes pillanatokban, rokonszenvvel köti össze a legidegenebb emberek gondolat-világát. Mind azt érezzük, hogy annyi idegesen kacagtató és illetlen dalt halottunk az este, hogy megtisztulásra volna szükségünk . . . Egy sápadt, vézna leány lép a zongora mellé — mert hisz itt az énekelhet, aki akar — s félénk, álmatag hangon kezd el énekelni, halk kiséret mellett —

C'était deux amants,
Qui révaient d'amour lointain,
C'était deux amants,
Que reniaient leur parents . . .
Ils sien sont allé
Sur une barque fragile,
Ils s'en sont allé
Au pays des exilés . . .

A «Berceuse Bleue» ez, egy kétszáz éves breton bölcsődal, amely két fiatal szerelmesről mesél, akiket kitagadtak a szüleik s akik elmentek a «számüzöttek országába», a tengerre meghalni . . . A leány elhaló hangja csodálatosan, szinte ünnepélyesen csengett és hallatára eszelős álmokkal teltek meg az elzüllött művészek szemei.

Tiszta szerelemről, nagy és örök boldogságról álmodtak, olyanról, amelyik a síron túl tart, olyanról, mint amilyen a bölcsődal szerelmeseit a halálba vitte. És pillanatra kiereszttették kifestett arcú kedveseik kezét . . . Szinte vallásos ihlettel énekeltek halkan a vézna leánynyal s mikor odaértek, hogy a két szerelmes odavész a viharban, valami sajátságos áhítattal ismétlék búcsú szavaikat:

— «Mes yeux dans tes yeux
Et ma bouche sur ta bouche,
Mes yeux dans tes yeux,
Nous pouvons aller aux cieux» . . .

Mikor elhaltak a bölcsődal utolsó akkordjai s épp mindnyájan révetegeh néztünk fel a japáni szörnyekkel teleaggatott füstös plafond felé, mintegy a meghaló szerelmesek égbeszálló fehér lelkeit akarván kisérni a szemeinkkel: valami furcsa dolog történt. Az az elzüllött, kopott sápadt leány, ki már régóta szótalan, egyedül ült és ivott ott a legutolsó asztalnál, egyszerre görcsbe meredő kézzel döntötte fel az abszinthes poharát s aztán halottbénán hanyatlott hátra a a székében. A pincérek szifont fecskendeztek az arcába, Salis pedig teljes erővel kolompolt a fülébe a marha-kolomppal.

Bizonyos ösztönszerü irtózattal néztem a szerencsétlen teremtésre. Hátrahanyatló fakó arca, behúnyt szemeivel halott arc volt egészen, de nem azoknak a még halálukban is üde, fiatal leányoknak az arca, akik szelid életük után a gazdag ravatalon is, mintha még mindig egészségesek volnának, — nem, más arc volt ez egészen: azoknak a szerencsétleneknek a dúlt, szenvedésben elsorvadt arca, akiket a Szajnából fognak ki s aztán a Morgue márványlapjára fektetnek . . . A hivalkodó rongyok utolsó divatoskodó foszlányai fedték szegény elsovánkodott testét, mely rongyok, ha meg nem tetszenek a dőzsöléstől részeg szemnek, hát olyan borzalmasan útálatosak . . . Az a szerencsétlen leány volt ez, aki már senkinek se kell, akinek már csak a Morgueban van helye. Pedig még fiatalnak látszott, még az abszinth-delírium pestises torzulata alatt is . . . Most felveti a szemét és rám néz.

Egyszerre mintha egy tűvel szúrnának meg az agyamban egy helyet. Zavartan, megdöbbenve lépek hátra. Aztán valami eszeveszett hajszában kezdenek keringeni az emlékeim a fejemben. Én ismerem ezt az arcot, de honnan? honnan? A változó képek mint valami gyorsvonati panorámában suhannak el előttem, végre egy kép rögződik meg a szemem előtt, egy atelier-jelenet, egy piedesztálon álló, tökéletes márvány szépségü, antiktestü, mosolygó női modell . . . Nem hiszek ennek a képnek, nem lehet hinnem! De végre is ahogy a feléledő, magához térő arcot nézem, egyszerre önfeledten egy szó siklik ki az ajkamon:

— Anadyomene! . . . Mademoiselle Vénus! . . .

Epp akkor ültették fel a pincérek. Félrebillent hivalkodó kalapja alól kócosan bukott le elárvult szőke haja. Rám nézett és kiaszott, szenynyes kezével szórakozottan simította

végig a homlokát. Aztán azoknak a kába szenvtelen nyugalmával, akik túlsokat szenvedtek arra, hogy még meglepődni vagy pirulni tudjanak, üresen így felelt:

— Anadyomene? . . . Igen, az vagyok . . . Ki vagy te?

Nézett rám hosszan, erősen igyekezvén valamire összpontosítani abszinthbe áztatott gondolatait. Arca lassanként tudatosabb kifejezést öltött fel. Egyszerre aztán zokogva borúlt a söröspoharak aljától szennyes tölgyfaasztalra.

Uram Isten, lehetséges volna ez? Ez volna a mi pár év előtti legszebb modellünk? Nem, hisz ez őrültség! . . . S mialatt a szerencsétlen teremtés ott zokogott mellettem az asztalon, csak néztem az egykori felséges teremtésnek a szégyenletes romját s megháborodottan egészítém ki szakadozott emlékeimet.

Igen, csakugyan ő az . . . Ráismertem a pillantásáról, ahogy rámnézett, mert a testében, ebben a vázban bizony semmikép se tudtam volna feltalálni a mi Anadyomene Vénuszunkat. Vénus Anadyomene! Sírhattam volna, ahogy most ránéztem. Mert csakugyan így hívtuk őt, vagyis rövidebben Mademoiselle Vénusnak . . .

Derüs, napfényes régi napok jutottak az eszembe, mikor magam is még pár esztendővel fiatalabb voltam és olyan lelkesedéssel jártam a Julien-akadémiába s festő akartam lenni . . . Szép álmok! Milyen hévvel rajzoltam, dolgoztam s milyen bolondos rajongással valék szerelmes az antikba! Mennyit üldögéltem tavaszi délutánokon a Beaux-Arts csarnokában a márvány istennők előtt, siratva az olimpusi istenek örökre letűnt világát . . . Egy nap aztán arra ébredtem fel, hogy az antikvilágnak tán még sincsen egészen vége. Elkésve érkeztem az altelierbe s emlékszem, tátott szájjal álltam meg az ajtóban. Egy új modell állott ott a piedesztálon, de én nem tudtam elhinni, ahogy rá néztem, hogy élő nő volna . . . Azt hittem, hogy rá akarnak szedni, hogy a Beaux-Artsból hoztak át egy Vénusz-szobrot s azt festették be testszinüre . . . nem lehet élő ember olyan tökéletes! De mindannyian, a növendékek és tanárok, mind szinte vallásos tisztelettel nézték ezt a csodaleányt. Ott állt közöttünk a habokból kikelő Vénus poseában, magasra emelt kezeivel dús aranyszőke haját tűzvén fel. Én még mindig nem hittem, hogy él, tartása meg mosolya is olyan márványszerűen merev volt, hogy csak akkor tértem magamhoz, mikor egyszer fáradtan ereszté le a karjait. Viharos hurráh hangzott fel a teremben. A lelkes, öreg professzor,

aki igazán bohém volt, térdre parancsolá az egész ifjuságot, maga is letérdelt s határtalan lelkesedésében elszavalá Homérosznak egy csomó hexameterét, melyet sem ő, sem mi meg nem értettünk, de amely mindnyájunk szemében mégis ezt a szépséget megilletö antik istentisztelet számban ment . . . Odaborultunk elejébe s mi, az annyira duhaj, íztelenkedni szerető fiatalok, valóságos szent áhítattal bámúltuk. A leány irult, pirult, védekezett, de hiába volt minden, diadalmenetben, az akadémia énekhangja mellett vittük körül az összes termekben. Én azonban csak akkor tértem magamhoz egészen, mikor felöltözött s úgy jött be hozzánk elbúcsúzni. Egyszerűen, szinte vídékiesen öltözött varróleánynak nézett ki. Ki is volt hát ez a csodateremtés voltaképp? Maga elmondta: egyszerű, normandi leány, aki eljött Párisba szerencsét próbálni. Tisztességes leány volt s a varrásból nem tudott megélni, hát gondolá jelentkezik az akadémiában. Nem akart ő, csak «fejre» pozirozni, de hát levetkőztették és pedig erőszakkal. És akkor tűnt ki, hogy ki ő voltaképp, hogy az Anadyomene testvérhuga . . .

Hires leány lett belőle, kit az egész művészvilágban ismertek s akit az öreg atyamesterek is eljöttek megnézni az akadémiában. Mert ki nem bocsátottuk a kezünkből, a mi tulajdonunk volt s szivesen fizettünk neki háromszoros pénzt csakhogy a rivális akadémiákba el ne járjon. A «Vénus» nevet azonban hivatalosan csak az évi «Quatre-z-arts» bálon adtuk meg neki. Óriási pompázatos aranykocsin vittük be ott a terembe diadalmenetben. Mi mindannyian tritonok s egyéb viziszörnyek voltunk s ott ültünk a hajóformáju kocsi párkányán. A kocsi belseje tengert ábrázolt, ennek közepén egy óriás kagyló volt s ebből emelkedett ki az Anadyomene, a habból született Vénusz, kit a szoborszerűbbség okából az estére egészen gipszporral hintettek be. Itt keresztelte meg őt az atyamesterünk, a művész Szent Háromság: Pheidias, Lionardo és Michelangelo nevében, alkalmi beszéd kíséretében, ünnepélyesen Vénusnak. A művészlapok úgy beszéltek róla, mint a «század csodájáról» . . .

S aztán? Aztán elkövetkezett az az idő, hogy mindnyájan belészerettünk. Belefáradtunk a platonikus bámulatba s ebbeli kimerülésünk pozitívabb földi vágyakat ébresztett fel bennünk. Szerelemmé ernyedt bennünk a művészies ámulat. De még ez a szerelem se volt közönséges valami: valami mitológiai dűh volt ebben is, Vénus istenasszonyt szerettük a modelünkben, az egész antik Olympust akartuk ölelni benne. Nyíltan vagy titokban, de professzorostul

együtt mindannyian udvaroltunk neki. S ő? Ő valami bámész csodálkozással hallgatta mithológiai áradozásainkat, nem igen tudta ő, hogy kik azok a görög istenek, hogy mi az Olympus . . . Csak hallgatta udvarlásunkat, de azért senkit se engedett közel magához. Egyszerű, egészséges eszü vidéki leány volt, akiben az érzések mintha még aludtak volna. Nos: rövid idő alatt megint valami másról lett híres «Mademoiselle Vénus», — arról, hogy nemcsak olyan szép, de olyan hideg is, mint a márvány . . . Párszor már majd fellázadt ellene az egész akadémia; eljárásában a tradíciók megsértését láttuk. De hát hiába, ő hajthatatlan maradt. Hiába magyaráztuk neki, hogy igyekezzék szeretni; ha most szép, úgy a szerelem még kétszerte szebbé fogja tenni őt, mert hisz az asszonyok szépsége úgy táplálkozik a szerelmen, mint a méh a virágon . . .

Hiába volt minden: ő csak mosolygott és nem hallgatott ránk. Ösztönszerüleg félt a szerelemtől, mintha abban szépségének a vesztét látta volna . . .

Egy napon aztán eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Vártuk napokig, hetekig, de csak nem jött. Valósággal megsirattuk, egy szobrász növendék még siremléket is faragott neki. Aztán jöttek más modellek, más viszonyok s mi lassan elfeledtük, kihevertük szerelmünket. Mint egy messzeséges, szinte antik legenda maradt meg emlékünkben az Anadyomene a «Mademoiselle Vénus» emléke.

Ott könyökölt az asztalon s csak bámult maga elé szótalan. Pedig látszott szemöldein, hogy összpontosítani szeretné kuszált gondolatait, de sehogy se tudja. Végre engedtem a kérésének s abszinthet hozattam neki. Ez pillanatra csakugyan rendbeszedte a fejét. Elkomolyodott s szórakozottan kezdé simogatni a homlokát. Majd bolondul mosolyodott el s eszelősen nézegette elsoványkodott karjait.

— Hogy mi vitt ennyire? — mormogá szakadozottan, nehezen ejtve ki a szavakat, — ha-ha! még kérded! . . . . Óh, féltem én tőle már akkor, mikor ott voltam . . . nálatok az akadémián! Sejtettem én, hogy az lesz a veszte a szépségemnek, meg . . . magamnak. Átkozott szerelem! Ide nézz rám, — nézd a hitvány testemet: a szerelem tett ezzé! Verje meg az isten . . . És ti még azt mondtátok nekem, hogy kétszerte szebb leszek vele . . . Ha-ha-ha! De nem hittem nektek és igazam volt . . . Hanem aztán — —

— Aztán?

— Aztán — itt a hangja aggodalmasra, siránkozóra vált — jött valaki . . . Oh, de szép legény volt! Nem úr, mint ti, de erős és veszedelmes, akinek az öklétől féltek a külvárosi rendőrök . . . Oh, de szerettem! Mindenemet od'adtam neki. S ő vert . . . De édes volt nekem még annak a kínja is és könnyezve csókolám testemen kezének a véres helyét. Aztán elhagyott és én belebetegedtem az utána való bánkódásba . . . Elsírtam a szépségemet s mikor a kórházból kikerültem, nem ismertek többet rám az emberek. Munkát kerestem, sorra jártam az atelieréket, de gúnyosan utasítottak el mindenünnen. Csak tihozzátok nem mertem felmenni, mert szégyeltem volna magamat . . . Különben úgyse ismertetek volna rám . . . Nyomorúságomban mindegyre jobban elsorvadtam. Egy napon végre nagyon éhes voltam s ekkor . . . ekkor rossz leány lettem . . . Azóta megszoktam az abszinthivást, azóta vígan élek, egy mámorban . . . azóta nem tudom, mit teszek, mit beszélek . . . Hozass még egy pohárral! Csak egy dolog maradt meg a fejemben s ez az, hogy átkozott legyen a szerelem, mert az emészti el az asszonyi szépséget . . . Vénus! Anadyomene! — kacagott fel. Hozass egy abszinthet Vénusnak! . . . Aztán majd fessétek le őt még egyszer. Fessétek le Vénust, majd ha ki lesz terítve a Morgueban s utoljára lesz modelletek . . . a halálra — — Oh, de jó lesz ott . . . pihenni . . . aludni . . .

Behunyta a szemét s mintha már arra a fekete márványlapra akart volna hanyatt dűlni, kéjesen borzongva nyújtózott ki a székében. Pillanat mulva deliriózus, mély álomba merült.

Körűlnéztem az abszintgőzbe és cigaretta füstbe fuló korcsmában. Akkor énekelték el újból a «Berceuse Bleuet» s az elzűllött művészek égnek emelt rajongó szemekkel, áhitatos hangon akkor susogák el a bölcsődal lehelletszerű utolsó sorát:

— «Tous deux maintenant
«Dorment éternellement . . . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

———

ÚJ KÖLTŐK.

— Tagliafico. —

MARINETTE DALA.

Egy szép napon dalt írtam én
Tenéked, édes Marinettem,
Símán gördült a költemény,
A dallamát is én szereztem.
Ritournellem motívumát
A fülmilétül lestem én el,
Emlékszem, mollba írtam át,
Jól csenge trillás kezdetével.
Ellestem bús panaszdalát
A suttogó, langy esti szélnek,
A csacska csermely lágy szavát,
S mit zizzenő lombok regélnek.

Összhangod, égi szerelem,
Dalomba mind, mind összefolyt,
A rím s a lüktető ütem
Szívünknek dobbanása volt.
E dalt, szerelmünk hymnusát,
Megesküvénk, én szép szerelmem...
Csak ezt, egész éltünkön át . . .
Csak ezt daloljuk, ezt, szünetlen.
De dalnak is van végzete.
Én megjövék, e dalt dúdolva,
De Marinette, óh jaj, helyette,
Marinette — más dalát dalolta.

Forditotta: Rózsa Géza.

Egy író levéltárából.

Jegyzetek a szerelem természetrajzához.

Holdas nyári éjszakán, ismeretlen falukon keresztül megyek előre. Mindegy nekem, hogy egész éjszakán át megyek-e és nem bánom, ha déli lesz is, amikor beérem a nagyvárost. A kocsisnak is mindegy, alszik a bakon, a lovak meg éppen álmodozva, lassan poroszkálnak előre a fehér úton, mindenütt a hűs folyam partján. Elmennének így napokig és én is velük, céltalanúl, oktalanúl, csak menni, menni, csak sohase jönne el a viradat és örökké tartana ez az éjszaka.

Ugy tetszik nekem, mintha amióta csak élek, ehhez az egy holdas éjhez útaztam volna, ez lenne a célom, a révem, én álomszerű kikötőm, amelyben, már látom, megállapodás nincs. Csupa lehelet, fény, árnyék az egész, csudás szépségű semmi, meg nem fogható látszat, amelyért érdemes volt élni. Magáért, ezért a pillanatért is, hogy megleshettem ezt a földet legpompásabb éjjeli pongyolájában.

Oh Föld! Mily nehéz magamon uralkodnom, hogy minden pillanatban rád ne borúljak, hozzád ne bújjak. Csipkéid alá, beléd egészen, hogy elmúljon rólam az a hiú álom, hogy te vagy értem és nem én te érted, ki saradból, általad vagyok. Forró és titokzatos tested szív és vonz magához, de ábrázatod ime világosságával egyszerre fölemel és megnémít. Ábrázatod az ég, mely vakítóbb fehérségű, mint egy szoborarcú fehér leány, aki magányos, holdas éjjen a patakban fürdik. Maga vagy a káprázat, az igéret és a szent elérhetetlenség.

Lelkem a holdas éjbe belétemetkezék. Csakhogy e megsemmisülésben meg volt a násznak minden gyönyörűsége. Szinte elvesztettem beléje az öntudatomat, csak annyi maradt éppen, hogy szivarra tudtam gyújtani. Az a kis füstölgő tűzpont, a mely az ajkam előtt égett, megtartott ébren és minduntalan figyelmeztetett, hogy «Én» én vagyok, akinek sok apró munkácskám van még a pipacsos, tarka, ellenséges indulatú életben. És még nem szabad észrevétlen átsuhannom az örökké holdas éjszakába.

Megyek, megyek előre, állomszerű, tündéri vidékeken. Néha emberlakta helyekre érek. Földi tanyák, a nevüket nem tudom. De nem mindegy-e, akárhogyan hívják e kicsiny falvakat, amelyekben sehol, semmi élet. Mindenki meg van halva bennük, azaz. hogy alszanak mindannyian. Mindegy. Egy helyütt van csak ébren egy szerelmes pár. Egymásba forrasztott ajakkal, egy testté válva engedik maguk mellett elvonúlni a békés vándort. Bensőmben biztatom, beszédet tartok hozzájuk:

— Fiaim, csak csókolódzatok! Most tegyétek ezt, amikor a föld a maga nagy szerelmébe borúlva kegyelmez sár alakjaitoknak és nem engedi, hogy lássátok egymáson a rögnek — az eredet-

nek — kopott és durva színeit. Szépnek látjátok egymást e világításban, tehát az égi ösztönt, mely a párzásra hajt, nem zavarja semmi tökéletlenség. Most forrasszátok egymásba magatokat, most, amikor a hold is akarja . . .

Megtették. Elfordultam tőlük, elbújtak, egy sóhaj jelezte csak, hogy vannak. Ah, ez a hindú, «sit», amely kisért tovább magányos útamon. Hallottam, amikor elhangzott már. Egygyé lett az éjszakával, annak ragyogó világosságával. Csendjének muzsikájában ez volt a legerősebb hang és tartott mindaddig, amig megint emberekre nem találtam. Falu végén komor férfiak állanak, kezükben öldöklő szerszám, úgy várják a hajnalt. Ők ölni készülnek, aratók. Tegnap is azt cselekedték és áldozataik, aranyfejű fűvek, szelíden és búsan már egymáson feküsznek. A kévék.

Oktalan harag fog el az emberek ellen. De belátom, hogy ezek mind arra születtek: ölni és élni. És emberi voltuk kénytelen kelletlen engedelmeskedik emberi hivatásuknak. Mielőtt nem itt éltek és miután nem itt fognak élni: mások voltak és mások lesznek. Mik? Mert azt csak el nem hihetem, hogy másra nem születtek, minthogy learassák fű-testvéreiket és megegyék.

Megdobban a szívem a réműlettől és elönt egy belső sirás, mint gyermekkoromban, amikor a meghalás, azaz a halhatatlanság problémájához megérkeztem. Mit keresünk e földi térségeken és hová vándorlunk ezen a stación át? Mire születtem én magam?

Álmodozásra és képzelődésre. Ha öntudatra ébredésemnek korszakára gondolok, emlékszem, hogy szilárd programmom, igazi tervem az életre nem volt semmi. Átsuhanni rajta édes képzelgések között, menni valahová. Később csináltam programmokat, megkísértettem a cselekvést, de soha végre nem hajtottam volna semmit, hanem ha azért, hogy szebbek legyenek a fantáziáim és még jobban felgyújtsam annak a képzelődését, aki reám nézett. Igy erőltettem meg magamat sokszor és isten a tanum, hogy belevérzettem amig beletörődtem a polgári majomkodásokba. És hiába erőlködöm, mindörökre idegenek nekem a szokásaik, teher rajtam ez az ostoba ruha, torz és útálatos vagyok magam előtt, mert azokat mímelem akikkel élek, mert kötelességeket vállaltam és a képzelődés hiúsága azt parancsolja, hogy azokban megmaradjak, sőt ha lehet, külömb legyek, mint a többi.

Utálatos komédiás, mikor dobod már el szegény meggyötrött fejedről azt a kakastollas cifra süveget?

Mind az a nagy dolog, ami vélem valaha megtörtént, újra éled, rajba áll, hozzám űl az éjszakában. Mit is tettem, mirét is éltem? Egy-két leányajk, egy-két csók — mindössze ennyi volt az egész. Hogy több már nem igen lesz, nem kell és nem is adnak, a bűvös éjjelen leszámolhatok velük.

Melyikben és mikor volt a legtöbb üdvösség? Talán abban és akkor, amikor csak a levegőben érinthettem. Húsz éves voltam akkor, feküdtem katona-börtön kemény ágyán, idegen országban, elhagyatva, megalázva, betegen. Minden ambícióm, összes remény-

ségem, legforróbb vágyam az volt, hogy még egyszer szabadon járhassak a világban és egyszer még jóllakhassam. El ne ítéljenek ezért a falánkságért, fiatal voltam nagyon.

A valóság, óh be meg is rugdosott akkor. Levágták a hajamat rövidre. Elvették a könyveimet. Elszedték a revolveremet. Nem hagytak meg semmit, ami becses, csak azt, ami a legbecsesebb: a képzelődésemet. No meg azt, ami ahhoz tartozott. Egy vidéki kis lány vidéki fotografiáját. Azt belerejtettem a szalmapárnámba. És amikor az őrök szundítottak, az éjszaka egy-két vigyázatlan percében kivettem és megcsókoltam. A kép visszacsókolt, a levegő tüzes volt az ajkam előtt. Soha engem leány úgy meg nem csókolt, mint ez az arckép!

. . . Az egyik lovam kanca. Úgy látszik, jó anya, álmában nyerít az otthonhagyott csikaja után. Fölrezzenek a hangra. Az imént még húsz esztendős és rabkatona voltam. Ujra én vagyok, aki tudom, hogy jó nagy útat tettem meg azóta a földi éjszakában.

Idő, aki azóta úgy eljártál, add vissza nekem édes képzelődéseimet, tündéri éjjel, tisztaságodban hadd felejtem el az érzéki csókokat! Elfelejtem. Arra az egyre emlékezem csupán. Nem éppen arra, hanem egyre, amely csaknem az, vagy a párja. Csak azt nem tudom, hol álmodozik, hol vándorol a leányajk, amely felé az enyém égve kinálkozik. Már-már azt hittem, megtaláltam. Fölvillant, kínálkozott — elmúlt.

Most valami zsibbadás vett erőt a tájon, mintha valami történt volna, amiről én nem tudok. Minden bágyadt lett és egy kevéssé, alig észrevehetőleg reszketett is. Én is fáradt voltam már, lehetett vagy négy órája, hogy jöttünk. A hintó kemény kávájára fektetve fejemet, szememet behúnytam, hogy legalább az hadd pihenjen már.

Hát akkor meg olyasmit láttam, amit szemmel látni nem lehet. Három grácia lépkedett előttem, lassan, fáradtan, mivel a holdvilág fárasztotta őket. Ilyenek ezek a fiatal nőcskék, betegek lesznek, ha beteljesedik csillaguk, amelylyel valami titkos, benső összefüggésük van. A gráciák közül kettő, a vörös és a szőke igen nyáriasan volt öltözve, de reájuk egy bárányfelhő következetesen árnyékot vetett, úgy, hogy alig láttam őket. Annál jobban a harmadikat, a feketét, aki a teljes hold erős, koncentrált fényében és egész ornátusban ment előre.

Álmodni könnyű, azt mindenki tud. De én ébren voltam, csak a szemem csukva, csupán az édes zsibbadás vett rajtam erőt. Láttam a három nemtőmet, amint kézen fogva mentek előre, a vörös hajában tubarózsa, a szőke teletűzködte magát ákácvirággal — honnan vette, amikor már mind elnyílott. A harmadik lotusvirág főkötőbe foglalta fejét, erős mellét is azzal borítá. És a kettő csak suhant, mint az árnyék, a harmadik pedig ment a rögön át, nézte a lábát, egyszer-egyszer fájlalta, sziszegve föl is emelgette. Megrettenve nyitottam ki a szememet — mire eltűnt. Ujra lehúnytam,

újra volt. De még mennyire! Néha hátra is nevetett, kacéran, gúnyosan, szomorúan:

— Fiatal uracskám, ön talán tanár is, nos, mondja meg miért van az, hogy valaki valakit szeret és az a valaki nem szereti? Miféle tévedése ez a teremtésnek, csillagok karambolagéja, vagy más egyéb égi szerencsétlenség az oka?!

A kisasszony kérdte tőlem és én visszakérdeztem:

— Maga mondja meg kisasszony, mert maga mindenkinél tudósabb, mert mindent megérez. Nos, mondja meg, mért van az, hogy a három között, akiket valaha szerettem, csak magát látom, aki nekem mindörökre elérhetetlen?

A feketefejű grácia lotusos fejét megrázta:

— Úgy, úgy piciny uracskám, csak tessék szenvedni és ha sziveskednék nekem örömet szerezni: elríná magát, sírni úgy sem láttam még. Szeretem látni a gyötrődését, hogy elfelejtsem benne a magamét. Csak azt sajnálom, hogy ön ki fog épülni, mint ahogy annyiszor megcselekedte, de én soha már. Én mindjárt az elsőn rajta vesztettem.

— Merészkedett valaki és nem szerette!?

— Oh nem, ő szeretett, én szerettem, és amíg leszünk, mi igy maradunk egymással mindörökre — de egymástól távol.

Kinyitottam a szememet, hogy egészen ébren, a mélységes és illatos magányban analizáljam ezt az ember-virágot, aki valami sors tagédia hősének látszott, amikor először közelről megláttam. A józanságtól és gyönyörűségre való beteges vágyakozástól fényes szemeit egyszerre elöntötte a könyű. Mosolyogva sírt, de soha ilyen elborúlást! Mindjárt az volt vele szemben az érzésem: az életemet adnám érte, hogy örökre letörűljem az arcáról, de érzem, hogy nem lehet, csak egy-egy pillanatra.

A lábainál ülök és szeretnék vele beszélgetni szerelméről abban a hívságos hitben, hátha egyetlen atomját ki tudom űzni lelkének titkos redőiből. Szeretettel és szánalommal néz le reám, csudálkozó tekintettel, hogy mit akarok tőle? Néha idegessé is teszem, amikor látja, hogyösszeszorított ajakkal dühöngök: mért nem vagyok én a legszebb, legerősebb és leggazdagabb a világon, hogy mint ilyen csókolhassam meg a lábát, hogy igy adjon valamit a hódolatomra és mosolyogjon reám tettetés és köny nélkül!

Kezdek belefáradni már, mert látom, hogy aggasztja az erőlködésem és megréműl képzelődésemtől. Szinte küld is:

— Menj, szegény szomorú fiu, te még úgy sem tudsz velem bánni, mint mások. Te sem tudod mi az én bajom, én sem, hogy mi a tiéd!

Oh, holdas éjjel gráciája, nincs nekem semmi bajom, csak az igazi természetem, a képzelődés és a romantika átvette fölöttem az uralmat végkép, szeretnék meghalni vakiért vagy valamiért, és utoljára láttam az ön könnyes szemeit és utoljára azt találtam, azért volna elmúlni legérdemesebb.

A NAGYSÁGOS ASSZONY «RÓZSÁ»-JA.

Egyik írónk lábonjáró tulipánoknak nevezte a kalotaszegi leányokat.

Ilyen lábonjáró tulipán volt a nagyságos asszony legkedvesebb cselédje, Erzsi. De inkább a pompás, színgazdag tájviselet: az a sok habzó hófehérség, vegyűlve, égő pirossal, sárgával és feketével, volt rajta a tulipánszerű ragyogó tarkaság, mert ő maga jobban hasonlított egy félig nyílt harmatos rózsához, így találta ezt a nagyságos asszony is és azért említette hátmögé mindig úgy Erzsit, hogy: «az én rózsám».

A feslő rózsát az édes anyja nem is adta volna másnak, hanem ha csak a nagyságos asszonynak, mert űkeme nagyon jó, áldja meg az isten!

És a nagyságos asszony jó is volt Erzsihez, talán még jobb, mint a többi cselédjéhez: nagyon szerette üdeségét, hamvas rózsaszínét, ragyogó kék szemét, szelíd mosolyát. És féltette is, mert ha jöttek — amint ez már szokás — Kalotaszeg leírói, lefestői, vagy éppen felfedezői, a rózsát soha sem állította elő modelnek, vagy a festői öltözék bemutatójának: van a többinek is szép ruhája, szép arca, hát csak jöjjenek azok!

Máskülönben a nagyságos asszony is művészlélek volt és világosan érezte, hogy az ő szíve mélyén, vagy a kedélyében, vagy valahol, szebben, igazabban vannak megírva, megrajzolva azok az alakok, akiket ő születése óta ismer és akikkel még a szülői is egy levegőt szívtak. El-elmerengett azon a gondolaton és a mint így: álmokat álmodott, látásokat látott, egyszerre csak erős vágy kapta meg, hogy ő is festeni fog: hiszen csak ő ismeri úgy igazán ezt a népet! Kevés előtanúlmánynyal, de annál több melegséggel fogott a titkos festéshez. Nem szabad arról senkinek tudni: egészen csak magának való gyönyörüség legyen az.

Már sok képet rejtegetett szekrényében, midőn egy nagyobb mű eszméje fogamzott meg agyában és az agy gondolatát a szív melege termékenyítette s mintha már meg is lenne festve, úgy állt előtte az egész. A kép cime lesz: Az «első» első csalódása». És ha ezt egy őseredeti kalotaszegi parasztházban lefestheti, az lesz álmainak édes valósága. A kép tárgya az, hogy egy fiatal házaspárnak második gyermeke szűletik, még pedig fiú s ezzel az örömhírrel hívják haza a mezőről az édesapát. A fiatal anya ott fekszik a magas ágy égő vörös varrottas párnái között; takarója lombos juhpokróc, mely félig fedi a pólyás ujszülöttet, az ágy előtt áll a két éves gyönyörű leányka: az első gyermek.

A fiatal apa boldogságtól ragyogó tekintettel lép be; félvállra vetett szűrrel, pörge tollas kalappal: a kisleány, az «első», felé tárja gömbölyű karocskáit, mert tudja, hogy édes apja mikor valahonnan hazajő, mindig az ölébe kapja s csak azután néz szét a szobában. De most rá sem néz és egyszerre csak egy más baba van karjai között. A pici leány vágyó tekintetében a megdöbbenés, az első csalódás megkapó fájdalma tükröződik. Ezt a képet akarja megfesteni a nagyságos asszony. És az alkotás tettre késztő édes hevülete lázasan bíztatja: tedd, a mint kigondoltad — éppen úgy. Jól van, hát úgy fogja megteremteni képét.

A fiatal anya lesz az ő rózsája. A hazatérő fiatal gazdának nagyon be fog válni a csinos, délceg János kocsis, csak a pitykés zsinóros ruháját kell felcserélni a szomszéd legény szűrös öltözékével.

Másnap a gyönyörű juliusi napon a tőszomszédból az egész háznép széna-gyűjtőbe ment, csak öreg banya maradt otthon két éves gyönyörű kis leány-unokájával; ez most kitűnő alkalom — gondolta a nagyságos asszony és szót ejtett az öreg banyával; azután pedig oda szólította a rózsát is és gyorsan magyarázott. Erzsi kissé megrázta habzófehér ingvállát:

— Igaz a' hogy most minden teremtett lélekből képet csinálnak, de hát ez még is különös; mert instálja alássan, tán inkább a földön állva, pártásan, mintha templomba indulna . . . vagy pedig fonva, mint a Vargaék Katájokat . . .

De aztán még is csak úgy lett, mint a nagyságos asszony akarta.

Öreg banya megtudván a kivánságot, vagy szerénte a «parancsolat»-ot, elrendezett mindent és a szomszédból áthozott egy pólyás babát és odatette az ágyra a rózsa mellé. A nyitott ajtón beözönlött finom illata a virágos hársfának és a juliusi napfény. Pompás világítás! — lelkesült a nagyságos asszony és elragadtatva nézte a napfényben fürdő hosszú sor kancsót, a magas ágy lángoló piros varrottasait, a varrottas párnákon az üde rózsát, az igazán szűz anyát. Lázas örömmel helyezte el a festő tábláját és a pucikpadon ülő öreg banyától elvette a szép kis leányt s letette az ágy elé és kiszólt a nyitott ajtón:

— Jöhetsz már János!

És János bejött. Félválra vetett szűrrel, tollas pörge kalappal és széles mellén megfeszülő tulipános mellrevalóval, igazán délceg szép legény volt és a kép pompásan sikerült.

Amint tavaszfelé járt az idő, a nagyságos asszony nehány hétre távozott hazulról. Mikor végre hazaérkezett, öreg szakácsnéja titokzatosan félre szólította és suttogva beszélt valami olyan dologról, minek a nagyságos asszony nem látszott felette nagyon örűlni. Nyomban át is ment a szomszédba; a háznép búzavetőben volt, külömben a tavaszi nap csak ugy özönlött be az ajtón, megcsillanva a régi kancsókon és a piros csúcsu párnákon; a piros csúcsu párnák között most is ott volt a rózsa, félig ülőhelyzetben és karján egy pólyás babát tartott — de azt nem a szomszédból hozta öreg banya. A mint a rózsa meglátta asszonyát, mélyen elpirult, szemét lesütötte és szeliden mondá:

— Ezt instálom a nagyságos asszony csinálá!

A nagyságos asszony nem volt egészen ezen véleményen; de azért azt gondolta, hogy még sem csinál több képet.

Gyarmathy Zsigáné.

JÁTÉK.

Hő nyár fényében dideregve járok . . .
Az én nyaramból kihalt valami,
Csúnyán hazudnak a nyíló virágok
S a csalogányok kéjes dalai.
Belenézek minden virágkehelybe
És mintha már mind hervadást lehelne . . .
S bealkonyul s megállok valahol . . .
Ah, csalogány ott többé nem dalol.

Ott lázas, komor éj szállt a vidékre . . .
A légben ízzó ködök foszlanak . . .
Minthogyha minden sötét tűzben égne, —
Fekete lángok a fasudarak.

Fejem fölött sustorgón csapnak össze
S mikéntha máglyán állnék megkötözve
És ízről-ízre égnék tönkre ott . . .
Pedig csak szívem ég — az éj nyugodt.

Óh napom-éjem rontó látomása,
Te halvány, bús, légből lehelt alak,
Úgy látlak egyre, nézlek égve-fázva
S fülembe csengnek zord vádló szavak:
Kit egykor így megsápasztott a csókod,
Ma is ily sápadt, benned úgy csalódott . . .
Mi neked játék, szent volt az neki . . .
S most késő, késő már vezekleni.

És napról napra, éjről éjre várom,
Hogy egyszer tán elnémúl majd e vád . . .
S elfoszlik majd a jelenés, az álom,
Ha egyszer újra látom őt magát.
Véletlenül, az utcán, társaságban —
Elém lebbenve virulón, vidáman
S rám sem ismerne s hallván nevemet,
Nem tudná már, hogy egykor szeretett.

Imádkozom hozzád, te édes asszony,
Csak egyszer óh jelenj meg úgy nekem!
Ajkaidról dévaj boldogság kacagjon,
Símulj valakihez szerelmesen . . .
Az én nyaramat élvezd annak ajkán . . .
Hadd tanuljam meg: kár gyötrődni csalfán —
A múlt — pár elmosódó szürke folt — —
Csak szép szemed könyes játéka volt!

Telekes Béla.

A szülői ház.

Wilhelm van Minden jegyzeteiből.

Irta: **Edmondo de Amicis.**

Sokszor éreztem vágyát annak, hogy kiránduljak Kalmert-be és viszontlássam azt a házat, ahol születtem és ahol életemnek első tizenöt évét töltöttem. De az elutazás percében mindig hiányzott hozzá a kellő bátorságom. Abban a városban történt az az esemény, mely szétszórta családomat, abban a házban éreztem az élet első nagy fájdalmát, — ott halt meg édes apám — és ezért féltem, hogy nagyon fájdalmas érzelmek fognak bennem felébredni. Igy aztán évről-évre elhalasztottam a kirándulást, mindig reménykedve, hogy majd a következő évben erősebb leszek és azóta húsz mult el, vagyis életem javarésze. Azonban egy januári reggelen, fésülködés közben, felfedeztem egy kis csomó ősz hajat, melyet eddig egy szánakozó hajfürt eltakart; — erre határozottsággal mondtam magamban: — Itt az idő — és ugyanazon reggel elutaztam, hogy még este visszatérhesssk Bois-le-Duc-be. Húsz év! — gondolám utazás közben, mialatt a kocsi ablakaiban nézegettem magam; a kövérség, a szakáll és a borneo-i nap nagyon megváltoztattak; senki sem fog reám ismerni; senki sem fog felém sietni, hogy szórakoztasson szomorú és egyúttal édes első útamban. Egész nyugodt lélekkel mehetek oda. És tényleg nem csalódtam előrelátásomban.

Havazott. A táj egész fehér volt; a vonat majdnem üres. Útitársaim alig érkeztek meg Kalmert-be, kocsiba szálltak és eltűntek. Én egész egyedül gyalogoltam a városba és öt perc alatt már ott állottam a főutca elején. Kiváncsiság és kínos nyugtalanság vett erőtt rajtam.

Itt megálltam és nagy meglepetéssel néztem magam körül.

Megismertem az utcát, az épületeket, de mintha minden nagy átalakuláson ment volna keresztűl; az utca szűk lett, a házak megkisebbedtek; a falak megöregedtek, nem húsz évvel, de egy évszázaddal; minden fekete, piszkos és szomorú lett; úgy nézett ki a város, mintha valami nagy szerencsétlenség érte volna, mely az epületeket is lehangolttá és gondolkodóvá tette. Tovább mentem és minden lépésemnél megismertem egy-egy zúgot, egy ablakot, ajtót, boltot,

melyek száz gyermekkori emléket költöltek fel bennem. Hamar a város kellő közepén találtam magam, egy nagy tömegben, urak és hölgyek között, kik a templomból jöttek ki; mert vasárnap volt és éppen a déli mise fejeződött be, akárcsak húsz évvel ezelőtt. Egy pár perc alatt több mint száz személyt ismertem fel, de milyen másak lettek! Nem tudtam elképzelni, hogy húsz év egy lakosságot ilykép megváltoztathasson és azon tűnődtem, nem segített-e az időnek a rombolás munkájánál valami ismeretlen balsors. Akiket fekete hajjal hagytam, megőszültek; akiket őszen hagytam, fehérek lettek; emezek meggörnyedtek, amazoknak a lábuk gyöngült el; az idő úgy haladt el mellettük, mint egy felbőszült szeszélyes ellenség; egyiknek kiverte a szemét, a másiknak a haját tépte ki, egy csapásra kiszedte a fogaikat és behorpasztotta orcáikat. Láttam néhány iskolatársamat, egykoron vékonyak, mint a cérnaszál, most úgy meghíztak, hogy csak az arckifejezésükről ismerek reájuk; a leánykák — kiket iskolába láttam menni, oly lengén mint a pillék, most komoly és lassú asszonyok lettek.

Élénk meghatottság fogott el, de hamar legyőztem.

Szemeimmel kerestem a tejcsarnok, a baromfikereskedés, a gyümölcsárús, a korcsmáros házának ajtaját; mind zárva vagy félig zárva; az utca kihalt, a hó szinte érintetlen.

Most közeledtem a mi házunk kapújához, siettem az ajtóhoz, de nem láttam senkit.

Beléptem. A portásház kapúja csukva volt, lassan elhaladtam egy hosszú lugas alatt és a lépcsőhöz értem.

Eddig csak heves szívdobogást éreztem. De mikor a lakás ajtaja elé érkeztem, ahhoz a kis helyhez, ahova emlékeim legnagyobb és legintímebb része tódult; mikor megpillantottam atyám irodájának ajtaját, azt a lépcsőt, azt a terrasse-t, azokat az ablakokat, melyeket vadszőlő futott be — egész úgy, mint akkor volt — hirtelen elérzékenyűltem, szemeim könyekkel teltek meg.

Felnéztem az ablakokra: senkit sem láttam. Hátrafordúltam a portáslak felé: senki.

Hogy dobogott a szívem! Mennyi nép vonult el képzeletemben, itt, ebben a magányban! Az öreg orvosok lassú léptekkel mentek az udvaron át, az elhalt cselédek, kosárral a karjukon, jöttek a lépcsőn lefelé, gyermekkori barátaim a tornácon ugrándoztak, latin korrepetitorom a lugas alatt jött és köszönt, atyám az irodából kilépve, szemüvegét tette tokba, anyám az ablakból intett nekem, hogy ne álljak ott, mert napszúrást kapok, nővérem virágokat öntözött a kertben,

bátyám fenhangon olvasott a szobájában, vén macskám a vadszőlőn mászott fel, kanári madaraim zöld kalitkájukban énekeltek, ajtók és ablakok nyíltak és csukódtak, minden mozgott, minden szólt, minden nézett és én ott álltam a sok szem és sok hang között és kimondhatatlan lágy érzés fogott el, csupa mélabú és álmélkodás, azt sem tudtam, hogy maradjak-e, vagy szökjem el innét!

Egy fáról egy kis hó esett a lábamra és elűzte képzeleteimet. Ismét biztosnak éreztem magam. Aztán kezdtem csak figyelmesen méregetni ezt a helyet. Milyen pici lett minden! Házunk, amelyről mindig azt hittem, hogy hatalmas épület, csak egy kis falusi házacska volt, a lugast, mely oly magasnak tetszett nekem, most fejemmel érintettem; a zöldségeskert kerítését soha sem tudtam átugrani és ime minden megerőltetés nélkül átléptem, mintha valami óriássá változtam volna át, éreztem, hogy személyem itt csupa akadály és nem tudom miért, ez fájt nekem. Szomorúság töltött el, amiért így megnőttem. Mintha minden, ami körűlvett, azt mondta volna: — ki ez a nagy ember? nem ismerjük. — Bizonyos mélységek és távoli kilátások a kertben és az udvarban, mintha közelebb jöttek volna, a kerítés megszűkült; nem tudtam megérteni, hogy láthattam, ezen a magasztos helyen annyi éven át határtalan képeit a pusztának, a völgyeknek, a végnélküli utcáknak és valami kalandos utazónak képzeltem magam, mikor esős napokon az udvar egyik végétől az ellenkező irányban levő kert végére mentem. Megérintettem a kert rácsos kapúját, nyitva volt, beléptem. Hó födte be az útakat, az áfonyabokrokat, a virágágyakat, a gödröket, de én azért mindent megismertem az első pillantásra. Viszontláttam atyám irodájának kis ablakát, melyből harminchárom évvel ezelőtt csengő, tiszta hangon szólt ki hozzám: — Vilmos, ebben a percben töltöm be hetvennegyedik évemet! — Viszontláttam a jázmin-lugost, mely alatt bérmáláshoz készűltem és ahol egyszer sok órán át ültem, mozdulatlanúl és gondolatokba merűlve, mert iskolából jövet, egy hullát láttam, először életemben. Viszontláttam a kis nádast, honnan éveken át kardokat és lándsákat húzgáltam ki, kis hadseregem részére, mely rongyos lurkókból állott és mely az én vezényletem alatt a Sant' Ambrogio parókiájának g y á v á i ellen harcolt. Minden bokor mögül egy kisértet szállt fel, minden helyről százával törtek elő az emlékek; elhalt emberek emlékei, elfeledett nép adott szava, különféle jelenetek, félig álom, félig valóság, bizonyos fényjátékok, esős reggelek, levegő illata, olvasmányok, ábrándok,

gyermeki lelkifurdalások, eltett szándékok az élet megváltoztatására, bizonyos növények ágai és azoknak egy bizonyos irányban való hajlítása; rovarok, melyeket ebben és ebben az időben egy fa törzsében láttam, első, hirtelen és titokzatos felforrása a vérnek, mikor éreztem, hogy a zöld árnyak között egy tizenhároméves unokahugom, fehér és könnyed alakja közeledik felém, akiről álmodtam is az éjjel. És mennél tovább mentem, annál élénkebben és annál szorosabban füződtek össze az emlékek. Nem ügyeltem többé a hóra, nem gondoltam arra, hogy valaki láthatna az ablakból és őrültnek és tolvajnak tarthatna. Egész elmém és egész valóm a múlttal foglalkozott. Nekem úgy tetszett, mintha, mintha sok hang a nevemen szólítana és mintha panaszos hangon érthetetlen dolgokat mondanának, én meg zavartan válaszolnék, mintegy igazolva magam és igérve, nem tudom mit és a pietás és tisztelet érzelmével néztem magam körül, mintha ez a kert egy temető lenne, a hó az emelkedések fölött meg csupa sírt takarna be.

Így értem a kert végére egy eresz alá; ott leültem, hátat fordítottam az ablakoknak és elmélkedni kezdtem. Elmélkedésem egy keserű érzelemhez, — az emberi dolgok hiú voltához — vezetett. — Ah! mennyire megvénültem! — mondám magamban. Ha akkor, midőn még e kertben futkároztam, valaki előre mondta volna azt, ami történni fog, azt képzeltem volna, hogy rendkívűli boldogságra vagyok hivatva. És mégis, távolabb vagyok a boldogságtól ma, mint azokban az években. Reményekkel és ambicióval telve távoztam innen, féltem, hogy az élet talán nem lesz elég hosszú, a föld nem elég tágas arra, amit cselekedni és élvezni akarok és ime, egy pár év múltán visszatérek ide, még fiatalon és nincs más kívánságom, minthogy ezt a fiatalságomat családommal és könyveimmel valami házikóban, messze a világ zajától, fejezzem be! Sok fáradalmak, némi élvezet, múló elégtétele a haszonlesésnek és ezzel mindent megmondtam. Alig indúltam el a nagy útra, már is visszatérőben vagyok. Nem törekszem egyébre, minthogy lelkiismeretem és az életem nyugodt legyen. Még a kiábrándulás keserűségét sem érzem többé! Csalfa barátok, csalfa remények, hiúság, dicsőség, az élet apró mulatságai és parányi élvezetei, amit eddig átéltem, mind a lábaimnál látom heverni és nézem őket panasz és felindulás nélkül. Nem vetek meg és nem okozok senkit és semmit, nem tartom magam jobbnak hasonmásaimnál, nem érzek egyebet, mint határtalan unalmat, szörnyű fáradtságot és legyőzhetetlen szükségét a csendnek és magánynak. Aki szereti a vilá-

got, vesse magát bele, nyisson útat, győzzön, tündököljön, mámoroskodjék: az írigység nem húz ki többé szívemből egy sóhajt sem. Én nem kérek a világtól egyebet, mint egy kis zöld lombot és egy kis levegőt, az úr Istentől pedig annyi erőt, hogy kétségbe ne essem akkor, ha majd egyedül leszek e földön . . . .

Ebben a percben egy arc jelent meg az ablak mögött, a sűrű hópelyhek elfátyolozták fiziognómiáját.

Mintha nézne engem. Arra gondoltam, hogy kötelességem lenne eltávozni innen, vagy felmenni hozzá és megmagyarázni ittlétemet. Ez az eszme felbátorított arra, amit elvileg nem mertem megtenni: engedelmet fogok kérni, hogy megnézhessem a ház belsejét.

Kimentem a kertből, fel a lépcsőn és kopogtattam az ajtón; az rögtön kinyílt és én egy meglepett arcot láthattam, mely kétségkívűl várt engem. A házigazda volt, egy ötven év körűli férfi, jóakaró kifejezéssel, mögötte egy idősebb hölgy jelent meg, szelíd és szomorú volt, talán a felesége?

Megmondom nevemet és magyarázgatva előterjesztem kivánságomat.

Nevem nem volt új előttük, meghatott hangom pedig jobban fejezte ki érzelmeimet, mint szavaim; kértek, lépnék beljebb. Beléptem.

Oh, szegény házunk drága, áldott, felejthetetlen falai! A falakat kivéve, minden megváltozott; de azonnal felismertem minden kis zúgot és minden tárgyat ugyanazon a helyen láttam, ahol gyermekkoromban volt. Ezer hang szólított egyszerre mindenfelől. — Vilmos! Vilmos! Vilmos! Itt van — ő az — visszajött — ez a kis Vilmos! És a mama? És a fivérek? hol vannak? hol voltál eddig? mit csináltál? — De az első percektől fogva atyám képe eltörült minden más emléket. Láttam őt minden ajtó küszöbén, minden fal mögött éreztem lépteit: mindenütt ott volt; száz tükör százszorosan vetette vissza képét; itt ül az asztalkánál és iskolafüzeteimet vonalazza; ott a kandalóra támaszkodva szavalja el nekem Voudel verseit; aztán egy keretet igyekszik a falra szegezni, melybe egy alaktalan csatarajzot helyezett el, én csináltam öt éves koromban, apám meg úgy becézte, mint valami nagy lángésznek a megnyilatkozását. Minden zúg, minden tenyérnyi fal valami cselekedetére, valami szavára, valami szokására emlékeztetett. Minél tovább haladtam a szobákon át, melyeket a hó egyforma és fehéres visszfénye vitágított meg, annál élénkebb lett a képe, annyira, hogy némely-

kor borzongás futott végig ereimen, mintha látnom kellene őt, ha hirtelen megfordulok. Viszontláthatom azt a szobát, a hol anyám kétségbeesetten elkiáltotta magát, mikor öreg háziorvosunk atyám szobájából kijövet megrendült hangon mondá: — Ne csüggedjen el jó asszonyom . . . vége van. — Mikor a mellette lévő szobába mentem, viszonláttam önmagamat, mint hat éves fiút, ágyban feküdtem, haldokoltam. Atyám nem messze tőlem arcomról krétarajzot készített, néha-néha könyeit szárítgatta és anyám az ágy fejénél térdelt, kezemet fogta és fuldoklott a zokogástól.

Mennyi kép, mennyi visszaemlékezése a betegségeknek, a fájdalmaknak, az ijedtségnek; tündérmesék, törött játékok, anyám s nővéreim régi öltözékei, melyek már évek óta eltűntek emlékezetemből.

Mikor beléptem valamely szobába, mindig meg kellett állnom, hogy ellenállhassak az emlékek hullámának, mely erőszakosan tódult felém és elöntött. Szobáról szobára ment az emlékezetem, világosságot vetve mindenfelé, mintha minden homályt el akarna távolítani, mely mögött értelmem és öntudatom első hajnalpírja mutatkozott és jellemem sok manifesztációjának csak most értettem meg az okát, pedig évekig követtem. Es gyermekkorom e ragyogó alapján változatosan és zajongva mozogtak és össze-vissza csoportosultak a világ alakjai, kiket férfi- és felnőtt koromban ismertem meg; szép patricius nők elegáns arcélei, költők dicső feje, katonák merész arca, távollevő városok és tengerek, papirossal és könyvekkel telt kis szobák, melyekben izzadtam és anyám után sóhajtoztam, bensőmben lelkifurdalást éreztem, nem tudom miért, szomorkodtam, csüggedtem, a földbe szerettem volna vetni magam, sírni és megfulni. Végre az utolsó szobába értem. — Ez a mi hálószobánk! — mondja a háziúr az ajtót kinyitva. Ebben a szobában halt meg apám. Megálltam a küszöbön, nem volt bátorságom, hogy tovább menjek. Láttam egy ágyat ugyanabban a sarokban, ahol az atyámé állott és azt képzeltem, hogy ő most is benne fekszik, mozdulatlanúl és fehéren, kezében a krucifixel, két égő gyertya között. A házigazda megértett és diszkréten visszavonúlt. Én berohantam és az ágy lábához vetettem magam. Oh! soha sem felejtem el ezt a percet! Mintha éreztem volna kezeim között a szegény öreg hideg kezét, mintha csak most lehelte volna ki lelkét, — eszembe jutottak utolsó szavai, utolsó mozdulatai, az az utolsó tekintete, mely engem keresett, a kis Vilmost, fiai között az utolsót, kit itt kellett hagynia, anélkül, hogy a lábára állította volna és kiről végső nap-

jaiban mindég szánakozással beszélt. Eszembe jutott hosszú, munkával és áldozattal telt élete és akkor, csak akkor értettem meg igazán, hogy mit ért ez az ember; éreztem mindazt, amivel eszem és szívem tartozik neki; beláttam, hogy nem szerettem eléggé, hogy az iránta való érzelem inkább tisztelet, mint szeretet volt, hogy igazságtalan, háládatlan valék és összetett kezekkel kértem bocsánatot tőle, forró könnyeket hullatva és kétségbeesetten csókolva az ágy szélét, mint ahogy annyi évvel ezelőtt csókoltam élettelen kezét. Aztán ott maradtam még egy ideig és elmélkedtem és ezekben a percekben dűlt el életem sorsa. Mikor első fájdalmamból magamhoz tértem, azon tűnődtem, hogy miért maradt szívemben ez a végtelen lehangoltság, miért untam meg annyira az életet, miért láttam a jövőt oly üresnek, oly komornak, miért keserítik el lelkemet a legvígabb gyermekkori emlékek is, mit kellett volna tennem, hogy haldokló fiatalságomat feleleventsem és meghalt reményeimet feltámasszam, mi hiányzott nekem, miféle új életet kellene kezdenem? És akkor a ház összes szobáiból, a kertből, a tornácból, az udvarból, az összes hangok, melyek belépésemkor üdvözöltek, egyszerre válaszoltak: — Vilmos és te még kérdezed? Fel kell állítani az összedűlt templomot, felépíteni a házat, mindent a helyére visszatenni, egyszerűen ismét feltámasztani a kis Vilmost, fivéreivel együtt, összerakni az eltört játékokat iskolafüzetek vonalozásával foglalkozni és Voudel verseit szavalni . . . Tűzhelyet alapítani Vilmos! — Számtalanszor gondoltam már erre; de ezúttal a saját házunk mondta, öreg kertünk adta e tanácsot, elhalt édes apám suttogó kérelme volt és bensőm először válaszolt a szerelem és az elhatározás kitörésével. Hirtelen, mint egy varázsszóra, világos lett az agyam, lelkem megváltozott, ajkaimra egy név jött örömkiáltásként, mely régóta szívemben lakozott, háromszor mondtam el: — Lujza! Lujza! Lujza! — körülnéztem, mintha atyám szelleme lenne itt, s hallgatna; aztán felugrottam, kimentem a szobából, megifjultan, erősen, vidáman, homlokomon egy új élet hajnalpírja sugárzott.

És mialatt elbúcsuztam a házigazdától, mialatt áthaladtam a szobákon és lementem a lépcsőn és a lugason át, úgy éreztem, mintha ezer hang mormogta volna egyszerre: Isten veled Vilmos! Isten veled! Ő az, a kis Vilmos, aki fel fogja építeni az összedűlt templomot, aki felállítja a régi házat és tűzhelyet fog alapítani. Viszontlátásra Vilmos! És mikor az utca végére értem, visszafordultam, hogy utoljára lássam a házat, melyet a mind sűrűbben eső hó teljesen

elborított, de mintha az utolsó ablaknál még apámat láttam volna. «Légy megáldva fiam, aki nekem új házat fogsz építeni és nekem új életet alkotni.» — Alig értem Bois-le-Duc-be, Lujza atyjához siettem és előadtam kérésemet, melyre már annyi idő óta vártak.

Azóta ismét tizenöt év mult el, ötven körűl vagyok és fejem egész ősz. De felállítottam az összedült templomot és majdnem az összes kivánságaim teljesültek. Deventerben lakom, egy szép házban, melynek tornáca van, kertje ereszszel a végén és egy hosszú lugasa. Földszinti szobámból, ahol irok, látom a kis Vilmost, a tíz éveset, aki az udvaron játszik az iskolatársaival, látom Juliska húgát, amint a virágokat öntözi, hallom elsőszülöttemet Albertet, amint szobájában fennhangon tanúl és az én Lujzám ép reászól Vilmosra, hogy ne álljon a napon. Látom a korrepetitort, a lugason halad át, látom a macskát, amint a vadszőlőn kúszik fel, látom vén cselédünket, kosárral tér vissza a piacról, a kanárik énekelnek zöld kalitkájukban, ajtók nyilnak és záródnak, minden mozog, beszél, minden tele van élettel és vidámsággal és minden emlékeztet régi házunkra Kalmert-ben. Észreveszem magamon, hogy felvettem atyám szokásait, mozdúlatait, járását és hanglejtését. Es néha furcsa képzeleteim vannak; azt hiszem. hogy én ő vagyok, húsz évvel megifjodva és hogy az én szellemem átment abba a kis Vilmosba, aki az udvaron látszik és látok egy harmadik kis Vilmost, ki az enyém után fog jönni és egy másikat, ki az után fog jönni és lassankint képződik majd egy egész sor kis Vilmosokból, kik messze-messze elvesznek az égbolt azúrjában és azt képzelem, hogy én halhatatlan és boldog vagyok.

Mégis gyakran gondolok a halálra, ám nem úgy, mint fiatal koromban, a rettegés és bánat érzésével, hanem nyugodtan gondolok reá, mint egy tevékeny munkás, ki meg van elégedve önönmagával; víg asztalnál ülök; később elmegyek becsületes fájdalmaimat kipihenni és vánkosomat nem fogják rossz álmok felkeresni. Csak magamban mondogatom: szeretnék tavasszal meghalni, a házam utolsó szobájában, Lujzám legyen mellettem és összes gyermekeim körűlöttem, hogy felismeshessem őket, szólíthassam nevükön, megölelhessem egyiket a másik után és mielőtt szemeimet bezárnám, érthető hangon mondhassam: Fiaim, ha harminc évesek lesztek és az élet fárasztani kezd benneteket, épitsétek fel a régi házat és alapítsatok tűzhelyet!

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

VII.

Rostow ezen az éjszakán egy csapat huszárral az előörs láncon állt, a mely Vagrativ hadtestébe volt beosztva. Huszárai páronkint voltak a láncon elosztva. Ő maga fel s alá lovagolt igyekezve álmosságát elűzni, a mely láthatóan jelentkezett nála. «Valamivel jobbra, nagyságos úr! Itt bokrok vannak! — szólt egy huszár, aki mellett majdnem alva lovagolt el. Rostow felemelte a fejét, amely lova sörényéhez hajolt és megállott a huszár mellett. Az ifjuság álma ellenállhatatlanul nehezedett szemeire. Hirtelen úgy tünt fel előtte, mintha rálőttek volna «Mi történik? mi az? Üsd agyon! mi történik?» — kiáltott és öntudatához tért. Abban a pillanatban, amint a szemét kinyitotta, Rostow onnan, ahol az ellenség állott, ezerhangú elnyúlt ordítást hallott. Lova és a mellette álló huszár lova füleiket hegyezték. Azon a helyen, ahonnan a lárma hallatszott, fény villant fel és gyorsan elaludt, majd második és a franciák egész vonalán fénylángok villantak fel és az ordítás mind erősebbé vált, Rostow francia beszédet hallott, de nem tudta azokat megérteni. Csak ezt lehetett hallani: aaaa! es rrrr! «Mi az? Mit gondolsz?» — fordúlt Rostow a huszárhoz. «Hiszen ez az ellenség?» A huszár nem válaszolt. «Talán nem hallod?» — kérdezte újból Rostow, miután elég sokáig várt a válaszra. «Igen, ki tudja, Nagyságos Ur!» — válaszolta boszúsan a huszár.

A tüzek mindjobban terjedtek a francia tábor hosszában. Rostow nem kivánta többé az alvást. Éltetőleg hatottak rá az ellenséges táborból jövő vidám, újjongó hangok. «Vive l'empereur! Vive l'empereur!» hallotta most már egész világosan.

A huszárláncban egy közeledő lovas vágtatása hallatszott és az éji homályból hirtelen, óriási elefánthoz hasonlóan, egy huszár altiszt alakja nőtt ki. Nagyságos úr, a tábornokok jönnek! — szólt az altiszt, a midőn Rostowhoz ért.

Rostow egyre a tűzre és zaj felé visszapillantva az altiszttel néhány lovas elé lovagolt, a kik a lánc hosszában közeledtek. Az egyik pejlovon ült. Bagration herceg Dolgornkov herceggel kilovagolt, hogy a tűzfények sajátságos megjelenését és az ellenséges táborból jövő zajt megvizsgálják.

— Higyje el nekem — szólt Dolgornkov herceg Bagrationhoz fordulva — hogy ez csupán csel. Elvonúlnak és az utóőrsök tüzet gyújtanak és zajt csapnak.

—Aligha — szólt Bagration, — tegnap este még ott láttam őket a dombon; ha elvonúltak volna, akkor ott sem maradt volna senki. Tiszt úr — fordúlt Bagration Rostovhoz, — ott állnak meg az előőrsök?

— Az este még ott álltak, de most nem tudom megállapítani. Ha kegyelmességed parancsolja, odalovagolok huszáraimmal — szólt Rostow.

Bagration megállította lovát és a ködben igyekezett Rostow arcát megismerni. — No, nézze meg! — szólt kis vártatva.

— Parancsára!

Rostow megsarkantyúzta lovát, sietett. Fedsenko altisztnek és még két huszárnak és a lejtőn lefelé az egyre tartó kiáltások helye felé lovagolt. Bagratin a magaslatról még utána kiáltott, hogy ne lovagoljon tovább a folyónál, de Rostow úgy tett, mintha nem hallotta volna és tovább lovagolt. A mikor a hegy lábához ért, sem ellenséget, sem barátot nem látott, de a zaj egyre hangosabb, egyre hallhatóbb lett. A mélységben maga előtt folyót vélt látni, de ott megérkezve — országutat látott. «Előre, utánam!» kiáltott, keresztezve az utat és vágtatva rohant fel a hegyen arra a helyre, a hol azelőtt való este francia szuronyos őr állott. — Nagyságos úr itt vannak! — kiáltott mögötte a huszárok egyike.

Rostow még nem birta kivenni miféle fekete mozog előtte a sötétségben s abban a pillanatban felvillant valami, lövés hallatszott és egy golyó süvöltött el füle mellett. Egy második lövés csütörtököt mondott. Rostow megfordult lovával és vágtatva visszalovagolt. Különböző időközökben még négy lövés hallatszott.

A mikor Bagrationhoz közeledett, Rostow meglassította lovaglását, kezét sapkájához emelte és a herceghez lovagolt. Dolgornkow még mindig azt állította, hogy a franciák elvonúltak és csak csel végett gyújtották meg az őrtüzeket.

— Mit bizonyít ez? — kérdezte, a mikor Rostow közeledett.

— Visszavonúlhattak és mégis őrsöket hagyhattak hátra.

— Nyilván nem vonúlt el valamennyi! — szólt Bagration.

— Várjunk holnapig, holnap meg fogjuk látni. A hegyen szuronyos őr van, kegyelmes uram. Még minden úgy van, a hogy tegnap volt — jelentette Rostow előrehajolva és kezét sapkáján tartva; alig volt képes elfojtani mosolyát, a mely ezen lovaglás és főképp a golyók fütyülése folytán kelt ajkán.

— Jól van, — szólt Bagration. Köszönöm tiszt úr.

— Kegyelmes uram! — szólt Rostow, engedjen meg egy kérést!

— Nos, mi az?

— Holnap a mi svadronunk a tartalékba van rendelve, engedje meg kegyelmességed, hogy az első svadronba rendeltessem.

— Neve?

— Rostow gróf!

— Ah, jól van! Maradjon mellettem, mint ordonnánc!

— Ön Ilja Andreits fia? — kérdezte Dolgornkow.

De Rostand nem válaszolt.

— Remélhetek, kegyelmes uram?

— El fogom rendelni.

Holnap talán valamilyen megbízással a császárhoz fognak küldeni — gondolta Rostand és hálát adott Istennek.

Az ellenséges táborból hangzó zajnak és felcsillanó tűznek oka az volt, hogy amikor a katonáknak felolvasták Napoleon parancsát, a császár maga kereste fel lovon az őrtüzeket. A katonák, mihelyt megjelent, szalmacsomókat gyújtottak fel és ezzel a kiáltással rohantak utána: «Vive l'empereur!»

(Folytatjuk.)

Természettudomány.

Darwin elméletének hibáiról.

Irta: Dr. Fleischmann A. erlangeni tanár. 2

Egyetlen egy esetben sem sikerült tehát teljes biztonsággal kimutatni, hogy a házi állatok és növények kitenyésztésében rendszeres tenyésztés jutott érvényre. Ha Darwin fáradságos kutatásainak eredményét éles boncolás alá vette volna, akkor a vad fajok keletkezését nem igyekezett volna mindenféle felvétellel magyarázni. Mert miután egy házi állatról sem sikerült az egységes leszármazást és a céltudatos vagy öntudatlan kiválasztás szerepét bebizonyítani, a vad fajok keletkezésének magyarázatára sem volt semmiféle alap. Mégis Darwin úgy hitte, hogy sikerül a homályt egy egyszerű analogiával megvilágítania. Azt állította ugyanis, hogy szabad természetben is szerepelhet accumulativ természeti folyamat, egyének kiválasztása, egyéni sajátosságok halmozódása, úgy, hogy idővel az egyes fajok, féleségek, családok, rendek és csoportok nagyobb különbségei kifejlődnek. Ezen tisztán légből kapott hitet elnevezte természetes kiválásnak és azon igyekezett, hogy valóságban megtörténő folyamatnak tűntesse fel.

Ez új fogalom hibája, hogy a szabad természetben nem működik semmiféle egyéni befolyás, mely az arra alkalmas egyéneket rendszeresen kiválogassa a tovább tenyésztésre. Darvin e hibát a létért való küzdelem tanával igyekezett jóvá tenni, de ezzel, véleményem szerint, a tévedést csak növelte.

Ez új fogalom hibája, hogy a természetben nem érvényesül oly egyéni akarat, mely az alkalmas egyéneket rendszeresen kiválogatja a továbbtenyésztésre. Darwin e fogyatkozást a létért való kűzdelem tanával igyekezett kijavítani és ezzel tévedését csak tetézte.

A «létért való kűzdelem» jelszavával honfitársának, Malthusnak súlyos aggodalmát illesztette be a XIX-ik század uralkodó fogalmai közé és ezzel, mert teljesen félreismerte értelmét, kortársai és tanítványai gondolkodását megzavarta. Malthus a XVIII-ik században uralkodó populatiós teoria ellen, mely mindenek üdvét a lehető legsűrűbb népességben látta, emelte fel szavát és vetette fel azt a kérdést, vajjon a folyvást növekvő

népesség számára megtermi-e majd a föld eledelét? Felelete tagadó volt. Mert rossz statisztika alapján fölvette, hogy minden ország lakossága 25 évenkint megkétszereződik, tehát száz év alatt az 5-ik hatványra emelkedik, míg az élelmiszerek száz év alatt csak ötszörösükre gyarapodnak. A mint ma már tudjuk, ez a felvétel teljesen hamis volt. Darwint azonban e komor jóslat úgy megrendítette, hogy az egész természet háztartására szigorúan érvényesnek jelentette ki, bár kielégítő adatok az állat- és növényvilág elterjedéséről, sűrűségéről még ma nincsenek. Pusztán az a teoretikus felvétel, hogy minden élő lény geometriai haladvány szerint szaporodik, indította Darwint és tanítványait arra az antropomorph következtetésre, hogy az élő lények oly sűrűn foglalják el a természetben levő helyüket, hogy a következő nemzedék csak küzdelem árán tud helyhez és élelemhez jutni.

Míg Malthus a jövőben bekövetkező küzdelemtől félt, addig Darwin a jelenről és múltról állítja, hogy helylyel, élelemmel szűkében vagyunk, hogy az új nemzedékre irgalmatlan küzdelem vár.

Persze igen könnyű a túlnépesedés veszélyeit számokkal illusztrálni. Mert ha egy állat (vagy növény) csak két petét (magot) termel, a geometriai haladvány képletével könnyen kiszámíthatjuk, hogy a huszadik nemzedék tagjainak száma egy millióra rúg. Az ilyen számítás eredménye megfoghatatlan lesz, ha a halaknak vagy galandféregnek pete mennyiségét 2000—100 millió pete) veszszük számításunk alapjául.

Aki így érvel, az a természetnek csak egyik oldalára figyel, tudniillik az új élet kifejlődésére és elhanyagolja az állatok táplálására szolgáló elfogyasztott mennyiség figyelembevételét.

Példával bizonyítjuk ezt. Heincke számításai szerint az európai tengerpartokon emberek és állatok évente 330 milliárd heringet fogyasztanak el. És mégsem észlelhető a heringállomány csökkenése. Az évi veszteséget pótolja a megmaradó heringek szaporodása. Mivel pedig egy hering körülbelül 30,000 petét rak, legalább is 11 milliárd nőstény heringnek kell ikráját lerakni. Számuk valószínüleg még több, mert a peteknek és fiatal állatoknak ezreit pusztítják el idő előtt ellenségeik.

Ebben is Darwin spekulációinak hibás egyoldalúsága nyilvánul. A folytonos túlnépesedés tana Malthus aggodalmának félreismeréséből fakadt, ezt minden kritika nélkül az egész élő világra és minden időkre érvényesnek tartotta, pedig a szaporodásról reális adatokkal nem bírt és az élő lények fogyasztását figyelembe se vette. Sokkal jogosabban állíthatjuk azt, hogy egy bizonyos területen túlnépesedés legfeljebb ideig-óráig tarthat, mert az ellenség óriási állat- és növénymennyiséget fogyaszt el, úgy, hogy a hatalmas petetermelés épen csak győzi.

Ha Darwin az organikus élelmiszerek fogyasztását «a létért való küzdelemnek» nevezi, akkor senki se tagadhatja, hogy heves küzdelem folyik le ragadozó és zsákmány között. Ép ily kevéssé tagadhatjuk, hogy minden lény életét sokféle ártalom, betegség veszély támadja meg. Azonban,

ha Darwin mindezt «a létért való küzdelem» fogalma alá gyűjti egybe, ha tehát e szóra tág, metaforikus értelmet ruház és a ragadozó küzdelméről zsákmányával, az éneklő hímnek küzdelméről nőstényeért, növénynek rovarokkal, fáknak más fákkal, növénynek a szárazsággal beszél, akkor a tudományos munkásságon nagy csorbát üt. Az ilyen költői szabadság elhomályosítja a fogalmak tisztaságát.

Hibáját még azzal növeli, hogy a létért való küzdelemben látja a természetes kiválásban működő rendszeres kiválogató tenyésztőt és még elmélkedésbe merül a lefolyt küzdelmek történetéről.

Mindenki tudja, hogy valamely betegség lefolyásának biztos prognosisát meg nem állapíthatjuk; annál kevésbbé azt, mint fognak lefolyni ebben az évben az összes betegségek, mert az egyes tényezők speciális szerepét, a betegek hajlamosságát és más zavaró momentumok csatlakozását csak utóbb ismerhetjük fel. De Darwint racionalizáló eljárása arra a tévedésre hajtotta, hogy az állat- és növényvilágot fenyegető összes veszélyek következményét azzal a szentimentális tételével, hogy «az erősebb győz, a leggyengébb elvész», ki tudja fejezni. E megható eszméjét úgy színezte ki tovább, hogy egyes egyének alig eltérő sajátságai előnyösnek mutatkoznak e küzdelemben. Az ilyen állat megmarad és előnyös sajátságait ivadékaira átörökli. A többi állat elpusztul. A természetben is tehát a kiválóbb állatok élnek tovább, így leginkább szaporodnak, ivadékaik folyvást javulnak, hogy végül a tökély legnagyobb fokát elérjék.

Ily úton fejlődhettek ki az összes állat- és növényfajok! Ezen anthropomorph és a természetben sohasem tapasztalt fejlődési elméletet nevezte el Darwin a «természetes kiválás»-nak. Aki behatóan elemzi, észreveszi, hogy egyetlen új tényt sem tartalmaz, hanem a rendszeres tenyésztés főbb tényezőit sorolja fel. Csakis így lehetett a természetes kiválás hamis fogalmát megteremteni. Hamis, mert a tényeket sehogyse magyarázza.

Azt a tényt, hogy Madeira szigetén 550 rovarfaj közül 200 nem tud repülni, ez elmélete alapján Darwin úgy magyarázza, hogy azok a rovarok, melyek legtöbbet repdestek, a tengerbe sodortattak, míg a lustábbak megmaradtak. A példák egész sorával igazolhatnók még Darwin tanának helytelenségét. A szem keletkezéséről szóló magyarázata egyik legszörnyübb tévedése.

A szemet teleskophoz hasonlítja és e hasonlatából azt következteti, hogy mivel a teleskopot mai tökélyére az emberi elme fejlesztette, szemünk is ilyenféle befolyás által érte el mai finomságát. A kezdeti állapotban egy vastag átlátszó rétegből, egy folyadékkal telt üregből és fényérző idegből állt a szem. Folytonos változással különféle vastagságú, sűrűségű és felületű rétegek váltak külön, míg szemünk mai alakja létrejött. A természetes kiválás, akár csak valami élő akarat, figyelmesen ügyelt minden véletlen változásra, kiszemelte és megőrizte azokat, melyek az észrevételt megkönnyítették — addig, míg valami újabb, jobb változás be nem állott. Ha e folyamat év-

ezredeken keresztűl így folytatódnék, azt kellene várnunk, hogy szemünk a természetes kiválás útján el nem képzelhető tökélyre finomodhatnék ki.

További részletes taglalásába az ilyen magyarázatoknak nem bocsátkozom, mert aki Darwin hiveinek, különösen Haeckel iskolájának dölyfös beszédét észleleteiknek szegényességével, a kérdések homályos felvetésével összehasonlítja, az be fogja látni, hogy Darwin irataiban csupán merő sejtelmeket fejezett ki.

(Gyógyászat.)

Jövendő.

Az uj évnegyed.

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 korona.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 1.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.

Szerkesztőség: Lövölde-tér 1.
Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő
Lövölde-tér 1.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

MARGITSZIGET.

ZENEKAR

HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, d. u. 5-től 10 óráig.

Minden ünnep és vasárnap délben zene.

Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetrece. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

A Hölgyközönség figyelmébe! Üzletem áthelyezése miatt az **összes raktáron levő csakis elsőrangu minőségü tekete és szines ruhakelmék**, valamint kiváló mosókelme ujdonságait **f. évi aug. 1-ig beszerzési áron alul elárusitom.**

Kiváló tisztelettel

FRANK LAJOS

divatáruk raktára

Koronaherczeg - utcza 9. sz.

„The Gresham“ életbiztositó társaság Londonban. Magyarországi fiók: Budapest. V. ker.

Ferenc József-tér 5—6. szám, a társaság saját palotájában.

A társaság vagyona 1901 december 31-én	190,871.731·— kor.
Évi bevétel biztositások és kamatból 1901 december 31-én	31,555.392·— »
Kifizetések, biztositási és járadéki szerződések, valamint visszvásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848)	426,999.043·— kor.
Az 1901. évben a társaság 5718 kötvényt állitott ki	50,727.261·94 »

összes értékekben. Prospektusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállit, továbbá ajánlatokkal díjmentesen szolgál a magyarországi és a kelet fiókja Budapesten, valamint ennek ügynökei a fiók minden nagyobb városában.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

AMINDEN SZÁM 20 FILLÉR

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Lövölde-tér 1.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb beruházkodási rendszer

Prospektus ... kívánatra ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1. I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS MŰINTÉZET NYOMÁSA
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.

Második év 24. szám. 1904 Budapest, junius 12.

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs:
Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:
Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban.

TARTALOM:

F. Zs.: A delegációk és komolyabb dolgokról. — Cyrano: Nyáréji álom. — Bródy Sándor: Jókai — az ember. — Góth Ernő: Az uj német lyra. — Ambrus Zoltán: Balzac. — Bródy Sándor: Tóth Emerencia. — Heltai Jenő: Nyári gyönyörök. — Pásztor Árpád: Találkozás. — F. A. Steel: A fagylaltház. — Lys Noir: Versek. — E. Purdo Bazán: A vándorlegény. — Tolstoj Leó: Háború és béke. — Természettudomány.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal
Lövölde-tér 1

Ára 20 fillér.

Egy hónapra
Egy korona

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 2. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. — Mindennemű üvegáru nagy raktára. —

Szájpadlás nélküli műfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna I.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módszatot**, úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és franc. szövetekből mérték szerintelkészült ruhakat viselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az OSAN. Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Párás, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytárakban, illatszertárakban stb.

Az egyedül létező valódi angol SZÉPITŐSZER a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ**

mely azonnal eltávolit minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőrtkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: **TÖRÖK JÓZSEF** gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-ut.

A szamárhurut egyetlen gyógyszere, mely tökéletesen bevált a **Syrup Orientalis.** Kapható: **Bordás János** gyógyszerésznél **Jászberényben**; Budapesten: **Török J.** gyógytárában, Király-utca 12. és **Nádor gyógytár**, Váci körut 17. **Egy üveg ára 2 korona.**

Számos kiállitáson arany-éremmel kitüntetve.

Első alföldi legnagyobb kocsigyártó-telep.

Ifj. Hodács János

kocsigyártó

Szeged, Kistisza-u. 4/b. | Uri kocsik nagy választékban raktáron.

Képes árjegyzék ingyen.

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminé stilusban, ízléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti czikkek gyári raktára.—

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867

POLLICER ELLA női kalapterme **BUDAPEST. IV.,** Koronaherceg-u. 2., I. 38. — **ABBAZIA,** Grand Hotel.

Második évfolyam. Budapest, junius 12. Huszonnegyedik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

A delegációkról
és komolyabb dolgokról.

Tulajdonképen az e heti téma: teli torokkal szidni a delegációkat, egyrészt általában azért, mert olyanok, amilyenek, másrészt különösen azért, mert ezúttal úgy viselkedtek, ahogy viselkedtek. Tizperces időközökben száz és száz milliókat megszavazni, valóban egy kicsit sok. De hát mit tegyen az a szegény delegáció? Ki tud más lenni, mint aminőnek született? Őt ilyennek és erre a célra hozták a világra.

És senki se vádolhatja Szapáry Gyulát, hogy elegendő szamárfület nem csinált az előtte fekvő papírhalmazból, Eszterházy Miklóst se, hogy a madárhajtogatásban kellő buzgalmat nem fejtett volna ki, Harkányi Frigyest se, hogy az árkusait megfelelő számu szabályos körökkel nem rótta volna tele és a többieket se, hogy kiki a maga mesterségét nem folytatta volna elég lelkiismerettel. Az idő pedig eltelvén, a király megdicsérte őket, ők megdicsérték a királyt és elszéledtek. Mit is tettek volna egyebet? Kivánhatjuk-e Münnich Auréltól, hogy megellenezze az ötödfélszázmilliós hadisarcot és kikérje magának, hogy ezt a keserű pilulát, ha már minden áron be kell vennünk, ne azzal a kegyes svindlivel diktálják belénk, amivel beteg gyermekeknek szokták az orvosságot beadni, hogy: ni, ott repül a borjú! Nem, Münnich Auréltól ilyesmit nem kivánhatunk, mert ő először is őrnagy és többszörös kiskeresztes; másodszor még egyéb is akar lenni,

minélfogva az ötödfélszáz millióval nagyon meg van elégedve és harmadszor karakteres ember létére olyasmibe nem szól bele, amihez nem ért. Minthogy pedig a delegációnak a maga természete szerint csupa kisebb-nagyobb mérvű Műnnich Aurélokból kell állnia, ennélfogva nem történhetett semmi másképen, mint ahogy történt. És Pitreich lovag hozzájuthatott ama famózus, valósággal történelmi szállóigének beillő elismeréshez, hogy: Ön, kedves Pitreich, babérait újból gyarapította. A miben csak azt nem értjük, hogy miért újból? — holott amióta Pitreich lovag a világon van, tudtunkkal, osztrák generálisnak nem igen termett babér — mind e mai napig, amikor őexcellenciája fényes győzelmet aratott — nem ugyan a németen, muszkán, vagy törökön, hanem Hegedüs Sándoron, Rosenberg Gyulán, Teleki Sándoron és a többieken.

E veszedelmes ellenfelek meghódítása volt emberemlékezet óta az első alkalom, amikor osztrák hadvezér babérokat arathatott és ime, Pitreich lovag nem szalasztotta el ezt az alkalmat. Nehogy azonban valaki tréfás csúfolkodásnak vegye, ha megállapítjuk, hogy az osztrák generálisok jobb hijján a delegációk viharos mezején aratják babéraikat. Mert az az ötödfélszáz milliós zsákmány, amit a győzelem áraként az ellenséges országok fizetni fognak, nem tréfa ám, hanem igen komoly valóság. És hogy az illuzió még teljesebb legyen, époly indokolatlanúl fogják megfizetni, mint ahogy egyéb hadjáratoknál nem szokták a hadisarc nagyságát indokokkal támogatni. Ennyi kell, tehát ennyit kapnak.

Az az egy bizonyos, hogy nincs a világon alkotmányos testület, amely ennyi millióval így tudna végezni, mint ahogy a delegációk Pitreichék millióival végeztek. És ez a mi szerencsénk, mert ennek köszönhetjük azt a kis alkotmányosságot, amink van. Csak tessék elképzelni, hogy Pitreichnak a magyar és az osztrák parlamenttől kellett volna kérnie ezt az ötödfélszáz milliót. A dolog nem ment volna ilyen símán. És sok minden, már igen régen nem ment volna símán ebben a két alkotmányos államban s a vége már hosszú ideje az lett volna, hogy segítettek volna az alkotmányos

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

gépezet haszontalan nyekergésén. De itt vannak a delegációk, melyek mindent, ami fontos és sürgős, símán, gyorsan megőrölnek. A lappáliákon aztán hadd rágódjék az úgynevezett parlamentárizmus.

Furcsa dolog nagyon, hogy az ide s tova negyven éves alkotmányosságot Ausztriában és Magyarországon ezen alkotmányosság egyetlen csúfsága, hibája és alkotmánytalansága őrizte meg és tartotta fenn. Azok a geniális emberek, akik a kiegyezést megcsinálták, bizonyára mindent nagyszerűen csináltak meg, de mivel ők sem voltak istenek, egy-egy dolog nekik sem sikerült — az, amelyiken a legtöbbet törték a fejüket, mert a legnehezebb volt. Ha Deák Ferencék ma élnének, épen úgy belátnák, mint ahogy mi mindnyájan belátjuk, hogy a delegációk intézménye nem vált be: rossz, vagy legalább nem alkotmányos és egy percig se haboznának, hogy a hibát kijavítsák. De valaki naiv lélekkel most azt kérdezhetné: az, hogy Deák Ferencék nem élnek, csak nem ok, hogy mikor mindnyájan látjuk az ő szép és hasznos művüknek egy ponton való elhibázottságát, ne igyekezzünk azon segíteni? Miért nem próbáljuk kijavítani a delegációkat? Igazán gyermekes kérdés. Hát azért nem, mert azoknak, akiktől a kiegyezési mű kiigazítása függene, ez a mű csak épen azért jó, mert ezen az egy ponton rossz. E fogyatkozás nélkül fütyülnének az egész kiegyezésre és az egész alkotmányosságra. És hogy a parlamentárizmusnak annyi bosszantó neveletlenkedését, tolakodását, arroganciáját eltűrik, csakis annak köszönhetjük, hogy itt van a kiállhatatlan parlamentárizmus kellős közepén egy holt pont, amely sok nemzetiségi hercehurca, obstrukciós zűrzavar, a 14. paragrafusos problemák és exlexes dilemmák közepette mindig biztos és megbizható támpontúl szolgál az alkotmányos formák között való czéltudatos és atyailag jóságos abszolut uralomra.

Ami minket illet, mi teljesen meg tudjuk érteni azt az előszeretetet, amelylyel a bécsi felsőségek a delegációknak bizarr és kómikus intézményéhez ragaszkodnak. Mit csináltak volna ők e nélkül az áldott, szelíd cséza nélkül

valahányszor az igazi parlamentárizmusnak komplikált, villámokat szóró, haragosan pöffögő és eszeveszetten száguldó motorkocsija felmondta a szolgálatot? Pedig ez az ördöngős masina utóbbi időben mind gyakrabban mondta fel a szolgálatot és nem akart menni . . .

Igen, az alkotmányosság újabb időben nem akar menni . . . Borzasztó szentencia, amelyet a könyörtelen látású Carlyle olvasott rá arra az első szerencsétlen alkotmányra, melyről azt olvassuk nála, hogy köszvényes volt minden tagjában, életképtelen minden porcikájában s azért akárhogy lökdösték, tuszkolták, biztatták: aranyos alkotmányocska, mozdulj már! — nem mozdult, nem akart menni és lépésről-lépésre orra esett . . . Mintha csak a mi parlamentarizmusunkról beszélt volna, amely másfél esztendővel ezelőtt megrokkant, elvágódott s azóta csak azért tápászkodik fel időről-időre, hogy újra felbukjék . . . És amint ez a reminiszcencia eszünkbe ötlik, oh jaj, az analogiáknak egész serege kínálja magát ijesztő pendent-úl azokhoz az apró-cseprő esemény szilánkokhoz, amelyekből a félelmes szemü angol a legrémesebb világesemény: a nagy forradalom gyökérszerkezetét rekonstruálta . . . A parlament egy kis kavicson megbotlik, elesik, kormányok kezdenek rajta szaporán keresztül bukdácsolni, velük a régi isteni szabályosságú rendnek sablonjai is meginganak; nem kell adót fizetni, nincs sorozás; törvénytelenségekhez kell nyúlni a nagy törvénytelenség foltozása végett. Apró zendülések lépnek ennek nyomába. Katonák — igen katonák, úgy mint Nancyban — megtagadják a szolgálatot. Bilekben kiszúrják a legfőbb hadúr szemeit — in effigie; Szegeden szobrot koszorúznak . . . Más bajok jönnek, fatális véletlenek és piramidális ügyetlenségek; Chlopy; vesztegetési affér . . . fenn a bécsi Oeil de beufben egyik ballépés a másik után; mindig a legrosszabb ember, a legrosszabb intézkedés a legrosszabb időben . . . Végül a nagy erőmegfeszítés, ügyetlen kezektől, ügyetlenül megpróbálva, de — csodák-csodája — pillanatnyi sikerrel — utána szélcsend . . . Ilyen pillanatnyi feltápászkodások voltak akkor is, régen . . . Újabb katasztrófa: negyvenezer ember meg-

bomlik, jogot, igazságot kér, követel; az ország szívverése öt napra eláll. Megint törvénytelenségek, alkotmánysértések — máskép nem lehet segíteni; váratlanul ismét siker... Most, most talán lehetne valamit csinálni! Nem: országszerte megindul a könyörtelen megtorlás, fiók-Tinville ok a fővárosban s a vidéken mozgásba hozzák a bíróságokat; elitélélések, felmentések, elfojtott keserűség, zivataros jelenetek... Közben a köszvényes parlamentarizmus, alig hogy nyeregbe ültették, megint lefelé fordul; az az átkos, utálatos szó hallatszik újból: Indemnity... És egy másik, még félelmesebb: Szárazság! Nem lesz termés, nem lesz kenyér; a nép nem akar aratni, az üres kalász nem éri meg a fáradságot. Ime, az utolsó jelszó, ami még hiányzott a baljóslatú analogiából: Kenyeret! éhezünk!... És az éhezőket csendőrszuronynyal fogják meddő munkára hajtani... Mi lesz ebből?

... Csak a delegáció, a maga rózsás ártatlanságában végzi a dolgát a tisztekkel s fogantatja a százmilliókat... Odafönn pedig derűs öröm ül az arcokon, a pénz megvan s alulról immár épúgy versengenek hízelgéstől habzó ajakkal a bankkormányzóságért s egyéb apróságokért, mint hajdan, mikor még nem volt semmi baj.

Tán nincs is baj ebben az országban?

F. Zs.

NYÁRÉJI ÁLOM. Az emberiség egy nagy része beleőszül a — nyárba. Mert nincsen férjnek, apának ilyenkor keservesebb gondja, mint a család nyaralása. Nem is csekély dolog a rendes megszokott tüzhely, a kényelmes, tágas otthon elhagyása, hogy nagy pénzért csipetnyi hotelszobákba gyömöszöljük szeretteinket.

És e nagy mozgósitás csak kis részben a jó levegőért és sokkal inkább a «bon ton»-ért esik meg.

Mert faluról is összepakolóznak a tehetősebbek és ott hagyják az ákácos kertben a rigókat, a szérűben a tinókat, a gang végén a télibundát és a falraakasztott csizmákat. És szmokingban, covercoatban, regattacipőben és selyemharisnyában költik el a strimpflibe kuporgatott dohos forintosokat. Egy irish-stew ürühus-porcióért három-négy franc is járja, pedig otthon egy egész mustrabirkát is adtunk ennyi pénzért — a czigánynak-zsidónak bundástul.

Ah, az a nyár! Be szivesen is itt maradnánk ezen a drága Budapesten. Csak a szomszédunk ne tudná. Ha inkognitóban járhatnánk, mint a királyok, vagy ha álszakállt ragaszthatnánk, mint a betörők, talán nem kellene itt hagyni a fővárost, amikor benne legolcsóbb az ételnemü, mert senki sem jár a piacra, mikor a fiakker udvarias, mert nincs pasasa és az Andrássy-út széltében az enyém, mert nincs aki rójja.

De a jóizlésü ember nyáron itt hagyja a meleget, télen itthon hagyja a hideget.

Bezzeg, huszonöt év előtt más volt a nyaralásunk. Évi téli lakásunk benn volt a Marokkói-utczában (az Andrássy-útnak — ha akkor már meglett volna — az elején, mondanám) és nyárára kihurcolkodtunk a Király-utca végére, a Fasorba, de úgy, hogy a döcögős omnibusz miatt ebédre haza se járt az apám.

Akkor az distáncia volt és az a pár fa nyaralás számba ment.

Mától további huszonöt évre már a Svábhegy villái is téli éves lakások lesznek villamos világitással, villamos siklóval a kapunk előtt és ép olyan furcsának tünik majd, ha elmondjuk, hogy oda butoroskocsikkal cihelődtek ki az emberek két hóra nyaralni és tiz hónapig elhagyták azokat a kies virányokat, amikor a legszebbek.

Huszonötéve egy négyszögöl telek a fasorban nem ért meg 10 forintot, ma már alig kapható és megközeliti a 100 forintot.

Ilyenek egy negyedszázad eltolódásai a mi fővárosunkban és akik azt vallják, hogy ezeknek a csodás növekedések-

nek befellegzett, azokat a Berlini Thiergarten mesés 1000 márkás áraira, a párisi Faubourg St. Germain több ezer frankos és a bécsi divatos utcák horríbilis telekértékeire emlékeztetem. Nagy Budapest huszonöt év múlva Ujpest, Kispest, Kelenföld, Budafok és a többi szomszéd községek bevonásával meg fogja közeliteni a kétmillós lakosságot, mert addigra az önálló vámterület Óbudát, Ujpestet, Kőbányát igen népes nagyipari emporiumokká változtatja és egész félszázad múlva villamos vasuton úgy megyünk ki rövid félóra alatt Vácra, mint ma Ujpestre; azaz Budapest külvárosába. Utcáink odáig kihuzódnak végesvégig lakóházakkal szegélyezve. A Duna mellett Vácig gyönyörü korzó lesz és a Dunán ezernyi apró és nagyobb villamos és motoros hajó nyüzsög, vizi automobilokon mulatnak az emberek s a port kavaró gépkocsikon csak sört és kenyeret hordanak. Hasznos, de kellemetlen szerszámma válik, mint már ma a bicikli. Csak a mészáros és kéménysepő paripája.

A Dunán temérdek új híd lesz Vácig. A Lipót-várost — Ujlakkal; a Margitsziget felső orrán, Ujpestet — Ó-budával, Visegrádot — Nagy-Marossal, Szent-Endrét Váccal, így szelik egy és kétíves vas szörnyetegek a szép szőke Dunát ketté, hogy a hajók kürtőit hol le, hol fölbillentenék, ha időközben már kürtőbillegetés helyett nem spirítusz, gáz és petróleummal hajtanák a vizi járműveket is.

Hét és nyolc emeletes házak, bennük önműködő és folyton járó liftek lázas világvárosi életet közvetitenek és a földalatt és a földfelett zakatoló vasutak fülsiketítő dörömbölése és sipolása acélidegzetű yankeemagyarokat igényel a fővárosi anyáktól.

A félforintos koronának nem sokkal nagyobb lesz az értéke a múlt század hatosánál és a milliomos csak a tizedik milliónál kezdődik. A fővárosi polgár 1950-ben Zólyomban fog nyaralni és egy óra alatt kiszalad estenden a villamos gyorsmotorossal. Az asszonyok nem hordanak már strucctollat és füzőt és a konfortáblisok kihaltak. A fiakkeresek gummi talpas keréken járnak és a szárnyas lovak az őveik. Pegazus a fiakkerben lohol és költők már csak a bolondok házában találhatók.

Szerkesztő úr. Most tudja ön, hogy hol keressen engem, kit a családom nyaralása egy félszázaddal ideje előtt megőrjitett.

Cyrano.

Jókai — az ember.

Jegyzetek Jókairól.

Irta: **Bródy Sándor.**

Egy levél.

Az olvasó el ne únja ez aprólékos jegyzeteket, de ha Jókairól van szó, nem igen tudok distingválni; a legaprólékosabb dolog is, amely reá vonatkozik: az én szememben fontos. De talán később belemelegszünk néhány általánosabb érdekü részletbe, csak várjuk meg, míg a virágok gyökere megkapaszkodik sírhantjába és a már rajta nőtt sok szagos fű elborítja egészen . . .

Említettem már, hogy a pénz, mint fantasztikus fogalom és a gazdagság, mint romantikus eszme rendkivül érdekelte. Papirosai között igen sok számítást kell találni, képzelt meggazdagadásokra vonatkozót. Kedves számfejtése volt az is, hogy mit, mennyit keresett amióta él, mennyi volna az együtt és mit cselekednék, ha el nem éli és el nem fizeti mások helyett. A váltó, a váltó! Nem hiába olyan rejtelmes, veszedelmes és regényes ez a keskenyre vágott nevezetes papir: Jókainak igen sok ügye-baja volt vele. Különösen a mások váltóival, amelyeket hűségesen és állandóan fizetett. Egy időben iparszerűen hamisitották a nevét ama hosszúkás czédulák alá. Az eset — természetesen — mindig tragikus, kivételes az ő szemében; megbocsájtott, egy"t sírt a hamisítóval és fizetett. Becsületes, rendes girója is szép vagyonba került, ezt emlegette is, de nem haragosan. Azt a nagy summát, amelyet Váradi Gáborért fizetett, sokszor emlegette, mert a kedves házát kellett eladni miatta.

Az anyagi ügyeket mégis sokszor nagyon komolyan vette. Főkép akkor, ha fantasztikus hátterük volt. Több példám, de csak egy-két feljegyzésem van erre vonatkozólag. Ime:

Palermoból, a sziciliai kiállításból hazajövet, egy estén említem Móric bácsinak, hogy ott a kiállítás nagy rondóján kis petroleumvasut jár, nagyon helyes és kényelmes alkalmatosság, a publikum nagyon kedveli.

— Móric bácsi — szólok — mi most építjük a nagy kiállításunkat, hát ha mi is csinálnánk ilyen kis vasutat.

— Ahhoz koncesszió kell! — felelt Móric bácsi és a tekintetével nagyon megdicsért; mintha azt akarná mondani: ejnye be találékony és okos fiú!

— Váltunk koncessziót. Sok pénzt lehetne keresni.

— Temérdeket. Nagyszerű üzlet. Nekem az ilyesmiben szerencsém van. A pesti villamos vasút gondolatát is nekem mondta el először Balázs, aki megcsinálta. Csak nem szabad szólni senkinek, az ilyen ügynek mélységes titoknak kell maradnia az utolsó pillanatig. Egyszerre kipattantani. Írjad meg a kérvényt, holnap, már ma, tegnap, azonnal fogj hozzá.

— Az éjjel megírom, reggel behozom.

— Én meg délben beadom!

A kérvényt nem írtam meg, ő nem adta be és nem beszéltünk róla többet.

Nem mondhatnám, hogy valami nagy állandósággal ragaszkodott volna a hirtelen meggazdagodás körűl támadt ötletekhez. Meglehetősen izgatta Monte-Carlo. Szeretett róla olvasni és hallani, beszédet. A napilapok mindenféle-rovatából, amelyet különösen kedvelt, kivette a játékbankra vonatkozó eseteket és elmondta, néha kissé kiszinezve. Egyszer engem nagyon megrótt, mert visszaadtam a banknak, amit elszedtem tőle.

— Mert rendszertelenül játszol, mert az aranynyal hidegen kell bánni, mint a nőkkel! — mondta, így vagy ilyenformán.

Az eset annyira izgatta, hogy még levélben is megírta Budapesttől távollevő leányának, akinek szivességéből facsimileben közlöm a néhány sort, nemcsak azért, hogy eldi-

csekedjem vele, mert levélben írt rólam, hanem azért is, hogy az írás többi tartalmából az olvasó meglássa: mennyire naiv volt Jókai, hogy hitt a szinházdirektoroknak.

A Leventére darabomat már meghívtuk Horváth igazgatóság. A szinre alkalmazásával megvagyok egyébbel., a kiállításban minden meg lesz téve, a szinészek a mentor megfőverel, dekorszok is jelmezek dintesében, s az ensemblekben. Zene is lesz hozzá Szabadossal. A próbákra el fogok jönni.

Prózai tanár már hozzászokott a Rivieráról szóló egyszegben. Egy egyszer egyszer Monte Carloban Nyerek frankot, máskor egyszer azután duplázott 3 arany.

Ime, a Leventére már készültek akkor a Nemzeti Szinházban, már készült a szerző a próbákra, amelyek meg sem kezdődtek soha. Mint egy kezdő írót, úgy hitegették és bolondították.

Az uj német lyra.

Irta: **Góth Ernő.**

Berlin, junius havában.

A modern nemet litteratura forradalmas mozgalmainak első nyomai, a múlt század utolsó negyedéig vezethetők vissza. Ez időtájt a természettudomány terén is korszakalkotó események történtek, amelyeket s joggal a jövő szellemi uralmának alapköveiként tekintettek. A hatvanas évek ifjúsága már e tudással vértezetten lépett ki az élet küzdőterére. Szemben találták magukat az akkori gazdasági, valamint szociális áramlat dagályával, az ifjúság az alkotni vágyás magasztos érzetétől álhatottan megakarta e jövőnek külső formáját is alkotni, a tömegnek erős kézzel alakot adni.

A reájuk maradt irodalmi s művészeti örökséget nem találták kielégitőnek s az e századhoz vonatkozónak. Nem művészet az elmult dicsőségen való élősködés, az egykori aranyborjút váltó pénzre olvasztatni, veretni; e szellemi aprópénz amúgy is csak közepes szellemi képességeket elégíthetett ki. Sok gáncsot találtak az irodalmon. Így pl. érzéki és szellemi tulajdonait közhelyeknek, erkölcsi és bölcseleti tendenciáit az emberi gondolkodás meghaladott álláspontjának nyilvánitották, a megnyilatkozás külső formáját pedig elavultnak tartották arra, hogy a jelenkor forrongó eszméinek keretül szolgálhasson. Az epigon művészet véleményök szerint árfolyam nélküli érték volt. Ez okból vált jelszavukká: el tehát e művészettel, mely nem ösmertet meg bennünket a nagy eszme áramlatokkal, mely nem foglalkozik az emberiség általános nagy kérdéseivel, ezekről tudomást sem véve, mintha a jelenkor nem is léteznék sajátságos társadalmi problémáival s megoldatlan talányaival. Egy ujabb irodalmat szomjuhoztak, vagy legalább a régi bort, de új serlegben. Műsort adtak tehát s manifesztumot bocsátottak ki. Nagyhangú kürtöst fogadtak, feltűnést óhajtottak kelteni. Jelszavuk: emancipáció az élet minden vonalán; a tradicióval s esztetikával szakítás s csatlakozás Francia és Oroszország realisztikus irodalmához. Legyen a művészet az élet hűséges tükre, mely hizelgés nélkül tükrözi vissza az élet ábrázatát.

Ezzel kezdődött meg a modern irodalom első időszaka

a realizmus periódusa. Inkább theoriák küzdelme, mintsem a termelés időszaka volt ez s e küzdmet az ifjúság teljes féktelenségével s tulzásával vitték. Politikai, valamint társadalmi téren a szocialistákhoz s az anarkistákhoz csatlakoztak. Az ethika terén is teljes emancipációt hirdettek, mint pl. «a szabad szerelmet» stb. az esztétika terén is teljes szabadságot óhajtottak. Az igazságnak aggodalom nélkül áldozták fel a szépet is. Természet és meztelenség volt jeligéjük. Látni akarták a világot s az embert, a kultura s a civilizáció cifra sallangja s az erkölcs suggestiv ereje nélkül. A meztelen embert a maga állati mivoltában akarták megfigyelni s előszeretettel hivalkodtak azzal, hogy a homo animal hajlamát s ösztöneit a szerelem s az éhség kormányozzák, szabályozzák.

E mozgalom eredménye — eltekintve az egyes művektől — egyelőre chaosszerü, hol a rügyező üdességnek, hol a fosforeskáló erjedésnek képe volt. Kivételek közé lehetett számítani egyesek érdekes, sőt mondhatni értékes szárnypróbálgatásait, eleven skizjeit s tanulmányait. Hidász műveletet végeztek, meggazdagodtak remény és külső formák tekintetében, de egyöntetü, magasröptü műről szó sem lehetett. Az e naturalizmus által kiváltott legjobb művek közé sorolható egy impresszionista felfogású, üde, telivér, pazar szinpompájú természet festés, megkapó milieurajzok élvezetes sorozata, valamint egynehány jól felfogott és megfigyelt köznapi esemény. Szerves egészet ezek sem tudtak kimeríteni, ezek csak részletei voltak a műnek a megkivántató szerves egység nélkül.

Logikai szükségből kifolyólag ama meggyőződésre jutottak, hogy az embereknek csak egy képzeleti világok lehet s a külvilág reá nézve csak annyiban létezik, amennyiben ezt érzékeivel felfogni képes.

Eme önvallomással kezdődött a modern litteratura második fázisa: psyhikus naturalizmus. Az első Darwin, Tolstoj, Zola, Ibsen, a Kisértetek befolyása alatt áll, a másodikat eleinte Nietsche, azután Dostojewsky, Strindberg s a későbbi Ibsen uralta.

Az igazság keresése közben ismét felfedezik a lelket, az ént, az állítmány alanynyá válik, az eddig kifelé irányúló tekintet a lelkiekre terelődik S amit itt lát, az éktelen összevisszaság, kuszaság, egy világ, amelyben fény és árny, menyország és pokol rettenetesen egymásba gabalyodik. Ebben a modern ember nem tudott eligazodni.

Ily állapotban természetesen az irodalom problémái mindinkább felburjánzanak s komplikálódnak. Az eddig előszeretettel kultivált paraszt, munkás s proletár a kultur embernek

engedi át helyét. Az egészségtől duzzadó asszonyi állatot az ideges nővel helyettesítik. Az öntudatlanság mélyével kezdenek kacérkodni s e mélységből sajátságos, sohsem ismert realizmust halásznak ki. Kezdik elismerni, hogy az ember végtére mégsem egy számadási példa végeredménye s az izmokon, csonton s idegeken kivül még józan ész és gondolkodás is tulajdonságai közé sorolhatók, azonkivül : a sejtelmek ködfátyolképszerü tüneményei s az álmodozások csábos tündérkertje. Észrevétlenül az emberi psyche mysticizmusa is ébredezni kezd : a natetasis, álmodozás, vizió jelentkezik a látóhatáron. S az egészségügyi szerelmet uralni kezdi az «amour pastion» a legfinomabb, a leggyöngédebb szellemi változatokban.

Ezekre nem futotta a hétköznapi nyelvezet. Ujabb nuanceokat keresnek, a metaforák felütik fejeiket s a jó hangzás s a ritmus kezd érdeklődést kelteni. Minthogy a szerelem, kezdve az állatias kéjtől, fel a legfinomabb elmékig a leghathatósabban váltja ki a lélek legmélyebb és leghiresebb érzéseit s miután az ember ez állapotban tárja fel leginkább lelki állapotát, így hát e psyhikus naturalizmus problémái is túlnyomóan sexsuális természetüek voltak. Ezenkivül rámutattak a pathologia legkülönbözőbb abnormitásaira s Krafft-Ebing psychopathikus betegszoba észlelésére.

Ez időszak költészete lebilincsel a bennök mámorítóan izzó lüktető eleven élettel. Alakjaik bensőleg meghasonlottak, elernyedtek, de imponáló, gondolataik raffinement-je és érzéseik subtilitása, a suggestiók és hangulatok emberei, ám szomorúságot, lelki küzdelmet nem bírják lelkök egyensúlyával leküzdeni.

Világosan mutatkozik, miben különbözött a naturalistikus irodalom fázisa az elsőétől : a psychikus naturalizmus költészete szükségből származik. Nyomott kedélyhangulat, események felcifrázása, bukás, vallomás, ideges emberek kitörése, de soha a jól fegyelmezett agy széles látóköre. Állandó témájuk s variált vezérfonaluk a problematikus ember, aki sorsával nem tud megbirkózni, aki a közte s a természet közötti űrt nem képes áthidalni s ephemer lénye a küzdelmek áldozata marad.

E lehetetlenség megérteti velünk, miért is nem volt ez íróknak terjeszkedési s fejlődési képességök, miért nem nőtt tehetségök az idővel s eseményekkel. Nem tudtak megérni. E psychonaturalistáknak közös ismertetőjele, mondhatnám betegségi tünete a korai sterilitás — s a korai szellemi csőd. Hirtelenül nyiló, ephemer, színpompás, pazar illatú

virág — félignyitó sarkában az enyészet; ez a léttörténetük, sorsuk. Rendesen mindent odaadnak első művökben, nem tudnak takarékoskodni, szinte tobzódnak tehetségökben. Rövidke orgia s talán éppen ezáltal gyakorolnak feltűnő cometáik oly álható, lebilincselő hatást. Életnézeteik visszássága által a naturalista-költők a pompás színverésű, ragyogású drágakövekhez hasonlók, melyek szemkápráztató tűzök dacára sem adják hű képét semminek sem.

Nem óhajtok itt egyes jelenségekre kitérni, csak az áramlatot akarom megvilágítani. Ez okból meg sem említem Hauptman Gerhardot sem, aki teljes erejével benn gyökerezik a naturalizmusban, amivel jelentősége azonban tehetségének egyéb elemeire is támaszkodik. A naturalizmusról állítottak lényegben ráillenek még Arno Holz, Johannes Schlaf és Richard Dehmelre is, anélkül, hogy ezáltal tudásuk határait megjelölnők. Hogy Hauptman törekvése túlmegy a naturalizmus határain, azt bebizonyítá az «Elsülyedt harangok»-kal és a «Szegény Henrik»-kel. S hogy Dehmel-nél is megvan az alkotó irányzat egysége, ezt bebizonyítá utolsó könyvével «A ketermber»-rel; e könyvben rejlik erejének java, pompás, erőteljes költészetének színe.

A látóhatáron azonban újból jelentkezik a chaosszerű művészet, halkan ébredezik ismét a nagy feladat kérdése az emberiség egyetlen és igazi problémája: szemléltetni a nemzettel életének tartalmát, elmagyarázni a múltat, meghatározni a jövőt és igazolni a jelenkort. A bensőnek ellentmondó hangjait harmonikus symphoniájává alakítani s a bekövetkezhető fontos pillanatnak a magasztos eszme fényétől övezetten megbecsülést és tarósságot szerezni.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Balzac.

Balzacot a kénytelenség tette íróvá. Az íráshoz szükséges hajlandóság ugyan soha se hiányzott belőle — kora fiatalságában sok mindenfélét összeírt, tragédiákat, regényeket, a melyek senkinek se tetszettek, neki magának sem, — de huszonötesztendős koraban nem az volt a szándéka, hogy majd az írásból fog megélni. Gazdagságra és hatalomra áhítozott; az a mohó vágy, a tetterővel párosúlt ábrándosságnak az a nyugtalansága hajtotta, melyet Rastignac lelkivilágával ő magyarázott meg a legtökéletesebben, s tudta, hogy célját csak vállalkozással érheti el, munkával soha. Azért elhatározta, hogy fölhagy az írással és üzletember lesz. Négy esztendeig próbálkozott; előbb kiadónak csapott föl, aztán nyomdásznak, végűl bele bocsátkozott olyan vállalkozásokba is, a melyeknek már semmi köze az irodalomhoz. De a szerencse már semmiben sem kedvezett neki. Nemcsak, hogy nem gazdagodott meg, hanem roppant adósságokba bonyolódott. A négy év alatt, míg a gazdagságot hajszolta, annyi terhet vett a nyakába, hogy azután egész életén át, húsz esztendőn keresztűl, nem lehetett egyéb célja, mint hogy a tartozásait törleszsze. Nem maradt más választása, mint ismét hozzá látni az íráshoz, s keresetéből, keserves munkájának sovány eredményéből elégíteni ki, időről-időre, hitelezőit, a kiktől végképpen sohase szabadulhatott meg. Két ember munkáját kellet végeznie; mert nem volt elég annyit keresnie, a mennyiből megélhet, ennél sokkal többet kellett szereznie, hogy adósságait törleszthesse s hitelezőitől megvásárolhassa szabadságát és békéjét A meggazdagodás vágyát ritkán sújtja akkora nemezis, a minő Balzac-ot, a kit az a rövid kaland, hogy négy évig vadászhatott a pénzre, a szerencsére, húsz esztendei rabszolga-munkára kárhoztatott. De megadással viselte sorsát s elvégezte a szinte emberfölötti munkát. Ennek a munkának a nagyságáról a következők adhatnak fogalmat. Balzac mindössze ötven évig élt, s húsz év alatt kilencvenhét művet írt meg. És nem írt könnyen, hanem kínnal, verejtékkel. Oly lelkiismeretes volt, hogy minden kéziratát tízszer-tizenkétszer javította át. Soha se jutott eszébe, hogy a könnyebb végét fogja meg a dolognak; ellenkezőleg, a módszer, a melyet választott, a leginkább fárasztó. Közben az ismeretek rengeteg

sokaságát gyüjtötte halomra ; minden tudomány, minden mesterség érdekelte ; s mert becsvágya az volt, hogy természettudományos módszerrel dolgozzék, hogy munkái egy filozófiai rendszert tükrözzenek, s egymást magyarázva, egységes egészet alkossanak : meg kellett küzdenie nemcsak azokkal a nehézségekkel, a melyekkel a művész, hanem azokkal is, a melyekkel a túdós és a filozófus találkozik. Számítsuk ehhez, hogy koronkint később is kitört belőle az a nyugtalanság, mely rabszolgává tette, s ezzel együtt a fölszabadúlás vágya. A vállalkozó szellemet nem tudta magában leküzdeni. A húsz év alatt vagy húsz üzleti terv foglalkoztatta elméjét, képzeletét ; egyszer elutazott Szardiniába, a hol ezüstbányákat keresett ; máskor hosszasan kisérletezett azzal, hogy egy új anyagból, új, jobb papírt fog gyártani. De csak ezeknek az ábrándoknak, a váltón való nyargalásnak és mindennapi robotjának élt. Munkáinak a puszta tömege is ámulatba ejtő. Hogy húsz év alatt annyi betüt írhatott le, csak az a tény magyarázza meg, hogy mindennap fölkelt éjfélkor és megszakítás nélkül dolgozott délig ; néha, mikor hitelezői nagyon nyaggatták, délután hat óráig is ; mindig lámpafénynél, zárt ablaktáblák mellett, azzal küzdve az álom és a fáradság ellen, hogy munkaközben tömérdek feketekávét ivott meg. Ez a munkásság még akkor is tiszteletreméltó, ha véletlenül csupa léhaságot ír. Műveinek kivételes értéke azonban munkásságát páratlanúl nagyszerűnek láttatja ; a Comédie humaine olvasóinak el kell ismerniök, hogy ezt az emberfölötti munkát csak egy óriás végezhette el, egy óriás, a ki ezzel a munkával végre is megölte magát.

Mert ez a kilencvenhét, különböző című, de jobbára egybefüggő mű, melyet Balzac kénytelenségből írt, ezer gond és a tervezgetés lázainak közepett, kínnal, verejtékkel, a költő, a túdós és a bölcselő minden becsvágyával és egy középkori barát lelkiismeretességével, pihenést nem ismerve, izgatószerekből gyűjtve a hozzávaló testi erőt : egyike a legnagyobbszerű, leghatalmasabb irodalmi monumentumoknak. Kevés szóval nem igen lehet jellemezni ezt az alkotást. Anatole France így akar lapidáris kifejezést adni Balzac jelentőségének : Balzac munkái egy egész világ, Balzac az istenek egyike, Taine pedig : Shakspere-rel és Saint-Simonnal Balzac a leggazdagabb tárháza az emberi természetről összegyűjtött dokumentumainknak.

Oldjuk föl ezeket a jellemzéseket alkotó elemeikre.

Balzac regényeinek a Comédie humaine közös címet adta, ezzel is jelezni akarva. hogy voltaképpen egy drámát

kíván szemünk elé tárni: az érdek és a szenvedély, az érvényesülésre törekvés és a kielégítést követelő vágy, az étvágy és a bűn drámáját, mely száz és száz képből áll. Ebben a nagy drámában a színhely különböző: a cselekvés hol a családi, a magánélet elzárkózottságában játszik, hol a vidéki társaséletet jellemzi; más helyütt a színhely: Páris, és ismét más helyütt: a gondolatok világa. Ehhez képest al-címeket is ad regényei egy-egy csoportjának: Scènes de la vie privée, Scènes de le vie de province, Scènes de la vie parisienne, Scènes de la vie politique, Scènes de la vie militaire, Scènes de la vie de campagne, Études philosophiques stb. A színhelyet mindenütt a szakember körűlményességével írja le, annak a tételnek hódolva, hogy a környezet jelentékeny befolyást gyakorol az ember életére. Ebben a reálisnak festett világban mintegy kétezer személyt szerepeltet. A kétezer szereplőnek nagy része megjelenik két, három, néha sok regényben; néhányan mindig a háttérben maradnak; többen hol az előtérbe kerűlnek, hol csak a háttérben jelennek meg; sokan állandóan az előtérben szerepelnek; néhányan oly közel jutnak hozzánk, hogy úgy ismerjük gondolkozásukat, hibáikat és erényeiket, külsejüket, szavukjárását, mintha valósággal élnének. Történetük összefügg; egyiké kiegészíti a másikét. Mintha nem csupán a képzelet világában szerepeltek volna: szinte egész életrajzuk megállapítható, ha a róluk szóló adatokat összekeressük a kilencvenhét különböző munkából. (Ezt a munkát el is végezték: Cerfberr és Christophe, kiknek könyve, Le Répertoir de la Comédie humaine, kitűnő ciceronéül szolgálhat annak, a ki a Balzac világában ki akarja ismerni magát.) A kétezer szereplő közül mintegy huszan shakspere-i alakokká magasodnak előttünk; a szenvedélynek akkora hatalmát lájuk, annyi nagyságot találunk bennök. De ezeken kívül még igen soknak oly reliefet tud adni az alkotó művész, hogy felejtheteilenekké válnak. És megelevenedik majdnem az egész sokaság; élettelen, nehezen elképzelhető, vagy olyan alak, aki csak az író szócsöve, igen kevés találkozik közöttük. Mindezek együtt csodálatos erővel tükrözik azt a társadalmat, melyben Balzac élt; ez az író a maga korának legélesebben látó hisztórikusa, és csak igen kevés korszak talált ilyen történetírót.

A képzelt dolgok megelevenítésének ama csodáit, melyeket Balzacnál látunk, a lángelme intuicióján kivül bizonyára jellemzési módszerének tulajdoníthatjuk. Balzac a túdós módjára jár el: elemez. Szétszedi a részleteket s megkeresi a részletek összefüggését. Az ember belső élete nyomot hagy

külsőségein, hozzátartozandóságán, mozdulatain, szavajárásán; tehát az író sorra vizsgálja mindazt, a miben alakjának egyénisége megnyilatkozhatik. Másfelül megkeresi azokat az elemeket, melyek ezt az egyéniséget meghatározzák. Az embert az formálja, a mit eszik, a mit lát, a mit olvas, a levegő, a melyet beszí, mindaz, a mi környezi, a szokásai, melyek második természetévé válnak, az események, melyek hatással vannak rá stb.; tehát sorra vizsgálja alakjainak antecedenciáit, s mindezekből megállapítja egész életét. De Balzac nem csak túdós, filozófus is. Nemcsak látja az életet, megérti a dolgok egybefüggését is, ismeri a törvényeket, melyek a számtalan láthatatlan szállal összefűzött, különnemű, egymástól távolesőnek tetsző dolgok egymáshoz tartozóságát, láncolatát, hierarchiáját meghatározzák. És ama részletekből, melyekkel alakjainak életet ad, kialakítja egyszersmind korának a történetét.

Balzac Honoré működése korszakot alkot a regényírás történetében. Az ő föllépésétől lehet számítani ugyanis a naturalisztikus irányzatnak a regényirodalomban való érvényesülését, amely irányzat a regényírás anyagát és módszerét egészen, részben szellemét is átformálta. Balzac regényei másfélék, s kiválóképpen más életfölfogást tükrözők, mint a korábban írott regények, a Stendhal néven író Henri Beyle munkáit kivéve; de nemcsak ő beszél mást, mint elődei, utána, s bizonyos részt éppen az ő irodalmi hatása folytán maga a műfaj is átalakul s a tizenkilencedik századbeli regény más tárgyakról szól, más húrokat penget, sokkal nagyobb jelentőséget és hatáskört arrogál, mint a régi regény, amelytől jóformán csak az alapformákat vette át. A naturalisztikus irányzatnak a tizenkilencedik század regényirodalmára való befolyása oly nagy, hogy akkora hatásra előbb semmiféle irodalmi áramlat nem hivatkozhatott; az új szellem hatása a külföldi irodalmakban is rendkívüli; a francia regényírás jelesei közűl pedig jóformán egy se vonta ki magát e befolyás alól. Ezen a helyen elégséges a jelenkori és a régi regények nyilvánvaló, ismeretes nagy különbségeire hivatkoznunk. Ez az átalakulás nem pusztán irodalmi jelentőségű; ama nagy különbségek a régi és az új idők filozófiai fölfogásainak különbözőségéből erednek. Balzac a regényírók közűl a legelsők egyike, aki a világegyetem és az ember megítélésében arra az álláspontra helyezkedik, melyet ma természettudományosnak szokás mondani. E fölfogás szerint az ember nem középpontja a világegyetemnek, nem független lény, csak erő, mint minden egyéb; az erény nem ideál többé, csak produktum, mint a jó bor. E fölfogás alapján állva, Balzac az egész termé-

szetet reklamálja a művészet számára ; nemcsak a virágot, hanem a rovart is ; nem ismer szennyet ; a rossz épp úgy érdekli, mint a jó, s a rossz ha monstruózusan nagy, még jobban, mint a jó. És a szerencsétlenség meg a bűn, ha rút is, pláne ha nagyszerűen rút, inkább foglalkoztatja, mint a kellemességek és az erény.

Nem lehet szó e helyütt a naturalisztikus irányzat művészeti jogosúltságának kérdéséről. A naturalisztikus irányzat iskolákat teremtett, s az érvényesülés során, az eszme fejlődésének különböző állomáspontjain, ez iskolák prédikátorai gyakran hangoztattak hamis jelszavakat. Az a hamis jelszó, melylyel az iskola az igazságot egyedül az irányzat számára akarta lefoglalni, noha mindig, minden művészet az igazságot kereste és szolgálta, akármilyen fölfogás alapján állott is — és az a másik hamis jelszó, melylyel az iskola művészei a természettudomány tekintélyét és csalhatatlanságát követelték úgynevezett vizsgálódásaik — voltaképpen pedig hézagos megfigyeléseik s szükségképpen igazi tudományosság nélkül való művészi alkotásaik — számára ; ne téveszszen meg bennünket a szellemi irány jelentősége és haszna felől. Ma már bizonyosságnak tetszik, hogy a naturalisztikus irányzat fejlődési fokot képviselt s úgy a gondolkozás, mint a művészet birodalmában nagy szolgálatokat tett.

De mint mindennek, a mi emberi, az irányzatnak is voltak kinövései, s a művészeti eltévelyedések, melyekbe egyik vagy másik művész beleesett, magát az eszmét is kompromittálták a gondolkozó sokaság előtt. Annyival könnyebben történhetett ez, mert hisz az irányzat alapját tevő fölfogásnak már a kiindulási pontja is bántja azt a mindnyájunkban élő boldogulási ösztönt, mely folytonosan a jóra és szépre áhítozik. Már ez magában is megmagyarázza, hogy a naturalisztikus irányzat több kárhoztatásban részesült, mint elismerésben, s hogy az elítélésből kijutott az atyamesternek, Balzacnak is. Szemére vetették, hogy a bűnt, a gonoszság erejét, az eszesek elveteméltségét, a haszonlesést, a szenvedélyt, a monomaniát festi a legnagyobb erővel, hogy az erénynyel szemben kétkedő, s hogy világa egészben rettenetes. E kifogásban van némi igazság ; de e kifogással szemben hivatkozhatni arra, hogy Balzac az erényt is jól látja, s az igazi erényt, mely nem önzésből fakad, a legmelegebb rokonérzéssel, a legnagyobb gyöngédséggel festi ; hogy regényeiben nem kevesebb az erényes alak, mint az életben ; hogy nőalakjai között több a tiszta, mint a bűnös lény, s hogy például Grandet Eugéniának egy nagy részlete helyet foglalhatna a Szentek életé-

ben; s hogy végre Balzacot a szerencsétlenségben és a bűnben is főképpen a nagyság érdekli, s a nagyság mindenütt szép, a szenvedélyben nem kevésbbé, mint a lelki épségben vagy a megtisztultságban.

Az a nagy szerep, mely a «modern» regény megalkotásában Balzacnak jutott, s az a még nagyobb hatás, melyet az utána következő nagy és kicsiny írókra tett, bizonyára kivételes irodalomtörténeti jelentőséget ad Balzac húsz esztendős regényírói munkásságának. De műveinek maradandóságát nem ez az érdem biztosítja. Állhatott volna Balzac bármely filozófiai fölfogás alapján, akár meghaladott metafizikai eszmék szolgálatában: ha nem is inaugurál egy új szellemi irányt, ha nem is végez úttörő munkát, ha sokáig termékenyítő hatás nélkül marad is, mint maradt vagy egy félszázadon át a már nevezett Stendhal, ha nem is formálhat vala jogot arra, hogy a jelenkori francia regény atyamesterének tekintsük: munkái kikerűlték volna a múlandóságot, az idő fölfedezte volna őt, mint fölfedezte Stendhalt. Maradandósága nem érdemében van, hanem lángelméjének égből szerzett tüzében; nem abban, amit tett, hanem abban, hogy: ki volt.

Balzac nem szokta a «lángelme»-szót használni: az «intuició» volt a kedves szava. Mi az intuició? Az az adomány, melynek erejével az ember néhány tény mögött a tények egész sorozatát ismeri föl, a láthatatlan okok és okozatok egész seregét pillantja meg; az a második látás, melyet a prófétáknak, az elaltatott «médiumok»-nak és a nagy költőknek tulajdonítunk. «Az intuició köti össze a látható világot az ismeretlen világokkal» — mondja Balzac. Ez az intuició a legnagyobb költőkben sem volt hatalmasabb, mint Balzacban, az egy Sheksperet kivéve.

Ez a ritka isteni adomány, ez a csoda kiváltképpen képzelete nagyszerűségében, gondolatainak roppant gazdagságában, invenciójának kimeríthetetlenségében, s a kifejezés csaknem példátlan, helylyel-közzel shakspere-i erejében nyilatkozik meg. Minderre itt éppen csak rámutathatunk. Hogy micsoda fantázia lakott benne, hogy minő hallucinációk tartották néha fogva a képzelet világában, annak, a ki munkáit nem ismeri, csak a róla szóló különös anekdoták nyujthatnak némi fogalmat. Gyakran megtörtént vele, hogy a való élet eseményeit összetévesztette azokkal az eseményekkel, melyek képzeletét foglalkoztatták; s annyira beleélte magát meséibe, alakjainak gondolkozásába stb., hogy barátainak mint tényeket ujságolta el regényeinek képzelt eseményeit: Képzeljétek,

Félix megházasodik! Egy Grandville-leányt vesz el. Jó partit csinál, mert a Grandville-ok gazdagok, bár Bellefeuille kisasszony egy kicsit sokba kerül a családnak.» Máskor olyanokat kérdezett tőlük, a mikből kiderült, hogy azt hiszi: ők is tudnak azokról az eseményekről, melyek csak képzeletében zajlottak le. És temperamentuma épp oly hatalmas volt, mint képzelete. Rendkivüli fizikumot tett tönkre a munkával, a feketekávéval, és azzal, hogy egész élete csupa láz volt: az akarat, az érvényesülés, a pénzszerzés láza; aztán: a gondolkozás, a szertelen munka lázai; és pihenőül: az érzékek láza. Küzdött, gondolkozott, élvezett, elégett: ez életének a története.

Rendkívűli teremtő erő, lázas, kimeríthetetlen képzelem, csodálatos hatalmú logika, s az ötleteknek egy tűzhányója pusztúlt el benne. A feje folyton gőzölgött a tervektől, eszméktől, meséktől, s nem éppen válogatott tréfáktól: túláradó temperamentuma folyton a mozgást, az ébrenlétet, a munkát és a gyönyört szomjazta. Gyöngéi temperamentumából következtek: nem volt delikát természet, fékezni nem igen tudta magát, nem volt tőle idegen se az érzékiség, se a durvaság; de nagyon jó fiú volt, aki anyjával és nőtestvérével szemben végtelen gyöngédséget tanúsított. A naivság se hiányzott belőle; szeretett nagyokat nevetni, legszívesebben a drasztikus dolgokon; közlékeny volt, hiú és hetvenkedő, de egy cseppet se gőgös, mindig őszinte és igaz: íme, ezek az intimitássai.

Balzac a nagy tömeget mindig tavol fogja tartani magától: stílusával. Ezt a stílúst nem mindenki méltányolhatja: koronkint nehézkes, itt-ott homályos, leírásai néha hosszadalmasak s nem mindig adnak világos képet; emitt az ötletek, amott a metafórák szinte a nyakára nőnek egymásnak; ott ahol a pedáns enciklopedista vagy a műkedvelő bölcselő szól belőle, nem egyszer unalmas. De a figyelmes olvasónak mind ezért bőséges kárpótlást nyújt gondolatainak, ötleteinek hasonlíthatatlan gazdagsága, fényűzése a ragyogó képekkel, a megragadó hasonlatokkal, a festői vagy plasztikus kifejezésekkel. A művész egyenrangú benne a költővel. Olyan mélységekre világított le, s nagyszerű alakjainak olyan relief-et tudott adni, hogy minduntalan Shakspere-re emlékeztet. Lehet, hogy volt lángelme, aki egyszer-egyszer közelebb jutott Shakspere-hez; de aligha volt még egy, aki minduntalan oly közel járt volna hozzá. Ambrus Zoltán.

Főmunkatársunk e kitünő tanúlmányt a „Klasszikus Regénytár“ Balzac kötetéhez írta bevezetésül, de az essay magában is oly remekmű, hogy kiadásával nagy örömet vélünk szerezni olvasóinknak.

Tóth Emerencia.

Irta: **Bródy Sándor.**

— Ifjú Tóth Emerencia!

Erre a komoly névre egy tizenegyéves leány lépett ki a padjából. Meztelen lába kissé remegett és tatárvágású, de nagy és szelid szemeit komolyan függesztette a tanítónő arcára.

— Az anyád jött érted! — mondá a tanítónő haragosan. Aztán az iskola felé fordult, amelyben ötven kis meztelen láb-pár fázósan húzódott meg a kék-és piros szoknyák alatt. Kora hüvös reggel volt, bárha junius eleje.

Az Emerencia anyja az erős, de fiatalos arcát bedugta az iskola ajtaján, majd a kis tanítónő parancsára ő is megállott a katedra előtt, kézenfogta leányát és szepegve szólt:

— Ne tessen haragudni. Itt az írás, hogy az Emerencia elgyöhet aratni.

— A legjobb tanulómat elviszik aratni! Miért nem fogják munkába mindjárt a szopósgyereket?! — mondá a tanítónő és elfordult, hogy ne lássa a kicsiny és a nagy lenvirág szempárt, amelyet máris elöntött az ár; az anya és leánya sirás nélkül könyeztek.

— Éppen a vizsga előtt mégy el! Az igehatározót és a mellékmondatokat sohasem fogod megtanulni!

A tanító kisasszony sem birta többé elérzékenyülés nélkül, nem rohamosan, de szintén sírni kezdett.

— És hogy tudta már a földrajzot, még csak a hegyeket nem! — mondá, úgyszólván magának.

— A hegyeket is megtanulhatta volna! — visszhangozta az anya.

— A legszebb, a legmagasabb hegyeket! — tódította a kisasszony, amire általános lett a szomorúság, néhány érzékenyebb szívü parasztlány hangos sírásra fakadt. A rend meg volt bontva. Mégis csak asszonyok voltak ezek mind és a hangulat éhgyomorra, früstök előtt, a legérzékenyebb lett. A kisasszony becsukta az ablakokat, nehogy a sirás kihallassék az udvarra, ahol egy fiú-osztály a testét gyakorolta. És most, a fülledt szobában — ahol a leányok hajára kent avasszalonna, a mezei virág és a friss fiatalság illata egy nehéz szaggá egyesült — az apróablakos, fehér szobában istentelen nyilatkozat történt. A tanítónőidősebb Tóth Emerencia fülébe sugta:

— Ha nekem ilyen szép és okos leányom volna, ki nem venném az iskolából, legalább addig nem, amíg az igehatározókat meg nem tanulja. És ha el kell adni magamról a testi ruhámat.... a testemet!

Ezzel kituszkolta a két pirosruhás asszonyt, akik közül a kis leány volt az okosabb és legalább az utcán nem sírt hangosan. Az anya is lassacskán megcsendesedett és szótlanúl mentek előre a nagy alföldi község pallóján. A leány elől, keszkenőjébe kötött nyelv- és földrajzkönyvét szerelmesen szorítván hóna alá. Társalgásuk legfőbb arra szorítkozott, hogy Emerencia kérte anyját, hogy az orrát hagyja békén, mert az asszony nagy izgatottságában ujra meg ujra felfrissülő szenvedélylyel törülte a leánya orrocskáját, amely a sírástól és a bántástól oly piros volt már, mint a pipacs. Ám a parasztasszony lassankint meghiggadt egészen és tört magánbeszédben a tanítónőt szidta:

— Bolond ez a mi tanítónénk, bolond ez!

— Hogy még én a testemet adjam oda, amiért te megtanuljad azokat a szép és magas hegyeket!

A parasztasszony — csak úgy menésközben — elpirúlt. Nem mintha nagyon bántotta volna az erkölcs, hanem mert hő, piros, tűzes vére és igen finom bőre volt. Azért nem is igen nézett férfiakra — ismerte magát — nem is kezelt velük. Elfogadta, ha szóltak hozzá és igen goromba volt velük, minden igaz ok nélkül is. Most is, hogy ringó termetére és sok szoknyájára egy-egy fuvaros, vagy mesterember futó megjegyzéseket tett, szaporán osztogatta a kemény viszonválaszokat. Csak amikor egy nagyablaku, hosszú földszintes ház elé értek, amely előtt egy vastag bajuszú úr csibukozott, ott fogta meg a száját és nem felelt a tolakodásra, se jót, se rosszat. Sőt ahogy elhaladtak a ház előtt, kontyát fejkendője alatt megigazította, a felső szoknyáját hátúl meghuzta és hátratekintett. Amire az úr pár lépést ment utána a pallón és halkan szólott:

— No, hogy leszünk, Emerencia?

— Ugy!

— Hová viszed a leányod?

— Ki az iskolából, aratni. Hogy az is egyen meg minden férfit. A nadrágost is, a gatyást is.

— Haragszol az úradra is?

— Arra haragszom csak!

— Az nekem jó!

Az asszony eddig vissza nem fordulva felelgetett. De könyökutcához értek és itt egyszerre az úr felé kellett fordulnia. Meg is tette ugyancsak hetykén és élesen, hangosan szólott:

— Megvan-e az a nagy papírospénze, amit nekem...

— Meg az. Rád vár!

— Hát adja ide.

— Gyere el érte.

— Az a' ! Hogyne. Hajnalban, amikor a teheneket kihajtjuk. Ott leszek ! — mondá gúnyosan.

De ott volt komolyan és amikor az úra, úgy hajnaltájt kinyujtotta az egyik karját, hogy a felesége fejét a melléhez szorítsa és a száját erősen megcsókolja — mivel reggel már ugyis erős munkába, aratni mennek — nem találta a hüs arcot, a forró szájat. A paraszt megfordult s félálomban a teheneket átkozta és amikorra másikat fordult volna, az asszony besurrant az ajtón, úgy, hogy mire kinyitotta a szemét, látta, hogy Emerencia felöltözve ül az ágya szélén és egy nagy bankópénzt nyujtogat eléje :

— A tejből spóroltam, az esett bornyúért árultam. Galambokkal kereskedtem. Megcsaltam a zsidót ! — szólt mulatozva, dicsekedve, meg nevetve is.

— Adsza ! — szólt a férfi és elvette a pénzt.

— Kendnek adom. De azért van, csak akkor adom, ha Mencát nem viszszük markot szedni, bent hagyjuk az iskolában, az igehatárt meg a magas hegyeket — szegény — hadd tanulja meg. Ennyi pénzt ugyse keresett volna, se pénzbe, se buzába !

— Ennyit bizony nem ! — szólt a férfi és félálomban megállapitotta, hogy még csak negyedfél óra. Ezentúl ugyis sötétben kell kelni. Külön is hálnak, asztag mögött, szérün, három hétig. Megölelte az asszonyt, aki egy kicsinyt huzódzkódott ; talán sohasem tette még. A férfi felült az ágyban, végignézett az asszonyán, erösen megölelte, azután előbbi magaviseleteért még erősebben megverte. Fölkelt és amig az asszony csendesen sirdogált az ágyban, a szájából megmosakodott, majd föllocsolta a kis Mencát, aki a padkán aludt együtt a macskával és kendőbe kötött két iskolakönyvével.

A kis leány talpraugrott, hasonlóképen megmosakodott, mint az apja. Összekészülődtek. Komolyan, szorgosan, de nem izgatottan. Csak az asszony sírt és békétlenkedett még most is és amikor az ura kézenfogta a leányukat, hogy azzal előre meginduljanak, megfogta a leány szoknyáját és rán-cigálta:

— Ez pedig nem megy. Neki még iskola kell. Adtam kendnek pénzt, amit...

Megfogta a száját. De egy keveset elkésett. Az úra ujra lebontotta a kontyát és a hajánál fogva néhányszor megpergette a levegőben. Az asszony sikoltott egyet-kettőt, de csakhamar megbékéltek és csendes lépésekkel, szótlanúl indultak kifelé a határba...

Hármas lépésük hangját félálmában mintha hallotta volna a tanító-kisasszony, akinek ablaka alatt vitt el az országút pallója. «Ahá, mennek a Mencáék!» — álmadozott a szabad szellemü nőcske, aki egy szál batisztingben és egy fehérpíké szoknyában jött ide, hogy műveltséget terjeszszen a nép között. Gyerek kezét kemény mellére szorítván, most is arról álmodozott, hogy nekifekszik az ellenkező áramlatnak, amely végre is megtör az ő szűzi, mégis gömbölyü vállain. De nagy elbizottságában álmodozása egyszerre elmélyült és elszomorodott: azt képzelte, hogy egy nagy buza táblán sűrű kalászokon át akar törni, de nem bir, kövér lábacskáiról a cipő lemarad, a kalászok a szemébe szúrnak, majd a buza kipereg belőlük és elönti, elborítja, egész testét befödi, elevenen eltemeti a buza, a buza!

Fölriad, felöltözik, az egy és egyetlen pikéruhájába. Bemegy az iskolába, hogy megnyugodjék. Hát az éjjel felére fogytak le a tanítványai és a legjobb, a legokosabb, a legtisztább Menca nincs sehol. Még egy könyet küld utána...

Ám az nem találja többé Mencát. A kis leány már messze van apjával és anyjával, ott halad a buzaföldek között. Ott, ahol nekik is részük van. Az iskolás leány megtapogatja a kalászt és repesve kiált fel: «Milyen kövér!» — és nem emlékszik többé az iskolára és a magas indiai hegyekre. A paraszt inni ad az asszonynak és szel neki a szalonnából. Letelepednek a bürkös árok partjára, onnan szemlélik a részt és ott szíván magukba a buza illatát, szivük boldogsággal telik el és csak homályos sejtésük van a háznak nevezett vilyogkalitkáról, a műveltségnek nevezett fontoskodásról és az erkölcsnek nevezett formalitásokról, amelyet elhagytak.

Piros, csiga szájából a kis Menca fehéret köp a kaszakőre; az anyja föltűzi a szoknyáját és a télen kifehéredett lábát megmútogatja a napnak, hogy csókolja ismét bronzszinüre. Ah, hogy nekifekszik az öreg nap, milyen mohón, mennyi imádattal, hogy csókolja!

NYÁRI GYÖNYÖRÖK. A vasúti jegy. (A több gyermekkel megáldott és a nyaralás kéjeivel megvert családapának Fülöp-telepről mindennap be kell jönnie a fővárosba. Ebből a célból már reggel hat órakor fölkel, hogy a 8/47-kor induló vonaton elhelyezkedhessék. Megreggelizik és nyugodtan kiballag az állomáshoz. Minthogy se szabadjegye, se jegyfüzete nincs, mindennap megváltja a maga szerény, harmadosztályú oda-visszajegyét. Hét perccel a vonat indulása előtt kivesz a zsebéből egy koronát és a pénztárhoz lép. A pénztár ablaka csukva, belül egy lélek sincs. A családapa oldalt kerül és benéz a szobába, amelynek ajtaja nyítva maradt: tényleg nincs ott senki. Kisiet a «perron»-ra, abban a reményben, hogy a közhivatalnok, aki itt egymaga viseli az állomás összes méltóságait, ott lesz. A közhivatalnok nincs sehol, a «perron»-on mindössze nehány nyaraló-polgár ácsorog és egy szolga. A szolga pipázik és abban a hosszú tehervonatban gyönyörködik, amely a

túlsó sínen vesztegel. A családapa, aki bizonyos aggodalommal veszi észre, hvgy már csak négy perce van, a szolgát megzavarja e gyönyörködésében.)

A családapa: Hol van a főnök úr?

A szolga: A vonatot indítja.

A családapa: Miféle vonatot?

A szolga: Ezt a tehervonatot.

A családapa: Mikor jön vissza?

A szolga: Majd ha a vonat elment.

A családapa: De én jegyet akarok váltani!

A szolga: (vállat von.)

A családapa: Nem hallotta? Jegyet akarok váltani!

A szolga: Hallottam. De én nem adhatok.

A családapa: Hát ilyenkor nincs a pénztárban senki?

A szolga (gőgösen): Nem Budapest ez!

(A családapa növekvő izgalommal nézi az óráját. Már csak két perc. Kétségbeesve néz a tehervonatra, amelynek élén, a lokomotiv mellett, a kéklő messzeségben, körülbelűl iz percnyire az állomástól ott fürgélkedik a főnök úr. Azt onnan csak húsz perc mulva jöhet vissza. Most a tehervonat elindúl, a főnök úr szalutál, ugyanekkor vérfagyasztó sívítással és fütyöléssel berobog a Budapestre igyekvő vonat. Mialatt a szabadjegyes és jegyfüzetes nyaraló polgárok fölkapaszkodnak a vonatra, a harmadosztályú családapa tanácstalanúl áll a vonat mellett.)

A családapa: (kétségbeesve a szolgához:) Hát mit csináljak?

A szolga (közömbösen): Tessék megvárni a legközelebbi vonatot!

A családapa: De hisz az csak két óra múlva indúl és addig engem már régen elcsaptak a hivatalomból..

(Most a kalauz csapkodni kezdi az ajtókat. A családapának el kell magát valamire határoznia. Merész fordulatta a kalauzhoz lép.)

A családapa: Fölszállhatok jegy nélkül?

A kalauz (nyájasan): Hogyne!

(A családapa boldogan ugrik föl egy harmadosztályú kocsiba. A vonat elrobog, a főnök úr, aki közben befelé indúlt, megáll és szalutál.)

A kalauz (körútjában megérkezik a családapához.)

A családapa (előveszi a koronáját és megkinálja vele a kalauzt.)

A kalauz: Három koronát tetszik fizetni.

A családapa (ijedten): Tessék?

A kalauz: A menetdij kétszeresét és egy korona büntetéspénzt.

A családapa (elkeseredve): Büntetéspénzt? Hát mit vétettem én?

A kalauz: Jegy nélkül tetszett fölszállani!

A családapa (kitörve): De amikor nem adtak jegyet!

A kalauz (vállat von): Arról én nem tehetek.

A családapa: Ön maga mondta, hogy fölszállhatok jegy nélkül . . .

A kalauz: Föl is szállhat, de a büntetést meg kell fizetni.

A családapa: De ön nyájasan mosolygott . . ezzel félrevezetett . . önnek figyelmeztetnie kellett volna engem arra, hogy ez büntetéssel jár . . .

A kalauz (gúnyosan): Talán előadást kellett volna tartanom az úrnak a vasúti jogból, azalatt az egy perc alatt, amig Fülöp-telepen álltunk? . .

A családapa (a kétségbeesés és dűh tetején): És maguk sztrájkolni mertek? (Halált megvető sértegetési szándékal): közhivatalnokok, közhivatalnokok, közhivatalnokok . . .

A kalauz (sáppadtan): Ezért Budapesten számolni fog.

(A családapa néma dűhvel leszúrja a három koronát és Fülöp-teleptől Budapestig azon elmélkedik, hogy mi jogon bünteti meg a vasút őt azért, mert az állomásfőnök elindít egy tehervonatot?)

Heltai Jenő.

TALÁLKOZÁS.

Fejét lehajtva
Megy a költő az utcai zajba'.

Egyszerre egy kéz kezéhez símul,
Két bánatos szem a szemébe néz,
Egy férfi áll mellette szólanúl.
Igazi férfi, hatalmas, egész !

Száz gondvéste barázda homlokán,
Nyilt és nyugodt, de mégis talány,
Keze munkásé, de azért fogása,
Mint alkonyi szellőknek suhogása.
Sáros cipője szirmokkal lepett,
Útja sáron s virágon át vezet.

— Ki vagy ? Miért tartasz fel hirtelen ?
— Vagyok az Élet.
— Mit akarsz velem ?

— Ó mondd, fejed lehajtva, egymagad,
Mire gondolhatsz e zúgó tömegben,
Amely körűlted árad és halad,
Csatákat vív, míg te mégy önfeledten ?
Küzd a hiúság, az önzés, a vér.
Ezer torokból sír a szó : — Kenyér !
S neked mindenhez nincs semmi közöd,
Mire gondolsz e zúgó zaj között ?

— Egy semmire . . . Nincs is rá felelet . . .
Ki zenghette az első éneket,
Ki írhatta az első verseket,
Ki sírhatta az első könyeket?

Pásztor Árpád.

A fagylaltház.

Irta: F. A. Steel.

Tarkára vakolt léctákolmány volt és ott állott a folyó partján. Épen úgy festett, mint a formába öntött nápolyi fagylalt, váltakozó eper és vanilia-rétegekkel, kávészínű zsalukátereivel és az erkélyek fölött ostyasütemény-alakú ernyőivel. Smaragdszínű, platánlombozatú háttérbe volt beléillesztve a házikó, úgy, hogy az országút felől mintha a szép darab fagylalt izlésesen zöld levelekre lett volna tálalva.

A ház egyik fele háromemeletes volt, a másik kétemeletes, vagy helyesebben, az egyik része másfélemeletből állott, mert a földszint fele és az egész első emelet már a második épületrészhez tartozott, amihez külön bejárás szolgált egy másik városrészhez tartozó utcáról. Nagyon kétes városnegyed lehetett ez, mert az emberek keveset beszéltek erről a folyammenti utcáról, noha elég szó fért volna hozzá. A homlokzatnak a másik épületrészhez tartozó ablakai féltékenyen le voltak függönyözve. Ez nagyon különös benyomást kelthetett a szemlélőre, mert a többi ablak és ajtó mindig tárva nyítva állott.

Alighogy a hűvös alkonyi szellő az est beálltát hírűl hozta, kigyúlt a tetőről csüggő lámpás halványzöld fénye és a kapú fölötti piros lámpa rózsás világa, úgy, hogy az egész ház beleragyogott az árnyékos estébe. Néha nagy ritkán látni lehetett a ház tulajdonosát is, ha hajnalban fölkelt, hogy ablakot nyisson. Olyan volt, mint a színes cukorcsepp, rózsa és sáfrányszínű, ezüstcsillámos ruhájában, ami csengett, csillogott és illatozott, amerre a kis bajadér hajladozott. De Burfâni többnyire a szobában húzódott meg. Onnan hallatszott ki az aranynak és a kacagásnak csengése: mert Bur-

fâni azokhoz tartozott, akik árúba bocsájtják a csengő kacajt a csillogó aranyért. Ez az ő nemzetségének öröklött mestersége volt, bár az ő szülei nem művelték: az ő hivatásuk a családalapítás volt. Ezekre is szükség van ebben a kasztban, hogy a nemzedék fennmaradjon. Az ő családjának jövője bátyjára volt bízva, aki feleségül vette a szép Lâzîzant. A fiatal pár lakta az épület másik felét: ott nevelkedett az új nemzedék, nehány kis lány, várva, mikor jutnak el Burfâni korába, hogy átkerűljenek ők is a ház másik felébe.

Eképen volt a ház két részre osztva. Az egyik résznek, amelyik a széles országútra nézett, magas, rózsaleveles ablakaival, tágas, tiszta és üres csarnokaival, esténként kigyúló ámpásaival, a mámoros kacagás és pénzcsörgés verte fel a nyugalmát. A másik, csendes polgári egyszerűségében a háztartás és becsületes családi élet gondjai és foglalatosságai között, mindig csendes és kihalt volt. A kis csarnokban a a leánykák játszottak, mig Lâzîzan a homályos szobában vonult meg és gyászolta szomorú végzetét. Mennyivel vidámabb, mennyivel derűltebb lehetne az ő élete is, hiszen szép volt, forróvérű és szilaj: ragyogóbb, mint a fagylaltház vézna, halványarcú úrnője. Ha őt is táncra, énekre tanították volna, mint Burfânit és nem törték volna le java virágában, hogy odavessék a sívár családi tűzhely árnyékába, mennyivel jobban felvirágoztatta volna a fagylaltházat!

Ilyen szomorú panaszok és szemrehányások közt teltek a hónapok és esztendők. Ha Burfâni fel-feljött, hogy amint az illem és szokás megkivánja, látogatást tegyen a csendes épületrész lakóinál, ha szembeült vele csillogó selyemruhájában, mindig élénkebb és élesebb fájdalommal sajgott lelkének ez az örökös sebe.

Néha odavágta Burfâni gúnyos arcába:

— Talán egyébre is képes volnék még, mint gyermekeket ringatni!

— Oh, ez is szép, és ami fő, erényes foglalkozás. És kár, ha az ember letér a rendeltetése útjáról.

— Rendeltetése? . . . Nem vagyok talán a testvéred? Olyan, mint te?

— Ezek hiú szavak, testvér. Nem bírnál már beletőródni. Nem jó megváltoztatni a foglalkozást az ember öreg napjaira.

Öreg napjaira! Ez a szó zúgott, égett, tombolt Lâzîzan fejében. Ez dúlta fel nappali nyugalmát, ez zavarta meg éjszakai álmát. Végigvonaglott mint görcsös fájdalom egész testében, ha eszébe jutott és maga elé képzelte hozzá a diadalmaskodó, gúnyolódó Burfânit.

Hónapok teltek el megint. Burfâni csarnokaiban ezalatt mintha alábbhagyott volna a vígalmak és tivornyák lármája. Órák hosszat állott tornácán a karcsú, rózsával befuttatott oszlophoz símulva, és tágranyított szemmel fürkészett a platánlombok alatt elhúzódó ösvények között . . . Végre meglátta! A szürke esthomályból élesen bontakoztak ki az ifjú fekete körvonalai. Burfâni fejéhez kapott réműletében. Ott, a ház másik felén, az elzárt, elszigetelt tűzhely körül, a tiltott mesgyén pillantotta meg őt, akit az ő tárt ajtói és tárt karjai hiába vártak! Féltékenység és gyűlölet tűze lobbant fel szemében és futotta át csontjait. Alighogy az éj letelt, felvette ezüstcsillámos piros selyem köntösét, s mihelyt az első napsúgár felszítta a hajnal harmatát, felsietett a szomorú zárka lakójához.

— Mondhatsz akármit, Lâzîzan, az az ifjú nálad járt. Ez gyalázatot hoz a házamra! Te beszéltél is vele. Jöttem, hogy figyelmeztesselek: mondj le róla, mert elmondom a csalfaságodat Zulfkarnak.

— Az é n csalfaságomat? Mert szemet vetettél a szép degenre, akinek te nem kellesz: árúlással vádolsz. Nem, testvér, Zulfkar nem fog hinni a te beszédednek.

— Ha nem hisz, el fogja hagyni az é n házamat. Vedd eszedbe Lâzîzan Bibi, az én házamat ne érje gyalázat!

Egy Caesar felesége nem mondhatta volna ezeket a szavakat több méltósággal, mint ez a kis bajadér; mert nincs osztály, amely jobban ragaszkodnék az ő erkölcseinek törvényeihez, mint Burfâni kasztja.

Igy őrködött a kis halvány, kifestett teremtés zöld lámpája mögül a ház becsületének épségén.

Zulfkar ezalatt a bazárok ittas csőcseléke között kószált a lebujokban. Alig birta felfogni a szavak értelmét, amik testvére szemrehányásaiban zúdúltak fejére:

— Jól esett a pénzzel megtölteni erszényedet! Legalább tovább ihatsz és játszhatsz a lebujokban, míg ő szégyent és veszedelmet hoz arra a házra, ahol a te anyád tisztességben lakott. De nem maradsz itt tovább — nem eszed az én kenyeremet. Majd más vérből, más nemzetségből fogom az utódaimat választani.

— Nem lehet igaz . . . — dadogta Zulfkar.

— Nem lehet? — kiáltott Burfâni szenvedélyesen. — Az én szemeim látták! És az én házamban ezt nem szenvedem; élj az ő aranyán ezentúl!

Zulfkar kisompolygott a szobából az utcára, elcsoszogott a pálinkafőző bódéjához és ott ődöngött egész nap. Éjszaka aztán ütlegek és sikoltozások hallatszottak le a tárt ablakú, fényes szobába, ahol a látogatók itták a hűs szörbetet.

Burfâni megtartotta a szavát. Egy hét múlva üres volt a másik épületrész. Lâzîzan pedig keserű könnyeket sírt, szegényes új otthonában, a város zsibongó, piszkos tömege között. Az ütlegeket már elfelejtette, de örök bosszúvágy tüzelte a sáfrányselyembe burkolt ördög ellen, aki az ő szerelmét lopta meg. Csakhogy a szerető sem jött többé. Az elhagyatottság, a legyőzetés, a bánat, mind nagyobb súlylyal nehezedett lelkére. Éjjel-nappal szakgatta szívét, sorvasztotta testét a szerelem és bosszú vágya. Zulfkar pedig a külvárosok pocsolyájában fetrengett éjszakáról-éjszakára. Egy este elfeledte a reteszt betolni maga után. Az éj hűvös és szellős volt; Lâzîzant gyötrő tépelődései ébren tartották, míg a kis leányok, a száműzött kis teremtések csendes, nyugodt szuszogással aludták a nyomorúság, reménytelenség hajlékában a tudatlanok és ártatlanok álmát. Hirtelen egy gondolat mint tűzszikra vetette fel nyúghelyéről Lâzîzant. Magára kapta köntösét és zajtalanúl kiosont a nyitott ajtón. Nehány perc alatt ott volt a széles országúton, ott állt szemtőlszembe a tarka faház előtt. A zöld lámpást ide-oda himbálta a szél, kisérteties fénynyel bevilágítva vele a sűrű platán-

lombozatba. Zâzîzan meredten nézett a zöld fénybe . . . Tűz! . . . Hogyan lobogna, hogyan emésztenék a lángnyelvek, elzárva útját minden kijárásnak, minden menekülésnek! És nem lenne több kacagás, több aranycsengés, nem lenne több szeretkezés! . . .

Szemét elboritotta a vér. Vadul tekintett maga körül, hogy kiszemlélje, egyedül van-e, s mint a vadmacska odaúgrott a lámpáshoz.

A fagylaltház olvadni kezdett. Ropogva, zúzva rohantak a lángnyelvek minden irányba. A sikoltozás, a tűz fénye odacsődítette a tömeget az óriási máglya elé.

Az ablakban egy vadul hadonászó kétségbeesett alak jelent meg.

— Ugorj le! — ordította a tömeg. — Más menekülésed nincs!

— Ugorj le! mi felfogunk, — sürgették ismét. — Hátrább! hátrább!

Ugrik!

Egy zuhanás, egy tompa sikoly és ott feküdt egy ifjú összezúzott tagokkal, mozdulatlanúl Lâzîzan lábai előtt. Lâzîzan tágranyított szemekkel bámult az ifjú eltorzúlt arcába. Az ő arca vonásai voltak; a halálfélelem és a haláltusa torz álarca alatt is ráismert azokra a vonásokra, amiket annyiszor maga elé varázsolt a lázas éjek éber álmai alatt! A réműlet és a fájdalom megbénitották. Mintegy álomban hallotta a nép üvöltését:

— Burfâni! Burfâni! Ugorj közénk! Megmentünk!

Az ablakban egy fehér alak némán, mozdulatlanúl állt. Vad szemeit ijesztő merevséggel szegezte Lâzîzanra, aki fagyos félelemben izzó fejjel állt a lobogó lángok előtt, nézte, nézte — s talán nem is látta — mint omlik össze a fagylaltház hamúvá és füstölölgő üszökké.

VERSEK.

SIVÁR ÚTON.

Bolyongni vágyom kék vizeknek partján
Hol dal, himbáló habnak locsanása,
Forró fuvallat érintése mámor,
Hol ezüst lombok csókkal hajlanak rám,
Ott leborulnék, hogy senki se lássa
Zokogva fehér márvány sírok romján.

Eltévedtem holt tenger pusztaságba,
Hol sűrű sorban égő kinok állnak,
Hol gyilkolás a napnak ölelése
És harmat nélkül tikkad el a pálma;
Szemébe nézve lassú tűzhalálnak
Már nincs erőm a visszafordulásra.

GERLEBÚGÁS.

Fehér galamb a háztetőn
Azt kérdi — van-e szeretőm
S hogy elsuttogok egy nevet,
A kis galamb nevet, nevet.

Általhajlok az ablakon
S a gerlebúgást hallgatom;
Minden leszálló estelen,
Amíg szerelmesem lesem.

HAJAM MÉG . . .

Hajam még selymes
Arcom még rózsa.
Még nem hajol reám
Az alkonyóra.
Hej hová lettek,
Hej hová szálltak
Sugári hajnalhasadásnak?

Ifjú a vágyam,
Álmom még boldog
Könnyek ködén
Még által mosolygok.
De fenyegetőn
Már útamba állnak
Sejtelmei az elmulásnak.

ESTELEDIK . . .

Lassan elvérzett künn az alkony,
A lankadt orgonák szírma lehull.
Harmatgyászát elsírja az este
Öntudatlanul . . .

Ezüst hálóját a hold kivetette
A lelkemet halkan szövi be
Szeretnék sírva beléomlani
Az éj ölibe . . .

Lys Noir.

A vándorlegény.

Irta: E. Pardo Bazán.

Hideg, fagyos volt az éjszaka. A szél siralmasan, jajveszékelve sivított, az eső csak úgy szakadt, mintha egész felhő darabok estek volna alá, úgy csapdosta, verte az ablakokat.

Márta dideregve, rettegve húzódott meg szobája egyik zúgában, összekucorgott és csak néha-néha hagyta el zsámolyát, hogy megnézze, nem elégelte e már meg a zivatar a rémséges dühöngést. De csak esett, zuhogott, egyre jobban, rémesebben. És mikor leghatalmasabban dühöngtek az elemek, Márta a szél sivításán keresztül síránkozó hangott hallott. Hallgatódzott, hallgatódzott. Most már bizonyos volt, hogy az ő kis kapuja előtt áll valaki és sir és rimánkodik lágy, édes hangon.

Gondolkozott. Tisztességes ember alig lehet, ki ily rémséges éjszakán az utcán kóborog. Nem lehet más, mint vagy valami elvetemedett kalandor, ki kalandok után bujkál a sötét éjszakában, avagy pedig gonosz lélek, ki ép ezt a zivataros éjt találja legalkalmasabbnak gonosz tervei kivitelére. De elgondolhatta volna Márta azt is, hogy olyan ember, kinek biztos otthona, meleg házi-tűzhelye van, kinek testvér, anya, feleség van oldala mellett, nem megy ki ily rémes, fagyos januári éjszakában, hogy egy idegen ajtaja előtt éjjeli menedékért könyörögjön. Ám a Megfontolás, ez a nagyúri dáma, kinek az a szokása, hogy mindig mindenüvé későn érkezik, csak arra jó, hogy keserüséget és lelkifurdalást szűljön mindenütt. És most is, Mártánál is, elkésve érkezett. Mert a

Megfontolás előtt mindig a Szív beszél előbb és erre hallgat bizony minden assszony. Így Márta is szívére hallgatott, nem fontolgatott, megszánta a síránkozó, könyörgő hangot, egy lépéssel kapujánál termett és barátságosan kérdezte :

— Ki vagy te ?

És künn egy lágy, zengzetes, behizelgő férfihang így szólalt meg :

— Vándorlegeny !

Márta nem gondolkozott egy percig sem, szívéhez szólt e hang, hatalmába kerítette őt egészen. Gyorsan, idegesen nyitotta ki kapuját és a vándorlegény belépett. Udvariasan köszöntötte a ház úrnőjét s aztán együtt bementek a szobába. Az idegen levetette fekete tollas, széles karimájú kalapját, melyről csak úgy csurgott az eső s kibontakozott bő gallérjából, mely szintén teljesen át volt ázva. Leültek a tűzhely köré és csakhamar otthonossá lett az idegen. Elragadtatva nézte Mártát, a ki azonban szórakozott volt nagyon. A kissé későn érkezett Megfontolás egyre bolygatta, hogy milyen könnyelműség is volt tőle, egy vad idegent éjnek idején szobájába befogadni.

Csak úgy lopva, féloldalvást pislogott az idegenre, de azért látta asszonyi szeme, mily erős, hatalmas termetű, korom fekete hajú, szomorún mélabús sötét szemü férfi volt ez a vándorlegény, kinek külsejéből kikandikált az úr, ki hozzá van szokva mindig és mindenütt parancsolni és uralkodni. Márta igen kényelmetlenül, feszélyezve érezte magát, dacára, hogy őt a vendég a legkedvesebb, leghízelgőbb szavakkal halmozta el. Hogy nagy zavarát, nyugtalanságát némileg palástolja az idegen előtt, maga szolgálta fel néki vacsoráját, sürgött, forgott körűlötte, azután pedig házának legszebb, legkényelmesebb szobáját ajánlotta fel vendégének.

Márta egész éjjel ébren volt. Nem találta nyugalmát. Lelkifurdalás mardosta könnyelmű magaviselete miatt. Alig várta a reggelt, hogy az idegentől megszabadulhasson, azt remélte, hogy az kora reggel tovább áll.

De mily nagy volt meglepetése és egyszersmind ijedtsége, mikor az idegen nagy vígan, megelégedetten költötte

el reggelijét, később ebédjét és eljött az est is, anélkül, hogy ez csak gondolt is volna a távozásra. És szegény Márta gyenge volt, nem volt bátorsága megkérdezni tőle, sem pedig őt figyelmeztetni, hogy ő csak egy éjszakára csupa szánalomból fogadta be és hogy az ő háza nem vendégfogadó.

Így múltak el a napok, a hetek, a hónapok. Az idegen volt minden a házban. Ő volt az úr, a parancsoló és Márta az, ki szótlanúl engedelmeskedett minden szavának. Leste óhaját, akaratát és némán, alázatosan teljesítette minden parancsát. Mióta a vándorlegény itt tanyázott, Márta boldogtalan volt és nagyon kínosan szenvedett. Örökös nyugtalanságban élt, lelki kínok, fájdalmak és félelem közepette vergődött. És mégis a lelke, a boldogsága, az üdvössége volt néki az idegen. Talán már élni sem tudott volna nélküle. Úgy megszerette, úgy megszokta, pedig már nem is volt úrnője vágyának, csak a vándorlegény hű rabszolgája, kit mennél jobban kínozott, gyötört zsarnoka, annál jobban szeretett. Tűrt szivesen mindent tőle, pedig nagyon sűrűn azt hitte, beleőrül a nagy kínokba. Oly gyöngéd, oly előzékeny, türelmes, mindenért oly hálás, szelid volt kezdetben az idegen. Most azonban, mióta biztonságban érezte magát, teljesen befészkelte magát a házba, ő volt az úr és éreztette hatalmát a gyengébb felett. Zsarnok lett, Mártának pedig csak egy életcélja volt, hogy urának kedvében járjon. Minden szóváltást, félreértést ki akart kerűlni és azért igyekezett arcáról, szeméről vágyát leolvasni, hogy annál gyorsabban teljesíthesse.

De ő kiszámíthatatlan és zsarnok volt. Szeszélyes. Változékony. Különc. Mikor legkevésbbé kellett volna Mártának félni haragjától, épp akkor minden ok nélkül tört ki haragja leghatalmasabban. Soha nem volt egyforma, mindig más és más. Hol édesen hízelkedő, nyájas és mosolygó, meleg, mint a nyári napsugár, hol pedig haragos, mérges minden ok nélkül. És amilyen dühös volt ebben a percben, oly hamar elillant haragja és angyalias szelíd, boldogító, türelmes, jóságos volt a másik pillanatban. Most makrancos, mint egy ostoba kis gyerek, hol csüggedt, szomorú, komoly,

elkeseredett, elégedetlen, mint a legszerencsétlenebb férfi. Hol a legmelegebb, legmámorosabb, legüdvözítőbb érzelmekkel, fonta körül Mártát, hol pedig vadúl, kegyetlenül ellökte magától. Különcködései néha már tűrhetetlenek voltak, úgy, hogy Márta már megátkozta azt a percet, melyben házába befogadta.

És a bölcs idegen megérezte, kitalálta, leolvasta Márta arcáról, hogy le szeretné őt már rázni a nyakáról, hogy megelégelte a vendéget és újra egyedül, nyugodtan óhajtana lenni. Ekkor Márta elé lépett a vándorlegény és a legnagyobb udvariassággal, gyengédséggel bocsánatot kért mindenért és ezer hálával, mint egy jó nevelt gyermek, megköszönte Mártának a meleg és szíves fogadtatást. Midőn Márta meghallotta vendége édes, lágy, dallamos hangját, elfelejtette minden sértéseit, szeszélyeit, zsarnokságát, örömmel bocsájtott meg néki mindent, mindent és a legnagyobb boldogsággal tűrte volna még soká, nagyon soká azokat a kínzásokat, gyötrelmeket, fájdalmakat, csak vele élhesse mindezt még egyszer újra át. Mindent elfelejtett e percben, csak a szép, boldog, üdvösséges napok éltek lelkében és emlékében, a többi elmosódott, elhomályosodott.

Annál szerencsétlenebb volt most szegény Márta, midőn az idegen az ő szokott lágy, gyengéd hangján búcsuzni kezdett tőle. A vándorlegénynek is nehezére eshetett a válás, könnyezett ő is és szomorúan mosolygott Mártára és vígasztalta, hogy «most már mennie kell, itt az ideje, el kell válniok, de vissza jön, írni is fog sűrűn neki és soha el nem felejti!»

Márta kínjában, szenvedésében hebegett egy pár szót, de a vendég közbevágott az ő édes dallamos hangján:

— Megmondtam neked asszony, hogy én vándorlegény vagyok. Hogy itt maradok, de csak rövid időre, hogy letelepszem, de nem állandóan és nem örökre. Vándorló vagyok én, erre vagyok kárhoztatva, nem nyughatom én sehol meg egy helyen örökre.»

Márta megsemmisülve állott ott, és csak most látta meg ártatlan szíve, hogy e különös, ismeretlen vándorlegény nem

volt más, mint a «Szerelem» maga, kinek ő ajtót nyitott szótlanúl és minden megfontolás nélkül, anélkül, hogy hallgatott volna a zsarnok, igazságtalan világ parancsoló szavára. Meg volt hatva az idegen is, fájt végig nézni e lelki kínokat, hallgatnia a sírást és könyörgéseket. Felszárította még egyszer Márta könnyeit, beburkolódzott bő gallérjába, fejébe nyomta széles fekete, tollas kalapját, melynek tollai most már nagy büszkén lebegtek a sívító szélben és elment, elhagyta Mártát, mit sem tőrödve azzal, mily kínos emlékeket hagyott maga után . . .

Elment más hazába, más égalj alá, más kapukon zörgetni, hol nehezebben forog a rozsdás zár, ritkábban nyílik a kapú és erősebben kell kiabálnia, hosszasabban, míg végre beengedik . . .

Márta pedig ott maradt egyedűl. Újra úr volt otthonában, feltétlen úr. Állt csendesen, nyugodtan, menten minden izgalomtól, szenvedéstől és kíntól. Egyedűl élt a «Megfontolás» becses társaságában, mely minden alkalomkor oly bölcsen tanácsol — noha egy kissé későn is érkezik.

— — — — — — — — — — — — —

Azt nem tudni biztosan, hogy mi történt Márta és a vándorlegény között, de azt határozottan tudjuk, hogy mikor ily zivataros, borzalmas éjszaka van, mikor a szél sívít siralmasan, jajveszékelve és az eső csak úgy veri, csapdossa az ablakok üvegtábláit, Márta ott ül kis szobájában egész éjjel ébren és szomorúan, elhagyatva, fájdalmasan szorítja kezét hevesen dobogó szívéhez, és hallgatódzik, hallgatódzik, lélegzetét is visszafojtva: nem-e kopogtat újra ajtaján és nem-e hívja lágy, édes zengzetes hangján őt újra a vándorlegény . . .

Spanyol eredetiből fordít: Somló Erzsike.

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

70

Napoleon parancsa így hangzott:

«Katonák! Ellenetek vonul az oroszok serege, hogy az osztrák sereg ulmi vereségeért bosszút álljon. Ezek azok a zászlóaljak, amelyeket ti Hollabrunnál megvertetek és azóta mind e helyig egyre üldöztetek. Elfoglalt állásaink erősek és mialatt ők jobbról körül akarnak zárni, egész oldalszárnyuk nyitva marad. Katonák! Magam fogom vezetni a zászlóaljakat. Távol maradok a tűztől, ha ti szokott bátorságtokkal fogjátok megzavarni és megfélemlíteni az ellenséges sorokat; de ha a győzelem, pár pillanatra is, kétségessé válik, meglátjátok, miként fog császárotok elébe állani az ellenség első csapásainak, mert a győzelemben való kételkedés lehetetlen, főképp azon a napon, amikor a francia gyalogság becsületéről van szó, amely az egész nemzet dicsőségét jelenti. A sorok ne bomoljanak fel azon ürügy alatt, hogy a sebesülteket kell eltávolítani! Mindenki legyen áthatva azon gondolattól, hogy le kell győzni azoknak az angoloknak zsoldosait, akik oly gyűlölettel vannak eltelve nemzetünk iránt! Ez a győzelem befejezi hadjáratunkat s aztán vissza vonulhatunk téli szállásunkba, ahol új hadtesteket találunk, amelyek most alakulnak Franciaországban; a béke, amelyet azután kötni fogok, méltó lesz népemhez, hozzátok és hozzám!

Napoleon.

Reggel öt óra volt és még egész sötét. Mozdulatlanúl álltak a derék, a tartalék és Bagration jobb szárnya, míg a bal szárnyon a gyalogosok sorai, a lovasok és tűzérség már felébredtek és készek voltak, mert először le kellett szállniok a magaslatokról, hogy a franciák jobb szárnyát megtámadják, amelyet aztán a haditervnek megfelelőleg a cseh hegyek felé verjenek vissza. Sietve itták meg a tisztek teájukat és reggeliztek, sietve rágták a katonák kétszersültjüket, ide-oda topogtak, hogy lábaikat felmelegítsék és a tűzhöz mentek, amelybe sátrakat, székeket, asztalokat, kerekeket, fadara-

bokat dobtak. Az oroszok közt osztrák tisztek járkáltak, akiknek az volt a feladata, hogy a legénységnek a menet irányát megmutassák. Valahányszor egy ezredparancsnoknál egy osztrák tiszt jelentkezett, az ezred azonnal mozgolódni kezdett. A katonák elrohantak a tűztől, pipájukat a csizmaszárba dugták, kenyértarisznyájukat magukra aggatták, fegyvert ragadtak és a sorba léptek a tisztek begombolták egyenruhájukat, felvették kardjukat és jelvényeiket és parancsokat osztogatva járták be a sorokat; a kocsisok és szolgák befogtak és csomagoltak; hadsegédek, zászlóaljparancsnokok, ezredparancsnokok lóra ültek, keresztet vetettek, parancsokat, rendeleteket osztogattak és a visszamaradó kocsisoknak megbízásokat adtak és ezer meg ezer láb egyhangú topogása volt halható. A sorok mozogni kezdtek, anélkül, hogy tudták volna hová, sőt a füst és egyre erősebbé váló köd következtében azt sem tudták, hol vannak. A köd oly sűrű volt, hogy dacára a beálló reggelnek, tíz lépésnyire sem lehetett látni. Kis bokrok nagy fáknak tetszettek és sík helyek domboknak tűntek fel. Mindenhol, minden oldalról lehetséges lett volna a tizenkét lépésnyire is láthatatlan ellenséggel összeütközni. A csataoszlopok hosszú vonalban haladtak előre a sűrű ködben, majd hegynek felfelé, majd hegynek lefelé, kerteken és mezőkön keresztül, idegen és ismeretlen vidéken át, anélkül, hogy *ellenségre* bukkantak volna. Ellenkezőleg: elől, hátúl minden oldalról csak orosz csapatokat láttak a katonák ugyanabba az irányba vonúlni. Minden katonának szíve megkönnyebbült, mert tudta, hogy az ismeretlen távolságokba vele együtt még sok, nagyon sok honfitársa vonul.

Habár a parancsnokok nem beszéltek a katonákhoz, mégis vígan haladtak, mint rendesen támadás előtt. De körülbelül egy órai menetelés után a sűrű ködben a hadsereg nagy része hirtelen megállt és a katonák sorai közt az a kellemetlen érzés támadt, hogy rendetlenség keletkezett és észszerűtlen intézkedések történtek.

A zavar oka azonban az volt, hogy az osztrák lovasság mozdulatai alatt, amely a bal szárnyon vonult, a magasabb rangú tábornokoknak úgy tetszett, hogy a derékcsapatok nagyon távol állnak a jobb szárnytól és az egész lovasságtól. Ezért parancsot adtak, hogy jobb felé vonuljanak. Sok ezer lovas vonult el a gyalogság előtt s ennek várnia kellett. Az élen eközben szóváltás támadt egy orosz tábornok és az osztrák tiszt között. A tábornok kiabált és azt kivánta, hogy a lovasság álljon meg; az osztrák ellenben bebizonyította, hogy az nem az ő hibája, hanem a vezető tisztekét.

A katonák ezalatt unatkozva álltak és mindinkább elvesztették bátorságukat. Órákig tartó veszteglés után végre tovább haladtak. A köd széjjel oszlott a hegyeken, de a völgyben, ahová a csapatok leszálltak, mind sűrűbb lett. Elől a ködben lövés hallatszott, aztán egy második . . . még több követte ezeket, kezdetben egyenlőtlen időközben, tratta . . . trat . . . Aztán gyorsabban, sűrübben és a Goldbach folyócska mellett megindult a harc.

Az oroszok, akik nem gondolták, hogy a folyónál ellenségre bukkannak és váratlanul találkoztak vele a ködben, akik egyetlen-egy búzdító és biztató szót nem hallottak a magasrangú tisztektől, míg a legénység mindjobban érezte, hogy elkéstek és ami a legfontosabb volt, a sűrű ködben mit sem láttak. Az oroszok lanyhán és lassan viszonozták az ellenséges tüzelést, előre nyomultak, majd újból megállottak, mert vezetőik és a hadsegédek, akik a ködös ismeretlen vidéken körröskörül bolyongtak anélkül, hogy csapataikat megtalálták volna, nem osztogattak idejekorán parancsokat. Így kezdődött a csata az első, második és harmadik oszlopoknál, amelyek a völgybe szállottak. A negyedik oszlop, amelynél maga Kutosov tartózkodott, a prágai magaslatokon állott.

A völgyben, ahol a harc megkezdődött, még mindig sűrű köd feküdt s bár fent már világos volt, még mindig nem lehetett látni, mi történik odalent. Vajjon az ellenség tényleg tíz versztnyire van még, mint ahogy feltételezték, vagy már a ködtömeg közt tartózkodik, kilenc óra előtt senki sem tudta.

Reggel kilenc óra volt. Mint valami sűrű tenger terjedt szét lent a köd, mig Schlapanitz falunál, a magaslaton, ahol Napoleon marsalljaitól körűlvéve tartózkodott, egészen világos volt, fölötte tiszta, kék volt az ég és az óriási napgolyó úgy lebegett a tejszerű ködtenger felett, mint valami hatalmas, üres, vörösbarna parafadugó. Nemcsak az összes francia hadtestek, hanem Napoleon törzskarával sem tartózkodott Schlapanitz község patakjai és mélyedései mögött, ahol mi akartunk a csatához állást foglalni, hanem azokon innen állottak és oly közel, hogy Napoleon, lovasság és gyalogság a mi részünkről egészen látható volt. Napoleon kissé oldalt állott marsalljaitól és kis arab pejlován ült, kék felsőkabátban, ugyanabban, amelylyel az olasz hadjáratot végigküzdte. Hallgatagon nézett a dombokra, amelyek mintegy ködtengerből kiemelkedni látszottak és amelynek hosszában a távolban az oroszok vonultak és figyelt a lövések csattogására.

(Folytatjuk.)

Természettudomány.

STANLEY. Az ujságok nemrég hírül hozták Stanley halálát. Nagy szerepet játszott ő a földrajz és népismeret tudományában, hogy e helyütt is meg kell emlékeznünk tevékenységéről. Volt sok, nála talán érdemdúsabb kutató is, akinek szava az ösmeretlenség homályában maradt; az ő működésének népszerűsége azonban maga nemében páratlan s e tekintetben csak Nordenskjöld és Nansen versenyezhettek vele. Európa és Amerika nagyközönsége benne látta a «legsötétebb Afrika» hódítóját, az európai kultura előőrsét és bámulta vas-következetességét, törhetetlen akaraterejét. A nagy tömegekre mindig fascináló hatással vannak az ilyen jellemű emberek és — saját gyengeségük tudatában — bálványozáshoz hasonló csodálattal környezik a «hősöket».

És Stanleyben tényleg meg volt az a képesség, hogy sem az emberek, sem a természet ereje elől nem hátrált meg, ha kitűzött célja elérésében akadályozták őt. Fokozta népszerűségét, hogy az írásnak is mestere volt és populáris stylusban szerkesztett útleirásait a kalandokat kerülő, de olvasni szerető közönség nagy örömmel fogadta. Legelterjedtebb könyve az, amelyben az Emin pasa felszabadítására szervezett expeditió sorsáról számolt be, némelyek szerint a valósághoz nem mindig híven, de kétségkívül mindig hatásosan.

A múlt század hetvenes éveiben a «fekete földrész» legnagyobb része még ösmeretlen volt. Csak néha-néha vetődött oda egy-egy kutatni vagy kalandra vágyó európai, de közülük is csak kevesen tértek vissza és hoztak magukkal zsákmány gyanánt egy-egy eddig ösmeretlen folyamlefutással, karaván-útiránynyal kiegészített térképet. 1874-ben Stanleynak sikerült Afrika keleti partjáról egész a nyugati partig áthatolni és kutatásai révén Afrika térképét lényegesen kiigazítani. Főeredménye volt ez útjának a nagy középafrikai tavak kiterjedésének és a Congófolyam lefutásának megállapítása.

Kutatásainak nemcsak tudományos, hanem politikai következményei is voltak. A középafrikai gyarmatosítás ezekre vezethető vissza, aminthogy Stanley maga is nagy szerepet játszott a belga colonia létesítése körül.

1887-től 1889-ig újra Afrika belsejében tartózkodott, hogy Emin pasát, aki a diadalmas mahdisták birodalmában, az egyptomi Sudánban eltünt, kiszabadítsa.

Emin pasa ugyan, mikor ráakadtak, erősen tiltakozott az ő megszabadítása ellen, azt állítván, hogy arra semmi szükség nincs, mert hogy ő ott jól érzi magát. Stanley állítólag erőszakkal «szabadította» meg tudóstársát, aki nemsokkal azután meghalt.

Ezután már csak irodalmi

tevékenységet fejtett ki Stanley és e réven nagy népszerűségre és vagyonra tett szert. Kevéssel halála előtt megnősült, egy hozzá képest igen fiatal angol hölgyet vett feleségül.

Franciaországban, amelynek kolonialis aspiratióit sokszor keresztezte Stanley, igen gyűlölték, Angliában, Belgiumban talán érdemén felül magasztalták őt.

Annyi azonban tény, hogy Stanleyt joggal nevezték a XIX. század «Cortez»-ének és sorozták — Cecil Rhodes és Jamesonnal egyetemben a modern Conquistadorok közé,

—

KÜZDELEM A SZÚNYOGOK ELLEN. A malériabetegségről kitünt, hogy annak terjesztője nem más, mint egy Anopheles nevű szúnyogfaj. Ezek a szúnyogok, ha maláriás ember vérét szívják magukba, egyúttal gyomrukba jutnak ezen betegség kórokozó micróbái, az u. n. plasmodiumok. A szúnyog belsejében ez apró élőlények rendkívűli módon elszaporodnak, majd behatolnak a szúnyog méregmirigyébe és akit a szúnyog megcsíp, azt egyúttal malériával is fertőzi és rövid idő múlva már jelentkeznek is nála az első lázrohamok. A malária ellen vagy úgy kell megküzdeni, hogy minden malériabeteget meggyógyítanak chininnal s így ártalmatlanná teszik a szúnyogcsipést, vagy pedig úgy, hogy a szúnyogokat kipusztítják. Egyik célt sem sikerült elérni teljesen, de megközelíteni igen. Maláriás vidékeken, ha szúnyogfátyollal védi az ember arcát és kezét, szúnyoghálóval a szobája ablakait: mentmarad a megbetegedéstől. Nagy sikereket értek el a szúnyogok tenyésztalajául szolgáló mocsarak és pocsolyák kiszárításával, valamint azzal is, hogy a kiszáríthatatlan pocsolyákba petróleumot öntöttek, amely a szúnyogpetéket megöli.

A cagosi (középafrikai) francia kolónia azt az elfogadásra érdemes tervet vetette fel, hogy már az elemi iskolákban tanítsák a «hideglelést» okozó plasmodium terjedés módját és oktassák ki a növendékeket az alkalmazandó óvrendszabályok felől.

—

AZ ANATOMIA TÖRTÉNELMÉBŐL. Az emberi test összetételének és szerkezetének megismerésére természetszerűleg az orvosok irányították először a figyelmüket. Minthogy pedig a hajdankorban a papok voltak egyúttal orvosok is, valószínű, hogy már Kr. e. 200 és több évvel is voltak némi fogalmai az anatomiáról az akkori kulturnépek papjainak. Rendszeres anatomiai vizsgálatokat, bárha csak állatokon, a Kr. e. 5—6 századbeli görög természetbölcsek végeztek először. Kivált Empedokles és Demokritos, de legfőképp a klasszikus ókor legjelesebb orvosa Hippokrates. Ezek tanításaira építette rendszerét Aristoteles a Kr. e. 4 században. Utána már csak egyetlen kiváló boncoló orvos szerepel az ókorban: Claudius Galenus, akinek igen kiterjedt gyakorlata volt Rómában a Kr. u. 2. században, Marcus Aurelius császár uralkodása alatt. Emberi hulla felboncolása szigorúan el lévén tiltva, mindezek a tudósok állatok, illetve majmok boncolásával növelték ismereteiket, tehát voltaképen összehasonlító bonctant űztek.

A kereszténység elterjedése végét vetette minden természettudományos kutatás, s így a bonctan haladásának is. Tizenhárom évszázadon keresztül nem fejlődött ez a tudományág, — az orvosok változatlanúl elfogadták a Galenus hiányos anatomiáját.

Csak a Kr. u. 16. században, a reformatió hatása alatt kezdett szabadabb szellő lengedezni és a kutatás felszabadúlni a mysticismus béklyóiból. Vesalius (Brüssel), Eustachius (Modena) és Fallopius voltak az újkor első nagy boncolói. Vesalius már 28 esztendős korában megírta «De humani corporis fabrica» cimű nagyjelentőségű művét, amelyért azután Madridban, ahol V. Károly és II. Fülöp udvari orvosa volt, halálra itélték «varázslás» miatt. Büntetését csak oly feltétel alatt engedték el, ha Jeruzsálembe utazik bűnbocsánatért, ámde útközben Zante szigeténél hajótörést szenvedett és elpusztúlt.

A tudományos értelemben vett összehasonlító bonctan megalapítója Cuvier (1803) volt, habár ő előtte már Goethe is állította az emberi és állati szervek homologiáját. Ő tőle származik az állatvilág alapvető felosztása gerincesekre és gerinctelenekre. Cuvier után leginkább kitűnek az összehasonlító bonctan terén: Meckel, J. Müller, Hurley, Gegenbauer és Darwin. A boncolástan ledmodernebb ága a szövettan, mely az emberi szerveket alkotó szövetelemek górcsövi felépítését vizsgálja. Ezzel először Bichat francia orvos foglalkozott, majd Schleiden, Schwann, Kölliker és Virchow.

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 korona.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,

Budapest, Lövölde-tér 1.

Szerkeszti: **Bródy Sándor.**

Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.

Szerkesztőség: Lövölde-tér 1.

Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő

Lövölde-tér 1.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

MARGITSZIGET.

ZENEKAR

HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, d. u. 5-től 10 óráig.

Minden ünnep és vasárnap délben zene.

Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetsnec. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

A Hölgyközönség figyelmébe! Üzletem áthelyezése miatt az **összes raktáron levő csakis elsőrangu minőségü fekete és szines ruhakelmék,** valamint kiváló mosókelme ujdonságait **f. évi aug. 1-ig beszerzési áron alul elárusitom.**

Kiváló tisztelettel

FRANK LAJOS

divatáruk raktára

Koronaherczeg - utcza 9. sz.

Olcsó regények! **Kiváló irók!**

A MAGYAR KÖNYVTÁR REGÉNYTÁRA.

Elsőrangu kiválé magyar és külföldi irók regényei és elbeszélései.

Jól olvasható tiszta nyomással, ízlős kiállitásban.

II. Külföldi irók.

	Korona
Amerikai elbeszélések. Forditotta Szappanos Aladár	—.30
Angol elbeszélők tára. Forditotta Marquis Géza	—.30
Barnum milliói. Önéletrajzából. Ford. Domokos E.	—.30
Berkeley (Charles de). A kis márkinő. Regény. Ford. Lándor Tivadar	—.30
Boccaccio. Válogatott elbeszélés a Decameronból	—.30
Bourget. Három elbeszélés. Ford. Hevesi S.	—.30
Butti B. A. Az erkölcstelen. Elbeszélés. Ford. Tóth Béla	—.30
Coppée. Henriette. Ford. Tölgyesy M.	—.30
— Adós fizess. Reg. Ford. Tóth Béla	—.30
Csehov. Falusi asszonyok és egyéb elbeszélések. Ford. Szabó E.	—.30
— Elbeszélések. Ford. Barabás E.	—.30
De Amicis Edmundo. A bor. Ford. Tóth Béla	—.30
Dickens. Vázlatok. Ford. G. Pogány Irma és Margit	—.30
Dosztojevszkij. Egy játékos naplója. Ford. Szabó Endre. 2 füzet	—.60
Doyle Conan. Doktor Holmes kalandjai. (Detektivtört.) Ford. Lándor T. 4 füzet	1.20
Drox G. Az ur, az asszony és a baba. Rajzok. Ford. Béri Gy.	—.80
Farina Salvatore. Erősebb a szerelemnél. Ford. Tóth Béla	—.80
Franczia elbeszélők tára. 4. füzet	1.20
France Anatole. Régi dolgok. Ford. Ambrus Z.	—.80
— A kymél énekes. For. Nyitray T.	—.80
Gorkij Maxim. Csudra Mukar és egyéb elbeszélések. f. Ambrozovics D.	—.80
— Malva. Forditotta Yartin	—.80
— Huszonhat és egy. Ford. Izsák M.	—.80

Kapható minden könyvkereskedésben vagy a kiadónál: **Lampel R. (Wodiáner F. és Fiai)** cs. és kir. udv. könyvkereskedésben: **Budapest, VI., Andrássy-ut 21. sz.**

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Szerkesztőség és
kiadóhivatal:
Lövölde-tér 1.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb
beruházkodási
rendszer

Prospektus ...
kivánatra
ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1. I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS
MŰINTÉZET
NYOMÁSA
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.

Második év 25. szám. 1904 Budapest, junius 19.

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs:
Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:
Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban.

TARTALOM:

b. e.: A feltámadt ellenzék. — P. E.: Politikai divat. — Dr. Gál Jenő: Statárium. — Erdős Renée: Sejtelmek. — Ambrus Zoltán: Daudet. — Tramonto: Ahol te vagy. — P. M. Tisza Lajos szobra. — Csizmadia Sándor: Teréz. — Janda Matild: Emlék. — Jerome K. Jerome: James Wrench próbaideje. — Barry Pain: Nyaralás. — Tolstoj Leó: Háború és béke. — Természettudomány.

MAGY. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal
Üllői-tér 1

Ára 20 fillér.

Egy hónapra
Egy korona

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. Mindennemű üvegáru nagy raktára.

Az egyedül létező valódi angol **SZÉPITŐSZER** a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ**

mely azonnal eltávolít minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőratkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: TÖRÖK JÓZSEF gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-ut.

Szájpadlás nélküli múfogak

Fölöslegessé teszik az inylemez használatát. A szájból kivenni nem kell és nem is lehet. Egy óra idő alatt tökéletesen lehet vele beszélni és rágni. 10 évi jótállás. **Barna J.** Egyedüli speciálista a szájpad nélküli műfogak készitésében. Budapest, Kerepesi-ut 26. szám. Vidékiek megvárhatják.

Számos kiállitáson arany-éremmel kitüntetve.

Első alföldi legnagyobb kocsigyártó-telep.

Ifj. Hodács János

kocsigyártó

Szeged, Kistisza-u. 4/b. | Uri kocsik nagy választékban raktáron.

Képes árjegyzék ingyen.

A szamárhurut egyetlen gyógyszere, mely tökéletesen bevált a Syrup Orientalis. Kapható: **Bordás János** gyógyszerésznél **Jászberényben**; Budapesten: **Török J.** gyógytárában, Király-utca 12. és **Nádor gyógytár**, Váci körut 17

Egy üveg ára 2 korona.

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és franc. szövetekből mérték szerintelkészült ruhákatviselh et. Bővebb felvilágositást az üzletben

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti cikkek gyári raktára

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867

A torok, tüdő, száj és fogak legjobb védője az **OSAN.** Felülmulja az eddig ismert összes fogszereket.

OSAN-szájviz-eszencia à 88 kr. OSAN-fogpor à 44 kr.

Czerny J. Antal, Bécs, XVIII., Carl Ludwigstr. 6. Kitüntetve London, Párisz, Brüssel, Konstantinápoly stb. — **Raktáron** gyógytárakban, illatszertárakban stb.

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminő stilusban, ízléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

MARGITSZIGET.

ZENEKAR

HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, d. u. 5-től 10 óráig.

Minden ünnep és vasárnap délben zene.

Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetrece. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

Második évfolyam. Budapest, junius 19. Huszonötödik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

A feltámadt ellenzék.

Tavaszi fuvalmak suhannak végig a politika kiszáradt szántóföldjén. Az ellenzéki szellem újjá született az országban; a spontán formájában is mesterkélt békekötés, a melynél oly hazug szólamok hangzottak el a végveszély pillanataiban egygyé forrasztó hazafi-erényekről, nem volt őszinte és szívből jövő. Az obstrukció alatt felgyűlt gazdag eszmeanyag, a mely lázasan, ösztönszerűen, szinte öntudatlanul lopózott be az elmékbe, most kezd erjedni és mint üdítő bájital bizsereg végig a nemzet testén, felfrissít, felvillanyoz, új erőt önt az elpetyhüdt izmokba. A nemzeti eszme, a mely eddig butító fráziskénti csillogott léha, népbolondító kortesek ajkán, sallang nélkül, cicoma nélkül, a maga meztelenségében és a maga nagyságával megfogta és hatalmába ejtette a lelkeket, egyaránt a nép fiait és a nép vezéreit, a kik a felocsudás után, a béke napjaiban sem akarnak többé «józan»-ok és «bölcs»-ek lenni s pokolra kívánják azt a hagyományos politikát, a mely az ész s eszélyesség nevében fojtotta el a szunnyadozó érzések kitörését. Az ösztönökre, a külsőségekre s a butaságra apelláló kuruckodás helyét elfoglalta egy egészséges, a lelkeket megindító áramlat s ez az igazság nevében követeli azokat a jogokat, a melyeket törvények biztosítanak az országnak. A pártok érveinek arze-

náljából előrántott jelszavak most mennek keresztül a tizenhármas tűzpróbán és már is kitűnik igazi értékük, még inkább értéktelenségük; a «nemzeti vívmányok» jegyében suhogó súlyos alabárdról kiderült, hogy csak szinpadi instrumentum, tetszetős kivülről, de talmi, papir-machéből készült tákolmány.

Az ellenzéki ujjászületés első etape-ja a szegedi választás volt, amelyből a régi harcos került ki győztesen új programmja alapján. A regeneráció munkája folytatódott a függetlenségi párt értekezletén, amely meztelenül tárta fel a háborgó lelkiismeret vívódásait.

A függetlenségi párt látja, hogy kikezdték létét, érzi, hogy megsértették hiúságát akkor, mikor a negyvennyolcas idők szellemét és eredményeit sokkal merevebb alapon álló politikusok is hangoztatják és visszakívánják; tapasztalja, hogy a nép nemcsak nem helyesli a harc alatt követett eljárását, hanem tiltakozik az ellen s a vidéki párt-körök a nyilvánosság elé terjesztett szózatokban mondanak kegyetlen bírálatot az alkalmazkodó politikához való alkalmazkodás felett. E hang elevenre tapintott.

A harciasok föllélekzettek, a békésekben is megmozdúlt a vér, fölébredt az önérzet. A függetlenségi párt tehát most fogadkozik, hogy ismét felül tüzes paripájára; hogy engesztelhetetlen lesz és nem kegyelmez tovább a kormánynak. Áldozatokat és győzelmet kíván s harci mámorában odáig ragadtatta magát, hogy a kiátkozott, megszégyenített „obstrukció“ is bevonúlt ismét szótárába. Van-e tartalom s erő ebben a változásban? A függetlenségi pártnak sokat kell dolgoznia addig, míg régi hitelét ismét helyreállítja. Le kell szednie magáról azt a különben is megkopott mázat, amelylyel feldíszitette magát elvi alapon, hogy perhorreskálja egy

kötelezettségét. A delegációban nem jelenik meg; pedig ma minden a delegációban történik. A mélabú hangján keseregni a delegáció rombolásai felett akkor, mikor mód és alkalom volna a tilalom-fát felállítani ott helyben; s a közvetlen érintkezés kapcsán, a szó hatalmával, a meggyőződés erejével szóvá tenni a sérelmeket; cél nélkül való, elavúlt politika.

A függetlenségi párt nem állhat meg mostani negatív alapján. Nem vállalhatja azt a szerepet, hogy mint biztosítószelep működjék a nemzeti vágyak feltartóztatásának retortájánál egyrészt s másrészt melancholikus borongással szemlélje minden baj forrásának bugyborékolását: az országot árként elborító hadügyi követeléseket és procul negotiis hallgassa azokat a közjogi fejtegetéseket, amelyek idegen szellemű, a viszonyokat nem ismerő, a közjogban járatlan, más hivatású férfiak ajkáról, majdnem ellenmondás nélkűl hangzanak el egy tulajdonképeni hatáskörrel nem biró, de minden hatáskört lassanként magához ölelő testületben. Nem érzi a függetlenségi párt, hogy neki nem szabad konzervativnak lennie — álokoskodásból? E párt rendeltetése összenőtt a haladás, a felvilágosodás, a komoly ellenőrzés fogalmával; a negáció hagyományához ragaszkodhatott egykor, mikor annak történelmi jelentősége volt — de nem maradhat ósdi ma, mikor a közélet pozitív tényeket, szünetlen erőkifejtést igényel bajnokaitól.

Annál frissebb és erőteljesebb a hang, amelyen Apponyi szólalt meg Jászberényben. Apponyi a lélekbúvár éles szemével figyelte meg — nem másokat, amint várni lehetett volna, hanem — önönmagát, a lelki nemességnek és finomságnak oly mértékével, amely csak belőle s tőle telik ki. Apponyi a fuzió után bekövetkezett állapotra, mint egy rossz álomra emlékezik vissza, de kitör belőle ellenzéki mivolta most,

mikor a hatalom elhalad minden cél mellett és félredob minden eszmét, amelynek kedvéért Apponyi a kormány pártához csatlakozott.

Politikájáról eltérők lehetnek a vélemények, de azt el kell ismernie mindenkinek, hogy az önfeláldozás és az önlemondás erényei klasszikus magaslatban csúcsosodnak ki nála. Ő személyét mindig feláldozta a közért; elveit soha. Volt idő, mikor a gyorsan felejtő közvélemény őt jelölte a miniszterelnöki székre, de ő „elszalaszlotta" magától az alkalmat, mert nem akart egy lenyirbált és megcsonkított programm alapján hatalomra jutni; pedig e lépése csak szépség-hiba lett volna s nem elv-feladás, amire oly szivesen vállalkoznak tiszteletben megőszült és kevésbbé ősz politikusok. És ha egy ily férfiú azt mondja, hogy lelkülete sohasem volt oly harmónikus, mint éppen most, az nála nem nyárspolgári elégültséget, parvenű-gőgöt, vagy arisztokrata-hangulatot jelent, hanem jelenti az önbirálat tisztító tűzén átesett államférfiú lelki nyugalmának feltárását, egy vallomást, a melyből az önbizalom sarjadzik, a tisztaság és a szabadság szeretete sugárzik ki s a tekintetek nélkül való, eszményi állapothoz való ragaszkodás tükröződik vissza. Apponyi politikájához híveket nem kért, fegyvertársakat nem keresett, de a hívek jelentkeztek és a fegyvertársak felkeresték. Így született meg újra a nemzeti párt.

Az egyik oldalon feléled egy régi párt, a másik oldalon alakul egy új párt; a tartalék és az ujoncok között a derékhad, a függetlenségi párt feni már szablyáját: az elaludt és elaltatott ellenzék feltámadt. A nyugodalmas szép napoknak végét jósolják és elvégre nem lehet mindig huszárosan kettévágni a csomót — a bolt becsukásával, mint az a vasúti sztrájk idején történt.

Az emberek feledékenységére ugyan sokat lehet építeni, de mégis akadnak majd rideg politikusok, akiknek eszébe fog jutni, hogy tartoznak azzal az egészségüknek, ha a magyar kaszárnyákon magyar felírást láthatnak; meg fog alakúlni a számonkérő-szék, amelyet majd égő vágy kínoz az iránt, hogy megtudja a katonai bűnvádi perrendtartás nyelvét; [fel fognak] szólalni a méltatlankodók, akik a maguk kis néptanítóját nem adják oda egy egész hadi arzenálért; lesznek kiváncsiak, akik lázasan fognak érdeklődni a parlamenti reform ügye iránt, amely szaktanácskozással kezdődött, a rövid határidő kitűzésében rekordot elérő miniszteri rendeletek kibocsájtásán folytatódott és végződhetik egy házszabálymódosítási — alkuval; elő fognak kerűlni a nem sok szeretettel ápolt kis emberek védői, akik elpanaszolják azt az indokolatlan sérelmet, azt a vérforraló gyalázatot, amely a gyülekezési és egyesülési jog eszméjét érte — ah, az ellenzék bőven eheti azt a keserű kenyeret, amelyet a sors számára kijelölt.

A harc hevében bizonyára élénken fog szerepelni az „országos közvélemény," amely mindig a beszélő háta mögött áll. Vajjon ott áll-e és ki mellett terpeszkedik? A kormány szereti és szokta ily alkalommal a rém-képeket felidézni: fenyeget a választásokkal. De fenyegethet-e? Hivatkozhatik-e arra, hogy a feltámadt ellenzéki szellem fantóm, az ország vele tart, a szabadelvű keblek egygyé dobbannak, a többség az övé — Szeged után és akkor, mikor a kezét megköti és a szívét összeszorítja a — kuriai biráskodás.

b. e.

Politikai divatok.

Hogy a politika is divatcikk, mint minden más, azt éppen az elmúlt hetekben, legmodernebb tudományos testületünk, a Társadalomtudományi Társaság által a társadalmi fejlődés irányáról rendezett vita újabb bizonyítékkal emelte a társadalomtudomány egyik legtöbb igazságot tartalmazó tételévé.

Négy kiváló erő ismertette négy exposéban a társaság vezetősége által korunk politikai főirányául felösmert négy eszmeáramlatot: a liberalizmust, szocializmust, anarchizmust és keresztény konzervativizmust. Már a hangon, amelylyel az egyes előadók az általuk képviselt és védeni hivatott politikai programmokat tárgyalták, észre lehetett venni, hogy milyen különbség az, ha valaki tudja, hogy azok az eszmék, amelyeket ő hirdet, a publikum kegyében vannak, azaz „divatosak", vagy ha valaki érzi, hogy az a politika, amelyet ő tart helyesnek, nem találkozik a társadalomnak aktuális ízlésével.

Ennél a vitánál rendkívül érdekes volt megfigyelni, hogy milyen öntudatos hangon beszél a szocializmus képviselője, milyen határozottsággal lépett föl a keresztény konzervativizmus, míg a liberalizmus bocsánatot kért azért, hogy még egyáltalán a világon van. Azonban az elnézést nem nyerte el és a felolvasók és vitázók túlnyomó többsége egyhangú volt abban, hogy a liberalizmus csődben van, sőt csődje vagyonhiány miatt mihamar be is fog következni.

A vita különben magas színvonalú, érdekes és tanulságos volt. Azonban arról és annak érdeméről talán máskor lehet szólani: ez alkalommal azt óhajtom kiemelni, hogy a modern társadalmi fejlődés irányáról rendezett tudományos vita felszólalóinak többsége a huszadik század elején a liberalizmus holttá nyilvánítását mondta ki. Ez itélet ellen azon-

ban tények szólanak és különösen két, kultura tekintetében elsőrangú nyugati államnak szemünk előtt lefolyt politikai küzdelmei határozottan megcáfolják a liberalizmus teljes fizetésképtelenségéről felállított axiomát és igazat látszanak adni annak a banális szólamnak, hogy „soká él az, kinek holt hírét költik". Franciaországban, melynek társadalmáról a klerikalizmus azt hitte, hogy végleg meghódította magának, a liberalizmus új életre kél és Belgiumban a minap lefolyt választások a liberálisok győzelmével végződtek. Mielőtt azonban ez államok példáit álláspontom mellett hasznosítanám — immár a civilizációnak szétmállásával fenyegető mai szellemi szétzüllés és az egységes gondolkodás hiánya mellett, midőn szellemi táplálékunkat oly sok ezer forrásból merítjük, hogy immár alig vagyunk képesek egymást megérteni — kénytelen vagyok, megállapítani, hogy mi az a liberalizmus? Divatba jött a liberalizmust gazdasági rendszernek felfogni, amely a korlátlan versenyt veszi programmul és ezzel körűl volna határolva, ki is volna merítve.

Pedig ez nagy tévedés. A XIX. századbeli liberalizmus történelmileg nem egyéb, mint a XVIII. század fölvilágosodott filozófiájának gyakorlati folytatása, a világi társadalomnak a rendiség és az egyház békóiból való felszabadítására irányúlt törekvés. Egyszersmind a liberalizmus a fennálló és a gazdasági szabad mozgást feszélyező korlátoknak ledöntését is munkába vette, azonban ez a nisusa nem a társadalmi berendezkedés igazságosabbá tétele ellen irányúl, hanem ellenkezőleg, éppen az igazságosabb társadalmi berendezkedés érdekében hozta meg a XIX. századnak első hat évtizedeiben a gazdasági lekötöttségeket minden téren meg szüntető átalakításokat, magánjogi adózások megszüntetését, a jobbágyság eltörlését és egyéb ujitásokat.

A feudalizmus intézményeivel szemben volt a liberalizmus szükségképp a szabad verseny elvének hirdetője, de nem ez teszi a liberalizmus magvát és a társadalmi haladás egyetlen gazdasági rendszere, amely a társadalom igazságosabb és jobb berendezését van hivatva megvalósítani,

sincs a priori a liberalizmus által kizárva. A liberalizmus magva az: hogy sem a születés, sem a világegyetemről alkotott valamely transcedentalis felfogás (vallás) sem adhat jogcímet osztályoknak arra, hogy a többieken uralkodjanak.

Tehát a liberalizmus célja az osztálykülömbségek és közelebbről: a rendiség és az egyház praeponderanciájának megszűntetése. Ebben a törekvésében kétségtelenül bizonyos stagnálás állott be a XIX. század utolsó évtizedeiben a számbajövő kulturállamokban és ennek a magyarázata immár közhelylyé vált, hogy t. i. a polgárság, amely a liberalizmus programmját megvalósítani van hivatva. maga is mint a társadalmi berendezkedésben immár annyira-mennyire kényelmesen elhelyezkedett tényező, részint a meglévőnek féltése, részint a gazdasági harcnak mind élesebbé válása folytán ebben az irányban nem volt hajlandó további erőfeszítésre.

Ezt a lélektani dispozíciót felhasználta a klerikalizmus és konzervativizmus és pozícióit részint tényleg megerősítette, nagyobb részt azonban megindította a politikai szuggerálásnak azt a bámulatos munkáját, amely az ellenfél önbizalmát lecsökkenteni oly rendkivűl alkalmasnak bizonyúlt. A konzervativ irányzat a legnagyobb öntudatossággal lépett föl: „vége a liberalizmusnak“, hangzott Londontól Konstantinápolyig és a konzervativ sajtó és irodalom addig erősítgette, hogy a társadalom nem hajlandó többé liberális irányban haladni s hogy a konzervativizmus erősebb, mint valaha, amíg végre Európa el is hitte és minthogy a társadalom egy nagy része mindig hajlandó a hatalmas irány szolgálatába szegődni, a konzervatizmus és klerikalizmus ezzel a következetes és évtizedeken át tartó szuggerálásával elérte azt, hogy híveinek számát tényleg szaporította és különösen, hogy az európai eszmevilágban legyőzhetetlen hatalmu tényezőként szerepelt. A játszma a klerikális konzervativizmus számára megnyertnek látszott a 90-es évek derekán, mert a politikában az a hatalom, amit hatalomnak hisznek és addig hatalom, amig hisznek benne. A magyar egyházpolitika zavaró tünet volt ugyan, azonban a klerikalizmus hatalmasai előtt Magyarország kis pont volt és a másutt elért sikerek mellett ez a vereség nem

jött számba, annál kevésbbé, mert az egyházpolitika lezajlása után rövidesen az antiliberális elemek Magyarországon is mind nagyobb tért foglaltak. A 90-es évek végén tetőpontjára ért a szuggestiv hatás: a Vatikán vezetett. Vezetett az egész vonalon.

Azonban a politika divatja változékony. Egyszerre csak Franciaországban a liberalizmus régi dicsősége feltámad; nyilván a klerikalizmus nagyon messzire merészkedett előre és az emberek belátják, hogy bár mily hatalmas a klerikalizmus, meg kell azt támadni, mert különben mindent elhódít. Jön az egyesületekről szóló törvény és az első támadás után kiderül, hogy ez a hatalom szintén nem mindenható és amint az első vereséget a klerlkalizmus elszenvedte, visszatér a liberalizmus önbizalma és Combes a leggrandiózusabb hadjáratok egyikét indítja és vezeti még ma is az egyház ellen.

Nap-nap után újabb sikerekről hoz hirt a távíró és a konzervativ sajtó által oly előszeretettel annyiszor bukottnak kiáltott Combes él és Franciaország miniszterelnöki székéből uralkodik. A liberalizmus ma Franciaország széles rétegeiben határozottan „divatban“ van és e politikai divatnak beau Brummelje Combes, akit ebben, — és ez nagyon érdekes — a francia szocializmus sziné-java, élükön Jaurès-el támogat. Bizonyos, hogy a társadalom teljes emancipációját a középkori hatalmak alól a liberalizmus és szocializmus együttesen fogják keresztűlvinni; együtt fogják megvalósítani a liberalizmus programmját. És, hogy Franciaország nem maradhat hatás nélkül egész Európára, azt a történelem mutatja, Belgium példája pedig igazolja is, ahol a legutóbbi választásokon a liberalizmus teljes győzelmet aratott a klerikalizmussal szemben és hóditónak jelentkezett, ami mindennél inkább bizonyítja a liberalizmus életerős voltát.

Lesz még Magyarországon is liberális párt — de erről majd máskor beszélünk. Most csak annyit akartam konstatálni, hogy nem halt meg az a liberalizmus, amely Franciaországban uralkodik és Belgiumban győz. J. A.

Statárium.

Szokatlan dolgok történnek a büntető-igazságszolgáltatás tiszteletreméltó képviselői előtt. A vádlottak meg akarják előzni a birói itéletet, amelyből nem érzik ki az igazságot. Egyik biró előtt a panaszos lelövi a terheltet, mert úgy látta, hogy a biró nem akarja elitélni, két napra rá a vádlott megtámadja a biró jelenlétében a panaszost, kit a biró oltalomba vett, ezt követi huszonnégy órára két elitéltnek a hallgatóság szemeláttára végbevitt támadása a biróság elnöke ellen. E támadás a vidéken — Szabadkán — e héten megismétlődött.

E szomorú szenzációk rettenetes tragédiákat rejtenek — ah, de ezek nem érdekesek. Hogy a harminc forintját elsikkasztották egy szegény embernek, hogy megsértették a munkás feleségének becsületét, de csak egy röpke szóval, hogy rablás kisérleteért három esztendőre itéltek két dolgotalan embert — akik ordítva esküdöznek, hogy semmit sem követtek el!

Istenem, mi, akik naponta látjuk a szomorú menetet: elől sovány, kiaszott emberalak, révedező szemekkel, fürkésző, kérdő, meg kérő tekintettel, bizonytalan a járása, ruhája meg goromba daróc — utána nagy bajuszú, biztos hatalmi érzés öntudatával járó fegyveres őr, amint osonnak a folyosókon a biró elé, hol meghallják az emberi igazságot, fölebbeznek és támolyognak vissza a cellába, oh, akik ezt mindennap látjuk abban a nagy kórházban, hol a beteg erkölcsű vádlottaknak hitt embereket gyógykezelik a biráknak nevezett doktor urak: hányszor nézünk össze egy-egy birói tévedés hallatára, hányszor szomorodunk el, mikor a tudatlanságot látjuk hatalommal ékesítve s mit teszünk? Szabályosan, szabatosan és tisztelettel — felebbezünk. Az a nyo-

morult ember azonban, aki akár azt érzi, hogy ártatlan, akár azt, hogy túlságos szigorral sujtja őt az a másik ember, kinek hatalom jutott osztályrészül ő fölötte, mélységes lelki háborgással tűri sorsát s bizony irtózatos kérdőjel támad arra a kifakadásra, amilyent az a betörő-zsivány karakter vágott a biró sella curulis-a elé: »nem javulhatok meg, mert nem igazságosan itéltek el, nem jól van fölvéve a tanúk vallomása a jegyzőkönyvbe!«

Nem javulhatok meg! Hogyan, hát ez a vádlott kiérzi a kriminálpolitikai részét a bűntetésnek s indokolja, hogy ő miért nem javulhat meg? Biró urak, ügyész urak, védőügyvéd urak, nézzék, az Önök tudós elméleteit halomra dönti az önök vizsgálódásának szenvedő tárgya s panaszkodik a tárgyalási jegyzőkönyv tartalmára! Arra a jegyzőkönyvre, amelyet alig jogvégzett fiatalemberek vesznek föl, sokszor egy tucatot egy délelőtt, arra a jegyzőkönyvre, amelyet a felvétel idejében nem ellenőriz senki, arra a jegyzőkönyvre, amelyre tiszteletreméltó táblai és curiai bírák ítéletöket alapítani tartoznak. És senkinek se jutott eszébe utána nézni, hogy e gyarló emberek alkotta jegyzőkönyvben nincs-e hiba, senki se mert arra gondolni, hogy rettentő izgalom válthatta ki abból a két emberből azt a romboló indulatot, a melylyel neki támadt bírónak, fegyőrnek, közönségnek egyaránt és beleüvöltötte a világba: így nem javulhatok meg, nem igazságosan ítéltek el. Nem gondolkoztak egy pillanatig sem, hanem statáriumot rögtönöztek. Ez a két gazember megsértette a magas bírói tekintélyt, szigorúan büntessék meg nyomban, egy pillanatig sem szabad várni — mondja az ügyész. S a bölcs bírák összeülnek és még egy esztendei fogsággal toldják meg az elítéltnek bűntetését. S a védőügyvédek — felebbeznek, szabályosan, szabatosan, úgy, a hogy a §. előírja. A törvény az mondja, hogy a birót, akit valamely ügy saját személyében érint, ki kell zárni az itélkezésből. Önöket az a két elitélt ember súlyos sérelemmel illette, önöknek ezért elégtétel jár, azt a két embert meg kell bűntetni szigorúan, szigorúbban, mint önök — de nem önöknek kell a bűntetést kiszabniok!

Nem volt célszerű, hogy a megtámadott bírák a merénylet dolgában ítéletet hoztak. Éppen ő miattuk, az ő nagy birói tekintélyük érdekében kellett volna nekik, megbántott biráknak, a birósághoz fordúlniok elégtételért, hogy mindenki lássa birói palástjuk fényességét, igazságos ítélkezésök ellentmondást nem tűrő erősségét. Ki kellett volna deríteni ebben a pörben, hogy alacsony vádaskodás a jegyzőkönyv hiányossága s példás nagy bűntetést kellett volna mérni azokra, kik érinteni merték az igazság egyensúlyban levő mérlegét.

Hátha igazán javítást várnak e nyomorúltak az ítélettől, a bűntetéstől? S ha kiderűlne egy kicsike hiba — oh! ekkor is szigorúan meg kell bűntetni azokat, kik a biró ellen kezet emelni merészeltek — úgy belejátszott volna az uj ítéletbe a részvét, a kiegyenlítő igazság, a fájdalom, melyet minden, a szabadságot értékelni tudó ember: az egész világ érez, ha birói tévedés kijavításáról van szó.

Ha nem ily gyors egymásutánban következtek volna e merényleteknek elkeresztelt esetek — átsurrantunk volna ezek ölött. De ez már jelenség, szociális bajnak szimptomája: egy kicsit mélyére kell tekinteni a dolgoknak.

Apró sikkasztások, becsületsértések és tolvajlások a hősei e szomorú eseteknek. Az egyik a birótól kérte becsületének az elégtételt, a másik a birótól várta ártatlanságának megpecsételését. Van-e igazság a feljajdulásukban, nem kutatom. Helye sincs ezen a téren, jussom sincsen hozzá. De végtelen megdöbbentően hat én rám és az igazság kutatásához szokott lelkemet mód fölött ízgatja: miért történt az igazságszolgáltatás templomának megszentségtelenítése ily gyors egymásutánban?

Én minden birót, akárhol ítélkezzék, bagatell pörben, vagy gyilkosság ügyében, nagynak, hatalmasnak, tiszteletparancsolónak akarok tudni. Személye, megjelenése, jelenléte legyen a bölcsesség erejével ható s töltsön el bennünket csodás mérséklete bizodalommal a benne megszemélyesülő igazság iránt. Föl nézzünk rá mindannyian, kik benne látjuk jogaink védelmezőjét, a ki nem ismer tekintélyt, pártoskodást,

valláskülönbséget, politikai különvalóságot s a ki csak egy parancsszóra hallgat és ez iránt bennünket is engedelmességre szorít: a törvény szavára.

Az ilyen biróval szemben, ha valaki sértést követ el, megsérti benne az állam fönségét és mindnyájunk javáért fokozott mérvben kell oltalmazni a biró felsőbb személyének integritását. De aztán ment is legyen e biró a mindennapi élet fogyatékosságaitól.

A tárgyalási terem, hol ő az igazságot szolgáltatja, legyen templom, hol nem szenzációra éhes közönség, de az ellenőrző társadalom komoly méltósággal vonuljon be.

S nem tehetek róla, fájdalommal konstatálom, a biró iránt minálunk nincs meg e fokozott és mélységes tisztelet. Rosszul van így, de így van.

Mi lehet az oka, az igazi oka, most nem akarom eldönteni. De hogy nemcsak a társadalomban kell keresni a baj gyökerét, arra e hét szomorú példái némi világot vetnek.

Ha még a felek biráskodnak egymás felett s a hivatásos biró e törvénytelenség tanúi között kénytelen helyt foglalni, mert az itéletet előtte, de nélküle hozzák a felek, ez is beteg állapot; de már a hol a biró személye ellen fordul a büntetésben javulást kereső vádlott, ott már kutassunk mélyebben s keressük, keressük a mindnyájunkat kielégítő, megnyugtató igazságot.

A statárium — nem vezet hozzá.

Dr. Gál Jenő.

SEJTELMEK.

Hallok fejed fölött titkos szárnycsatogást . . .
A halál madara suhant a légen át —
Hajtsd ölembe fejed!
Ha téged eltalál: én is megyek veled.

Ne remegj, óh ne sírj! A könnyed nem bírom!
Nézz vissza; útadon tenger virágszirom,
Még most is illatos.
Emléknek is derűs, bánatnak is piros.

Úgy tűnt el életed, mint egy futó mosoly.
Míg más csak vánszorog, csak kínnal vándorol:
Te szálltál, mint a sas!
S szép volt a légi út, tündöklő, súgaras.

S szép volt az asszony, óh szép volt a szerelem!
És szép volt a babér királyi fejeden,
Mely most ölembe hull
S szép volt a te napod, mely mostan elborúl.

Ne remegj, óh ne sírj. Nézd, melletted vagyok
S az ajkam mosolyog, a két szemem ragyog
S a csókom hull reád.
Én vagyok az erő, a fény, az ifjuság!

S amíg karom ölel, mig ajkam rád tapad:
Megtörnöd nem lehet, elmúlnod nem szabad
Míg ölel a karom —
Nem érhet pusztulás, ha én nem akarom!

Hallok fejed fölött titkos szárnycsattogást.
A halál madara suhant a légen át —
Száll, száll, meg visszatér —
A percet lesi tán, hol csókom véget ér . . .

Erdős Renée.

Daudet.

Az ötvenes évek közepén, valamelyik februári napon, egy közellátó, fázékony, éhes fiatal ember érkezett Párisba, félénken szorongatva zsebében az utolsó két frankját. Tizenhat éves volt; Nimes-ből jött, a «dallal telt mezők» vidékéről; az irodalomnak és az irodalomból akart élni. A pályaudvaron a bátyja várta s gyalog mentek a Quartier Latin felé; a fiatalabbik testvér podgyászát egy hordár targoncán vitte utánok. Az idősebbik testvér, bár öcsese szemében gazdagnak tünt fel, a kocsi fényüzését még nem engedhette meg magának. Titkári állást töltött be egy öreg úr mellett, a ki az emlékiratait mondta tollba neki s e munkájáért hetvenöt frank havi fizetést kapott az öreg úrtól. Ebből a hetvenöt frankból szándékoztak megélni addig, a míg a szerencse az ifjabbikra rámosolyog. A szerencse azonban jó sokáig váratott magára. A lányos arcú fiatalabbik testvér hónapokon át dologtalanul kóborolt az Odéon körül; az egyetlen foglalkozása az volt, hogy a híres embereket leste. Verseit és cikkeit az ujságok nem közölték. Egyszer egy tizedrangú ujság megkönyörült rajta s egy cikkét elfogadta. De Orsini éppen akkor hajította el bombáját; a megbízhatatlan hirlapokat üldözni kezdték, a tizedrangú ujság megfelenését örökre eltiltották, s a cikk nem jelenhetett meg. E katasztrófa után vagy két évig az álmodozásnak és a henyélésnek élt; egyik kávéházból a másikba csatangolt s páratlanul hűséges közönsége volt a Gambetta kávéházi orációinak. Közben egy verskötetet állított össze, Amoureuses címen. Házalni kezdett vele, sorra járta az összes kiadókat, de akárhányszor jelent meg, akármelyik kiadónál, csodálatosképpen mindenütt s mindig azt a feleletet kapta: »Az úr nincs itthon.« Végre véletlenül megismerkedett egy obskúrus kiadóval, akinek megtetszett a cím, s a verskötet megjelent. Ettől fogva az ujságok is közölni kezdték a cikkeit és apró elbeszéléseit; bejutott a Figaró-hoz, s az Odéon előadatta egy egyfelvonásosát. Az első színpadi siker híre Algériában érte utól, mert a bohém-élet megrendítette egészségét, s már huszonkét éves korában hozzá kellett látnia, hogy a gyógyulást keresse,

Most már nagy kedvvel folytatta irodalmi munkálkodását, de

a nagy kedvnek meg nem felelő eredménnyel, s fölötte váltakozó sikerrel. Második színművét kifütyülték, apró elbeszéléseinek rendkívüli értékét csak kevesen vették észre. És a siker csak akkor szegődött hozzá állandó kisérőül, mikor megírta első regényét, s ez a regény a francia akadémia feltűnően hangzó dicséretét szerezte meg neki.

Időközben bátyja, a titkár, szintén az irodalomra adta magát, s ez a gyakorlati érzékkel megáldott ember sokkal hamarább szerzett magának »pozició«-t, mint öcscse, az álmodozó. A hirlapírás terén nagyobb polcra jutott, s az irodalomban is gyorsabban tett szert »név«-re. Ujságcikkeit mindenütt szivesen fogadták, szindarabjait sikerrel adták elő, regényei hamar találtak kiadót és olvasóközönséget. Ügyes, elmés, szórakoztató, elmeélre és tanulságra valló munkái meg is érdemelték a közönség figyelmét. De a sors csak hamarább kedvezett neki, mint öcscsének, s ha emezt megvárakoztatta, kettőjük közül mégis csak az idősebb testvér húzta a rövidebbet. Gyorsan tett szert a közepes sikerre, de aztán örökre ott rekedt azon a pozición, ahová hamarosan jutott el; a fiatalabbik testvér ellenben, miután sokáig küzdött a balszerencsével és nem egy esztendőt bőjtölt át, olyan sikereket ért meg, aminőket a végzet csak a kiválasztottak számára tartogat. Erneste Daudet megmaradt a francia irodalom egyszerű munkásának, a sok ezer egyikének; Alphonse Daudet nevét pedig szárnyára vette a világot átjáró hír. Az öregebbik testvér mindig: Erneste Daudet maradt; megtartotta keresztnevét, mint jelzőt és pedig mint kicsinyítő jelzőt: mert F r o m o n t óta maga a vezetéknév, a Daudet név, csak így röviden, a fiatalabbik testvért jelenti. És Larousse legkisebbik zsebszótára, mely a vésővel dolgozó Klió szófukarságával jegyzi fel a tudnivalók közül a legszükségesebbet, nem említi Erneste Daude-t, de tud róla, hogy: Alphonse Daudet, francia regényíró, Nimes városában született, 1840-ben.

Ez a két sornyi figyelem magában foglalja, ha nem is fejezi ki, annak elismerését, hogy az újkori francia regényírók közül alig ketten-hárman tettek kortársaikra oly nagy s talán senki se olyan általános hatást, a milyet Alphonse Daudet s hogy ez a siker, a milyen kivételes, olyan megérdemelt volt. Minek tulajdonítható ez az oly sokáig hiába várt, de aztán annál gazdagabb kárpótlással érkezett, kivételes és megérdemelt siker? Mi magyarázza meg Daudet kései, de szinte páratlanul messze terjedő hatását? Minő tulajdonságok erejénél fogva küzdötte fel magát a megpróbáltatások sebesültje az irodalmi verseny koszorúsai közé? Mi az írásaiban,

a mi végre is megragadta az olvasók százezreit s mi az, a mi okos, ügyes, elmés bátyja munkáiból hiányzik? A míg írásait csupán a bátyja munkáival hasonlítjuk össze: ezekre a kérdésekre könnyű felelni. Elég általánosságban annyit mondani, hogy: Alphonse Daudet költő volt, a bátyja pedig csak jó író-mesterember, a milyen akad száz meg száz; vagy így distingválni: Erneste Daudet: a jó író-munkás, a kiből nem hiányzik se a tartalmasság, se az érdekesség, csak a kiváló egyéniség, Alphonse Daudet pedig: a zseni. De ha Alphonse Daudet-t a francia regényirodalom korifeusaival hasonlítjuk össze, ha hatását emezek sikereihez mérjük: a feleletet már nem üthetjük el ily rövidesen.

Olyan általános tetszés, amilyen Daudetnek, a többi nagy francia regényirónak nem jutott osztályrészül. Balzac és Flaubert nagy hatást tettek kortársaiknak nem tudni hány százalékára, elhatoltak távoleső régiókba, és sikerök egyre növekszik; de az olvasóközönség zömét soha se tudták elhódítani a léhaságok iróitól. Stendhalt és a Goncourt-okat mindig csak a legműveltebbek kisebbsége fogja értékelni. Zola az olvasóknak olyan tömegét izgatta fel, mint előtte senki, de munkássága majdnem ugyanannyi gyűlölettel találkozott, mint a mennyi méltánylással. A hatás általánossága dolgában csak Guy de Maupassant vétekedik Daudetval, de Daudet több szívet hódított meg, mint Maupassant. Daudet mindenkit elragadott. A legfinnyásabbakat épp úgy, mint a naivakat. A művésziért rajongókat éppen annyira, amennyire azokat a gyermeteg lelkeket, akik az olvasmányban csak a szórakozás vagy az elérzékenyülés szerét keresik. A külföldet, ahol a legjelesebb franciákra is elfogult itélet vagy hűvös birálat várakozott, Daudet diadallal járta be. Elmondhatni, hogy Daudet meghódította az egész világot.

Pedig irodalomtörténeti jelentősége nem oly nagy, írói egyénisége nem oly eredeti, mint azoké, akiket említettünk. A többiek mind új ösvényt nyitottak; gondolkozásunk, képzeletünk, érzésvilágunk számára uj területeket fedeztek fel. Daudet a régi nyomokon járt s csak egy zsenivel gazdagította a francia irodalmat. Azért írói egyénisége nem határozható meg oly kevés szóval, mint a többieké. Hogy miben állott Balzacnak, Stendhalnak Flaubertnek, a Gontcourtoknak, Zolának és Maupassantnak az eredetisége, hogy melyek az itt felsoroltaknak ama tulajdonságaik, amelyek megkülönböztetik őket mindenkitől: néhány szóval el lehet mondani. Daudetnek az egyénisége nem rajzolható meg ilyen könnyedén; neki nincs olyan tulajdonsága, amely csakis az övé.

Hogy az imént fölvetett kérdésekre szabatos feleletet adhassunk: még egy nehézséggel kell számot vetnünk. Daudet kivételes népszerűségét Fromont és Jack alapították meg. Ezek a regények nem tökéletes munkák, talán nem is legelső rangú alkotások. Mind a kettőn nagyon érezhető Dickens és Flaubert hatása. De Fromont nem vetekedhetik Bovaryné-val. Mind a kettő erkölcsrajz; valóságos tanulmány a kicsinyes viszonyokkal bajlódó polgáremberek életéről. Csakhogy Fromont-ban a jellemrajz nem oly megdöbbentően igaz, nem oly minuciózusan finom s kivált nem oly mélyreható, mint Bovaryné-ban, hogy Flaubertnek ama sajátos művészetéről, a melynek erejénél fogva néha egy pár szóval nagy perspektivákat nyit és egész horizontokat világít meg, ne is beszéljünk. A mese Fromont-ban inkább a szórakoztatás célját, mint az igazságot szolgálja; az alakok színesek, de inkább csak a külsőségeikkel hozakodnak elő. Risler olyan Bovary, a ki már színpadra termett; a ki a szerencsétlenségben «átalakul»; a ki sokáig kicsinyes, de alkalomadtán fenségessé válik. Fromont-ban a tárgy se egységes; az alapproblémának természetes kifejlesztését előbb késlelteti, majd zavarja, akadályozza, megmásítja az előbbit nyomon követő második probléma: a kereskedelmi becsület problémája. Egészben Fromont inkább finom és érdekes, mint hatalmas munka. Ha mégis sokkal általánosabban tetszett, mint Bovaryné: ezt nem tulajdoníthatjuk a Fromont-ban is bőven található artisztikus jelességeknek, Delobelle alakjának, mely Dickens figuráira emlékeztet, vagy Désirée-nek, a kinek költői alakját Daudet már a maga ecsetével s a szivárványtól ellesett végtelenül finom szinekkel festi, hanem annak, hogy Daudet Fromont-ban kibékíti a hétköznapi morált, tartózkodik a szerelmi élet rejtelmeinek az érintésétől, kigyomlálja megfigyeléseiből az élet brutalitásait s mint igazságosztó azok álláspontjára helyezkedik, a kik az emberekben csak angyalokat vagy ördögöket látnak.

Jack se kifogástalan kompozíció. Gazdag gyönyörű részletekben; Dargenton alakja bármely mesterhez méltó — Jack anyjának alakja már kissé felszínesen rajzolt — de az első résznek akaratlanul Nickleby-ból kölcsönzött milieuje itt nem hat az igazság erejével. Az elképzelhetetlen igazgató elképzelhetetlen gimnáziumában karikaturákat találunk, melyeknek külsőségein meglátszik az angol eredet. És Jack aligha tett volna olyan nagy hatást, ha azokhoz, a kiket a regény gyönyörű részletei megkaptak, nem csatlakoznak mások, még többen, a kiknek jól esett elérzé-

kenyedni az üldözött ártatlanság sorsán, a kiknek a sírás is «mulatság», élvezet.

Alphonse Daudetban több az érzelmesség s különösen több a szabadon bugyogó, könnyen kiáradó érzelmesség, mint a nagy francia regényírók bármelyikében. De érzelmessége nem homályosítja el látását s megindultságát szelid, finom, kedves irónia követi nyomon, amely irónia kellemesen ringatja át az olvasót a meghatottságból egy másik, az előbbivel szinte ellentétes szenzációba. Azonkivül Daudet, mint az érzelmesebb emberek általában, víg is tud lenni. Szereti a tréfát s ért a tréfáláshoz; a délvidékinek ez a vonása megmaradt benne. Hogy több benne a kedély, mint az egész ujabb francia irodalomban, tanu rá: Tartarin; s hogy több érzéke van a humor, az érzelmességből fakadó nemesebb vidámság iránt is, mint a mennyit a franciákban rendesen találunk, annak számtalan kis elbeszélése, regényalakjainak egész sokasága s nagyobb műveinek akárhány részlete fényes bizonyságai. Megvan benne, ami csaknem az egész francia irodalomból hiányzik s kétségtelen, hogy lelki rokonságra közelebb áll Dickenshez, mint franciául író nagy vetélytársaihoz, akiknek irodalmi elveit magáévá tette, akikkel egy célra tört és egy ösvényen haladt.

Ez bőségesen megmagyarázza kivételes népszerűségét. Azoknak az olvasóknak, akik az olvasmányban főképpen az elérzékenyítő és a felvidító elemeket keresik, — akiknél a történetben az a fő, hogy »jól végződjék«, vagyis: hogy a szerző, miután alaposan megindította, összefacsargatta, agyon ijesztgette szívünket, miután egy párszor jól megnevettetett és jól megríkatott, a mindnyájunkban élő boldogulási ösztön szerint mérje ki alakjai számára az »igazságot«, s a maga világában a gondviselést pótolja, amit a való világban az élet rendesen elmulaszt, — azoknak az olvasóknak, akik a regényt a szerint értékelik, amint több vagy kevesebb, és jobb vagy kevésbbé jó lelkű alakok szerepelnek benne, akik nem bocsátják meg az irónak, ha annyi rossz embert szerepeltet, mint amennyit az élet produkál, — azoknak az olvasóknak végül, akiknek esztetikai elve mindössze annyi, hogy: az élet csunya oldalairól pedig a regényben ne legyen szó, mert hiszen éppen ezek elől menekül az ember a könyvek közé, — azoknak az olvasóknak, a kik a regényalakoktól főképpen idealizmust, az írótól pedig mindenekfelett illendőséget várnak: gyönyörködniök kellett Fromont, Jack és A nábob hol elérzékenyítő, hol felvidító, a szivet jól megdolgoztató, érdekes és illetlenségekkel be nem mocskolt meséjében. A nem komplikált

lelküeket, a tisztákat, a fiatalokat — ha ez utóbbiak nem is éppen tiszták, de még a jövőnek, reményeiknek, tehát bizonyos idealizmusnak élnek — az egyszerűeket s azokat, a kik idősebb korukban is gyermekek maradnak, szóval mindazokat, a kik a könyvekben leginkább azt keresik, a mivel az élet többnyire adós marad: Daudetnek könnyű volt meghódítania. És ez a sokaság híven kitartott mellette Numa Roumestan, Sapho, a Királyok számüzetésben, az Evangelista nő- a Halhatatlan stb. megjelenésének idején is, bár e későbbi munkáiban Daudet már kevésbbé tartotta számon a nagyközönség sokféle érzékenységét s bár e regények egyike-másika — Sapho például — a benne felhalmozódott keserűséggel és váratlan szókimondásával megkockáztatta azt, hogy a szerző könnyen elveszítheti a sokaság kegyét.

De mivel nyerte meg Daudet azokat, a kik már nehezebben elégíthetők ki, a válogatósakat, a kik más nézőpontból ítélnek, a kik munkáiban főképpen az életigazságot és a művészetet keresték, a komplikáltabb lelküeket, a kik Daudet-t más nagyokkal hasonlították össze?

Mindenekelőtt: írásművészetével. Sokáig tartott, míg ennek elismerését kivívhatta. Fromont megjelenése idején még nagy nyelvbeli helytelenségeket, hibákat vetettek a szemére. De aztán észre kellett venni, hogy ez az író, a kit délvidéki szabadosságaiért egy párszor közepes birálók leckéztettek, mestere a szavakkal való megelevenítés művészetének, a szófűzés egy bizonyos fokon túl éppen nem egyszerű, szép játékának. Észre kellett venni, hogy e tekintetben is egészen sajátos intuíció lakik benne. Hogy olyan szavakat talál, a melyek mélyen bevilágítanak egy-egy alak lelkébe s olyanokat, melyek az olvasónak emlékezetébe vésik valamely cselekvés egyes jeleneteit. Zsenijének ezzel a feltünő vonásával vivta ki, hogy, miután Fromont és Jack kiemelték az ismeretlenségből, nemsokára az «irodalomban is» általánosan elismerték. Bajos lett volna tovább is lekicsinyelni, mert nyilvánvalóvá lett, hogy írásművészet dolgában sok nagy riválisát túlszárnyalja. És jegyezzük meg itt, hogy az a rettenetes nagy betegség, mely harminc esztendőnél tovább rágódott életének fáján s mely nemcsak testét őrölte meg, hanem végezetül lelkére is rásúlyosodott — megtámadta ugyan tehetségét, olyannyira, hogy utolsó éveiben keletkezett munkái erőtlenség és fáradtság nyomait viselik magukon, de írásművészete, adományainak e legfeltűnőbbje, végig nem lankadt, nemcsak hogy nem lankadt, ellenkezőleg annyira túlfinomodott, mint néha hal-

dokló szívbajosoknál látni, hogy nálok az öt érzék valamelyike annyira kiélesedik, a mennyire ez az egészséges embernél nem tapasztalható. Érdekes képet ad erről a rendkívüli írásművészetről A három csöndes mise című karácsonyi meséje, melyben a szavak ritmusa valami stílszerűen misztikus és mégis élénk melodiával kiséri a misztikus és egyszersmind tréfásan hangulatos, álomszerű mesét. Ez az írásművészet már félig zene; a mint leírásaiban kivált ha szülőföldjéről, a Provenceról van szó, Daudet nemcsak íróművész, hanem egy kissé festő is.

A másik írói erénye, a melyet végre is észre kellett venni: előadásának kedvessége, mondhatni: bájossága. Miben állott s honnan eredt ez a megnyerő és ritka tulajdonság? Erre a kérdésre a leghamarább úgy adhatjuk meg a feleletet, ha arra utalunk, hogy ez a sajátság hol tűnt fel legelőször. Apró elbeszéléseiben, a melyeknek nagy részét még fiatal korában írta meg s a melyeket később Contes du lundi, Lettres de mon moulin, Le Petit Chose, Les Femmes d'artistes stb. címen adott ki. Ezekben a kis elbeszélésekben legelőször a fiatal álmodozó, a költő szólalt meg. Az álmodozó, a ki szinte fél a valóságtól, a ki csupa érzékenység, a ki kicsinységek miatt szenved és kicsinységekben tud gyönyörködni, a ki megsiratja gyermekjátékait és hosszasan bucsúzik a szülőföldtől, melyet elhagyott, attól a kis világtól, melynek fölfedezője és királya volt. A költő, akinek érzékenysége oly nagy, mint a gyermekeké, s akinek, mert maga is tud sírni, meg van az az adománya, hogy meg tudja ríkatni az embereket s gyermekességeivel kövér, meleg könnycseppeket csal ki a szemükből. És ez a poéta, akit ismeretlensége, a sorssal küzdése, éveken át tétlenségre, henyélésre, ácsorgásra, szemlélődésre kárhoztatott, mikor irni kezd, mikor már megírhatja, ami foglalkoztatja: csak azt írja meg, a mit látott, a Provence-ot, Algériát, Páris bohémvilágát, a kicsinyes embereket, akik között él, a furcsa szalónokat ahová bekukkanhatott, mert úgy találja, hogy amit az ember lát, érdekesebb, mint amit kitalálhat, amit csak elképzel. Észreveszi milyen furcsa állatjai vannak a jóistennek, — hogy az élet mulatságos látvány, — hogy minden emberben bolondos ellentétek rejtőznek, — hogy semmi sem oly megkapó, mint az a játék, amelyet az élet és a halál játszanak az emberrel, olyan dolgokat találva ki számunkra, amelyek mindig meglepnek, s hol megnevettetnek, hol megindítanak. Az, a mit lát, nem sorvasztja el benne az álmodozót. A sok megfigyelés után is megmarad költőnek, aki, mialatt íven írja le, amit látott, közben nem rejti el megindulását; s mert

nem titkolja el érzéseit, hangulatokat kelt olvasóiban is. De egyszersmind megőrzi tisztánlátását; nem talál ki semmit, csak azt írja meg, amit a maga szemével látott, ami ő benne magában visszhangot keltett; nem eszel ki történeteket, amelyek meghatóaknak tűnhetnek fel, de csak az olvasó elérzékenyítését célozzák; ellenkezőleg, ha olyat ír le, ami őt magát is elérzékenyitette, élénk szeme fölfedezi a megható jelenséget környező élet derüs momentumait, iróniája ellenőrzi a tragikumba bele kukkanó furcsaságokat, tetten éri a legszomorúbb dolgok közelében is ott rejtőzködő humort, s valami veleszületett könnyedséggel suhan át a megilletődésből a szeliden csipős tréfálózásba, oly sebesen ragadva magával az olvasót az egyik hangulatból a másik hangulatba, mint ahogy' egy könnyü ekipázs hajtat el a temető széle mellett, városokon, falvakon, völgyeken keresztül, a mezőkön, a körútakon és a cigánysoron át.

És nagy munkáiban ugyanaz, a ki apró elbeszéléseiben. Tagadhatatlan, hogy nagy munkái nem olyan tökéletesek, mint apróságai. A nagy ideák nem igen csábították; nem voltak világreformáló eszméi, gondolkozása mindvégig fölötte konzervativ maradt s csak a maga körének kisebb-nagyobb dolgai foglalkoztatták, a világnak az a része, mely ezen kívül esett, nem igen érdekelte. Iratainak összességéből, de kivált egyik-másik regényének alapeszméjéből azt lehet következtetni, hogy az ismeretek világában meglehetősen tájékozatlan volt s hogy az őt közelebbről nem érdeklő dolgokról naivan, felületesen gondolkozott. Valószinű, hogy nem sokkal több «ideá»-ja volt, mint a mennyi egy provence-i troubadournak. De ha e tekintetben gazdagabb: ennek aligha látta volna hasznát. A nagy ideák kifejtéséhez ereje elégtelennek bizonyult volna. A kompozició, az arányos fölépítés, a logikus elrendezés művészete sohase volt erős oldala; a művészi oekonomiát nem tudta megtanulni, akárhány regényéből még az egységesség is hiányzik; vannak munkái, a melyek tulajdonképpen hangulat-képek, a melyek egyes fejezetei között jóformán csak az alakok visszavisszatérése alkotja meg az összefüggést. Tehetségének ebből a fogyatékából ered, hogy nagy munkái éppen nem egyenlő értékűek; hogy van regénye, a melyik csupa gyönyörűség s van, a melyik csupán néhány fényes lapjával különbözik a regényirodalom középszerű termékeitől. Innen ered, hogy java regényeiben is itt-ott bántó vázlatosságra bukkanunk; az író néhány színes, eleven fejezetben fölkelti az olvasó érdeklődését valami iránt s azt, a mi iránt az olvasó most már leginkább érdeklődnék, a továbbiakban csak egy

pár szóval intézi el s a fölkeltett érdeklődés kielégítése helyett más csapásra tér át. Néhol egy regény helyett két-három regényt ad, melyek közül legalább egy befejezetlen marad; néhol meséjének éppen a fő jeleneteit nagyolja el. Innen ered végül, hogy több regényében van — s nem egy — néha ragyogó, néha gyöngébb fejezet, a melyik, ha jó, ha rossz, de nem tartozik a tárgyhoz. Utolsó regényei színben is halványabbak, mint az elsők; kevesebb bennök az elevenség, de ez már a kifejlődött betegség árnyéka. Daudet azok közé az írók közé tartozik, a kik munkájukkal a legjobban megdolgoztatták az idegeiket; az utolsó stádiumba jutott idegbajnak tehát nyomot kellett hagynia az írásain is.

De leggyöngébb regényeiben is vannak ragyogó lapok, és nagy munkái gazdagság dolgában nem állanak novellái mögött. Itt is, ott is ugyanaz az erő nyilatkozik meg: egy senki másra nem hasonlító elbeszélő, aki ízről-ízre költő. Itt is, ott is csupa becses megfigyelést kapunk, amelyeket egy nagyon izgékony képzeletű, finom érzéseknek élő poéta ad elő, a legtökéletesebb írásművészettel. Az a mindig munkás képzelet, mely a köznapi jelenségekben is divinálja a költői vonást, s az az aeol-hárfaszerűen finom érzékenység, mely a legcsekélyebb benyomásra is megremeg, ritkán jár együtt magasfokú éleslátással. Daudetban együtt vannak ezek a tulajdonságok, s talán Jules Lemaitre világítja meg legjobban ezt az új eszmékkel nem hivalkodó, és mégis eredeti, pár szóval nem könnyen jellemezhető írói egyéniséget, mikor azt mondja: Daudet-t nem egy bizonyos tehetségnek rendkivül kifejlődöttsége különbözteti meg a rangban hozzá hasonlóktól, hanem különböző, szinte ellentétes tehetségeknek összetalálkozása, és az, hogy ezek az együtt ritkán jelentkező tehetségek mind igen nagy mértékben vannak meg benne. Mindenesetre a ritkább jelenségek egyike, hogy aki csupa képzelet, érzés, ötlet és hangulat, e tehetségeivel sohase szolgált egyebet, csak: a valóság folytonos figyelésével koronkint megpillantható, egyetemes és örök igazságot.

Ambrus Zoltán.

ÚJ KÖLTŐK.

Tramonto.

AHOL TE VAGY.

Ott milyen az alkony? Jő-e korán?
Omlik-e, terül-e a köd bíborán?
Ólomra válik az álom, a vágy?
Mely elé mostan fejem lehajtom,
Ilyen az alkony?

Fázik a fának lefosztott teste?
Hordja-e tarka rongyait este
Halálos gúnynyal széjjel a szél?
Ily megraboltan, ily elhagyottan
Fáznak-e ottan?

S hullnak-e ott, míg szunnyad a hajnal,
Tünnek el ott is bús virradattal
Siető, titkos hóharmatok?
S miközben halkan, hidegen hullnak —
Könnyek is hullnak?

TISZA LAJOS SZOBRA. Vasárnap leplezték le Szegeden Tisza Lajos gróf szobrát, Fadrusz János utolsó alkotását. Szemben a tornyos városházával, a Széchenyi-park közepén áll a szobor. A Tisza rakodó partját építik a munkások. Nehéz termésköveket hordanak egymásra, hogy akkor, ha ismét rakoncátlankodni mer ez a veszélyes, szőke nagy folyó : legyen a mi megfékezze, útját vágja. És Tisza Lajos, a királyi biztos, a kiről azt tartották, hogy mágnásabb minden mágnásnál, büszke és kevély, a ki a folyó árjától elsöpört városba is valóságos udvartartást hozott le magával, a ki audienciákat adott, csak úgy lehetett hozzá bejutni : ez az ember ott áll a rakodó parton kora reggeltől késő estig és nézi, hogy dolgoznak a kubikosok. Ezt a jelenetet örökítette meg Fadrusz János geniális vésője.

Három terméskőnyi magasságban áll Tisza Lajos ; lóden ruha van rajta. Jobb kezében tartja sétapálcáját és kalapját, balkezét a kabátja zsebébe mélyeszti. Tekintete a kubikosok munkáján kalandoz, a kik izzadva, megfeszített erővel hordják a hatalmas kőtömböket a töltésre, a melyet dühösen nyaldos a megregulázott, a medrébe szorított hatalmas Tisza folyó. A szobor baloldalán két kubikos hatalmas követ hengerít; jobbról pedig talicskában hordja a földet a töltésre a harmadik. A három kubikosnak csak a fölső testét látjuk, mert a lábuk szárát eltakarja az alacsony lépcső. Az ötlet geniálitása az, a mi első tekintetre lebilincsel bennünket. A szegedi grófot szobormű̈ben csakugyan nem is tudnánk másként elképzelni, mint így a töltésen állva, a mint a lázas és verejtékes munkában dirigálja munkásait. Viszont az is kétségtelen, hogy Fadrusznak temérdek teknikai és esztetikai nehézséggel kellett megküzdenie.

Merészség volt például az, hogy a minden körűlmények között kívül-belül elegáns és a végletekig büszke Tisza Lajost, az etikett mesterét nem csak munkás-ruhában állította elénk, de olyannak mutatja be, mint aki nem is törődik az etikettel. Pedig ha jobban megnézzük Fadrusz János művét, el kell ismernünk, hogy Fadrusznak volt igaza. Itt, ebben a

környezetben, a rakodó-parton, a lázas munkában, a talicskázó és követ hengergető kubikosok között valóban a királybiztos is csak egyszerű munkásnak érezhette magát, aki dolgozik és a dolgozó ember elégtétele ömlik el arcán annak a látására, hogy ezek a vasizmú munkások mint építik kőből való hatalmas gáttá az ő álmait s mint zabolázzák meg a rakoncátlan nagy folyót. Gróf Tisza Lajos így ércbe öntött alakjában igaz és imponáló. Nincs rajta semmi, a mi megzavarná a harmóniát. Még ruhájának ráncai is tökéletesek. A hogy előttünk áll, kissé előre hajolva, zsebretett kézzel s felhúzott bal vállával: úgy tetszik, mintha gróf Tisza István állana előttünk megöregedve. (Tisza Istvánnak ugyanilyen a testtartása).

A mellékalakok pompásan illeszkednek az egész mű harmóniájához. Kár, hogy a folyó medrét jelképező mélység túlságosan keskeny. A két alsó lépcsőnek nem szabadna annyira eltakarni a mellékalakokat, mert ez az egész kompozició egyöntetüségének a rovására esik. Sokkal eredetibb s érdekesebb lett volna az egész mű, ha a második lépcsőfokot elhagyta volna a művész s helyette a folyó hullámzó vizéből mutatott volna be egy darabkát. Mert bizonyos, hogy így képzelte el, így álmodta ezt meg Fadrusz eredetileg. Sajnos, nem adatott meg neki, hogy maga fejezze be nagyszabású művét. Csak a főalakot és a talicskázó kubikost mintázhatta meg. Aztán meghalt. A mű többi részét hűséges munkatársa: Rollinger szobrász alkotta meg Fadrusz vázlatai nyomán.

De még így is, apróbb hibáival együtt is szép és imponáló ez a szobor, méltó a halhatatlan művész többi alkotásaihoz.

És Szeged városa hálás lehet Fadrusz János emlékének ezért az érdekes és szép szoborért. Az a két fekete ruhába öltözött nő pedig, a boldogult művész öreg édesanyja és ifju özvegye, akik szintén elhozták koszorujukat az ünnepre, meg lehettek elégedve azzal a győzelemmel, amelyet egy halott genie aratott az élőkön.

P. M.

Teréz.

Irta: **Csizmadia Sándor.**

Nem nagyságos asszony volt. Drága idejét nem a pamlagon pocsékolta el kényelmes semmittevésben. Olyankor látta csak ezt a butordarabot, ha a portól letörülgette. Kezei vaskosak, püffedtek a dologtól. A vékony, finom, fehér kezek nem a munka mellett teremnek. Teréznek nem volt egyebe, csak szorgalma, igyekezete, szerénysége és jó szíve. Mind olyan tulajdonságok, melyeknek nem sok becse van. Ha nincsenek meg valakinél, panaszkodunk a hiányukon, ha meg vannak, akkor meg nem hisszük el.

Éppen új gazdához került. Nem a maga hibájából. Amott kérlelték, hogy maradjon, de mégis csak távozott. Összeszedte a holmiját, belerakta a kofferbe és ment. Az egyik otthont otthagyta, hogy betelepedjék a másikba. Az újba, az ismeretlenbe, melyről még azt se tudja, lesz-e majd olyan is, mint a régi volt?

Mikor új birodalmát, a konyhát elfoglalta, a kofferját elhelyezte benne egy sarokban, bizonytalan érzések hullámzása kerítette hatalmába. Ez minden új helynél megtörténik. Minden újabb konyha fordulópontot képezhet a cseléd életében. Vagy jobbra vagy rosszabbra.

Mennyit gúnyolódnak a konyhán. Miért? Mert a munkának az is egyik Kálváriája. Mert minden egyes téglája a veritéktől vörösödik ki és porhanyósodik el. Mert aki benne lakik, az szegény, sokszor tudatlan és dolgos. Mert a dolog csak az iskolakönyvekben nemesít, a való életben azonban szégyen s aki vele foglalkozik, gúny és megvetés tárgya. Azt mondják, nem a dolog miatt, hanem mert lusta, együgyü és tudatlan. Nem lehet pedig lusta az, aki a munkájából él s az együgyüség és a tudatlanság a munkával jár. A mai világban, aki nem együgyü és nem tudatlan, az nem is bolond, hogy dolgozzék. Megél anélkül is.

Teréz most olyan emberekhez került, kik nem tartották

magukat úraknak. Nem is azért fogadtak cselédet, hogy maguk henyélhessenek, hanem mert nem győzték a munkát, hát segítségre volt szükségük. Itt aztán sok különöset tapasztalt Teréz.

Az «úr» kiadta a rendeletet:

— A gyerekek cipőjét nem kell subickolni; maguk tisztítsák.

Teréz elcsodálkozott s meglepetésében talán határozottabban is jelentette ki, mint akarta:

— Már kérem, míg én itt leszek, nem subickolják.

Roppant különösnek tartotta a szokatlan rendelkezést. Sehol a világon, ahol cseléd van, nem subickolják a kis úrfiak a cipőjüket! Sőt nagyon vigyáznak rájuk, nehogy hozzászokjanak a munkához. De az «úr» nem engedett. Prédikációt tartott, hogy miért kell a gyerekeknek maguknak subickolni a cipőt.

— Először is tudatában legyenek annak, hogy ők nem úrak. Szokjanak hozzá ebben az irányban is az önállósághoz; ne legyenek gyámoltalanok, kik még a saját ruhájukat sem képesek rendben tartani. Azután meg ne érezzék magukat uraknak; ne lássák, hogy van valaki, ki nekik alárendeltjük, akinek ők parancsolhatnak.

A Teréz szemében nagyon furcsáknak tűntek föl ezek az új elvek. Nem tudta, hogy ez ránézve becsülést jelent-e, vagy megszégyenítést. Hátha csak azért nem akarják vele subickoltatni a cipőket, mert nem tartják őt érdemesnek arra, hogy az elkényeztetett finom gyerekek cipőjéhez hozzányuljon? Mert az úri gyerekek nagyon féltettek; szüleik úgy tekintik őket, mintha vajból volnának s az avatatlan érintésre rögtön kimennek a formájukból. Ebben a véleményében azonban hamarosan megingatta egy másik esemény, amely még a subickolási tilalomnál is hallatlanabb volt.

Az «úr» izgatottan szólt:

— Teréz, hát maga a gyerekeket magázza?!

Olyan hangon mondta ezt, mintha valami nagy szerencsétlenségnek, vagy valami borzalmas visszaélésnek jött volna nyomára.

Teréz félig ijedten, félig mosolyogva felelt:

— Igen!

— Ezt ne tegye! Mi lesz ezekből a gyerekekből, ha már magázzák is őket?! Csudáltam, hogy most napról-napra rosszabbak, pajkosabbak. Persze, mert magázzák őket! Elbizakodnak, nagyra tartják magukat. Nem szabad őket magázni!

— Nem tudom én máskép szólitani, kérem szépen.

— Meg kell tanulnia.

Nehéz olyant tanulni, aminek az ember mindig az ellenkezőjét tartotta jónak s másoktól is úgy látta. Hogyan tegezhesse egy szegény cseléd a finom úri család gyerekeit? Hiszen ez úgy tünne föl, mintha magát többre tartaná azoknál. Pedig attól isten óvjon; még álmában sem jutna eszébe. Ő, aki éjjel-nappal nehéz munkában van, csak nem tarthatja magát annyira, mint azok, akiknek kifutja, hogy mindig heverjenek.

Az is megtörtént az új helyen nem egyszer, hogy míg Teréz elmosta az edényt, addig a «nagysága» vízes rongygyal a konyha más részeit föltörülte. Teréz hiába tiltakozott:

— Ne tessen azt bántani, majd megcsinálom én azt is.

A «nagysága» nevetve válaszolta:

— De ha én megcsinálom, akkor magának nem kell csinálni; másba foghat, vagy pedig pihenhet.

Mindezek nagy és sok szomorúságot okoztak a Teréznek. Bizonyosan azért dolgozik a «nagysága», mert nem szereti, hogy ő hogyan csinálja. És ez fájt neki nagyon, mert igen jó leány volt. Szolgált már néhány helyen, de még mindenütt meg voltak vele elégedve. Sehol sem dolgozott a nagysága egy szalmaszálnyit sem.

Az is bántotta, hogy az «úrék» arrá kényszerítették, hogy velük egyék az asztalnál. Akármilyen furcsáknak találta is, mégis olyan szeretet-formát érzett irántuk. Csak megérdemelnék, hogy egy közönséges cseléd ne egyék velük egy asztalnál?! Hiszen szolgált már olyan helyen is, ahol az uraságok olyan koldusok voltak, hogy sohasem tudták, holnap ehetnek-e, még sem ettek volna a cseléddel egy asztalnál. Mert az úgy van, hogyha az uraságok körűl minden munkát elvégez a cseléd, az nem rontja az uraságok tekintélyét, de ha magukhoz hasonló emberi lénynek tekintik és aszerint bánnak vele, az igenis a tekintély rovására megy. De Teréz már nem mert szólni a közös étkezés ellen; félt, hogy megint valami nem ügyes védekezést mond.

Ebédelés után volt. Éppen szedni akarta össze az edényeket, hogy hozzáfogjon a mosogatáshoz, mikor a «nagysága» rászólt:

— Csak maradjon! Nem kell olyan nagyon sietni a dologgal. Jól esik ebéd után kissé pihenni.

Ülve maradt. Nagy zavarban volt, hogy ilyen tétlenül kellett lennie.

Az «úr» rágyujtott a pipájára, aztán mintha valami gonosz gondolata támadt volna, beszélgetésbe fogott.

— Teréz, még nem halottam, hogyan szólítja maga a eleségemet?

— Nagyságának! — felelte Teréz határozottan.

Az úr elmosolyodott.

— Hát engemet? — kérdezte tovább.

— Tekintetes úrnak! — volt a bizonytalan válasz.

Az úr nagy szemeket meresztett s tréfás feddő hangon szólt:

— Hát engem nem becsül annyira, mint a feleségemet? Mit vétettem én magának? A «tekintetes» cím sokkal kevesebb, mint a «nagysága».

— Akkor nagyságos úrnak hívom.

Alig tudta zavarát elrejteni. Azt gondolta, hogy az «úr» megsértődött a degredáció miatt. Nagyon sajnálta, hogy olyan ügyetlen volt.

Az «úr» nem hagyta annyiban a dolgot.

— Tudja mit Teréz? Ne hívjon engem se tekintetes, se nagyságos úrnak. Nevezzen valahogyan másképpen.

— Nem tudom akkor hogyan.

— Nem tudja? Hívjon Pál bácsinak.

Erre Teréz fölkapta a kötényét, arcát eltakarva nevette:

— Nem, úgy nem hívom.

— Miért nem?! Maga parasztlány volt, nem tudja, hogy künn a tanyákon is így hívják a cselédek a gazdát? Ez nemcsak hogy igazi vérbeli magyaros nevezés, de szebb is akármilyen úri címnél.

Teréz elkomolyodott a magyarázatra, de nem érezte magát legyőzve.

— Ha olyan nagyon szép volna az, akkor úgy hívatnák magukat a többi urak is.

És nem ment a fejébe, hogy az emberek többségének szépérzéke mindig a csúnyát és ízléstelent szereti jobban. Nem lehetett vele megértetni, hogy az úriasszonyok azért nagyságoltatják magukat, mert ez a cím legcsúnyább és legértelmetlenebb a világon. Hiába követelte a «nagysága», hogy őt csak asszonyomnak, hiába az «úr», hogy Pál bácsinak hívja: nem lehetett rávenni. Nagy tiszteletlenségnek tartotta.

Mindamellett az «úrék» meg voltak győződve róla, hogy Teréz nagyon jól érezheti magát náluk. Hiszen úgy bántak vele, mint az édes testvérükkel. Az «úr» sohasem parancsolt neki, hanem kérte, hogy ezt vagy azt legyen szíves megtenni. A «nagysága» nem cselédjének, hanem pajtásának tekintette.

Egész nap együtt tettek-vettek s barátságosan elbeszélgettek.

Ha az «úr» és a «nagysága» kettesben voltak, gyakran nagy örömmel beszéltek róla, hogy milyen boldog lehet Teréz, hogy hozzájuk került.

Alig töltötte el azonban Teréz a félhónapot, fölmondta a szolgálatot. Az «úrék» szinte megdöbbentek. Az «úr» ijedten kérdezte:

— Miért akar elmenni? Rossz helye van?

— Dehogy van! Nincs semmi panaszom.

— Hát nem szeret bennünket?

Teréznek könybe lábadtak a szemei.

— Miért ne szeretném? Hiszen jól bántak velem.

— Hát akkor miért megy el?

Habozott egy ideig, a ruháját cirógatta, mig végre összeszedte magát és kimondta a nagy szót, ami már régen nyomhatta a lelkét:

— Hát kérem szépen, ami igaz, az igaz, nem voltam én ilyen helyen sohasem; nem tudom megszokni. Tessenek engemet elbocsátani.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

EMLÉK.

Ketten ültünk az én fehér szobámban,
Mint annyiszor — egy őszi estelen.
A sötétséget elűzték az égről —
Hát szétterjeszté szárnyát idelenn.
. . . Ilyenkor ő mesélni szokott nékem,
Arról, a mi eszébe jutott épen,
Leányról, ki szerelmét elfeledte —
S új szerelemből fátyolt szőtt felette.
Másikról, a ki nem tudott szeretni,
Olyanról is, ki nem tudott feledni.
S én e meséket oly nagyon szeretem,
Hogy csengő-bongó, bús rímekbe szedtem,
Minthogyha igaz volna . . . . .
Kértem, meséljen arról is :
Miként szeret a férfi.
De ő mindig így válaszolt:
Maga azt még nem érti . . . .
És sosem mesélt róla.
. . . Aztán, ha bevégezte a mesét:
Búcsúra nyújtá mind a két kezét
És mondá: »most megyek!
Jó éjszakát — az Isten áldja meg!»
És megállt — tán várta, hogy visszahívjam —
De én nem hívtam.

Egyszer hiába vártam, nem jött. Aztán
Hiába vártam reá másnapon,
Harmadnap is. Negyednap írtam néki:
«Jőjjön el hozzám. Kérem. Akarom!»
És eljött.
Leült megszokott helyére.

Alig vártam, hogy kezdjen a mesébe.
De egy szó nem kelt néma ajakán,
Olyan sáppadt volt — olyan halavány.
— «Ma nem mesélek — szólt azután hozzám —
Elmondok egy igaz történetet.»
Olyan különös tűz égett az arcán
És a mint beszélt, hangja remegett.
«Én már magához nem jövök el többé.
Búcsúzni jöttem el ma is csupán.
Holnap útazom, messze, messze innét,
S nem jövök vissza, csak sok év után.
Vagy tán soha» . . . . . .
Én némán hallgatám.

Felállt — hozzám jött — a szemembe nézett.
«Elmegyek, mert szeretlek téged!
Téged . . . . ne félj . . . . . az ajkam a te ajkad
Meg nem érinti — csak ha úgy akartad.
Hallgass reám . . . . . hallgasd meg, hogy szeretlek!
«Szerettelek, mióta láttalak.
Szerelmem némán kisért téged mindig,
Mint egy sóhajtás, mint egy árnyalak.
Itt voltam mindig. Meséltem néked.
Édes, szerelmes, bohó meséket,
De egyről-egyről sohasem beszéltem,
Egyről beszélni mindíg nagyon féltem,
Egyről hallgattam — mintha bűn lett volna,
Ha ajkam arról egyetlen szót szólna . . . . .
Pedig, míg te hallgattad a meséket,
Az én vérem emésztő lázban égett.
Szeretlek — izzó, kínzó szenvedélylyel,
Égő vágygyal, mely lelkem tépi széjjel
És vártam, vártam, egyre várt a lelkem:
Hogy egyszer — végre — te is szeretsz engem,
Vártam, hogy búcsúzáskor visszahívjál,
De te nem hívtál . . . . .
Hát én elmegyek.

Mert ezután nem jöhetek el többé.
Soha. Érted ezt? . . . . . Soha . . . . . soha többé!
Mert már nem tudok mesélni néked
Rímekbe csengő szerelmes meséket,
Mert ha eljövök — eljőnék még egyszer
Tele vágygyal és tele szerelemmel,
Hidd el, én félek — nagyon, nagyon félek:
Hogy csókjaimmal összeégetnélek,
E fehér szoba tiszta levegőjét
Bűn fertőzné, ha ide visszajőnék.
Szeretlek!
Ó, nem tudom azt leírni:
Mennyit szenvedtem e mesék alatt!
Előttem láttam tested hófehérjét,
Mit érinteni nékem nem szabad.
Előttem láttam az én üdvösségem,
A mit bírni sohasem lehet nékem.
Látod, az arcom milyen halovány,
Milyen zavaros, sötét a szemem?»

És én búcsúra nyújtám a kezem:
«Menjen» — feleltem.

Azután hogy mi történt — nem tudom.
Csak homályosan emlékezem vissza
Mint lettem gyönge; hangos zokogással
Mint tört ki lelkem, mint fakadtam sírva.
... Egyszerre két kar fonta át a testem,
Vad, tűzes csókok égették az ajkam,
Aztán még egyszer kérdé: itt maradjak?
Maradj — feleltem halkan . . . . .

Janda Matild.

James Wrench próbaideje.

Jerome K. Jerome-tól.

Foglalkozására nézve pincér volt, és nem épen rossz fiú, ámbár szabad óráiban kissé gavalléros hajlamokat tanúsított. Két vagy három évig volt eljegyezve a szálloda egyik szobaleányával, egy csinos, takaros leánynyal, kinek nagy, gyermekes szemei voltak. Az asszonyok különösek! Izlésük után ítélve, sohasem tudhatja az ember, hogy milyen anyagból vannak. Épen jó szezónjuk volt mindkettőjüknek, megreszkírozták tehát a házasságot, és miután ennek érzelgős részén túlestek, egy heti szabadság után, úgy a férj, mint a feleség visszatért előbbi foglalkozáshoz.

Olyan boldogak voltak az első pár hónapban, mint a színdarabokban; az asszony mindig annyit tartott a férjéről, mint az önönmagáról, és a férj oly büszke volt az asszonyára, mintha saját készítménye lett volna. Egyszer aztán egy tizenötöd ágbeli rokon, kinek hírét sohasem hallották, meghalt New-Zeelandban, és nagy vagyont hagyott James Wrenchre.

Itt kezdődik a baj. Nem mondom, hogy valami nagy javadalmakat vehettek ezen a pénzen, de olyan embernek, aki félkoronás borravalókról szokott álmodozni, óriási vagyonnak látszott. Szóval elég volt arra, hogy az illető fejét megzavarja, és hogy olyan gondolatok szállják meg, melyek sehogy sem tértek össze a jelenlegi helyzetével. Első dolga volt, hogy otthagyja az állását, és elégesse a frakkját, mely meglehetős zsíros lévén, nagyon jól égett. Kibérelt magának egy istállófélét, abból másodrangú német restaurant-t csinált, úgy öltözködött, mint egy bookmaker és azt képzelte, hogy egy pár homályos származású szájhős és egy vagy két tönkrement gavallér segítségével a Park Lane-be vagy a House of Lords-ba fog juthatni.

Az egyedüli dolog, a mi útjában állt, a felesége volt. Kis kötényében és fejkötőjében, még a vasárnapi ruhájában is, csinos és kivánatos volt, de mióta új barátnőinek tanácsa szerint öltözködött, úgy nézett ki, mint egy csirke, pulykatollakban. A férjet bántotta, hogy nejének $7^1/_2$-es számú keztyű kell és hogy a cipője a 4-es számot is túlhaladja,

ez pedig egy asszonynak jobban fáj, mintha kifogásolni valót találnak a halhatatlan lelkében. Minden áron művelni akarta a feleségét, ennek pedig jóval több esze volt mint neki; kár, hogy nem hallgatott reá! De vannak olyan egyének, akik azt hiszik, hogy ha valaki szereti a pezsgőt és a balletet, akkor a természet őt tökfilkónak szemelte ki. Az asszonyka megtett minden tőle telhetőt, hogy férjét kielégítse, de minél messzebb távolodott el önönmagától, annál nevetségesebbé vált. Mit tehetett szegény arról, hogy egy becsületes suszternek volt a leánya, nem pedig valami harmadrangú ballettáncosnő, akit kidobnak, mert táncolni nem tud és tanulni nem akar.

James Wrench valahol játszott és eleinte kedvezett neki a szerencse. Sőt még egy olasz grófné szimpatiáját is megnyerte, olyanét, akit Hamburgban szoktak megtalálni és aki rendesen özvegy. Ez a grófné sajnálta az előkelő világot, aki ebben a férfiúban egyik fődíszét veszíti. És megmagyarázta neki, hogy egy tapasztalt, művelt hölgy behozhatja őt a legmagasabb körökbe, ahol már vágynak utána.

Egy szép napon tehát James Wrench félve közeledett a feleségéhez, ami könnyen érthető, ámbár előzetesen egy kis szíverősítőt is kebelezett be.

— Nem valami jól férünk össze egy idő óta, úgy-e Susan? — mondja Wrench.

— Nem sokat látjuk egymást, de abban megegyezem, hogy nem sok szeretettel viselkedünk egymás iránt.

— Nem a te hibád! — mondja a férj.

— Örülök, hogy így gondolkozol, abból azt látom, hogy nem vagy egészen olyan bolond, mint amilyennek tartani kezdtelek.

— Nem tudtam, hogy ennyi pénzhez fogok jutni, mikor elvettelek.

— Én sem ám, mert biztos lehetsz benne, hogy sohasem mentem volna hozzád.

— Úgy látszik, kissé elhibáztuk a dolgot.

— Elhibáztuk bizony mindenkép.

— Hála Istennek, hogy egy nézeten vagy velem, legalább nem fogunk veszekedni.

— Igyekeztem veled mindig egy nézeten lenni. Eddig sohasem veszekedtünk, ez elég bizonyíték arra, hogy soha sem is fogunk.

— Könnyen lehetne ám ezt a hibát jóvá tenni és ha okos vagy, akkor egyikünk sem fog kárt szenvedni.

— Úgy látszik, ismét valami rosszban töröd a fejedet.

— Susan! Nem vagyunk mi egymáshoz illők.

— Nyögd ki már no! Ne féltsd az érzelmeimet, én eléggé tudok fölöttük uralkodni, be is bizonyítottam.

— Egy hozzád illő férjjel boldogabb lehetnél.

— Sok férfi van a világon, a kivel boldogabb lehettem volna. Erről azonban kár beszélni, mivel most már te vagy a férjem.

— De lerázhatsz!

— Azt akarod mondani, hogy te szeretnél engem lerázni.

— Hisz az egyre megy.

— Nem oda Buda! Bizony nem! Az én kedvemért nem hagynálak el, de már a tiedért sem teszem meg. Élhetsz tisztességes ember módjára és akkor ki fogom melletted tartani, vagy élhetsz mint egy esztelen és én nem fogok útadban állani. De mindkettőt egyszerre nem teheted meg, én pedig egyikhez sem fogok segédkezet nyújtani.

Sokáig tárgyalt vele jó szóval és rosszal, de semmit sem használt.

— Megtettem a kötelességemet, a mennyire tőlem függött! — feleli az asszony — erre továbbra is hajlandó leszek, de egyébre nem.

— Igy nem élhetünk tovább és bizony egy cseppet sem szép tőled, hogy kényszeríteni akarsz reá. Nem látod, hogy gátolsz a terveimben?

— Oh, én nem akarom az útadat állni. Foglald el csak a te pozicióddat a társadalomban, én meg majd elfoglalom az enyémet. Hidd el, boldog vagyok, hogy hátat fordíthatok a környezetednek.

— Hogy érted ezt?

— A dolog elég egyszerü! — válaszolja az asszony. — Én magam kerestem meg a kenyeremet mielőtt férjhez mentem és megkereshetem továbbra is.

Ezzel a férj nem volt ugyan megelégedve, de nem segíthetett magán, mert az asszonyt nem lehetett eltériteni szándékától. Egy bizonyos összeget ajánlott fel neki — nem volt gazember, — de az asszony egy fillért sem fogadott el. Még meg voltak a régi ruhái — ugy látszik, mindig számított erre az eshetőségre – beállt ismét a régi gazdájához, akinek akkor Kensingtonban volt a szállodája. És ezzel vége volt a high life-nak, az asszonyt illetőleg.

A férj megtette a rendes útat. Én azt tartom, hogy az ember a vízhez hasonlit, előbb vagy később visszatér a medrébe, a melyből kiindult. Általánosságban beszélek. Ha nő, itt-ott elhagy egy-egy cseppet, de egészben véve, nehezen

szívódik fel. Láttam én már sokat közülük , akik kiváló egyéneknek tartották magukat, nagy gyémánt gyűrűket hordtak és vastag szivarokat szívtak. Várjunk csak egy kicsit, gondoltam magamban, lesz idő, mikor szivesen betérsz a régi korcsmádba és még örűlni fogsz, ha rendelhetsz magadnak egy pár virstlit szaftban és egy pohár sört hozzá. És tiz közűl kilenc esetben igazam volt. James Wrench sem volt külömb a többinél, talán csak még valamivel rosszabb. Akarta, hogy másnak tartsák, mint a mi tényleg volt, igyekezett mindig feljebb jutni és mindig nagyobb volt az esése, mert nem maradt benne semmi más rugó és egyedüli ambiciója a megélhetés volt. Erre természetesen eszébe jutott a felesége — a balsors bámulatosan megszelidit bennünket — és egyszerre kiváncsi lett, hogy mit csinál az asszony.

Szerencsére az asszony jól érezte magát. Atyjától örökölt valamicskét, egy pár száz forintot és ezzel az összeggel, meg a saját megtakaritott pénzével egy kis korcsmát nyitott egy növekedő kis városban, három évre rá eladta és a négyszeresét kapta érte. És azután olyan szállodát nyitott Brightonban, hogy hire ment mindenfelé.

A tisztelt férj megtudta valahogy a felesége címét, kikölcsönzött magának egy téli kabátot és utíköltséget és elindult abban a reményben, hogy most már vége minden bajnak. De bizony tévedett. A «Férjes Nők Tulajdoná»-ról szóló határozat folytán a dolgok megváltoztak és James uramat a harminchat éves üzletasszony biz nagyon hidegen fogadta. Háromnegyed óráig váratta meg, míg szóba állt vele. Aztán behivatta a dolgozó szobájába és bezárta az ajtót.

— Mondhatom Susan, hogy egy cseppet sem változtál, ellenkezőleg megszépültél.

(Fogadni mernék, hogy ezt a háromnegyed óra alatt eszelte ki, azt hiszi magáról, hogy ért a nőkhöz.)

— Engem Mrs. Wrenchnek hívnak! — feleli az asszony— és hozzá vagyok szokva, hogy az, aki velem beszél, álljon előttem és vegye le a kalapját.

Ez egy kicsit lehütötte, de mit volt mást tennie, tréfára fogta a dolgot, ámbár nem hiszem, hogy akkortájt teljesen megértette volna a dolog jó ízét.

— Eskérem, most adja elő mit kiván! — mondja az asszony és leül az iróasztala mellé, szembe vele.

Ő meg állt, hol az egyik lábán, hol a másikon és forgatta a kalapját.

— Rossz férj voltam, Susan! — kezdi.

(Vége következik.)

Nyaralás.

Barry Pain-től.

Jó reggelt, Mr. Green — mondja Socrates, mikor a törvényszék előtti téren találkoztak.

Mr. Green megdörzsölte a szemeit.

— Ön bizonyára Socrates. Megismerem a kis bronz alak után, mely az ebédlőmben áll. De azt hittem, hogy ön egy másik korszakhoz tartozik.

— Csak nem akarja ezzel mondani, hogy az ember tartozik a korszakhoz, és nem pedig a korszak az emberhez Ha én itt vagyok, akkor ez az én korszakom, de nem oly. képen, hogy önnek avagy a hordárnak és a többieknek ne lenne megengedve, hogy szintén ehhez tartozzanak.

— Úgy van — mondá Mr. Green egy kissé hatá rozatlanúl.

— Ami önt meglephette az az, hogy úgy látszom, mintha a halottaimból keltem volna fel; és itt igazán egy nagy titok forog fenn, de a bennem lakó démon nem engedi meg, hogy ezt bőven megmagyarázzam. De annyit mondhatok, hogy az erős egyéniség sohasem hal ki egészen, és abban, hogy a mi tanácstermeinkben, a törvényszékeinken a mi mai bölcseink oly meglepően zavaros kérdéseket intéznek a vádlotthoz, hogy az illetőt bolondnak és hazugnak tüntetik fel a hallgatóság előtt — ebben nyilvánúl a Socrates szelleme; önnek tehát nem szabad csodálkoznia, hogy ép itt, ezen a helyen jelenek meg testben is ön előtt.

— És közönséges polgári öltözékben — mondá Mr. Green. Ezt nem tudom megérteni.

— Nem tudja? Miért ne hordanék én közönséges polgári ruhát? Hisz ha én a régi áthéniak öltözékében jelennék meg, egy csomó gyerek futna utánam, és a törvény és a rendőr szeme akadna meg rajtam. Ezekkel pedig nem szeretek kikezdeni. A bölcs első kötelessége, hogy tisztelje a törvényt és a rendőrt.

Úgy látszik, igaza van — mondja Mr. Green. — Jöjjön, igyunk egyet.

Socrates mosolygott. — Köszönöm, az utolsó ital, amelyben részem volt, elvette örökre a szomjúságomat. Beszéljünk inkább önről és arról, a mit szándékszik tenni, hogy lássuk bölcsen fog-e cselekedni, és cselekedete tüzetes vizsgálat után, nem fog-e helytelennek bizonyulni.

— Holnap tengeri fürdőbe akarunk utazni. Elviszem a feleségemet és a gyermekeimet is egy hónapra. Úgy-e okosan cselekszem?

— Ezt a választ vártam. Mert ma reggel már sokszor intéztem ugyan ezt a kérdést és a legnagyobb része azt felelte, hogy elutazik. Sőt az a hordár is, aki ugyan mondta, hogy itt marad, hozzátette, hogy szívesen utazna el ő is. Isten látja lelkét! De hogy rendjén van-e ez a távozás, és ez a távozási vágy, ezt szeretném megtudni, és talán tanúlhatok valamit öntől. Mondja meg kérem, mindenek előtt, hogy miért utazik el?

— Jó, hisz az ember végre nem dolgozhat egész éven át. Ezt az egészsége ki nem tartaná. Én mindig egy havi szabadságot veszek magamnak, és ez nagyon jót tesz nekem.

— Ezzel csak azt magyarázta meg, hogy miért hagyja az ember időnként abba a munkát. Nem akarjuk a kérdést feszegetni, hogy helyes-e ez a dolog, vagy sem, mert az bennünket jelenleg nem érdekel. De mondja meg az okát annak, hogy miért megy el innen?

— Hisz a két kérdésre egyben feleltem.

— Oh nem, mert bizonyára van olyan is, aki itt marad a fővárosban, és nem jár hivatalba.

— Olyan is van. És itt elpenészedik.

— Ha tehát megegyezzünk abban, hogy a munkától távol maradni, és innen elmenni két különféle dolog, és ha jól értem, ön csak a munka elől akar menekülni, akkor miért utazik hát el?

— Az embernek levegő változásra van szüksége. Az orvos rendeli.

— Mondja kérem, ha az ember változást keres, milyenre akarja változtatni a dolgát jobbra-e vagy rosszabbra?

— Természetesen jobbra.

— Akkor azt kell hinnem, hogy ez a levegő rossz és káros az egészségére nézve, és akkor igazán csodálkozom azon, hogy az ember miért választ tizenegy hónapra olyan lakóhelyet, ahol a levegő rossz, és egy hónapra olyat, ahol jó.

— A főváros levegője jó, csak nem elég ózondús, nem olyan tiszta, mint az, amely a tenger felől jön, az felfrissíti az embert.

— Sajnálom, ismét nem értem, hogy mit akar mondani. Mert ha az itteni levegő jó, akkor ennek a jónak a változtatása csak a rossz lehet.

— De nem csak levegőről van itt szó. Változtatni akarja az ember a helyet, az életmódot.

— Uram, itt ön nem egy dologról beszél, hanem kettőről. Ami a hely változtatását illeti, erre azt felelhetném, hogy a bölcs már kezdettől fogva a lehető legjobb helyet választaná lakóhelyül, és ha egyszer megtalálná, soha többé nem hagyná el és az onnan való elmenetelt ostobaságnak és istentelen eljárásnak tartaná, mert elégedetlennek mutatkoznék az Istennek ajándékával szemben, pláne mikor tudja, hogy ez az ajándék a lehető legjobb. És ami az életmód változtatását illeti, semmivel sem bizonyíthatja be, hogy ez magában véve kivánatos lenne; de erről ne beszéljünk sokat, mert a nap rövid. Csak tessék szíves tudomásúl venni, hogy az ember megváltoztathatja az életmódját, anélkül, hogy elmenne innen. Van sokféle életmód, ön nem él úgy, mint a rendőr, és a rendőr nem él úgy, mint Kitchener. Ha ön a hónapos szoba után, vagy a szálloda után vágyik, azt itt is megtalálhatja, ezért nem kell sehová sem mennie.

— De itt nincs tenger — mondja Green kétségbeesve. — Én azt pedig imádom.

— Én azonban nem ismerhetem el, hogy ön imádja a tengert, mert akkor ott töltené az év nagyobb részét; úgy rendezné be az életét, hogy ezt lehetővé tegye. Feltételezhető minden emberről, hogy legjobban szereti azt a helyet, ahol a legtöbb idejét tölti. Mondhatná-e ön valamely fiatal emberről, hogy szereti a kedvesét, ha ez nem keresné folyton annak a társaságát és megelégednék azzal, hogy az évnek a tizenkettedik részét töltse vele?

— Azután a feleségem is szeret elmenni.

A visszaemlékezés árnya vonult végig Socrates esetlen arcán.

— Hagyja őt egyedül menni, én is mindig úgy tettem. De ön, mivel belátja, hogy nincs különös ok reá, hogy innen elmenjen és hogy ez nagy kiadásokkal jár, és —

— Végtelenül sajnálom — mondja Mr. Green, de találkám van, egy úrral a klubban. A legközelebbi viszontlátásra.

Mikor elment, elmélkedve mondotta magában:

— Most tudom, hogy miért ölték meg ezt az embert.

Angolból fordította: Szántó Frigyesné

Háború és béke.

Irta: Tolstoj Leó.

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

Feltevései valóknak bizonyúltak; az oroszok részben már, leszálltak a tavakhoz, részben már elhagyták a magaslatokat, amelyeket meg akart támadni és a melyeket a helyzet kulcsának tartott. Látta a köd közepette, hogy az oroszok a mélyedésben, amely a Pratz-falu mellett lévő két hegy között van, villogó bajonettekkel állandóan ugyanazon irányban mozognak az üregek felé és egyik osztály a másik után tűnik el a ködtengerben. Az este nyert értesülések, a szekerek raja és a lépések szerint, a melyek este az előőrsök felől hallhatók voltak, továbbá az orosz oszlopok rendetlensége után ítélve világos lett előtte, hogy a szövetségesek azt hitték, hogy jóval messzebb van: látta, hogy az oszlopok, amelyek Pratz közelében voltak, az orosz középvonalat képezték és hogy már eléggé gyengék voltak abhoz, hogy sikerrel megtámadhassa őket. Mindazonáltal nem kezdte meg a támadást.

A mai nap ünnep volt ránézve — koronázásának évfordulója. Reggel felé nehány órát aludt s aztán jól érezte magát, élénk, vidám volt és abban a kedélyhangulatban, amelyben minden lehetőnek látszik és minden sikerül, lóra ült és a csatatérre lovagolt. Mozdulatlanul állott, tekintete a ködben láthatóvá váló magaslatokra irányúlt és hideg vonásaiba a biztos és megérdemelt boldogság visszfénye vésődött, mint a milyen szerelmes és boldog ifjak arcán látható. A tábornagyok mögötte állottak és nem merték megfigyeléseiben zavarni. Majd a pratzi magaslatokra nézett, majd pedig a ködből kibontakozó napra.

Amikor a nap egészen kiszállott a ködből és vakító fénynyel szórta sugarait a mezőre és a ködre, Napoleon lehúzta (mintha csak erre várt volna, hogy a csatát megkezdje) keztyűit szép fehér

kezéről, intett a tábornokoknak és parancsot adott a háboru megkezdéséhez. A tábornagyok, követve hadsegédeiktől, különböző oldalon elvágtattak és néhány perc múlva a franciák csapatai ugyanazokra a magaslatokra törtek fel, amelyeket a balfelé elvonuló oroszok elhagytak.

VIII.

Nyolc órakor Kutusov Pratz felé lovagolt, a negyedik oszlop élén, amelynek el kellett foglalnia Prshebysevszki és Langeron legénységeinek állásait, akik már a völgybe vonúltak. Üdvözölte a legelől álló ezred legénységét és parancsot adott az előnyomuláshoz, ami arra vallott, hogy ő maga akarja vezetni ezt az oszlopot. Pratz falúnál megérkezve, megállott. András herceg mögötte állott, a főparancsnok kiséretét képező tömegben. András herceg idegesnek izgatottnak érezte magát, de amellett oly nyugodt volt, mint amilyen szokott az ember lenni, ha egy rég óhajtott pillanat elérkezett. Meg volt győződve róla, hogy a mai nap az ő Toulonja, vagy az ő arcoli hídja. Balról, lent a völgyben, fegyvertüzelés volt hallható, anélkül, hogy a lövöldözőket látni lehetett volna. A hercegnek úgy tünt fel, hogy ott van a csata központja, ott fognak heves ellentállásra találni és oda fognak engem — gondolta — egy hadosztálylyal küldeni és ott fogok előnyomulni kezemben a zászlóval és mindent letiporni, ami útamba áll. András herceg nem bírta egykedvűen nézni az előtte elvonúló zászlóaljak zászlóit, miközben nézte azokat, egyre azt gondolta: talán ez az a zászló, amelylyel a legénység élén fogok haladni.

Az éjszakai köd reggel felé a hegyeken csak dért hagyott hátra, amely harmatba ment át, a völgyben azonban még mint tejfehér tenger, terjedt szét a köd. Balról, ahová a mi embereink leszálltak és a honnan a tüzelés hallatszott, semmi sem volt kivehető. A magaslatok felett a sötét, de tiszta ég terült el és jobbról állott az óriási napgolyó. Elől, a ködtenger másik partján, kimagasló erdős lombok voltak láthatók, amelyeken az ellenségnek lennie kellett. Jobbról a köd területében haladt a gárda, a levegő ujból megrezgett a lódobogástól, szekérzörgéstől és néha-néha bajonettek csillantak fel. Jobbról, a falu mögött, szintén katonacsopor-

tok haladtak és eltűntek a ködtengerben. Elől és hátul gyalogság mozgott. A főparancsnok maga azonban a falú végén állott és maga előtt elvonúltatta a csapatokat. Kutusov ezen a napon kimerültnek és izgatottnak látszott. A gyalogság, amely előtte elvonult, megállt, anélkül, hogy parancsot kapott volna erre, nyilván azért, mert az előző gyalogság valami miatt fel lett tartóztatva.

«Adjon az istenért parancsot, hogy zászlóalj-oszlopok alakuljanak és hogy a falut megkerűljék!» — kiáltott Kutusov felháborodva a tábornokra, aki lovagolva közeledett. — «Nem tudja Excellenciád, hogy nem lehet így a falu utcáin kiterjeszkedni, ha az ellenség ellen haladunk?»

«Azt hittem, hogy a falu mögött fogunk állást foglalni, kegyelmes uram!» — válaszolta a tábornok.

Kutusow boszusan nevetett.

«Az kellett volna Önnek! Az ellenség szeme láttára akar kialakulni! Nagyon jó!»

«Az ellenség még nagyon messze van, kegyelmes uram. A parancsok után . . .

«Mit beszél parancsokról!» — kiáltotta Kutusow epésen — «ki mondta Önnek ezt? Kegyeskedjék azt tenni, amit én mondok!»

«Parancsára!»

«Mon cher» — suttogta Neswitzki András herceghez — «Le vieux est d'un humeur de chien».

Egy osztrák tiszt fehér egyenruhában és zöld tollal kalapján Kutusov felé közelgett vágtatva és a császár nevében megkérdezte, vajjon a negyedik oszlop harcba vonult-e. Kutusov, a nélkül, hogy válaszolt volna, elfordult s tekintete véletlenül találkozott András hercegével, aki mögötte állott. A mikor Kutusov Bolkonskit meglátta, megenyhült gonosz és merész tekintetének kifejezése, mintha rájött volna arra, hogy hadsegéde nem hihás a dologban és anélkül, hogy az osztráknak válaszolt volna, így szólt Bolkonskihoz: »Allez voir, mon cher, si la troisième division a depassé le village. Dites-lui de s' arrêter et d'attendre mes ordres.«

András herceg épp el akart lovagolni, amikor az mégegyszer visszatartotta. »Et demander lui, si les tirailleurs font postes,« tette még hozzá. »Ce qu'ils font, ce qu'ils font!« ismételte magában és még mindig nem válaszolt az osztráknak.

(Folytatjuk.)

Természettudomány.

A DAJKASÁG TÖRTÉNELMÉBŐL. Az anya maga táplálja gyermekét! Ez a tétel ma a közegészségtan és a társadalomtudomány egyik hitágazata. De — noha végtelen sokszor hangoztatják ezt, — az eredmény nagyon kevés. Vajjon mi lehet az oka azon merev ellentállásnak, amelyet az emberiség ezzel az igazsággal s annak érvényesülésével szemben tanusít?

Mindenekelőtt figyelembe kell vennünk, hogy az asszony az emberiség legősibb életszakában nem volt más, mint «bete de somme» — igavonó állat. A míg lehetett, élvezeti tárgy és munkaerő gyanánt használta őt a férfi, ha megvénült és hasznavehetetlenné vált — egyszerűen megette és másikat keresett helyette. Ez volt az exogamia időszaka. Ebben az időben a csecsemő sem igen részesült valami jó bánásmódban. Például, ha az anya meghalt, élő csecsemőjét is vele együtt eltemették.

A későbbi korszakokban kialakult a patriarchatus és a család. Itt az asszony a rabszolga, bár kiváltságolt rabszolga szerepét játszotta.

Idővel még jobban complicálódnak a társadalmi viszonylatok és az asszonyok befolyása és hatalma újra növekedett.

Athénben, Rómában tisztelték a nőt, mint a faj fentartóját, de minden világi szórakozástól és szerepléstől távol, gynaeceumokba száműzték őket. Itt találjuk első nyomait a dajkának, mint anyahelyettesnek. Az ókori «remplacante»-ok rabszolganők voltak. Hozzá járúlhatott ehhez, hogy akkoriban nem igen adtak számot maguknak arról, hogy az anyaság nemcsak a magzat kihordására és megszületésére, hanem fejletlensége idején való táplálására is kötelez. Másik oka a dajkáltatásnak az lehetett, hogy az ókorban igen fiatalon mentek férjhez a nők és így nem voltak eléggé fejlettek a szoptatáshoz.

E középkori feudalismus idejében néhol perhorreskálták a dajkarendszert. Igy pl. egy XII. századbeli legendában [A hattyulovagról] De-Bouillon bárónő hánytatót ad be csecsemőjének, mert megtudta, hogy egy alantas származásu nő merészkedett azt megszoptatni és ettől az anya gyermeke vérének tisztaságát félti.

Ambroise Paré nagy részletességgel foglalkozik a dajkakérdéssel és minutiosusan leírja azokat az eszközöket, szívó és védő szerszámokat és rágógyökeret, amelyekre a dajkáknak és csecsemőknek szükségük van.

Az ó- és középkori költészetben nem jelentéktelen szerepet játszanak a dajkamesék, dajka-

versek és énekek, amely utóbbiaknak egyhangu ütemessége és rímei kétségkívül altató hatásra számítottak.

II. Henrik francia király udvari orvosa, Jérome de Monteux, maga componálta a királyné csecsemője számára az altató dalt. Egy rossz fiuról szól a nóta, aki a csecsemő szájából el akarta lopni dajkája emlőjét.

Nem kevés gondot fordítottak akkoriban a tej megvizsgálására, a bölcső megválasztására, a gyermek pólyázására stb., stb.

A legelső dajkaszerző- és elhelyező-intézet a XI-ik században létesült Párisban, a Katalin-apácák kolostorában, a másikat egy sabel nevü asszony nyitotta; ez már egyszerű üzleti vállalat volt. Az uralkodók és kormányok nem jó szemmel nézték ezen intézmény fejlődését és több ízben meg is rendszabályozták a «recommanderesse»-t és azokat a rendőrségi egyéneket, akikről kiderült, hogy velük összejátszottak.

Ez időben a dajkaszerzés még tisztességtelen foglalkozás számba ment.

Nemsokára a dajkaságba-adás is kezdett divatba jönni és a község papjának volt feladata ellenőrizni, hogy jól bánnak-e a dajkák a rájuk bizott gyermekekkel.

Az orvosok gyakran felemelték szavukat a dajkarendszer ellen, de egyikük felszólalásának sem volt olyan hatása, mint Jean Jaques Rousseaunak, aki «Émile»-jében nagy szigorúsággal ostorozza ezt a systémát és az anya által való szoptatás mellett érvelt. Ugyanő erélyesen küzdött a pólyázás rossz szokása ellen, amelyet azóta Franciaországban jórészt el is hagytak.

Ámde Rousseau fellépésének nem volt maradandó hatása. Hozzájárult ehhez, hogy Rousseau, noha maga a gyermekek érdekében prédikált, saját gyermekeit elhanyagolta. Az anya által való szoptatás pedig nem csökkenthette a gyermekhalandóságot a XVIII. században, amelynek asszonynépe nem igen volt hajlandó a gyermek kedvéért lemondani mulatozásairól. Ezek pedig a szoptatással nem egyeztethetők össze.

A régi irodalomban gyakorta találkozunk dajkákkal. Így az «Ördög Róbert» régi meséjében és a Shakespeare-drámákban. Ezekben a dajka, úgyszólván, második anya szerepét játsza, kit a családhoz tartozónak tekintenek és egész életét egykori ápoltjának szenteli. Egykori feljegyzésekben azonban hallunk rosszindulatu dajkákról is, akik azt szinlelik, hogy bő és jó tejük van, csakhogy alkalmazást nyerjenek. A királyok dajkái felől bő felvilágosítást nyújtanak a régi írások. XIV. Lajosnál, csecsemőkorában nem kevesebbszer, mint kilencszer kellett dajkát változtatni: fogakkal születvén, valamennyit megsebezte.

Erre jegyezte meg Grotius, akkori svéd követ Párisban, hogy «jó lesz, ha vigyáznak Franciaország szomszédai, mert ez a nagy falánkság nem jót jelent.» Egyébként XIV. Lajos nagyon szerette és mindvégig udvaránál tartotta egyik dajkáját és reggel először is az ő üdvözlését fogadta. IX. Károly életét, a szent Bertalan-éji vérengzéskor dajkája, Richard Filippia mentette meg. Nagy kedveltségnek örvendett Marie Antoniette udvarában is a szerencsétlen kis Capet Lajos

dajkája, Mme Poitrine, akinek kedvenc nótája: «Marlborough s'en va-t-en guerre . . .» egész Európában híres lett.

Mint látjuk, a dajkák nem egészen jelentéktelen szerepet játszottak a történelemben.

—

RADIUM ÉS RADIO-ACTIVITÁS. A «Royal Institution» május 20-iki ülésén Rutherford, montreali természettanár érdekes és tanúlságos előadást tartott a radioactivitásról. Minthogy erről az előadásról a napilapok sok hibával és tévedéssel vegyest emlékeztek meg, célszerűnek véljük a nagyérdekü tanúlmány tartalmát behatóbban közölni.

Mindenekelőtt összefoglalja itt Rutherford a radiumra vonatkozó eddigi ösmereteinket, leírja a radium háromféle súgárzását: az α, β, és γ sugarait, kimutatja a mágneses mezőnek behatását ezekre a sugárzásokra. Azután demonstrálja a radiumsugárzásnak azon tulajdonságát, hogy bizonyos anyagokban phosphorescentiát ébreszt, hogy a megtöltött elektroskopot kisüti. Végűl áttér a radium-emanatióra, vagyis arra a jelenségre, hogy a radiumból gáz gyanánt viselkedő anyagi kisugárzás is történik, amely anyagot alacsony hőmérsékletnél sűríteni is lehet. Az emanatio anyagában meg van — bár kis mértékben — a radium minden jellegzetes tulajdonsága. Ha sikerűlne egy köbhüvelyknyit gyűjteni belőle: melege elolvasztaná az üveget. Egynehány font pedig elég energiát szolgáltathatna ahhoz, hogy egy egész hajót áthajtson az Óceánon; igaz, hogy egy font emanatióhoz hetven font radium volna szükséges!

A radium Rutherford szerint lassanként emanatióvá, ez pedig más anyaggá változik. Már Ramsay kimutatta, hogy a helium is egyike az ilyen átalakulási formáknak. A radium összmenynyisége viszont folytonosan fogy. Minden radium activitása 2000 év alatt felére sülyed, 5000 év alatt teljesen elvész. Minthogy azonban a radium olyan ásványokban foglaltatik, a melyek 50.000 évnél idősebb geológiai alakulatok: ennélfogva kétségtelen, hogy a radium is csak átmeneti elem, valami más anyag elváltozása útján jött létre.

A radium nagyon kis mennyiségekben, de nagyon kiterjedten található

Felmerült már most az a kérdés, megmagyarázható-e a föld mélyebb rétegeinek fokozódó hőmérséklete azon igen kis radiummennyiségek kisugárzásából?

Rutherford szerint ez a feltevés jogosult; szerinte lehetséges, hogy a föld által eddig kisugárzott és az abban jelenleg tartalmazott hő — radiumsugárzás eredménye.

Lord Kelvin számítása szerint ahhoz, hogy a földgömb hője a fehérizzásból a mai hőmérsékletig sülyedjen, húsz millió esztendő kellett (azelőtt száz milliót számítottak).

Rutherford szerint ez a számítás correctiora szorul, mert nem veszi figyelembe a radioactivitást.

—

A PATKÁNYOK ÉS A PESTIS. Tudvalevőleg a pestisbetegséget nagyban terjesztik a patkányok, de még nincs kiderítve, hogy mily úton-módon fertőzi a patkány az embert.

Régóta gyanakszanak már, hogy valamely élősdi szerepel az infectio terjesztésénél, és kiváltképen az ember és patkány közös parasitáira: a pulex irritansra (magyarul: bolha) gondoltak. Ezzel szemben felhozták mások, hogy ez lehetetlenség, mert a patkánynak és az embernek másmás fajta »pulex«-jei vannak, úgy hogy a patkányon élősködő faj az embert nem csipi meg.

Legújabban Frank Tidswell, sydneyi természetbuvár újabb beható vizsgálat tárgyává tette ezt a kérdést és megállapította, hogy a patkányon a következő négy fajta species élősködik: pulex palidus, p. fasciatus, typhlopsylla musculi és pulex serraticeps. Leggyakoribb a pallidus, legkevésbbé elterjedt a serraticeps.

Emberen fogott 101 ilyen csípő, fekete élősdi közül 85 pulex irritansnak, 16 serraticepsnek bizonyult, amély utóbbit kutyákon, macskákon is elég gyakran sikerült fellelni.

Ebből azonban az következik, hogy Sydneyben van közös élősdije az embernek és a patkánynak, ami a pestissel való kölcsönös fertőzés utját kimutatná. Ami pedig Sydneyben lehetséges, az másutt is az.

Hiányzik azonban a detuctiónak utolsó láncszeme: nincs eddigelé pestisbacteriumok jelenvolta a pulexek gyomrában vagy méregmirigyében konstatálva:

Valószinű, hogy ez az érv sem fog sokáig váratni magára és akkor egyuttal az is ki fog derülni, hogy a pestis legkitünőbb óvszere — a Zacherlin

---

A «KLASSZIKUS REGÉNYTÁR» öt első kötete a napokban hagyta el a sajtót. Dickens, Dosztojevszky, Meyer Konrád Ferdinánd, Balzac és Daudet műveit kapja benne az olvasó kitűnő fordításokban, minden kötet elején egy-egy — az illető írót tárgyaló — essayvel, melyek hogy milyen mesterművek, arról a mai számunkban közölt Daudet-tanúlmány tanuskodik legékesszólóbban.

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 korona.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 1.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.
Szerkesztőség: Lövölde-tér 1.
Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő
Lövölde-tér 1.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

Második év 26. szám. 1904 Budapest, junius 26

JÖVENDŐ

Szerkeszti
Bródy Sándor

Főmunkatárs:
Ambrus Zoltán

Főmunkatárs:
Heltai Jenő

Megjelenik minden vasárnap. Ezenkivül rendkivüli kiadásban.

TARTALOM:

F.: Tisza — a matador. — b. e.: Jog és hangulat. — J. A.: Politikai divatok. — Dr. Hajdu Miklós: Péter és Pál után. — f. n.: Bobrikov. — Mezey Ernő: Álmatlan éjjelen. — J. Jaurés: A szocialismus végcélja. — Heltai Jenő: Nyári gyönyörök. — Új költők: Rózsa Miklós. Kazár Emil: A fösvény. — Octave Mirbeau: A jó barátok. — Vrchlicky: Haldoklás. — Jerome K. Jerome: James Vrench próbaideje. — Tolstoj Leo: Háboru és béke. — Bródy Sándor: Irókról — könyvekről. — Természettudomány.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Kiadóhivatal

20

Egy hónapra

Első Magyar Üveggyár R.-T.

BUDAPESTEN, V., Ferenc József-tér 3. sz. (Diana-fürdőház.)

Kristályüveg-készletek nagy választékban, mérsékelt árak mellett. Mindennemű üvegáru nagy raktára.

Az egyedül létező valódi angol **SZÉPITŐSZER** a Balassa-féle valódi angol **UGORKATEJ**

mely azonnal eltávolít minden szeplőt, májfoltot, pattanást, bőrátkát (Mitesser) stb. és az arcnak friss üdeséget, fiatalságot kölcsönöz.

Egy üveg ára 2 kor., ugorka-szappan 1 kor., poudre 2 kor.

Fő szétküldési hely: **BALASSA KORNÉL** gyógyszertára Budapest—Erzsébetfalva. Kapható minden gyógyszertárban. Főraktár Budapesten: TÖRÖK JÓZSEF gyógytárában, Király-utcza 12 és Andrássy-út.

Számos kiállitáson arany-éremmel kitüntetve.

Első alföldi legnagyobb kocsigyártó-telep.

Ifj. Hodács János

kocsigyártó

Szeged, Kistisza-u. 4/b. | Uri kocsik nagy választékban raktáron.

Képes árjegyzék ingyen.

WANAUS JÓZSEF fényképészeti készülékek és szükségleti cikkek gyári raktára

Telefon 867. **BUDAPEST, IV., Deák Ferenc-utca 19. sz.** Telefon 867

A szamárhurut egyetlen gyógyszere, mely tökéletesen bevált a Syrup Orientalis. Kapható: Bordás János gyógyszerésznél Jászberényben; Budapesten: Török J. gyógytárában, Király-utca 12. és Nádor gyógytár, Váci körut 17

Egy üveg ára 2 korona.

RÉVÉSZ LIPÓT férfiszabó Budapest, V., Dorottya-utca 6/a. bevezette a külföldön általánosan kedvelt **ruhabecserélési módozatot**, úgy, hogy mindenki kis ráfizetéssel angol és franc. szövetekből mérték szerint elkészült ruhákat viselhet. Bővebb felvilágositást az üzletben

---

Asztalos- és kárpitos-bútorok, függönyök, asztal- és ágyteritők bárminő stilusban, ízléses, szép kivitelben, jutányos árban szerezhetők be:

NEMES ÉS LENGYEL asztalos- és kárpitos-iparosoknál. IV., Kecskeméti-utca 6. sz., I. em.

MARGITSZIGET.

ZENEKAR

HASSI KÁLMÁN, mindennap 8 órától 10 óráig reggel, d. u. 5-től 10 óráig.

Minden ünnep és vasárnap délben zene.

Reggeli ételek: Erdélyi tokány. — Csikós hus. — Gulyás hus. — Vetrece. — Pörkölt. — Lacipecsenye. stb.

Második évfolyam. Budapest, junius 26. Huszonhatodik szám.

Jövendő

irodalmi és politikai ujság

Tisza — a matador.

Tisza István — akármit mondjon is Mikszáth Kálmán — nem született miniszterelnöknek. Ilyen abnormitások már előfordultak a világegyetemben. A természet változhatlan rendje szerint úgy kéne lenni, hogy a miniszterelnök fia miniszterelnöknek szülessék, és a bankdirektor fiából csak pénzügyi kapacitás. Mégis azt látjuk, hogy valamint züllött fiskálisok néha császárokat nemzenek, viszont megtörténik az is, hogy hatvan királyi ősnek unokája jeles lakatosnak születik, de csapni való, sőt lenyakazni való rossz királynak — vagy az, hogy világra szóló zenei lángelméknek fia csak balkézzel tud dirigálni és azzal is — rosszul. Ezeken a természetellenességeken valóban tanúlni lehet; az Andersen tyúkja is elbámúlt, mikor észrevette, hogy rucákat költött a világra. Persze, ha azok az álcsirkék vizet nem értek volna, a tyúk soha rá nem jöhet vala a tévedésre; ámde az ilyesmi nálunk nem lehetséges. Külföldön még előfordul, hogy a kancellár fiából nem lesz kancellár és hogy a tábornok fiából hídépítő mérnök lesz. Nálunk azonban az efféle nem megy és így Mikszáth Kálmán előbb-utóbb rá fog jönni, hogy Tisza István nem miniszterelnöknek született, hanem ellenkezőleg: matadornak, avagy chulonak.

A matador, vagy a pikkador, vagy chulo, tudvalevőleg abból él, hogy a bikáit minél jobban fel tudja heccelni; ha a bika nem engedékeny, lusta, az nem ér semmit; ilyenkor nem szabad neki békét hagyni; vörös posztót a szemébe, oldalról szurkálni, hátulról piszkálni, amíg meg nem vadúl;

akkor aztán hajrá! — a viador elemében van: most ügyel csak igazán, hogy a bika ki ne térjen, meg ne béküljön, el ne csendesedjék. Toporzékolni kell neki és botrányt csinálni; akkor mutatja csak meg a matador, mit tud . . .

Tisza István is megint megmutatta e héten, hogy mit tud. A civil életben bizonyára ő maga is észszerűtlennek tartaná hecceln i a békés fenevadakat, de az arenában más a kenyere; a civil életben kétségkívül maga is rossznak, oktalannak, valótlannak és törvénytelennek tartja azt, amit a külképviselet nyelvéről mondott — hiszen képzett politikus, tanúlt sok közjogot és hazafinak is tartja magát — de odakinn a placcon nem tud másként; ingerelnie, bosszantania kell az ellenfeleit, észszerűtlenül és oktalanul is, mert ez a természete. Hát ez az, mikor valaki nem születik miniszterelnöknek, hanem torreadornak.

Montesquieu sokat idézett mondását, hogy: B o l d o g a z a n e m z e t, m e l y n e k a n n a l e s e i u n a l m a s a k; valaki megkorrigálta így: B o l d o g a z a n e m z e t, m e l y n e k a n n a l e s e i ü r e s e k. Ha az előbbi boldogságban nem is, de az utóbbiban kétszer volt ez országnak része az utolsó évtizedek alatt. Üresebb korszakokat, mint a Tisza Kálmán tizenöt esztendejét és a Széll Kálmán négy esztendejét, valóban álmodni sem lehet. S mégis tagadhatatlan, hogy ez az üresség relativ boldogságot jelentett az országra nézve. Ilyen korszakra addig, amíg Tisza István ül a miniszterelnöki — vagy matadori — széken, ne számítsunk. Egész bizonyos, ebben se lesz igaza Mikszáth Kálmánnak. Hiszen általában is úgy áll a dolog, hogy események, korszakok soha, de soha vissza nem térhetnek; az, a mi egyszer volt, soha többé ugyanúgy nem lehet. De a Tisza István szabadelvüpártja a Tisza Kálmán szabadelvüpártjává, a Tisza István parlamentje a Tisza Kálmán parlamentjévé, a Tisza István korszaka a Tisza Kálmán korszakává nemcsak azért nem lehet, mert az a párt, az a parlament és az a korszak már időközben Apponyi Albert, Széll Kálmán és Rákosi Jenő keze- vagy lábanyomát viselte s azt onnan többé senki le nem törűlheti, de nem lehet azért sem, mert Tisza István

nem Tisza Kálmán, hanem atyjának ellenkezője. Itt van mindjárt az e heti ügy. Vajjon Tisza Kálmán úgy intézte volna-e el ezt az ügyet, mint ahogy Tisza István elintézte? Alig hisszük. Hogy az ország jobban járt volna-e a Tisza Kálmán elintézésével, mint a Tisza Istvánéval, ez ugyan kétséges, de hogy az affér lefolyása símább leendett, az kétségtelen. Mert Tisza Kálmán elve az volt: csendesen előre kocogni, a Tisza Istváné pedig: barriére-eket ugrani.

Egyébként pedig meg lehet állapítani, hogy az elmúlt perpatvar maradandóbb jelentőséggel époly kevéssé bír, mint ahogy semmi, ami eddig Tisza alatt történt, a jövendőre nézve mérvadó nem lehet, kivéve az épen vázolt szimptomatikus jelenséget. Mit csinált eddig Tisza? Leverte az obstrukciót? Ez csak látszat. Az obstrukciónak annyira vége volt már, mikor ő jött, hogy két héttel a nagy theatralis szcéna előtt meg tudtuk jósolni, hogy az obstrukcióval immár sikere lesz Tiszának, mert annak ídeje, életereje lejárt. És hogy legyőzte a vasútasokat? Ez is csak látszat. Mert valójában a vasútasok győzték le őt s ő mindent megadott nekik. Csak az volt a szerencsétlensége, hogy a megmámorosodott emberek önmagukat is lekaszabolták. Mikor aztán egyáltalán nem volt más módja a sztrájk megszűntetésének, csak az erőszak, akkor került felül Tisza, mert hát a sztrájknak valahogyan meg kellett szűnnie és más lehetőség nem volt.

Ezek az események tehát a Tisza-kormány jövője szempontjából semmit sem jelentenek. E kormány sorsa ősszel fog eldőlni, a házszabálymódosítások kérdésénél. Olyan természetű ember, mint amilyennek Tisza eddig mutatta magát, az általa minduntalan felidézett mesterséges viadalok harcterén csak úgy tarthatja magát ép bőrrel, ha a fenevadjainak kezét-lábát megkötözi, a szarvukat letöri, az orrukba vaskarikát húz. Akkor aztán veszély nélkül hősködhetik egy darabig. Ezt a gúzsbakötést kell tehát Tiszának ősszel megpróbálnia. Az lesz a nagy, az igazi mérkőzés, melyben — mivel a matador ezt is inkább a hősiesség, mint az okosság nézőpontjából fogja vezetni —

bizony könnyen bajba kerülhet. S lássék bár különösnek, az országra nézve mégis majdnem kivánatosabbnak tartanók, ha a műtét Tiszának sikerülne. Mert ha nem sikerül, abból rettentő következmények származhatnak. Csak emlékezzünk vissza arra, hogy annak idején Bánffy is, aki pedig a Tisza meggondolatlanságához és önbizalmához képest valóságos Fabius Cunctator, Bánffy is, mielőtt a küzdtérről magát leszoríttatta volna, azzal a kéréssel fordult a legfelsőbb úrhoz, hogy hatalmazza őt fel mindenre. Akkor azonban a békés, síma út, a paktálás útja diszkreditálva még nem volt. Ma ellenben Tisza azt a mindenre való felhatalmazást esetleg megkaphatja. És róla feltehető, hogy azt a mindent meg is próbálja. S akkor láthatunk esetleg kiürített képviselőházi termet, letartóztatott képviselőket, rump-parliament-et vagy Isten tudja micsodát, a mit józan észszel előre elképzelni nem is lehet. Hogy Tiszát az eddig ismeretes módokon a miniszterelnöki székből eltávolítani nem lehet, azt nagyon valószinünek tartjuk. S ezzel szemben mégis kisebb bajnak látszik az ország szempontjából, ha bevárjuk, a míg a matador saját bravurjainak áldozatául esik. Két három évnél tovább az ő természete mellett ez se tarthat. S ez a legrosszabb eset.

F.

JOG ÉS HANGULAT. A vasúti sztrájk-bizottság tizenhárom tagját felmentették, a lázasan keresett bűn helyett az üldözött, lecsukott ártatlanság robogott be a törvénykezés első nagy állomására. Az ítélet maga klasszikus munka, szerkesztésének módjában s formájában emlékeztet a Csemegi-korszak nemes hagyományára, mely szerint «az uralmon lévő úgynevezett józan ész helyét, a mi a tudomány hiányával azonos, a tudomány által vezetett, azaz a valódi józan ész foglalja el.» A bíróság nem találta bűnösöknek a vádlottakat, de azért nem keresett kifogásokat fölmentésükre. Az ítélet a legbravúrosabb alkotás abból a szempontból is, hogy nem akart bravúros lenni, bepillantást enged a bírói kutatás legelrejtettebb zúgaiba is, okoskodása nem lóg a levegőben, hanem a törvényből, a tényekből és a pszichológiából meríti erejét. A kik a tizenhárom vádlottat a hatalom mámorától megittasodott Danton-oknak és Robespierre-knek képzelték: meglepetve fogják látni, hogy ők nem a tömeg urai, hanem annak a szolgái voltak és nemhogy nem akarták társaikat céljaikra falhasználni és a lázadásba belekergetni, hanem ellenkezőleg, ők ajánlották és sürgették a békés megoldást, a melyet keresztül is lehetett volna vinni idejében, ha vadúl felszisszenve, ökölbe szorított kézzel útját nem állja annak a — tömeg. Egy nyilvános nagy tárgyalás izgalmainak, tizenhárom férfiú testi és lelki vértanúságának, a függetlenség sáncaival méltóan és megközelíthetetlenűl körülbástyázott bíróság döntésének kellett megérlelnie azt az igazságot, hogy a sztrájk-vezérek nem bujtogattak és nem lázítottak hogy a tömeg nem lett félrevezetve, kijátszva és leigázva, mint azt a hatalom az emberszeretet mű-hevétől oly látszólag áthatottan, a bölcs fölényével, az «elámítottak» pártfogói szerepében, tetszelegve állitotta. A bíróság felismerte és megállapította e tényállást.

A helyzet tehát most úgy alakul, hogy a kormány rendezett egy büntetőjogi kirándulást, mely alkalommal azt hirdette, hogy önmagukat feltolt vezetők bűncselekményt követtek el és hirdette ezt akkor, mikor a vádlottakat még meg sem hallgatta; a bíróság pedig most kimondja, hogy minden-

féle szempontból lehet birálni e férfiak eljárását; szó férhet ahhoz hazafiui, erkölcsi vagy fegyelmi tekintetekből, csak éppen büntetőjogi úton nem lehet őket felelősségre vonni, nemcsak azért, mivel nem közhivatalnokok és határozott fogalmuk sem lehetett arról, hogy azok, hanem egyszerüen abból az okból, mert még ha közhivatalnokok is volnának és tudnák is azt, még akkor sem követtek el — bűncselekményt. Nyilvánvaló, hogy a biróságot nem lengte át ellenzéki szellem és nem bántotta ellenzéki viszketeg, de kitünik az is, hogy ha nem tekintett balra, viszont nem kacsingatott jobbra sem; csak előre nézett, a törvény hatalmas forrása felé, a honnan feltartóztathatatlanul, ellenállhatlan, bűvölő erővel tört elő az igazság. A biróság maga mondta feladatát hálátlannak és igaza van ebben. Működése alatt tapasztalhatta, mint terjed és nő a rokonszenv a vasútasok iránt és még azok is, a kik a sztrájk kiütése idején a fegyelem és a rend mindenhatóságának nevében ridegen elzárkóztak a jogos követelések teljesítésétől, mennyire megenyhültek és ellágyultak az apró exisztenciák nagy szenvedéseinek láttára. A társadalomban mozgalmak alakultak felsegélyezésükre és ebből s más jelekből itélve, világosan kitetszett, hogy az ország együtt érez velük, a kiket a keserűség, a megbántott önérzet, a kartársi összetartás, csupa erkölcsi motivum sodort bele egy anyagi jellegű ellentállásba. A biróságot valósággal körülnyaldosták a közvélemény rokonszenvének e mind hatalmasabban gyűrűző, felcsapódó hullámai és itélete annál szebb, feladatának megoldása annál mesteribb, mert a közvélemény megnyilatkozó hangulatának láthatóan ellentállva, e közvélemény nyomásának dacára, olyan határozatot hozott, a mely megfelel a — közvéleménynek. A biróság itéletében az érzelmi rész nem a büntetőjogra vonatkozik; ami a büntető jogot érinti, az nem érzelem, hanem — törvény. Az indokolás érdemi része törvények és tények halmazata és párhuzamba állítva ezt a kifejezésre jutott közvéleménynyel, azt lehet mondani, hogy ez esetben törvény és érzelem, holt betű és való élet, jog és hangulat szerencsésen összetalálkoztak. b. e.

Politikai divatok.

A német járvány.

Miért fordított hátat az európai társadalom amaz ideálok kultuszának, a melyek azelőtt lelkét betöltötték — szabad ember, szabad társadalom, szabad állam — és miért hatalmasodott el annyira az anyagelvűség és a durva sikerimádás? Az európai világ erkölcsi felfogása a XIX. század folyamán valóban azon a változáson ment keresztül, hogy míg a század első felében önmagában biráltatott meg minden cselekvés erkölcsi értéke, a második öt évtizedben immár egyedüli kritériummá vált: a mindent igazoló siker.

E változás okai sokkal mélyebben rejlenek és sokkal messzebbre ágaznak, mint hinnők. Minden kor szoros kapcsolatban van a kor tudományos világnézetével.

Nos, soha még társadalmat át nem járt tudományos világnézet annyira, mint az európai társadalmat a darwinizmus, a létért való küzdelem jelszavával. Azonban természetesen nem a Darwin Károlyok szigorúan tudományos fórmulázásában; rögtön átvitetett az a társadalmi és erkölcsi tünetekre és miután tudományosan bebizonyítottnak jelentkezett, hogy a földön minden folyton harcban áll mindennel és az erősebbek megmaradnak, a gyengébbek elpusztulnak, mert ez a természeti törvény, a társadalom erkölcsi felfogásában immár tudományos dicsfénynyel övezve lépett fel a politikai ököljog «erkölcsi» elve és lett az erkölcsi alaptétel ez: «a ki bírja, marja». Immár nem szégyenkezik többé az erőszak és a helyzettel visszaélő túlerő; a természet pedig diktálja, hogy az erősek felfalják a gyengéket, tehát mi erősek, faljuk fel a gyengéket. Ha megy a dolog, nekünk van igazunk, mert mienk a siker; ha

nem sikerül, akkor nyilván azok az erősek, azoknak lesz igazuk, mert övék a diadal!

Ez a felfogás átjárta a magán- és közéletet. Az erkölcsi abszolut értékelés megszűnt; a Darvinizmus durva felfogása minden erőszakot, az erkölcsi elvek minden lábbal tiprását «tudományosan» igazolta. A politikában divat lett a reálpolitika; nem megyünk ideálok után, mondták az államférfiak. Kézzelfogható sikerek után áhítoz mindenki. Doktrinérnek csúfolják, aki emlegetni meri a negyvenes évek liberalizmusát, szabadság-kultuszát; az erős joga uralkodik. Hozzájárult ehhez a porosz cézárizmus sikere és egy rendkívüli egyéniségnek: Bismarcknak szuggesztív hatása. A vaskancellár volt a politikai ököljog prototypusa és csak a tömeglélektan bővebb ismerete mellett érthető, hogy évtizedeken át bűvöletben tartotta egész Európát és uralkodóvá tette az ő erkölcsi felfogását, amely a legnyersebb realizmus volt. Az európai reactio a porosz befolyással együtt erősödött; a társadalmi Darvinizmus erkölcsi elvei a porosz politikában érvényesültek a maguk egész terjedelmében. S amint Porosz—Németország presztizse növekedett, azonkép hanyatlott a liberalis eszmevilág és a porosz katonai és rendi társadalom példáján kezdtek indúlni a többi társadalmak. Minden reactionarius tünet az utóbbi két évtizedben a porosz Junker és Muckerthum visszhangja volt és «erkölcsi» haladás tekintetében nem ösmerek nagyobb szerencsétlenséget, mint a porosz-német cézárizmus győzelmét. Csakugyan, e győzelem óta tért le az európai társadalom határozottan az ideálok útjáról és ment a nyers realizmus, a siker diadalkocsija után.

Hosszú ideig, mintegy hypnotizálva néztük, mit csinálnak a németek: egész Európában vak «német-imádás» tombolt, a nyugati kulturnemzetek presztizse lehanyatlott. Divatba jött, a német sajtó nyomán, Franciaországot a végleges züllés küszöbén állónak, Angliát korhadtnak tekinteni; csak Németország maradt egészséges. Ez a német kultusz volt Európa legveszedelmesebb «politikai divatja». Ennek az erőszakra és reakcionárius elvekre felépített porosz-német rendszernek fertőző hatása átjárta az egész európai társa-

dalmat és az eredmény a reakció oly öntudatos fellépése lett, a melyről eleinte elhittük, hogy fiatalos erő, holott csak utolsó erőfeszítés volt csupán. Azonban, szerencsére, a porosz cézárizmus presztizse Bismarckkal együtt elhanyatlott és egy fiatal és genialis uralkodó egyéni csábereje sem bizonyult képesnek fenntartására. Annyi bizonyos, hogy Porosz-Németországnak az a vezető szerepe, a mely 1890-ig meg volt, nincs többé és a német kancellár tárcaírói velleitásaira vall, ha azt mondja, hogy «a császár Németország élén, Németország a civilizált világ élén áll». Ezt mondhatta Bismarck, de nem mondhatja Bülow. És ugyanabban az arányban, a mint hanyatlik a porosz hegemónia, hanyatlik a középkori hatalmak — rendiség, militarizmus, egyház — presztizse is, miután az a hatalom, a mely elveiken alapul: Poroszország, mégsem bizonyul mindenhatónak. A nyugati kulturállamok liberalizmusa ismét megkezdi győzedelmes körfutását, mert nem való, hogy «Németország a civilizált világ élén», hanem ismét áll az, hogy «la France marche à la tête de la civilisation». Az európai nagypolitika tengelye ma ismét Párisban fekszik, Franciaország a legkeresettebb barát, szövetséges és történik mindez akkor, a mikor Franciaország radikál-liberális politikát, vagyis valódi liberális politikát űz s a mikor — ennélfogva — a reakcionárius körök szerint a köztársaságnak mindennap fel kellene fordulnia — ezt a szivességet azonban ez éppenséggel nem óhajtja megtenni.

J. A.

Minden új magyar, vagy idegen nyelvű könyv kapható Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) cs. és kir. udvari könyvkereskedésében Budapesten.

Péter és Pál után.

E két derék szent cégére alatt kezdődik az aratás a magyar síkokon és rónákon. Az ő jó szándékuk, hogy a nap érlelje meg a magyar búzaszemet, acélos legyen a mag, vetekedjék a világ minden más fajtájával. Jó régi emberek, tetszik-e vajjon nektek a magyar aratás, a mely már nem olyan, mint volt régen. Most suhint a sarló hatodszor a kalászosba, a mióta külön képesség kell az aratáshoz: lemondani az emberi jogokról, visszaadni a jogállamnak azt a csöpp szabadságot, a mit egy önfeledt pillanatban ajándékozott a jobbágynak. Nem illik immár kinevetni az angol ladyt, a ki mifelénk járván, ezt írta a naplójába: «Érdekes az a félig ember, félig állat valami, a ki kora hajnaltól késő estig túrja a földet, kérges az arca, barna a bőre, alig eszik valamit, mindössze pár órát alszik. A neve: paraszt. Nagyon sokan vannak, a lakásuk olyan, hogy némely kikötőbeli patkány nem cserélne velük.» Különben, ha úgy tetszik, tessék mosolyogni az angol kiasszonyon. Egy gróf úgyis a minap panaszkodott, hogy a külföld rosszakaratú pesszimizmussal itéli meg a magyar paraszt sorsát.

Azonban félre minden pesszimizmussal. Legyünk jókedvüek és nézzük vidáman, hogyan készül Péter és Pál idejére az arató. Munkásszerződést ír alá a községházán. Derék dolog, szinte európai szinű: a hatóság segít a betűhöz nem értő szegény embernek s írásba foglalja, mit kap majd, mire kepében fekszik a gabona. Hat évvel ezelőtt csinálták ezt a törvényt. Rettenetes félelem szállta meg akkor a lelkeket; az a hir jött az Alföldről, hogy aratósztrájk lesz a nyáron. Ha a világ minden katonáját ellenünk vezényelik, az se nagyobb veszedelem, mint magyar földön egy aratósztrájk. A törvényhozás is megdermedt és — gyorsan, gyorsan emberek, holnap lesz a vásár! — pár hét alatt kész volt az aratósztrájk letiprására szánt törvény. A törvény-

könyvben ez a száma: 1898 : II. A neve csupa jószándék s merő atyai jóakarat: «Törvénycikk a munkaadók és mezőgazdasági munkások közötti jogviszony szabályozásáról.» A szociálisták e helyett megkeresztelék s azt mondták: kész a «rabszolga-törvény». A tudákosok pedig így nevezék: «Lex Darányiana».

Ajánlom, ne olvassák el ezt a törvényt. Mert könyörtelen, rideg s vérfagyasztó olvasmány ez. Még azt mondanák, hogy a csúfolódó legényeknek van igazuk, akik rabszolgatörvényről beszélnek. Van ebben egy paragrafus, ami olyan, mintha az adósbörtön, a váltófogság, a deres és a ius primae noctis nemesi országgyűlésén csinálták volna. Ha az arató nem áll be egy táblába, vagy ott hagyja, mivel csupa üszök a búza s így hiába dolgoznék, az elsőfokú hatóság, persze a főszolgabiró, csendőrt küld a mezőre, hogy szuronyok mellett folyjék az aratás. És ha az aratók nem engedelmeskednek a szuronynak sem, a csendőr a nyári nap melege elől a hűvösbe viszi a makacskodókat. Hogy is ne! Bitorolni az arató nevet! Ilyet nem tűr a főszolgabiró, meg a csendőr, azaz a »lex Darányiana«.

Különös egy paragrafus ez a harminchetedik, amelyik a csendőrt kivezényli az aratáshoz. Mondom: különös. Bajos dolog, valahogy keményebben kritizálni ezt a törvényt, mert ez a birálat elől is alaposan meg van védelmezve. Hatvan napi elzárás és négyszáz korona pénzbűntetés jár ki ugyanis annak a vakmerő kritikusnak, aki elolvasván ezt a törvényt, úgy nyilatkoznék: hogy az aratók minek írtak alá ilyen szerződést? Ám nem szabad kérdezni. Azt se szabad tanácsolni, hogy szegény aratók, ne kössétek le az akaratotok szabadságát ilyen alakszerűségekkel. Aki ilyen tanácsot ad, hatvan napra elzáratik s tetejébe leszúrhat még négyszáz koronát. Tetszik már talán érteni, hogy miért illetem gyáván ezt a törvényt pusztán a »különös« jelzővel. Kockázatos dolog egyebet mondani felőle.

De tudományosan beszélhetünk. Ez a törvény munkások szerződéséről szól s magánjogi kötelezettség vállalását foglalja formába. Aki magánjogi kötelezettséget vállal, vagy

teljesít, vagy nem teljesít. Ha jogtalanul nem teljesít, a biróság megtanítja emberségre és kártérítést ró rája. Igy jár a szabó, aki a megrendelt kabátomat nem készíti el; a pallér, ha nem építi fel a házamat; a vasut, ha nem visszi el a cókmókomat, jóllehet vállalkozott erre annak rendje és módja szerint. Nem így az arató. A szerződése magánjogi, ám a nem teljesítés esetén mögötte a könyörtelen bűntetőjog: a csendőr s az elzárás. Valamikor régen ez volt a sorsa a nem fizető adósnak, meg a váltóaláírónak, ha kibujt a kötelezettsége alól.

De a törvényhozás, meg a törvénykezés emberségesebb lett s arra az álláspontra helyezkedett, hogy ilyen perekkel köztörvényi úton kell végezni, a fogság a büntetteseknek való. (Minálunk még azoknak a befogadására sincs elegendő cella.) Hat évvel ezelőtt azonban a magyar parlament mást gondolt, azt tartván, jobb mégis a régi módi.

Vajjon jobb-e igazán? No, nem nagyon hiszem. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület a héten a »netán bekövetkező aratási sztrájk elkerülésére és hatásának csökkentésére« kivételes intézkedéseket kért a kormánytól. Baj van. Rossz a termés és az aratók a rossz termés tizedéért nem akarnak dolgozni. A borus fellegek láttára idegesek már azok az ujságok is, amelyek a nevezetes törvény meghozatalakor elsőrendű epitheton ornansokkal látták el a néhai való kormányt, persze Darányi Ignácot is. Azonban ma Darányi éppen csak a református egyház világi elöljáróságában foglal helyet; most már nyugodtan lehet beszélni a törvényéről. Valóban, ennél a rabszolgatörvénynél is szomorúbb, hogy miniszterek dolgát nálunk csak akkor merik komolyan megmérni, mire a harmadik utód ül a barsonyszéken. Most már azonban jó lesz abban megegyeznünk, hogy ez a csendőrszuronynyal megerősített aratás rémesen kirí a közszabadságokat tisztelő, modern törvények sorából. Hát hadd ríjjon ki! — mondják a nagy urak. Végre is, a fő, hogy ne maradjon lábán az érett kalász. Menjen nyaralni aratáskor a közszabadság.

Dr. Hajdu Miklós.

BOBRIKOV. Schaumann, a finn, belelőtt Bobrikovba Finnország Alba hercegébe, aki kitűnő előrelátással mindig magával hordott véletlenül egy deportáló halálos-ítéletet. Mondják, hogy ez fanatizmus. Bobrikov halála: a rendszer fáján egy parányi kis hajtás, kiirtása nyomában terem tíz, száz, ezer. És Schaumann golyója a már teljességgel elaszottnak hitt svéd revánspolitika első lépése, Bobrikov elmúlása tehát a skandináv egység utopisztikus fénysugarának komoly megvillanása.

E feltevést merőben megcáfolja a Schaumann levele, melyben az illem kedvéért van egy kis finn hazafias lendület de a tirádából kitűnik, hogy a ki az emberi jogot nem akarja megérteni, azzal szemben emberi jog a gyilok. Nem a Bernadotte-politika eszköze volt tehát Schaumann. De nem is csődje a tett propagandájának a finn főkormányzó halála, hiába kerül helyébe Wahl úr, a volt vilnai kormányzó, aki tapasztalta már egyszer a titkos forradalmi szövetség golyójának a szelét. Vagyis: hiába van új Bobrikov és ez hiába hajtása csak a rendszernek: exstirpálni lehet tíz, száz, ezer Bobrikovot és összeesik az a fa, amelynek erői ezer helyen lesznek élettelenekké. Circumspectus lelkek nevezhetik ezt bosszúállásnak, tartalmában az a jog ez, amely az emberi méltóság megköpdösésére és megkancsukázására felel.

Szép metafora, hogy a Bobrikovok mindegyike csak egy szem a rendszer láncában. Másszóval ez annyit tesz, hogy mindegyik Bobrikov egy-egy eleven ereje az autokráciának. Az autokrácia — tehát a rendszer lánca: — joggyilkolás, a Bobrikovokat — tehát a láncszemeket — meg kell fosztani erejüktől és ez csak a Schaumann elhatározása szerint volt lehetséges. Tiszta a számítás: gyilkolásra gyilkosság volt a felelet. Avagy milyen formában érvényesülhetett volna a finnországi főkormányzó előtt az emberi jogok megvédése? Talán azokon az audienciákon, amelyek a Schaumannok reménykedéseiben az atyuska békeszerető szívét teszik lágygyá — gyakorlatban pedig a Plehve miniszter úr előszobájából való kirúgásokká váltak?

Az emberi önérzet eddig nagyrészt csak novellisztikus formákat öltött az orosz perifériákon: a lengyelek Mickiewicz-ünnepeket rendeztek, a finnek pedig — két és fél millióan — másfél év alatt hetvennyolc táviratot küldtek el, mert telegrammot csak orosz nyelven szabadott megírniok. Most már a tett energiái forrnak ki Orosz-Lengyelországban, a kaukázusi tartományokban és Finnországban. És ezek az energiák nem kerülnek véka alá. f. n.

ÁLMATLAN ÉJJELEN.

1896

Örök ég! Hogy nyúl az öröklétbe
Az ily álmatlan éjjelem!
Fáradtan fekszem, jobbra-balra forgok,
Egyenként, lassan, percet percre toldok,
Kínpadhoz méltó ez a gyötrelem!

Csúf változás! Más volt az is régen,
A bús magányos éjszaka.
Megcsendűlt vágyam, bánatom, keservem,
S hogy halkan rezgett, szárnyalt a versben,
Fény és hang lett a süket éj maga.

Hová tűnt el most minden éber álmom?
Szemem előtt oly vaksötét
Kis halvány fény rezg ott az ablakszélen,
Hull kint a hó s mindent befed fehéren —
Úgy rémlik, látom szívem sírkövét!

De hisz' nem pörlök a világgal,
Mit bánom, ha siket s hideg!
Eszemben sincs már, hogy vele birkózzam,
Szívem oly csendes és fejem oly józan,
— Csak ne zaklatna a buta ideg!

Hiába önt agyamba forró lázat:
Mint bús köd száll már csak a múlt,
Hiába kelt fel egy megejtő arcot,
Bús mosolyt, boldog könyet, őrült harcot —
Minderre hajh! az idő hava hullt.

Múltok ti is, biz' múltok szép emlékek!
Ti sem szórtok már fényt s hevet,
Óh bősz küzdelmek, égő szenvedélyek —
Ha nem törítek szét a hiú éltet,
Az ember később rajtatok nevet.

Te persze itt vagy most is «égi Muzsa»!
A légben rajzik s zsong a rím.
Ez orvosságod bűbájos boszorka? —
Szívesen küldném veled a pokolra,
Cincogjon ott majd a gyehenna — kín.

Bocsásd meg, ha bánt illetlen beszédem —
Te egykor édes vígaszom!
De lám, míg rád figyelve verset költök,
Vadúl fütyölve gúnyol ezer ördög,
Erősebb altatóra szomjazom.

S ne vedd rosz néven, oh te kegyes «égi»:
Megvénültél te is bizony!
Azt hiszed, most is a hűtlent átkoznám?
Ah mit! Te, te túlságos hű vagy hozzám,
Kedvemre volna egy frisebb viszony.

Jó alvást adj és nem költői álmot,
Úgy szép lesz a való világ.
Oda'dom minden ócska ideálom,
Soh'sem merengek kényes liljomszálon,
De kedves lesz a ringó mákvirág.

De már világos! ... Rám tör a nap gondja.
Kik jól aludtak, élveznek mohón.
Nekem oly festett minden bája a vén földnek —
Ég a szemem! — s az utcán divathölgyek
Mosolygnak rajtam, örökálmodón.

Mezei Ernő.

A szocializmus végcélja.

Irta: J. Jaurés.

A szociálizmus sikerének első feltétele: világítsa meg összes céljait és lényegét. Ezáltal sok ellenfelünk és néhány magunktól támasztott félreértés is meg fog szűnni.

A szociálisztikus eszme világos és nemes. Mi megállapítjuk, hogy a tulajdon jelenlegi formája a mai társadalmat két nagy osztályra szakítja. Ezek egyike a proletárok osztálya, hogy megélhessen, hogy képességeit valami téren érvényesíthesse, arra van kényszerítve, hogy az uralkodó osztálynak bizonyos adót fizessen. Itt van egy egész csomó emberi lény, állampolgár: nincs semmijük. Csak munkájokból tudnak megélni. Mivel pedig ahhoz, hogy dolgozhassanak, szükségük van munkaeszközökre, amelyekkel nem rendelkeznek, mivel nem lehetnek el nyersanyagok és készletek nélkül, amelyek pedig szintén nincsenek birtokukban, kénytelenek egy más osztály szolgálatába állani, amelynek birtokában vannak a termelési eszközök: a földek, a gyárak, a gépek, a nyersanyagok és a felhalmozott készletek. A kapitalista és a földbirtokos osztály természetesen szokássá emeli hatalmát és dús kamatot szed a vagyontalan osztálytól. Nem szorítkozik arra, hogy a munkástól szolgáltatott előlegeket visszaszerezni, vagy a munkaeszközöket amortizálni hagyja. A gyárak és földek termékeiből már előre minden évben és beláthatatlan időre jelentékeny részt vesz ki bérletdíj, földjáradék, bér városi telkekért, az államadósság kamatai, a részvények és kötelezvények jövedelme, ipari és kereskedelmi vállalatok nyereségei s egyéb cimeken.

A vagyontalanok ennélfogva a mai társadalomban nem kapják meg teljes munkadíjukat. Mivel pedig intenziv termelésre alapított társadalmunkban a gazdasági tevékenység minden embernek s mivel a munka a személyiségnek lényeges alkotórésze, a proletárok nem is a magukéi teljesen. Tevékenységük egy részét, azaz lényük egy részét más osztály javára eladják. Bennük tehát az emberi jog tökéletlen és csonka. Nem tudnak semminemű tevékenységet sem kifejteni a nélkül, hogy a jog eme korlátozásának, személyük

ezen eladásának ne lennének alávetve. A gyárból, a bányából, a hajókról, ahol erőik egy részét hagyták, hogy osztalékokat és nyereséget teremtsenek, alig értek szegényes hajlékukba, hova családjuk be van zsufolva, új kiadások fedezéséről, új bérről kell gondoskodniok. Egyidejüleg az állami adó is minden formájában, mint direkt és indirekt adó megnyirbálja a már ugy is kétszer lefölözött jövedelmüket, még pedig nemcsak kulturcélok és általános érdekek kiadásainak fedezésére, hanem azért, hogy a nyomasztó bérszolgaságot épen ama birtokos osztály javára biztosítsák, vagy hogy óriási és fölösleges hadseregeket tartsanak fenn. És ha a vagyontalan így megnyirbált bérének maradékával az életfentartásához szükségeseket be akarja szerezni, vagy a kiskereskedőhöz fordul és akkor a közvetítő személyektől hemzsegő szervezetek csalásait kénytelen elszenvedni, vagy a nagy árúházakat és bazárokat keresi fel s akkor az üzletvezetés meg árúközvetítés direkt költségein kivül a nagykereskedői tőkét még 10—12 százalékkal kell gvarapítania. Mint a feudalizmus korában lépten-nyomon hídpénzzel és útadóval zárták el az országútat, így zárja el a vagyontalan ember életösvényét is az a sok fizetési kötelezettség, amelyet a tőke rak vállaira. Sem dolgozni, sem táplálkozni, sem ruházkodni, sem szórakozni nem tud a nélkül, hogy a kapitalisztikus és birtokos osztálynak bizonyos fajta váltságdíjat ne fizessen.

Nemcsak legegyénibb élete, hanem még szabadsága is korlátok közé szorul. Hogy a munka csakugyan szabad lehessen, a műhely gazdasági vezetésében ép úgy részt kellene vennie az összes munkásoknak, mint ahogy a választójog alapján az összesség politikai igazgatásában résztvesznek. Ma azonban a munka kapitalisztikus szervezetében a proletárok csak passzív szerepet játszanak. Ők semmit sem határoznak, nem segítenek megállapítani, melyik munkát kell elvégezni s a meglevő erők közt hogyan kell azt felosztani. A munkájukból keletkezett tőke az ő megkérdezésük, sőt gyakran az ő tudtuk nélkül vállalatot teremt és abban ők a kapitalisztikus rendszer bérencei, akik kötelesek végrehajtani a terveket, melyeket a tőke maga alkot. A tőkétől tervezett vállalatot a tőkétől kinevezett főnök vezetése alatt a proletárok valósítják meg. A munkásoknak tehát a munka céljainak meghatározásához és a felügyelethez, amely alatt a munkának folynia kell, nem lehet szavuk. Más szóval: a munkás kettős rabszolga, mert nem a maga választotta cél felé s nem a maga választotta eszközökkel halad. Igy zsákmányolja ki a kapitalisztikus rendszer a munkás munka-

erejét és zárja korlátok közé ezzel szabadságát. Így nyomja el a proletárok egyéniségét és megélhetését.

De ez még nem minden. A kapitalisztikus és uralkodó osztály csak a bérmunkásokkal szemben képez egységes osztályt. Önmagában darabokra oszlik és a legádázabb versenytől van megtépve. Nem jutott el addig, hogy magát szervezze és ennek alapján a termelést a társadalom igazi szükségletei szerint irányítsa. Ebben az anarchisztikus rendetlenségben csak azok a válságok ébresztik tévedéseinek tudatára, amelyeknek borzasztó következményeit gyakran a proletárizmus szenvedi meg. Így aztán óriási igazságtalanság révén a proletárok társadalmilag felelősek lesznek, bűnhődnek a termelés azon menetéért, amelyet ők semmiféleképen sem határozhatnak meg. Nem szabad és mégis felelős, nem kérdezve és mégis bűntetve — a kapitalisztikus rendszerben ez a proletariatus észellenes sorsa. Ha a kapitalizmus szervezkednék, ha kiterjedt trüstökkel a termelést szabályozná, azt csak saját javára tehetné, egyesülésének eme hatalmával visszaélne, hogy a vevők összességét uzsoraárakra kényszerítse. A munkások pedig a kapitalisztikus rend következményei elől csak úgy menekülhetnének meg, ha a másik részen a monopoliumok erőszakos hatalmába jutnának.

Mindez a szükség, mindezek az igazságtalanságok és rendetlenségek onnan származnak, hogy egyik osztály a termelési eszközök és az élelmi cikkek birtokában van és törvényeit egy másik osztályra, meg az egész társadalomra ráerőszakolja. Ennek az osztálynak felsőbbségét tehát meg kell törni. Az osztálykülönbséget tehát meg kell szüntetni. Még pedig úgy, hogy a népszövetkezetek összességének, a szervezett községeknek birtokába kell juttatni az élelmi cikkeket és termelési eszközöket, amelyek ma egy osztály kezében nem mások, mint a kizsákmányolás és az elnyomás eszközei. A kisebbség anarchisztikus és visszaélésekben bővelkedő uralma helyébe — a munkát és a szabadságot biztosító eszközök közös birtoklásával — az egyesült polgárok általános szövetkezetét kell tenni. Ez az egyetlen mód az emberiség megszabadítására. Ép ezért a kollektivisztikusz vagy kommunisztikus szocializmusnak az a legfőbb célja, hogy a kapitalisztikus tulajdont társadalmi tulajdonná tegye.

Az emberiség jelen állapotában, mikor még csak nemzeti szervek vannak, a szociális tulajdon a nemzeti tulajdon alapját fogja felvenni. A proletárok eljárása mindig jobban

és jobban nemzetközi lesz. A különböző nemzetek fejlődésük útján egyre jobban, békésen és igazságosan igazítják jelenlegi viszonyaikat a szocializmushoz. De a nemzet még hosszú ideig fog a szocializmusnak történeti keretet adni, sokáig fogja az egységnek azt a formáját szolgáltatni, amelyben az új igazságosság testet ölt.

Ne csodálkozzunk azon, hogy mi, miután az emberi személy szabadságát követeltük, a nemzeti közösséget közvetítőnek elfogadjuk. Csak a nemzet szabadíthatja fel az összes egyedeket. Csak a nemzet adhatja meg mindenkinek a szabad fejlődés eszközeit. Az egyes, kicsi, átmeneti szervezetek az individuumoknak csak időleges apró csoportját tudják megvédeni. Kivétel nélkül az összes individuumok nemcsak a most élők, hanem a még ezután következők jogainak biztosítására azonban csak egy általános és állandó organizáció képes.

És ez az általános, soha el nem muló szervezet, amely bolygónk bizonyos részének összes individuumait felöleli és amely azok munkáját meg gondolatait a következő ivadékra is átszállítja: a nemzet. Ha mi a nemzetre hivatkozunk, azt csak azért tesszük, hogy az egyedi jog teljességét és egyetemességét biztos alapra fektessük. Egy emberi lénynek sem szabad csak egy pillanatra sem a jog sphäráján kivül állani. Senkinek sem szabad annak a veszélynek kitéve lenni, hogy egy másik ember zsákmánya vagy eszköze legyen. Senkit sem szabad pozitiv eszközöktől megfosztani, hogy szabadon, bárkitől való szolgai függés nélkül dolgozhassék. A nemzetnél megnyeri minden egyed joga ma, holnap, mindig a védelmet. És ha mi a nemzeti közösségre ruházzuk azt, ami a kapitalisztikus osztály tulajdona volt, ezt nem azért tesszük, hogy a nemzetből bálványt csináljunk és aztán neki az egyedek szabadságát felaldozhassuk. Ellenkezőleg ép azért tesszük, hogy úgy az összes individuális jognak is alapja legyen. A szociális, a nemzeti jog előttünk csak az összes individuumok jogának teljessége és foglalata. A szociális tulajdon csak az az eszköz, amely mindenkinek rendelkezésére áll.

Franciából fordította: Faragó Pál.

Nyári gyönyörök.

A FÜRDŐ.

(A kitűnő családapa, aki a nyarat a kies Fülöp-telepen tölti, az első szabad és Budapestre való berándulástól ment vasárnapját arra akarja fölhasználni, hogy a Duna enyhet adó hullámaiban megfürödjék. E célból lesétál a Duna-partra, ahol egy ütött-kopott, rozoga faházon ez a fölírás ékeskedik: «Fürdő-intézet.» A családapa belép az intézetbe. Egy mordképü asszonyság fogadja.)

Az asszonyság (mogorván:) Mi tetszik?

A családapa (szerényen:) Fürdeni szeretnék.

Az asszonyság: Most?

A családapa: Nem is karácsonykor.

Az asszonyság: Most nem lehet.

A családapa (csodálkozva:) Miért nem?

Az asszonyság: Mert most a hölgyek fürödnek. .

A családapa: Vagy úgy . . Persze, akkor nem lehet . . No majd eljövök később. Az urak mikor fürödnek?

Az asszonyság: Reggel 6-tól 8-ig, délben 12-től 1-ig, délután 3-tól 5-ig és este 7-től 8-ig.

A családapa: Ha megengedi, majd fölirom magamnak ezeket az órákat . . . Reggel 6-tól 8-ig . . . (Fölírja.) Köszönöm!

Az asszonyság: Álászolgája!

(A családapa hazamegy és délben ¾12-kor, a legpokolibb hőségben újra legyalogol a Duna-partra és belép az intézetbe. Most egy marcona úr fogadja.)

A marcona úr (mogorván:) Mi tetszik?

A családapa (szerényen:) Fürdeni szeretnék.

A marcona úr: Most?

A családapa: Nem is karácsonykor.

A marcona úr: Most nem lehet?

A családapa (csodálkozva:) Nem lehet?

Hisz az imént azt hallottam, hogy az urak délben 12-től 1-ig fürödnek?

A marcona ur: Igen. Hétköznap. De vasárnap más a rend.

A családapa: Hát vasárnap mi a rend?

A marcona úr: Vasárnap az urak délután 1-től 2-ig és 5-től 7-ig fürödnek.

A családapa: Bravó, hát egy óra múlva majd újra jelentkezem. (A családapa hazamegy és ³/₄1-kor, a legpokolibb hőségben stb. Ugyanaz a marcona úr fogadja.)

A családapa: Remélem, most már nincs akadálya annak, hogy fürödjem?

A marcona úr: Nincs, kérem a tagsági jegyet!

A családapa (csodálkozva:) Mit?

A marcona úr: A tagsági jegyet.

A családapa: Miféle tagsági jegyet?

A marcona úr: Az úszó-egyesuleti tagsági jegyet.

A családapa: Az nekem nincs.

A marcona úr: Ez kérem baj: akkor most nem fürödhet.

A családapa: Nem? És miért nem?

A marcona úr: Mert ezekben az órákban csak uszóegyesületi tagok fürödhetnek.

A családapa: Ah!

A marcona úr! Legjobb, ha be tetszik iratkozni... 10 korona beiratási-díj, 5 korona felvételi-díj, 24 korona kabin bérleti-díj, 6 korona úszómesteri jutalék, 14 korona úszó-ruha és lepedő-dij...

A családapa: Megszáradási-díj nincs?

A marcona úr: Nincs. Összesen 49 korona és 1 korona kezelési költség az 50 korona... Méltóztatik?

A családapa: Nem méltóztatom. Kinek néz maga engem? Nem vagyok én a Königswarter báró... Hát 50 koronán alúl nem lehet fürdeni?

A marcona úr: Dehogy nem. Van egyszerű fürdőjegy is...

A családapa: Nagyon helyes! Ez kell nekem, egyszerű fürdőjegy. Kérek egy egyszerű fürdőjegyet!...

A marcona úr: Azt benn tetszik kapni a telepen.

A családapa: A telepen? Miért a telepen?

A marcona úr: Most az egyszerü fürdőjegyeket nem mi kezeljük. Mi csak az egyesületi tagokat kezeljük... Az egyszerü fürdőjegyeket bérbe vette a Stern, a trafikos... nála lehet kapni.

A családapa: A Stern ma be van zárva, mert munkaszünet van.

A marcona úr: A nagyvendéglőben is lehet kapni a fizetőpincérnél . . .

A családapa: Hát próbáljuk meg a nagyvendéglőt. .

(A családapa bemegy a nagyvendéglőbe és a fizetőpincért szólítja. Ugyanezt cselekszi véle egyidejüleg 600 ember, kirándulok, akik fizetni akarnak. Rövid másfél órai hajsza után a családapa végre elcsipi a fizetőpincért.)

A fizetőpincér: Tessék kérem . . . itt vagyok. . . Három sör . . .

A családapa: Három sör?

A fizetőpincér: Hát akkor tessék bemondani. . . gyorsan kérem, mások is fizetni akarnak . . .

A családapa: Adjon nekem . . .

A fizetőpincér: Az ételhordó! Rögtön küldöm az ételhordót . . . (Elrobog.)

A családapa: Hallja . . . pincér . . .

(Senki sem felel, senki sem mutatkozik. A családapa belátja, hogy itt ma nem boldogúl és visszamegy a fürdőintézetbe. Keresi a marcona urat, de az már nincs ott. Ellenben újra ott van az asszonyság.)

Az asszonyság (mogorván:) Már megint olyankor jön, amikor a hölgyek fürödnek?

A családapa (dühösen:) Ah, hölgyek fürödnek? Mindenki fürdik . . . a hölgyek, az úszó-egyesületi tagok, az egyszerü fürdőjegyesek . . . csak én nem fürödhetem?

Az asszonyság (kajánul) Ön is fürödhet.

A családapa (újreménynyel:) Igen! Hogyan?

Az asszonyság (még kajánabbul:) Menjen be Budapestre a gőzfürdőbe!

(A családapa előbb meg akarja fojtani az asszonyságot, de utóbb belátja, hogy igaza van. Kezet csókol tehát neki és másnap bemegy Budapestre a gőzfürdőbe.)

Heltai Jenő.

ÚJ KÖLTŐK.

Rózsa Miklós.

NYÁRI EMLÉKEK.

I.

Ha rágalmaznak, szidnak néha tán,
Ne hidd el, édes, még ha igaz is,
Hadd fussak én a boldogság után,
Ha nem találom fel bár soha is.
Tenéked most is az vagyok, ki voltam,
Ha más leányt talán öleltem is,
A szívemet neked nem letaroltan,
Tisztán adom, ha megkopottan is,
Egy röpke csók ahogy terem, elillan,
Azért, ha másnak ajkán csattan is,
A szívem, lelkem mindig érted dobban
S szeretlek — bárha mást ölelek is . . .

II.

E boldog erdő látta őt,
E dombtetőn járt egykoron
S tán épp e gyeppadon pihent,
Hol most én róla álmodom.

Még kék az ég, még zöld a rét
A völgyben és domboldalon,
De szél sivít s már nem virít
A pázsit úgy, mint akkoron.

Ma is cseveg patak, berek
S madár dalol a lomb között,
Az erdő szentegyház ma is,
De gyászruhába öltözött.

És sírva int bokor, fa mind
— Hogy elmegyek — bucsút nekem,
Mikéntha tudnák, sejtenék,
Hogy nem találkozunk sohsem.

III.

Sebektől vérzőn hullottál ölembe
S csak enyhülést kerestél keblemen,
De míg beloptad magad a szivembe,
Feledni vágytál csak — szeretni nem.

És én meg, ah! látom a hervadásnak
Fagyos lehelletét az arcodon,
Szerelmet bár nem esküvék még másnak,
De karjaid közt másról álmodom.

IV.

Szelíden leng a hintaágy
Az ég és föld között,
A meny ragyog, de már a föld
Harmattal öntözött.

Így ingadoztam egykor én
Kétely s remény között
S míg a szívembe' fény honolt,
Szemembe köny szökött.

Most leng velem a hintaágy
Az ég és föld között,
Eltünt a fény . . . A föld s szemem
Harmattal öntözött.

A fösvény.

Irta: Kazár Emil.

Az öreg Anton Merkl mogorván húzza meg magát a vasúton. Egykedvűen szívja a pipáját és nem elegyedik semmiféle beszédbe. Néha írásokat vesz ki a zsebéből, ceruzával jegyezget egy zsíros kis könyvbe és füstöl. A mikor megérkezik a faluba, egyedül ballag haza.

A falú végén ott áll a kőből faragott feszület, léces kerítéssel körülvéve és elhalmozva virágokkal. Az öreg imádkozik, mialatt szemei a georgína virágokat vizsgálják. Ilyen tarka georgína nincs több a faluban, csak ő nála. Neki az évek óta ott nyaraló pesti család adta a gyökerét. Merkl elvisz magával egy pár szálat, s amint haza érkezik, hasonlítgatja az udvaron levőkhöz.

— Ki hordja el innen a virágokat? — szólt egyszerre csak haragosan a leányához, Kádihoz, ki már asszony volt.

— Na na! — mondja az asszony. Istennek visszük Rozichennel együtt. Imádkozunk az istenhez, hogy pénzt adj nekünk, te Fáder, az isten parancsolatjára, te, mert szükségünk van rá. Nekem, meg Johannak, hogy földet vehessünk. Rozichennek pedig, hogy feleségül vegye Hartli. Van a miből adhatsz.

Merkl elvörösödött. Középen fogta a botját és fölemelte. A leánya durcásan odább állt és visszafeleselt.

— Nekem is, Rozichennek is pénz kell. Azért könyörgünk az istenhez, mert máskép nem akarsz adni.

Merkl házában egy sok gyermekes pesti család nyaralt. Ő maga a padláson lakott. Egy kis kamrában húzta meg magát a két veje és a leánya a nyárra. Felesége már régen meghalt. Dörmögve ment odább, az udvar közepén leült, ott szalonnázott. Ez volt az ebédje.

Alkonyat felé hazajött a veje, Johann, meg a leánya Rozichen. Csalamádét hoztak egy targoncával.

— Melegem van Fáder! — szólt Johann — adjál egy pohár bort.

— Megint kezded, Johann! — kiáltott indulatosan az öreg.

— Hagyd el Johann, igyál kávét! — szól közbe Johann

felesége, a ki Rozichennek is odaadott egy csuprot. — A legkisebb bajunk most egy pohár bor. Rozichen, először te mondd el, hogy mit akarsz. Ne kunyorálj Johan.

— Hányszor mondtam már — vette át hegyes nyelvre a szót Rozichen. — Hartli tudni akarja, mit kap velem.

— Ne beszélj pénzről Rozichen! — vágott közbe Merkl. — Minden garasra szükségem van. Két kőbányát akarok árendalni és követ szállítani Pestre a Dunaparthoz. Ej haj! Csak még ez sikerűljön. Oh mein Gott! Sokan vagytok, kuporgatni kell. Magam sem tudom, meddig élek. Rozichen, még fiatal vagy, várhatsz. Ha egyszer aztán meglesz a kőszállítas . . . .

Rozichen erre úgy sírt, hogy sivításnak is beillett.

— Te, te lány! bizonyosan Johan bíztatott fel.

— Na na Fáder! — kiáltott Kádi, a menyecske. — Johan tud maga helyett is beszélni. Rozichen miért nem menne férjhez. Igaza van. Nagy lány, Hartli esztendő óta jár körülte. A mi pedig Johant illeti, jó vásárt csinálhatna kétszáz forintból és hasznát vennék.

— Elhallgass! — fuldokolt az öreg.

— Választottam magamnak! — szólt szepegve Rozichen. Aztán nem bánom, nem bánom Fáder. Ha azt akarod, hogy üres kézzel menjek hozzá, megyek üres kézzel. Megyek bizony.

— Mint Náni ugye? Azzal fenyegetsz, hogy úgy teszel, mint Náni? Ugy jösz vissza, mint Náni? Te gyalázatos!

— Na ja! Nánit is elvette Vicl! — szólalt meg a menyecske. — Na csak ne is vette volna el. És most semmi baj. Hát ez valami ritkaság? Elmegy vele Rozichen.

— Minden este bezárom Rozichent a padlásra. Ha pedig meglátom, hogy Hartlival beszél . . .

Erre Rozichen jajgatni kezdett. Még a pesti lakók is kijöttek az udvarra. Az öreg Merkl káromkodva ment a ház végibe, felmászott a padlásra, maga után vonta a létrát, s odafenn elkezdett kutatni egy ládában, s amit abban keresett, bedugta a réklije zsebébe.

A menyecske és Rozichen pedig elmentek a kőkeresthez és együtt imádkoztak ott az öreg megpuhulásáért. Most már nem mertek vinni georginát, hanem az útszélen szedtek mezei virágokat, úgy imádkoztak, hogy az öreg segítse pénzzel őket.

Merkl már a kapuban várta két leányát s a mint megjöttek, megfogta Rozichen kezét, vitte a padlásra és rázárta az ajtót.

— Igy lesz minden este. Én a pincegádorban vagy az eresz alatt alszom és őrzöm.

A leányt bizony zár alatt tartják, a padláson, a kamarában, kulcsos ajtónál, mert az udvart úgy sem szokás elzárni. Alig van kerítés, a kapunak kulcsa sincs. Idegen lúdak, kacsák, kutyák ellen való a kerítés. Elég egy kilincs is, hogy a szél ki ne tárja. Azért el nem vész soha semmi. A leány más! Veszendő a sváboknál.

Hanem egy pár este mulva már nem volt kit elzárni. Hova lett Rozichen? Nem tudták. Fejni kellett volna este, de nincs a lány. Álmos lett Merkl, bóbiskolt, Rozichen még sem tért haza. Johan és Kádi vonogatta a vállát. Ők nem látták egész délután. Merkl fölkereste Hartlit is, aki a korcsmában sörözött.

— Talán Pestre ment szolgálni! — szólt minden aggodalom nélkül a legény. — Sokat emlegette, hogy megteszi.

Merkl átkozódott.

— Na Fetter! Mért nem akar adni a lánynak lakodalomra valót?

Az öreg a paphoz is elment. Az is még Merkl apót dorgálta, de a lányról nem tudott semmit.

Mégis mindenki azt gondolta, hogy Hartli bizonyosan tud valamit. Különös feltűnő nem volt semmi a dologban. A svábok közt sokszor ilyenformán kezdődik a házasság. Merkl mindenkinek elmondta, hogy nem kutatja, hol a lánya, nem akar tudni róla semmit.

Mivel sokat eljárt a faluból, eleinte azt hitték, mégis a lányáról szeretne megbizonyosodni. De Johan megtudta, hogy az öreg a pénzét szedegette ki a soroksári és a budaőrsi takarékpénztárakból s Pestre vitte valahová. De hiába kérdezték, hová?

A mikor egyszer haza jött a városból, Merkl szokatlan jókedvvel kiáltotta Kádinak:

— Megvan! Hála Istennek megvan!

— Rozichen megvan? — kérdezte Kádi közömbösen.

— A haszontalanra többé semmi gondom. Megkaptam a kőszállítást. Jesszás!

Merkl levetette kalapját, keresztet vetett magára és buzgón imádkozott.

Mindenki beszélte, hogy az öreg Merkl ismét jó üzletet csinált. Az ördöngős ember! Ennek minden sikerül. Az apjáról egy kis telket és két tehenet örökölt. És most! A gazdagságát senki sem ismeri, mert zsugori, de a mit látni lehet a vagyonából, azt is irigységgel nézik.

— Hej Anton Merkl! — szólította meg egyszer a plébános szigorú hangon — még nem jött vissza a lányod?

— Csak egy leányom van, az pedig otthon van.

— Szivtelen ember vagy Anton Merkl.

— Mindennap imádkozom. A mit teszek, Isten nevében teszem. Hanem az a lány megszégyenített.

— Apja vagy, ha benned nincs iránta szeretet, kiben legyen. Azt mondom, add férjhez. Hartli jó fiú, habár együtt botlottak is.

— Oh, a nyomorultak. Tehát tudja Hartli, hol a leány? A gazember!

— Csöndesen Anton Merkl. Adj pénzt a fiúnak, hogy megvethessék a maguk ágyát. Megyek veled és ide adod nekem a pénzt.

— De nincs.

— A kőszállításért sok pénzt kaptál. Ne tagadd. Ne hagyd el a leányodat. Jerünk Merkl haza.

A plébános megfogta Merkl karját, úgy mentek odább. Merkl szitkozódott s kérdezte a papot, hogy Hartli okvetetlen el fog-e kárhozni. Még a kezét is tördelte s mélyeket sóhajtott.

Mire hazaértek, Merkl egész sárga lett, mint a hidegelős. Jobbra-balra hajtogatta a fejét és nyöszörgött.

— Mit szántál a szerencsétlen Rozichennek? — kérdezte a pap.

— Szeretném megverni.

— Ahhoz nincs jussod öreg Merkl. Sohasem szeretted a gyermekeidet. A feleségedhez is durva voltál, az első leányodnak sem adtál semmit. Mikor a templomot javítottuk, te adtál legkevesebbet. Az Istenhez is csak pénzért imádkoztál. A jó Isten meghallgatott, hogy módot adjon neked dicsőíteni az ő felséges jóságát. De üres maradt a szived, öreg Merkl.

— A jó Isten szeret engem! — emelte föl fejét dacosan Merkl. — Mindig megsegített. Ah, most is, most is. Sok pénzt szereztem, többet, mint képzeltem.

— Rozichenre gondolj, öreg Merkl.

— Rozichen? Jó! Adok neki... No mennyit is? Itt van, itt van! Nézze tisztelendő úr! Még nálam van a pénz, a mit kaptam. Hatezer forint!

Benyúlt a zsebébe, kivette vászonba göngyölgetett bugyellárisát. Tele volt bankóval.

— Persze több is van, de nem mondom meg hol. Tehát Rozichennek adok... De ha neki adok, Kádinak is

adni kell. Pedig Kádi mégis jobb leány. Talán bizony a templomnak is kell adni? Tönkre megyek. Miből éljek?

— Adj Rosichennek, öreg!

Merkl levetette magát a falócára, mind a két tenyerét rátette a bugyellárisra, majd meg csapdosta. A homlokát is ráhajtotta, úgy zokogott.

— Szép nyereség úgy-e? — kiáltott rákönyökölve a pénzre.

Egy darabig megint sirt és a fogát csikorgatta.

— Itt van! — kiáltott Merkl. — Ah, mennyi pénz. Vigye hát! Na mégse. Adja vissza főtisztelendő ur még egyszer, hadd nézzem meg. Nem hittem, hogy megkapom a kőszállítást. De ha már megkaptam, a templomnak is adok. Vegyen ki belőle a főtisztelendő úr. Én addig eltakarom a szememet és elfordítom a fejemet.

Csakugyan úgy tett és sirt különös hangon, úgy, hogy a plébános megijedt.

— Johan, Kádi! — kiáltott egyszerre Merkl, kitárva az ajtót. — Jöjjetek, jöjjetek!

Erős, durva hangon kiáltozott még többször is. A veje és a leánya besiettek. A plébános izgatottan intett nekik.

— Kádi, Johan! Pénzt kaptok. Rozichen is kap, csak hozzátok vissza ám kamatostul. Hatezer forint egy csapásra! Ennyit zsebeltem be.

Kivette a plébános kezéből a bugyellárist. Reszketett a keze, a mint Johan és Kádi felé nyujtotta. Azok mind a ketten utána kaptak.

— Az én verejtékem, az én szerencsém! — kiabált keservesen Merkl és görcsösen megint magához szorította a bugyellárist.

Ijedten vették körül. Az öreg leroskadt a lócára és nézett maga elé kimerűlten, meredten, bambán s lihegett a melle, mintha nagyon kifáradt volna. Ki is fáradt lelke a szakadatlan küzdelemben és kiszáradt a szive egy élet sivárságában.

Egy pohár vizet adtak neki.

— Rozichen! Szegény! — sóhajtozott bambán és mindenki csodálkozott, hogy a leányát emlegeti.

A jó barátok.

Irta: **Octave Mirbeau.**

Anastasius Gaudon és Izidor Fleury urak tanulságos történetét pár sorban le lehet írni. Egy miniszteriumban szolgáltak s harmincöt éven keresztül ültek egymás mellett, szenvedély nélkül, gondolat nélkül s viszály nélkül, pontosan, tétlenül és álmosan. Ifjuságuk utolsó maradványa a hivatal posványába fúlt. Nem éppen választékos izlésük egyformasága, egyenlő foglalkozásuk és jelentéktelenségük öntudatlanul, a szokás hatalmánál fogva összekötötte őket, mint a hinár és erősebben, mint azt egy természetszerűleg megokolt barátság tehette volna. Az életből, mely körülöttük zúgott, semmit sem láttak, semmit sem fogtak fel és semmit sem éreztek. Minthogy képtelenek voltak másra gondolni, mint önmagukra, megelédedtek azzal, hogy teljesítették a hazai erkölcs és az előirt polgári kötelességek törvényeit, melyek az ő fejükben szilárd foglalatjai voltak minden bölcsességnek s az emberi élet minden lehető céljának. Soha álom más dolgokról át nem villant szegényes agyvelejükön, mely egy hivatalosan szabályozott óra pontosságával működött.

Állandó közönyösségüket csak egyetlen dolog zavarta meg a világon: valamelyik miniszterválság! De a homályos benyomások, melyeket erről a dologról nyertek, inkább környezetük izgató befolyásának voltak tulajdonithatok, mint az eseménynek. Néhány napig nyugtalanok voltak, pulzusuk gyorsabban vert s szinte már a miniszteriumtól való elbúcsuzás, vagy az előléptetés előérzetéig emelkedtek. Mihelyt azonban az új miniszter elfoglalta hivatalát, s a nyugalom az irodákba visszatért, újra előlről kezdték egyhangú, álmos, babaszerű életöket. Az ülő életmód, a nehezen emészthető vendéglői koszt s szellemi tehetségeiknek folytonosan növekvő megcsappanása felmentette őket a gondolkozás veszélyeitől s a testi szerelem szükségétől. Három-négy banket után, melyeket a hivatalnoki kar rendezett, elcipelték őket rosszhirű

házakba. Elégedetlenül, szomorúan, kiábrándulva és üres zsebekkel jöttek onnan haza.

— No . . . köszönöm szépen! — mondá Anastazius Gaudon úr. — Egy kis gyönyörért ez nekem nagyon is drága mulatság!

— Csakugyan ostobaság ilyen valamiért pénzt kidobni! — vélte Izidor Fleury úr.

— De mit is találhatnak ezen? — viszonzá Anastasius Gaudon úr megvető hangsulylyal. S Izidor Fleury úr eltitkolhatatlan utálattal jelentette ki:

— Ha meggondolom, hogy vannak emberek, akik ezt minden nap megteszik . . . s akik ezért tönkre teszik magukat . . . Igazán, ez hihetetlen!

E sajnálatos kalandokat követő heteken át mindaketten egyre arra gondoltak: mennyivel jobb, valóban hasznos és célszerű dolgokra fordíthatták volna pénzüket s ez igazán, őszintén fájt nekik.

Más esemény nem igen történt életökben. De amint korban előrehaladtak, agyvelejük végtelen és sivár pontosságában új képek kezdtek fel-feltűnedezni. Álmok a nyugalomról, a falusi életről szürődtek lelkükben, igaz, eleinte bizonytalanul, elmosódva, de később egyre tisztábban és tisztábban . . .

Anastasius Gaudon úr ment először penzióba. Bezons közelében vett magának egy telket s csinos kis házikót építtetett rajta. Izidor Fleury úr a szomszédos telket vásárolta meg, melyet a másiktól csak egy kerítés választott el. Köztük, a Gaudon telkén egy kút állott. A kerítéshez gyalogút vezetett. Jobbra és balra nagy messzeségben alig látszott más, mint kopár, tarlóval fedett földek, melyeken itt-ott apró házak voltak elszórva, hasonlatosak az asztalon heverő gyermekjátékokhoz. A távolban látszott a külváros nehéz gőzöktől piszkos, szürke ege, néhány gyárkémény, melyeknek fekete oszlopaiból kacskaringós füst szállott fel s eltűnt a háttérben, meg a vígasztalan, néma síkság, mely hosszan terült el a város határán kívűl s mely felett ólomszürke felhőtömegek úsztak.

Gaudon úr, a ki már megszerezte a szükséges ismereteket, felügyelt a Fleury házikójának építésénél is. Fleury csak vasárnaponkint járt ki. A kút — mely közös volt — megbecsülhetetlen és kedélyes tréfákra szolgáltatott alkalmat.

— Közös szolgálóleányt fogunk tartani! — mondá Gaudon. — Ő fog bennünket kiszolgálni . . . Lesz közös kutyánk is! . . .

És örömtől sugárzó szemekkel, vérpiros arccal csapott a barátja térdére:

— Úgy ám, édes öregem! — szólt örvendezve — látod, te is közös tulajdon vagy . . . Közös barátunk! . . .

Mire Fleury megveregette a Gaudon vállát és így szólt:

— Nem leszünk magunkban, egyedül! . . . Mindenünk közös lesz . . . öreg barátom! . . . Nagy kujon vagy te, Gaudon!

Fleury házikója már két hónapja készen áll. Egészen olyan, mint a Gaudoné. A két kert is teljesen egyforma. Csak a virágok, melyek őket ékesítik, külömböznek bennök. Gaudon úr szereti a geraniákat. Fleury úr jobban kedveli a petuniákat. De mind a ketten teljesen boldogok. Majdnem az egész napot a közös kút padján töltik, a nélkül, hogy egy pillanatra is elhagynák egymást s végtelenül nagyszerű beruházásokon tűnődnek. Csak akkor válnak el, ha lefekszenek. Közös szolgálóleányuk van, a kivel úgy tisztaság, mint a konyhaművészet dolgában mindig meg vannak elégedve. A mi a tervbe vett kutyát illeti, annak beszerzését a jövő évre halasztották. És minden reggel, azonnal a felkelés után, leülnek egymás mellé a kút padjára.

— Jól aludtál? — kérdi Gaudon úr.

— Úgy-úgy! . . . És te? Jól aludtál?

— Hm, hm!

Fleury úr aztán megtekinti a barackfáját, egy törpe, törzset, mely már-már száradni kezd.

Gaudon úr hosszasan elnézi cseresznyefáját, mely azonban még nem termett cseresznyét.

— Ma péntek van, nemde? — kérdi Gaudon úr.

— Igen! Tegnap csütörtök volt!

— Holnap tehát szombat lesz!

— Mily gyorsan fut az idő!

— Persze, öreg barátom, Fleury!

— Persze, persze, öreg Gaudon!

Karjaikat keresztbe fonva, tekintetüket a távolba meresztve, úgy látszott, mintha nagy dolgokon tűnődnének. Tényleg azonban nem gondoltak semmire. Az út mentén a síkság kopár és mindig egyformán piszkos-sárga. A Szajna szinte láthatatlanul folyik végig ezen a síkságon. Sem fasor, sem hajó nem jelzi futásának irányát, mely elvész a homokos talaj egyhangúságában. Ám ők ezt nem látják. Néha megvillanik elméjükben valami visszaemlékezés-féle a miniszteriumra, de már ez is igen nagy távolságban tünik fel előttük; elmúlt és el van feledve! Abból a harmincöt évből, a mit ott töltöttek el, csak egyetlen tiszta kép maradt az emlékezetükben: a portás méltóságteljes alakja, a mint nagy ezüst botjával ott állott az ajtóban . . .

— Óh, milyen boldog is az ember, ha független! — mormogott néha-néha Gaudon úr.

— Független! . . . Ja, ja! . . . Így van ez! — ujjongott Fleury úr. — Függetlenek vagyunk, a saját otthonunkban!.. Füg—get—len—ek!

Ezt a szót nagy kéjjel ismétlik s művészi pauzákat tartanak az egyes szótagok között. S mialatt itt a geraniák, amott a petuniák elvírúlnak, más közös gondolatuk nem is támad.

Egy este, vacsora előtt, Gaudon úrnak egy terv jutott az eszébe.

— Most már mégis csak be kell mázoltatnunk a kerítésünket!

— Igen, igen, igazad van! — viszonzá Fleury úr. — És milyen színűre mázoltassuk?

— Zöldre!

— Óh nem, fehérre!

— De a fehéret én ki nem állhatom!

— Én pedig útálom a zöldet! Zöld — az nem szín!

— Micsoda? . . . Zöld, az nem szín? . . . Hogy mondhatod azt, hogy a zöld nem szín?

— Mert a zöld szín útálatos!

— Micsoda? . . . A zöld szín útálatos?

És Gaudon úr felállt, izgatottan, vérvörösen és nagyon méltóságtelesen.

— Célzás akar ez talán lenni?

— Vedd úgy, ahogy tetszik!

— Fleury!

— Gaudon!

És Fleury úr hirtelen dühbe jő, heves mozdulatokat tesz és dühös ábrázatokat vág.

— Mondtam, igenis, hogy a zöld szín útálatos . . . igenis, mert már megelégeltem a basáskodásodat! Te építetted a házamat, te ültetted be a kertemet, általában, minden dologba beleártod magadat! . . . Most már elég volt az erőszakoskodásból!

— Az én erőszakoskodásomból? — fortyant fel Gaudon úr. — No, te igazán közönséges fráter vagy!

— És te . . . te pedig hülye vagy! . . . Marha vagy! . . . Igenis marha!

— Fleury úr!

— Gaudon úr!

Felemelt ököllel, dühtől szikrázó szemekkel, remegő ajakkal, ugy, hogy arcaik szinte már érintkeznek, állanak egymással szemben s ocsmány szitkokat szórnak egymás fejére.

— Uram! Megtiltom önnek, hogy valaha is ezentúl átlépje a házam küszöbét!

— Ha mégegyszer a szemeim elé mer kerülni, akkor . . . akkor . . .

Már a rákövetkező reggel, mindjárt napfelkelte után falat húzatott Gaudon úr annak a kerítésnek a helyébe, mely telkét Fleuryétől elválasztotta . . . Most majd pörösködni fognak.

HALDOKLÁS.

— Vrchlicky. —

Fején és mellén vérző sebek égtek,
A harcból Abdul úgy került haza
És kínos lázban múltak napok, éjek
S ím zsémbes szó kél, nejének szava:

Óh rémes élet! Neki is szegénynek
Jobb volna már, ha sírba szállana!
S a sebesült csak hallgat. — Óh segéld meg,
Gyógyítsd meg Allah! — szól az agg anya.

Aztán csönd. Abdul egyedül marad.
Minden sebénél fájóbb gondolat
Sajog keresztül bóduló agyán . . .

Fölül s melléről a kötést letépve,
Vérével írja sátra szövetére:
Meggyógyúltam már, édes jó anyám.

Telekes Béla.

James Wrench próbaideje.

Jerome K. Jerome-től.

2

— Azt én is megmondhattam volna önnek. Azt kérdeztem, hogy mit akar tőlem.

— Szeretném, ha azt, a mi elmult, elmultnak tekintenéd.

— Én is így gondolkozom és ha ön nem bolygatná a multat, én biz' Isten nem tenném.

— Te angyal vagy, Susan.

— Már mondtam önnek egyszer, hogy az én nevem Mrs. Wrench. A barátaimnak Susan vagyok, de nem minden rongyos vándorlegénynek, aki munkát keres.

— Hát nem vagyok én a te férjed? — kérdi bizonyos méltósággal.

A nő felállt, kitekintett az üveg ajtón, hogy nem hallgatózik-e senki?

— Most értsük meg egymást egyszer s mindenkorra. Tizenegy évig megéltem férj nélkül és ehhez már hozzá szoktam. Nem érzem a férj szükségét és ha érezném, akkor se kellene nekem olyan férj, mint ön. Tizenegy évvel ezelőtt nem voltam önnek elég jó, most meg ön nem elég jó nekem.

— Én javulni akarok.

— Szeretném látni.

— Adjon rá alkalmat.

— Megteszem, de ezúttal ez az én kísérletem lesz, nem az öné. Tizenegy évvel ezelőtt nem volt velem megelégedve és kiadta az útamat.

— Maga ment Susan, jól tudja, hogy ez a saját ideája volt.

— Ne juttassa nagyon eszembe a körülményeket! — és olyan tekintetet vetett a férjére, mely uj lehetett előtte. — Elmentem, mert nem volt elég hely kettőnknek, azt ön nagyon jól tudja. Én nem feleltem meg. Most akarom látni, hogy megfelel-e ön nekem? — és visszaült a karosszékébe.

— Milyen tekintetben?

— Abban, hogy megtudja-e keresni a kenyerét és lesz-e valamikor tisztességes tagja a társadalomnak.

Gondolkozott egy kicsit.

— Talán a hotel ügyeit tudnám vezetni?

— Köszönöm! — szól az asszony — azt magam elvégzem.

— Hát a dolog financiális részét, a számadásokat rendben tartani? Az csak nem lehet az ön feladata?

— De az öné sem! — feleli az asszony röviden — már azok után ítélve, a hogy a saját számadásait rendezte.

— Csak nem akarja, hogy főpincér legyek? remélem. Ez egy kissé lealázó lenne . . .

— A szállodámra nézve, talán igaza van. Az én vendégeim a régi jó fajtából valók s önnel nem lennének megelégedve. Indítványozzon más valamit.

— Csak nem lehetek pincér?

— Nem, a modora ehhez nagyon is bizalmas.

Erre azt kérdi gúnyos hangon:

— Talán háziszolgának megfelelnék?

— Ez már jobb gondolat. Ott nem árthat sokat és én szemmel tarthatom.

— Komolyan mondja ezt? — szól és kiegyenesedik.

Az asszony megnyomta a csengetyűt és azzal félbe szakította.

— Ha azt hiszi, hogy valami alkalmasabbat talál, akkor nincs több mondani valóm. Különös véletlen folytán ez a hely épp üresedésben van. Holnap estig fenntartom önnek, meggondolhatja a dolgot.

Egy szolga bejött; erre «jó napot» kivánt és vége volt az interviewnak.

A férj meggondolta a dolgot és elfoglalta az állást. Azt hitte, hogy egy hét mulva az asszony engedni fog, de bizony eszébe se jutott! Épen tizenöt hónapig töltötte be azt a helyet és jól beletanult. A szállodában ő volt James, a háziszolga és a felesége Mrs. Wrench, a szálloda tulajdonosa. Megkapta a bérét, elfogadta a borravalót és kitünő ellátása volt; de azt hiszem nehezebben dolgozott ez idő alatt, mint egész életén át és arra a tapasztalatra jutott, hogy egy fogadósnét százszor nehezebb kielégíteni, mint a legkövetelőbb fogadóst, pedig Mrs. Wrench nem volt kivétel.

A tizenötödik hónap végén Mrs. Wrench az irodájába hivatta Jamest. Ezuttal nem kellett figyelmeztetni: kalappal a kezében állt meg előtte.

— James, még egy másik pincérre lenne szükségem a kávéházban. El akarná foglalni ezt az állást?

— Köszönöm Mrs. Wrench, ez több, mint amit remélni mertem, talán meg fogok felelni.

— Ez nem jár fizetéssel, azt hiszem van róla tudomása, de a második emelet tartozik hozzá és ha érti a dolgát, 25 vagy 30 shillingre viheti fel egy héten.

— Köszönöm, Mrs. Wrench, szivesen elfogadom.

A pincérséghez már sokkal jobban értett, az már a vérében volt. Idővel főpincér lett belőle. Előfordult ugyan, hogy egykori barátait kellett kiszolgálnia és ez rosszúl is esett neki. De ő most már okosabb lett és ha ezek valamikép kigúnyolták, azt felelte rá: «Bizony akkor egyikünk sem volt a megfelelő helyen. A külömbség köztünk csak az, hogy én észre tértem.» Ez a borravalójába került ugyan, de meg volt az elégtétele.

Mindössze három és fél évig működött ebben a hotelben és aztán Mrs. Wrench ismét magához hivatta.

— Üljön le James.

— Köszönöm, Mrs. Wrench — mondja és leül.

— Fel akarom adni azt a szállodát, James, és bérelek magamnak egy másikat Dover közelében, kisebb clientélával amilyen épp nekem jól esik. Akar velem jönni?

— Köszönöm, Mrs. Wrench, de most már magam is szeretnék egy kis változást.

— Óh! azt nagyon sajnálom, James. Azt hiszem egész jól jöttünk ki egymással.

— Igyekeztem, hogy mindenkép kielégítsem, Mrs. Wrench és remélem, meg volt velem elégegve.

— Nincs magára semmi panaszom.

— Nagyon örülök, hogy így nyilatkozik felőlem és köszönöm, hogy alkalmat nyújtott a keresetre, mikor szükségben voltam. Hisz én voltam a hibás!

Az asszony hallgatott egy pillanatig, aztán így szólt:

— Tudom, hogy egy pár régi barátjával találkozott, azok talán reábeszélték, hogy menjen vissza a fővárosba.

— Nem, Mrs. Wrench, engem nem érdekel többé a főváros, ha csak nem üzleti szempontból és ahhoz sok idő kell.

— Mit ért üzlet alatt?

— Egy szállodát. Most már tudom, hogy kell vezetni, van is egy kis megtakarított pénzem, ezt önnek köszönhetem, Mrs. Wrench és aztán a hajótörésből is visszakerült egy kis összeg, amire már nem is számítottam.

— Elegendő arra, hogy valamit kezdjen?

— Nem épen elég, de társat keresek hozzá.

— Mennyi az összeg körülbelül, ha nem veszi tolakodásnak a kérdésemet?

— Ellenkezőleg! 900 font.

Mrs. Wrench visszamegy az asztalához és jegyezget valamit.

— Dover nem felelne meg önnek? — kérdi, anélkül, hogy megfordulna?

— Dover kitűnő hely, ha maga az üzlet jó.

— Nagyon jövedelmező szállodát lehet belőle csinálni és én bámulatos olcsón jutok hozzá. Ezer fontért megkaphatja a harmadrészét, annyiba kerül; 100 fonttal adósom maradhat

— És aztán milyen állást foglalnék el?

— Hát ha ezek a feltételek önnek megfelelnek, akkor természetesen a társam lesz.

James felkelt és a nejéhez közeledett.

— Susan, az élet nem tisztán üzlet!

— Magam is azt tartom.

— Tizenegy évvel ezelőtt én hibáztam el a dolgot, most meg ön fogja elhibázni.

— Miben hibázom el?

— Abban, hogy azt hiszi, a férfi az egyedüli lény, aki nem tud egy leckét megtanúlni.

— És milyen leckét tanúlt ön meg?

— Hogy Susan nélkül nem tudok meglenni!

— Ön egy társűzletet indítványozott és én elfogadtam. Tehát mit kiván még?

— Szeretném a firma nevét ismerni.

— Mr. és Mrs. Wrench! — szól az asszony és odanyújtja neki a jobbját.

— All right! Rendben van. Remélem, hogy meg lesz velem elégedve.

— Magam is elhiszem.

És újra kezdték az életet.

Fordította: Szántó Frigyesné.

Háború és béke.

Irta: **Tolstoj Leó.**

— Új fordítás az orosz eredetiből. —

72

André herceg elvágtatott, hogy a megbizást végrehajtsa. Miután az előnyomúló zászlóaljakat utólérte, megállította a harmadik hadosztályt és meggyőződött róla, hogy a mi oszlopaink előtt valóban nincsen védőlánc. Az ezredes szilárdul meg volt győződve róla, hogy előtte még vannak csapatok és hogy az ellenség legfölebb tiz versztnyire közeledhetik. A valóságban azonban csak a puszta, ködbelepte vidék volt előtte. Miután André herceg a főparancsnok megbizásából megparancsolta, hogy a mulasztást helyrepótolják, visszavágtatott. Kutusov még mindig úgyanazon a helyen állt, nehéz felső testét öregek módjára meggörbítve ült a lovon, fáradtan ásított és lecsukta szemeit. A katonák nem nyomúltak többé előre, hanem fegyvereiket lábuk elé téve pihentek.

»Jól van, jól van!« — szólt André herceghez és egy tábornokhoz fordult, aki óráját kezében tartva jelezte, hogy elérkezett az idő az elindulásra.

»Még elég korán érkezünk, kegyelmes úram!« — szólt Kutusov és ásított. — »Még elég korán!« — ismételte.

Ebben a pillanatban Kutusov mögött a távolban egymást üdvözlő ezredek kiálltása hallatszott és a hangok gyorsan mindinkább közeledtek, a hadoszlopok egész kiterjedésében.

A mikor a katonák a Kutusov előtt álló ezredet is üdvözölték, kissé oldalt lovagolt, összeráncolta homlokát és körültekintett. A pratzi úton mintha tarkaruhás lovasok svadronja vágtatott volna. Két lovas azonban gyors vágtatással megelőzte társait; az egyik fekete egyenruhában, kalapján fehér tollal, angol telivér lovon, a másik fehér egyenruhában egy sárga pejlovon ült. A két császár volt kiséretével. Egy hadnagyocska kecsességével Kutusov »vigyázz!«-t parancsolt és elébe lovagolt a császároknak. Egész alakja és lénye hirtelen megváltozott. Az alattvaló ábrázatát öltötte magára, akinek

nincs ítélete. Oly alázattal, amely Sándor cárt láthatólag kellemetlenül érintette, lovagolt hozzájuk és üdvözölte őket.

Mint a köd maradványai a tiszta ég boltját, úgy futotta be a kellemetlen érzés a császár fiatal arcát, de csakhamar eltünt onnan. Rosszulléte után itt valamivel soványabbnak látszott, mint az olmützi mezőn, ahol Bolkonski először látta őt a külföldön, de szép kék szemeiben ugyanaz a fenség és gyengédség párosult, ajkán ugyanaz a jószívű gyermekes ártatlanság. Az olmützi táborban több volt benne a fenséges, itt több a kedélyesség és bátorság. Miután három versztnyi távolságon át vágtatva lovagolt, arca kissé piros volt, megállította lovát és épp oly ifjú és kipirosodott környezetén végig tekintett. Czartorisky, Novossilzev, Bolkonski herceg, Strognov és más fiatal emberek mind gazdagon ruházkodva és vidáman pompás, friss lovakon ültek a császár mögött, csevegve és nevetgélve. Ferenc császár, piroskép ű és hosszúkás arcú fiatal ember, nagyon feszesen ült egy csinos pejlovon és gonddal telt tekintetét lassan körüljártatta. Egyik hadsegédét a ki fehér egyenruhában volt, magához hivatta és valamit kérdezett tőle. A császár kiséretében fiatal hadsegédek, oroszok és osztrákok tartózkodtak, a kiket a testőr- és gyalogezredekből válogattak össze. Köztük lovászok állottak, akik a szép császári, arany szövésü takaróval fedett tartalék lovakat vezették.

Mintha valamely nyitott ablakon keresztül hirtelen erdei levegő özönlik a fojtott levegőjü szobába, úgy áramlott ezen közeledő fényes ifúság felől az ifjú tetterő és önbizalom lehelete Kutusov lehangolt törzskarához.

»Mért nem fognak még hozzá, Micháil Larinovics?« — fordult Sándor császár hevesen Kutusovhoz, miközben Ferenc császárra egykedvü pillantást vetett.

»Még várok, Felség!« — válaszolta Kutusov és tiszteletteljesen meghajolt.

A császár könnyedén összeráncolta homlokát és kezét füléhez tette, mintegy jelezni akarván, hogy nem értette meg jól.

»Várok, Felség!« — ismételte Kutusov és André herceg észrevette, hogy Kutusov felső ajka természetellenesen rángatózott, miközben e szavakat mondta: »Várok, mert még nincsenek együtt az összes hadoszlopok!«

A császár hallotta, de nyilván nem tetszett neki a válasz. Kiegyenesítette hajlott vállait, Novozilzovra tekintett, aki mellette állt, mintha ezzel a tekintettel akart volna panaszkodni Kutusov miatt.

»Hisz itt nem vagyunk Zarizin-Lug-ban Michael Larinovics, ahol a díszgyakorlat nem kezdődik addig meg, míg az összes ezredek nincsenek jelen!« — szólt Sándor császár és ujból Ferenc császárra tekintett, mintha fel akarta volna hívni, ha nem is, hogy résztvegyen a beszélgetésben, hanem hogy arra figyeljen; de Ferenc császár egyre csak maga körül tekintett és nem hallgatott oda.

»Épp azért nem kezdem meg, Felség!« — szólt Kutusov órces hangon, mintha ki akarná kerülni, hogy meg ne hallják és ujra megrándult ajka. — »Épp azért nem kezdem meg, Felség, mert nem diszgyakorlatról van szó és nem vagyunk Zarizin-Lugban . . .« szólt tisztán és érthetően.

A császár környezetében minden arcon látható volt a nem tetszés és elégedetlenség kifejezése »Ha Kutusov öreg is, még sem kellene megengednie magának, hogy igy! beszéljen a császárral»! — gondolta valamennyi.

A császár mereven Kutusov szemeibe nézett, mintha várná, hogy még mond valamit, de Kutusov tiszteletteljesen meghajtotta tejét, mintha Ő várna válaszra. E hallgatás körülbelül egy percig tartott. »Különben, ha Felséged parancsolja . . .« szólt Kutusov és felemelte fejét. Megsarkantyuzta lovát, magához hivatta Miloradovicsot, az oszlopok parancsnokát és parancsot adott neki a támadásra.

Ujból megmozdultak a hadtesttömegek és a novgorodiak két ezrede, továbbá az apseroni ezred egy zászlóalja s elvonultak a császárok előtt.

Miközben az asperoni zászlóalj elvonult, Miloradovics vörös arcával, köpeny nélkül, rendjelekkel díszített egyenruhában, hatalmas tollal kalapján vágtatva előrelovagolt és a császár előtt katonásan köszönve megállította lovát.

»Isten vezérelje, tábornok!« — kiáltott felé a császár.

»Ma foi, sire, nous ferons ce qui sera dans notre possibilité, sire»! — válaszolta franciául, miközben mindennek dacára a kiséret urainál mosolyt idézett elő rosz francia kiejtése. Miloradovics hirtelen megfordult lovával és a császár mögé állott. Az asperoniak azonban a császár jelenlététől felüzelve szilárd, katonás lépéssel vonultak el a császár és kisérete előtt.

»Gyermekek!«— kiáltott hangos, öntudatos és vidám hangon Miloradovics, — »gyermekek! ez nem az első falu, amelyet megrohantok!»

(Folytatjuk.)

Irókról — könyvekről.

Salamon Ödönről. Egy kötet lekszik előttünk, melyben mintha a sírból beszélne vissza hozzánk egykori kedves kollegánk: Salamon Ödön. Már kihűlt szívének érzéseit s elporhadt agyának ötleteit, gondolatait gyűjtötték össze a kötetbe testvérei, hogy ezzel is emlékoszlopot állítsanak nevének. Erre az oszlopra írta Bródy Sándor az alábbi epitáfiumot, melyet ime kiadunk méltó interpretálásául a posthumus könyvnek s kegyeletes megemlékezésül elhunyt barátunkról:

«Egy nemes és bölcs ember irásai vannak e könyvbe gyűjtve. Salamon Ödön bölcsességének az a különös varázsa van, hogy egy egészen fekete — és nem megőszült — fejben forrottak ki és czért szinte példátlan üdeségük van az élettapasztalatoknak, amelyeket az hagyott hátra, ki hatában is fiatal maradt. Az Ödön szemei életének utolsó előtti napján még égtek az élet örömétől, tüzeltek a vágytól és egyszersmind attól az örömtől, amelyet neki a földi lét tüneményeinek megfigyelése okozott. Lehet, hogy környezete iránt akart gyöngéd lenni, de élete utolsó öt esztendeje alatt, amíg egy halálos betegség nehéz, tűntető, tolakodóan mutatkozó láncait vonszolta maga után: ezt is oly elegánsan tette, mintha csak — egykor divatos — lábperecet hordana. Lehetőleg keveset szenvedni — ez volt a filozófiája, semmit, ami szenvedés vagy nyomorúság: nem mutatni senkinek, ez volt a nagyszerű férfiassága. Bölcsessége — látják önök a följegyzéseiből, — egy férfiú poézisa és csupa férfiasság, az egész élete és halála annak okával, körűlményeivel, utolsó pillanataiban is az.

Ugy elmúlni! Az élet t is alig látom utolsó óráinak megrendito nagyszerűségétől. Ó csakugyan megnőtt abban a legnagyobb valamiben, amit sokan semminek neveznek. Pedig előbb, ha beszélt róla, meglehetősen kedvetlenül, kényszeredett mosolylyal tette. Ugy szólt róla, mint egy idős dámáról, aki ha karjait felénk kitárja, nem illik ellentmondani, nem is lehet. Az élet e kedves művésze abban a napban hitt, amely perzsel és nem abban, amely világít. Élete utolsó előtti napján mégis látásai voltak. Hogy reggel bementem hozzá szt.-margitszigeti szobájába: az arca már csak egy fehér gipsz lárva volt, amely az ő félig arabs, félig francia arcára emlékeztetett. A hangja azonban a rendes, halk, diszkrét, a beszéde a régi, színes. Élőbeszédben olyan író volt, hogy közöttünk nálánál senki különb, csak az írás aprólékos teknikájába nem akart egészen beletörődni soha. Cocquemnről beszélt, akit az előző éjszaka, a magyar nemzet nevében kisért, tolmácsolt, mulattatott és virrasztott. Hizelgek magamnak azzal — és egy kissé kellemetlen is vagyok ezért magamnak is — de értek az elmú-

lás jelenségeihez. Láttam rajta is, hogy megy el, ma, vagy holnap és amíg hallottam beszédét, arra gondoltam, hogy bennünk, mozgó kadaverekben van valami, ami független attól az erjedési testtől, amelyben leledzünk. Amit léleknek neveznek, semmi köze nem volt a Salamon Ödön lejárt és külsőnek mondható organizmusához. Egy benső ragyogás egy pillanatra fölélénkítette arcát és így szólt:

— Csodálatos szép, könnyű és olyan álmaim voltak az elmúlt éjszaka, amilyeneket még nem álmodtam soha. Egészen új szenzáció, de jó lesz, ha már ezután így lesz . . .

Az életből való átmenet ismeretlen érzésének is kiszívta mézét és isteniesen gyermeki optimizmusa ezt is jóra magyarázta, bátorságát és szívét — már a vad idegen mesgyéken járván, — el nem vesztette.

Csak az utolsó délelőtt, igazabban az utolsó órában lett komoly és nem apathiával, de bizonyos úri grandezzával várta a sugár fekete ember, hogy a nagy iromba feketeség melyik pillanatban dobja reá végtelen leplét. Az utolsó órák roppant szenvedései némileg alterálták mégis és amikor a szomszédos szobámból — ahol szerencsétlen pénteki nap lévén, írnom kellett — be-be néztem hozzá, általános igazságokat mondott, mindjobban gyengülő hangon:

— Aludni mégis jobb, mint élni és szenvedni, aludni szeretnék, elaludni!

Később meg is vigasztalta magát és Ferenczi Sándor doktornak — aki igazi orvos és nem fantaszta — azt mondá:

— Egy óra múlva az egésznek vége lesz!

És csakugyan vége lett, pont egy óra mulva. De én nem kivánom, hogy nevét a távollátó szentek közé fölvegyék, bár biztos vagyok benne, hogy ő nemcsak mondta, de érezte is a percet. És lehetett egy pillanata, amikor vidám bölcsesége mégis csak megrebbent és belátta, hogy az élet mégis csak a halálra és annak stílusára van berendezve. Vannak ilyen pillanatok, amikor az ember életnézete egyszerre megváltozik, jó szerencse, hogy ő nem élte túl. Egy keserves, csalódott Salamon Ödön, olyan, aki bensőleg küzdelmes, — látszólag a lehető legkönnyebb — pályáját nem kész minden pillanatban újra kezdeni — nekem elképzelhetetlen. És ezért midőn lehunyott szemeit láttam, amikor megszorítottam merev kezét — amelyben tudom, három nap előtt még puha és meleg női kéz simult — amidőn tudtam, hogy biztonságban van, nem érheti többé sem megalázatás, sem szégyen, sem másnemű nyomorúság: megkönnyebbültem, hogy meghalt kedves barátunk, az írók írója, aki abban is okosabb volt nálunk, mert keveset írt. Ami ez írásaiból megmenthető és összegyűjthető — testvéröcscsei összegyűjtötték és itt adják közre. Nem kérek senkit, hogy fogadja szivesen vagy pietással — élvezzük és a játszisságában is mély filozófus hagyatékán üljünk tort.

Bródy Sándor.

Természettudomány.

NEMZETKÖZI ORVOSI NYELV. Az orvosi szónoklattanban közhely — írja a «Gyógyászat» — hogy a gyógyítás mestersége nem ismer országhatárokat, faji különbségeket. Az orvosi hivatás — mondják — köztársaságot alkot, melyhez a világ összes orvosai hozzá tartoznak. Valamennyi egyetlen közös cél felé törekszik, egyformán igyekszik részeltetni az egész emberiséget a tudomány áldásaiban. Az orvosi felfedezés nem üzérkedés tárgya. Akármi olyat fedez fel az orvosi hivatás művelője, a mit betegség gyógyítására vagy megelőzésére alkalmasnak tart, azonnal nyilvánosságra hozza, hogy összes embertársainak javára szolgáljon az.

Gyönyörű szép ez az intellectualis socialismus, csak az a kár, hogy csupán elméletben létezik. Igaz ugyan, hogy nincs tiszteletreméltó gyakorló orvos, a ki anyagi érdekből tartaná titokban közhasznú ismereteit. De abban az irányban merülnek fel nehézségek, hogy meg ha akarja, sem tudja a tudomány új fénysugarával más országok sötétségét felderíteni. Az orosz orvos felfedezésének ismertetése a nem oroszok számára hieroglypha marad. És vajjon hány külföldi érti meg a magyar, a japán, a svéd, a cseh, a görög, a román orvosi szakközleményt, avagy akár az olaszt, spanyolt vagy portugált? A legutolsó három vagy négy nemzetközi orvosi kongresszuson a nyelvek konfuziója lehetetlenné tett minden komolyabb vitatkozást és sok esetben nem valami épületes komikummá törpítette azt. És nincs rá semmi reménység, hogy a jövőben másképp lesznek a dolgok, mint Rómában és Madridban voltak. A nemzetközi orvosi kongresszus bábeli zűrzavar és az is fog maradni mindaddig, míg valami módon nem gondoskodnak arról, hogy a kongresszuson azon ország lakói, a mely véletlenül a kongresszus szinhelye, ne formálhassanak ott különös előjogokat.

A nyelvbeli nehézség a tudományos haladás egyik legnagyobb akadályává lett és minél jobban növekszik a kutatók száma, minél nagyobb ennél fogva a kutatás termékenysége, annál nehezebbé válik az ismeretek elterjesztése. A megoldás kétség kivül egy közös tudományos nyelv elfogadásában keresendő.

Ez az alapelv nem, de a kivitele igen sok akadályba ütközik. A világ egyetlen nagy nemzete sem hajlandó tudományos nyelvül más nemzet nyelvét elfogadni. Így tehát élő nyelv nemzetközivé tétele lehetetlenség, kivéve, ha oly jelentéktelen nemzet nyelve, a mely sehol sem keltene irigységet.

Professor Schröder — noha német — az angol nyelvet ajánlotta e célra, azt mondván, hogy ez a nyelv úgyis majdnem az egész földtekén használatos, könnyen megtanulható és folytono-

san terjed. Dr. Semeleder Mexicóból (szintén német), konstatálja, hogy 1181 létező orvosi lap közül 336 angol, 262 francia, 214 német, 101 spanyol és portugál nyelven jelenik meg. Száz esztendővel ezelőtt azt mondta Schiller a német nyelvről: «A mi nyelvünk fog uralkodni a földön». De ez a jóslata nem teljesült és úgylátszik, nem is igen fog. Dr. Kaztchaguide és dr. Steinberg a moszkvai kongresszuson erősen agitáltak a nemzetközi diplomáciai nyelvnek, a franciának elfogadtatása mellett. E mellett sok szól, de elképzelhetetlen, hogy Németország belenyugodjék abba, hogy esküdt ellenségének a nyelvét iskoláiban kötelezővé tegye.

Billroth szerint az angol volna a legalkalmasabb nemzetközi orvosi nyelv, de tekintettel arra, hogy a latin fajoknak igen nehezükre esik idegen nyelv megtanulása, végül a spanyolt ajánlotta erre a célra. Ugyanezen a véleményen volt Virchow is. Dr. Rose Achilles, New-Yorkból, fáradhatatlanul küzd az **új-görög nyelv** érdekében. De míg egyrészt kérdeses, hogy ez a nyelv alkalmas-e a medicina irodalmára, másrészt csak akkor jöhetne komolyan szóba, ha a görögöt a mainál sokkal behatóbban tanítanák az iskolában.

Forgalomba hoztak már mesterséges nyelveket is. Néhány év előtt rövid ideig divatban volt a volapük, de csakhamar természetes halállal mult ki, a skopil és még egy-két mesterséges nyelv tulajdonkép sohasem is élt. Az Esperanto is követni fogja elődeit és nyomtalanul eltűnik. Megcsodálhatjuk ezeknek a «nemzetközi nyelveknek» szellemes egybeállítását, de csak úgy, a hogy a Frankenstein műembereit, a lélek nélkül mozgó alakokat megbámuljuk. A ki nagy fáradsággal megtanulta, birtokába jutott egy üres, történelem és irodalomnélküli műnyelvnek.

Nézetünk szerint a kérdés egyedül lehetséges megoldása az, hogy térjünk vissza a latin nyelvhez. Évszázadokon át a latin volt a tudomány és a tanulmányok nyelve és sajátságainál fogva nagyon alkalmas az orvosi közlemények fogalmazására.

A 18-ik század vége után latin nyelven írták az orvosi irodalom remekeit, a 19-ik század elején pedig Dublinban latin nyelven folytak az előadások és Edinburghban latinul rigorozáltak a medikusok. Ugyanakkor Londonban a College of Physician tagjelöltjeit latinul examinálták.

A College tárgyalási nyelve a mult század közepéig latin volt. Latin a római katholikus egyház hivatalos nyelve ma is, és a szemináriumokban társalgási nyelv gyanant használják a növendékek.

A latin nyelvet ép oly könnyen el lehet sajátitani, mint a franciát. Tömörségének meg van az a nagy előnye, hogy annak, aki véleményt akar kockáztatni, előbb magának is jól meg kell fontolni a mondanivalóját. Ha a kongresszusokon kötelezővé tennék a latin nyelvet, ezzel útját állnák a végtelen bőbeszédüségnek.

Morley »**Gladstone élete**« cimű művében reprodukálja a későbbi miniszterelnök egy leírását, amelyben a katholikus emancipatio tárgyában tartott oxfordi convent lefolyásáról referál atyjának: »Az egész ügymenet nyelve

a latin. Latinul teszik fel a kérdéseket, latinul adják meg a feleleteket és ez a rendszabály sok szájat betöm és a római katholikusokat nem egy meggondolatlan szótól megkíméli.«

Ha ezt a rendszabályt a tudományos gyüléseken is behoznák, nemcsak meggondolatlan szavaktól, hanem a felesleges szószaporitástól is megkiméive maradnánk.

Az eszme nem új. A római nemzetközi orvosi kongresszushoz az indiai orvosok kérvényt nyujtottak be ebben a tárgyban, de tudtunkkal eredménytelenül.

Érdekes bizonyitéka a latin nyelv alkalmazhatóságának a legmodernebb tudományos irodalomban a londoni Pathologiai Társaság tárgyalásainak utolsó kötete. Shattock ebben a műben nagy hévvel vitatja a latin nyelvnek nemzetközi alkalmazhatóságát az orvostudományban. A gyüjteményben megjelent közlemények elé pedig latin nyelven rövid összefoglalást írt, amelyből minden művelt ember megösmerkedhetik a közlemények tartalmával. A latinsága világos, nem affectálja Ciceró eleganciáját, nem törekszik lehetetlen purismusra, de az összefoglalások csodalatraméltóan tömörek és a kisérlet mindenképen sikerültnek mondható. Shattock példája követésre méltó.

És valamint a Linné-Társaság megköveteli, hogy minden új növénynek, amelyet elébe terjesztenek, a latin nyelvü leirását adják, úgy a betegségek tünetei és kórtana is latin nyelven volnának közzéteendők.

Jövendő.

Az uj évnegyed.

A „Jövendő" egy hóra 1 korona, negyedévre 3 korona, félévre 6 korona.

Az előfizetők a második félévben ingyenesen kapják meg Bródy Sándor „Szinésznők" cimű uj könyvét.

Kérjük a hátralékos előfizetőket, sziveskedjenek az előfizetést utalványon mihamarabb megküldeni.

A «Jövendő» kiadóhivatala,
Budapest, Lövölde-tér 1.

Szerkeszti: Bródy Sándor.
Főmunkatárs: Ambrus Zoltán, Heltai Jenő.

Szerkesztőség: Lövölde-tér 1.
Kiadja: A Jövendő kiadóhivatala. Tulajdonos: a szerkesztő
Lövölde-tér 1.

A PESTI NAPLÓ uj karácsonyi ajándéka.

A Magyar Festőművészet Albuma.

Páratlan diszü, külső kiállitásban és belső tartalmában egyedül álló remekmű az, amelyet a „Pesti Napló“ az 1904. év karácsonyára szánt meglepetésül olvasóinak. Eddigi karácsonyi ajándékaink is a magyar irodalmat és magyar művészetet szolgálták, nagyszabásu és ritka nagyértékü diszművek százezernyi példányával terjesztve el a magyar költészet és festőművészet nagyjainak alkotásait. A remekművek e diszes sorozatát folytatja most a „Pesti Napló“, uj és minden eddigi ajándékot messze tulszárnyaló diszművel, melynek cime ez lesz:

A Magyar Festőművészet Albuma.

A magyar festőművészet remekeinek gyönyörü foglalatja lesz a páratlanul álló diszmunka, amely a magyar festés remekeit fogja felölelni a XVII. század nagy magyar festőitől, Kupeczky-től és Mányoky-tól kezdve egész a jelenkorig, amikor Munkácsy Mihaly, Székely Bertalan, Lotz Károly, Benczur Gyula és Zichy Mihály vezetésével hatalmas gárda szolgálja a magyar festőművészetet. A magyar irodalomban nincs még olyan mű, amely a magyar festőművészetet ilyen gazdagságban mutatja be. Ötven nagyszabásu festményt szemeltünk ki, amelyet mesteri kivitelü **ötven műlapon** mutatunk be a magyar közönségnek. Az ötven műlap nagyrésze gyönyörü **sok szinnyomásu kép** lesz, olyan, mint amelyek a Vörösmarty-Albumot eseménynyé avatták a magyar könyvpiacon.

Ezenkivül a magyar festőművészet történetét e könyvben elsőrendü esztétikusaink érdekes és népszerü előadásban fogják bemutatni. A szöveget **számos festménynek** a szöveg közé nyomott másolata fogja kisérni, ugy, hogy az ötven többszinnyomásu műlappal együtt „A Magyar Festőművészet Albuma“ a leggazdagabb és legdiszesebb tára lesz a magyar festőművészetnek.

Kötőtablája pedig a Magyar Iparművészeti Társulat pályázatán dijat nyert minta után készült és remek munkája a modern könyvkötő-művészetnek.

Ezt az uj, páratlan diszü ajándékunkat karácsonyra megkapja **állandó** előfizetőnkön kivül **minden uj előfizető is**, aki mostanától kedzve egy évre **megszakitás nélkül** a **Pesti Napló**-ra előfizet. Az előfizetés fél és negyedévenkint, sőt havonta is eszközölhető.

A Pesti Napló előfizetési ára:	Egész évre 28 korona. Fél évre ... 14 „	Negyed évre 7 korona. Egy hóra... 2 K. 40 f.

Mutatványszámot kivánatra szivesen küld a kiadóhivatal.

Aki már most legalább félévre előfizet és kötelezi magát, még egy félévi előfizetésre, kivánatra azonnal megkapja a páratlanul diszes és országos feltünést keltett „Vörösmarty-Albumot“. Oly előfizetők, akik a folyó évi előfizetés fejében a Vörösmarty-Albumot kapják, a Festőművészet Albumá-ra csak a jövő évre szóló előfizetés beküldése után tarthatnak számot. — Tisztelettel

a „PESTI NAPLÓ“
kiadóhivatala.

Beer E. és Társa, ezelőtt «Kosmos» műintézet nyomása, Budapest.

AZ „ÉSZAK CSILLAGA"

(„Stella Polare") az északi sarktengeren 1899—1900.

Szavojai Lajos Amádé

abruzzói királyi herceg

e munkájában az Északi Sark felfedezésére indult expedíciójának eredményéről számol be, aki „Észak Csillaga" nevü hajóján tette meg a veszélyes utazást A tudomány számos önfeláldozó bajnoka lelte már halálát a jéghegyek között, de egyik sem jutott a Sarkutazók közül oly messzire, mint az abruzzói herceg expedíciójából Cagni parancsnok, aki még eddig el nem ért szélességig nyomult előre szánkaexpedíciójával.

Az izgalmas, küzdés és nélkülözések közt tett érdekes utazásról szóló nagybecsü munkát 207 remek kép diszíti; mellékletül 1 panorámát és 3 térképet nyujt. A művet olasz eredetiből dr. Darvai Móric fordította. Két díszes kötetben jelent meg, mint a Magyar földrajzi társaság IV-V. kölete. Ára a két kötetnek díszkötésben 14 korona.

A Magyar Földrajzi Társaság könyvtárában ezenkivül megjelentek:

I. kötet. Sven Hadin. Ázsia sivatagjain keresztül. Díszkötésben 7 korona.

II. kötet. Lóczy Lajos. A mennyei birodalom története. Díszkötésben 7 korona.

III. kötet. Chun K. A mélytengerek világa. Díszkötésben 7 kor. 50 fillér.

Minden kötet számos illusztrációval és képpel van ellátva. A vállalat 12 kötetének megrendelési ára díszkötésben 72 kor.

Havi részletfizetésre is kapható.

Megrendelhető

Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai)

cs. és kir. udvari könyvkereskedésében

BUDAPEST, VI., Andrássy-út 21. szám

és minden könyvkereskedésben.

Egy hónapra 1 korona.
Negyedévre 3 korona.
Félévre .. .. 6 korona.

MINDEN SZÁM
20 FILLÉR

Szerkesztőség és
kiadóhivatal:
Lövölde-tér 1.

Megjelenik minden vasárnap.

23 év óta

angol férfiruha-bérlet

a legjobb
beruházkodási
rendszer

Prospektus ...
kívánatra
ingyen

Deutsch F. Károly.

Budapest, Andrássy-ut 1. I. em.

BEER E. és TÁRSA EZELŐTT KOSMOS MŰINTÉZET NYOMÁSA
BUDAPEST, ARADI-UTCA 8.

MTA
1826
K